

ANUL V

1

1962

PMH

REVISTA ARHIVELOR

1-64979

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN R.P.R.

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN
REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

REVISTA ARHIVELOR

1

ANUL V

BUCUREȘTI
1962

COMITETUL DE REDACȚIE:

FL. BOERAȘ; I. LEONTE; P. MATEI; M. REGLEANU; I. MĂRCUȘ;
M. SOVEJA; E. TEODORU redactor șef adj.; V. TRANDAF;
GH. UNGUREANU

REVISTA ARHIVELOR

apare de 2 ori pe an

Redacția: București, B-dul 6 Martie nr. 29, raionul V. I. Lenin —
Telefon 13.37.77

Abonamentele se fac prin oficiile poștale de la orașe și sate

II-649

BIBLIOTECA
ORAIOVA

VICTORIA SOCIALISMULUI ÎN AGRICULTURĂ

Mărețul eveniment istoric — colectivizarea întregii agriculturi — căruia i s-a consacrat sesiunea extraordinară lărgită a Marii Adunări Naționale, din zilele de 27—30 aprilie 1962, a constituit una din cele mai însemnate realizări obținute de poporul nostru sub conducerea Partidului Muncitoresc Român.

Datorită politicii înțelepte a Partidului nostru, socialismul a învins definitiv la orașe și sate.

Cu aproape 4 ani înaintea termenului stabilit de Congresul al III-lea al P.M.R. a fost realizat obiectivul încheierii colectivizării agriculturii.

Această victorie măreață demonstrează justetea politicii Partidului în domeniul agriculturii și confirmă clarviziunea sa în privința dezvoltării armonioase a întregului front economic căruia, prin aceasta, i s-a deschis drum liber către desăvîrșirea construirii socialismului.

Urmînd neabătut linia leninistă de industrializare socialistă, P.M.R. a acordat un rol preponderent în economie industriei grele cu pivotul său, construcția de mașini, baza dezvoltării continuie a întregii economii naționale.

Eroica noastră clasă muncitoare — în frunte cu Partidul a urmat cu consecvență această luminoasă cale, reușind ca într-un timp relativ scurt să creeze o puternică bază tehnică-materială agriculturii.

Dezvoltarea ramurilor de bază ale industriei a permis promovarea progresului tehnic și a adus astfel un aport hotărîtor la creșterea productivității muncii în întreaga economie.

Producția de tractoare s-a dublat față de anul 1959, a crescut într-o măsură însemnată producția celorlalte mașini agricole, s-a creat și s-a dezvoltat industria de îngrășăminte chimice, făurindu-se astfel, o temelie trainică pentru continua sporire a producției agricole.

Învățămintul, cultura au pătruns adînc în anii noștri în satele Republicii.

Partidul a acordat și acordă o importanță deosebită luminării maselor.

Progresele realizate de agricultură în ultima perioadă pe baza ajutorului primit din partea statului democrat-popular s-au reflectat într-o serie de realizări care a apropiat-o cu pași repezi de marea cotitură ce s-a produs.

Această dezvoltare ascendentă a industriei, culturii, științei și agriculturii a făurit acesteia din urmă premizele istoricului salt.

Colectivizarea agriculturii reprezintă încheierea unui proces legic obiectiv, iar politica urmată de partid la sate, politică izvorâtă din geniala învățătură a lui Lenin a fost încununată cu succes.

Agricultura s-a ridicat odată cu încheierea acestui proces pe o treaptă superioară. În fața ei se pun noi sarcini, noi obligații, la care se angajează întregul front economic.

Noul conținut căpătat de agricultură a reclamat în același timp reorganizarea ei integrală în scopul introducerii pe scară cât mai largă a agrotehnicii înaintate precum și a tuturor cuceririlor științei agricole pentru ca, împreună cu industria, să străbată ultima etapă ce a mai rămas, până la desăvârșirea socialismului în țara noastră.

Victoria sărbătorită în patria noastră a demonstrat unitatea de mînit a celor două clase prietene și a intelectualității legate de popor, strîns unite în jurul partidului și guvernului.

Lucrările sesiunii extraordinare a Marii Adunări Naționale s-au încheiat cu aprobarea unanimă a raportului prezentat de președintele Consiliului de Stat, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej și votarea „Legii cu privire la înființarea Consiliului Superior al Agriculturii și a Consiliilor agricole regionale și raionale” — documente care vor diriguî întreaga activitate a agriculturii.

„Sesiunea de față va rămîne înscrisă pentru totdeauna în analele istoriei noastre. Victoria socialismului la sate va exercita o profundă înrîurire asupra tuturor domeniilor vieții social-economice a țării, va da un puternic avînt muncii creatoare a poporului nostru pentru desăvârșirea construcției socialismului“¹⁾.

Acest eveniment epocal trăit de întreaga țară impune obligații și în munca noastră specifică.

Unitățile socialiste din agricultură au devenit, prin noua lor organizare, organe creatoare de material documentar, material prin care se reflectă epoca de frămîntări și lupte pe care Partidul, clasa muncitoare și țărănimia muncitoare le-au purtat pentru a ajunge la această biruință.

Materialul prezintă o importanță deosebită din punct de vedere arhivistic.

Președinții de G.A.C.-uri, consiliile de conducere, organele locale ale puterii de stat și arhiviștii au sarcina să vegheze la constituirea documentelor respective potrivit instrucțiunilor Direcției generale a arhivelor statului.

Asigurarea păstrării acestor acte este de asemenea o sarcină de onoare căci ele constituie tezaurul de documente al unuia din cele mai însemnate acte revoluționare, pe care le-a înfăptuit poporul nostru — COLECTIVIZAREA AGRICULTURII.

¹⁾Gh. Gheorghiu-Dej, Raport prezentat, la sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, 27 aprilie 1962, Editura politică, pag. 61.

PROGRAMUL P.C.U.S. — MANIFESTUL COMUNIST AL CONTEMPORANEITĂȚII

M. OIȘTEANU

Anul 1961 a constituit un an de importante succese ale mișcării muncitorești și comuniste internaționale, ale luptei de eliberare națională, ale luptei pentru marea cauză a păcii. Evenimentul de importanță epocală, care se găsește și acum în centrul atenției publice mondiale, a fost Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. din octombrie 1961. Importanța istorică mondială a acestui congres constă în faptul că el a probat Programul P.C.U.S. — programul construirii societății comuniste. Pentru prima dată în istoria omenirii a fost pusă sarcina construirii societății comuniste, ca o sarcină practică nemijlocită.

Programul partidului communist este — cum arăta V. I. Lenin — un document care fundamentează din punct de vedere științific scopurile și sarcinile clasei muncitoare și a partidului ei marxist în lupta pentru construirea societății comuniste. Fundamentînd țelul final al luptei — crearea societății comuniste — programul partidului fixează în același timp sarcinile fundamentale care stau în fața partidului într-o etapă sau alta a luptei pentru atingerea acestui țel, metodele și mijloacele care vor fi folosite în etapa dată. Programul partidului communist este întocmit pe baza învățaturii marxist-leniniste despre societate, în urma unei analize multilaterale, științifice a condițiilor concret istorice din țara respectivă, a situației social-economice, a stadiului dezvoltării societății și a etapei în care se desfășoară lupta clasei muncitoare sub conducerea partidului.

Primul program al partidului bolșevic din Rusia, adoptat la cel de-al II-lea Congres al P.M.S.D.R. din 1903, pornind de la situația social-economică a Rusiei, de la începutul secolului al XX-lea, prevedea, pe de o parte, răsturnarea țarismului, iar pe de altă parte, înfăptuirea revoluției socialiste și instaurarea dictaturii proletariatului. Trebuie amintit că acest program a fost primul program din mișcarea socialistă a vremii, care a formulat ca principală cerință programatică necesitatea dictaturii proletariatului.

Adoptarea celui de-al doilea program de către Congresul al VIII-lea al P.C. (b) din Rusia în 1919 a fost determinată de noile condiții istorice create ca rezultat al victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Acest program prevedea ca sarcină fundamentală a noii etape — construirea societății socialiste.

Congresul al XX-lea al P.C.U.S., pornind de la faptul că cel de-al doilea program al partidului a fost îndeplinit, că sub conducerea P.C.U.S. a fost desăvârșită construirea societății socialiste și se făureau condiții pentru trecerea la construirea societății comuniste, a însărcinat Comitetul Central al P.C.U.S. să elaboreze proiectul noului program al P.C.U.S. Proiectul noului Program a fost supus discuției întregului popor și aprobat de cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. Acest Program corespunde etapei construcției desfășurate a societății comuniste în care se găsește Uniunea Sovietică.

Care sînt trăsăturile fundamentale ale acestui Program?

Programul P.C.U.S. este programul construirii comunismului, fundamentat din punct de vedere științific. Este un program concret care dezvăluie legăturile transformării socialismului în comunism, căile precise ale construirii comunismului. Principalele concluzii ale acestui document se bazează pe învățătura marxist-leninistă, ele sînt rezultatul generalizării experienței construirii socialismului în U.R.S.S., în țările socialiste din Europa și Asia, a victoriilor mișcării muncitorești și comuniste internaționale.

Întregul conținut al programului este caracterizat prin realismul său. Fiecare teză, fiecare sarcină trasată, fiecare obiectiv prevăzut este științific fundamentat, este rezultatul unei analize profunde a premizelor care asigură îndeplinirea lui. Întregul spirit al programului oglindește unitatea indisolubilă dintre teoria marxist-leninistă și practica construcției comuniste. Tocmai aceasta a creat premise de a defini sarcini concrete în toate domeniile de activitate. Ideile se sprijină pe o bază materială trainică, pe întreaga forță a socialismului — producția, știința și tehnica înaintată — pe superioritatea orînduirii economice, sociale și de stat socialiste, pe capacitățile și conștiința omului sovietic — constructor conștient al comunismului. Forța și realismul acestui program rezidă în faptul că el a fost elaborat de P.C.U.S., partid marxist-leninist cu o bogată experiență, cu un imens prestigiu, partid ale cărui vorbe nu contravin niciodată cu faptele. Forța și realismul programului rezidă în faptul că la baza lui stau genialele indicații leniniste despre construirea socialismului și comunismului.

Programul P.C.U.S. marchează o nouă etapă în dezvoltarea teoriei revoluționare, în dezvoltarea învățăturii marxist-leniniste. Acest program dă răspuns la toate problemele fundamentale ale teoriei și practicii construirii comunismului. În acest program au fost dezvoltate tezele marxist-leniniste despre comunism, despre căile de creare a bazei tehnico-materiale a comunismului, despre dictatura proletariatului și statul întregului popor, despre caracterul muncii în comunism, despre omul nou al societății comuniste etc.

Fiind un document al marxism-leninismului creator, acest document istoric dă răspuns la probleme teoretice și practice de importanță capitală ca: trecerea mai mult sau mai puțin simultan a țărilor socialiste la comunism; perspectivele întrecerii economice pașnice între socialism și

capitalism; procesul mondial revoluționar și căile progresului societății umane; căile de preîntâmpinare a războiului și problema coexistenței pașnice etc.

Caracterizînd importanța internațională a Programului P.C.U.S. a elaborării și dezvoltării creatoare a problemelor teoriei marxist-leniniste de către acest document istoric, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în darea de seamă prezentată la Plenara C.C. al P.M.R. din noiembrie-decembrie 1961 arată: „În ultimii ani, reprezentanți ai feluritelor curente politice și filozofice burgheze, ai revizionismului și reformismului au încercat nu o dată să elaboreze documente programatice care să dea o caracterizare epocii noastre, forțelor ei motrice, liniilor directoare ale dezvoltării ei. Dar toate tentativele lor au suferit un eșec complet, dovedind incapacitatea acestora de a descifra esența proceselor contemporane. Numai comuniștii, care se călăuzesc după adevărurile marxism-leninismului, pot da răspuns întrebărilor arzătoare ale evoluției societății în zilele noastre.

Tocmai aceasta o face Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, care, prin apariția sa, marchează o nouă etapă în dezvoltarea teoriei revoluționare a lui Marx, Engels, Lenin“¹⁾.

O trăsătură caracteristică a Programului este caracterul lui profund popular. Acest program răspunde intereselor și a fost îmbrățișat ca o cauză scumpă de întregul popor sovietic. La temelia acestui Program stă cel mai uman țel, care își găsește întruchiparea în cerința Programului: „Totul pentru om, pentru binele omului!“. „În centrul atenției Congresului a stat omul și năzuința sa către pace, bunăstare și fericire — țel care poate fi atins numai prin munca poporului. Mărețul imn al muncii a răsunat la toate ședințele Congresului“ — arată tovarășul Walter Ulbricht, prim secretar al C.C. al P.S.U.G.²⁾.

Aprobarea unanimă de către întregul popor sovietic a acestui program, cuvîntul celor peste 4.600.000 de persoane care au luat cuvîntul pe marginea proiectului de Program la adunări, la care au participat circa 73.000.000 de cetățeni, este o strălucită dovadă că fiecare om sovietic vede în acest program întruchiparea propriilor sale dorințe. Mai mult, Programul P.C.U.S., prevederile lui, sînt îmbrățișate de oamenii muncii din toate țările, el reprezintă visul milioanei de oameni ai muncii — comunismul. Ideile acestui Program, realizarea lui, confirmă și vor confirma și mai mult justetea și realismul profund al învățăturii marxist-leniniste.

Programul P.C.U.S. înfățișează viitorul apropiat, drumul pe care vor pași popoarele țărilor socialiste din Europa și Asia. Acest program este un document de imensă importanță istorică deoarece el luminează ca un far mișcarea ascendentă a întregii societăți omenеști.

Programul P.C.U.S. de construire a comunismului se înfăptuiește în condițiile existenței sistemului mondial socialist, în condițiile superiori-

¹⁾ Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., Ed. Politică, Buc., 1961, p. 7.

²⁾ *Kommunist*, nr. 16, din noiembrie 1961, ediția rusă, p. 133.

tații crescînde a forțelor socialismului și ale păcii. Programul este pătruns de spiritul internaționalismului socialist: „Partidul consideră construirea comunismului în U.R.S.S. drept o marea sarcină internaționalistă a poporului sovietic, sarcină care corespunde intereselor proletariatului internațional, ale întregii omeniri“³⁾.

Programul P.C.U.S. este un document pătruns de la un capăt la celălalt de ideile păcii și frăției între popoare. „Comunismul îndeplinește misiunea istorică a izbăvirii tuturor oamenilor de inegalitatea socială, de toate formele asupririi și exploatării, de ororile războiului și instaurează pe pămînt PACEA, MUNCA, LIBERTATEA, EGALITATEA, FRATERNITATEA și FERICIREA tuturor popoarelor“⁴⁾.

Prevederile Programului P.C.U.S. referitoare la apărarea și menținerea păcii, tezele despre posibilitatea preîntîmpinării războiului mondial în etapa actuală și excluderea lui din viața societății, încă înainte de victoria socialismului pe arena internațională, sarcinile trasate în domeniul politicii externe arată în fața întregii omeniri că acest document adoptat de Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. constituie „O marea carte a păcii și a umanismului“.

Ecourile internaționale arată pregnant că opinia publică mondială a apreciat la justa valoare ideea din Program cu privire la legătura indisolubilă dintre comunism și pace. Subliniind acest aspect tovarășul Maurice Thorez, secretar general al Partidului Comunist Francez spune:

„Societatea care construiește socialismul și cu atît mai mult cea care construiește comunismul nu are cîtusi de puțin nevoie de război. În cadrul ei nu există nici clase, nici grupuri sociale interesate în jefuirea popoarelor altor țări; prin însăși natura sa ea năzuiește spre pace. În timp ce capitalismul și-a instaurat dominația prin foc și sabie, socialismul nu are nevoie de războaie pentru răspîndirea idealurilor sale. Arma puternică a socialismului o constituie superioritatea lui sub toate aspectele asupra orînduirii vechi, burgheze“⁵⁾.

Pe drept cuvînt Programul P.C.U.S. este apreciat de partidele comuniste și muncitorești frățești ca Manifest Comunist al contemporaneității.

Manifestul Comunist, opera creatorilor comunismului științific — K. Marx și Fr. Engels, apărut cu un veac în urmă, a fost primul document programatic al marxismului. Acest document, pe baza analizei științifice a legilor dezvoltării societății omenesti, a contradicțiilor de neîmpăcat a societății capitaliste, cu previziunea științifică, proprie doar marxistilor, a fundamentat teza pieirii inevitabile a capitalismului, a subliniat rolul istoric al proletariatului care îndeplinește nu numai misiunea de gropar al capitalismului, ci și făurește o societate nouă, socialistă. Cu peste două decenii înaintea Comunei din Paris, prima încercare de instaurare a puterii politice a clasei muncitoare, cu aproape 7 decenii înaintea Marii Revoluții din Octombrie, „Manifestul Comunist“ prevedea omenirii zorile comunismului. Comunismul care acum un secol „umbla prin Europa ca o stafie“, a devenit o realitate a zilelor noastre.

³⁾ Programul P.C.U.S., Introducere, în „Scinteia“, Nr. 5336, din 2.XI.1961.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Probleme ale păcii și socialismului, Nr. 11/1961, p. 14.

Comunismul își găsește azi întruparea în Programul P.U.U.S. care proclamă că actuala generație de oameni sovietici va trăi în comunism. Visul de ieri, devine realitate.

Omenirea a căpătat un nou Manifest Comunist — Programul construirii comunismului.

Programul face o analiză științifică a conținutului epocii contemporane, scoate în evidență principalele rezultate ale dezvoltării mondiale. Principalul rezultat al dezvoltării ascendente a societății în epoca noastră îl constituie formarea sistemului mondial socialist, care a devenit factorul hotărîtor al dezvoltării societății omenești. Al doilea — ca importanță istorică — rezultat al dezvoltării mondiale este prăbușirea sistemului colonial. Cel de-al treilea rezultat al dezvoltării mondiale este o slăbire simțitoare și multilaterală a capitalismului și o nouă agravare a crizei sale generale. „Istoria evoluează așa cum a prezis Marx și Lenin. Forțele socialismului, toate forțele progresului mondial cresc, popoarele rup tot mai hotărît cu imperialismul. Pieirea imperialismului și victoria socialismului pe plan mondial sînt inevitabile“⁸⁾.

Programul P.C.U.S. arată cum va fi societatea comunistă, care sînt legițile ei, fixează un plan de activitate concret pe zeci de ani, fundamentează perspectivele dezvoltării societății comuniste, dă o definiție atotcuprinzătoare comunismului.

Ce este comunismul ?

— Comunismul este o orinduire socială fără clase, în care mijloacele de producție sînt proprietatea unică a întregului popor ;

— unde paralel cu dezvoltarea multilaterală a oamenilor vor crește și forțele de producție pe baza științei și tehnicii în continuă dezvoltare ;

— unde toate izvoarele avuției sociale vor crește impetuos și se va crea un belșug de bunuri materiale ;

— societatea în care se va înfăptui marea principiu „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“ ;

— comunismul este o societate de oameni liberi și conștienți ;

— societatea cu un înalt grad de organizare în care se va statifica autoadministrarea obștească ;

— unde munca va deveni pentru toți prima cerință vitală, o necesitate înțeleasă.

Acestui țel mareț îi sînt închinete toate forțele, toată capacitatea și întreaga pasiune și entuziasmul revoluționar al popoarelor sovietice — constructorii societății comuniste.

Programul P.C.U.S. conține o analiză profundă nu numai a căilor de dezvoltare a țării sovietice spre comunism, ci și a dezvoltării întregii omeniri. Programul dă răspuns la principalele probleme ale contemporaneității. El consolidează și fundamentează căile și perspectivele de dezvoltare a țărilor sistemului mondial socialist, perspectivele dezvoltării sistemului mondial capitalist și a țărilor care au scuturat jugul colonial și și-au dobîndit independența sau a celor care luptă pentru cucerirea ei.

Toate acestea fac ca Programul P.C.U.S. să constituie un document istoric al întregii umanități. Citind acest document, care a fost tradus și

⁸⁾ N. S. Hrușciiov : *Cu privire la Programul PCUS*, Ed. Politică 1961, p. 25.

publicat aproape în toate limbile lumii, văzind grandioasele prevederi ale acestui Program care înfățișează ziua fericită de mâine a celor ce vor trăi în comunism, milioane de oameni de pe toate continentele se conving de superioritatea, de forța și justetea învățaturii marxist-leniniste. Comunismul — care azi se construiește în Uniunea Sovietică — este viitorul luminos al întregii omeniri.

*
* *

Trecerea de la socialism la comunism este un proces obiectiv, determinat de legile dezvoltării societății. Intemeietorii comunismului științific — Marx, Engels și Lenin — au stabilit că capitalismul va pieri inevitabil și că societatea va trece la o nouă formațiune social-economică — comunismul, formațiune compusă din două faze: socialismul și comunismul. „*Socialismul* — spune Lenin — este societatea care se dezvoltă nemijlocit din capitalism, este prima formă a noii societăți. *Comunismul* însă este o formă mai înaltă a societății...“⁷. Ambele forme reprezintă același mod de producție, se caracterizează prin dominația proprietății obștești asupra mijloacelor de producție, inexistența exploatării și a claselor antagoniste. Satisfacerea maximă a cerințelor materiale și culturale mereu crescînde ale celor ce muncesc constituie o cerință a modului de producție a celor două faze. În ambele faze ale acestei formațiuni social-economice economia națională este planică și proporțională, toți cetățenii trebuie să muncească. În aceste condiții relațiile de producție se bazează pe colaborare și ajutor reciproc.

Dezvoltarea societății sovietice a confirmat previziunea marxist-leninistă cu privire la cele două faze ale comunismului. Teoria marxist-leninistă și experiența dobîndită în opera de construire a socialismului, iar acum în opera de construcție desfășurată a comunismului în U.R.S.S., arată existența unor legități care acționează în perioada trecerii de la socialism la comunism.

În primul rînd trecerea de la stadiul socialist de dezvoltare la faza superioară este un proces istoric legic, care nu poate fi încălcat sau ocolit în mod arbitrar. Societatea nu poate face un salt din capitalism la comunism, fără a parcurge stadiul de dezvoltare socialistă. „De la capitalism — spune V.I. Lenin — omenirea poate trece direct numai la socialism, adică la stăpînirea în comun a mijloacelor de producție și la repartitia produselor potrivit muncii fiecăruia. Partidul nostru privește mai departe: inevitabil, socialismul trebuie să evolueze treptat spre comunism, pe al cărui steag stă scris: „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“⁸). Această legitate este valabilă pentru toate țările fără excepție, indiferent de nivelul dezvoltării lor social-economice.

Orinduirea socialistă statornicită ca urmare a revoluției socialiste și instaurării dictaturii proletarietului, înseamnă victoria relațiilor de producție socialiste în toate domeniile de activitate, existența unei economii planificate, lichidarea exploatării omului de către om, lichidarea claselor exploa-

⁷) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 30, E.S.P.L.P., 1956, p. 274.

⁸) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, E.S.P.L.P., 1956, p. 67.

tatoare, rezolvarea problemei naționale în spiritul marxism-leninismului, participarea milioanei de oameni ai muncii la activitatea creatoare în folosul întregii societăți, crearea unei noi culturi, socialiste, apariția unui om cu înaltă conștiință socialistă etc. Numai astfel de transformări pot crea condiții obiective pentru trecerea la faza superioară, la comunism. Desigur, varietatea formelor și metodelor folosite, ritmul și durata acestui proces va fi variat, va fi determinat de condițiile istorice concrete în care are loc construirea socialismului, de stadiul de dezvoltare social-economică a fiecărei țări, dar oricare ar fi particularitățile ce vor apărea în procesul de aplicare creatoare a legilor universal valabile ale revoluției și construcției socialismului, nici o țară nu poate evita stadiul socialist de dezvoltare.

În al doilea rând, între comunism și stadiul socialist „nu există nici un zid chinezesc care să despartă aceste faze ale dezvoltării sociale. Comunismul se naște din socialism, este continuarea sa directă”⁹). Dacă socialismul apare nemijlocit din capitalism, comunismul „se poate dezvolta numai atunci când socialismul este pe deplin statornic”¹⁰). Trecerea de la socialism la comunism este un proces unic care se desfășoară prin dezvoltarea principiilor socialiste și schimbarea lor calitativă. De acum în socialism apar numeroase trăsături palpabile și vizibile ale comunismului care se dezvoltă și se perfecționează. Noul, mlădițele comunismului se nasc, se acumulează zi de zi în cadrul socialismului și se dezvoltă devenind cu timpul preponderente.

Astfel, de exemplu, are loc procesul de dezvoltare, de apropiere a celor două forme ale proprietății socialiste: proprietatea cooperatist-colhoznică și proprietatea întregului popor. Acest proces care se desfășoară în socialism va duce până la urmă la contopirea acestor două forme ale proprietății socialiste, într-o proprietate unică a întregului popor. Aceasta însă nu se face printr-o măsură administrativă, formele de proprietate nu pot fi schimbate arbitrar, ci se dezvoltă pe baza legilor economice. Pe măsura dezvoltării forțelor de producție se va ridica și nivelul de socializare a producției colhoznice, se va produce o ștergere treptată a hotarelor dintre cele două forme de proprietate socialistă și contopirea lor într-o proprietate unică, comunismă.

Și problema trecerii la repartitia comunistă este un proces de dezvoltare treptată. Trecerea la repartitia după nevoi nu este posibilă atita timp cit nu a fost creat încă un belșug de bunuri materiale, atita timp cit munca dintr-o sursă de existență nu a devenit o necesitate vitală a fiecărui om. Pina atunci principala pirghie a creșterii productivității muncii rămîne — așa cum arată întreaga experiență a țărilor socialiste — cointeressarea materială. Acest principiu leninist, constituie un principiu fundamental atit în perioada construirii socialismului, cit și în perioada construcției desfășurate a comunismului. Cu toate acestea, este știut că încă în socialism o parte a venitului național se repartizează indiferent de cuantumul muncii

⁹) N. S. Hrușcov, *Raportul prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al PCUS*, Ed. Politică, 1959, p. 121.

¹⁰) V. I. Lenin, *Opere*, vol. 30, E.S.P.L.P., 1956, p. 274.

depuse, gratuit. Asta, desigur, nu este încă aplicabilă în viață a principiului comunist de repartitie, dar constituie de asemenea o mlađiță a viitorului. (Este vorba de învățămîntul gratuit, de îngrijirea medicală gratuită etc.). Pe măsura dezvoltării forțelor de producție, a creșterii productivității muncii, creării unui belșug de bunuri materiale, sfera de acțiune a principiului de repartitie după nevoi se va lărgi, va deveni dominantă, iar pînă la urmă unică în societatea comunistă.

Trecerea la comunism este un proces de transformare treptată a socialismului în comunism, este un proces care se desfășoară în condițiile unei depline unități sociale. În societatea socialistă nu există clase sau grupuri sociale care să se opună trecerii la comunism. Sub conducerea avangărzii sale, oamenii muncii, luptînd împotriva unor manifestări izolate de închistare, de conservatorism, participă activ la făurirea noii societăți.

În al treilea rînd trecerea treptată de la socialism la comunism nu trebuie înțeleasă ca o mișcare încetinită. Dimpotrivă, aceasta este o perioadă de dezvoltare rapidă a întregii economii și culturi. Societatea socialistă este liberă de exploatare, de antagonisme de clasă, societate care nu cunoaște crize economice, anarhie în producție, societate care se dezvoltă sub conducerea unui partid înarmat cu cunoașterea legilor de dezvoltare a societății. Toate acestea fac ca procesul de trecere la comunism să fie accelerat pe baza unei înalte dezvoltări a producției materiale, care se realizează încă în socialism.

O mare influență asupra ritmului progresului istoric o are forța crescîndă a sistemului mondial socialist. ... Dezvoltarea statelor socialiste — se spune în Programul P.C.U.S. — în cadrul sistemului mondial unic al socialismului, folosirea legitațiilor și avantajelor acestui sistem le asigură posibilitatea de a scurta termenul de construire a socialismului, deschid perspectiva trecerii lor la comunism mai mult sau mai puțin în același timp, în limitele aceleiași epoci istorice¹¹⁾. U.R.S.S., care pășește prima spre comunism, înlesnește și accelerează înaintarea spre comunism a întregului sistem mondial socialist. În același timp colaborarea frățească cu țările socialiste ușurează îndeplinirea sarcinilor grandioase ce stau în gața Uniunii Sovietice în perioada construcției desfășurate a comunismului.

Trecerea treptată de la socialism la comunism este o legitate obiectivă, ea este pregătită de întreaga dezvoltare anterioară a societății socialiste. Dar aceasta nu este un proces stihinic. Marxist-leniniștii subliniază că trecerea la comunism este opera întregului popor. Crește rolul factorului subiectiv. Munca maselor populare, munca muncitorilor, a țăranilor colhoznici, a intelectualității sub conducerea partidului comunist contribuie la înfăptuirea marilor transformări caracteristice perioadei de trecere de la socialism la comunism.

Acestea sînt legitățile fundamentale ale perioadei de trecere de la socialism la comunism. Trebuie subliniat că întrucît forțele sociale și formele sociale ale economiei sînt de același tip în U.R.S.S. și în celelalte

¹¹⁾ Programul PCUS, partea II-a, cap. VI., în „Scinteia“, nr. 5337, din 3.XI.1961.

țări socialiste, legitățile fundamentale ale construcției comunismului în Uniunea Sovietică și în aceste țări vor fi comune, ținându-se seama de particularitățile istorice și naționale ale fiecărei țări.

*
* *
*

„P.C.U.S. ca partid al comunismului științific, trasează și rezolvă sarcinile construcției comuniste — se spune în Program — pe măsura pregătirii și maturizării premizelor materiale și spirituale, călăuzindu-se după ideea că nu se poate sări peste etapele de dezvoltare necesare...”¹²⁾.

Țara sovietică s-a înălțat pe asemenea culmi, a obținut asemenea succese, încât de pe acum rezolvă practic sarcina construirii comunismului. Orinduirea socială și de stat socialistă cu o forță creatoare gigantică a asigurat premisele tehnico-științifice necesare pentru trecerea la îndeplinirea acestei sarcini. U.R.S.S. posedă uriașe capacități de producție, resurse naturale inepuizabile. Știința și tehnica U.R.S.S. a atins un nivel deosebit de înalt. Uniunea Sovietică posedă o puternică industrie grea cu o dezvoltată industrie constructoare de mașini-unelte; o agricultură mecanizată, mijloace de transport corespunzătoare. Economia națională a U.R.S.S. este înzestrată cu cadre de muncitori, tehnicieni, ingineri și lucrători științifici de înaltă calificare. În economia națională a U.R.S.S. lucrează azi peste 1.100.000 de ingineri diplomați, de 2¹/₂ ori mai mult ca în S.U.A. Dezvoltarea U.R.S.S. nu depinde din punct de vedere economic sau tehnic de economia țărilor capitaliste. Industria și agricultura sovietică sînt capabile să satisfacă în întregime deezvoltarea producției și a consumului prevăzută de Programul P.C.U.S. Reutilizarea tehnică a economiei naționale este pregătită de programul tehnico-științific al Uniunii Sovietice. Dacă la toate aceste premise adăugăm faptul de mare importanță că crearea bazei tehnico-materiale a comunismului are loc în condițiile existenței sistemului mondial socialist cu toate avantajele ce decurg din această realitate istorică, înțelegem condițiile prielnice în care se desfășoară construcția desfășurată a comunismului.

Folosind toate aceste premize, poporul sovietic, devotat pînă la capăt cauzei comunismului, condus de încercatul P.C.U.S., depune toate capacitățile sale, toată energia și experiența sa pentru a îndeplini mărețele sarcini trasate de Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.

Sarcina economică principală care stă azi în fața P.C.U.S. și a poporului sovietic este crearea bazei tehnico-materiale a comunismului. Aceasta înseamnă deplina electrificare a țării și perfecționarea pe această bază, a tehnicii, tehnologiei și organizării producției sociale în industrie și agricultură; mecanizarea complexă a proceselor de producție, automatizarea lor tot mai deplină; aplicarea pe scară largă a chimiei în economia națională; dezvoltarea prin toate mijloacele a unor noi ramuri de producție, eficiente din punct de vedere economic; a unor noi tipuri de energie și materiale; folosirea multilaterală și rațională a resurselor materiale; imbinarea organică a științei și producției și un progres rapid tehnico-

¹²⁾ Programul PCUS, partea II-a, în „Știința”, nr. 5337, din 3.XI.1961.

științific; un înalt nivel cultural-tehnic al oamenilor muncii, o considerabilă superioritate față de cele mai dezvoltate țări capitaliste în domeniul productivității muncii¹³).

Veriga principală a producției sociale rămâne și pe viitor industria grea, fundamentul puterii economice și de apărare a statului sovietic. Industriei grele i-a revenit întotdeauna și-i va reveni și pe viitor rolul conducător în reproducția largită. Dezvoltarea industriei grele constituie o condiție a progresului tehnic rapid, baza pentru sporirea crescândă a producției de bunuri de consum.

Producția industrială a U.R.S.S. va crește în următorii 20 de ani de cel puțin 6 ori. Aceasta ar fi ca și cum ar apare încă cinci state industriale fiecare cu capacitatea de producție de azi a U.R.S.S. Peste 20 de ani U.R.S.S. va produce aproape de două ori mai multe produse industriale decît se produc în prezent în întreaga lume nesocialistă. Caracteristic dezvoltării economiei sovietice și pe viitor va fi un înalt ritm. Sporul mediu anual al producției industriale va fi de cel puțin 9—10%, ceea ce depășește considerabil ritmul celor mai dezvoltate țări capitaliste, inclusiv S.U.A., unde în perioada 1945—1960 — ritmul mediu anual de creștere a producției a fost de 1,8%.

Dezvoltarea impetuoasă a forțelor de producție va crea premisele pentru creșterea productivității muncii. În 10 ani productivitatea muncii va crește în industrie de peste 2 ori, iar în 20 de ani de 4—4,5 ori, în condițiile cînd are loc reducerea zilei de muncă.

Urmînd indicațiile lui Lenin despre rolul deosebit al electrificării întregii țări pentru cauza comunismului, Programul P.C.U.S. prevede îndeplinirea acestei sarcini. În anul 1970 producția energiei electrice a U.R.S.S. va crește de 3 ori față de 1960, iar în 1980 de 9—10 ori față de 1960. La sfîrșitul celui de-al doilea deceniu, U.R.S.S. va produce anual aproape 3.000 miliarde kwh, depășind de 1,5 ori producția actuală de energie electrică a tuturor celorlalte țări ale lumii la un loc. Va crește de 8—9 ori înzestrarea electroenergetică a muncii în industrie, va fi înfăptuită pe scară largă electrificarea transporturilor, a agriculturii, satisfacerea cu ajutorul energiei electrice a nevoilor casnice ale populației.

Crearea bazei tehnico-materiale a comunismului presupune trecerea la un nou nivel al tehnologiei, înzestrarea economiei cu cea mai modernă tehnică, folosirea permanentă a noilor descoperiri științifice. Planul prevede mecanizarea și automatizarea complexă a producției. Va crește producția tuturor ramurilor industriei producătoare a bunurilor de larg consum.

În același timp o mare atenție se acordă dezvoltării multilaterale a agriculturii. Se iau toate măsurile ca agricultura sovietică să aibă o înaltă productivitate — în două decenii productivitatea muncii în agricultură va crește de 5—6 ori, — să asigure un belșug de produse alimentare de înaltă calitate. În perioada 1960—1970 producția globală va crește de 2,5 ori, iar în decurs de 20 de ani de 3,5 ori. Creșterea producției agricole va trebui să întrecă cerințele crescînde ale populației.

¹³) Programul P.C.U.S., partea a II-a, cap. I, în „Scinteia“, nr. 5337, din 3.XI.1961.

Creșterea producției industriale și agricole prevăzute de Programul P.C.U.S. va duce la victoria U.R.S.S. în întrecerea economică pașnică cu S.U.A. La sfârșitul primului deceniu (1960—1970), U.R.S.S. va întrece în ceea ce privește producția industrială pe cap de locuitor Statele Unite ale Americii — cea mai puternică și bogată țară a capitalismului. Țara Sovietelor va întrece încă în primul deceniu S.U.A. și în ce privește producția agricolă pe cap de locuitor. Peste două decenii volumul producției industriale a U.R.S.S. va depăși de peste 2 ori producția actuală a industriei în toate țările nesocialiste luate la un loc, iar ponderea tuturor țărilor sistemului mondial socialist va constitui $\frac{2}{3}$ din producția industrială mondială potențială.

Aceste prevederi nu sînt o iluzie. Succesele dobîndite de U.R.S.S. azi confirmă pe deplin posibilitatea realizării acestei prevederi. Comunicatul Direcției Centrale de Statistică de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.¹⁴⁾, despre realizarea planului pe anul 1961, arată că volumul producției a crescut cu 9,2% în comparație cu anul 1960. Este instructiv să amintim că în S.U.A. volumul producției în 1961 a crescut doar cu 1 la sută față de 1960. Îndeplinind cu succes prevederile planului septenal producția globală a U.R.S.S. a crescut în 3 ani (1959—1961) cu 33 la sută, în loc de 27 la sută cît era prevăzut. Au fost puse în funcțiune peste 2.800 de mari întreprinderi existente. Uniunea Sovietică a obținut succese în întrecerea economică pașnică cu S.U.A. În 1961 producția de oțel în U.R.S.S. a crescut cu 8 la sută, iar în S.U.A. a scăzut cu 1,7 la sută; producția de energie electrică în U.R.S.S. a crescut cu 12 la sută iar în S.U.A. cu 4 la sută; producția de țigări a crescut cu 12 la sută în U.R.S.S. și numai cu 2,5 la sută în S.U.A.¹⁵⁾.

De altfel chiar președintele S.U.A. Kennedy, în mesajul adresat Congresului cu privire la situația economică¹⁶⁾, prezentat în 22 ianuarie 1962, este nevoit să recunoască că în anul 1961 economia americană a trecut printr-o nouă „depresiune”. Numărul șomerilor a ajuns la circa 7 la sută din totalul forței de muncă. În S.U.A., în decembrie 1961, au existat 60 mari regiuni industriale cu un șomaj cronic considerabil. Aproape 20 la sută din capacitățile de producție au rămas în inactivitate. În ultimii 3 ani deficitul balanței de plăți a S.U.A. a fost în total de 10 miliarde dolari.

Și aceasta în timp ce economia U.R.S.S. și a celorlalte țări socialiste cunoaște o dezvoltare ascendentă. Numai în perioada 1955—1960 ponderea țărilor socialiste în producția industrială mondială a crescut de la 27% la circa 36%.

Crearea bazei tehnico-materiale a comunismului nu este un țel în sine, ci principalul mijloc pentru a asigura o înaltă productivitate a muncii și pe această bază asigurarea unui belșug de bunuri materiale și spirituale necesare satisfacerii depline a cerințelor mereu crescînde ale oamenilor muncii.

P.C.U.S. trasează o sarcină de însemnătate istorică mondială — de a asigura în U.R.S.S., pe baza unui puternic avînt al forțelor de producție,

¹⁴⁾ „Scînteia”, Nr. 5418, din 24.I.1962.

¹⁵⁾ „Scînteia”, Nr. 5418, din 24.I.1962.

¹⁶⁾ „Scînteia”, Nr. 5417, din 23.I.1962.

cel mai înalt nivel de trai în comparație cu orice țară capitalistă. Acestui țel îi sînt subordonate toate eforturile Partidului Comunist creat de Lenin.

Încă în primii zece ani toți oamenii sovietici din toate păturile vor trăi îndestulat, vor fi asigurați din punct de vedere material. În U.R.S.S. nu vor mai exista categorii de muncitori și funcționari cu salarii mici. După 20 de ani problema locuințelor va fi rezolvată. Fiecare familie va avea o locuință confortabilă, corespunzătoare cerințelor igienei și traiului civilizat. Omul sovietic va avea cea mai scurtă zi de muncă, cele mai bune condiții pentru a învăța, pentru a-și ridica nivelul său cultural, pentru odihnă.

În decurs de două decenii se vor face pași serioși pentru înfăptuirea practică a principiului comunist de repartitie. Va fi asigurată pe seama societății: întreținerea gratuită a copiilor în instituțiile pentru copii; asigurarea materială a persoanelor inapte de muncă; învățămînt gratuit în toate școlile; asistența medicală gratuită, inclusiv asigurarea cu medicamente și tratament sanatorial; folosirea gratuită a locuințelor, a serviciilor comunale, a transporturilor comunale, reducerea treptată a tarifelor pentru folosirea caselor de odihnă, trecerea treptată la alimentația publică gratuită (prînzuri) în întreprinderi și instituții etc. „Mărețul program de ridicare a nivelului de trai al poporului sovietic are un uriaș conținut social. El dezvăluie în mod grăitor trăsăturile nobile ale orînduirii noastre populare și stîrnește admirația celor mai largi pături ale populației globului. Propaganda burgheză occidentală — spune N. S. Hrușciiov — recunoscînd posibilitatea realizării țelurilor formulate în proiectul de Program, consideră că în acest fapt constă „principala provocare“ adresată puterilor occidentale“¹⁷⁾.

Tocemai de această „provocare“ au cel mai mult frică ideologii imperialismului. Realizările țărilor socialiste sînt și mai evidente, dacă facem comparație cu situația din țările capitaliste. Cunoscutul comentator american W. Lippman, într-un articol recent publicat în „New York Herald Tribune“, constată cu amărăciune că pierderile în avuții — decalajul între ceea ce s-a produs în S.U.A. și ceea ce s-ar fi putut produce dacă oamenii și uzinele fără lucru ar fi funcționat — este de circa 180 milioane dolari în 7 ani¹⁸⁾. Și în timp ce Programul P.C.U.S. prevede noi și noi avantaje și înlesniri oamenilor muncii, în S.U.A. „Dolarul bugetar, anul fiscal 1963“ — cum arata același ziar — va reprezenta, în ceea ce privește alocațiile, 63 cenți pentru cheltuieli militare naționale, operații internaționale și spațiul cosmic, 10 cenți pentru dobînzii (la datoria publică), 6 cenți pentru veterani, 6 cenți pentru agricultură, 6 cenți pentru sănătate publică și servicii sociale și 9 cenți pentru toate celelalte alocații¹⁹⁾. Șomaj cronic, nesiguranța pentru ziua de mîine, criza locuințelor, creșterea chiriiilor, sporirea impozitelor directe și indirecte, legi antimuncitorești și antidemocratice, iată ce „minuni“ ale „raiului capitalist“ pot fi opuse mărețului program al construirii comunismului, program care este un imn închinat omului muncitor. Ideile, prevederile programului, perspectivele de dezvoltare a societății socialiste spre comunism și realizările istorice ale țărilor

¹⁷⁾ N. S. Hrușciiov, *Cu privire la Programul P.C.U.S.*, Ed. Politică, 1961, p. 86.

¹⁸⁾ *Scînteia*, nr. 5418, din 24.I.1962

¹⁹⁾ *Scînteia*, nr. 5417, din 23.I.1962

sistemului mondial socialist, conving milioanele de oameni din țările capitaliste de justețea și măreția ideilor comunismului.

Crearea bazei tehnico-materiale a comunismului este condiția hotărâtoare care asigură trecerea de la socialism la comunism. În același timp, crearea acestei baze este fundamentul fără de care nu se poate asigura un belșug de bunuri materiale și spirituale, nu se poate trece la înfăptuirea principiului comunist de repartitie după nevoi. În sfârșit, crearea bazei tehnice materiale a comunismului va influența radical asupra dezvoltării muncii comuniste și a relațiilor sociale comuniste.

Programul P.C.U.S. stabilește că baza tehnico-materială a comunismului va fi creată în perioada a două decenii 1961—1980. În acest răstimp „va fi asigurat un belșug de bunuri materiale și culturale pentru întreaga populație; societatea sovietică va ajunge în pragul înfăptuirii principiului repartitiei după nevoi, va avea loc trecerea treptată la proprietatea unică a întregului popor. Astfel, în U.R.S.S. va fi construită în linii mari societatea comunistă. Construirea societății comuniste va fi pe deplin încheiată în perioada următoare“²⁰).

*

* *

O mare importanță teoretică și politică au tezele Programului P.C.U.S. despre dezvoltarea și perfecționarea organizării politice a societății în procesul construirii comunismului. Programul P.C.U.S. fundamentează teza despre transformarea statului dictaturii proletarietului în stat al întregului popor, teză ce îmbogățește teoria marxist-leninistă.

Este știut că marxist-leniniștii consideră instaurarea dictaturii proletarietului, într-o formă sau alta, o lege generală, universal valabilă pentru toate țările care trec de la capitalism la socialism. Clasicii marxism-leninismului au zdrobit toate încercările elementelor revizioniste de a nega acest adevăr. „Marxist este numai acela care extinde recunoașterea luptei de clasă pînă la recunoașterea dictaturii proletarietului²¹). Dictatura proletarietului este generată de condițiile luptei de clasă dintre proletariet și burghezie.

Necesitatea obiectivă a dictaturii proletarietului este determinată, în primul rînd, de existența claselor exploataatoare răsturnate, care și după cucerirea puterii de către clasa muncitoare încearcă să restaureze capitalismul. De aici necesitatea de a înfringe rezistența claselor răsturnate. Trebuie subliniat că proletarietul recurge la violența numai față de capitaliști, moșieri și complicii lui. În același timp, instaurînd puterea sa politică — dictatura proletarietului — clasa muncitoare acordă largi libertăți democratice oamenilor muncii, statul exprimînd interesele imensei majorități a societății. V. I. Lenin, la Congresul I al Internaționalei Comuniste, în raportul „Despre democrația burgheză și dictatura proletarietului“, demască caracterul mincinos, limitat, perfid al democrației burgheze, carac-

²⁰) Programul P.C.U.S., partea II-a, în „Scinteia“, nr. 5337, din 3.XI.1961.

²¹) V. I. Lenin, Opere, vol. 25, E.S.P.L.P., 1956, p. 418.

terul de clasă al statului burghez ca dictatura unei minorități exploatare și în același timp dezvăluie caracterul profund democratic al dictaturii proletarietului.

Necesitatea dictaturii proletarietului este determinată, în al doilea rând, de existența claselor de oameni ai muncii neproletare. Clasa muncitoare conduce țărănimea și celelalte pături muncitoare ale societății, pe aliații săi din sinul miciei burghezii și contribuie la educarea lor, la trecerea lor de bună voie pe făgașul socialismului. Dictatura clasei muncitoare reprezintă nu numai propriile sale interese, ci și interesele tuturor oamenilor muncii, vital interesați în lichidarea claselor exploatare și construirea societății socialiste. Pe această bază trainică se creează și se consolidează alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, baza politică de clasă a dictaturii proletarietului.

V. I. Lenin ne învață că principala sarcină a dictaturii proletarietului este lichidarea claselor exploatare, a exploatării omului de către om și construirea societății socialiste.

Bazându-se pe cunoscuta teză a lui Marx expusă în „Critica programului de la Gotha“, potrivit căreia dictatura proletarietului corespunde unei perioade de tranziție, V. I. Lenin în „Salutul muncitorilor unguri“ scria: „Acest scop nu poate fi atins dintr-o dată, el necesită o destul de îndelungată perioadă de trecere de la capitalism la socialism, pentru că reorganizarea producției este un lucru anevoios, pentru că schimbările radicale în toate domeniile vieții cer timp și pentru că uriașa putere a deprinderii de a gospodări în mod mic-burghez și burghez poate fi învinsă numai printr-o luptă îndelungată și stăruitoare“²²⁾.

Prin urmare și Marx și Lenin arătau că statul dictaturii proletarietului este statul perioadei de trecere de la capitalism la socialism.

De aici reiese clar că dictatura proletarietului nu este veșnică. „Asigurînd victoria deplină și definitivă a socialismului — prima fază a comunismului — și trecerea societății la construirea desfășurată a comunismului, dictatura proletarietului și-a îndeplinit misiunea istorică și din punct de vedere al sarcinilor dezvoltării interne, a încetat să fie necesară în U.R.S.S.“²³⁾.

Într-adevăr, în U.R.S.S. a fost construită societatea socialistă, au fost definitiv lichidate clasele exploatare, au dispărut clasele sau grupările sociale împotriva cărora trebuie folosită violența, a dispărut funcția de reprimare a împotrivirii lor. În al doilea rând, rezolvînd definitiv sarcina construirii societății socialiste în U.R.S.S., au rămas două clase prietene. Natura comună a celor două forme de proprietate socialistă a apropiat clasa muncitoare și țărănimea colhoznică, a întărit alianța lor, a făcut ca prietenia lor să devină indestructibilă. Pe baza comunității intereselor fundamentale a fost făurită unitatea social-politică și ideologică de nezdruccinat a poporului sovietic. În aceste condiții dictatura proletarietului, ca dominație a unei singure clase, a încetat să fie necesară, țelurile celor două clase prietene sînt comune — construirea societății comuniste.

²²⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, Ed. Politică, 1959, p. 372.

²³⁾ *Programul P.C.U.S.*, partea II-a, cap. II, în „Știința“, nr. 5337 din 3.XI.1961.

„Cînd dispar condițiile care au generat dictatura sa, cînd sarcinile pe care societatea putea să le rezolve numai cu ajutorul ei sînt epuizate, are loc, sub conducerea clasei muncitoare, un proces de transformare a statului într-o organizație a întregului popor”²⁴). Statul sovietic, care a luat naștere ca stat al dictaturii proletariatului, s-a transformat în stat al întregului popor, în organ de exprimare a intereselor tuturor membrilor societății. Acesta este un proces de transformare treptată. De la apariția sa statul dictaturii proletariatului poartă în sine trăsăturile unei democrații socialiste pentru toți. Pe măsura dezvoltării socialismului aceste trăsături se accentuează și o dată cu victoria deplină a socialismului devin dominante. În același timp trebuie avut în vedere că statul dictaturii proletariatului, ca organ al luptei de clasă, are și aspect extern, determinat de existența țărilor capitaliste. Sub acest aspect lupta de clasă nu încetează pînă la victoria definitivă a comunismului în toată lumea. U.R.S.S., promovînd o politică de pace, bazată pe principiile leniniste ale coexistenței pașnice, în relațiile cu țările capitaliste, întrucît persistă pericolul de război, menține în același timp trează vigilența, întărește continuu capacitatea de apărare a țării „care să asigure zdrobirea hotărîtă și totală a oricărui inamic ce ar cuteza să atenteze la securitatea patriei sovietice”²⁵).

Statul întregului popor joacă un rol important. Cu ajutorul lui se organizează crearea bazei tehnico-materiale a comunismului, transformarea relațiilor socialiste în relații comuniste, se exercită controlul cuantumului muncii și cuantumului consumului, se asigură ridicarea bunăstării materiale, se lărgeste democrația socialistă, se apără legalitatea socialistă, se asigură educarea comunistă a omului, se promovează politica de colaborare frățească cu țările socialiste etc.

Programul de transformare și perfecționare a statului continuă. Statul întregului popor este o treaptă de trecere la autoadministrare obștească comunistă. Dezvoltarea multilaterală a democrației socialiste, atragerea mîloanelor de oameni la conducerea nemijlocită a treburilor de stat, extinderea eligibilității tuturor lucrătorilor cu munci de răspundere în aparatul de stat și alte măsuri vor crea premisele pentru trecerea la autoadministrare obștească comunistă.

Statul întregului popor se menține pînă la victoria deplină a comunismului. Numai atunci va începe procesul de dispariție treptată a statului. Acest proces este complex și îndelungat, el va cuprinde o întreagă epocă istorică și se va încheia abia atunci cînd societatea va fi coaptă de a trece la autoadministrare obștească. Numai atunci cînd societatea comunistă dezvoltată va fi construită în U.R.S.S., iar socialismul se va consolida pe scară internațională, statul va înceta de a mai fi necesar și va dispărea treptat.

Din cele de mai sus reiese că clasa muncitoare nu-și propune drept țel să-și permanentizeze dominația. Dar aceasta nu înseamnă că clasa muncitoare încetează să dețină rolul conducător. Rolul conducător al clasei

²⁴) N. S. Hrușciiov, *Cu privire la Programul P.C.U.S.*, Ed. Politică, 1961, p. 100.

²⁵) *Programul P.C.U.S.*, partea II-a, cap. III, în „Scînteia”, nr. 5337, din 3.XI.1961.

muncitoare se exercită o perioadă istorică mult mai îndelungată decât perioada dictaturii proletariului. Este știut că clasicii marxism-leninismului au fundamentat rolul istoric al proletariului, au arătat că hegemonia proletariului este una din condițiile esențiale pentru ca revoluția burghezo-democratică, revoluția de eliberare națională să fie victorioasă și dusă pînă la capăt. Fără hegemonia proletariului nu este posibilă victoria revoluției socialiste. Rolul conducător al clasei muncitoare se exercită în toată perioada de trecere de la capitalism la socialism prin statul dictaturii proletariului. Și în condițiile construcției desfășurate a comunismului, cînd statul de dictatură a proletariului s-a transformat în statul întregului popor, se menține rolul conducător al clasei muncitoare. Ea deține acest rol fiindcă este cea mai înaintată, cea mai organizată clasă, legată de industrie, este purtătoarea cea mai consecventă a idealurilor comuniste.

*
* *

Mărețele prevederi ale Programului P.C.U.S. însuflețesc poporul sovietic în lupta pentru îndeplinirea grandioaselor sarcini ale perioadei construcției desfășurate a comunismului. Chezașia tuturor victoriilor constă în conducerea de către Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, forța care concentrează voința, eforturile și energia întregului popor în rezolvarea sarcinilor ridicate de noua etapă a dezvoltării istorice. Astăzi, cînd în U.R.S.S. demult au fost lichidate clasele exploatare cînd, s-a statornicit o deplină unitate social-politică a întregului popor, noul Program al P.C.U.S. arată că P.C.U.S., partid marxist-leninist, care a luat ființă ca partid revoluționar al clasei muncitoare, a devenit „partid al întregului popor“. Aceasta constituie o măreață victorie istorică a marxism-leninismului. În aceasta se manifestă unitatea de monolit și forța societății sovietice, cimentată prin unitatea intereselor și a concepției despre lume. Unitatea dintre partid și popor este unul din minunatele rezultate ale dezvoltării social-politice a societății pe drumul socialismului, unitate care crește în continuu în lupta pentru construirea comunismului.

V. I. Lenin ne învață că existența unui puternic și experimentat partid comunist, rolul lui conducător este prima și cea mai importantă condiție a victoriei împotriva exploatare, în construirea socialismului și comunismului. Rolul conducător al partidului constă în aceea că fiind înarmat cu învățătura marxist-leninistă, cu cunoașterea legilor obiective de dezvoltare a societății, exprimă în modul cel mai deplin interesele oamenilor muncii, are capacitatea de a analiza multilateral situația dată, de a discerne tot ce este esențial, de a elabora o linie generală științific fundamentată, căile și metodele cele mai juste, de a mobiliza și concentra energia masei în vederea traducerii ei în viață.

Acest adevăr a fost confirmat pe deplin de experiența U.R.S.S. și a țărilor de democrație populară din Europa și Asia. Afirmațiile antimarxiste ale revizioniştilor contemporani, care neagă rolul partidului comunist în opera de construire a socialismului, au fost și sînt dezmințite de practica

revoluționară, care arată rolul crescînd al partidului comunist în procesul făuririi noii societăți.

Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., Programul adoptat subliniază că „Perioada construcției desfășurate a comunismului se caracterizează prin *continua creștere a rolului și însemnătății partidului comunist* ca forță conducătoare și îndrumătoare a societății sovietice“²⁶).

Creșterea rolului conducător al partidului și în perioada construcției desfășurate a comunismului este o necesitate obiectivă a dezvoltării societății și este determinată de următorii factori:

Cresc proporțiile și complexitatea sarcinilor în perioada construcției desfășurate a comunismului. U.R.S.S. construiește pentru prima dată în istoria omenirii o astfel de societate. Pentru a găsi cele mai bune și juste soluții în rezolvarea multiplelor sarcini, pentru a înlătura la timp piedicile ce se pot ivi, este necesar de a ridica nivelul conducerii politice și organizatorice pe o treaptă superioară.

Îndeplinirea sarcinilor construcției desfășurate a comunismului este condiționată de participarea tot mai activă a milioane de oameni ai muncii la conducerea treburilor statului, la organizarea producției. În aceste condiții cresc sarcinile și rolul organizațiilor obștești, a sindicatelor, a sovietelor, a comsomolului, o parte din funcțiile statului trec în atribuțiile organizațiilor obștești. Acest proces este strîns legat de dezvoltarea continuă a democrației socialiste: cresc și se largesc atribuțiile republicilor unionale, a organelor puterii de stat; se atrage un mare număr de oameni ai muncii în treburile obștești ca activiști de stat nesalariați; se introduce înnoirea sistematică a componenței organelor alese de stat în așa fel, ca marea majoritate a populației să fie inițiată în treburile conducerii de stat. Toate aceste măsuri sînt o parte componentă de pregătire și educare a oamenilor muncii în vederea trecerii la autoadministrare obștească comunistă. În aceste condiții cine altul decît partidul comunist — forma supremă de organizare — poate îndruma politic și ideologic organizațiile obștești, milioane de oameni ai muncii.

Crește din ce în ce mai mult importanța teoriei comunismului științific. În procesul construirii desfășurate a comunismului experiența generalizată va îmbogăți teoria marxist-leninistă. Aplicînd creator legitățile construcției comuniste vor trebui să fie rezolvate o serie de noi probleme teoretice și practice. Această sarcină îi revine pe de-a-ntregul partidului — detașamentul de avangardă conștient și călit, înarmat cu o bogată experiență revoluționară.

Comunismul poate fi construit numai de omul nou — omul epocii comuniste, cu înaltele sale calități. Comunismul înseamnă înflorirea maximă a omenirii și a personalității umane. În acest sens partidului îi revin sarcini de mare însemnătate, de a intensifica educația comunistă, de a lupta pentru biruirea rămășițelor trecutului în conștiința oamenilor. Educația prin muncă, dezvoltarea atitudinii comuniste față de producția socială, consolidarea principiilor moralei comuniste, dezvoltarea culturală, însușirea bazelor științei, învățămîntului general și politehnic, educația estetică și

²⁶) Programul P.C.U.S., partea II-a, cap. VII. în „Scînteia“ nr. 5337, din 3.XI.1961.

fizică a oamenilor — iată multiplele sarcini ce trebuie rezolvate de partidul comunist în domeniul educației comuniste și a dezvoltării multilaterale a personalității.

Îndeplinirea consecventă a liniei politice trasate de Congresul al XX-lea al P.C.U.S., lichidarea rămășițelor cultului personalității lui Stalin, zdrobirea grupului antipartinic în frunte cu Molotov, Kaganovici și Malenkov, toate acestea au întărit considerabil unitatea de monolit a P.C.U.S., legă-

turile sale cu poporul, au întărit capacitatea lui de luptă. Viața a dovedit că fără condamnarea deschisă, curajoasă a cultului personalității, fără acțiunea fermă pentru lichidarea urmărilor acestuia, fără o luptă consecventă pentru întărirea continuă a unității partidului, îndeplinirea sarcinilor istorice care stau în fața poporului sovietic în etapa construcției desfășurate a comunismului n-ar fi posibile.

P.C.U.S. — partid care înmănucează o armată de aproape 10 milioane comuniști, puternic prin unitatea sa de monolit, prin fidelitatea lui față de învățătura marxist-leninistă, prin atașamentul lui nemărginit față de mărețul principiu al internaționalismului proletar, stă în fruntea luptei pentru construirea societății comuniste — visul milioanele de oameni din lumea întreagă.

Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., care a adoptat programul P.C.U.S., a constituit o nouă confirmare a unității mișcării comuniste mondiale. La acest istoric congres au participat delegați a 80 de partide comuniste și muncitorești. Cuvântările și mesajele transmise au reflectat unitatea și coeziunea ideologică a mișcării comuniste internaționale, au constituit o măreață demonstrație a fidelității partidelor comuniste față de atotbiruitoarea învățătură marxist-leninistă.

Aprobarea generală a hotărârilor celui de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. este reflectată și în hotărârile plenarelor comitetelor centrale ale partidelor comuniste frățești ce s-au desfășurat în ultimele luni. La aceste ședințe plenare, în adunările activului, partidele comuniste aprobă cu căldură hotărârile Congresului al XXII-lea, concluziile lui teoretice, programul construcției comuniste. Comuniștii din toată lumea studiază acest document de mare însemnătate în lumina sarcinilor muncii lor practice, a sarcinilor luptei pentru pace, democrație, independență națională și socialism.

Subliniind importanța Congresului, tovarășul Palmiro Togliatti, secretar general al Partidului Comunist Italian, a spus la Plenara comună a C.C. și C.C.C. al P.C.I.: „Congresul al XXII-lea a constituit un eveniment de o importanță excepțională, hotărâtoare pentru Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, pentru partidul nostru, pentru mișcarea muncitorească și comunistă mondială, pentru întreaga omenire muncitoare“ 27).

Acest Manifest Comunist al contemporaneității, alături de declarațiile consfătuirilor partidelor comuniste și muncitorești din 1957 și 1960, vor

27) *Probleme ale Păcii și Socialismului*, nr. 1/1962, p. 52

servi drept far călăuzitor în activitatea tuturor partidelor frățești. Expri-mind această idee, tovarăsa Elisabeth Flynn, președinte al Comitetului Național al Partidului Comunist din S.U.A. a scris: „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. a constituit pentru noi un izvor de însuflețire, o școală. Congresul ne-a insuflat în inimi un nou curaj, cu care noi vom întâmpina zilele furtunoase ce ne așteaptă în citadela capitalismului mondial“²⁸⁾.

Lucrările Congresului au avut un puternic ecou și în cercurile largi democratice din întreaga lume, în noile state independente. Acest lucru a fost reflectat și în participarea la Congresul P.C.U.S., pentru prima dată, alături de reprezentanții partidelor comuniste, a delegațiilor a trei partide democratice naționale din țările eliberate ale Africii — Ghana, Guineea și Mali.

Salutind Congresul, reprezentantul Partidului Uniunea Sudană din Republica Mali, Tidiani Traore, membru al Biroului Politic al acestui partid, a spus: „Bucurându-se de sprijinul deplin al popoarelor lor, care merg pe calea lichidării definitive a rămășițelor colonialismului și a întăririi independenței cucerite de ele, al popoarelor care au pornit pe calea creării statelor de democrație națională, partidele din Africa se mindresc de acea mare încredere pe care le-a acordat-o P.C.U.S., invitind pe reprezentanții lor să participe la lucrările acestui înalt for... Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. va intra în istorie ca un eveniment de mare importanță“²⁹⁾.

Apreciind înalta valoare teoretică și practică a tezelor elaborate de Programul P.C.U.S., subliniind importanța deosebită a lucrărilor Congresului al XXII-lea, partidele comuniste și muncitorești se pronunță unanim pentru apărarea purității învățaturii marxist-leniniste, pentru întărirea continuă a unității de nezdruccinat a mișcării comuniste mondiale. Partidele comuniste au subliniat din nou importanța Congresului al XX-lea al P.C.U.S. pentru mișcarea muncitorească internațională, au aprobat măsurile luate pentru lichidarea urmărilor cultului personalității lui Stalin.

Partidele comuniste au condamnat și condamnă cu hotărâre concepțiile dogmatice, politica scizionistă a conducătorilor Partidului Muncii din Albania, politică străină marxism-leninismului, dăunătoare intereselor construirii socialismului în Albania, lagărului socialist și mișcării comuniste internaționale. Încercările de subminare a unității mișcării comuniste, indiferent de unde pornesc — din partea revizionistilor sau din partea conducătorilor aventurieri ai Partidului Muncii din Albania — primesc o ripostă hotărâtă. Izvorul forței și influenței crescînde a mișcării comuniste mondiale constă tocmai în fidelitate față de învățătura marxist-leninistă, față de înaltele principii ale internaționalismului proletar, în hotărîrea cu care partidele comuniste luptă împotriva oricărui oportunism, împotriva influențelor ideologiei burgheze.

Partidul Muncitoresc Român, alături de toate celelalte partide marxist-leniniste, a dat o înaltă apreciere Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. Plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie-5 decembrie 1961, a dezbătut „Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S.“ prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-

²⁸⁾ *Ibidem*, p. 55.

²⁹⁾ *Pravda*, nr. 300, din 26 octombrie 1961.

Dej. Plenara a scos în evidență importanța internațională a Congresului al XXII-lea și a subliniat bogatele învățăminte și concluzii pe care partidul nostru le trage pentru activitatea sa practică în vederea desăvârșirii construcției socialiste.

„În salutul pe care l-a adus Congresului în numele Partidului Muncitoresc Român, al clasei muncitoare și al întregului popor român, delegația noastră a exprimat prețuire, dragoste și stimă tovarășească față de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și față de încercata sa conducere leninistă, a dat o înaltă apreciere programului P.C.U.S. — Manifestul Comunist al epocii contemporane —, a reafirmat fidelitatea neștrămutată a partidului nostru față de linia comună marxist-leninistă a mișcării comuniste și muncitorești mondiale, față de cauza comunismului și păcii“³⁰⁾.

Plenara a relevat mărețele realizări ale U.R.S.S. importanța deosebită a Programului P.C.U.S. — document istoric al marxismului creator, care fundamentează legitățile trecerii la comunism, mijloacele concrete pentru construirea comunismului, dă răspuns la cele mai arzătoare probleme ale contemporaneității. În Darea de seamă prezentată, în intervențiile participanților la plenară s-a subliniat importanța Congresului al XX-lea al P.C.U.S. care a deschis o pagină nouă nu numai în istoria P.C.U.S., ci și în viața întregii mișcări comuniste, s-a releiefat consecvența cu care P.C.U.S. luptă pentru lichidarea urmărilor nefaste ale cultului personalității.

Plenara Comitetului Central a scos în evidență că cultul personalității lui Stalin s-a manifestat și în țara noastră. Aceasta a avut o influență nefastă în diferite domenii de activitate. Sub influența cultului personalității și-au făcut loc și la noi abateri de la normele leniniste ale vieții interne de partid, încălcări ale regulilor democratice în viața de partid. Plenara a subliniat ca un mare merit al partidului nostru, al activului lui de bază, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, că „deși asupra sa au fost exercitate timp îndelungat foarte puternice presiuni atit din interior cit și din afară, el a păzit principiile fundamentale ale partidului, nu a cedat presiunilor și a apărat neșovăitor viața și demnitatea cadrelor de partid“³¹⁾. Din această cauză consecințele generate de cultul personalității n-au avut la noi amploarea din alte țări.

Plenara Comitetului Central a condamnat încă o dată cu hotărâre grupul antipartinic fracționist Pauker-Luca, urmat apoi de Teohari Georgescu și ajutat în mod activ de Iosif Chișinevski și Miron Constantinescu, dezvăluind noi fapte privind activitatea lor îndreptată împotriva partidului și statului nostru.

Acaparînd în mod abuziv conducerea partidului fracționistii au ignorat Comitetul Central, au înlocuit de fapt Biroul Politic prin Secretariat, unde deținea majoritatea, promovînd o politică de subminare a unității partidului. „Se poate afirma că în întreaga perioadă din septembrie 1944 pînă la înlăturarea lor în mai 1952, normele leniniste au fost grosolan încălcate în conducerea de partid“³²⁾. Grupul antipartinic și antistatal calomnia

³⁰⁾ Gh. Gheorghiu Dej, *Dare de seamă a delegației P.M.R. la cel de al XXII-lea Congres al P.C.U.S.*, Ed. Politică, 1961. p. 11.

³¹⁾ *Ibidem*. p. 30

³²⁾ *Ibidem*, p. 34

partidul, și-a manifestat dezaprobarea față de insurecția armată din 23 August 1944, pregătită și condusă de P.C.R., insurecție care a dus la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, la întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste și a marcat începutul revoluției populare. Grupul antipartinic a încălecat grosolan principiile leniniste de primire în partid, a deschis larg porțile partidului pentru elementele fasciste, carieriste și mic-burgheze. Grupul Pauker-Luca a promovat măsuri de frânare a dezvoltării industriei grele, de subminare a alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, a împiedicat procesul de transformare socialistă a agriculturii.

Grupul antipartinic folosea metode de terorizare și intimidare a cadrelor de partid. Dacă elementele antipartinice nu au izbutit să împingă partidul pe un drum tragic, aceasta se datorește faptului că aceste acțiuni provocatoare s-au lovit de o rezistență hotărîtă a cadrelor de bază din conducerea partidului, de poziția fermă, partinică și plină de grijă tovarășească față de cadre a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Activitatea antipartinică și antistatală a grupului fracționist Pauker-Luca a adus multe daune partidului. Plenara Comitetului Central din noiembrie-decembrie 1961 a subliniat încă o dată meritul Comitetului Central, a cadrelor de bază în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej care au demascat și zdrobit acest grup fracționist antipartinic, ceea ce „a însemnat un moment de cotitură în viața partidului nostru“. Au fost restabilite normele leniniste în activitatea organelor de conducere a partidului, s-au luat măsuri pentru îmbunătățirea continuă a compoziției sociale a partidului, s-a întărit controlul de partid asupra activității organelor de stat.

Partidul a zdrobit și activitatea antipartinică a lui Iosif Chișinevski și Miron Constantinescu, principalii susținători și executanți zeloși ai grupului antipartinic Pauker-Luca. Calomniind partidul, defăimînd marile realizări obținute de poporul nostru sub conducerea partidului, aceștia au urmărit să dea debaterii documentelor Congresului al XX-lea al P.C.U.S. „un curs spre stimularea spiritului anarhic și a stihiei mic burgheze“. Ei au desfășurat o activitate fracționistă. Comitetul Central a condamnat cu hotărîre această activitate antipartinică și a hotărît eliminarea lor din funcțiile de conducere pe care le dețineau. Plenara Comitetului Central din noiembrie-decembrie 1961 a condamnat din nou activitatea lor fracționistă, scoțînd în evidență noi fapte care demască activitatea lor dăunătoare partidului.

În toată perioada existenței sale de peste patru decenii, partidul nostru nu o dată a avut de înfruntat greutăți și a trecut prin momente grele din cauza activității diferitelor grupări fracționiste și antipartinice care urmăreau să-l abată de la linia marxist-leninistă. Și de fiecare dată nucleul muncitoresc, forțele sănatoase, devotate pînă la capăt cauzei marxism-leninismului, au reușit să înfrîngă și să zdrobească elementele oportuniste, grupările antipartinice. Partidul nostru drag a crescut, s-a călit, s-a întărit, devenind forța conducătoare și de neînvins a poporului nostru. Așa cum arată documentele Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român

„Partidul nostru este astăzi mai omogen și mai unit în jurul Comitetului său Central, cum n-a fost niciodată...”³³⁾.

Plenara Comitetului Central al P.M.R., conferințele regionale de partid ce s-au desfășurat în ultimele luni, au dovedit încă o dată unitatea de monolit a partidului nostru, dragostea nețărmurită ce i-o poartă oamenii muncii, autoritatea și prestigiul lui crescând, sprijinul unanim de care se bucură politica Partidului Muncitoresc Român.

Sub conducerea partidului, poporul nostru obține noi și noi succese în realizarea obiectivelor planului de 6 ani. În perioada de doi ani — 1960—1961 — ai planului, volumul global al producției industriale a crescut cu peste 35%. Economia națională a primit peste prevederile planului un plus de 123.000 tone oțel, 103.000 tone laminate, 721.000 tone cărbune etc., au fost realizate economii peste plan în valoare de 1,7 miliarde lei. A fost încheiat procesul de colectivizare a agriculturii. Crește bunăstarea materială a poporului nostru, patria noastră devine tot mai bogată și mai frumoasă.

Sub conducerea P.M.R., sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului poporul nostru, construind noua sa viață, privește cu încredere viitorul. „Programul P.C.U.S. reprezintă pentru poporul nostru întruchiparea propriului său viitor luminos, el răsună pentru oamenii muncii din țara noastră ca o chemare la muncă și luptă pentru desăvârșirea construcției socialiste și crearea condițiilor de trecere treptată la construirea comunismului în Republica Populară Română”³⁵⁾.

*
* *

Programul P.C.U.S. este studiat cu interes și atenție de milioane de oameni din toate colțurile lumii. Acest Manifest Comunist al contemporaneității însușește popoarele sovietice în lupta lor plină de eroism pentru traducerea în viață a hotărârilor Congresului al XXII-lea al P.C.U.S.; el luminează calea spre comunism a țărilor lagărului socialist; el mobilizează și ridică la luptă pe oamenii cinstiți din țările capitaliste împotriva dominației monopolurilor și a pericolului fascist, pentru democrație, progres social și socialism; el însușește încredere în victoria popoarelor care luptă pentru cucerirea și consolidarea independenței naționale; el este o chemare înflăcărată pentru toți cei cărora le este scumpă pacea; Programul P.C.U.S. Manifest Comunist al contemporaneității prevestește lumii întregi victoria comunismului.

³³⁾Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, 1959—1961, Ed. Politică, 1961, p. 169.

³⁴⁾Gh. Gheorghiu-Dej, *Darea de seamă a delegației P.M.R. la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S.*, Ed. Politică, 1961, p. 57.

DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA ROMÂNIEI PĂSTRATE ÎN ARHIVELE STATULUI DIN MOSCOVA ȘI LENINGRAD

GH. UNGUREANU

Pe lângă munca de informare și schimb de experiență în probleme de teorie și practică arhivistică, delegația de arhiviști români care a fost în U.R.S.S., în octombrie — noiembrie 1961, a întreprins și unele cercetări în arhivele din Moscova și Leningrad pentru a găsi documente privitoare la istoria țării noastre.

În depozitele Arhivelor Statului din U.R.S.S. se păstrează, cu multă grijă, o mare cantitate de materiale documentare, cele mai vechi datînd din veacul al XI-lea.

Aceste documente prețioase, la care se adaugă arhivele aflate încă în păstrarea instituțiilor, întreprinderilor și diferitelor organizații obștești, alcătuiesc Fondul arhivistic de stat al Uniunii Sovietice creat prin decretul lui V. I. Lenin din 1918.

Pentru folosirea multilaterală a materialelor documentare fiecare arhivă are săli de studii înzestrate cu instrumentele de lucru necesare cercetării: inventare, îndrumătoare, cataloage tematice. Nu există nici o unitate a Arhivelor statului care să nu aibă un fișier tematic. Sute de mii de fișe tematice au fost redactate de către arhiviștii sovietici, înlesnind astfel munca de folosire științifică, pentru sprijinirea dezvoltării economiei naționale sau rezolvarea cererilor oamenilor muncii.

Pe lângă instrumentele de lucru arătate, cercetătorul este ajutat de către arhivistul sovietic, pregătit și gata oricînd să dea o îndrumare mai ales atunci cînd timpul scurt nu dă răgazul parcurgerii a mii de inventare sau instrumente de lucru.

Arhivele sovietice constituie un bogat izvor de informare și pentru cercetătorii istorici din țara noastră. Ele conțin documente care ne oferă date importante privitoare la anumite evenimente politice, social-economice și culturale din istoria țării noastre¹⁾. Existența acestor materiale documentare

¹⁾ În ultimii ani arhivele sovietice au fost cercetate de către istorici români și s-au executat microfilme de pe unele documente privind anumite probleme din istoria României („Studii”, revistă de istorie, nr. 1/1957, p. 246; Revista Arhivelor nr. 1/1958, p. 291 și 2/1958, p. 160). Documentele aflate în arhivele sovietice, privitoare la istoria medievală a Moldovei și Țării Românești, au fost semnalate

completează datele cunoscute pînă acum, privitoare la străvechile relații de prietenie dintre poporul român și popoarele din Uniunea Sovietică, care s-au manifestat de-a lungul anilor atît în domeniul politic și militar, cît și în cel cultural.

Microfilmarea acestor importante documente va face posibilă, cît de curînd, cercetarea lor în sălile de studii ale Arhivelor statului din țara noastră.

*
* *

Arhiva centrală de stat a actelor vechi (Ț.G.A.D.A.) din Moscova păstrează un mare număr de documente, începînd cu secolul al XI-lea.

Aici se găsesc documente originale ale voievozilor Moldovei și Țării Românești, precum și scrisori din partea unor dregători, soli, boieri sau ale clerului privitoare la diferite probleme politice, economice, culturale sau religioase cu răspunsurile respective. Numai de la Vasile Lupu, domnul Moldovei, există peste 21 documente originale între anii 1638—1652. O condică veche legată în piele, numărînd 127 pagini, un fel de condică de intrare și ieșire, cuprinde transcrierea, într-un rezumat bogat, a corespondenței dintre anii 1674—1675 cu Moldova și Țara Românească. Sînt știri importante care se referă la evenimentele politice și culturale. Se găsesc documente care privesc activitatea lui Nicolae Milescu, Dosoftei în legătură cu introducerea tiparului la noi.

O altă condică de 126 file ne dă în întregime cuprinsul corespondenței dintre anii 1690, martie 11 — 1691, martie 1. Sînt trecute aici documente de la voievodul moldovean Constantin Cantemir precum și scrisori de la boierul Ivan Bilievici și alții. În mapa 44 din fondul 68 se găsesc cîteva scrisori originale ale lui Dimitrie Cantemir către țarul Petru I, din anul 1711.

Nu insistăm asupra materialelor documentare mai vechi, deoarece unele au fost publicate în diferite culegeri de documente, iar altele au fost deja semnalate², ci ne vom ocupa în aceste pagini mai mult despre cele mai puțin sau de loc cunoscute, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Fondul 293, păstrat de Ț.G.A.D.A., cuprinde peste 450 „dosare moldovenesti și muntenesti“ între anii 1768—1775³), create de către administrația militară rusă a principatelor în această vreme. Majoritatea dosarelor, dintre care unele au peste 600 file, conțin corespondență cu instituțiile din Moldova și Țara Românească, fiecare dosar redînd corespondența pe un an cu o singură instituție. Astfel găsim dosare intitulate: dosarul Departamentului Spătăriei pe anii 1773/74, dosarul primului Departament al Diva-

de către istoricii sovietici N. A. Mohov, E. M. Russev, P. S. Dimitriev, D. M. Dragnev și P. V. Sovietov, în „Studii“, revistă de istorie nr. 3/1959, p. 135.

Folosind documente din arhivele sovietice, cercetătorii istorici din țara noastră au elaborat importante lucrări, elucidînd o serie de probleme falsificate de istoriografia burgheză.

²) Ibidem.

³) Al. Vianu, *Considerații asupra caracterului activității administrației ruse în Țările Romîne, 1769—1774*, în „Studii și materiale de istorie medie“, Acad. R.P.R., I/1956, p. 233.

nului, dosarul Departamentului Vistieriei principatului Valahiei, dosarul Divanului Moldovei, jurnale și ordine de la Marele logofăt și Vistierie pe anul 1771, dosarul ordinelor lui Rumeanțev pe anul 1771, rapoartele Vistieriei Moldovei, diferite hîrtii din Vistieria Țării Românești, rapoarte și vedomostii asupra Moldovei pe anul 1771 etc.

Cercetate în conținut, filă cu filă, aceste dosare conțin documente importante în legătură cu administrația, situația economică, justiția, activitatea instituțiilor din acea vreme, abuzurile săvîrșite de către dregătorii din fruntea acestor instituții asupra locuitorilor, impozitelor excesive, sarcini grele cauzate de războaie, suportate numai de cei săraci (boierimea și clerul fiind la adăpostul privilegiilor feudale), meșteri, materii prime, agricultori, produse agricole etc. Dosarul cu nr. 4 din anul 1773, cu 441 file, cuprinde date importante privind căile de comunicație din Țara Românească, în special podurile, din care unele se fac din nou. Se arată deșterii, materialele întrebuințate, prețuri. Același dosar, ca și altele din acest fond, conține știri importante privind poștele, organizarea lor: „poștarii de la Ciocănești ce păzesc la poștă în București”. Documentele ne arată construirea unor „poduri umblătoare” la care se întrebuințează mii de oca de fier, sute de metri de funii și odgoane, unelte. Documentele privind construirea podului de la Copăceni ne arată ce contribuție au adus satele, numirile vechi ale unor unelte, lucrători, salahori, meșteri.

Dosarul 5 din același fond are 785 file și cuprinde corespondența din anul 1774 dintre Divanul „enejiei Țării Românești cu ispravnicii ținuturilor și administrația rusă”. Podul de la Gura Ialomiței trebuie făcut cu funii „care nici cum nu se găsesc în Țara Românească” și se propune a se face pe pari, dar aceasta fiind greu de îndeplinit se cere aprobarea generalului Suvorov să se facă pe vase „așa cum s-a mai făcut”. Lucrează țiganii făurari „cu toate dichisele și meșteșugurile lor”.

Dosarul 13 pe anul 1774 are 441 file și cuprinde corespondența diferită cu autoritățile din Țara Românească. Vel armașul Manolache Grădiștenu, însărcinat „de a căuta de trebile vămilor” se pinge că „va cădea în vreo belea dacă se va amesteca și altul și nu se vor respecta ponturile vămilor”; se face „orînduială” pentru izbașa de divan cu cei 12 fustași „să li se dea 2 perechi cizme după obicei”. La fila 44 se găsește raportul „velișilor boieri” din 17 ianuarie 1774 în legătură cu „poștăvarii ce sînt pentru trebuința fabricii, care cu hrisoavele domnilor au fost dați și nesupărați de dările țării”; 350 „volintiri” din corpul „măriei sale Caminschi”; „orînduială” în spitalele din București; ponturi pentru vama oborului din București.

Tot în acest dosar, la fila 229, se găsește un raport al comisiei rînduită pentru „scrierea catagrafiei locuitorilor” din 6 mai 1774.

La ținutul Dorohoi se arată că membrii comisiei întîmpină mari greutăți din cauză că ei, silindu-se să înscrie „pe toți familiarii”, după instrucție, „preoții și pîrcălăbii satelor nevrînd să urmeze ponturile nu vor să arate nici într-un chip adevărul ce o sumă foarte puțină, care unele sate nici pe jumătate din suma catagrafiei acei de an nu arată”. Tot în legătură cu întocmirea acestei catagrafii, un document din același dosar (f. 251) din 3 mai 1774 ne arată că „oamenii fugeau peste hotare”. Divanul cere

să se dea instrucțiuni și ordine pentru pază la hotare „spre tăerea fugii locuitorilor“. În ceea ce privește fuga în Transilvania, Divanul este de părere ca să ceară reîntoarcerea lor, ca și a celor ce fug din „bănia Craiovei“, căci și aceea „fiind o țară de se întâmplă de fugeau locuitorii îi întorcea înapoi“. În ce privește Moldova, se arată că „mulți fug deoarece de mulți ani acea țară are deosebită neglijă și neodihnă“.

O situație generală din anul 1774 pe ținuturi, a porumbului și griului, ne-o dă un document de la fila 296.

Un dosar voluminos din anul 1770, intitulat „scrisori românești“, cuprinde documente importante privitoare la probleme variate, de altfel ca mai toate dosarele din acest fond: „jaloarele“ locuitorilor împotriva hotărîrilor instanțelor judecătorești locale, „rufetul“ supus hătmăniei, slujba „desătinei“, „zaherea“ din Țara Românească, „proviantul“ din Iași, rapoartele divanelor din Moldova și Țara Românească în legătură cu „greaoa situație din țară“, birurile; obștea arată că „ne știm drept giurați credincioase slugi a preaputernicei împărății“, iar la 9 decembrie 1870 isprăvnicia Tecuciului arată că „din pricina turcilor și tatarilor nici o moară nu au rămas nearsă la toată neputința și robia noastră ce au dat peste ținutul acesta“. Ținutul Iașilor „nici a treia parte nu au rămas nezmreduit de ciumă“.

Sînt dosare care cuprind ordine privind îndreptarea neorînduialilor din țară: „în rezolvarea jaloarelor la isprăvnicii lucrările sînt atîta de întunecate că în ele nici un fel de orînduială nu este scrisă“.

Unele dosare cuprind „sămî“ de veniturile și cheltuielile țărilor romine; veniturile poștelor „ce sînt țin cu cheltuială din veniturile enejei“. Dosarul 285, cu 320 foi, cuprinde documente privitoare la „slujbile ce s-au vîndut cu ponturile divanului“ pe anul 1771 și anume: oena, vama, desătina, cunița de vară și de iarnă, vădrăritul, goștina, vama hotinului, vama peștelui de la Brateș. Un dosar din anul 1774 ne arată situația breslelor și a rufeturilor hătmăniei „cum au fost în vremea domnilor“; 1706 pașiri, calarași, plăeși, slujitori, zapcii, îmblători, vinători, lefecii, seimeni.

Un document deosebit de important, care se păstrează în același fond, conține recensămîntele populației din Moldova din anii 1772 și 1774, efectuate din ordinul mareșalului P. A. Rumeanțev cu scopul de a se curma abuzurile boierilor și dregătorilor cu prilejul încasării birurilor.

Au fost făcute catagrafii pentru toate cele 24 ținuturi, plus una separată pentru orașul Iași. Nu s-au păstrat decît pentru 20 ținuturi și orașul Iași, alcătuint peste 4.000 pagini⁴).

Pentru orașul Iași catagrafia ne dă și un tabel centralizator din 5 iunie 1774, din care constatăm că „tirgul și mahalalele“ avea 934 case din care 695 dugheni și 68 de crîșme. Este trecut fiecare locuitor cu numele lui, majoritatea numelor indicînd meseria: cojocar, băcal, cavaf, chetrar etc.

Dorohoiul avea 177 case, Tg. Neamț 118, Piatra 249, Focșani 170, Bacăul 69, în timp ce Tg. Oena avea 584 case etc.

⁴ Institutul de istorie al filialei Academiei de științe a U.R.S.S. din Chișinău pregătește editarea în întregime a acestui important document, după cum ne informează P. G. Dmitriev în articolul *Recensămîntele populației din Moldova în anii 1772 și 1774, ca izvor de studiere a istoriei sociale*, în volumul „Prietenia de veacuri“, Chișinău, 1961, p. 245.

Tot la Ț.G.A.D.A. se mai păstrează fondul Stroganof, care numără peste 9.000 u.p. din perioada anilor 1517—1910. Între acestea se găsește o mapă (92) cuprinzind acte diplomatice din anii 1821—1829. Se păstrează aici documente importante privind anul 1821 în țările romine, între care cinci caiete, format mare cu 162 pagini, note zilnice susținute și de documente privind evenimentele din Moldova, Valahia și Grecia începînd cu 22 februarie 1821: „Am primit seara rapoartele de la București din 14 care anunțau extinderea revoltei lui Tudor Vladimirescu”; prima știre a fost primită la 5 februarie. Însemnările sînt pînă în ziua de 18 iulie 1821.

Se găsesc, în aceeași problemă, scrisorile lui Mihai Suțu, domnul Moldovei, către contele Capo d'Istria, în limba greacă și răspunsurile ce i s-au trimis.

Tot aici găsim ciornele scrisorilor lui Capo d'Istria către Ipsilante în martie 1821, prima fiind redactată la Laybah. Tot aici, și în aceeași problemă a anului 1821, se găsește memoriul colonelului Pestel, apărarea prințului Suțu în legătură cu conduita pe care a avut-o în Moldova și motivele care l-au determinat să fugă din Iași. Un document pe mai multe pagini ne arată situația din Moldova din acea vreme: „în țară domnea o mare neînțelegere între boieri și țărani din cauză că boierii nu-și serveau decît interesul lor imediat în desavantajul tuturor intereselor publice”. Țăranii părăsiseră satele, mulți fugind în Rusia. Turcii comiteau acte de cruzime asupra locuitorilor. Boierii ceruseră protecția Austriei; operațiile prințului Ipsilante, fratele lui și ale lui Tudor Vladimirescu; la 6 aprilie grecii amenințau să pună foc Iașului din patru părți etc.

Tot aici, și în aceeași problemă a anului 1821, se mai găsește un raport al colonelului Pestel către generalul Kisselev în care, printre altele, face și un istoric al Eteriei.

Tot în problema anului 1821 se mai găsesc documente și în bogatul fond Voronțov (Ț.G.A.D.A. f. 1261). Aici se pot cerceta, printre altele, copii de pe scrisori confidențiale primite de Voronțov, Stroganof, Langeron, consulul Pini etc., toate în legătură cu evenimentele întîmplate în anul 1821⁵⁾.

*

* *

În Arhiva istorică centrală de stat (Ț.G.I.A.) din Moscova se păstrează materiale documentare începînd cu secolul al XV-lea pînă în anul 1917. Aici se găsește fondul de arhivă Dașcov, în care se află documente valoroase privind evenimentele din Moldova și Țara Romînească între anii 1826—1832 și în special problema elaborării Regulamentului Organic. Se găsesc cîteva proiecte privitoare la noua organizare a țărilor romine, alcătuite după 1826; proiectul întocmit de Barbu Știrbei, în decembrie 1827; „proiect pentru ameliorarea administrației Moldovii”, tot din 1827, alcătuit de boierul moldovean Drăghici, în care se prevedea întocmirea recensămîntului populației „pentru a se cunoaște numărul adevărat al locuitorilor”;

⁵⁾ Al. Andronic, *Documente referitoare la principatele romine aflate în fondul Voronțov*, în „Revista Arhivelor”, 1/1958, p. 222.

verificarea tuturor titlurilor de noblețe obținute după 1814; menținerea impozitului de 1.260.000 piaștri fixat prin regulamentul din 1814; verificarea scutelnicilor și breslașilor, oprindu-se la acel fixat în 1797, adică de 21.500 scutelnici. Același proiect se ocupa de organizarea instanțelor judecătorești, de contribuțiile indirecte (rusumaturi), de împărțirea administrativă, de comerț, de organizarea unui tribunal de comerț etc.

Un important document din anul 1827 intitulat „observații asupra atriбуiilor divanului și a adunării generale“, aflat în același fond, ar putea fi atribuit comisiei care a lucrat la regulamentul din 1827.

Cîteva scrisori ale lui A. D. Sturza, aflat în București, datate din iunie 1828, către Dașcov cuprind știri importante privitoare la situația social-economică a țărilor române în acea vreme.

Se cunoaște rolul important pe care l-a avut Dașcov și Minciachi la elaborarea Regulamentului Organic. În fondul Dașcov se găsește proiectul, în prima lui formă, a instrucțiunilor din 1829, redactat de Minciachi și care, îmbunătățit de Dașcov și Neselrode, a fost trimis Comitetului de reformă din București. Proiectul de instrucțiuni în prima lui formă cuprinde două părți; prima intitulată *bazele proiectului* și a doua *dispozițiuni generale*. Minciachi, autorul acestui proiect, a reușit să cuprindă aproape toate problemele de bază ale instrucțiunilor pentru Regulamentul Organic. Astfel, proiectul prevede abolirea scutelnicilor, a poslușnicilor și slugilor, înființarea unei trupe naționale salariaată, abolirea sistemului fiscal prin liude în Valahia, organizarea vămilor unice pentru export și import și un tarif comun ambelor principate, un recensământ general care să ducă pînă la urmă la intrarea între contribuabili a tuturor privilegiaților abuzivi exceptați de impozite, înființarea actelor de stare civilă, abolirea furniturilor în natură pentru capitala imperiului otoman și pentru fortărețele Dunării, libertate deplină comerțului pentru toată lumea, cu vase naționale „sub pavilion valaho-moldovean, care să fie admise și respectate în porturi și egale cu alte pavilioane“.

În același fond se găsește un document din 1828 intitulat: „*Tablou reprezentativ al claselor care formează populația Moldovei*“. Este descrisă aici boierimea — „privilegii și ranguri, boierărașii privilegiați și privilegiile lor, despre zapcii, trepte privilegiate (mazili, ruptași și ruptele vistieriei), despre bresle (comercianți privilegiați) rufeturi sau slujitori, țărani birnici, havalegii, oameni de scuteală“. Lucrarea este însoțită de unele explicații și definiții a diferitelor categorii fiscale, ceea ce mărește importanța sa. Tot aici se găsește un memoriu (1828—1829) asupra reorganizării justiției în Moldova, precedat de un istoric al instituțiilor și procedurii de judecată pînă la acea dată. Între aceste documente se află și un mic glosar cu explicații pentru unele cuvinte ca: anafora, breslași, breaslă, capanlii, liude, mazili, ruptași, ruptele visteriei etc.

Un document din 29 ianuarie 1829 ne informează despre numirea lui Minciachi ca președinte al comitetului special din București „chemat să prepare definitiv aceste îmbunătățiri organice a căror stabilire și permanentizare vor fi noile binefaceri ale puterii protectoare“. Minciachi urma să primească instrucțiuni detaliate „relative la acest obiect important“.

Documentul ne arată că motivele care au determinat pe Neselrode să-l numească pe Mincianchi erau: „lunga d-voastră experiență locală, talentele d-voastră și principiile drepte”. Acest comitet, alcătuit încă din ianuarie 1829, avea să pregătească instrucțiunile și să adune materialele documentare necesare elaborării Regulamentului Organic.

Deosebit de importante sînt memoriile contelui Langeron, care conțin date bogate privitoare la situația din țările romîne la începutul secolului al XIX-lea.

Pentru a exemplifica mai bine valoarea acestui document vom reda din miile de pagini doar următoarele pasaje de pe fila 59 al volumului, pe anul 1809, privitoare la situația din Valahia „Cruzimile și furturile comise de ampolioații valahi sînt de nedescris. Țara se împarte în districte și fiecare district este guvernat de un administrator care se numește (ca în Rusia) ispravnic. Acești ispravnici sînt despoți în jurisdicția lor. Ei iau fără nici o rușine și fără a ascunde de la fiecare țaran grîne, vite, bani. Fiecare țaran trebuie să plătească divanului o capitație oarecare; ispravnicul o dublează, o împătește, o multiplică atît cît dorește, fără să fie autorizat de cineva și împarte aceste sume cu membrii divanului. Dacă țaranul încearcă să refuze aceste oribile pretenții, sau se plinge, el este închis, dezbrăcat, bătut și năucit de torturi în care adesea moare; sau ca urmare a unui rafinement al cruzimii și călăismului el este silit să vadă torturindu-se înaintea lui femeia și copii săi. Cel mai mic post de ispravnic se vinde cu 7—8000 ducăți pe an”. Sau, în continuare: „Șeful poliției din București se numește agă; acesta este uneori protectorul hoților, acoperitorul furturilor și această „onestă” funcțiune îi aduce de la 15—20.000 ducăți pe an. Spătarul întreține o miliție de arnăuți pentru urmărirea și arestarea briganzilor care umplu drumurile și pădurile; aceștia sînt arnăuți care fură și asasinează și împart adesea veniturile cu spătarul. Se evaluează în anii buni acest post la 15.000 ducăți. Judecătorii (logofeții) atît civili cît și criminali suscită procesele sau înscenează crime persoanelor bogate pentru a le jumuli”.

Langeron descrie cu lux de amănunte situația politică și administrativă, pe care o vedea la București, și termină unul din volumele de memorii (640 pagini) cu următoarele cuvinte: „oribila dezordine pe care am găsit-o în Valahia în toate ramurile administrației”, după ce vorbește de afacerile lui Samurcaș și Varlam, despre criza de alimente, mizeria din spitale, luxul și desfrîul boierilor etc.

*

* *

Arhiva centrală de stat istorico-militară (T.G.V.I.A.) din Moscova, instalată în palatul lui Petru cel Mare, păstrează fonduri de arhivă din sec. XVII pînă în anul 1918. În aceste fonduri de arhivă se găsesc multe materiale documentare care ne oferă date deosebit de prețioase pentru elucidarea unor probleme mai puțin cunoscute din istoria țării noastre.

Aici se găsește un bogat material documentar privind evenimentele social-economice, politice și culturale din primele decenii ale secolului al XIX-lea. Vom găsi documente în care se oglindesc vechile relații de prietenie dintre poporul român și poporul rus și frăția de arme romîno-rusă în

lupta comună împotriva turcilor, relații pe care ni le arată, de asemenea, și multe documente și monumente istorice din țara noastră.

Pentru perioada anilor 1828—1834 sînt cîteva mii de dosare, unele aparținînd cancelariei președintelui plenipotențiar al divanurilor cu reședința la București (Pahlen, Jeltuhin, Kiselev). altele vicepreședintelui de la Iași (Minciachi, Mircovici).

Tot aci se găsesc sute de mii de planuri și hărți vechi din care unele privesc localități din țara noastră, cele mai multe pentru orașe și țîrguri.

Timpul scurt ne-a impus limitarea cercetărilor doar la cîteva probleme ca anul 1821, elaborarea Regulamentului Organic, lucrările statistice în care intră și hărțile respective.

Privitor la anul 1821, pe lîngă alte materiale documentare, o importanță deosebită o are un dosar, format din două volume, ambele numărînd 786 foi, intitulat „Răscoala grecilor în Moldova și Valahia în anul 1821”. Se găsesc în aceste volume originale sau copii, proclamațiile lui Ipsilant din Iași „căt-re poporul principatului Moldovii” (23 februarie 1821), „căt-re locuitorii greci” (24 februarie 1821), manifeste tipărite la Iași (unul din 25 februarie 1821 de la Galați), corespondența din București cuprinzînd știri în legătură cu evenimentele zilei, copia proclamațiilor lui Tudor Vladimirescu din 17 și 22 martie 1821, scrisori diferite cu informații bogate asupra întîmplărilor din Moldova după 29 martie 1821 și mai ales din Iași.

O scrisoare din Iași, primită la Chișinău la 16 aprilie, ne dă informații prețioase: Divanul Moldovei a luat hotărîrea să poruncească grecilor, care continuă năvălirea în orașul Iași, să-l părăsească, însă ei nu dau ascultare ordinului. Căpitanul Anastasie, care organizează trupele grecești la Tecuci, nu poate ține ordinea și lasă să se comită abuzuri care disperează pe locuitori. Turcii încă nu s-au mișcat dar se zice că un pașă va veni să ocupe militărește Iașul. Raab, consulul austriac, a primit ordin să plece la Cernăuți. Districtele Galați, Foeșani și Tecuci, care servesc ca principale puncte de pregătire ale grecilor, sînt în prada celei mai mari alarme, locuitorii lor înspăimîntați de nenorocirea care îi amenință nu găsesc salvarea decît în fugă, țara rămîne aproape toată pustie și pămînturile rămîn necultivate. Iașul este în mare nenorocire, amenințat de armatele turcești. Trupele turcești se zice că ar fi la 15.000 oameni și că amenință cu exterminarea totală a grecilor „chiar și femeile gravide ca să nu mai nască rebeli”.

În Iași — arată documentul — eteriștii sînt stăpîni asupra guvernării. Toți boierii au fugit, afară de mitropolit, hatmanul și aga în activitate, care nu au putut obține biletul de a ieși. Eteriștii au dat o proclamație prin care invită locuitorii să se adune la Iași cînd se va hotărî reducerea impozitelor la jumătate și eliberarea robilor. Se spune — afirmă scriitorul documentului — că acea proclamație „împuternicea pe țărani să împartă pămînturile mănăstirilor și ale principalilor boieri”.

Un alt document din aprilie 1821 ne arată incendierea Galaților și masacrarea de către turci a populației „bărbați, femei și copii”. Mitropolitul Veniamin a părăsit Iașul mergînd pe jos pînă la Sculeni, unde a intrat în carantină. „Toate drumurile sînt acoperite de oameni, femei și copii care fug; teroarea și dezolarea sînt la culme, majoritatea satelor s-au spart și în puțin timp nu va fi decît un deșert. Țăranii din cîteva sate au omorît

pe arendași“. Carantina de la Sculeni era neîncăpătoare pentru marele număr al celor care treceau în Rusia etc.

În fondul arhivistic cu nr. 438 se găsesc multe din materialele documentare care au fost adunate și folosite de către comitetul alcătuit la București, în februarie 1829, cu scopul „adunării științelor necesare pentru întocmirea reformei“. Acest comitet a pregătit instrucțiunile care au servit ca bază comitetului de reformă ce a lucrat apoi la întocmirea Regulamentului Organic. Sint aici copii de pe documente din sec. al XVI-lea și de alte hrisoave normative, istoricul diferitelor instituții vechi, atit din Moldova cît și din Țara Românească, tabele și situații privitoare la numărul populației, categorii fiscale, impozite și alte multe documente care au fost folosite de către acei care au întocmit instrucțiunile cît și de comitetul de reformă, al cărui președinte a fost tot Minciachi. În vederea acestei documentări, comitetul înființat în februarie, în care a lucrat Minciachi, Dașcov, Vilara, A. D. Sturza a adunat așa-numitele „științi statisticești“, care erau uneori completate cu anexe cuprinzînd, ocupația locuitorilor, produsele regiunii respective, meșteșugurile etc. numite „deosebite statisticești științi“. Aceste materiale au servit și la întocmirea statisticii din 1833 și 1834 de care vom vorbi mai departe.

Minciachi a studiat îndeaproape situația din țările romîne, relele care o bîntuiau și propunerile sale erau dintre cele mai documentate. Numirea sa în comitetul pentru „adunarea științelor și întocmirea instrucțiunilor“, cît și ca președinte al comitetului de reformă, era bine chibzuită. Modul de a vedea aceste probleme delicate se oglindește în scrisorile lui Minciachi către Neselrode, încă de pe cînd era consul general al Rusiei la București.

Într-o scrisoare din 18 martie 1828, el arată pe larg sarcinile care constituie administrarea Țării Românești, după ce mai întîi descrie starea în care se găsea la acea dată țara: impozite excesive, abuzuri nesfîrșite, despotismul și modul cu totul vicios al ispravnicilor în conducerea treburilor ținuturilor, starea rea a ambelor țări romîne din punct de vedere agricol și comercial. El termină scrisoarea cu următoarele aprecieri: „Este deplorabil să vezi această țară susceptibilă de orice fel de cultură, scufundată în mizerie ca urmare a sistemului agresiv al Porții, care caută să le mențină prin orice mijloc al puterii sale, eludînd tranacțiunile existente prin ordine subversive ale propriilor ei hatiserfuri“. Foarte interesant este „tabloul figurativ“ (schema) al administrației Țării Românești din anul 1828.

În același dosar se găsește și o copie a unui raport a lui Minciachi către Ribeaupierre, din 27 martie 1827, la care este anexat un memoriu explicativ pentru toate instituțiile existente în Țara Românească. Se vorbește despre domn, veniturile domniei, competența, despre adunarea boierilor, atribuțiile ei; trece apoi la toți funcționarii în activitate în anul 1827, descriînd pe fiecare aparte, cu o scurtă caracterizare: „Ban era Barbu Văcărescu, bătrîn, aproape octogenar, dotat cu cunoștințe bogate printr-o lungă rutină, conștiincios, însă slab și condus de un anturaj viciat. Candidat la domnie“. „Vornic de țara de sus (ad-interim) era vornicul Gheorghe Golesecu, cunoaște legile țării, avînd și oarecare cultură, însă cunoscut în opinia publică pentru venalitatea sa“. „Logofătul afacerilor străine era Ioan Văcărescu, tînăr om, instruit, avînd oarecare ambiție însă ușuratic și in-

consecvent". În restul paginilor — documentul are 42 pagini — sînt descriși toți boierii care dețineau funcții la acea dată.

Tot dintre documentele care au servit comitetelor amintite, subliniem existența unui important document din anul 1829 privitor la situația impozitelor din Moldova. Documentul, care are peste 20 foi mari, ne dă istoricul fiecărui impozit, veniturile, cheltuielile și privilegiile caselor obștești etc. De asemenea, au fost adunate și cercetate, tot pentru același scop, toate contractele de arendarea veniturilor țărilor romine pe anul 1830: vâmi, poștlină, ocne, brudină etc.

Din anul 1831 se păstrează dosare cu multe jalbe adresate de locuitorii satelor și orașelor, în care se plîng de greutățile și abuzurile ce le suferă din partea boierimii și aparatului de stat, și-și exprimă bucuria și recunoștința către Kisselev în legătură cu bunele măsuri luate pentru îndreptarea lucrurilor. La 4 septembrie 1831 locuitorii mahalalelor orașului București înmînează lui Kisselev un document în care-i aduc mulțumiri pentru stăruința lui de a-i scăpa de foame și boli, arătînd pe puncte toate îmbunătățirile pe care ei le-au simțit de îndată ce s-au aplicat noile reforme.

Ulterior au fost înmîinate lui Kisselev și alte asemenea documente prin care locuitorii mahalalelor orașelor, „clasa de jos“, își exprimă mulțumirea că au fost scăpați „de foamete și boală“. Se păstrează în această importantă arhivă o mapă în care sînt diferite adrese de mulțumire, ode, proiectul unei medalii cu inscripția „Renașterea principatului Țării Românești, 1831“.

Cu prilejul vizitei lui Kisselev la Tg. Jiu, în 1831, C. Stancovici „profesorul național al școlii publice“ ține un cuvînt entuziast; la 25 mai 1830 „obștea politică și bisericească a Moldovii“ înmînează lui Kisselev un document solemn în care „înfățișează simțirile unei cunoștințe nemărginite prin mulțămirile din suflet... ați hotărît a da slobodul curs la adormitul nostru negoț care deșteaptă pe fieștecăre către țelul fericirii. Ne este dulce a nădăjdui că o vreme viitoare încă mai fericită va veni într-o împărtaşire“, cuprinzînd prin aceasta dorința burgheziei în formare de a se îmbogați prin dezvoltarea comerțului etc.

La Arhiva centrală istorico-militară se mai păstrează un valoros material documentar statistic și cartografic din prima jumătate a secolului al XIX-lea, privitor la Moldova și Țara Românească.

Cunoscînd modul cum s-a lucrat⁶⁾, competența statisticienilor, verificarea pe teren de către comisii statistice de specialiști a tuturor datelor furnizate de către dregătorii abuzivi și stabilirea situației reale, bogăția de date culese privind nu numai numărul locuitorilor, necesar pentru stabilirea impozitelor, dar și pe acelea privitoare la felul cum trăiau, ne determină să afirmăm că ne găsim în fața unor documente de o reală valoare, absolut necesară pentru cunoașterea situației economice și sociale din țările romine în prima jumătate a sec. al XIX-lea⁷⁾.

⁶⁾ Manea Mănescu, *Cu privire la influența statisticii ruse asupra dezvoltării statisticii din principatele romine în sec. XVIII și XIX*, în „Revista Arhivelor“, 2/1958, p. 11—31.

⁷⁾ Încă din februarie 1829 „polcovnicul ștabului generalicesc, von Rughi, alcătuiuse și prezentase lui Pahlen „exemplanul formeii“ după care urma să fie

În anul 1833 s-a definitivat marea lucrare statistică a Moldovei și Țării Românești, începută în 1829 de către un detașament geodezic și topografic al armatei ruse. Importantul document se compune din patru condici, două pentru Moldova și două pentru Țara Românească, toate avînd 1.700 pagini.

Descrierea statistică a principatului Valahiei are 10 capitole: I, Introducerea istorică asupra principatului; II, Descrierea generală; III, Despre munți, IV, Clima; V, Produsele Valahiei; VI, Despre locuitori; VII, Despre locuitorii țîrgoveți, meșteșugari; VIII, Apele; IX, Căile de comunicație; X, Orașele, țărgurile și satele. Volumul al II-lea se termină cu un tabel geografic și climatic. Volumul I al stăsticii Țării Românești începe cu o scurtă introducere geografică, apoi în capitolul I se dă o descriere istorică în care se utilizează documente și cronici. Se arată ocupația locuitorilor, săteni și orașeni, se dau date etnografice, descriindu-se uneori costume, se vorbește despre climă, despre starea sănătății locuitorilor. Din loc în loc, în volum sînt anexate hărți și tabele generale. De ex., la pag. 51—52 se află harta Valahiei, la pag. 68 un tabel de bogățiile minerale (aur, sare, marmoră, smoală, silitră), la pag. 149 stemele județelor. Volumul al II-lea începe cu capitolul al VIII-lea despre ape, în care se descriu fluviile, riurile, pîraiele și lacurile; trece apoi la capitolul IX, despre căile de comunicație. Capitolul al X-lea tratează despre orașe, țărguri și sate din tot principatul. Erau 17 județe, 24 țărguri și 4.362 sate. După descrierea generală se caracterizează pe rînd fiecare oraș și țîrg. Descrierea fiecărui oraș începe cu istoricul acestuia, utilizîndu-se în afară de cărțile tipărite, documentele și tradiția în legătură cu istoria orașului respectiv.

Pentru orașul București statisticienii au rezervat în lucrare un spațiu bogat. După o largă descriere istorică se arată împărțirea administrativă în cinci „ciasti” (părți) cu 10.974 case, apoi hanuri, mănăstiri, biserici, spitale, magazine, străzi, școli, pensionate, tipografii, oameni din sate aflați în oraș, ateliere, fabrici, administrația orașului, organizarea sanitară, instituții, clima, etc.

Se dau unele tabele generale, ca de ex, la pagina 232, tabelul statistic al orașului București⁸⁾.

După București se descrie în același fel Craiova, pag. 235), Buzău, Ploiești, Țîrgoviște, Brăila, Pitești, Tg. Jiu și toate orașele și țărgurile.

lucrată „vedomostia pentru statisticeasca știință a Moldovei și Țării Românești” (Arh. St. Iași, dos. lit. S/51).

Aceste noi lucrări erau necesare pentru cunoașterea cît mai exactă a situației economico-sociale din Moldova și Țara Românească în aplicarea noilor directive administrative și financiare care au precedat Regulamentul Organic, ca și pentru lucrările elaborării Regulamentului, începute în același an 1829. În arhivele noastre nu se găsesc decît materiale în legătură cu lucrările acestei statistici: ordine, tabele în prima formă, verificări pe teren etc.

⁸⁾ Orașul București în 1833. Împărțirea administrativă: cinci „ciasti” și 18 „cvartaluri”; 615 boieri; 10.801 clasa de jos; 6.894 slugi; 1.795 străini; 137 monahi; 256 foști duhovnici; 563 evrei; 887 țigani; 21.948 peste tot; 32.435 bărbați și 28.153 femei, adică 60.588 suflete, peste tot; 10.074 din care: 95 birnici, 20 mănăstiri, 100 fabrici (ateliere). În oraș se găseau: 6.178 cai, 3.688 vaci, 1.885 boi, 492 oi, 1.055 porci.

Descrierea statistică a principatului Moldovei cuprinde 11 capitole: I, Privire generală asupra Moldovei (geografie, topografie), descrierea administrativă, bogăția solului și a subsolului, fabrici, minerale, comerț — lucrat comparativ cu anul 1826 și 1833 — vămi etc.; II, Granița, descrierea ținuturilor cu ocoalele, flora și fauna, bogăția din rodul pământului, plantele medicinale; III, Riuri; IV, Munți; V, Populația Moldovei, clasele sociale, categoriile fiscale — istoric, număr, religie, naționalitate, ocupație meșteșugari. Despre boieri, caracterizarea boierilor, despre privilegiile boierilor și asupra țăranilor; obligațiile țăranilor față de proprietarii de pământ și istoricul problemei; VI, Comerț, import, export, dezvoltarea comerțului după 1829; VII, Despre poște (menziluri); VIII, Căi de comunicație — descrierea drumurilor principale și secundare (erau 34 drumuri principale); IX, Orașele; X, Satele; XI, taberele și stemele ținuturilor.

Volumul I cuprinde primele șase capitole iar volumul al II-lea, capitolele VII—XI.

Lucrarea conține importante date privitoare la viața țăranilor de pe moșii, obligațiile lor către proprietari și stat: cum trăiesc, ce mănincă, jocurile, costumul, cultura, ceremoniile de nuntă, de sărbători, sănătatea, ocupația și meșteșugurile. În ce privește populația orașelor, statistica o împarte în trei: boierimea, neguțătorii și „clasis de jos“.

În Moldova erau 16 orașe capitale de ținuturi, din care orașul Iași era capitala țării. Pentru orașul Iași se dă un tabel statistic amănunțit în care toată populația este arătată pe categorii fiscale și sociale. De asemenea, se enumeră ulițele, mahalalele, casele boierești ale clerului și negustorilor, ateliere și fabrici, magazine. La fel și pentru celelalte orașe și țirguri. Pentru fiecare oraș și țirg se dă un scurt istoric. În același fond se păstrează și lucrările pregătitoare pentru această lucrare statistică, din care multe date nu au fost atunci necesar să fie prinse în statistică, însă astăzi sint foarte valoroase. Între acestea subliniem statistica făcută pentru toți boierii din Țara Românească în 1830 „cu arătare de cinuri, tragerea neamului, locul nașterii, vîrsta, locuința și averea“; culegerile de inscripții de la monumentele istorice, proiectul lucrării „Descrierea statistică și topografică a Moldovei“, cuprinzînd 874 pagini și din care nu s-au folosit multe date privind instituțiile.

Pentru unele localități sau monumente istorice s-au alcătuit adevărate monografii, din care s-au folosit datele strict necesare în planul lucrării statistice. Astfel se păstrează descrierea tuturor monumentelor istorice din „Valahia mică“ (Oltenia) și Țara Românească, cu transcrierea inscripțiilor respective, cu ctitorii mănăstirilor și cu stareții; se citează documente. Pentru orașul Tg. Jiu se dă un bogat istoric și se reproduce o inscripție din anul 1600; se descrie, cu plan, peștera de la M-reă Bistrița, se transcrie o inscripție latină — via Carolina — din anul 1717, de asemenea tot o inscripție latină la Cerneț etc. Aici se mai găsesc și diferite „tabele statistice“ lucrate în anii 1830—1831, unele avînd alăturate „deosebite statisticești observațiuni“ privind producția și ocupația locuitorilor. Pentru Moldova, în anul 1831, se găsește următorul tabel statistic: 16 ținuturi, 75 ocoale, 30 orașe și țirguri, 2.002 sate, 1.184 boieri, 2.912

privilegiați, 3.087 mazili, 4.879 ruptași, 1.113 rupele vistieriei, 665 neguțători hrissovuliți, 69.113 birnici, 2.835 scutelnici, 11.222 breslași, 7.948 slujitori, 178.185 suma contribuabililor peste tot, adică 921.162 suflete, socotindu-se cîte cinci suflete de fiecare familie. Pentru orașul Iași, se dă cifra totală de 37.047 suflete.

Pentru Țara Românească se păstrează un tabel statistic general pe 1833; 18 județe, 1.621 boieri, 14.127 neamuri, 763 postelnice, 3.046 mazili, 207.365 birnici, 5.711 birnici necorveabili, 13.557 scutelnici, 28.253 poslușnici, 13.741 țigani, 4.444 bulgari și sirbi; suma totală a familiilor era de 364.344 cu 310.830 case. Suma totală a sufletelor 1.333.149 din care 667.407 bărbați și 665.749 femei. Tot aici se păstrează în întregime tabelele statistice lucrate în 1834 pentru fiecare ținut și în cadrul ținuturilor pe sate, orașe și ținuturi din amîndouă țările romine. Aceste tabele au fost litografiate la Iași după un formular special pe două coloane, în limba rusă și romînă. Toate aceste tabele au fost completate cu datele cerute de următoarele rubrici:

1. Numirea orașelor, ținuturilor, mănăstirilor, satelor și odăilor.
2. Ale cui sînt și de către cine se stăpînește moșia.
3. Pe ce apă, pîriu, deal sau vale este.
4. Depărtarea de ținutul și de capitala țării.
5. Suma tuturor locuitorilor pe categorii fiscale.
6. Suma peste tot a bărbaților și femeilor.
7. Suma peste tot a sufletelor.
8. Biserici, case — de piatră, de lemn.
9. Morile: de vînt, de cai, de apă, cîte pietre.
10. Suma velnișilor și producția în vedre.
11. Grajduri, cai, vite de jug, vaci, berbeci, oi, porci.
12. Felul bunătații și întinderea pămîntului; suma falcilor, soiul pămîntului, semănături, producție, grîu, orz, mei.
13. Fabrici.
14. Stoguri de fin, cherestele.
15. Vii și livezi — mărimea în pogoane și producția în vedre.
16. Stupi.
17. Observații statistice: alîșverîșul locuitorilor, productivitatea pămîntului, climat, boale lipicioase. La fiecare ocol s-a făcut o recapitulare.

Tot în problema lucrărilor statistice mai subliniem existența unui manuscris (322 pagini), scris la 1828, după datele culese în 1811 de Vladimir Bezctijev în Moldova și Valahia, compus din trei capitole:

1. Indicații asupra diferitelor bogății în zăcămintele de minereu de aur, fier, argint, aramă etc. Începe cu ținutul Neamț.

2. Statistică de bogăția pămîntului, prelucrarea materiilor prime, meșteșuguri, fabrici, mori, velnițe.

3. Tabel asupra utilajului agricol de metal pe care îl aveau țărani. De asemenea, se mai păstrează tot aici o scurtă descriere geografică a statistică a Moldovei din anul 1827 lucrată de Liprandi, o descriere a situației din Moldova făcută de un boier în 1828, martie 8, o descriere a tuturor ținuturilor, un tabel statistic din 1827 și un memoriu din 11 ianuarie 1828 a lui Mihai Sturza, în care descrie abuzurile din Moldova

în administrație și mai ales în acordarea de titluri de noblețe onorifice. Face propuneri pentru îmbunătățirea situației între care și libertatea comerțului.

Am amintit că în Arhiva centrală de stat istorico-militară se păstrează sute de mii de planuri și hărți. Între acestea se găsesc planuri și hărți deosebit de interesante privitoare la țara noastră. Sînt mai multe planuri ale orașului București (1772, 1809, 1830, 1831), Iași (1769, 1795, 1806, 1828, 1831) și alte orașe: Galați, Brăila, Craiova etc. Sînt, de asemenea, importante hărți ale Moldovei și Țării Românești (1829, 1830, 1831), dintre care subliniem harta întocmită prin anul 1830, pe care sînt însemnate toate bogățiile subsolului (zăcămintele minerale, păcură, sare).

*
* *

În *Arhiva generală a Ministerului de Externe din Moscova* se păstrează, de asemenea, un bogat și important material documentar privind istoria țării noastre.

Timpul prea scurt pe care l-am avut pentru cercetări ne-a obligat să ne limităm doar la perioada anilor 1827—1834, care de altfel a fost mai puțin cercetată.

Pentru cunoașterea mai bine a evenimentelor din anul 1827 subliniem importante rapoarte ale consulului general rus din București, Minciachi, către ministrul de externe, Neselrode. La 1 august 1827 Minciachi scria că la București au sosit furnizorii turci ai capanului denumiți capanlii, al cărora sistem de achiziții nu diferă cu nimic de cel dinainte de tratatul de la Acherman. „Untul, brînză, carnea, totul a fost sechestrat la București”. Tot în rapoartele lui se vorbește despre marele incendiu din Iași — 1827 — și distrugerea arhivelor. În alt raport, tot din acest an, Minciachi arată modul cum au procedat boierii de la Iași de a-și impune voința în legătură cu vestita anafora și hrîsovlul prin care se consfințeau vechile privilegii, așa fel ca pe boieri „nici vîntul să nu-i bată”.

Într-un raport din 18 august 1827 Minciachi scrie despre situația politică de la Iași, administrația și relațiile dintre boieri și domn. „Rezultă din acest tablou — scrie Minciachi — că în loc ca guvernul să meargă pe o cale de ameliorare, pe care ultimul hațîșerif i-a deschis-o, el persistă să aibă o atitudine dacă nu retrogradă cel puțin staționară”.

În alt raport, din 2 septembrie 1827, Minciachi arată lucrările începute la București privitoare la Regulamentul prevăzut în tratatul de la Acherman. Divanul discutasese problema recensămîntului populației Valahiei, un punct din regulamentul și a pus în deliberare articolele privitoare la pensii. „Toate observațiile făcute regulamentului fuseseră trimise lui Ribeaupierre”.

În Moldova treburile mergeau cît se poate de prost din cauza caracterului personal al lui Sturza și a împotrivirii boierimii. „Toate aceste elemente de discordie — spune Minciachi — care germinează și se desfășoară din ce în ce, nu fac nimic bun în privința ameliorărilor pe care eforturile noastre tind de a le introduce în Moldova cu ocazia noului regulament”.

Pentru completarea știrilor atît de sărace pe care le avem pînă acum asupra lucrărilor întreprinse la București și Iași după tratatul de la

Acherman din 1826, privitoare la un regulament de reformă, ne vine în ajutor importanta corespondență dintre Gr. Ghica și Ioan Sandu Sturza, voievozii țării române, cu Ribeaupierre, ambasadorul rus la Constantinopole, care se păstrează tot aici. Grigore Ghica, la 12 ianuarie 1827, scrie lui Ribeaupierre, arătându-i pe puncte ce trebuie făcut pentru îmbunătățirea stării Valahiei, conform stipulațiilor Achermanului. La scrisorile originale sînt anexate ciornele răspunsurilor date lui Ghica.

În aceeași mapă se păstrează și corespondența lui Ion Sturza cu Ribeaupierre. Într-o scrisoare din 1826 (este primită la Constantinopole la 1 ianuarie 1827), Ioan Sturza arată pe larg lui Ribeaupierre ce trebuie făcut pentru îmbunătățirea situației din Moldova conform tratatului de la Acherman. Propune șapte puncte, între care organizarea averii mănăstirilor grecești, reorganizarea afacerilor judiciare și a impozitelor. Într-o scrisoare din 27 martie 1827, pe mai multe pagini, Ioan Sturza arată lui Ribeaupierre ce a realizat și ce nu a făcut pe timpul domniei lui și motivele pentru care nu poate face anumite îmbunătățiri.

O altă scrisoare vorbește de nenorocirile cauzate de incendiul Iașilor, măsurile administrative luate și de regulamentul pentru mazilo-ruptași. Între aceste documente se găsește și un memoriu al Obșteștii Adunări a Moldovii către domn, privitor la nenorocirea abătută asupra țării din cauza venirii gelepilor, modul asupritor în care se iau zaharele de către turci și alte nenorociri și propune domnului „ca un pămîntean și nu străin“, „să întemeieze lucrarea mai cu rîvnă și să se mai apere țara de havalele“. Memoriul este scris de mina lui Conachi, iscălit de toată obștea divanului și se poate vedea nemulțumirea împotriva domnului, care, ca o slugă plecată turcilor, nu se ocupa mai „cu rîvnă“ de a pune în lucrare regulamentul hotărît prin tratat, tărăgănînd lucrările.

Tot în legătură cu regulamentul care se lucra la Iași în 1827, Minciachi informa pe Ribeaupierre că divanul ține ședințe două zile pe săptămînă, luni și joi, destinate deliberărilor pentru regulamentul de reformă și s-a găsit necesar să se mai fixeze o zi în care să se verifice și lucrările făcute în zilele anterioare. După trei zile de deliberări s-a fixat a treia zi — sîmbăta — pentru lucrările regulamentulului.

La 7 iulie 1827 Ioan Sturza scrie lui Ribeaupierre că boierii „sub pretextul așteptării venirii hatîșerifului au aminat neconținut începerea lucrării pentru elaborarea unui regulament privind casele publice și alte ramuri ale economiei politice, însă îndată ce a venit hatîșeriful eu am fost silit ca atît prin viu grai cît și prin poruncă domnească să hotărîsc mitropolitului și boierilor să procedeze fără întîrziere la examinarea fiecărei ramuri a administrației“, Sturza mai arată că boierii au alcătuit între ei un comitet și o convenție în virtutea căreia acest comitet era investit cu puterea de a examina și a delibera asupra tuturor ramurilor administrației țării și apoi să prezinte lucrarea direct Adunării Obștești, care trebuia să decidă definitiv. Acest comitet a fost format fără autorizarea domnului, din oameni fără cunoștințele necesare și de aceea a început cearta între ei, încet abia s-a realizat regulamentul poștelor. „Disputa dintre boieri și mine, și între ei, a dus la neisprăvirea lucrului“, afirmă Sturza și cere sfaturi lui Ribeaupierre cum să procedeze „ca să ducă la bun sfîrșit afacerile publice“; Sturza scrie lui Ribeaupierre avînd în vedere „dispozițiile bine-

voitoare și caracterul loial pe care a avut ocazia să-l aprecieze în timpul șederii în Iași înainte de a pleca spre Constantinopol⁴.

Pentru anul 1828 corespondența dintre Minciachi și Neselrode constituie, de asemenea, un bogat izvor de informare. Astfel, un raport din 17 aprilie 1828 ne arată situația din Moldova: „Îndată după trecerea domnului Ribeaupierre prin Iași unde acest ministru a primit atât din partea domnului cât și a boierilor asigurările cele mai pozitive de supunere, de prietenie și de patriotism, boierimea Moldovei uitând toate frumoasele promisiuni a considerat că este mai bine să se ocupe exclusiv despre privilegiile sale consacrându-le printr-un act solemn, care vrea să perpetueze abuzurile în favoarea unei clase de oameni demoralizați, care consideră țărani ca pe brute destinați să alimenteze luxul lor și depravările lor. Pentru mai multă precauție boierii au tipărit acest act în mai multe exemplare“.

Pentru istoria anilor 1829—1834 și în special pentru problema elaborării Regulamentului Organic se găsește aici un bogat și important material documentar. Astfel se păstrează proiectul original al Regulamentului Organic al Țării Românești, scris în 9 caiete, fiecare caiet constituind un capitol, la sfârșitul fiecăruia fiind următoarea notă: „Scris în București în sala adunării Comitetului și iscălită în 29 martie 1930“. Fiecare caiet este iscălit de către președintele Minciachi și membrii comitetului.

La fel și pentru cel al Moldovei. Redactorul proiectului regulamentului moldovean este același care a scris în 1831 la Iași și originalul manuscrisului care se găsește în păstrarea Arhivelor statului de la Iași. Tot aici se păstrează corespondența dintre A. D. Sturza și Neselrode, precum și proiectul schițat de el privind „reforma fundamentală pentru Moldova și Țara Românească“, trimis lui Neselrode la Varșovia. I se răspunde de către Neselrode că propunerile au fost utile și că s-a ținut seama de ele la instrucțiunile trimise din Varșovia lui Minciachi.

Pentru organizarea Adunării Obștești, Minciachi redactează un scurt istoric asupra adunărilor obștești ținute în diferite epoci, începând din timpul lui Ștefan cel Mare. Se utilizează documente. Totodată face și o caracterizare a tuturor boierilor care erau desemnați să compună adunarea extraordinară de revizie a Regulamentului Organic. El arată că „unii boieri erau bătrâni, de cea mai crasă ignoranță, ruinați de abuzuri, făcând parte din parte de mraite“.

Mitropolitul Veniamin era incapabil de a lua o decizie, slab, condus de nepoți. Se descrie cazul Canta etc.; Varlam Sardeon, arhiereu, „creatură a familiei Ghica căreia i-a servit în intrigi“. Logofătul Grigoraș Sturza era un om instruit iar logofătul Teodor Balș „ignorant, imbecil, barba sa lungă și albă este singurul semn de distincție“. „Conachi de un caracter ferm și atrăgător, dotat cu mult spirit natural și puțină cultură, însă avînd cunoștințele pozitive și practice asupra țării sale și multă capacitate în afaceri. Este specializat în afaceri juridice. Este iubit de mica boierime. Inamicul lui M. Sturza și Gh. Catargi. A făcut opoziție la elaborarea Regulamentului crezînd prin aceasta că se face favorabil micii boierimi în cazul unei alegeri libere“.

Correspondența lui Kisselev cu Neselrode la Petrograd și Butenief la Constantinopol va trebui, de asemenea, studiată de către cercetătorii eve-

nimentelor istorice din anii 1829—1831, vreme în care pentru principate „o epohă nouă se deschide pentru noi. Sistema cea veche piere și dă loc unei organizații mai bine potrivită cu trebuințele acestei țări“, sublinia Adunarea Obștească în adresa omagială adresată lui Kisselev cu prilejul votării Regulamentului Organic al Țării Românești.

Deosebit de interesant este documentul din 27 noiembrie 1830 (peste 25 foi mari), și care este „proiect de instrucțiuni“ trimis lui Kisselev privind Regulamentul Organic. Documentul cuprinde istoricul problemei regulamentului, situația anterioară din țările române, abuzurile înrădăcinate, venalitate, corupția care domneau în țară; se arată cum s-a elaborat Regulamentul Organic și principiile de bază după care s-a condus comitetul de reformă moldo-valah.

Despre activitatea de la Iași a comitetului special de sub președinția lui Mircovici, comitet care a rectificat proiectul Regulamentului Organic potrivit cu observațiile ministeriale, pregătindu-l pentru a fi supus Extraordinarei Adunări de revizie, ne informează raportul lui Mircovici către Kisselev, din 29 mai 1831, în care îi arată pe larg cum s-a lucrat: după observațiile ministeriale; după acele făcute de Kisselev; s-a avut ca exemplu unele amendamente făcute de către Extraordinara Adunare a Valahiei în noua redactare a regulamentului; unele modificări de detalii socotite indispensabile s-au introdus de către membrii comitetului special.

Mircovici arată că observațiile ministeriale au fost introduse toate, fără excepție, în noua redactare. Observațiile lui Kisselev făcute la Regulamentul Organic al Țării Românești au fost introduse în acel al Moldovei „atita cît ele pot fi aplicabile drepturilor și localităților acestei țări“. Nu s-a făcut nici o mențiune asupra capitolelor VI și VII (despre carantine și miliție), deoarece aceste două capitole au rămas „așa cum au fost transmise de la București acestei secțiuni a Comitetului special“.

În același pachet cu acest document se mai găsește și o situație a drepturilor și datoriilor dintre proprietarii de moșii și țărani, scrisă pe două coloane, comparativ pentru Moldova și Țara Românească. Documentul este însoțit de o expunere amplă iscălită de Muhanov, care a participat la lucrările comitetului de la Iași.

Se păstrează tot aici, în fondul de cancelarie al vicepreședintelui Mircovici, toate amendamentele asupra proiectului Regulamentului Organic, adoptate de către Adunarea generală de revizie din octombrie 1831.

O condică frumos legată în piele, scrisă pe două coloane, în limbile romină și franceză, cuprinde anexele Regulamentului Organic moldovean, A.B.C.D.E.F. și X., lucrate la Iași de comitete „înadins rînduite“. Textul romîn este redactat de același scriitor care a scris și manuscrisul original al Regulamentului Organic.

Manuscrisul are 94 file și se termină cu următoarea notă: „S-au scris în Eși la sf. Mitropolie a Moldovei în sala sesiilor obștești extraordinarei Adunări de revizie și s-a iscălit fiind întocmai după original în 6 noiembrie 1831“. Iscălesc toți membrii Adunării. Traducătorul și redactorul a fost Gh. Asachi.

Aceste importante materiale documentare vor fi, desigur, mult folosite de către cercetătorii care lucrează la redactarea ediției critice a Regulamentului Organic — Moldova și Țara Românească — atît pentru studiul

privind elaborarea, cit și pentru pregătirea textului din punct de vedere arheografic.

*

* *

Arhiva centrală istorică de stat din Leningrad (Ț.G.I.A.L.) este una din cele mai mari arhive din U.R.S.S. Aici se păstrează nu număr de 7.500.000 unități de păstrare, începînd cu secolul al XIII-lea și pînă la 1917.

Printre materialele existente se păstrează arhiva personală a generalului P. D. Kisselev, fost președinte plenipotențiar al divanurilor Moldovei și Țării Românești în timpul administrației ruse dintre anii 1828—1834, cunoscut om de stat rus, care în tot cursul vieții sale a fost un prieten sincer al locuitorilor din țările romine, sprijinindu-i permanent în lupta lor pentru unire, pentru eliberare de sub jugul asupritor al turcilor.

Se găsesc aici ordinele Ministerului de Externe din Petersburg către Kisselev în problemele amintite, precum și răspunsurile respective. De asemenea, corespondența lui Kisselev cu Butenief, ambasadorul rus la Constantinopole. La 29 octombrie 1831 Kisselev raporta lui Neselrode că Extraordinara Adunare de revizie a Moldovei a terminat revizuirea tuturor capitolelor regulamentului și că Minciachi a anunțat închiderea Adunării, nemai rămînînd decît semnarea exemplarelor originale ale Regulamentului Organic. Vorbînd de Minciachi, Kisselev arată că „în timpul desfășurării grelei și laborioasei munci în care m-am găsit am apelat totdeauna la sfaturile și experiența sa”.

Un document din 30 august 1830 prezintă modul de lucru și comitetul care a lucrat la Petersburg: Minciachi, Catagazi, Sturza și Vilara sub președinția secretarului de stat Dașcov, care au examinat proiectele primite de la București și au întocmit observațiile necesare. La 15 mai 1831 Kisselev primește o scrisoare confidențială de la Neselrode, prin care acesta îi face cunoscut „că în organizarea administrației principatelor, să urmeze linia trasată să nu se împiedice în ordinele sale de intrigile boierilor care nu visează decît domnia și care sînt cu adevărat cauza tulburărilor care se manifestă în Moldova”. I se comunică cum se va urma cu alegerea domnului.

Un document din 1836 ne arată lupta boierilor din Moldova împotriva lui Sturza, altul din 1835 expune diferite probleme privitoare la situația politică și social-economică din țările romine, notițe statistice din 1846 despre climă, bogăția solului și a subsolului, date istorice asupra Țării Românești și Moldovei, un memoriu din 1849 despre „clacă”, impozite și alte obligații ale cultivatorilor de pămînt din Țara Românească etc.

În afară de fondul Kisselev se mai găsesc aici și alte fonduri importante în care există materiale documentare privind istoria țării noastre în prima jumătate a secolului al XIX-lea: fondul Liprandi, în care se păstrează o bogată corespondență cu informații politice trimise de la Iași în 1828, un manuscris din septembrie 1848 al boierului Cantacuzino intitulat: „Principatul Țării Românești și Moldovei în anul 1848”, scris la Petersburg etc.

*

* *

Arhiva centrală de stat a flotei maritime militare din Leningrad (T.G.A.V.M.F.), înființată încă din 1718 de către Petru I cel Mare, păstrează importante materiale documentare începînd cu secolul al XVII-lea și pînă în anul 1940, între care și documente privind istoria țării noastre.

Un document din 1876 enumeră tinerii romîni care au învățat în Rusia pentru a deveni buni marinari, primirea entuziastă făcută de populația orașului Constanța flotei ruse în 1901, vizita flotei romîne la Sevastopol în 1902, cîteva planuri de porturi (Galați), relații dintre flota rusă și romînă din Marea Neagră etc.

*

* *

În cadrul acestui articol, deși nu s-a putut face o descriere mai amplă a tuturor documentelor care s-au găsit în Arhivele statului din Moscova și Leningrad, totuși din cele arătate reiese limpede că există multe asemenea materiale documentare, din care unele necunoscute pînă acum care acordă posibilitate cercetătorilor să aprofundeze studiul unor probleme social-economice și politice din istoria țării noastre.

ARHIVELE ÎN SLUJBA CERCETĂRILOR DE ISTORIE A ARTEI.

C. SZASZ

În domeniul cercetărilor de orice natură, studierea materialului oferit de arhive are o importanță deosebită. Dezvoltarea artelor plastice și a altor opere de artă, de pildă, nu poate fi studiată temeinic, fără a cunoaște documentele scrise. Materialul documentar ce ne-a rămas prin intermediul arhivelor poate da răspuns la multe întrebări atât în ceea ce privește forma cit și conținutul anumitor opere de artă, oferindu-ne în același timp perspectiva istorică după care trebuie studiată opera.

Publicațiile apărute în acest domeniu, bazate pe date din materialele arhivistice, ca monografiile referitoare la argintarii din Brașov și Cluj, alcătuite de Gyárfás Tihamér și Novak József, în care autorii au folosit din plin arhivele celor două orașe — centre importante ale argintăritului transilvănean la sfârșitul evului mediu și în epoca modernă, lucrările lui St. Meteș, S. Dragomir, V. Vătășianu, privitoare la arta românească din Transilvania, studiul lui Jakó Zsigmond asupra interioarelor locuințelor clujene pe la începutul epocii moderne¹), precum și activitatea desfășurată timp de peste o jumătate de secol de Kelemen Lajos în cadrul muzeului și arhivei ardelen, reflectă bogăția și diversitatea izvoarelor păstrate de arhive și valoarea acestora pentru cercetătorii de istorie a artei.

Folosirea materialului documentar păstrat în Arhivele statului poate dezvalui multe aspecte importante pentru istoria artei, aspecte care altfel ar rămâne necunoscute, deoarece pe baza puținelor opere de artă ce ni s-au păstrat nu se poate rezolva complexitatea problemelor care se ridică. Arhivele orașenești de la sfârșitul evului mediu, ca de exemplu arhiva orașelor Cluj, Sibiu, Brașov, Bistrița, sau cele cu materiale din epoca modernă, ca Baia Mare, Satu-Mare, Tîrgu Mureș și altele, care sînt necercetate încă în marea lor majoritate pentru probleme de istorie a artei, oferă un material inepuizabil pentru cercetătorii din acest domeniu.

¹ Gyárfás Tihamér, *A brassai ötvösség története* (Istoria argintăritului din Brașov), Brașov, 1912; Novák József, *A kolozsvári ötvöscéh a XVIII. századig* (Breasla argintarilor din Cluj pînă în sec. XVIII), Cluj, 1913; St. Meteș, *Zugravii bisericii romîne*, în „Anuarul Comisiei Mon. Ist. Secția pt. Transilvania“, 1926—28, Cluj, 1929, p. 1—168; S. Dragomir, *Ctitorii bisericii din Bărsău*, în „Anuarul Com. Mon. Ist. Secția Transilvania“, 1930—31, Cluj, 1932, p. 139—148; V. Vătășianu, *Vechile biserici de piatră romînești din județul Hunedoara*, în „An. Com. Mon. Ist. Secț. Transilvania“, Cluj, 1930, p. 1—222.

Studiile, edițiile de documente și albumele de paleografie, cuprinzând facsimile după texte ating, în măsură mai mare sau mai mică, și aspecte care interesează istoria artei.

Astfel I. Bianu, accentuând prin miniaturile prezentate unitatea strînsă — în arta bizantină — a diferitelor ramuri ale artelor plastice ca, arhitectura, pictura și arta decorativă, vorbește despre cărțile manuscrise ca despre adevărate opere de artă. N. Iorga, în lucrarea sa *Les arts mineurs en Roumanie*, subliniază valoarea estetică și importanța miniaturilor pentru istoria artei, iar Magdalena N. Iorga, prin modul cum prezintă și reproduce miniaturile românești, satisface în parte cerințele istoricilor de artă²).

Publicațiile de sigilografie, ca și cele din domeniul paleografiei și al miniaturisticii, ating și ele unele laturi ale istoriei artei³. Vorbind despre sigilografie ca despre o știință înrudită cu numismatica, Constantin Moisil a subliniat importanța artistică a pecetilor și monedelor. Trebuie, de asemenea, amintite cele două lucrări ale lui S. Jakó și E. Virtosu, de bază în domeniul sigilografiei, care prezintă trăsăturile caracteristice ale sigilografiei și legăturile acesteia cu istoria artei.

Ajutorul prețios oferit de materialul arhivistic și perspectivele largi, pe care le deschide cercetătorilor de istorie a artei poate fi ilustrat chiar și prin câteva detalii, pe care le-am întreprins în arhiva orașului Baia Mare.

Asupra activității argintarilor, de exemplu, a înfloririi artei argintăritului, datele arhivistice au elucidat foarte multe probleme. Actele economice, administrative și juridice ale orașului Baia Mare, dintre anii 1572—1850, ca și protocoalele secolului al XIX-lea, de pildă, ne deschid perspectiva completă asupra vieții acestui centru de artă a argintăriei, necunoscut pînă acum.

După cei dintîi meșteri argintari băimăreni, Konrad și Simon, din secolul al XV-lea, datele ulterioare ne înfățișează breasla din Baia Mare ca pe o breaslă cu adevărat vestită⁴). Comenzile făcute de arhiepiscopul Hyppolit din Strigoniu argintarilor și lăcătușilor din Baia Mare⁵), precum și

² I. Bianu, *Evangelia slavo-greacă scrisă în mănăstirea Neamțului de Gavril Monahul la 1429*, din colecția: „Documente de artă românească din manuscrisele vechi”, fasc. I, Buc., 1922; N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie I—II*, Buc., 1934—36; Magdalena N. Iorga, *Inițiale, litere ornate, chenare și înfloriri din documente muntene și moldovene din veacul XVII-lea și XVIII-lea*, Craiova, 1928—29.

³ Dr. M. Popescu, *Sigiliul lui Sigismund Báthori principele Transilvaniei*, în „Revista Arhivelor”, 1926, 3, p. 328—332; Damian Bogdan, *Diplomatica slavo-română în sec. XIV—XV*, în „Revista Istorică română”, VIII, 1938, p. 106; C. Moisil, *Bule de aur de la Domnii Țării Românești și ai Moldovei*, *ibidem*, 1925, 2, p. 249—265. C. Moisil, *Studii de sigilografie românească*, *ibidem*, 1927—29, II, nr. 4—5, p. 126—249; C. Moisil, *Noi studii de sigilografie românească*, *ibidem*, 1940, IV, 1, p. 100—109; C. Moisil, *Sigiliile lui Mircea cel Bătrîn*, *ibidem*, 1945, VI, 2, p. 256—286. C. Moisil, *Două științe surori: numismatica și sigilografia*, în „Buletinul Societății Numismatice Romîne”, XVII, 1922, p. 76 și urm.; E. Virtosu, *Din sigilografia Moldovei și Țării Românești*, în „Documente privind istoria României”, Introducere, vol. II, 1956, p. 333—537; Jakó Zsigmond, *Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă la sfîrșitul sec. XV-lea)*, *ibidem*, p. 561—619.

⁴ St. Pascu, *Meșteșugul din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Buc., 1954, p. 206.

⁵ Nyáry Albert, *A modenai Hyppolit kodexek* (Codicele lui Hyppolit din Modena), în „Századok” (Veacuri), 1872—1874, p. 375. St. Pascu, *op. cit.* p. 167.

faptul că regele Matei Corvin cere să-i fie aduse operele unui argintar baimărean, sînt mărturii ale reputației meșterilor argintari din acest oraș⁶⁾.

Dar tocmai pentru veacul al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea de cele mai multe ori materialul arhivistic lipsește. Acest gol pricinuit de absența actelor scrise, se simte pînă aproape de sfîrșitul veacului al XVI-lea. Pe măsură ce numărul actelor orașului crește, crește și numărul celor care s-au îndeletnicit cu argintăria. În cursul secolelor XVI-XIX-lea, se face cunoscută activitatea unui număr de peste 170 argintari.

Bogația și diversitatea materialului arhivistic a făcut posibilă întocmirea unei culegeri de date biografice care să cuprindă viața argintarului respectiv, de la stabilirea lui în oraș, pînă la moartea sau la plecarea lui definitivă. Găsim aici note interesante cu privire la situația lui familială, averea și activitatea desfășurată, rolul deținut în viața publică a orașului, relațiile lui cu ceilalți meșteri și cu alte bresle⁷⁾.

În seria argintarilor întîlnim nume ca: Bánffyhungyadi Ötvös János (Ioan Argintarul din Huedin), amintit în documentele dintre anii 1606—1649. Spirit pătrunzător, iubitor al științelor naturii, chimiei, medicinei, preocupîndu-se și de alchimie, el nu suportă mult timp îngustimea vederilor din țară. În 1613 se află la Londra unde, după cum își înștiințează rudele din Baia Mare, practică meseria de argintar⁸⁾. Mai tirziu devine profesor al Colegiului Gresham și chiar la împlinirea a o sută de ani de la moartea sa e amintit ca o somitate a științei engleze⁹⁾.

Dévai Ötvös András (Andrei argintarul din Deva), al cărui nume apare în 1589 în actele orașului, este în anul 1620 jude-primar și delegatul orașului Baia Mare la curtea princiară. Aceasta, pe lîngă faptul că mulți dintre argintari au ajuns, în cursul veacului al XVII-lea, în Consiliul orașenesc, dovedește considerația de care se bucurau.

Fejérvári Szigeti Ötvös János (Ioan argintarul din Sighet de Alba Iulia), despre care avem primele date din 1621, figurează pe lista argintarilor, care duceau aurul pentru separare la monetărie. Se vede că era unul dintre meșterii cu renume, deoarece în 1640 scrie consiliului orașului din Alba Iulia, unde era în slujba principelui¹⁰⁾.

Date arhivistice deosebit de bogate avem despre argintari și munca lor din anul 1640¹¹⁾. Unele dintre aceste date sînt în strînsă legătură cu

⁶⁾ Mihalik József, *Kassa város ötvösségének története* (Istoria argintăritului din orașul Kassa) în „Archaeologiai Közlemények”. (Comunicări arheologice), 1899, XXI, Seria nouă, XVIII, p. 5—349.

⁷⁾ Szász Károly, *Levéltári adatok a nagybányai ötvösök történetéhez* (Date arhivistice cu privire la istoricul argintarilor din Baia Mare), manuscris, vol. I, p. 1—165, vol. II, p. 1—59.

⁸⁾ *Ibidem*, vol. I, p. 27 — Originalul documentului în Arh. St. Maramureș. Primăria orașului Baia Mare, Protocoalele magistratului, vol. I, 1556—1635, p. 288—292.

⁹⁾ Weszprémi, *Medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia*, Lipscae, 1774, vol. I, p. 12; Thomas Smith, *Vitae eruditorum*, Londini, 1707, ed. a 4-a; A. Dee, *Fasciculus chemicus*, Parisii, 1631.

¹⁰⁾ Szász Károly, op. cit., vol. I, p. 44/b. Originalul documentului: Arh. St. Maramureș, Primăria orașului Baia-Mare, acte administrative, 1640, nr. 15.

o ramură înrudită — gravarea și baterea monedelor. În monetăria din Baia Mare, înființată încă la începutul veacului al XV-lea, am găsit un șir întreg de monetari pînă acum necunoscuți și de meșteri gravori, dintre care unii au fost adevărați artiști ai portretului¹²⁾.

Asupra strînsei legături, care exista între argintărit și baterea monedelor, ne lămurește scrisoarea principelui Rákóczi Gheorghe, care cere consiliului orașenesc din Baia Mare să trimită la Alba Iulia meșteri argintari ca să repare uneltele monetăriei¹³⁾. La sfîrșitul secolului XVII-lea și începutul secolului următor, apare numele lui Ocsoyay Dăniel, gravor și argintar, care a gravat, printre altele, sigiliile principelui Rákóczi Ferenc al II-lea¹⁴⁾.

¹²⁾ *Ibidem*, vol. II, p. 1017. Originalul documentului: Arh. St. Maramureș, Primăria orașului Baia Mare, acte econ., 1644—1648. „1644. Die 11 Febr. din porunca domnului jude am dăruit Domniei Sale Kemény János, comandantul suprem al oștilor din Ardeal, un pocal mare de argint cu picior și capac, cîntărind 2 mărci și 10 pesete. A[m] dăruit, din porunca preacinstiului magistrat și a orașului, Măriei Sale Principelui Ardealului un pocal mare înflorat, cu picior și capac, în întregime de aur, prezentîndu-l Măriei Sale împreună cu fidelitatea noastră, care pocal a cîntărit cu capac cu tot 3 mărci și 30 pesete. Am dăruit din nou din porunca domnului jude și a orașului... două cupe mari înflorate, cu capac, desăvîrșite... ca dar, în numele orașului, Măriilor Sale principesei și tînărului Principe înfățișîndu-le Măriilor Sale împreună cu fidelitatea noastră. Aceste două pocale au cîntărit cu capac cu tot 7 mărci și 17 pesete“. — „1648. Die 28 febr. Venind în orașul nostru Măria sa principele, i-am dăruit, în numele orașului, bătrînului nostru domn, un pocal de argint aurit cu picior și capac, cîntărind 3 mărci și 44½ pesete. Și tînărul Principe m. 3. p. 30... De asemenea Domnului Rákóczi Zsigmond 2 mărci și 39 pesete... 4 Marty. Fiind sosit în orașul nostru, din partea Măriei Sale Împăratului, comisarul (Mosdosi Imre, i-a dăruit conducerea orașului un pocal m. 2. p. 12. Greutatea totală 19 mărci și 2 pesete“ (Arh. St. Maramureș, Primăria orașului Baia Mare, acte econ., 1644 și 1648).

¹²⁾ Szász K., *Date cu privire la cămărași și alți salariați ai monetăriei din Baia Mare*, manuscris, II.

¹³⁾ *Ibidem*, p. 13 — Fragmente din scrisoarea principelui Rákóczi Gheorghe din Făgăraș, către notarul orașului Baia Mare, Enyedi Márton: „...Meșterii noștri bătători de aur (gravori în aur) ne înștiințează din Alba Iulia că uneltele de netezit fiind uzate și deteriorate, munca gravării aurului este astfel întîrziată și păgubită; despre care fapt scris de dînsii noi am trimis înștiințare în copie în mîna domniei voastre, din care puteți să vă dați seama, ce fel de meșter aveți în orașul Domniei voastre, care ar putea aceste unelte să le dregă, întrucît nouă nu ne-au scris numele lui. Dacă însă acel meșter, fie argintar, fie alt fel de meșter sub sceptrul și puterea Domniei Voastre, vă trimitem poruncă ca acel meșter să fie pe dată trimis, împreună cu poșta la Alba Iulia, avînd voie ca apoi să se reîntorcă...“ La 16 Februarie a aceluiași an, Rákóczi își întregeste scrisoarea de mai sus cu următoarele: „...Pentru ca Domnia voastră să poată ști mai bine cine este acela, vreau să vă înștiințez, că nouă ne-au scris despre el ca fiind neamț, obișnuit să facă el unelte de bătut aurul și taleri, și știind să le facă și din nou... fie zi fie noapte să-l trimită Domnia Voastră la Alba Iulia, poruncindu-i să aducă cu dînsul și uneltele de strungit...“ (Arh. St. Maramureș, Primăria orașului Baia Mare, acte econ. și econ., și adm., 1646, nr. 20).

¹⁴⁾ Szász K., *Monetarii*, etc. Manuscris, I, p. 34 „...Domnia sa Ocsoyay Dăniel „gravor în fier“ al înălțimii sale (Împăratului) are în afara orașului o grădină de zarzavat și în afară de asta o fermă cu casă și sură, în care sînt cîțiva boi de jug, cîteva dobitoace mari și mici, pentru care a fost impus cu

Alături de aceste date directe privind activitatea artiștilor sau geneza operelor de artă, bogăția și diversitatea datelor care ating în mod indirect domeniul istoriei artei este nemăsurată. Actele care cuprind socotelile monetăriei din Baia Mare se pare că nu prezintă, la prima vedere, importanță prea mare pentru cercetătorii de istorie a artei. Examinând totuși temeinic aceste socotele găsim notate în ele o serie întreagă de argintari. În perioadele în care orașul avea în arendă și exploatare minele, i se înaintau, anual, datele privind producția minelor și a monetăriei. Din cantitatea aurului dus pentru separare de către diferiți meșteri, cantități ce figurează pe liste, putem să deducem activitatea lor. Argintarul care ducea aur mai mult nu era numai un meșter mai avut, ci totodată și unul mai căutat¹⁵⁾.

Astfel de date indirecte ne oferă și inventarele averilor, precum și testamentele locuitorilor, în care se înșiruie obiecte de argintărie, vestimente, vase și arme, constituind un izvor de documentare pentru istoria argintăriei și a vestimentației. Pe baza acestor însemnări prețioase putem studia condițiile de viață din acele timpuri ale cetățenilor de la orașe, putem cunoaște situația lor socială și culturală, aspirațiile lor artistice¹⁶⁾.

12 forinți“ (Arh. St. Maramureș, Primăria orașului Baia Mare, acte adm., 1697, nr. 32) — „1702. Senatores... D. Daniel Ocsovay sculptor monetarius“ (Ibidem, acte econ. 1702).

¹⁵⁾ Ibidem, II, p. 9. „Separarea făcută în ziua de 16 aprilie 1622. Argintul măsurat, granat a[l] Măriei sale Principe Rákóczi Gheorghe a cîntărit 169 gyre și 9 pesete, separîndu-se 2 gyre și 15 pesete de aur. Argintul măsurat, granat a[l] lui Pataky Eotves János (Eotves sau Ötvös înseamnă același lucru „argintar“; mențiunea autorului) a cîntărit 13 gyre și 2 pesete, separîndu-se 17 pesete de aur. Argintul măsurat, granat a lui Eotves Miklos a cîntărit 1 gyra, separîndu-se 2½ pesete. Argintul măsurat, granat a lui Eotvos Jeremias cîntărit 1 gyra 41 pesete, separîndu-se 3½ pesete de aur. Argintul măsurat, granat a lui Eotvos Peter a cîntărit 1 gyra 11½ pesete separîndu-se 1 peseta de aur ... Eliberarea (distribuirea) aurului, familiei Lisibona 177 gyre, Măriei Sale Rákóczi Gheorghe 164 gyre, lui Pataky Eotves Janos 24 gyre, lui Eotves Istvan 36 gyre, lui Eotves Marton 105 gyre... Eliberarea (distribuirea) talerilor, Măriei sale Rákóczi Gheorghe 1327 taleri, Domniei sale Herberstein 592 taleri... familiei Lisibona 684½ taleri, bătrînului Eotves Pal 254 taleri, lui Eotves Marton 408½ taleri, lui Pataky Eotves Janos 359 taleri...“ (Arh. St. Maramureș, Primăria orașului Baia Mare, actele monetăriei, 1622).

¹⁶⁾ Szász K., *Argintarii*, II, p. 15–16, 21, 44–45. Fragmente din inventarul orașului Baia Mare: „1647 die 18 dec. Stant etiam res argenteae in arca civitatis. O cupă desăvîrșită din argint, demontabilă, în greutate de 4 mărci și 15 pesete. Un pahar aurit cu picior, în formă de potir cu capac în greutate de 2 mărci și 16 pesete. Un pahar aurit înflorat, cu picior, cîntărind 3 mărci și 44½ pesete, încă unul 2 mărci și 18½ pesete. Un pahar cu capac și picior, în formă de trup omenesc, 3 mărci, 33 pesete... În total 23 mărci și 27 pesete“ (Arh. St. Maramureș, Primăria orașului Baia Mare, 1647, acte econ.). 1651. Fragmente din inventarul despre bunurile decedatului căpitan al cetății Chioarului Monaki Mihály: „...O mantă de culoare a murei și a granatei tăiată la umeri, căptușite tare cu damască roșie, avînd pe ea 15 nasturi cu ciubuce și galoane aurii... un dolman vișiniu, purtat, cu 18 nasturi diferiți, de culoarea garoafei, fiind căptușit în talie cu pinză turcească, iar la poale cu damască înflorită de culoare roșie. Atlas înflorat de culoare roșie, și umeri din același material, lucrări cu blană netedă, aurie, avînd 11 mănuncheri de copci aurii de argint în formă de roză și cu 4 rînduri de blană aurie la poale, căptușită cu un fel de pinză vopsită în albastru și tivită cu postav roșu... O fustă de taftă de culoarea mării, pentru fetiță, cu umeri de taftă roșie, presărată cu galoane înguste argintii, cu copci mărunte, cu 4 rînduri de galoane aurii la poale și poala tivită cu postav roșu... O cană de argint, pe dinafară și dinăuntru aurită, cu capac,

Materialele documentare mai conțin date referitoare la diferite clădiri, construcții, rapoarte și situații asupra desfășurării lucrărilor, contracte cu meșteri, salariile lor și altele.

De un ajutor neprețuit la alcătuirea lucrărilor topografice privind monumentele istorice, precum și în problema ocrotirii monumentelor în cadrul sistematizării orașelor arhivele pot pune la dispoziție, pe lângă materiale documentare expozitive, schițe și planuri.

În multe situații, înseși piesele de arhivă sînt creații artistice, ori în strînsă legătură cu vreuna din ramurile artei plastice, ca, miniaturistica, heraldica, sigilografia etc.

Miniaturile codicelor, de exemplu, constituie un domeniu tot atît de important ca pictura murală și cea a tablourilor. Pe paginile acestor codice pot fi studiate diferite compoziții. La actele cu caracter bisericesc, scriitorul și miniaturistul erau de obicei una și aceeași persoană, care imita desenele cărții copiate, reproducînd de cele mai multe ori și caligrafia literei, subliniind-o în inițialele pe care le înviora cu cîteva culori. Liturghierul din Batthyaneum de la Alba Iulia, (vezi fig. 1), provenit din Bratislava, în care ultimele cercetări au descoperit urmele mai noi — datînd din veacul al XV-lea — ale unei alte mîini, cuprinde la pagina 246v. sciere cu colofoniu cu miniu, însemnări detaliate cu privire la alcătuirea lui¹⁷). Acesta a fost scris, ilustrat și legat în anul 1377 de către parohul Heinrich din Schukaria (Westfalia).

Miniaturistica era strîns înrudită și cu pictura heraldică. Amîndouă folosesc drept fond pergamentul, iar dispunerea figurilor în textul documentului se aseamănă cu cea a inițialelor ornamentate, dimensiunile fiind aproximativ egale. La ambele domină aceleași culori: roșul de miniu, albastrul și auriul.

În ceea ce privește problema acestor două ramuri ale picturii medievale din Transilvania, o influență care a dat avînd dezvoltării miniaturisticii după Ludovic cel Mare și în timpul lui Matei Corvin a fost tocmai răspîndirea nemaiîntîlnită a picturii heraldice. Jumătate din numărul blazonurilor datează în evul mediu, adică 60, datează din timpul lui Sigismund¹⁸), față de cele 66 din timpul domniei Huniazilor și dinastiei Ia-

cîntărind 2 mărci. Un pahar de curte cu margine aurie, marcă 1, pesete 13... Un lanț de aur cîntărind 33 de galbeni. O brățară de aur cîntărind o zecime de galben. Un lanț de argint aurit împreună cu pandantiv turcoză, cîntărind pesete 24". (Ibidem, acte adm., 1651). — 1707. Fragmente din inventarul bunurilor decedatului jude-primar al orașului Baia Mare, Sárpataky János: „...Două perechi de coliere cu 11 rînduri... o fustă venețiană de damască albastră, trei năfrâmi, una cusută cu fir de aur, a doua cu fir de argint, a treia cu fir de aur și argint, o legătură de cununie aurie, un lăntșor de aur, cîntărind cca. 8 galbeni... o sabie împreună cu un toc argintat pentru praf de pușcă, avînd pe el un font de argint... și o ceașcă aurie, opt linguri de argint, cinci păhărele care intră unul într-altul, lucrate în forma solzilor de rechin, o solniță și un pahar de argint înflorat... patru pahare de cristal, trei ulcioare în stil neocreștin (haban) cu capac, un inel de aur cu sigiliu...” (Ibidem acte adm. 1707, nr. 39).

¹⁷) Varju Elemér, *A gyulafehérvári Batthyány könyvtár* (Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia, 1899; Hoffman Edit. *Henrik csukárdi plébános és miniátor* (Parochul Henrik din Csukard miniaturist), în „Analele Muzeului de Artă plastică”, Budapesta, 1927, p. 75—90.

¹⁸) Horváth Henrik, *Zsigmond király és kora* (Regele Sigismund și epoca sa), Budapesta, 1937, p. 147.

(Fig. 1) Filă miniată din Liturghierul de la Alba-Iulia (Batthyaneum), 1377.

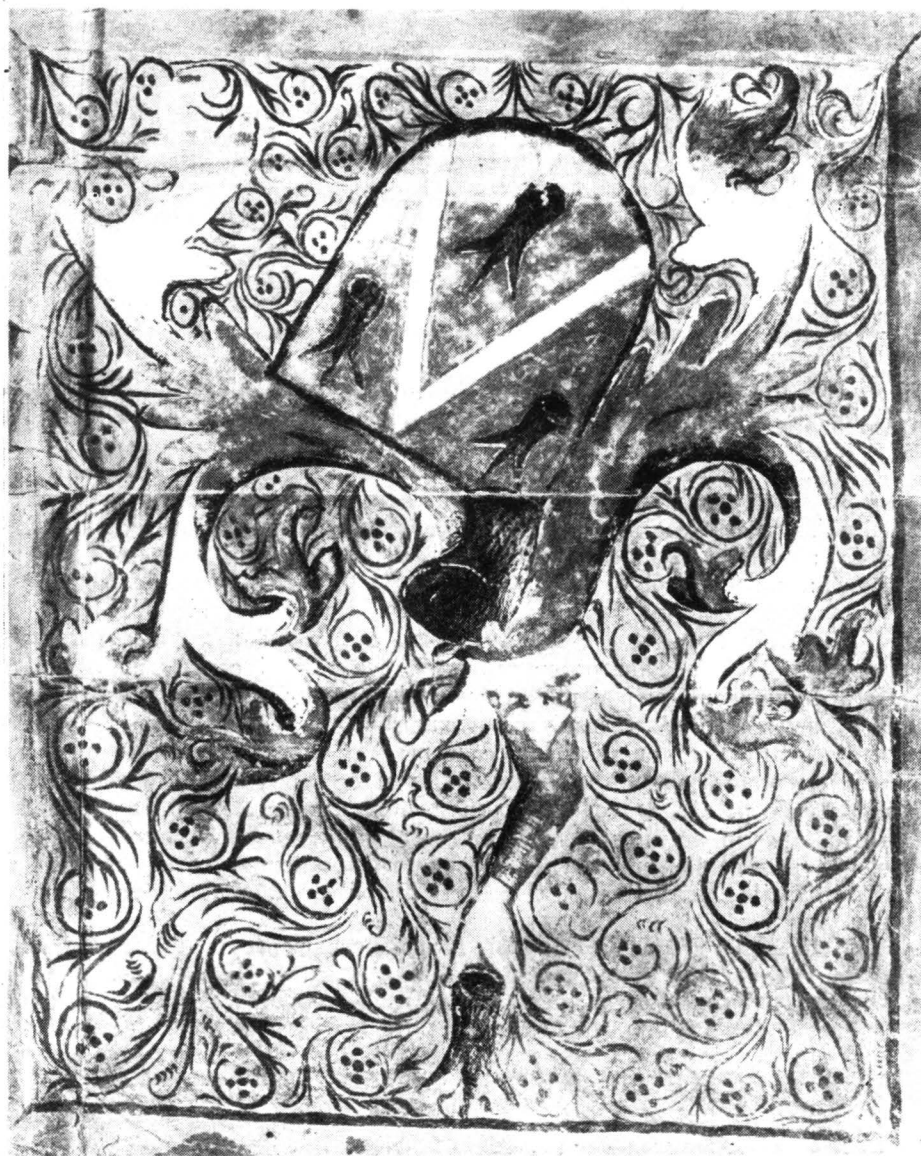

Fig. 2). Blazonul lui Nagybányai-Csengeri Képiró István 1632

gello. Nu încapе indoială că această modă a acordării și purtării de blazoane a fost favorizată de faptul că în timpul lui Sigismund, turnirеle cavalerеști se bucurau, sub influența apuseană, de o mare popularitate.

Numărul mare al emblemelor și termenul de „cimerarius noster”¹⁹⁾, întâlnit încă în documentele lui Ludovic cel Mare, ne face să presupunem că pictorul heraldic făcea parte din personalul curții, — ca funcționar permanent al cancelariei domnești²⁰⁾, ba mai mult, nu este exclus ca și expresia de „pictor regius” să se refere la pictorul heraldic al curții. Cu referire la Transilvania îl amintesc pe Biró Miklós, care figurează în 1386 în funcția de caligraf al regelui Sigismund. (Glossa in psalterium, Batthyaneum, Alba Iulia).²¹⁾

Una dintre diplomele nobiliare din vremea lui Sigismund se află în păstrarea filialei Arhivelor statului Sighet. În emblema diplomei din 1430, conferită lui Dabi Mihai din Zagreb, medicul curții lui Sigismund, emblema care reprezintă tipul internațional — am putea spune — al blazoanelor occidentale europene, de la începutul secolului al XV-lea, este simbolizată și profesiunea titularului²²⁾. (vezi fig. 2).

Cu toată răspîndirea lor redusă, blazoanele și miniaturile fiind legate de diplomele nobiliare sau de paginile codicelor, nu trebuie să ne imaginăm că ele reprezentau un domeniu închis al artei plastice. Influența lor asupra picturii murale este bine cunoscută. Această influență s-a manifestat nu numai în preluarea tipurilor iconografice ci, dacă studiem de pildă frescele din Transilvania din evul mediu, observăm că unele ne dau aproape impresia unor ilustrații de codice, mărite, cu trăsături caracteristice comune, ca: concepția decorativă, viziunea în plan și lipsa de spațiu²³⁾.

Dacă examinăm miniaturistica ardeleană din secolul al XVII-lea (vezi fig. 3 și 4), luată într-un sens absolut restrîns, ne dăm seama că pictorii armorialelor și blazoanelor erau slujbași de nelipsit ai cancelariei princiare. În afară de blazoane, ei mai pictau steaguri, zugrăveau decorații de tavan în castelele aristocraților, făceau picturi murale, ba cei mai abili chiar și portrete²⁴⁾. Studiarea operelor lor, care ni s-au păstrat, dezvăluie o strînsă legătură cu pictura vremii în general și mai ales cu pictura decorativă pe lemn. Motivele pe care le vedem în ornamentele diplomelor nobiliare, păstrate în arhive, aparțin aceluiași tezaur universal de elemente decorative, care e întâlnit și pe vechile monumente ale picturii pe lemn: corul, tavanul de lemn și băncile bisericilor sătești din Transilvania, pictate după gustul popular.

Astfel, analizînd, prin criteriul formei, ornamentația diplomelor nobiliare, am putea ajunge la concluzii care să arunce lumină asupra unor curente artistice, a unor meșteri sau a unor grupuri de pictori necunoscuți pînă acum, precum și asupra legăturii dintre diversele ramuri ale artei plastice: miniaturistice de pe cărți și documente, pictura pe lemn, argintăria și cioplitul — sculptatul pietrei.

¹⁹⁾ Cimer = blazon.

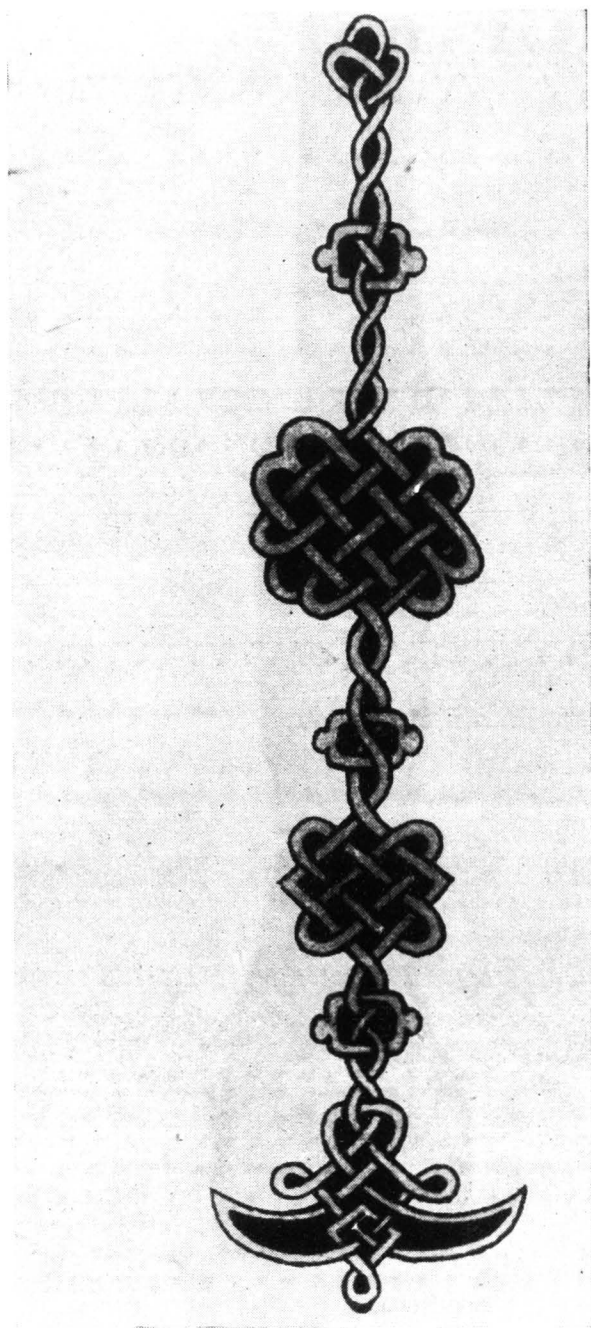
²⁰⁾ Horváth H., *op. cit.*, p. 146—152.

²¹⁾ *ibidem*, p. 152.

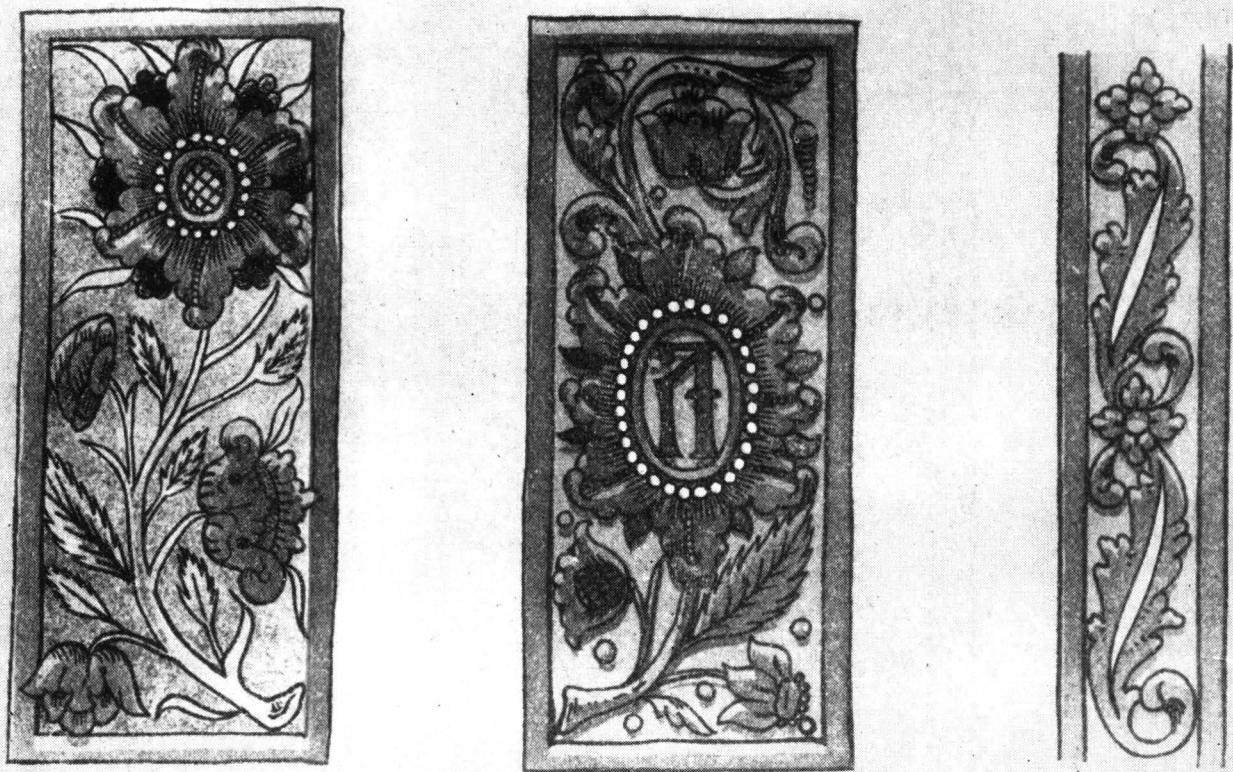
²²⁾ F. L. Zágrábi Dabi Mihály cimere (Blazonul lui Dabi Mihali de Gareb), în „Turul”, 1887, p. 185.

²³⁾ Dercsényi D., *op. cit.*, p. 135; Biró József, *Erdély művészete* (Arta Ardealului), p. 64.

²⁴⁾ Kelemen Lajos, *Adatok a kolozsvári képirás történetéhez* (Date cu privire la istoria picturii din Cluj), în „Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Erem — és Régiséggyűjtéséről” (Lucrările Secției de numismatică și arheologie a Muzeului Ardelean), 1916, p. 165—172.

(Fig. 3) Literă miniatură a caligrafului Axentie uricarul 1715

(Fig. 4) Chenare de frontiscipiu și lateral, sec. XVII.

Dintre pictorii miniaturişti ai principilor ardeleni amintim pe Nagy-bányai Csengeri Képiró István (Pictorul Stefan de Csenger din Baia Mare), al cărui tată, Ötvös András (Andrei argintarul) era la începutul veacului al XVII-lea jude al oraşului Baia Mare şi care a jucat un rol însemnat în formarea confederaţiei celor două bresle ale argintarilor din Baia Mare şi Oradea. Pentru acesta, atelierul părintesc, în care a putut să-şi însuşească de timpuriu măiestria desenului, a schiţei a constituit o influenţă şi un impuls. Dacă ne gândim că meşterii argintari lucrau după deesenele, proiectele unor aşa numite cărţi de modele, avem un punct de sprijin mai mult pentru dovedirea legăturii nemijlocite ce exista între arta argintarilor şi pictură²⁵).

Diploma nobiliară a lui Csengeri Képiró István are unul dintre cele mai frumoase desene de blazon ale artei ardeleni din secolul al XVII-lea. Prin această diplomă i se dăruieşte de către principele Rákóczi Gheorghe, în anul 1632, titlul de nobil, pentru meritele sale pe câmpul de luptă şi, după cuvintele diplomei, „în arta sua pictoria“. Desenul blazonului cuprinde, pe un câmp de culoare albastră, o coroană aurie, dintre virfurile căreia se înalţă două aripi albe de lebedă. Acest simbol se reptă şi deasupra coifului. Aici însă, dintre aripi se ridică şi un braţ omenesc, cu trei pensule şi o paletă. Din cuvintele „arta et manu eiusdem“ putem să deducem că desenul diplomei este munca lui Képiró István. În cadrul gol, care este alături de blazon, a voit probabil să-şi deseneze propriul său portret.

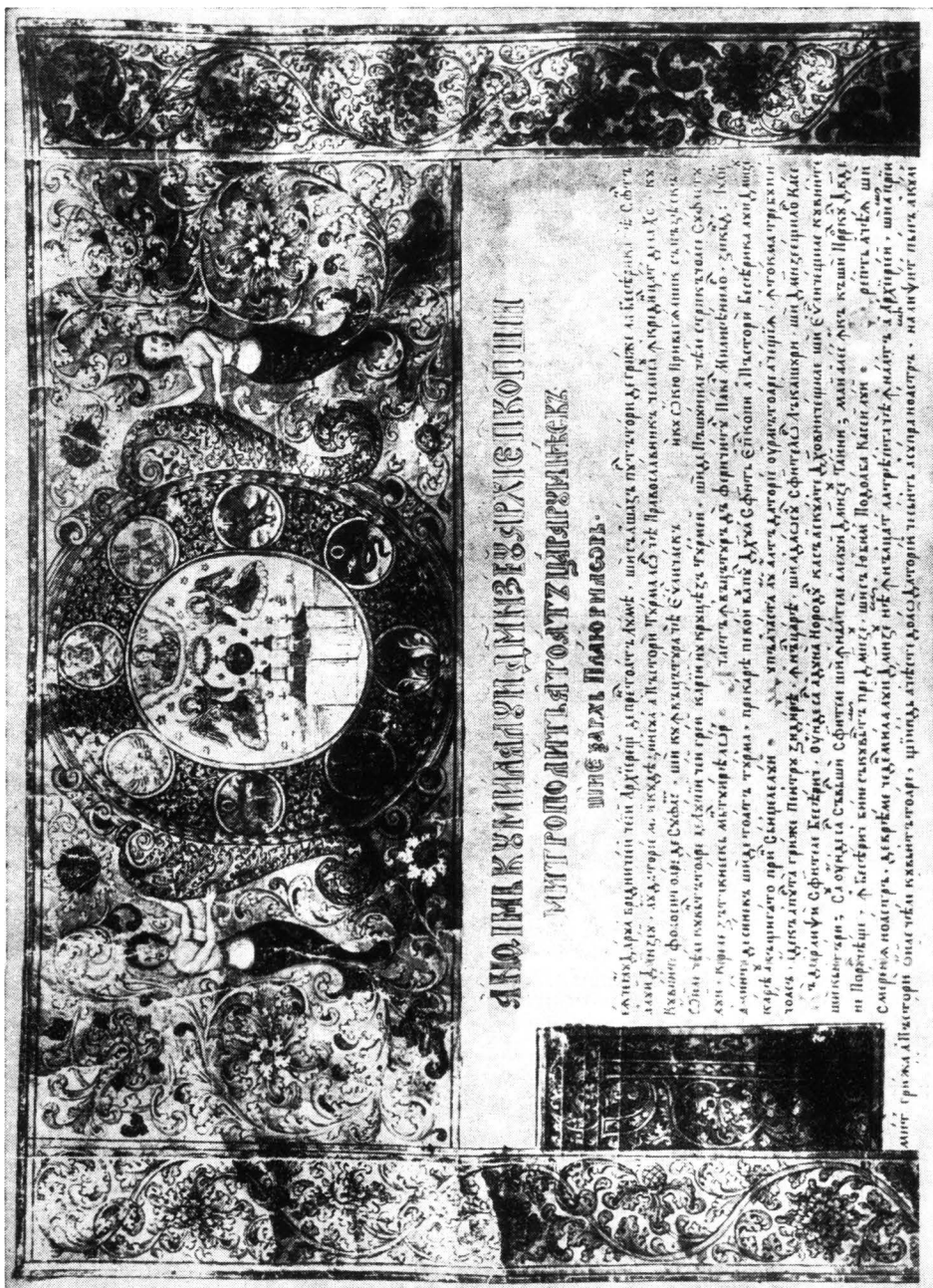
Studierea miniaturilor din Ţara Românească şi Moldova ar putea duce la clarificarea unor probleme şi mai complexe din punct de vedere al dezvoltării şi răspîndirii formelor decorative şi mai ales la stabilirea legăturilor artistice cu Transilvania²⁶).

Să analizăm două documente muntene cu miniaturi: primul, din aprilie 1714 (7222), este hrisovul lui Stefan Cantacuzino, scris în limba greacă. Chenarul auriu al miniaturii, cu ornamentaţia florală, de un colorit bogat în roşu, verde şi galben, folosind elementele decorative ale renaşterii târzii, într-o structură barocă, este o ornamentaţie care aminteşte de miniaturile din Transilvania, în special a diplomelor nobiliare din secolul al XVII-lea. Sus, în mijlocul documentului se află stema Munteniei, în concepţia artei apusene, aşezată în mijlocul unui cartuş baroc, alcătuit din motivele florale ale vremii. Figurile de o parte şi de alta a stemei indică încă legătura cu arta bizantină, totuşi influenţa barocului domină prin accentuarea gesturilor şi a mişcării mai libere în spaţiu.

Miniatura desăvârşită de pe documentul Mănăstirii Antim din 1715 (vezi fig. 5), prezintă caracteristicile hrisovului anterior. Sus, în mijloc, este reproducă biserica Antim, într-un cartuş ținut de două sirene, stilizate cu ornamente florale. Decoraţiile, trase cu linii fine dar sigure, ca flarea cu cinci

²⁵ Szasz K., *Adatok a nagybányai képirók, kő-és fajaragók történetéhez* (Contribuţia la istoria pictorilor şi sculptorilor în lemn şi piatră de la Baia Mare), în *Volumul omagial Kelemen Lajos*, Buc., 1957, p. 566—576.

²⁶ Magdalena N. Iorga, *Iniţiale, litere ornate, chenare şi înflorituri din documente Muntene şi Moldovene din veacul XVII-lea şi XVIII-lea*, ed. „Documente de miniaturistică românească“, Craiova, 1928—29, planşa IV, fig. 34, p. 39—41.

(Fig. 5) Danii pentru Mănăstirea Antim, 1715.

petale în formă de stea, lăleaua stilizată, care adeseori ia forma acantului renașterii, pe un fond verde cu ghirlandă-spirală aurie și hașurări în negru, ne arată că arta decorativă din Țara Românească, în această perioadă, a folosit o varietate de forme comune cu cele din Transilvania, predominând de ambele părți, în cadrul aceluiași stil, ornamentele caracteristice ale „renașterii transilvănene“.

Din cele prezentate mai sus reiese că — față de miniaturile medievale și față de cele de la începutul epocii moderne din Țara Românească și Moldova, care se încadrează consecvent în arta bizantină — alături de motivele decorative geometrice de proveniență răsăriteană, se răspîndește vădit și se cristalizează, mai ales din timpul lui Constantin Brîncoveanu, ornamentația mai liberă, mai apropiată de natură, a renașterii italiene, cu influență puternică a barocului și cu nuanțe specifice ale ornamentelor florale folosite și în Transilvania.

Ceea ce este interesant în răspîndirea pe care o iau aceste motive decorative este faptul că ele se observă — în afară de miniaturi — și pe argintării²⁷⁾, mai ales pe cele lucrate de meșteri din Sibiu și Brașov pentru Țara Românească, precum și pe sculpturile în piatră ale Țării Românești (Palatul de la Mogoșoaia, Mănăstirea Cotroceni, Biserica Sf. Gheorghe nou din București și altele) și ale Transilvaniei (amvoanele bisericilor reformate de la Cluj și Făgăraș din secolul al XVII-lea, amvoanele sculptorului Sipos Dávid de la Dej, Bonțida, Hodod și altele din secolul al XVIII-lea).

Deși varianta din Țara Românească a acestor compoziții este mai frecventă fiind mai aproape de concepția complicată a ornamentelor geometrice bizantine — ea este înrudită, totuși, în folosirea motivelor, cu ceea ce se numește în Transilvania „stilul înflorat al renașterii ardeleni“ din secolele XVII—XVIII.

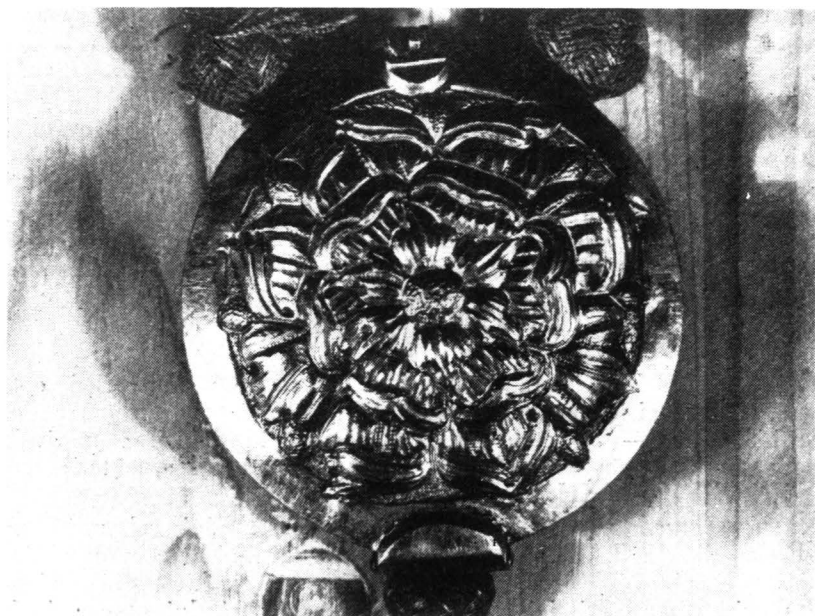
Pentru argumentarea celor de mai sus, exemplul cel mai bun este capacul peceții de la documentul lui Constantin Brîncoveanu dat Mănăstirii Cotroceni la 15 dec. 1700, (vezi fig. 6), executat din argint aurit. Acesta prezintă caracteristicile specifice ale argintăritului săsesc de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, fiind după toate probabilitățile, lucrat de meșteri din Transilvania. În mijlocul capacului, executat prin tehnica baterii și a cizelării, se află o floare înconjurată de o coroană de flori cu petale resfirate. Această lucrare pune în fața noastră stilul renașterii tîrzii, pe care l-au folosit cu precădere argintarii sibieni, în frunte cu Sebastian Hann, și cei din Brașov, la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului următor.

Studierea răspîndirii acestui stil în miniaturi, argintărit și sculptură, care ar putea dovedi în mod concret legătura strînsă, în domeniul artelor plastice, între Țara Românească și Transilvania, în secolele XVII—XVIII ar putea constitui o problemă foarte interesantă pentru cercetătorii artei decorative.

²⁷⁾ Theodora Voinescu, *Din legăturile artistice ale Țării Românești cu Transilvania* (Meșteri argintari, în „Studii și cercetări de Istoria artei“, 1—2, 1956, p. 75—97; *Studii asupra tezaurului restituit din U.R.S.S.*, 1958, fig. 36, p. 97 și fig. 23, p. 83. Vezi lucrările argintarilor ardeleni: Lukas Baum, Thomas Lang, Georg Heltner, Sebastian Hann etc.

Sigilografia și heraldica oferă cercetătorului de istoria artei același belșug ca și miniaturistica. Pecetea și blazonul jucau în evul mediu un rol juridic și social deosebit de însemnat. În heraldică blazoanele peceților alcătuiesc de fapt cea mai importantă grupă²⁸).

Sigiliile și blazoanele însă nu au numai importanța diplomatică, din punctul de vedere al valabilității documentului respectiv. Analiza lor după criteriul formei ne transpune în domeniul artelor plastice. Unii dintre marii pictori sau sculptori ai renașterii au fost, de altfel, în același timp și argintari, gravori de metali și sigilii.

(Fig. 6) Capacul, peceții de pe doc: M-rii Cotroceni din 1700 dat de Constantin Brîncoveanu

Dezvoltarea comună a acestor trei ramuri ale artei a început însă mult mai de timpuriu. Teophilus Presbyter, în compendiul său intitulat „*Schedula diversorum artium*“, consideră și gravarea peceților ca făcînd parte din sfera de activitate a argintarilor. Aceste ramuri ale artei apar așadar în strînsă interdependență și într-o dezvoltare comună cu celelalte ramuri ale artei plastice. Continua dezvoltare a formelor artei „majore“ cuprinde astfel și plastica minoră și arta peceților și e transmisă mai departe tocmai cu ajutorul lor.

Și la noi, în orașele mai însemnate de la sfîrșitul evului mediu, ca de exemplu în Cluj, Sibiu, Brașov, Oradea, Baia Mare etc., unde arta ar-

²⁸) Jakó Zsigmond, *Sigilografia cu referire la Transilvania* pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea, în „*Documente privind istoria Romîniei*“, Introducere, vol. II, p. 561.

gintarilor se ridicase la un nivel înalt, au lucrat desigur și gravori iscusiti și este probabil ca unii dintre ei să fi fost și argintari.

Pe gravorul de medalii, gravorul de peceti și pe argintar nu-l mai desparte decât un pas de altă ramură a plasticii minore căreia mult timp nu i s-a acordat atenție — arta monetăriei. În prima parte a lucrării ne-am referit și la aceasta, vorbind despre legătura dintre argintarii și monetarii din Baia Mare.

Operația baterii monedei reprezintă fără îndoială faza mecanică, șablonul, dar negativele erau în multe cazuri gravate de argintari sau de gravorii de modele. În listele de socoteli ale orașului Baia Mare, Ocsovay Daniel figurează de multe ori cu denumirea de „Vasmetsző“ (gravor în fier), dar uneori primește și titlul de „sculptor“ sau „sculptor monetarius“.

Din scrierile lui Benvenuto Cellini, unul din marii maeștri ai renașterii, aflăm de pildă că modelul tiparului era lucrat de argintar, care făcea apoi o turnătură pe care o sculpta și o cizela, dându-i astfel forma definitivă. Așa s-a făcut de pildă vestitul tipariu al orașului Baia Mare, (vezi fig. 7). la care meșterul argintar sau gravor a folosit un model de ceară²⁹⁾.

Sigiliile și monedele, cu toată circulația lor redusă, erau supuse fluctuației gustului artistic, întocmai ca miniaturile, deoarece tipurile iconografice ale modelelor originale erau alcătuite în strânsă legătură cu plastica majoră. Aceste sigilii și monede, în aparență nesemnificative, ne dau de multe ori posibilitatea de a observa anumite schimbări în stilul unei epoci, schimbări pe care nu le-am putea urmări numai pe baza documentelor arhitecturii, sculpturii sau picturii. Toțmai de aceea sigiliile suplinesc uneori lipsa unor monumente sau creații de artă.

Un exemplu local care ilustrează importanța pecetilor pentru istoria artei, este pecetea în stil baroc, din secolul al XVIII-lea, a bisericii gotice Sf. Ștefan din Baia Mare, (vezi fig. 8), care a fost distrusă³⁰⁾. Această pecete, care ni s-a păstrat imprimată în ceară, reprezintă — în afară de o pictură slab executată — singura imagine autentică a acestei clădiri, zidită în veacul al XIV-lea și distrusă în secolul trecut. Atât descrierile contemporane, cât și schița făcută pentru acoperișul turnului de odinioară, schița, care se păstrează de asemenea în arhivă, dovedesc autenticitatea acestei reprezentări de sigiliu.

Examinarea pecetilor, a medalilor și monedelor, din punctul de vedere al istoriei artei, este cu atât mai importantă, cu cât figurile reprezentative, precum și decorul arhitectural utilizat ca fond (altare cu aripi, baldachine, detalii de orașe, clădiri etc.) arată strânsa înrudire cu formele stilistice ale arhitecturii, sculpturii și picturii din epoca respectivă. Legătura dintre desenele pecetilor și celelalte ramuri ale artei plastice dovedește unitatea de stil a formelor artistice de atunci și arată modul în care s-au resimțit și în arta sigiliilor cele mai mici modificări formale pe care le-a suferit stilul unei anumite epoci.

²⁹⁾ Czakó Elemér, *A nagybányai typarium* (Typariul din Baia Mare), în „Turul“, 1960, p. 10–12.

³⁰⁾ Arh. St. Maramureș, Primăria orașului Baia Mare, actele bisericii Sf. Ștefan.

Aceasta este cauza bogăției de forme pe care le constatăm studiind peceteile și blazoanele medievale și moderne. Chiar dacă n-am aminti decît în linii mari deosebirea — una era stilul pecetilor și blazoanelor din epoca romanică și gotică, și alta experiența artistică din acest domeniu în timpul stilului baroc. Se poate observa, în general, că în perioadele în care arta înclina spre abstractizare, spre simbolism, în epoca artei romanice

(Fig. 7) Pecetea orașului Baia Mare, originalul tiparului din sec. XIV.

și gotice, blazoanele și peceteile se conformau mult mai vizibil regulilor stabilite de heraldică, decît în epoca renașterii, care tindea spre natură, sau spre stilul baroc.

Și în cadrul aceluiași stil putem observa, nuanțe mai subtile de modificare a formelor. Marea pecete de pe documentul emis de Matei Corvin

la 20 august 1465, (vezi fig. 9), nu diferă prea mult față de pecetea obișnuită ale epocii. Ea ni-l reprezintă pe rege, așezat în mijlocul tronului gotic, împodobit cu turnulețe, ținând în mână atributele regale. Ne aflăm în fața stilului goticei târzii, cu ornamentația lui excesivă, pompoasă, care are și elemente arhitecturale ca decor. Aceași tendință în ornamentație și varietate de motive decorative se manifestă și în operele argintarilor: pe potirele bisericești și pe monstranțe. Potirul lui Suky Benedek, operă a argintarului ardelean, dăruit catedralei din Alba Iulia, dovedește strînsa legătură dintre argintărit și gravura pecetilor. (vezi fig. 10).

(Fig. 8) Sigiliul bisericii Sf. Ștefan din Baia Mare, sec. XVIII.

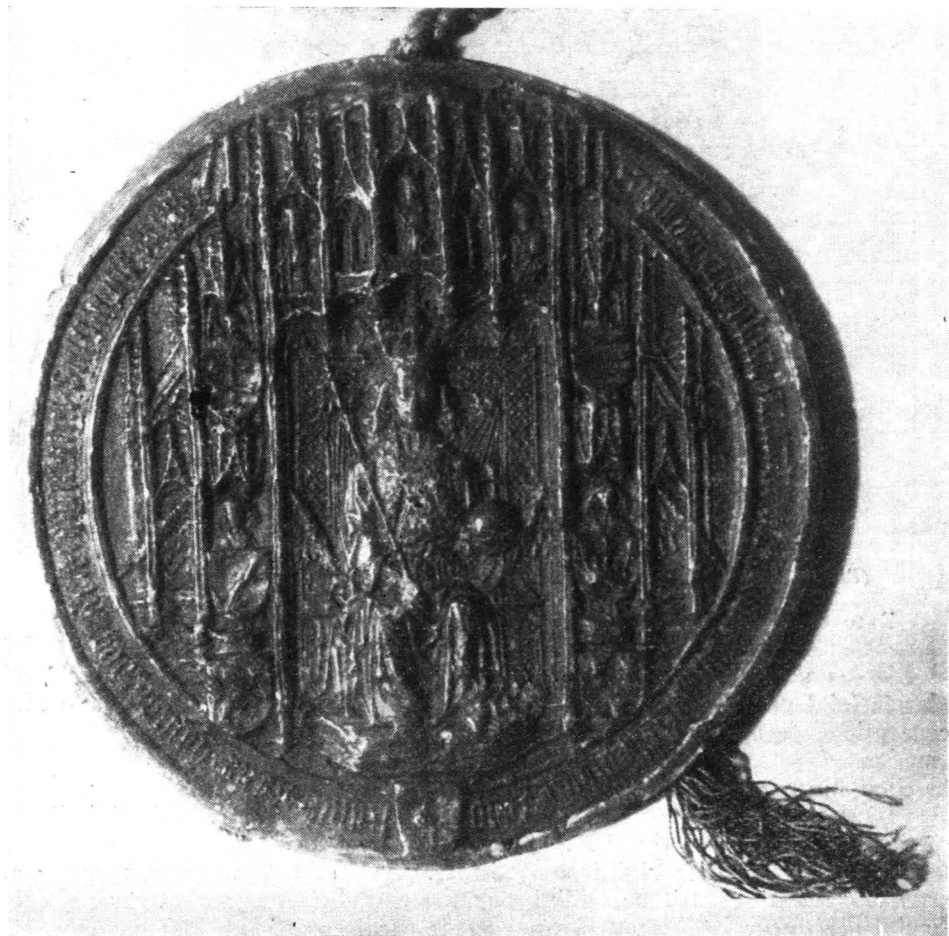
Este de ajuns să comparăm compoziția pecetei de mai sus cu cea de pe pecetea Conventului Cluj-Mănăstur (vezi fig. 11), de la sfîrșitul secolului al XIV-lea pentru a ne da seama de deosebire. Imaginea sveltă a Fecioarei Maria, felul cum se așează cutele veșmîntului lipit de trup, trădează o altă concepție a formei, un alt ideal în cadrul aceluiași stil, idealul așa ziselor „madone frumoase” din primele decenii ale secolului al XV-lea. Distanța în timp dintre cele două sigilii este aproximativ 80 de ani.

Dacă aruncăm o privire pe o pecete în stil bizantin (sigiliul Bucureștilor — 1698 (vezi fig. 12),³¹⁾ observăm număidecît diferența fundamentală față de cele două sigilii sus-amintite. Aveb în față tipul iconografic al artei bisericești răsăritene, stilul bazat pe tradiții severe. E caracteristic fondul arhitectural în formă de culise, ale cărui modele au luat naștere încă

³¹⁾ E. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în Documente privind istoria Romîniei, vol. II, fig. 41.

pe cele dintii mozaicuri creștine. Atitudinea cu totul convențională a siluete-
lor omenești, mișcarea miinii Mariei, amintind gestul celor care se roagă din
vremea primilor creștini, formele trupului și desenul veșmîntului, conturat
pe același plan, trădează concepția artistică bizantină, care s-a conservat
de-a lungul veacurilor.

Pecetea lui Constantin Brîncoveanu, imprimată în ceară pe documentul
mănăstirii Cotroceni, din 15 dec., 1700, (vezi fig. 13), ne îndreaptă din nou
spre problema legăturilor artistice cu Transilvania, amintind de pecetile
domnești și de monedele din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în
special de cele bătute la Sibiu; cîmpul peceții este format prin combinarea
a dou oval, coroană așezată deasupra; cele două figuri simbolice, stilizate,
de o parte și de alta a cîmpului, sînt frecvent folosite, fie în forme omenești,

(Fig. 9) Reversul peceții de majestate a lui Matiaș Corvin 1465.

(Fig. 10) Potirul „Suky“ din argint aurit datînd din 1440 — opera monetarilor din Cluj

fie animale, atît în argintăritul săsesc, cît și în lucrările pictorilor miniaturişti din Transilvania.

Legătura existentă între sigilografie, heraldică și arta plastică e dovedită de tipariu de la Baia Mare și disputele stilistice purtate în jurul lui.

Pînă în 1904, cînd a fost decoperit sigiliul cu ocazia săpării unei vii, cunoaștem o singură copie deteriorată, imprimată în ceară, pe regulament din 1480 al breslei blănarilor din Baia Mare. Acest sigiliu octogonal, datînd din a doua treime a secolului al XIV-lea, se numără, ca valoare artistică, printre cele mai frumoase sigilii ale noastre. Aceasta nu numai datorită formei și mărimii lui neobișnuite (are un diametru de

(Fig. 11) Pecetea Conventului Cluj — Mănăstur, 1382.

(Fig. 12) Sigiliul Bucureștilor, 1698.

(Fig. 13) Pecetea lui Constantin Brîncoveanu de pe doc. M-rii Cotroceni, 1700

74 mm), ei și legăturii între desenul, execuția lui și arta plastică a vremii. vremii.

Această capodoperă a gravurii din epoca dinastiei angevine este de un stil gotic matur cu influențe sudice. Peisajul, care reprezintă simbolic Dealul Crucii din Baia Mare și intrarea minei, cu cei doi mineri lucrând,

(Fig.) 14) Sigiliul orașului Baia-Sprie, sec. XIV (Muzeul regional Baia Mare)

urmează stilul decorativ al peisagisticii goticului italian din secolul al XIV-lea. (vezi fig. 14).

În afara de faptul că această compoziție a sigiliului a devenit simbolul stăpînirii, stema orașului — care se formase abia cu un secol înainte, în a doua jumătate a veacului al XIII-lea, din două mici colonii de mineri, Asszonypataka-Rivulus Dominarum (Rîul Doamnelor) și Zazarbánya (Baia Săsar) — sigiliul constituie, prin aspectele lui, un nesecat izvor de date valoroase pentru istoria artei. Dacă, pe lîngă aceasta, analizăm și inscripția sigiliului: „Mutuus amor civium optimum est civitatis firma-

mentum" (Dragostea reciprocă a cetățenilor este baza cea mai solidă a orașului), constatăm independența față de spiritul eclesiastic medieval, care prevestește spiritul nou, al umanismului renașterii. Această concepție nouă, liberă, se observă și în tendința spre realism și în îndepărtarea de la regulile stricte ale heraldicei. Finețea gravurii, ingeniozitatea compoziției și execuția detaliilor, în general, scot în evidență cunoștințele tehnice ale gravorului și dovedesc, în același timp, gradul de cultură și gustul celor, pentru care a fost executat.

În arhivele noastre se găsesc mii de peceti. Ele sînt imprimate de obicei pe hîrtie, în ceară, și constituie unicele exemplare ce ni s-au păstrat, deoarece tiparele originale, în cea mai mare parte, s-au distrus. Dat fiind faptul că mînuirea actelor, răsfoirea lor, duce cu timpul la fărâmițarea sigiliilor aplicate, ar fi util ca ele să fie conservate prin microfotografiere. Colecționarea și studierea pecetilor orașelor, satelor, instituțiilor, corporațiilor sau persoanelor particulare, aparținînd în bună parte secolelor XVI—XIX și prezentînd de multe ori ocupația sau obiceiurile locuitorilor din localitatea respectivă, pot deveni un izvor documentar util nu numai pentru sigilografie și iconografie, ci și pentru istoria artei.

*

* *

Lucrarea de față prezintă desigur mai mult importanța documentelor din arhive, valoarea artistică a unor piese arhivistice precum și unele probleme de istorie a artei. Ceea ce trebuie subliniat însă este faptul, că studierea materialelor arhivistice sub toate aspectele, poate să îmbogățească în mod esențial activitatea în diversele domenii dovedind odată mai mult, că arhivistica socialistă poate și trebuie să aducă un aport substanțial la îmbogățirea tezaurului cultural-științific al țării noastre.

INTOCMIREA NOMENCLATORULUI DE DOSARE ȘI A INDICATORULUI CU TERMENE DE PĂSTRARE ÎN ARHIVA MINISTERULUI AGRICULTURII

V. TATOMIR

Marile prefaceri prin care a trecut R.P.R. în anii puterii populare exprimă rezultatul politicii juste marxist-leniniste a Partidului Muncitoresc Român, al activității creatoare a maselor muncitoare conduse de partid în înfăptuirea societății noi, lipsită de exploatare.

În cuvîntarea sa din 22 iunie 1960, la Congresul al III-lea al P.M.R., tovarășul N. S. Hrușciiov arăta: „Dezvoltarea atît de rapidă a economiei naționale a Romîniei socialiste, creșterea bunăstării materiale și a culturii poporului romîn vor demonstra încă o dată în mod strălucit de ce fapte mari este capabil poporul care a luat puterea în mîinile sale, poporul care muncește, creează valori materiale și culturale nu pentru un mînunchi de exploataatori, ci pentru sine, pentru întreaga societate socialistă a oamenilor muncii¹⁾).

În fabrici, uzine, pe șantiere s-a desfășurat o entuziastă activitate creatoare pentru îndeplinirea sarcinilor trasate de Congresul al III-lea al P.M.R., pentru dezvoltarea continuă a economiei naționale.

„Obiectivul principal al planului economic pe anii 1960—1965 — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — este dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului, încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, în vederea desăvîrșirii construcției socialismului²⁾).

La un an după Congresul partidului, plenara C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie 1961 a analizat cum se îndeplinesc obiectivele stabilite de Congresul al III-lea al P.M.R., după care s-au luat măsurile corespunzătoare pentru realizarea sarcinilor stabilite prin planul de șase ani.

Plenara a constatat că impresionantul program al dezvoltării economiei naționale se înfăptuiește cu succes, datorită efortului comun depus de toți oamenii muncii din țara noastră. Dezvoltarea intensivă și multi-laterală a agriculturii, prin îmbinarea armonioasă a diferitelor ramuri de producție, va contribui la sporirea producției agricole, la rezolvarea unuia

¹⁾ Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, Ed. Politică, Buc. 1960, p. 195.

²⁾ Ibidem, p. 27.

din obiectivele principale ale planului economic de șase ani, care prevede creșterea producției globale cu 70—80%. Aceasta va asigura un belșug de produse agroalimentare pentru oamenii muncii și de materii prime pentru industria ușoară și alimentară.

Încă de la începutul anului 1962 gospodăriile agricole de stat, stațiunile de mașini și tractoare, gospodăriile colective au desfășurat o activitate susținută pentru îndeplinirea la timp și la nivel agrotehnic superior a lucrărilor agricole din campania de primăvară, în vederea sporirii producției agricole: oamenii de știință și-au concentrat activitatea spre rezolvarea multiplelor probleme de cercetare pe care le ridică dezvoltarea producției în etapa desăvârșirii construcției socialiste.

La această activitate entuziastă ce o desfășoară întregul nostru popor, participă și arhiviștii, care însuflețiți de dorința de a aplica în viața hotărârile Congresului al III-lea al P.M.R., nu precupețesc eforturile în muncă pentru folosirea materialelor arhivistice în sprijinul construcției socialiste.

În R.P.R. problema materialelor documentare este o problemă de stat, a cărei rezolvare este încredințată Direcției generale a arhivelor statului prin Decretul 353/1957 și prin H.C.M. 1119/1957. În cuprinsul acestor legi este prevăzută, pe de o parte, obligația Arhivelor statului de a îndruma și a controla organizarea arhivelor pe întreg cuprinsul țării, iar pe de altă parte, obligația tuturor organizațiilor socialiste de a aplica instrucțiunile Direcției generale a arhivelor statului în ce privește organizarea arhivelor proprii.

Problema arhivelor, privită în ansamblu, are numeroase aspecte; noi vom prezenta numai unele din preocupările Ministerului Agriculturii în aplicarea Instrucțiunilor generale nr. 6720/1957, unele greutăți pe care le întâmpinăm, câteva din măsurile luate în vederea ridicării la un nivel mai înalt a muncii arhivistice, folosirea materialelor³⁾, precum și rezultatele obținute.

Precizăm de la început că articolul de față nu are pretenția de a epuiza problema sub multiplele ei aspecte, ci de a prezenta un început în modul de aplicare a unor instrumente de o mare importanță în munca arhivistică, pe care le aplică bineînțeles și alți arhiviști în ministere, instituții centrale și organizații obștești.

În timpul României burghezo-moșierești Ministerul Agriculturii a creat un bogat fond arhivistic, deoarece preocuparea de bază a economiei era agricultura. Nu puține sînt dosarele care reflectă formele de arendare a pămîntului, cererile de improprietărire ale țăranimii lipsite de pămînt, plingerile acelor care fuseseră nedreptățiți de improprietărire, abuzurile comisiilor de „improprietărire” și alte aspecte economice, sociale și politice⁴⁾, fapte care demască adevărata față a conducătorilor „României Mari”.

Problema folosirii arhivelor pentru interesele oamenilor muncii, dar mai ales pentru sprijinirea dezvoltării anumitor sectoare cultural-științifice nu se punea. Burghezia folosea materialele arhivistice în scopurile ei.

³⁾ *Folosirea fondului arhivistic al Ministerului Agriculturii, în lumina documentelor plenarei C.C. al P.M.R. din 30 iunie — 1 iulie 1961, în „Revista arhivelor”, nr. 2, 1961, p. 3—12.*

⁴⁾ *Ibidem.*

Arhivele în regimul nostru democrat popular au un rol cu totul deosebit față de trecut: ele aparțin poporului, sînt puse în slujba poporului, în slujba construirii socialismului.

Arhivele servesc atît cerințelor practice ale oamenilor muncii, cît și cerințelor documentării propagandei de partid, tuturor domeniilor de activitate ale statului, în dezvoltarea economiei naționale, în cercetările științifice.

Numai printr-o bună organizare a materialelor documentare, va putea fi pus la dispoziție cît mai mult material informativ necesar traducerii în viață a marelui program de dezvoltare a economiei naționale, așa cum prevăd directivele Congresului al III-lea al P.M.R.

În trecut, instituțiile nu manifestau preocupare pentru organizarea arhivelor în condițiuni corespunzătoare nevoilor practicii și documentării. Ele erau constituite după bunul plac al creatorilor, avînd probleme diferite în același dosar, pe ani diferiți. Acest sistem neștiințific de arhivare, cît și lipsa evidenței întregului material, ne-a produs mari greutăți în munca noastră de prelucrare tehnico-științifică a materialelor (ordonare și inventariere), dar mai ales în operațiunea de expertizare.

Dosare cu un procent de 95% corespondență lipsită de interes — cu termene de păstrare între 1—15 ani — nu au putut fi date la D.C.A., deoarece în cuprinsul acestora erau legate și probleme de interes documentar, cu termen de păstrare permanent. Aceasta a făcut ca depozitele să nu fie eliberate de materiale nefolositoare, pentru a lăsa locul celor importante din punct de vedere practic și științific, lipsind totodată și economia națională de uriașe cantități de maculatură care putea fi redată circuitului economic.

Din aceleași motive și munca de cercetare era frînată. Sistemul defectuos de constituire a dosarelor cît și lipsa de preocupare pentru conservarea lor, a făcut din aceste materiale arhive moarte, ținute în stive, în locuri necorespunzătoare. O asemenea situație era și la ministerul nostru, fapt pentru care conducerea ministerului a luat imediat măsuri în vederea aducerii la lumină a acestor importante materiale documentare.

Numai în perioada 1960—1961, la Ministerul Agriculturii s-a ordonat și inventariat cantitatea de 1.500 m.l. arhivă, din care au fost predate la Direcția generală a arhivelor statului cca. 10.000 kg., iar la D.C.A. cca. 30.000 kg.

Se pune problema însă nu numai de a organiza materialele vechi, pe care le avem în depozitele noastre, ci și de a stabili un mod de ordonare, inventariere și expertizare a materialului, care se creează în prezent și se va crea în viitor.

Cunoscînd principiile care stau la baza arhivisticii socialiste în general și sarcinile pe care le au arhiviștii în cadrul Ministerului Agriculturii, aceștia au cautat să întocmească și să aplice în cît mai bune condițiuni nomenclatorul și indicatorul cu termene de păstrare.

Nomenclatorul actelor este un instrument de lucru prin care materialele documentare curente ale instituțiilor și organizațiilor sînt grupate pe părțile structurale ale instituției sau organizației, iar înăuntrul părților structurale, pe probleme.

Aplicarea acestor instrumente contribuie direct la constituirea dosarelor privind aceeași problemă pe părți structurale, cit și la găsirea unor termene de păstrare pentru fiecare problemă sau genuri de materiale, în așa fel, încât timpul de păstrare pentru aceste categorii de probleme să fie cunoscut anterior de a fi constituite⁵⁾.

Nomenclatorul servește registraturii generale pentru repartizarea hîrtiilor la părțile structurale competente spre rezolvarea și la constituirea dosarelor pe probleme de către părțile structurale.

Nomenclatorul se întocmește fie pentru întreaga instituție sau organizație, pe direcții generale, fie de către forul tutelar pentru instituțiile sau organizațiile subordonate.

Cunoscînd faptul că în aparatul central al Ministerului Agriculturii sînt două departamente cu peste 25 direcții generale, cit și faptul că unitățile ce aparțin de ministere sînt în număr de cîteva mii și foarte variate din punct de vedere al preocupărilor (trusturi Gostat, G.A.S.-uri, S.M.T.-uri, institute de învățămînt agricol superior, mediu și profesional, institute de cercetări, stațiuni și laboratoare, întreprinderi Agrosem, etc.), am considerat indicată, întocmirea acestor instrumente de către forul tutelar, deoarece unitățile subordonate Ministerului Agriculturii de pe teritoriu nu au încă personal specializat în munca de arhivă și, deci, nu ar fi putut avea la bază un criteriu unic de elaborare.

În acest scop, încă din toamna anului 1960, a fost format un colectiv care avea sarcina să întocmească nomenclatorul de acte pentru aparatul central și pentru unitățile de pe teritoriu.

Pentru buna desfășurare a lucrării s-a dat o instrucțiune de lucru, în care erau indicate toate operațiunile ce urmau să fie executate în vederea culegerii materialului și a redactării acestuia.

De un real folos în culegerea materialului și sistematizarea lui l-a constituit cunoașterea schemei de organizare a ministerului. Numărul direcțiilor generale, precum și părțile structurale ale acestuia ne-au oferit posibilitatea să chibzuim asupra sistemului ce urma să-l alegem în fixarea indicativelor părților structurale și a numerelor pentru fiecare problema.

Nu ne-am mulțumit doar cu tabelele trimise de direcțiile generale asupra problemelor ce le constituie fiecare din ele, ci am luat legătura directă cu salariați din fiecare parte structurală pentru a le expune, pe de o parte, scopul nomenclatorului, iar pe de altă parte, pentru a le stimula interesul în găsirea cit mai precisă a denumirii (caracterizarea succintă) problemelor ce le vor constitui. Au fost numeroase cazuri cînd salariații, din insuficiența înțelegere a rostului acestui instrument, dădeau mai multe probleme într-o singură poziție a nomenclatorului, sub denumirea de: „probleme diferite”; „probleme generale”; „corespondență variată”; „corespondență de orice fel legată de executarea planului de producție” etc. Dacă am fi rezumat problemele în acest mod, ne-am fi îndepărtat de scopul urmărit de nomenclator și n-am fi reușit să întocmim indicatorul pe o bază reală. Explicîndu-se la fața locului imposibilitatea prevederii acestor categorii, din cauza termenelor de păstrare diferite, am reușit să formulăm

⁵⁾ Indicatoarele pot fi folosite și pentru materialele mai vechi, dacă acestea se referă la aceleași probleme.

problemele diferențiat, numai după ce salariații respectivi și-au dat seama de scopul urmărit.

Unii tovarăși susțineau, de exemplu, ca dările de seamă sau planurile de muncă anuale, trimestriale și lunare să fie incluse într-un singur dosar, sub un singur număr. Dar este cunoscut faptul că dările de seamă anuale, trimestriale și lunare au termene de păstrare diferite; ea și în cazul planurilor de muncă, dările de seamă nu pot fi clasate în același dosar, întrucît nu toate aceste categorii de materiale vor fi date la D.C.A. la aceeași dată; în acest caz trebuia reținut întreg dosarul pentru faptul că în aceeași unitate de păstrare existau categorii de materiale cu termen de păstrare permanent.

O problemă similară s-a ridicat și pentru categoria „State de salarii și diferite acte de cheltuieli”. Statele de salarii, după cum se știe, au termen de păstrare permanent, pe cînd actele de cheltuieli se păstrează 3—15 ani. Deci, această categorie a trebuit să fie despărțită în atîtea dosare cîte probleme cu termene diferite de păstrare aveau, adică: o poziție pentru statele de salarii, iar altele pentru restul actelor de cheltuieli, avînd fiecare poziție cîte un număr deosebit în nomenclator, dat fiind termenul de păstrare din indicator.

În alte situații am avut de luptat și cu practica învechită a unor salariați, care clasau într-un dosar acte fără nici o legătură între ele, deci cu termene de păstrare diferite, pierzînd din vedere, astfel, adevăratul scop al nomenclatorului și anume — constituirea dosarelor pe probleme. Aceste metode de constituire a dosarelor pe mai mulți ani, cu probleme de același fel sau diferite, impropriu clasate în ceea ce privește satisfacerea termenelor de păstrare, sînt greșite și dăunătoare în munca de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare, după noile instrucțiuni arhivistice în vigoare. Nu trebuie să ne surprindă faptul că mai găsim la unii salariați asemenea sisteme de alcătuire a dosarelor, care nu au nimic comun cu normele arhivistice socialiste. În munca de aplicare a principiilor arhivistice socialiste avem de înfruntat încă multe concepții și metode de muncă birocratice, funcționărești, rutinare, care trebuie lămurite, combătute și înlăturate cu hotărîre pentru a mări contribuția noastră în activitatea de punere la dispoziția cercetării materiale arhivistice în sprijinul construcției socialiste. Cu salariații care se cramponează de forme vechi trebuie să discutăm mai mult, să-i lămurim prin exemple concrete la fața locului, să-i convingem de utilitatea sistemului preconizat de instrucțiunile generale 6720/1957, de instrucțiunile arhivistice în vigoare, iar acolo unde întîlnim nereguli grave și rea voință, să folosim legile R.P.R. care sancționează lipsa de grijă în administrarea bunului obștesc.

După ce s-a căzut de acord cu responsabili fiecarei părți structurale asupra problemelor ce vor fi constituite în decursul anului, s-au întocmit fișe în care s-a făcut o scurtă caracterizare a problemelor.

Fișele astfel întocmite au fost aranjate pe părțile structurale ale ministerului, în ordinea schemei de organizare și rînduite în raport cu legătura firească dintre ele, după care au fost transcrise într-un tabel general ce a constituit nomenclatorul.

În instrucțiunea de lucru întocmită la început se stabilise sistemul de constituire a nomenclatorului, începînd cu numărul unu (arab) — coloana 3

— în cadrul fiecărei direcții generale. S-au dat cifre romane direcțiilor generale (rubrica 1), litere majuscule serviciilor (rubrica 2) și cifre arabe problemelor (rubrica 3).

MINISTERUL AGRICULTURII

Departamentul Agriculturii

NOMENCLATORUL ACTELOR *)

pe anul 1962

Direcția generală	Serviciul care creează arhiva	Denumirea dosarului (conținutul pe scurt al problemei ce cuprinde)	Obs.
1	2	3	4
I. Direcția secretariat și personal	A. Biroul reclamații și sesizări. B. Vize și pașapoarte. C. Cadre. D. Personal.	1. Cereri, reclamații și sesizări ale oamenilor muncii, ale organelor și instituțiilor de stat, organizații economice socialiste și ale organizațiilor obștești. 2. 3. 4. Diverse. 5. 6. 7. 13. Diverse. 14. 15. Circulări și instrucțiuni date unităților în subordine. 16. 17. 23. Diverse.	
II. Direcția planificării și organizării muncii.	A. Serviciul investiții și finanțare. B. Serviciul plan producție. C. Serv. preț de cost. D. E. F. G.	1. Indicator plan de stat 2. Credite G.A.C. 3. — 9. Corespondență cu regiunile privind planul de investiții și finanțare. 10. — 20. Plan de credite. — 46. Diverse. 47. Plan de producție cu sarcini de plan pe campanii de lucru și fel de lucrări. — 52. — 53. Diverse. 54. Tabele cu cifre de control de la C.S.P. 55. Plan preț de cost. — 64. Diverse. — — — —	

*) Deși inițial nomenclatoarele sînt separate unele de altele, în prezentarea noastră le-am dat în continuare.

(urmare)

1	2	3	4
	H. Serv. protecția muncii.	121. Normative de echipament și antidot. 122. Proces verbal de inspecție (constatări, propuneri, îndrumări) 127. Diverse. etc.	
III. Direcția . . . —	A. —	1. —	
IX. Direcția generală a învățămîntului.	A. Serv. învățămînt superior. B. Serv. învățămînt profesional și tehnic de maiștri. C. — D. Serv. organizarea . . . E. Secretariat.	1. 2. Schimbul de experiență al institutelor cu străinătatea. 3. Situația sesiunilor de examene. 4. Practica studenților. — 14. Referate, hotărîri și instrucțiuni . . . 21. Diverse. 22. Ordine ministeriale. — 28. Planuri și programe de învățămînt. 65. Planuri de măsuri tehnico-organizatorice. — 67. Ordine ministeriale. — 101. Dări de seamă privind învățămîntul 102. Diverse. — etc.	
X. —	A. —	1. —	
XVII. Comisia de zonare a produselor agricole.	A.	1. 2. Planuri de muncă : — lunare — trimestriale — anuale — — Diverse. — etc.	

După cum se vede, în coloana a treia s-a început cu numărul unu ori de câte ori se trece la enumerarea problemelor unei noi direcții generale, dându-se cifre romane în continuare numai direcțiilor generale. Astfel putem avea IAI pentru Direcția secretariat și personal și VIIAI sau XAI pentru Direcția generală a organizării producției animale și Direcția generală tehnică.

Acest sistem credem că este cel mai indicat pentru întocmirea nomenclatorului în ministerul nostru, deoarece există un număr mare de probleme (este vorba de extinderea a peste 1.500 probleme constituite de un număr de peste 25 direcții generale), mai ales că în mod frecvent, la început de an, nomenclatorul trebuie completat sau modificat la unele direcții sau direcții generale. Aplicarea acestui sistem înlătură perturbarea în repartizarea numerelor la toate direcțiile generale cauzate de eventualele schimbări. Deși se dau în continuare cifre romane direcțiilor generale, totuși faptul că în coloana 3 se începe cu cifra unu arab pentru fiecare direcție generală, oferă în orice moment posibilitatea aplicării întocmai și la timp, a nomenclatorului de către majoritatea direcțiilor generale, chiar dacă unele cer schimbări de poziții.

În sistemul numerelor continuie pe întreg ministerul, pozițiile „diverse”⁶⁾, după definitivarea ce urmează să se facă la sfârșitul anului, vor avea un decalaj prea mare între numărul din inventar și cel din nomenclator, mai mare pentru direcțiile de la sfârșitul nomenclatorului și cu atât mai mare în cazul mai multor volume la o singură poziție.

În sistemul aplicat, descris mai sus, diferența între numerele din inventar și numerele din nomenclator este foarte mică, atunci când se sistematizează poziția „diverse” la sfârșitul anului, mai cu seamă că tot acum va trebui să se dea număr arhivistice volumelor, cit și registrelor, condicilor și altor materiale preconstruite.

Un alt avantaj al sistemului aplicat în cadrul ministerului îl constituie faptul că nomenclatorul poate fi întocmit într-un timp foarte scurt, la sfârșitul anului, deoarece pot lucra în același timp 2 sau 3 persoane la mai multe părți structurale deodată, pentru a definitiva la fața locului nomenclatorul ce urmează să se aplice în anul următor.

În cazul când la majoritatea părților structurale nu sînt modificări de făcut, vechiul nomenclator poate fi aplicat în anul ce urmează întocmai ca în anul expirat, deși la unele părți structurale vor surveni schimbări, în măsura în care procesul muncii o cere.

La întocmirea nomenclatorului am avut permanent în atenție ca poziția „diverse” să încheie întotdeauna compartimentul de numere al părților structurale inferioare. Astfel, serviciile din cadrul direcțiilor au fiecare câte o poziție „diverse” deci, dacă în cadrul unei singure direcții funcționează 6 servicii, sînt prevăzute 6 poziții „diverse”, adică câte una pentru fiecare serviciu. Am arătat personalului din toate compartimentele că dosarul „diverse” va conține numai corespondența care nu a putut fi prevăzută că se va crea în momentul confirmării nomenclatorului. La întoc-

⁶⁾ Din poziția „diverse” se vor crea mai multe dosare de probleme diferite la sfârșitul anului, în funcție de numărul problemelor noi create în acest răstimp, care nu au putut fi prevăzute la începutul anului.

mirea acestuia nu am prevăzut poziții pentru materialele preconstituite: condici, opise, registre și alte asemenea materiale.

Întocmirea nomenclatorului în Ministerul Agriculturii, după sistemul arătat mai sus ne-a dat posibilitatea ca în termen de 7 zile să definitivăm și să difuzăm nomenclatorul pe anul 1962 tuturor părților structurale.

De utilitatea lui nu mai este nevoie să vorbim. Salariații ministerului îl aplică în prezent întocmai, convingându-se de necesitatea lui în constituirea dosarelor pe probleme și mai cu seamă în obținerea, încă de la începutul anului, a unei evidențe precise a materialului arhivistic.

Totodată nomenclatorul simplifică munca pentru ordonarea și inventarierea arhivelor noi.

Același mod de lucru l-am folosit și pentru întocmirea nomenclatorului de acte necesar Departamentului Gostat.

MINISTERUL AGRICULTURII

Departamentul gostat

NOMENCLATORUL DE ACTE

pe anul 1962

Direcția generală	Serviciul care crează arhiya	Denumirea dosarului (conținutul pe scurt al problemei ce cuprinde)	Obs.
I. Direcția . . .	A. — —	1. — — Diverse.	
II. Direcția generală a producției vegetale.	A. Serv. producției vegetale. B. Serv. C. — I. Serv. legumicol.	1. Planul de producție și corespondența legată de executarea lui. 2. Plan operativ și de măsuri pe campanii. — 18. Diverse. 19. — — — 106. Dări de seamă : — lunare — trimestriale — anuale — 112. Diverse. etc.	
III. Direcția . . .	A. Serv. B. Serv.	1. — — —	

IV. Direcția plan economic și financiar.	A. Serv. plan prod. vegetală.	1. Proiect plan calculație pe trusturi. 2. 3. — 9. Diverse.	
	B. Plan Prod.	10. — 17. Standarde și — 18. Diverse.	
	C.	—	
	D.	—	
	—	81. Instrucțiuni și circulări date unităților în subordine.	
	H. Serv. C.F.I.	— 83. Dări de seamă C.F.I. — Diverse.	
V. Direcția	A.	1. etc	

*) Deși inițial nomenclatoarele sînt separate unele de altele, în prezentarea noastră e-am dat în continuare.

Pentru ca părțile structurale să aplice nomenclatorul în bune condițiuni s-au luat măsuri din timp ca acestea să aibă asigurate un număr suficient de bibliorafturi și dosare de încopciat necesare constituirii unităților de păstrare pe probleme⁷⁾. Predate din timp, acestea au putut fi completate cu denumirea părții structurale, anul și indicativul problemei.

În anul 1961, nomenclatorul s-a aplicat în bune condițiuni în cele două departamente ale ministerului, lucru ce ne-a dat posibilitatea ca încă din același an să ne ocupăm și de organizarea arhivelor la unitățile subordonate de pe teritoriu.

În conformitate cu Ordinul M.A. nr. 580, din 6 decembrie 1960⁸⁾, privind „Regulamentul pentru organizarea și funcționarea arhivei din centrala Ministerului Agriculturii și arhivelor unităților sale pendinte”, Serviciul registraturii generale și organizării arhivei, potrivit art. 4 din susmenționatul ordin, are obligația să controleze toate unitățile ministerului de pe teritoriu asupra modului în care aplică ordinele și instrucțiunile elaborate de M.A., precum și cele elaborate de Direcția generală a arhivelor statului din Ministerul Afacerilor Interne.

Datorită sprijinului acordat în permanență de către conducerea ministerului, s-au putut controla în anul 1961 cca. 100 unități din regiunile București, Dobrogea, Oltenia, Galați și Ploiești. Cu această ocazie, în

⁷⁾ Dacă nu au fost achiziționate din comerț se vor recupera din arhiva veche cele mai bune bibliorafturi. În cadrul Ministerului Agriculturii s-au recuperat peste 800 bibliorafturi, care au fost date părților structurale cu ocazia căreia s-au realizat și economii în valoare de cca. 5.000 lei.

⁸⁾ Ord. 580/1960 a fost tipărit sub formă de broșură în 2.000 ex. difuzate tuturor unităților M.A. de pe teritoriu, pentru executare.

afară de control și îndrumarea muncii la fața locului, s-au întocmit la aceste unități și nomenclatoarele de acte pe anul 1961.

Așa cum arătau unii salariați din unitățile de pe teritoriu, „necesitatea nomenclatorului îl indică însăși practica de zi cu zi”⁹⁾ în vederea repartizării hirtțiilor la părțile structurale spre rezolvare și la constituirea unităților de păstrare.

În conformitate cu Instrucțiunile Generale nr. 6720/1957 acest instrument trebuie întocmit de fiecare instituție la fața locului, în funcție de părțile structurale și de volumul lucrărilor create. Serviciul registraturii generale și al organizării arhivei din M.A. a căutat să vină în ajutorul acestor unități într-un timp cât mai scurt, prin întocmirea acestor instrumente la fața locului, având la bază, bineînțeles, un sistem unic de întocmire a nomenclatoarelor.

Pentru întocmirea acestora s-a avut în vedere, în primul rând, profilul unităților care, după cum arătam, sînt foarte variate în ceea ce privește preocupările lor.

Ținându-se cont de profilul lor ne-am propus întocmirea nomenclatoarelor pentru următoarele categorii de unități: trusturile regionale Gostat, gospodăriile agricole de stat, uzinele de reparații, întreprinderile regionale Agrosem, bazele de aprovizionare, stațiunile de mașini și tractoare, institutele de învățămînt superior, institutele de cercetări științifice, stațiunile și bazele experimentale, școlile etc.

Trebuie precizat că nu toate unitățile vor putea primi pînă la finele anului 1962 proiectele de nomenclatoare, rămînînd ca fiecare unitate să aibă grijă să-și întocmească imediat acest instrument, deoarece Instrucțiunile generale ale Direcției generale a arhivelor statului nr. 6720/1957, la capitolul II, arată obligativitatea fiecărei instituții de a întocmi asemenea lucrări.

Grija Serviciului registraturii generale și al organizării arhivei din minister constă în a urmări cu atenție stabilirea problemelor a căror rezumate să aibă aceeași denumire, adică așa cum va fi prevăzută și în indicatorul special. În anul 1962, în planul serviciului este prevăzută sarcina întocmirii nomenclatoarelor pentru trusturile regionale Gostat, întreprinderile Agrosem și institutelor de învățămînt superior.

Pentru a se obține aceste instrumente în forma prezentată mai sus, am urmărit ca atunci cînd se execută controlul la unități, să se întocmească la fața locului și nomenclatorul de acte¹⁰⁾.

În stabilirea problemelor care urmau să figureze în nomenclator, în afară de cunoașterea precisă a acestora direct la părțile structurale, ne-am documentat și prin cercetarea arhivei constituite cu 1—2 ani în urmă¹¹⁾.

⁹⁾ În adresa trimisă de tov. Macovei Alexandru, șeful Of. juridic, responsabilul colectivului de întocmire a nomenclatorului pentru Trustul regional Gostat Dobrogea și pentru gospodăriile de stat din regiune.

¹⁰⁾ Nomenclatorul a fost întocmit pentru anul în curs, în cazul cînd controlul s-a executat în primele luni ale anului; cînd controlul s-a executat după acest interval, s-a întocmit nomenclatorul pentru anul următor.

¹¹⁾ Se pot folosi și probleme din arhivele constituite cu 1—2 ani în urmă, bineînțeles dacă preocupările unității nu diferă prea mult de la un an la altul. Aceste probleme pot fi cunoscute cu ocazia controlului efectuat asupra modului de ordonare și inventariere a materialului vechi.

Folosind forma directă și indirectă de cunoaștere a problemelor constituite de fiecare parte structurală, am trecut apoi la întocmirea nomenclatorului pe întreaga instituție.

Pentru întocmirea nomenclatoarelor la unitățile de pe teritoriu am ținut seamă de părerea a 4—8 tovarăși, responsabili de sectoare care, împreună cu organul de control, s-au adunat într-o ședință de lucru unde au discutat și analizat problema în cauză. S-a dovedit că munca în colectiv a fost deosebit de fructuoasă, mai ales că în urma propunerilor făcute de fiecare delegat s-a ajuns la un punct de vedere comun.

După definitivarea pe fișe a problemelor pentru fiecare serviciu, acestea au fost aranjate pe părțile structurale ale unității, în ordinea schemei de organizare, fiind apoi transcrise într-un tabel general care, după dactilografare, a constituit nomenclatorul.

După confirmarea nomenclatorului de către conducerea unității, s-au extras pentru fiecare parte structurală problemele pe care le constituie, urmînd ca responsabilul cu arhiva din cadrul unității să vegheze și să controleze periodic aplicarea nomenclatorului în bune condițiuni.

Dăm cîteva exemple de nomenclatoare de acte întocmite la unitățile de pe teritoriu:

MINISTERUL AGRICULTURII

Gospodăria agricolă de stat Petrești
raionul Focșani, regiunea Galați

Se aprobă

DIRECTOR :

ss.

NOMENCLATORUL ACTELOR

constituite de G.A.S Petrești — Focșani pe anul 1961

Serviciul	Secția care creează arhiva	Denumirea dosarului	Obs.
A. Serv. plan-producție.	a) Evidența producției	1. Plan producție : — anual — trimestrial — lunar 2. Dări de seamă : — lunare — trimestriale — anuale — 9. Ordine și instrucțiuni primite de la forul tutelar. — 13. Diverse.	
	b) Organizarea muncii.	14. Planul forțelor de muncă. — 23. Diverse.	
	c) Contractări, aprovizionări, livrări, transporturi.	24. Propuneri și proiect de plan. — de aprovizionare anual cu specificații — 33. Situația decadală a livrărilor.	
B. Serv. plan financiar și evidență contabilă.	d.	 — Diverse.	

MINISTERUL AGRICULTURII

Centrul școlar agricol Tîrghorul Nou
raionul Ploiești, regiunea Ploiești

Se confirmă

DIRECTOR,

ss.

NOMENCLATORUL ACTELOR

pe anul 1962

Serviciul care constituie actul	Secția care creează actul	Denumirea dosarului (cuprinsul pe scurt al problemei)	Obs.
I. Secretariat.	A. Învățământ.	1. Corespondență privind : cereri, încadrări personal didactic, detașări, transferări, contracte de muncă 2. Ordine, circulări și instrucțiuni privind organizarea și desfășurarea procesului de învățământ. — 9. Cereri ale elevilor privind : înscrierea, aprobarea dispenselor, sesiuni. — 11. Procese-verbale ale Consiliului pedagogic. — 18. Dări de seamă statistice — școlare. — 25. Diverse. 27. Corespondență privind încadrările personalului administrativ. — 42. Dosar privind litigii la Arbitrajul de stat. — 55. Diverse.	
	B. Administrativ.		
II. Contabilitate.	A. Școală.	56. Lucrări privind evidența mijloacelor de bază (inv. resp. pe camere). — 60. Comenzi și recepții de materiale. — 68. Devize, contracte (cu documentație). — 76. Plan credite centralizate anual. — 94. Diverse. 95. Evidența mijloacelor fixe și funciare. — 110. Planul forțelor de muncă și al fondului de salarii. — anual — trimestrial — lunar	
	B. Gospodăria didactică.		
III. Administrativ.	A. Școală și gospodărie didactică.	— — 133. Aprovizionare cu materiale de întreținere, carburanți etc. — 140. Contracte pentru furnizări și cumpărări de materiale și produse. — 145. Diverse.	

MINISTERUL AGRICULTURII

S.M.T. Lehliu

raionul Lehliu, regiunea București

Se avizează de noi

DIRECTOR,

ss.

NOMENCLATORUL ACTELOR

create de S.M.T. Lehliu pe anul 1961

Serviciul secția sau atelierul care constituie actul	Denumirea dosarului (conținutul pe scurt al problemei).	Obs.
A. Serv. plan financiar și evidență contabilă.	1. Instrucțiuni privind planificarea financiară. 2. Planul financiar. — 12. Extras cont bancă. — 34. Diverse.	
B. Serv.	35. 36. Plan producție cu sarcini de plan pe campanii de lucrări și feluri de lucrări: — anual — trimestrial — lunar — 46. Diverse.	
C. Serv. tehnic.	47. Planuri de reparații. — 49. Lucrări în legătură cu protecția muncii. — — Diverse.	
D. Norme muncă și salarii.	50. 51. —	
E.	55. — 63. Diverse.	

Întocmind pe loc nomenclatorul de acte la fiecare unitate controlată¹²⁾, am luat un exemplar, la minister care a constituit baza materialului informativ pentru elaborarea nomenclatoarelor și a indicatoarelor speciale pe categorii de unități.

Până în prezent a fost difuzat proiectul nomenclatorului de acte pentru institutele agronomice, lucrând în continuare la proiectul de nomenclator necesar trusturilor regionale Gostat.

Pe măsura strîngerii materialului de pe teritoriu, acesta va fi uniformizat în același mod, urmînd ca problemele constituite de 20, 50, 100 sau

¹²⁾ Organizarea controalelor, scopul urmărit, rezeultatele obținute și greutățile întîmpinate, precum și lipsurile le vom prezenta într-un alt articol la aceeași publicație.

200 de unități care au aceleași preocupări, să aibă pentru aceleași probleme denumiri comune.

Această uniformizare a rezumatelor problemelor constituite de zeci și sute de unități cu același profil, ne va ușura munca atunci cînd vom fixa termenele de păstrare în indicatoarele speciale ale acestora și cu atît mai utile vor fi indicatoarele pentru unități, cu cît acestea vor găsi rezumatele din nomenclatoare identice cu cele din indicatoare. Se vor putea expertiza astfel, pe o bază reală și acele categorii de materiale care pînă acum se expertizau prin comparație sau asimilare cu pozițiile înscrise în indicatoare.

Pentru întocmirea nomenclatoarelor în unități, la fața locului, sau întocmirea nomenclatoarelor de către minister pentru unități din aceeași categorie, s-a avut grijă ca problemele să fie bine diferențiate nu numai în cadrul serviciului, ci chiar în cadrul problemelor. O atenție deosebită s-a dat pe de o parte scoaterii din nomenclatoare a materialelor preconstitute, iar pe de altă parte înscrierii poziției „diverse“ la fiecare parte structurală.

În nomenclatorul G.A.S. Mogoșoia, regiunea București, de pildă, erau prevăzute pozițiile :

- 29 Repartiții livrări.
- 30 Corespondență privind livrarile.
- 31 Repartiții aprovizionare.
- 32 Contracte aprovizionare.
- 33 Corespondență privind organizarea.

Pozițiile 30 și 33 n-au fost prevăzute, deoarece sînt rezumate prea general.

G.A.S. Oltenița, regiunea București, prevăzuse în nomenclator :

- 4. Registru intrare-ieșire.
- 5. Condiții expedierea corespondenței.
- 6. Copiere corespondență.

Intrucît pozițiile 4 și 5 se refereau la materiale preconstitute, au fost radiate din nomenclator. Poziția 6, în schimb, care cuprindea un rezumat prea general, fără să arate ce probleme vor fi constituite, a fost completată cu rezumatul : „Copii adeverințe de salarizare și vechime în timpul muncii“.

G.A.S. Cordon, regiunea Bacău, prevăzuse la pozițiile :

- 11. Dosar cu corespondență expedită la trust.
- 33. Dosar vegetal etc.

Asemenea rezumate nu au putut fi luate în considerație, decît după ce s-a stabilit concret la ce probleme se referă.

Greșeli asemănătoare s-au găsit și la nomenclatoarele întocmite de unele S.M.T.-uri, școli și alte unități.

Deși personalul de control al ministerului a căutat să dea un sprijin substanțial unităților sale de pe teritoriu, la fața locului, au fost cazuri cînd acestea nu au aplicat în practică instrucțiunile primite. Astfel, Trustul

regional Gostat Cluj a lăsat răspunderea ce-i revenea pentru materialul arhivistic pe un plan secundar, fapt care s-a transmis, după cum era de așteptat, și la unele gospodării agricole de stat din regiune, ca G.A.S. Cluj. Aceeași situație a fost constatată, într-o oarecare măsură și la Trustul regional Gostat Oltenia și Dobrogea, Trustul Agrosem București, G.A.S. Mogoșoaia (regiunea București), G.A.S. Medgidia (regiunea Dobrogea) și altele.

O atenție sporită pentru aplicarea în practică a ordinului nr. 580/1961, precum și a instrucțiunilor arhivistice în vigoare, l-a acordat Întreprinderea regională Agrosem Ploiești, care și-a întocmit nomenclatorul de acte într-un timp scurt și de bună calitate atât pentru centrală, cât și pentru întreprinderile interregionale din subordine. De asemenea pot fi evidențiate gospodăriile colective de stat 30 Decembrie (regiunea București), Cindești, Cilibia și Cislău (regiunea Ploiești), Petrești (regiunea Galați); S.M.T. Tulcea (regiunea Dobrogea), Călugăreni și Lehliu (regiunea București) și Florești (regiunea Galați); Centrul școlar Tirgoșorul Nou (regiunea Ploiești), Centrul veterinar București, Centrul școlar agricol Rm. Sărat (regiunea Ploiești); institutele agronomice din București și Cluj; Direcția desfacerii București și alte unități.

Pentru realizarea scopului urmărit prin aplicarea nomenclatorului de acte, este necesar ca și registratura să funcționeze pe baza unor instrucțiuni aplicate în mod unitar de către toate unitățile socialiste din R.P.R. indiferent de profilul lor. Fără această uniformizare a sistemului de înregistrare, manipulare și expediere a actelor nu se va putea aplica nomenclatorul în bune condițiuni și ca atare nici indicatorul.

Pentru a nu diminua utilitatea nomenclatorului, conducerea Ministerului Agriculturii a hotărât ca începând cu anul 1962 să aplice „instrucțiunile de înregistrare, manipulare și expediere a actelor”, conform indicațiilor primite din partea Direcției generale a arhivelor Statului din M.A.I.

*
* *

Ministerul Agriculturii a acordat, de asemenea, atenție mare întocmirii indicatorului de termene¹³⁾ pentru materialele constituite de direcțiile generale din aparatul central, cât și pentru unitățile sale de pe teritoriu. La alcătuirea acestui instrument, pentru aparatul central, s-au folosit probleme din nomenclatoarele părților structurale respective. În vederea întocmirii indicatorului, acestea au fost clasate tematic, fără să se țină seama de la ce părți structurale provin. După ce toate pozițiile asemănătoare din fiecare nomenclator s-au grupat într-o singură problemă, s-a obținut un număr mai mic de poziții față de numărul total al pozițiilor rezultate din însumarea tuturor pozițiilor nomenclatoarelor luate la un loc.

¹³⁾ Indicatorul este un tabel sistematic — cu indicarea termenelor de păstrare — al grupelor de materiale documentare ale unei instituții sau organizații (vezi Instrucțiunile generale nr. 6720/1967, ale D.G.A.S./M.A.I.).

Astfel, poziția „dări de seamă anuale“¹⁴⁾, prevăzută la fiecare parte structurală a ministerului, primește număr diferit în nomenclatoarele respective în raport cu volumul problemelor ce le constituie partea structurală dată. În indicator s-a trecut, însă, o singură poziție.

După ce au fost clasate toate pozițiile pe probleme, s-a alcătuit schema de clasificare a indicatorului în care s-au încadrat toate problemele rezultate. Schema de clasificare a acestora a fost prevăzută cu capitole, subcapitole și articole.

Capitolele au fost notate cu cifre romane, subcapitolele cu litere majuscule, iar articolele (problemele) cu cifre arabe. Această schemă de clasificare a avut la bază indicatorul tip, de unde s-au extras numai articolele asemănătoare cu cele create de minister în activitatea sa.

S-a avut grijă ca în interiorul fiecărui capitol să se treacă numai problemele referitoare la acel capitol.

După ce s-a alcătuit schema de clasificare, în care au fost incluse toate problemele constituite de părțile structurale ale ministerului, s-a trecut la fixarea termenelor de păstrare, ținându-se seama de termenele prevăzute în indicatorul tip, sau de importanța practică și științifică a materialelor stabilită de comisia de expertiză a ministerului, pentru articolele care nu erau prevăzute în indicatorul tip.

În indicator termenele de păstrare au fost notate *permanent*, pentru materialele de importanță documentară, și *1 an, 3, 5, 10, 15 etc.* pentru acele materiale care prezintă numai importanță practică temporară, care după împlinirea termenelor de păstrare vor fi predate la D.C.A. pentru retopit.

Indicatorul Ministerului Agriculturii, întocmit în modul prezentat mai sus, urmează a fi trimis spre studiere tuturor părților structurale din aparatul central, pentru a se face unele propuneri de îmbunătățire, după care proiectul indicatorului va fi supus aprobării conducerii ministerului, urmînd apoi să fie înaintat spre confirmare Ministerului Afacerilor Interne — Direcția generală a arhivelor statului.

Folosind nomenclatoarele întocmite de unitățile de pe teritoriu, în aceeași perioadă s-a lucrat și la întocmirea indicatoarelor speciale pe categorii (genuri) de unități, în raport cu preocupările acestora. Așa s-a procedat cu nomenclatoarele întocmite de institutele agronomice: „N. Bălcescu“ — București, „Dr. Petru Groza“ — Cluj și „Tudor Vladimirescu“ — Craiova, întocmindu-se nu numai un nomenclator special pentru cele 5 institute agronomice din R.P.R., dar și un indicator special pentru toate care au la bază același criteriu de fixare a termenelor de păstrare. În ce privește alegerea schemei, aranjarea problemelor, fixarea termenelor de păstrare etc. s-au folosit aceleași instrucțiuni de lucru ca și la întocmirea indicatorului special pentru aparatul central al ministerului. La întocmirea acestui indicator au participat și delegați ai institutelor agronomice din București și Cluj, care prin discuțiile lor în cadrul colectivului de redactare au adus o contribuție importantă.

¹⁴⁾ Nu se va înscrie în forma „dări de seamă anuale“, ci :

— Dări de seamă
 lunare
 trimestriale
 anuale

În prezent indicatorul se găsește la Direcția generală a arhivelor statului pentru confirmare, urmînd ca după aceea să fie trimis celor 5 institute agronomice din țară.

În cadrul ministerului lucrează, în prezent, la completarea datelor necesare întocmirii indicatoarelor pentru trusturile regionale Gostat și întreprinderile regionale Agrosem, iar pe măsură ce se execută controlul pe teritoriu, se adună material și pentru S.M.T.-uri, G.A.S.-uri, uzine de reparații și altele.

Întocmirea nomenclatoarelor și indicatoarelor în diferite forme, avînd însă la bază principiile și normele arhivistice în vigoare, stabilite de M.A.I. — Direcția generală a arhivelor statului, exprimă obligativitatea fiecărei instituții centrale de a-și organiza arhivele pe principii noi, în scopul satisfacerii cerințelor activității practice și științifice, în dezvoltarea economiei naționale.

PREGĂTIREA ARHIVARILOR DIN ORGANIZAȚIILE SOCIALISTE REGIONALE

I. COMĂNESCU

Una din sarcinile principale ce revine Direcției generale a arhivelor statului, ca administrator al Fondului arhivistic de stat al Republicii Populare Romine, este de a organiza folosirea multilaterală a materialelor documentare în scop politic, științific și practic.

Valorificarea materialelor documentare din depozitele Arhivelor statului și de la organizațiile socialiste este una din problemele care trebuie să stea în centrul preocupărilor arhiviștilor în etapa actuală.

Prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare la organizațiile socialiste, atât cele din trecut, cât și cele ce se creează în prezent de aceste organizații, cere cadre temeinic pregătite, care să efectueze lucrările potrivit instrucțiunilor arhivistice. Aplicarea acestor instrucțiuni creează condiții favorabile pentru folosirea imediată a documentelor preluate de către Arhivele statului, fără să mai fie necesară reordonarea lor sau refacerea instrumentelor de evidență.

Pentru prelucrarea unitară a materialelor documentare aflate la organizațiile socialiste și pentru a răspunde sarcinii trasate de H.C.M. nr. 1119/1957, Direcția generală a arhivelor statului, va organiza, în anul 1962, la serviciile regionale cursuri cu responsabili de arhivă de la organizațiile socialiste din regiunile respective.

Pregătirea arhivarilor de la organizațiile socialiste se va face pe ramuri de activitate (agricole, industriale, administrative, de învățământ, sanitare, militare etc.) și va consta din lecții predate, din consultări, seminarizări și lucrări practice.

Pentru unitatea pregătirii arhivarilor pe întreaga țară, lecțiile vor fi întocmite la Direcția generală și după ce vor fi revizuite de un colectiv instituit în acest sens, vor fi trimise serviciilor regionale. Lecțiile sînt fundamentate pe principiile arhivisticii socialiste, principii izvorîte din legislația ce reglementează această problemă și experiența activității Arhivelor statului concretizată în instrucțiunile în vigoare.

Cursurile vor începe cu expunerea principiilor legislației socialiste referitoare la activitatea arhivistică. În acest sens vor fi explicate și studiate Decretul nr. 353/1957 pentru înființarea Fondului arhivistic de stat al R.P.R. și H.C.M. nr. 1119/1957 pentru organizarea și funcționarea Direcției generale a arhivelor statului și pentru administrarea Fondului

arhivistic de stat. Va fi pus accentul pe componența Fondului arhivistic de stat și pe obligațiile ce revin Arhivelor statului — ca administrator al fondului — și organizațiilor socialiste, creatoare sau deținătoare de arhivă.

O atenție deosebită va fi acordată materialelor documentare ce se creează în prezent de organizațiile socialiste pe ramuri de activitate: sfaturi populare de toate categoriile (regionale, raionale, orășenești și comunale), întreprinderi industriale, organizații financiare, de comerț, instituții de învățământ, unități militare, organizații sanitare etc. Se va insista asupra importanței nomenclatorului actelor pe ramuri de organizații socialiste și a modului de întocmire și folosire a acestuia în clasarea actelor, pe probleme. Se va explica modul de constituire a dosarelor la părțile structurale respective, predarea și păstrarea materialelor documentare în arhiva organizației socialiste.

Strîns legată de întocmirea nomenclatorului este elaborarea unui alt instrument de lucru necesar în activitatea arhivistică și anume a indicatorului cu termene de păstrare a diferitelor categorii de materiale în arhiva organizației socialiste, indicîndu-se și materialele cu durată de păstrare permanentă ce se vor preda Arhivelor statului.

Un obiectiv important al cursurilor îl va constitui selecționarea materialelor documentare. Scopul selecționării este ca materialele documentare ce prezintă importanță să fie păstrate permanent, iar materialele lipsite de valoare să fie predate în circuitul economic, prin unitățile D.C.A. ale Ministerului Industriei Ușoare.

Intrucît selecționarea materialelor documentare este o muncă de mare răspundere, serviciile regionale vor invita la instructaj și pe unii membri ai comisiilor de expertiză de la organizațiile socialiste, cu care vor fi prelucrate instrucțiunile arhivistice elaborate în acest sens, luîndu-se în discuție importanța diferitelor categorii de materiale create de organizațiile socialiste pe ramuri de activitate. Printr-o strînsă legătură a Comisiei centrale de expertiză și control din cadrul Direcției generale a arhivelor statului și a comisiilor de expertiză și control din cadrul serviciilor regionale ale Arhivelor statului cu comisiile de expertiză ale organizațiilor socialiste se va putea realiza o selecționare a materialelor acestora după criterii științifice, evitîndu-se eliminarea unor materiale ce prezintă importanță documentară și păstrarea altora lipsite de orice valoare.

Este cunoscut faptul că în depozitele Arhivelor statului există doar 1/3 din materialele documentare ce compun Fondul arhivistic de stat, restul de 2/3 găsindu-se la organizațiile socialiste. Sarcina importantă a Arhivelor statului, în etapa actuală, constă în terminarea întocmirii instrumentelor de evidență pentru toate fondurile arhivistice din depozitele proprii și urmărirea întocmirii evidenței fondurilor arhivistice de la organizațiile socialiste. Evidența constă în stabilirea clară și precisă a numărului materialelor documentare, a stării și a conținutului lor.

Pentru executarea unitară, la toate organizațiile socialiste de pe întreg teritoriul țării, a acestor lucrări, la cursurile cu arhivarii se va insista mult asupra acestui aspect al muncii arhivistice, cu atît mai mult cu cît majoritatea materialelor documentare neprelucrate sînt create

în timpul regimului burghezo-moșieresc, după criterii neștiințifice. Prelucrarea acestor materiale executându-se cu oarecare greutate, arhivarii organizațiilor socialiste vor executa o practică de câteva zile sub îndrumarea directă a arhiviștilor, pe materiale documentare similare din depozitele Arhivelor statului.

La cursurile ce vor fi organizate, folosirea multilaterală a materialelor documentare deținute de organizațiile socialiste, va constitui un obiectiv foarte important, ținând seama și de faptul că, potrivit legislației socialiste arhivistice, actele la creator pot fi păstrate peste 30 de ani.

Folosirea arhivelor în condițiile socialismului impune strinse legături cu viața, cu practica construcției socialiste. Arhivistica din țara noastră, care se dezvoltă potrivit liniei partidului, trebuie să-și îndrepte atenția spre acele probleme care frământă sectoarele economice, culturale, științifice, unde materialele documentare pot fi folosite pe scară largă, acordându-se atenție deosebită celor create în perioada construirii socialismului, atît în scopul cercetărilor istorice cit și pentru aportul pe care îl pot aduce în dezvoltarea economiei naționale și a tehnicii.

Arhivele organizațiilor socialiste au sarcina scoaterii la lumină a materialelor documentare care pot fi puse în slujba economiei noastre naționale. Organizațiile socialiste sînt obligate să informeze Arhivele statului de existența materialelor importante pentru știință și economie pentru oricare din sectoarele de activitate, materiale sesizate în cursul prelucrării tehnico-științifice.

La cursuri se vor preda și noțiuni de igienă și conservare a materialelor documentare în depozitele organizațiilor socialiste.

Programul prevede și vizitarea de către cursanți a arhivelor unor organizații socialiste, pe ramuri de activitate, ai căror responsabili vor fi prezenți la cursuri, realizîndu-se astfel, și un prețios schimb de experiență.

Pentru buna desfășurare a cursurilor cu arhivarii organizațiile socialiste, serviciile regionale ale Arhivelor statului vor informa organele de partid și de stat locale, asupra acțiunii ce urmează să întreprindă, cerînd sprijinul necesar. De asemenea, serviciile regionale vor face cunoscut conducerii organizațiilor socialiste inițierea cursurilor, arătînd scopul, durata și modul cum se vor desfășura aceste cursuri, cerînd cu această ocazie, să se comunice numele celor ce le vor frecventa. Numarul cursanților pentru o serie, care va dura 20—25 zile, nu va depăși cifra de 60. Aceștia vor fi împărțiți în patru grupe de seminar, în raport de ramurile de activitate, conduse de cîte un activist..

La întocmirea programei de învățămînt s-a ținut seama de experiența acumulată cu ocazia cursurilor ținute la Direcția generală a arhivelor statului în luna noiembrie 1960 și 1961 cu responsabili de arhivă de la organizațiile socialiste centrale.

Predarea lecțiilor cu caracter general se va face cu toți cursanții la un loc, iar seminarizarea, vizitarea arhivelor organizațiilor socialiste și celelalte lucrări practice se vor desfășura pe grupe de seminar. Pe toată durata învățămîntului cursanții vor fi scoși din producție, iar între fiecare lecție și seminar va fi afectată o zi liberă pentru pregătire.

La şedinţa de închidere a cursurilor se vor purta discuţii şi se vor stabili măsurile ce trebuie luate de organizaţiile socialiste pentru ca munca de arhivă să se desfăşoare în condiţii tot mai bune, respectându-se instrucţiunile arhivistice în vigoare. Se va cere, printre altele, organizaţiilor socialiste ca persoanele care au frecventat cursurile să aibă continuitate în muncă, iar cunoştinţele acumulate să fie puse imediat în practică atât în ceea ce priveşte prelucrarea tehnico-ştiinţifică a materialelor documentare din trecut, cât şi a celor ce se constituie în prezent.

Asemenea cursuri pot fi organizate şi la filiale, cu responsabili organizaţiilor socialiste raionale, oraşeneşti etc.

Măsurile luate de Direcţia generală a arhivelor statului, de a ridica continuu nivelul profesional al arhiviştilor şi arhivarilor responsabili de arhivă la organizaţiile socialiste au ca scop ridicarea muncii arhivistice în întreaga ţară şi introducerea în această muncă a unor norme şi principii unice. Aceste măsuri vor duce, în ultimă instanţă, la crearea unor condiţii superioare în folosirea multilaterală a Fondului arhivistic de stat în interesele construcţiei socialiste în ţara noastră.

SELECȚIONAREA ARHIVELOR INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI

**Din experiența comisiei regionale de expertiză și control al serviciului Arhivelor
statului Cluj.**

AL. MATEI

Astăzi pentru noi, moștenitorii unei situații grele în domeniul păstrării și evidenței arhivelor, selecționarea materialelor arhivistice este mai mult decât o necesitate.

Prin selecționare se realizează câteva lucrări de prim ordin. Pe de o parte, se descongesează arhivele fiecărei organizații socialiste, creându-se spațiu pentru materialul care se adaugă zilnic, prin eliminarea și redarea în circuitul economic a maculaturii rezultate, iar pe de alta, se realizează evidența materialului documentar în vederea folosirii lui multilaterale — ultimul și cel mai important scop al tuturor lucrărilor ce se execută asupra materialului arhivistic.

Selecționarea materialelor arhivistice se desfășoară în prezent la toate organizațiile socialiste, inclusiv în depozitele Arhivelor statului.

În anii regimului democrat popular selecționarea arhivelor a devenit una din cele mai actuale laturi ale teoriei și practicii arhivistice. În condițiile arhivisticii socialiste este de cea mai mare importanță *cum* se elimină un material arhivistic și *ce* anume se păstrează. Normele arhivisticii socialiste combat, ca neștiințifice, părerile, potrivit cărora valoarea documentelor se măsoară în raport cu timpul care a trecut de la elaborarea lor. Nici practica de a se trimite *cît mai puține* materiale la fabricile de hirtie, nu este conformă cu spiritul instrucțiunilor în vigoare. Principalul constă în a preda la retopit tot ceea ce nu *prezintă importanță*, încercă inutil spațiul arhivelor și frînează folosirea întregului material documentar deținut.

Materialele arhivistice destinate păstrării trebuie date imediat în folosință. La acest stadiu, însă, nu se ajunge ușor, fiind nevoie de multă muncă, strădanie și pricepere. Arhivistul însărcinat cu această lucrare trebuie să fie înarmat cu cunoștințe de specialitate, practică nemijlocită și îndelungată și temeinice cunoștințe de istorie a perioadei și regiunii în care a fost creat materialul respectiv.

Totodată, în lucrările de selecționare, arhivistul trebuie să manifeste o înaltă conștiință de clasă, să se situeze ferm pe pozițiile intereselor de partid și de stat, să dea dovadă de un înalt nivel politico-ideologic. În

aceste condiții el va reuși să aprecieze și să hotărască ce materiale create în trecut sau în prezent vor servi cercetărilor viitoare.

Arhivistul care efectuează selecționarea unui material de arhivă se plasează între creatorul acelui material și cercetător. De aceea el va trebui să cunoască atât pe unul cit și pe celălalt, respectiv condițiile în care a fost creat materialul, scopul acestuia și posibilitatea folosirii lui în munca de informare și documentare.

Acestea sînt, în mare, cîteva din problemele pe care le are de rezolvat cel ce trebuie să-și fixeze modul în care va selecționa materialul arhivistic aparținînd unui anumit domeniu de activitate. În cele ce urmează vom prezenta felul în care am rezolvat aceste probleme, pe materialul arhivistic creat de instanțele judecătorești.

Preocupări pe linia selecționării arhivelor „vechi”, ale instanțelor judecătorești din regiunea Cluj, întîlnim și în trecut¹⁾. Lucrările aflate în dosarul „Selecționarea arhivei” din fondul Parchetului general Cluj ne arată că metoda de selecționare era cea preconizată prin ordonanțele Ministerului de Justiție Maghiar date în anii 1912 și 1913 „ pentru reglementarea selecționării dosarelor și a registrelor de administrație, din arhivele instanțelor judecătorești și ale parchetelor”²⁾, republicate în 1923 de către Directoratul general Cluj.

Acestea însă n-au reușit să ducă la stabilirea unor „criterii precise”, totul fiind lăsat la aprecierea și cunoștințele celor însărcinați cu selecționarea fiecărei arhive judecătorești. Abia în zilele noastre s-a ajuns la stabilirea principiilor și criteriilor științifice de expertiză, la un sistem unic în selecționare a materialelor arhivistice³⁾ — executarea expertizei de către *comisiile de expertiză*, la organizațiile socialiste sau la unitățile Arhivelor statului și întocmirea formelor cerute de *Instrucțiunile pentru expertizarea materialelor arhivistice*, iar apoi la verificarea acestor lucrări de către comisiile de expertiză și control centrale și regionale.

Acest sistem organizatoric, care asigură controlul asupra aplicării criteriilor și principiilor odată stabilite, garantează într-o măsură destul de mare păstrarea tuturor materialelor ce prezintă sau ar putea prezenta importanță sub aspect documentar științific⁴⁾.

Selecționarea materialelor arhivistice presupune *prealabila ordonare și inventariere* a întregului material dintr-un fond, pentru că, așa cum arată și K. G. Mitiaev, „pot fi supuse expertizei numai materialele aranjate într-un anumit fel”⁵⁾, apoi *executarea expertizei acestuia*, ca operațiune de bază și de mare răspundere, și, în sfîrșit *întocmirea listelor de selecționare* și a documentelor însoțitoare: istoricul organizației socialiste care

¹⁾ Procuratura regiunii Cluj, fondul Parchetul general Cluj, 1925, dos. nr. 8.

²⁾ Magyarországi Rendeletek Tára (Colecția ordonanțelor din Ungaria), 1912, p. 805—812.

³⁾ *Instrucțiunile pentru expertizarea materialelor arhivistice*, elaborate de către Direcția generală a arhivelor statului.

⁴⁾ „Ceea ce poate să ne pară astăzi lipsit de valoare, neesențială, — arată K. G. Mitiaev — poate mîine să capete o importanță de prim rang, în legătură cu apariția unor factori noi”: „K. G. Mitiaev, *Despre principiile și criteriile expertizei științifice a valorii materialelor documentare și folosirea lor*, în „Probleme de istorie”, nr. 3/1958, p. 188.

⁵⁾ K. G. Mitiaev, *loc. cit.*, p. 194.

a creat fondul, inventarele etc. Plecînd de aici, să vedem ce au de făcut instanțele judecătorești.

Fiecare instanță trebuie să stabilească ce material are în păstrare, ce fonduri arhivistice și proveniența acestora. Apoi, presupunînd că un fond arhivistic a fost clasat pe ani și probleme, întregul material urmează să fie luat în evidență, inventariat. Instanțele judecătorești, conform instrucțiunilor 28 J/1955, trebuie să întocmească inventare pentru toate materialele arhivistice existente. Ulterior, găsindu-se că actelor judecătorești propriuzise, dosarelor privind judecarea pricinilor civile și penale li se poate asigura o evidență tot așa de bună cu ajutorul opiselor generale, s-a stabilit ca pentru dosarele și perioada în care s-au păstrat aceste opise să nu se mai întocmească inventare, opisele generale putîndu-le ține locul.

S-a admis înlocuirea inventarelor prin opisele generale pentru că, în mod obișnuit, acestea oferă toate datele cuprinse într-un inventar și, deci, poate fi executată și verificarea lucrărilor de către comisiile de expertiză și control.

După ce întreg materialul arhivistic al unui fond a fost luat în evidență comisiile de expertiză, înființate pe lingă fiecare instanță judecătorească, au și trecut la selecționarea lui. În această operațiune comisiile folosesc indicatorul de termene întocmit de Ministerul Justiției și se conduc după principiile stabilite în instrucțiunile pentru expertizarea materialelor arhivistice. Prin aceasta se înțelege că fiecare unitate de păstrare este văzută și apreciată de către comisia de expertiză, iar pentru cele găsite că nu prezintă nici o valoare documentar-științifică și nici importanță sub aspect practic, se întocmesc liste de selecționare.

Listele de selecționare, însoțite de inventarele sau opisele generale după care s-a făcut selecționarea și de istoricul instanței care a creat fondul respectiv, se înaintează Arhivelor statului pentru verificare, urmînd ca, după confirmarea lor, materialul să fie predat la retopit.

*

* *

În desfășurarea lor, atît la alte fonduri, cît și la cele create de instanțele judecătorești, lucrările sînt condiționate unele de altele, impunîndu-li-se o ordine și o anumită eșalonare în timp. Nu se va putea întreprinde selecționarea unei arhive, pînă n-a fost ordonat și inventariat întregul material. Să le luăm pe rînd.

Ordonarea. În momentul în care au început lucrările de selecționare, instanțele din regiunea Cluj au găsit o situație cu nimic de individiat. Mare parte din materialul arhivistic depozitat pînă atunci în locuri necorespunzătoare, se găsea răvășit, iar dosarele unui fond amestecate cu ale altora. Prima operațiune pe care o avea de executat fiecare instanță era *fixarea* fondurilor arhivistice existente și delimitarea lor. În cele mai multe cazuri, însă această operațiune a fost executată greșit din cauza confundării fondului cu arhiva, fără să existe, în acest caz, vreo distincție între materialul creat de o instanță comasată, de una desființată sau de alta care a continuat să funcționeze. Un exemplu concludent ni l-a oferit Tribunalul popular al orașului Cluj care, în mod cu totul greșit a considerat ca făcînd parte din același fond arhivistic, materialul creat de fostele judecătorii urbană

și rurală și de fostul tribunal popular raional, cu cel al tribunalului popular oraș. Pe de altă parte, tot atât de greșit și dăunător l-a constituit și practica fărâmițării unor fonduri, pe considerentul că fiecare denumire nouă a instituției a creat un nou fond, cum a fost cazul la câteva tribunale populare raionale, care au socotit că, pe lângă fondul tribunalului popular, mai au fondul fostei judecătorii rurale.

Comisia noastră a intervenit în fiecare caz și, în conformitate cu normele și instrucțiunile arhivistice în vigoare⁶⁾, a precizat ce se înțelege printr-un fond arhivistic și cum trebuie făcută delimitarea lui în fiecare arhivă. De pildă, comisia a arătat că la fixarea unui fond trebuie să se țină seamă, printre altele de:

— instanța care a creat fondul și nu de cea care îl are în păstrare (fără să fi avut legătură cu activitatea primeia) sau, în cazul în care materialul a fost preluat în depozitele Arhivelor statului, de instanța care l-a predat. Tribunalul popular al orașului Cluj, spre exemplu, are în păstrare materialul creat de judecătoria urbană, judecătoria rurală și Tribunalul popular raional Cluj. Întrucât continuă activitatea judecătoriei urbane, materialul creat de aceasta intră în fondul Tribunalului popular oraș Cluj, ca fond deschis;

— existența unei registraturi proprii, așa cum a fost cazul la toate instanțele care au funcționat independent;

— continuarea activității unei instanțe de către alta, succesoare directă a funcțiilor și drepturilor primeia, determină și continuitatea fondului. Materialul creat de Judecătoria urbană Cluj face parte din fondul Tribunalului popular al orașului Cluj, pentru că tribunalul continuă direct activitatea judecătoriei;

— schimbarea denumirii unei instanțe, lărgirea sau restrângerea activității ei nu determină întreruperea fondului (așa cum s-a văzut în cazul fiecărui tribunal popular raional, care continuă activitatea judecătoriei rurale);

— materialul provenit de la două instanțe contopite constituie fonduri separate. De la data contopirii fondul instanței la care se centralizează activitatea, continuă, pe când fondul instanței anexate se întrerupe. Tribunalul popular raional Beclean contopindu-se cu cel din Dej, iar activitatea continuând numai la Tribunalul popular raional Dej, materialul arhivistic a fost luat în păstrare de acesta din urmă. În timp ce fondul Tribunalului popular raional Dej rămâne un fond deschis, materialul Tribunalului popular Beclean formează un fond aparte, un fond închis, în arhiva Tribunalului Dej;

— fondurile arhivistice ale unor instanțe desființate și date în păstrarea altor instanțe, fără ca acestea din urmă să aibă vreo legătură cu activitatea sau funcțiunile celor dintii, constituie fonduri închise și independente. Tribunalul popular raional Turda are în păstrare, pe lângă materialul creat de judecătoria rurală Turda, și pe cel creat de tribunalul Turda. În timp ce materialul judecătoriei rurale face parte din fondul Tribunalului popular raional Turda, cel creat de fostul tribunal Turda se consideră un fond aparate și are un indicativ propriu;

⁶⁾ *Instrucțiunile generale nr. 6720/1957*, ed. 1959, p. 5.

— documentele din fondul unei instanțe desființate (a cărei arhivă este păstrată la instanța cu care s-a contopit) care au fost folosite de aceasta din urmă, în lucrări de lichidare, de verificare a unor gestiuni sau în reluarea unor cauze intră definitiv în componența fondului instanței care l-a folosit ultima.

Precizările expuse mai sus au fost inserate într-o instrucțiune metodică întocmită de comisia regională de expertiză și control și difuzată atât instanțelor judecătorești cât și celorlalte organizații socialiste. Pe lângă prezentarea principiilor referitoare la fondul arhivistic, au fost aduse precizări asupra felului cum trebuie înțelese și interpretate instrucțiunile pentru expertizarea materialelor arhivistice și instrucțiunile generale nr. 6720/1957.

Cu toate că n-am avut cazuri în care o instanță să împartă în două fonduri materialul administrativ (dosare și registre privind organizarea și administrarea instanței)) de cel judecătoresc propriu-zis, (dosare de procedură civilă și penală), totuși vom semnala tendința, aproape generală, de a selecționa separat materialul judecătoresc propriu-zis care, sub raport cantitativ, formează masa cea mai mare, de cel administrativ. Această tendință își găsește explicația în împrejurările în care a fost păstrat și în raportul cantitativ: partea judecătorească a materialului a fost păstrată aproape în toate cazurile în condițiuni mai proaste, tocmai datorită cantității lui mai mari. Prin selecționarea cu prioritate a acestui material, instanțele ar realiza cu un ceas mai devreme lucrări rămase în urmă, ar pune la punct acest material și, în același timp, ar câștiga un spațiu apreciabil ocupat cu dosarele ce puteau fi de mult eliminate din arhivă.

Din acest motiv, de altfel, ne ocupăm mai mult în articol de partea judecătorească a fondurilor arhivistice ale instanțelor judecătorești.

Amintim, totuși, că partea administrativă a unui fond judecătoresc nu pune probleme în plus, ci dimpotrivă, problemele legate de acestea sînt rezolvate concomitent cu cele conținute în materialele judecătorești, iar selecționarea unde pentru partea juridică, întîmpinăm greutăți mai mari, este complet rezolvată prin existența indicatorului special al Ministerului Justiției, care arată precis durata de păstrare pentru fiecare categorie de materiale (permanent — pentru cele cu valoare documentar-științifică și temporar — pentru cele de importanță practică).

Intocmirea inventarelor. așa cum se stabilise inițial prin instrucțiunile 28 J/1955, a fost înlocuită ulterior, pentru materialul juridic, cu opisele generale, măsură bine venită pentru simplificarea lucrărilor la instanțe.

Folosirea opiselor generale în locul inventarelor a creat, însă, probleme noi, îngreunînd oarecum munca comisiei regionale de expertiză și control. În primul rînd nu toate opisele generale cuprindeau datele necesare verificării lucrării, iar unele instanțe s-au lăsat greu convinse pentru completarea detelor lipsă. Situațiile cele mai frecvente în acest sens le constituie, lipsa celei de a doua părți din proces, în cazul dosarelor civile sau lipsa localizării părților. Greutatea mai mare, de astă dată și pentru dosarele civile și pentru cele penale, provine din felul de multe ori prea laconic, în care este rezumat obiectul cauzelor unor dosare. Cele mai multe dosare sînt înregistrate în opisul general doar cu mențiunea „contravenție”, „delict”, „crimă” fără a fi precizat de ce natură este contravenția, delictul sau crima respectivă. O „contravenție”, luînd ca exemplu categoria celor mai simple

infrafracțiuni, poate ascunde cele mai variate aspecte ale vieții social-politice și culturale, de la simpla neachitare a unei taxe sau impozit pînă la ascuțite forme ale luptei de clasă.

În al doilea rînd, am întîmpinat greutăți prin faptul că în opisele generale, găsindu-se specificate și dosarele pierdute în decursul timpului, cînd s-a executat ordonarea și inventarierea, verificîndu-se dosar de dosar, nu s-a făcut nici o mențiune în dreptul celor lipsă. În felul acesta, la verificarea listelor de selecționare după opisele trimise în această stare, comisia regională de expertiză și control nu a avut elementele necesare și le-a înapoiat pentru refacere, cerînd introducerea tuturor mențiunilor și întocmirea unei legende la începutul fiecărui registru.⁷⁾

Această măsură a dus la o mai clară orientare a comisiei și la înlăturarea unor confuzii și greșeli.

În al treilea rînd, folosirea opiselor generale, în locul inventarelor, a permis unor instanțe — cele care au înțeles greșit înlesnirea dată — să trimită opise cu totul necorespunzătoare: fără coperte și cu filele amestecate, rupte sau mare parte din ele lipsă. Și în aceste cazuri au fost înapoiate opisele, cerîndu-se refacerea lucrării, conform normelor arhivistice.

Au existat și cazuri cînd s-a încercat, în lipsa opiselor generale, să se folosească opisele alfabetic. Opisele alfabetic nu pot ține însă locul inventarelor, cerîndu-se întocmirea de inventare în fiecare din aceste cazuri.

Expertizarea. O dată terminată inventarierea, respectiv verificarea și completarea opiselor generale ale unui fond arhivistic, se poate trece la selecționarea materialului. Efectuarea acestei lucrări, spre deosebire de ordonare și inventariere, care, în regiunea noastră au fost executate în majoritatea cazurilor de personal angajat temporar (magistrați, procurori și avocați pensionari), este încredințată numai unor angajați permanenți: judecători și secretari cu experiență, arhivarul instanței respective, din mijlocul cărora se formează și comisia de expertiză.

Practic, aceste comisii au început activitatea prin stringerea datelor și întocmirea istoricului instanței care a creat fondul ce urmează a fi selecționat, în vederea informării generale a comisiei asupra materialului supus selecționării, istoric care se completează mereu pe parcurs cu date noi asupra instanței și materialului.

În instrucțiunea amintită s-a arătat că membrii fiecărei comisii de expertiză sînt obligați să cunoască în întregime activitatea și rolul deținut de instituția al cărei fond urmează să-l expertizeze, cantitatea și anii din care s-a păstrat materialul. Istoricul pe care urmează să-l trimită Arhivelor statului trebuie să cuprindă: 1) denumirea instituției, cu schimbările survenite de la înființare pînă la zi și eventualele prescurtări oficiale, reședința instituției, forul tutelar, gradul instituției, unitățile subordonate, cît și denumirile exacte și sediile acestora; anul înființării; obiectul (carac-

⁷⁾ Spre exemplu: — 1 = dosare lipsă (la data inventarierii), d = dosare reținute pentru importanță documentar-științifică, p = dosare reținute din cauză că nu sînt prescise.

terul activității); structura organizatorică și schimbările structurale intervenite de-a lungul anilor etc. 2) denumirea întreagă a fondului și indicativul (numărul de arhivă); datele extreme ale fondului; cantitatea; condițiile de păstrare — locul, felul în care este depozitat ș. a.); eventualele lipsuri și cauza lor; starea actuală a materialului; categoriile de materiale păstrate (enumerarea putîndu-se face după nomenclator); dacă s-a mai făcut vreo selecționare în materialul fondului respectiv; caracterizarea comparativă a categoriilor de materiale rămase spre păstrare și a celor ce se propun spre eliminare etc.

Disponînd de aceste date informative asupra fondului, comisiile de expertiză au trecut la verificarea tuturor unităților de păstrare, analizînd valoarea fiecăreia în parte și stabilind, care dosar să fie păstrat în continuare în arhivă, ca prezentînd importanță practică sau documentară, și care să fie eliminat, întocmind pentru ultima categorie liste de selecționare. În executarea acestei operațiuni comisiile de expertiză ale instanțelor judecătorești se conduc după principiile stabilite în instrucțiunile de expertiză, avînd la îndemînă și indicatorul special al Ministerului Justiției, în care au fost stabilite termenele de păstrare pentru materialele arhivistice create de instanțe.

Pentru a ajuta și mai mult activitatea comisiilor de expertiză ale instanțelor, s-a alcătuit o listă de dosare a căror cauze prezentau nesiguranță din punct de vedere al importanței documentar-științifice și asupra cărora comisiile de expertiză trebuie să-și îndrepte întreaga lor atenție. Am găsit necesară o asemenea listă deoarece partea din indicatorul special, privind materialul de care ne ocupăm, în afara unui singur caz⁸⁾, lasă la aprecierea comisiilor de expertiză, ce dosare să fie păstrate permanent. Or, cum mențiunea „CE“, care însoțește majoritatea dosarelor civile și penale, de cele mai multe ori nu este înțeleasă ca un „semnal de atenție important cu privire la necesitatea unei vigilențe și deosebite atenții, a unei răspunderi însemnate cu ocazia aprecierii acestor materiale“⁹⁾, au fost situații cînd întregul material găsit la inventariere să fie propus pentru eliminare. Acest fapt s-a confirmat chiar la primirea primelor liste de selecționare pentru verificare cînd, fără intervenția comisiei regionale de expertiză și control s-ar fi dat pentru distrugere documente importante. Exemple în acest sens îl constituie lucrările de selecționare primite de la Tribunalul popular la raionului Zalău, Turda etc.

În activitatea comisiei regionale de expertiză și control au fost stabilite criterii care au folosit la stabilirea obiectului cauzelor fiecărui dosar, fapt care a contribuit la obținerea unor rezultate îmbucurătoare. Cîteva din aceste criterii științifice, stabilite în baza principiilor expertizei, sînt: autorul documentelor, epoca în care au fost create, conținutul lor, gradul de conservare, particularitățile paleografice și artistice, starea fizică și altele.

Autorul documentelor. Dintre arhivele supuse selecționării cele create de instanțele judecătorești prezintă un interes specific deosebit. Este cunoscut faptul că instanțele judecătorești, ca organe de stat, sînt un instrument în mîna clasei dominante, pe care aceasta le folosește întotdeauna

⁸⁾ Articolul nr. 121, „Dosarele de crimă de război“.

⁹⁾ K. G. Mitiaev, *op. cit.*, p. 189.

în scopul apărării și consolidării intereselor acesteia. Spre deosebire de instanțele judecătorești ale regimului de democrație populară, care au ca sarcină să apere orînduirea socială și de stat a R.P.R., să apere proprietatea socialistă, să apere și să promoveze legalitatea populară, precum și drepturile fundamentale ale cetățenilor¹⁰⁾, cele funcționînd în anii regimului burghezo-moșieresc aveau drept scop apărarea orînduirii capitaliste, asigurarea permanentizării exploatării și reprimarea oricăror încercări de nesupunere sau răzvrătire împotriva nedreptăților sociale și exploatării. În societatea burghezo-moșierească „exploatarea celor ce muncesc este un fapt admis și legal, pe cînd încercările clasei muncitoare de a se elibera de exploatare constituie o gravă infracțiune, care se pedepsește cu ani grei de temniță¹¹⁾”, iar la baza justiției socialiste „se află principiile democratismului socialist, la realizarea ei participă masele largi ale celor ce muncesc, ea apără drepturile și interesele oamenilor muncii, ea aplică legile ce reprezintă voința clasei muncitoare, ea joacă un rol important în consolidarea cuceririlor politice ale proletariatului“¹²⁾.

Epoca în care a fost creat materialul. La aprecierea materialului am avut în vedere evenimentele istorice care sînt oglindite în aceasta. Am ținut seama mai ales de perioadele frămîntate ale istoriei poporului nostru, cum ar fi spre exemplu perioada războaielor, a crizelor economice, a marilor lupte din ianuarie-februarie 1933 ale muncitorilor ceferiști și petroliști, primilor ani după victoria insurecției armate de la 23 August 1944, a luptei partidului pentru încheierea primei etape a revoluției democrat-populare și trecerea la îndeplinirea sarcinilor mărețe ale revoluției socialiste etc.

Marxism-leninismul precizează că după cucerirea puterii de către clasa muncitoare lupta împotriva claselor exploatare nu încetează, ci continuă în forme și condiții noi. „Trecerea de al capitalism la comunism — arată Lenin — cuprinde o întreagă epocă istorică. Atîta timp cît această epocă nu s-a terminat, exploatarea nutrește în mod inevitabil speranța restaurării, iar această *speranță* se transformă în *încercări* de restaurare“¹³⁾. Astfel de încercări, împotriva noului stat și a noii orînduirii, au îmbrăcat în țara noastră forme variate, adaptate condițiilor fiecărei etape, cum ar fi comploturi, spionaj, sabotaj, acte teroriste și diversioniste, trădare și altele¹⁴⁾.

Conținutul materialului. Conținutul este criteriul de bază de care trebuie să se țină seama cînd este analizat un document. Materialele arhivistice pot fi provenite de la orice instituție sau personalitate și create într-o perioadă de răscruce a istoriei. Totuși dreptul de a fi păstrat și inclus în Fondul arhivistic de stat îl acordă numai conținutul care oferă date și informații

¹⁰⁾ *Principii de drept*, Buc., 1959, Ed. Științifică, p. 68—69; *Legea nr. 5 pentru organizarea judecătorească*, republicare în „Buletinul Oficial al MAN a R.P.R.“, nr. 29/31 iulie 1958, p. 225.

¹¹⁾ *Principii de drept*, p. 718.

¹²⁾ *Ibidem*.

¹³⁾ V. I. Lenin, *Opere alese*, în două volume, vol. II, 1954, ESPLP, ed. II-a, p. 369.

¹⁴⁾ K. G. Mitiaev dă o indicație prețioasă în acest sens, arătînd că în U.R.S.S. „în epoca sovietică, conform indicațiilor speciale, se păstrează îndeosebi materialele documentare din primii ani ai puterii sovietice și din alte cîteva perioade istorice importante ale societății sovietice“, *op. cit.*, p. 191.

asupra unor aspecte istorico-științifice, politice, artistice, practice etc. date care pot fi folosite în elucidarea unor probleme importante. În fața justiției burgheze compăreau cei care încercau să se opună „ordinei” și exploataării apărute cu mult zel de aceasta. În miile și zecile de mii de dosare, „clasate la arhivă”, s-au păstrat urmele încercărilor disperate de a menține în friu lupta maselor pentru sfărîmarea lanțurilor robiei și exploataării,¹⁵⁾ încercările burgheziei de a recîștiga pozițiile pierdute pentru totdeauna, după cucerirea puterii de către clasa muncitoare¹⁶⁾.

Integritatea materialului. În afara criteriilor mai sus arătate, la analiza materialului s-a ținut seama și de cantitatea păstrată dintr-un fond. Datorită unor condiții obiective sau subiective, din anumite fonduri și în anumite perioade au fost înstrăinate și distruse mari cantități de material. În asemenea cazuri am procedat la păstrarea unei cantități mai mari din materialul existent; așadar, cu cit s-a conservat mai puțin material, cu atît exigențele comisiei au fost mai mari.

Materiale autografe. Dacă materialul poartă semnătura unei personalități cunoscute, chiar în cazul cînd nu prezintă valoare documentară, a fost oprit spre păstrare. Amintim cazuri cînd au fost găsite acte semnate de Dr. Petru Groza, Aurel Isac, tatăl poetului Emil Isac, Matei Cantacuzino, fost ministru de justiție etc.

Starea fizică a materialului. Scopul pentru care se păstrează un material este folosirea lui practică sau științifică. În cazul cînd documentele se prezentau într-o stare de conservare care făcea imposibilă folosirea lor, s-au predat în cea mai mare parte, reținîndu-se doar acele materiale a căror existență mai poate fi prelungită prin măsuri economice de restaurare.

În scopul respectării și aplicării principiilor expertizei în munca practică de către comisiile de expertiză, a instanțelor judecătorești, comisia regională de expertiză și control a folosit unele metode care au dat rezultate pozitive. Aplicarea acestor principii și criterii, arată arhivistul sovietic K. G. Mitiaev, va da rezultatele necesare numai cînd expertiza se va face pe baza unei atitudini partinice, profunde și multilaterale față de izvoarele documentare supuse expertizei¹⁷⁾, a îndrumării și controlului atent, am adăuga noi, a întregii activități depuse de comisiile de expertiză.

În afara listei amintite, pe care comisia regională de expertiză și control a difuzat-o tuturor comisiilor de expertiză, s-au ținut instructaje cu președinții sau cu toți membrii acestor comisii în scopul de a se stabili principiile care trebuie să stea la baza aprecierii materialelor documentare și exigența necesară în executarea lucrărilor. În unele cazuri s-a mers pînă la refacerea împreună a lucrărilor executate defectuos. Cînd comisia regională de expertiză și control avea anumite necesități în verificarea lucrărilor, a cerut lămuriri direct de la comisia de expertiză respectivă.

Pentru ca îndrumările date comisiilor de expertiză să aibă o continuitate, instanțele judecătorești au fost încredințate unui membru al comisiei

¹⁵⁾ Cauzele de „contravenție”, „delicte”, „crime” etc. se refereau la infracțiunile politice, contra siguranței statului, a proprietății, contra legii Mirzescu, contra regelui etc.

¹⁶⁾ În această perioadă cauzele se refereau la răspîndirea de știri alarmiste, refuz de serviciu de îndeplinirea planului, refuz de plata muncitorilor, sabotaj etc.

¹⁷⁾ K. G. Mitiaev, *op. cit.*, p. 198.

regionale de expertiză și control pentru îndrumare care, specializându-se, trebuie să dea răspunsuri la toate problemele ivite în cursul desfășurării lucrărilor. Urmărind permanent modul în care se desfășoară selecționarea, aceasta poate da informațiile necesare comisiei sau chiar mai înainte.

În scopul unui control asupra felului cum muncește fiecare comisie de expertiză și ce metode aplică se trimite, cu fiecare listă de selecționare, un referat (proces-verbal), întocmit, de obicei, la încheierea celorlalte lucrări. Referatul cuprinde o caracterizare a materialelor propuse pentru eliminare, modul în care a fost creat respectivul material, cu ce scop a fost creat, ce valoare și importanță practică a avut și, în sfârșit, de ce și-a pierdut această importanță sau valoare documentară. Întocmirea acestui referat nu constituie o greutate pentru comisiile de expertiză, familiarizate cu materialul, iar comisiei regionale de expertiză și control îi este de mare ajutor în orientarea asupra modului de executare a lucrărilor și asupra conținutului materialului. În acest sens cităm doar un exemplu: Comisia de expertiză a fostului Tribunal popular raional Cluj semnalează, din noianul de dosare penale și civile ale anului 1933, unul singur care, după titlul „pretenție” nu spune nimic deosebit, dar din care ne este dat să aflăm locul unde a fost făcută, de către un dascăl curios, o descoperire arheologică¹⁸). Asupra importanței unei asemenea semnalări pentru cercetările arheologice nu mai este nevoie să insistăm. Semnalarea a fost făcută tocmai într-un asemenea referat (proces-verbal).

Nu putem încheia fără a semnală că indicatorul special al Ministerului Justiției — de altfel util în munca de expertiză — ar trebui totuși îmbunătățit, deoarece din cuprinsul său a fost omisă o serie de categorii de materiale pe care instanțele le crează. Amintim, printre altele, lipsa unei diferențieri necesare, pe categorii de infracțiuni, atât pentru dosarele penale, cât și pentru cele civile, sau chiar lipsa categoriilor de acte create cu prilejul selecționării: inventare, istoric, liste de selecționare etc.

Prezentarea succintă a modului în care s-au desfășurat lucrările de selecționare la instanțele judecătorești de pe teritoriul regiunii Cluj, a urmărit să demonstreze importanța deosebită a acestor lucrări arhivistice în etapa actuală, grija și răspunderea ce trebuie avută în executarea acestor lucrări, spiritul de partid ce trebuie să stea la baza întregii activități de selecționare și expertiză, precum și necesitatea unei colaborări perfecte între Arhivele statului și instanțele judecătorești în aplicarea legilor arhivisticii ale statului democrat popular.

¹⁸) Tribunalul popular al orașului Cluj fondul judecătoria rurală Cluj, 1933, dos. nr. 4978.

ARHIVA COMITATULUI CLUJ

O. PESCARIU

Pentru a putea prezenta arhiva creată de comitatul Cluj socotim că este necesar ca, în prealabil, să prezentăm modul cum au luat naștere, funcțiunile comitatului și ale organelor sale, întrucît materialele arhivistice reflectă tocmai aceste funcțiuni ale comitatului.

Pînă în 1848 — cu excepția împărțirii iosefine, de scurtă durată — teritoriul Transilvaniei din punct de vedere administrativ a fost împărțit în comitate, scaune și districte, care s-au creat treptat, în raport cu nevoile economice și militare ale timpului¹⁾.

Pentru perioada anterioară mijlocului secolului al XVI-lea, unitățile administrative se cunosc după mențiunea lor documentară sau numele dragătorilor aflați în fruntea lor²⁾.

În fruntea comitatului era un comite (comes) numit de rege sau de voievod.

În organizarea administrativă a comitatelor, periodic se întîlnesc subîmpărțiri teritoriale determinate de nevoia de a înlesni administrația. Astfel, comitatele erau împărțite în „processus“ care corespund cu viitoarele plăși, conduse, pe lîngă judele nobililor, de un comite și vice comite, astfel că deveneau aproape independente, doar adunările generale comune le asigurau unitatea³⁾. Pe lîngă „processus“ existau unități și mai mici, „circuitus“, în fruntea cărora se afla vicejudele.

Sub Iosif II întreaga Transilvanie a fost împărțită în 11 comitate. Un comitat cuprindea 2 sau 3 cercuri, care se subîmpărțeau în „processus“ (plăși). În fruntea comitatelor se afla un „supremus comes“ și un „ordinarius vice comes“; cercurile aveau cîte un „substitutus vice comes“ și un „ordinarius iudex nobilium“ (föbîro, fibirău cum îi ziceau românii)⁴⁾.

¹⁾ Vladimir Hanga, *Istoria statului și dreptului R.P.R.*, vol. I, ed. IV-a, Buc., 1957, p. 196.

²⁾ Ștefan Pascu și Vladimir Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, II (Feudalismul I), Buc., 1958, p. 257.

³⁾ Ember Gyözö, *Az újkori magyar közigazgatás története Mohácsiól a török kiűzéseig*. (Istoria administrației maghiare moderne de la Mohaci pînă la izgonirea turcilor), Bp., 1946, p. 531.

⁴⁾ David Prodan, *Răscoala lui Horia în comitatele Cluj și Turda*, Buc., 1938, p. 27.

iar plășile cite un „vice iudex nobilium“ (pretor, solgăbirău) și un „comisarius processualis“⁵⁾.

După 1790 s-a revenit la vechea împărțire teritorială care a durat, cu mici modificări, pînă în anul 1848.

La început comitatul nu era format din elemente nobile, nobilimea sustrăgîndu-se cu totul de sub autoritatea comitatului regesc. Mai tîrziu, odată cu dezvoltarea feudalismului, nobilimea își întărește pozițiile iar comitatul capătă o poziție autonomă în statul feudal maghiar⁶⁾. Primul indiciu al comitatului autonom nobiliar este înființarea organelor de juri ai nobililor (iudices nobilium). Alături de juzii nobililor apare vice comitele (la Cluj este pomenit doar la 1340).

În cursul secolului XVI—XVII statul feudal maghiar înființase un aparat administrativ care cuprindea toată țara și care rezolva în primul rînd sarcinile economice și financiare, ocupîndu-se numai în al doilea rînd de organizarea socială, de starea materială și spirituală a populației, numai în măsura în care o cereau interesele imediate ale regelui și ale nobililor feudali⁷⁾. Această administrație se făcea prin unitățile administrative teritoriale autonome. Astfel comitatul — organul autonom al nobilimii, clasă conducătoare în stat — era elementul de bază în administrația statului feudal⁸⁾.

Autoritatea comitatului autonom maghiar se manifestă în trei direcții: legislativă, judecătorească și administrativă.

Organele comitatului. Notarul comitatului. În legătură cu crearea arhivei comitatului socotim că este necesar să fie arătat rolul pe care l-a avut în comitat notarul comitatului.

Activitatea administrativ-judiciară a comitatului a crescut treptat, astfel că comitele, sau vice comitele a trebuit să fie ajutat de notari. Aceștia, cunoscători ai limbii latine, redactau documentele, la început în calitate de angajați particulari retribuiți de comite.

Cînd la începutul secolului XVI nobilimea, prin Tripartit, și-a exprimat concepția juridică și a devenit o forță organizată, comitatul autonom condus de „universitas nobilium“ s-a dezvoltat în toată plenitudinea. Activitatea administrativă complexă face ca notarul să devină indispensabil mai ales în jurisdicție. Timp îndelungat s-a numit „notarius sedis judiciariae“ și numai spre sfîrșitul secolului XVI se numește „notarius comitatus“. Art. 62 din legea din 1550 dă dreptul notarului să semneze actele emise de comitat. Începînd cu această dată se poate citi pe acte, în dreapta jos, „Lecta et extradata de sede iudiciaria Comitatus N. per me N. N. notarium eiusdem sedis“. În a doua jumătate a secolului XVII apar, pe lîngă atributul „iuratus“, cel de „ordinarius“, de uz general în sec. XVIII, și în loc de „Sedis judiciariae“ cuvîntul „comitatus“, ceea ce înseamnă că notarul nu

⁵⁾ Arh. St. Cluj, Comitatul Cluj, Prothocollum Oeconomicum, 1784, III/20, f. 22—23.

⁶⁾ Vladimir Hanga, *op. cit.*, p. 196.

⁷⁾ Ember Gyözö, *op. cit.*, p. 520.

⁸⁾ Vladimir Hanga, *op. cit.*, p. 195.

mai era funcționar jurat al justiției, ci al întregului comitat: „Juratus ordinarius notarius comitatus“⁹⁾).

Autoritatea notarului este în permanentă creștere: în a doua jumătate a sec. XVII putea să aibă un locțiitor, un „scriba“ care transcria actele, iar în secolul XVIII putea ține locul vice comitelui și putea emite acte și aplica pecetea sub propriul său nume. Notarul făcând parte din scaunul general de judecată ca funcționar ales, la sfârșitul anului demisiona odată cu ceilalți, dar aproape întotdeauna era reales, devenind astfel funcționarul permanent al comitatului care, în majoritatea cazurilor, își păstra funcția pe viață¹⁰⁾.

Prin desființarea autonomiei comitatelor din timpul reformelor iosefine toată administrația a fost împinsă pe calea unei exagerate birocratizări, sporind foarte mult numărul funcționarilor. Urmare acestui fapt s-au format birouri separate pentru prim-notari și subnotari, pentru casierie, arhivă și registratură. Munca notarilor era foarte încărcată; numai ședințele, adunările generale, procesele civile și criminale, nobiliare și urbariale, la care era obligat să fie prezent, ocupau 120—140 zile anual¹¹⁾. În afara de aceasta tot notarii întocmeau repertoriile sau indexurile protocoalelor. Pentru ușurarea sarcinilor notarilor comitatul a înființat și slujba de registruator.

Adunarea generală. Organul cel mai important al administrației comitatului era adunarea generală (congregatio generalis) și, alături de ea, scaunul de judecată (sedes iudiciaria, prescurtat: sedria).

În cursul secolului XVII și XVIII nu se poate face o deosebire precisă între competența adunării generale și a scaunului de judecată. Determinarea s-a făcut treptat, într-o perioadă lungă de timp, și nu s-a realizat definitiv decât la începutul secolului al XVIII-lea. Chiar și denumirea ei e foarte labilă „s-ar putea spune că de notar depindea dacă adunarea, indiferent de conținutul ei, este numită congregatio sau sedes¹²⁾. În orice caz problemele discutate la adunarea generală sînt trecute în același protocol cu hotărârile scaunului de judecată. Adunările generale și scaunele de judecată vor avea protocoale separate abia de la începutul secolului al XVIII-lea¹³⁾ cînd apar cele două mari categorii de protocoale: politice (administrative) și judiciare. În protocolul politic se notează, pe lîngă problemele cu caracter administrativ economic și hotărârile luate în adunarea generală, deci are un cuprins mai variat decît protocolul judiciar în care se trec numai dezbaterile și hotărârile scaunului de judecată. Acest lucru ne indică primul protocol din arhiva comitatului Cluj care este separat de protocolul judiciar și anume protocolul din 1740—1760 care chiar prin denumirea lui ne dă indicații asupra conținutului¹⁴⁾.

⁹⁾ Föglein Antal, *A várményyei notárius* (Notarul comitatului), în „Levéltári Közlemények“ (Comunicări arhivistice), Bp., XIV/936, p. 152—153.

¹⁰⁾ Ember Gyözö, *op. cit.*, p. 536.

¹¹⁾ Föglein Antal, *Notarul comitatului*, p. 170.

¹²⁾ Ember Gyözö, *op. cit.*, p. 523.

¹³⁾ Föglein Antal, *A vármegyei jegyzőkönyv* (Protocolul comitatului), în „Levéltári Közlemények“ (Comunicări arhivistice), Bp., XVI/1938, p. 145.

¹⁴⁾ „Protocolum seu Liber Oeconomicus Inclyti Comitatus Coloss Processus Superioris, 1740—1760. In quo consignatur describuntur, universae Subrepartitiones

Nobilii din comitat puteau fi membri ai adunării numai în cazul când depuneau jurământul pentru principe, așa zisul „homagium“, iar prezența era obligatorie. În cazul când absentau nemotivat erau pedepsiți cu o taxă de 3 giras sau mărci: de aici asemenea adunări se numeau Congregatio Marchalis. Această denumire, în sec. XVII și XVIII, o au adunările generale extraordinare: după 1696 acest nume îl capătă și adunările generale ordinare când dieta, prin art. de lege nr. 8. dispune participarea obligatorie sub pedeapsă bănească¹⁵⁾.

Așa numita Congregatio Marchalis se întrunea, după lege, de două ori pe an, pentru a-și putea trimite delegați în Dieta țării, care se ținea cel puțin odată pe an. Adunarea avea dreptul să-și întocmească statute pentru administrare, să-și aleagă delegați care vor administra comitatul în numele ei¹⁶⁾.

Odată cu dezvoltarea administrației, când era greu să se convoace adunarea pentru rezolvarea problemelor zilnice, acestea erau rezolvate de organele birocratice care formau așa numita oficialitate. Adunarea generală își pierde astfel caracterul administrativ, rămânând ca un organ legislativ local al comitatului.

Scaunul general de judecată. Pe lângă adunarea generală s-a dezvoltat scaunul general (sedria generalis) care forma instanța de judecată a comitatului. Ea era prezidată de comite sau vice comite. În afară de aceștia din scaun mai făceau parte juzii nobililor (föbirö), asesorii (jurati nobilis seu assessores) și notarul.

Scaunul de judecată avea mai multe denumiri în limba latină: Sedes judiciaria, Sedes judiciaria generalis sau prescurtat Sedria generalis.

Scaunul parțial și scaunul filial. Cu timpul mai apar două foruri de judecată în cadrul comitatului: scaunul parțial (sedes partialis) și scaunul filial (sedes filialis). Scaunul parțial are aceeași organizare ca și sedria generalis însă cu activitate limitată la procese civile de mică importanță — care nu depășeau suma de 100 florini — pentru nobilii din plășile comitatului, iar scaunul filial, format abia în primile decenii ale veacului XVIII, este o instanță de apel a iobagilor¹⁷⁾.

Atât scaunul parțial, cât și cel filial au avut denumiri variate. Astfel scaunul parțial s-a numit: Sedria Partialis, Sedes judiciaria partialis, Congregatio Partialis Judiciaria.

Scaunul filial s-a numit: Congregatio Filialis Judiciaria, Sedria Judiciaria, Filialis Szék. Fiu Szék¹⁸⁾.

tam ordinariae quam extraordinariae Incl. Provinciae et Cottus, cum dislocationis Incl. Militiae Inquartirisatae. Item Constitutiones Conclusa, ac Determinationis pro futuro Sanantes ac Rationes et demonstrationes Cnor. Perceptorum Pecuniarum nec non Commissariorum Stationalium Inchoactum“: Arh. St. Cluj, Comit. Cluj, I/1.

¹⁵⁾ Ember Gyöző, *op. cit.*, p. 523.

¹⁶⁾ Dósa Elek, Erdélyhoni Jogtudomány (Dreptul din Transilvania), II, Cluj, 1861, p. 136-140.

¹⁷⁾ Ember Gyöző, *op. cit.*, p. 528.

¹⁸⁾ Denumirile variate pe care le au instanțele de judecată ale comitatelor sînt date după protocoalele comitatelor Cluj, Turda și Alba de sus, aflate în depozitele Arhivelor statului Cluj. Vezi, de exemplu, pentru comitatul Turda: Protocollum Sedriae Generalis..., 1814, II/38; Nemes Torda Vármegye Generalis Törvényes Székének... Jegyzőkönyve, (Protocolul... scaunului general de judecată al nobilului comitat Turda), 1832, II/56; Nemes Thorda Vármegye Községes.

Aceste trei instanțe de judecată au funcționat tot timpul societății feudale din Transilvania, cu o scurtă întrerupere în timpul funcționării Tablei Continue, dintre anii 1763—1790.

Tabla Continua (Tabula Continua) s-a înființat pentru comitate și scaune ca urmare a reformei justiției, începută de Maria Tereza, cu menirea de a da o continuitate justiției și a o separa de administrație. Este o instituție specific transilvană care, în afară de chestiunile judiciare, rezolva și chestiuni administrative și economice ale comitatului¹⁹), reducând astfel importanța adunării generale în rezolvarea acestor probleme care va rămâne numai cu atribuții de alegere a funcționarilor.

Tabla Continuă era condusă de un comite, 12 asesori ordinari (assessores actuales) și 12 supranumerari.

Componența Tablei comitatului Cluj este cuprinsă în instrucțiunile pentru funcționarea Tablei trimise la Cluj²⁰).

Tabla Continuă va funcționa și în timpul reformelor iosefine, pînă în 1790, cînd vechile organe administrative și judecătorești vor intra din nou în funcțiune în noua împărțire teritorială ce a urmat după prăbușirea reformelor iosefine.

Cancelaria comitatului. Prin reformele administrative tereziene și iosefine aparatul administrativ al comitatului s-a mărit mult. Pentru rezolvarea lucrărilor administrative zilnice se înființează un birou, alături de al notarului și sub controlul acestuia, pentru copiiști, canceliști, diurniști, așa numita cancelarie unde, în afară de copieri, se făceau și expediția²¹). Acest corp al oficialilor numit „Officialium“, sau în limba maghiară Tisztseg, va fi organul care va rezolva de acum chestiunile administrative ale comitatului²²).

În protocoalele create de așa numita oficialitate nu se vor mai trece hotărârile adunărilor generale, ci vor cuprinde numai înregistrarea problemelor administrative, dîndu-i-se fiecăruia număr separat de înregistrare. Aceste protocoale vor fi viitoarele registre de intrare din administrația modernă.

Arhiva comitatului Cluj, în continuare a județului Cluj a fost predată Serviciului Arhivelor Statului Cluj în cursul acestui an de către Sfatul popular al regiunii Cluj, după ce o parte, cuprinzînd în deosebi protocoalele comitatului pînă la 1848, fusese preluată încă în 1924, deci la scurt timp după înființarea Arhivelor statului din Cluj.

Datele extreme ale acestui fond sînt 1605—1920.

Törvéyszéke Könyve (Protocolul scaunului ordinar de judecată al nobilului comitat Turda), 1796, II/32; Derékszéki jegyzőkönyv (Protocolul scaunului de judecată), 1848, II/72; Generalis Széki Jegyzőkönyv (Protocolul scaunului general de judecată), 1817, II/41; Protocollum Sedis Partialis Processus Superioris, 1714—1748, II/47; Protocollum Sedis Filialis Processus Superioris, 1755—1763, II/82; Filialis Széki Protocollum (Protocolul scaunului filial), 1834, II/86. Situația este similară și la celelalte comitate.

¹⁹) Sigismund Jakó, *Instrucțiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania*, în „Revista Arhivelor“, 1/1958, p. 48.

²⁰) Arh. st. Cluj Comit. Cluj, Commissiones Gubernii, I, 1763, f. 13, 19.

²¹) Föglein Antal, *Notarul comitatului*, p. 169.

²²) Pokoly Iosif, *A vármegyei intézmény története (1301—1388)* (Istoricul instituției comitatului), în „Szolnok Doboka Vármegye monographiája“ (Monografia comitatului Solnoc-Doboka), I, Dej, 1901, p. 484.

Materialele documentare din arhivele comitatelor apar la date mult mai târzii decât cele din fondurile orașenești, de exemplu²³). Astfel, cele mai vechi acte din arhiva comitatului Cluj încep cu anul 1613 iar cele în serie cu anul 1817. Explicația acestei situații trebuie căutată în faptul că nu a existat un sediu stabil al comitatului, iar arhiva creată de acesta în activitatea lui rămânea asupra notarului care o transporta periodic la ședințele adunărilor generale, cu care ocazie suferea pierderi. Abia legea LXXIII din 1723, art. I obligă toate comitatele să-și clădească local potrivit pentru ținerea adunărilor și păstrarea arhivelor²⁴). În al doilea rând, primele acte create de comitat au avut o valoare practică imediată și pierzându-și valabilitatea, nu s-au mai păstrat²⁵). Trebuie adăugat apoi că instituția comitatului nu s-a dezvoltat pe baze de privilegii, deci comitatul nu a fost interesat în mod deosebit în păstrarea primelor acte așa cum au fost interesate, de pildă orașele, știut fiind că primele documente din arhivele orașenești sînt documentele privilegiale.

Comitatul Cluj s-a preocupat de problemele legate de arhivă încă din 1764 cînd intervine la Guberniu pentru cheltuielile necesare îngrijirii arhivei²⁶). Nu cunoaștem dacă la această dată comitatul avea un local propriu. Reședința comitatului a fost la început Cojocna și Gilăul iar mai târziu Clujul. Prima mențiune despre existența unei clădiri a comitatului se face abia în timpul lui Iosif II²⁷).

Începuturile organizării arhivei comitatului Cluj sînt strîns legate de istoricul clădirii comitatului. În 1788 și 1789, cînd clădirea comitatului a ars, arhiva a fost salvată de distrugere, însă a fost răvășită în așa măsură, încît comitatul s-a văzut nevoit să numească funcționari anume pentru reordonarea ei. Desigur că măsurile luate pentru noua ordonare a arhivei, provocate de aceste două incendii, au fost luate și ca urmare a celor două mari acțiuni de organizare a arhivelor atît în Transilvania, cît și în Ungaria, care au durat 20 de ani, inițiate de Maria Tereza la 1769 și continuate apoi de Iosif al II-lea. Reședința comitatului a fost reclădită și, în 1801, lucrările erau în mare parte efectuate. S-au mai făcut mici transformări la clădire, fără repercursiuni asupra arhivei. În 1876 arhiva își avea local stabilit în clădirea prefecturii, la parter, într-o cameră cu două ferestre, o boxă și o cameră întunecoasă²⁸).

Din statistica întocmită de istoricul Thalloczy în 1883 și prezentată la ședința Societății istorice maghiare rezultă că arhiva comitatului Cluj

²³) Asupra arhivelor existente în a doua jumătate a sec. XVIII în Transilvania v. Illéssy János, *Az Erdélyi Lévéltárak 1770 ben* (Arhivele din Transilvania în anul 1770), în „Szászadok“ (Secolele), Bp. XXXVIII, 1904, p. 435–446.

²⁴) Föglein Antal, *A vármegyei leváltárak első allandó öszöhelye* (Primul loc stabil de păstrare a arhivelor comitatelor), în „Levéltári Közlemények“ (Comunicări arhivistice), Bp., XX–XXIII 1942–1943, p. 196.

²⁵) Istvány Geza, *A megyei leváltárak első nyomai a XIV században* (Primele urme ale arhivelor comitatelor în secolul al XIV-lea), în „Levéltári Közlemények“ (Comunicări arhivistice), Bp. XV/937, p. 245–249.

²⁶) Arh. St. Cluj, Comit. Cluj, Commissiones Gubernii, I, 1763, f. 179.

²⁷) Föglein Antal, *Primul loc stabil de păstrare a arhivelor comitatelor*, p. 284.

²⁸) Ibidem, p. 284.

posedă acte din anul 1714 iar în serie sistematică, fără lipsuri, din anul 1861²⁹⁾.

Datele extreme asupra arhivei comitatului Cluj sînt confirmate la cîțiva ani mai tîrziu de Franz Zimmermann, cu precizarea în ce privește protocoalele comitatului, a căror serie începe cu anul 1605³⁰⁾.

Deși aceste date nu mai corespund realității de astăzi ele arată o situație existentă la o anumită dată din activitatea desfășurată de către instituții în munca arhivistică.

Din cauza împrejurărilor nefavorabile la care au fost supuse materialele arhivistice din depozitele Arhivelor din Cluj (refugiu, război, mutări), amestecîndu-se materialele din diferitele fonduri, s-a făcut în 1951 o nouă ordonare și inventariere a protocoalelor din arhiva feudală a comitatului Cluj, primind fiecare protocol cota din categoria în care a fost clasat.

Protocoalele comitatului Cluj, pînă la 1848, sînt cuprinse în următoarele cinci categorii: I. protocoale ale adunărilor generale, II. protocoale judiciare, III. protocoale administrative (politice) cu indicatoarele care le deservesc, IV. indicatoarele actelor și V. diferite registre cu destinație specială sau care oglindesc o activitate temporară.

Protocoalele sînt scrise în general în limba latină, vechea limbă oficială, și denumirile lor, ca atare, sînt în această limbă, deși se găsește în ele și texte maghiare.

Denumirea protocoalelor, chiar în cadrul aceleași serii, diferă, însă aceste denumiri nu sînt altceva decît traducerea lor dintr-o limbă în alta. Astfel denumirea latinească va fi înlocuită cu cea germană în timpul lui Iosif II, care schimbă limba oficială a statului. Se continuă întrebuințarea limbii latine și după 1790, iar denumirea protocoalelor între anii 1789—1839 alternează cînd în limba latină, cînd în cea maghiară, pentru ea începînd cu anul 1839 să fie numai în limba maghiară. În perioada care a urmat evenimentelor revoluționare din 1848/1849 și pînă în 1867 denumirile protocoalelor și registrelor alternează în limba germană și maghiară. După anul 1867 întreaga arhivă este scrisă în limba maghiară.

I. *Seria protocoalelor adunărilor generale* din perioada feudală a funcționării ei, dintre anii 1740—1849. Ele cuprind hotărârile cu caracter legislativ local, luate de nobilimea comitatului în adunarea generală, precum și alte hotărîri ale acestei adunări.

La data cînd începe seria acestor protocoale separarea dintre protocolul judiciar și cel administrativ în care se trec hotărârile adunărilor generale este de acum terminată³¹⁾.

²⁹⁾ A. Magyar Történelmi Társulat, 1885, jul. 3—6 napjain. Budapesten Tartott. Congressusának irományai (Actele Congresului Societății Istorice Maghiare ținut la Budapesta în zilele de 3—6 iulie 1885), în „Századok” (Secolele), Bp. 1885, XIX, fasc. VIII, p. 24—33. a.

³⁰⁾ Franz Zimmermann, *Über Archive in Ungarn. Ein Führer durch ungarländische und siebenbürgische Archive*, în „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde“, Neue Folge, XXIII, Sibiu, 1890, p. 691—692.

³¹⁾ Pentru timpul cînd comitatul Cluj are un singur protocol pentru toate activitățile organelor sale nu sînt protocoale în material arhivistic aflat în Arhivele statului.

Pînă la înființarea Tablei Continue în comitatul Cluj adunările generale se țineau separat pentru plasa de sus și separat pentru plasa de jos a comitatului, iar hotărârile luate în aceste ședințe se consemnau în protocoale separate. Astfel, denumirile acestor protocoale pentru plasa de sus erau: Protocollum seu Liber Oeconomicus... Processus Superioris (1740—1760) sau Protocollum Generale Oeconomicum (1760—1763) iar pentru plasa de jos: Protocollum Manuale Incltyti Comitatus Colos Inferioris (1745—1763).

În timpul organizării arhivei, la începutul veacului trecut, acestor protocoale li s-a dat denumirea generală de „protocollum politicum“ după cum ne indică inscripția de pe copertă. Ele cuprind, pe lîngă hotărârile adunării, diferite tabele de impuneri pe localități, specificarea localităților existente în plasa respectivă, însemnări despre măsurile ce s-au luat pentru potolirea mișcărilor țărănești și religioase. Consemnările în protocoale sînt făcute de către notarul sau vîcenotarul comitatului care semnează pe ultima filă a protocolului.

Seria protocoalelor adunărilor generale se întrerupe pe timpul funcționării Tablei Continue. De la 1783 hotărârile adunărilor sînt consemnate în protocoale politice ale Tablei, iar în timpul lui Iosif II — cînd adunările sînt convocate foarte rar — se păstrează doar un fragment din protocolul adunării din 1784 cu denumirea de Protocollu, Marchalis Congregationis, denumire care se va menține pentru toate protocoalele pînă în 1829 (cu excepția unui singur protocol din 1789). În urma noii împărțiri administrative din 1784 comitatul Cluj s-a unit cu Turda Inferioară și Scaunul Arieș. Protocolul adunării generale din acest timp are denumirea în limba maghiară de: Nemes also Tordával és Aranyas Székkel megegyesített Kolos Varmegye... Marchalis Congregatiojának Protocollum (Protocolul Congregației Marchale ...al nobilului comitat Cluj unit cu Turda Inferioară și Scaunul Arieș). După 1829 are denumirea de Közgyűlési Jegyző Könyv (Protocol de adunare generală, 1829—1832, 1833), revenind apoi între 1834—1839 la denumirea latinească. După 1840 va avea numai denumirea în limba maghiară: Nemes Kolozs Varmegye Rendeinek Köz-gyűlési Jegyző-Könyve (Protocolul de adunare generală a ordinelor nobilului comitat Cluj, 1841—1844, 1845—1847).

Protocolul din timpul revoluției are denumirea de: 1848 és 1849 — ki Köz-gyűlések és Megyei Képviselőti Bizotná nyok Jegyző Könve (Protocolul adunărilor generale și al comitetelor reprezentative din 1848 și 1849).

La începutul secolului XIX, cînd în acțiunea de reordonare a arhivei s-a întocmit o serie de indicatoare pentru acte, s-a alcătuit și un indicator pentru protocolul adunărilor generale din 1605—1606, probabil cel mai vechi protocol al comitatului. Acest indicator fixează data de la care începe materialul arhivistic al comitatului Cluj. El se referă la numirea lui Ioannes Nicola în calitate de comite suprem, la alegerea de asesori jurați, la numirea lui Emeric Thórday ca notar litteratus nottarius cottus), precum și la diferite pricini de judecată.

II. *Seria protocoalelor judiciare* cuprinde protocoalele scaunului general de judecată, Scaunul filial și parțial și protocoalele judiciare ale Tablei Continue.

Protocoloalele Scaunului general de judecată sînt dintre anii 1754—1763 și 1790—1847, seria lor are deci o întrerupere de cîțiva ani, cînd competența scaunului de judecată a fost preluată de Tabla Continuuă. Scaunul general de judecată judeca procesele penale ale nobililor și cauzele civile care depășeau suma de 100 florini și a căror obiect se afla pe teritoriul comitatului.

Aceste protocoale au denumirea de *Protocollum Sedis Generalis* (1754—1763) sau *Protocollum Sedriae Generalis* (1812—1824), iar în limba maghiară au denumirea de *Nemes Kolos Varmegye Torvényes Generalis Székének Jegyző Könyve* (Protocolul scaunului general al nobilului comitat Cluj) sau *A Tekintetes Törvényes Derék Szék Jegyző Könyve* (protocolul spectabilului scaun general).

Pe lângă protocoalele judiciare propriu-zise Scaunul general de judecată are și registre auxiliare, în care sînt notate actele înaintate scaunului judecătoresc prin „dictatura“, adică registratură, fără să se noteze însă sub ce număr se găsește actul respectiv în protocol; deci nu corespund întru totul registrelor de intrare și ieșire moderne. Ele au denumirea de „*Protocollum Dectaturae Sedriae Generalis*“ și sînt dintre anii 1796—1839.

Protocoloalele scaunului filial și parțial, sînt dintre anii 1721—1839.

Cele două instanțe de judecată care au funcționat pe lângă Scaunul general: Scaunul parțial — instanța nobililor pentru cauzele civile de mică importanță — și Scaunul parțial — instanța de apel a cauzelor iobăgești, au avut cînd protocoale separate, cînd în același protocol erau trecute deliberările ambelor scaune. Aceasta se explică prin faptul că instanțele au avut aceeași componență și funcționare în același loc. Ele erau prezidate de judele suprem al nobililor (*supremus iudex nobilium*).

Anterior funcționării Tablei Continue cele două instanțe au protocoale separate cu denumirea de *Protocollum Filiale* (1721—1763) și *Protocollum Parțiale* (1753—1763).

Pentru perioada cînd ambele instanțe au același protocol, acesta are denumirea de *Protocollum Sedis Partialis et Filialis* (1790—1808, 1813—1831) iar în limba maghiară *Nemes Kolos Varmegye mind két Kerületének edgyütt tartatott Partialis es Filialis Székén lefolyt tárgyeknak Jegyzőkönyve* (Protocolul condus pe perioada de judecată la Scaunele parțiale și filiale ale celor două plăși din nobilul comitat Cluj ținute împreună, 1809, 1812, 1832—1833, 1834, 1836—1839).

Între anii 1840—1847 cele două instanțe își consemnează ședințele din nou în protocoale separate.

Protocoloalele judiciare ale Tablei Continue. Tabla Continuuă în desfășurarea activității sale, folosește chiar de la începutul înființării ei, din 1763, două feluri de protocoale: unele pentru problemele administrative și altele pentru cele judiciare.

Protocoloalele judiciare ale Tablei au titlul general de *Protocollum Juridicum* (1763—1773), sau *Protocollum Judiciale* după inscripția ulterioară de pe coperta protocolului. Începînd cu anul 1766 se notează în ele și componența instanței. În timpul lui Iosif II, care a introdus o serie de inovații în administrație, aceste protocoale cuprind (din 1786) și indicator pentru fiecare lună.

Tot ca urmare a noului sistem birocratic, protocoalele judiciare li se alătură din 1786 *Protocollum Exhibitorum*, în care se înregistrează actele și numai după ce li se dă număr de înregistrare pot fi dezbătute în ședință și trecute apoi în protocolul ședinței.

Relevăm faptul că primul protocol al Tablei, din 1786, cuprinde un număr de 2581 de înregistrări de acte. Această abundență de acte se datorează reformismului lui Iosif II prin care s-a dat dreptul iobagilor să se adreseze direct Tablei, guvernului și chiar Curții imperiale, pentru rezolvarea plingerilor lor împotriva abuzurilor stăpînitorilor feudali, în timp ce nobililor li s-a luat autonomia în conducerea comitatelor.

III. *Protocoalele administrative* (politice) sînt dintre anii 1763—1849. În grupa acestora se găsesc cuprinse protocoalele administrative, împreună cu indicatoarele care le deservesc, ale Tablei Continue, precum și protocoalele și indicatoarele create de noul aparat administrativ al comitatului care a funcționat după desființarea Tablei.

Deoarece din punct de vedere administrativ Tabla îndeplinea atribuțiile pe care le avea adunarea generală a nobilimii din comitate, protocoalele administrative ale acesteia cuprind și hotărîrile adunărilor generale.

Denumirile acestor protocoale, în care se găsesc cuprinse și hotărîrile adunărilor generale, din 1763—1766, diferă. Astfel primul protocol al Tablei are titlul scris pe copertă: *Protocollum Oeconomico Publicum* iar pe prima filă este denumit *Liber Novus Oeconomic. Rerum Publicarum*, apoi *Protocollum Oeconomicum* sau *Diarium Publicum* (1766—1767, 1767—1769), *Protocollum Manuale* (1771—1772), *Protocollum Oeconomicum* (1781, 1782, 1783, 1784), *Protocollum Oeconomico-Policum* (1786—1787).

După desființarea Tablei Continue și după ce se revine la vechea formă de organizare a comitatelor prin anularea reformelor iosefine, protocoalele administrative (politice) nu mai cuprind hotărîrile adunărilor generale sau alte însemnări, ci în ele se înregistrează activitatea pur administrativă, dîndu-se număr separat pentru fiecare chestiune, păstrînd încă forma de protocol de ședință.

Problemele administrative se rezolvă acum de oficialii comitatului care, împreună cu o serie de funcționari angajați, formează așa numitul *Tisztseg*, organul principal administrativ.

Protocoalele administrative create de acest organ au denumirea în limba maghiară: *Jegyző Könyve a Tiszttségnek* (Protocolul oficialității 1792), *T. Ns. Kolos Vármegye Tisztsegenek 1795 — ik Esztendőbeli Jegyzőkönyve* (Protocolul oficialității spectabilului comitat nobil Cluj pe anul 1795), iar în limba latină denumirea cea mai frecventă este *Protocollum Exhibitorum*.

Pe măsură ce administrația se dezvoltă protocoalele administrative nu mai au forma de protocol de ședință, ci se transformă în registre de intrare.

Din anul 1807 începe seria protocoalelor uniformizate, tipărite.

Pentru buna desfășurare a registraturii s-au introdus în timpul lui Iosif II folosirea registrelor auxiliare pentru protocoale, în care actele intrate sînt trecute după obiect. Acestea poartă denumirea de „repertorium” sau index și sînt întocmite separat pentru fiecare an. De asemenea se întocmesc indicatoare separate pentru protocoalele administrative și separat pentru protocoalele prezidiale (*Protocollum Exhibitorum Praesidialium*) re-

zolvate de comite sau de vicecomite. Primele au denumiri diferite ca, spre exemplu, Index Obectorum Politicorum (1811, 1815, 1816) sau Index Actorum Politicorum care mai târziu, după stabilirea limbii maghiare ca limbă oficială, primesc denumirea generală de „Mutató”.

În afară de repertorii sau indexuri se mai găsesc și alte registre auxiliare care poartă denumirea de „Elenchus”. Acestea se întocmesc ulterior, după ce actele au fost așezate în arhivă. Ele se referă la serii de acte care privesc aceeași chestiune. Astfel, registrul pentru ordinele primite de la forurile superioare are denumirea de Elenchus per Supremos et Primarios Officiales ducendus, 1784.

IV. *Indicatoarele actelor.* O categorie aparte o formează indicatoarele care au fost întocmite pentru deservirea actelor din arhivă, mai târziu decât actele la care se referă, ca urmare a acțiunilor tereziene și iosefine de organizare a arhivelor. Primele trei indicatoare pentru actele ce se găsesc în arhiva comitatului au denumirea de Index Actorum tam Judicialium tam Politicorum și se referă la actele dintre anii 1714—1782, deci la primele acte care s-au păstrat la comitat. Pentru actele la care se referă aceste indexe este indicat anul și numărul actului. Actele sînt clasate pe obiecte, în ordinea alfabetică, avînd fiecare obiect titlatura lui. Dăm cîteva din grupele de acte cu titlatura lor din indexul actelor pe anii 1714—1764: Normales Ordinationes, Nundina, Pestis (contagiones), Popa (Sztan, Mark, Nicula etc.), Profugium Conscriptio, Salis, Quantum Contribuționale, Valachi-Super tumultuatione Valachor., apoi Protocollum Marchalis Congregationis, Tabulae ș.a.

Pentru a se ușura manipularea actelor s-au întocmit instrumente auxiliare, odată cu intrarea actelor în arhivă. Începînd cu anul 1807 ele sînt tipizate și s-au întocmit separat pentru fiecare an.

Indicatoarele actelor prezidiale au la început denumirea simplă de „Protocollum” (1813), apoi de Index Actorum Praesidialium comitatus Kolosiensis (1814, 1816, 1817, 1819, 1822, 1823, 1826, 1827, 1829) sau Index Praesidialium Objectionum I. Cottus Kolos (1824, 1825), iar în limba maghiară aceste indicatoare vor avea denumirea de Elnöki Mutató.

V. *Registre diferite.* Din această grupă fac parte registrele care au o destinație specială sau oglindesc o activitate temporară. Astfel sînt conscripția populației din plasa de jos din 1811, conscripția bunurilor lui Francisc Kabos din 1759 privind moșiile din Manastireni, conspectul tuturor amenzilor date prin sentințele scaunului general de judecată (1809—1848) și multe altele.

În afară de protocoalele și registrele enumerate mai sus se mai găsesc în arhiva comitatului unele piese care, deși au forma de protocoale, ele nu pot fi încadrate totuși în grupa acestora. Așa sînt, pe de o parte, actele primite de la Guberniu care au fost legate în formă de protocol, sînt piesele în formă de registru care se referă la ascultări de martori într-o cauză comună sau copiile unui proces cu toate dezbaterile și hotărârile luate; din prima categorie fac parte documentele legate în formă de protocol care poartă titlul de Commissiones Gubernii, din anii 1763—1764 și 1766. Primul volum legat în piele, cuprinzînd 482 file, are la sfîrșit și un index. Între actele cuprinse în acest volum semnalăm instrucțiunile pentru înființarea Tablei Continue precum și statul de funcțiuni cu tabelul salariilor funcțio-

narilor comitatului din 1763. Al doilea volum cuprinde corespondența dintre guvernul transilvan și Tabla comitatului Cluj cu privire la stabilirea și strângerea dărilor, situații referitoare la starea economică a iobagilor fugiți, măsuri privitoare la încartiruirea și aprovizionarea unităților militare.

Din a doua categorii (piese cu format de registru), cuprinzând ascultări de martori sau procese, se găsesc un număr destul de mare, printre care procesul în cauză de succesiune a familiei Zsuki (1798—1800), procesul lui Eszterházi Dénes cu locuitorii din Soimei pentru stabilirea hotarelor moșiilor lui (1821—1824), ascultare de martori în procesul falsificatorului de bani Gyarmati Moise (1844—1845) ș.a. Actele sînt în copie legalizată fie de Tabla regească, fie de Scaunele de judecată generale ale comitatelor Cluj, Turda sau Dobîca.

Materialele arhivistice prezentate mai sus constituie un prețios material informativ mai ales sub raport social economic, cuprinzînd o serie de conseripții cu bogate numiri toponimice și situații asupra stării materiale a iobagilor de pe moșiile nobiliare.

Actele comitatului. Din seria actelor comitatului, care începe la 1713. și pînă la 1817 cînd începe seria actelor de registratură — în afară de actele guberniale legate în formă de protocol, amintite mai sus — sînt lipsuri mari, păstrîndu-se doar acte răslețe din ani diferiți. Acestea sînt, în deosebi, acte judiciare cu referire la procese civile, sentințe, apoi fragmente de descripții, acte dietale și ordine guberniale, statute, precum și acte privind împrumuturile acordate în cereale populației nevoiașe (1815). O lipsă mare se constată și în seria actelor din anii 1848/49 care, probabil, s-au distrus chiar în timpul evenimentelor revoluționare.

Arhiva feudală a comitatului cuprinde un material vast și variat. În general, protocoalele din veacul al XVIII-lea sînt materiale documentare deosebit de prețioase pentru mișcările țărănești și conflictele religioase din comitatul Cluj în acest veac. În Protocollum (Politicum) din 1784 sînt trecute hotărîrile adunării generale a nobililor din comitatul Cluj cu privire la răscoala lui Horia, ca și în Protocollum Oeconomicum tot din 1784³²⁾.

Evenimentele politice de după 1848 și frămîntările care au urmat s-au reflectat în organizarea administrativă, dîndu-i caracter de instabilitate. Abia în 1886, prin legea XXI, împărțirea administrativă a Transilvaniei devine mai stabilă, continuîndu-se în această formă pînă la prăbușirea monarhiei austro-ungare.

După 1848 în organizarea comitatelor se întîlesc forme de tranziție, de la data cînd comitatul își pierde autonomia nobiliară și pînă în 1876 cînd, prin legea VI privitoare la înființarea comitatului administrativ, se consolidează împărțirea teritorială în județe³³⁾.

În timpul evenimentelor revoluționare din 1848/49 adunarea generală a comitatului este înlocuită prin „Comitetul permanent al reprezentanților“

³²⁾ David Prodan, *Răscoala lui Horia în comitatele Cluj și Turda*, Buc., 1938.

³³⁾ Pentru împărțirea administrativă teritorială de după 1848 v. I. A. Grimm, *Die politische Verwaltung Gross fürstenthum Siebenbürgen*, I. Sibiu, 1856, p. 14—15; I. S. Pușcariu, *Dizertațiune despre împărțirea politică a Ardealului*, Sibiu, 1864, p. 42—60; G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 259; V. Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș pînă în Banat. Evoluția teritorială*, Cluj, 1929, p. 77—78.

(a képviselő állando bizottmany), care, principal, trebuia să fie alcătuit din reprezentanții tuturor naționalităților conlocuitoare ³⁴⁾).

Românii din comitatul Cluj cer răspicat, în adunarea generală a comitatului ținută la 15 aprilie 1861, să aibă reprezentanți în proporție cu numărul locuitorilor, folosirea limbii române și reprezentanți în treburile publice: „cînd toată lumea propășește progresiv în latura drepturilor, d-voastră mergeți regresiv” ³⁵⁾. În continuare semnalăm faptul că în perioada frământărilor romînilor pentru folosirea limbii române în treburile publice, două din protocoalele adunărilor generale (1868—1870) sînt transcrise în întregime în limba romînă și apoi legalizate, iar unul (1861) cuprinde și texte în limba romînă ³⁶⁾.

După dictatura militară imediat succesoare revoluției, care a împărțit Transilvania în șase districte militare, a urmat o altă împărțire în 1851 în șase circumscripții administrative cu tot atîtea judecătoreii. În 1861, prin așa numita „Diploma din octombrie 1860”, se schimbă funcțiunea și rolul unităților administrative, în care atribuțiile politice au întîietate. În comitetele provizorii sînt aleși reprezentanți din toate păturile burgheziei ³⁷⁾.

Organizarea comitatului administrativ înființat în 1876 suferă unele transformări mai mărunte, pînă cînd legea XXI din 1886 îi stabilește forma definitivă.

Semnalăm că în 1869 se desprind din competența comitatului instanțele judecătorești, organizîndu-se aparte și punîndu-se sub autoritatea ministerului de justiție ³⁸⁾.

O instituție nouă, creată în a doua jumătate a veacului trecut, care a funcționat în cadrul administrației județene a fost Sedria Orfanală, înființată în baza legii XX din anul 1877, ca instanță tutelară pentru înființarea, administrarea, rezolvarea și reprezentarea tuturor treburilor privind cauzele de tutelă (orfani minori) și curatelă (infirmi etc.) de pe teritoriul administrativ al județului. A funcționat cu un președinte, doi asesori, un notar și funcționarii necesari cu atribuții administrative și de contabilitate. Sedria orfanală era supusă controlului și supravegherii consiliilor administrative județene. Sedriile orfanale au funcționat în cadrul județului pînă în 1919, cînd au trecut sub autoritatea ministerului de justiție ³⁹⁾.

³⁴⁾ Pokoly I., *op. cit.*, p. 533.

³⁵⁾ Arh. st. Cluj, Comit. Cluj, Registrul proceselor verbale ale comitetului, 1861, p. 25.

³⁶⁾ Arh. st. Cluj, Comit. Cluj: „Protocólele siendintieloru Comitetului permanentu a Comitatului Cosognei ținute în decursul anului 1868”, prezentat Comisiunei autenticatoare sub nr. prot. 230; 1870—evi Jegyző Köny Roman jkv (Registru de procese verbale din anul 1870 în l. romînă), pe prima filă este scris: „Protocolu luat de comitetulu permanente a nobilului comitatu alu Clusului despre siedintia, tienută în 20 Martiu 1870 sub prezidiu comitelui supremu, contele Colomanu, Eszterházy de Galantha”, 47 file.

³⁷⁾ Pokoly I. *op. cit.*, p. 532—537.

³⁸⁾ Legea IV din 1869 intitulată „despre exercitarea puterii judecătorești” separă activitatea executivă de cea judecătorească, iar legea XXXI din 1871 organizează instanțele judecătorești și stabilește competența lor. Aceste instanțe sînt: judecătoriile regești de ocol și tribunalele regești; v. Firoiu D., *Istoria statului și dreptului din R.P.R.*, vol. II (Capitalismul), Cluj, 1956, p. 130.

³⁹⁾ Dr. Markus Dezső, *Magyar jogi Lexicon*, vol. III, Bp., p. 796—798.

Arhiva comitatului, în continuare a județului Cluj, dintre anii 1848—1920 cuprinde, în afară de materialele arhivistice create de comitat și apoi de județ, și arhiva Sedriei orfanale și materialele arhivistice ale serviciilor care au funcționat în cadrul județului: serviciul sanitar (1862—1918), serviciul zootehnic și sanitar-veterinar (1906—1920), serviciul tehnic (1886—1920), serviciul juridic (1870—1919), amenajări silvice (1885—1918).

De asemenea arhiva cuprinde și materialele arhivistice provenite de la 16 preturi: pretura plășilor Cluj (1852—1918), Arghireș (1854—1909, Almaș (1851—1883), Baci (1853—1869), Bicălat (1876), Cojocna (1866—1879) Feiurdeni (1869—1871), Gilau (1855—1913), Hida (1854—1883), Huedin (1849—1895), Mociu (1853—1903), Nădașel (1872—1916, Ormeniș (1879—1900), Batoș (1845), Teaca (1854—1897) și Sincrai (1869).

Din varietatea materialului arhivistic administrativ desprindem câteva categorii de materiale care, prin conținutul lor, oglindesc activitatea social-economică și politică în perioada respectivă. Astfel activitatea adunărilor generale, întreruptă în 1849 și reluată în 1861, este cuprinsă în seria nouă a protocoalelor adunărilor generale și ale comitetelor care le-au urmat, dintre anii 1861—1885.

Registrele de procese-verbale ale consiliului județean formează o altă serie compactă (cu mici lipsuri) dintre anii 1870—1919.

În categoria registrelor de procese verbale se găsesc și registrele de ședințe ale comitetului executiv, cu lipsuri însă dintre anii 1886—1907.

Apoi o mare parte din material se referă la evidența fondurilor de construcții, drumuri, statute ale asociațiilor, activitatea instanțelor judecătorești care au funcționat în cadrul comitatului etc.

Materialele arhivistice aflate în arhiva comitatului Cluj, provenite de la Sedria orfanală, sînt dintre anii 1848—1918. Materialele anterioare înființării Sedriei se referă la cauzele orfanale care intrau în atribuțiile comitatului. Materialul Sedriei cuprinde 84 registre și anume registre de procese-verbale ale ședințelor, registre de evidența cauzelor orfanale tutelare, registre de evidența decontărilor tutorilor și curatorilor, jurnale de casă, registre de dispoziții de plată și încasări.

Nu putem trece cu vederea faptul că în materialul arhivistic al comitatului de după 1848, în perioada absolutismului în special, se constată o înmulțire a actelor și a instrumentelor auxiliare de arhivă.

Nu cunoaștem toate etapele organizării arhivei comitatului Cluj, este sigur însă că la începutul secolului al XIX-lea s-au întocmit o serie de repertorii și indexe pentru arhiva veche. Astfel, cele 3 indicatoare aflate în arhivă, pentru actele dintre anii 1714—1775, au fost întocmite în anul 1808, după cum se indică chiar în titlatura lor⁴⁰). Despre repetatele reorganizări ale arhivei vorbesc indicii diferitele inscripții de pe protocoale.

Grija pentru păstrarea arhivelor și pentru folosirea documentelor în bune condițiuni este o preocupare permanentă în administrația veacului al XIX-lea. Nu este lipsit de semnificație faptul că încă din 1830, arhivarii și protocoliștii aveau, ca și ceilalți oficiali, formule de jurămint stabilite

⁴⁰) „Index Actorum omnium tam Judicialium tam Politicorum., în Archivio I. Comitatus Kolos repertorium Anno Domini 1808-vo registratorum“, Arh. st. Cluj, Comit. Cluj, IV/2, VI/3, IV/4.

pe care le depuneau la primirea funcțiilor respective și care erau transcrise în protocoalele adunărilor generale ale comitatului⁴¹⁾.

Problema folosirii materialelor arhivistice, în continuă creștere, a pus în discuția organelor administrative de la sfârșitul secolului al XIX-lea și problema selecționării arhivelor. Organele administrative ale județului Cluj au și luat măsuri pentru selecționarea arhivei în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. În ședința adunării generale județene din 30 nov. 1896, prezidată de Ștefan Lazăr (alispân), consemnată în procesul verbal întocmit la 2 decembrie 1896, semnat și de primnotarul Iuliu Csizár, s-au precizat propunerile făcute pentru minuirea mai ușoară a arhivei și pentru selecționarea ei, propuneri înaintate ministerului de interne. În aceste propuneri se prevedea ca:

1. Materialul pînă la 1850, fiind scris în limba latină și maghiară, să se predea spre păstrare muzeului ardelean, rămînînd însă în proprietatea județului.

2. Să se completeze indicatoarele registrelor începînd cu anul 1880 înainte.

3. Să se întocmească indicatoare pentru arhiva preturilor de după 1870.

În ce privește selecționarea arhivelor s-au făcut următoarele propuneri:

1. Să fie selecționat materialul german anterior anului 1861, în afară de documente și indicatoare, care urmează să se păstreze în arhivă.

2. Să fie selecționată arhiva veche a preturilor, dintre anii 1860—1870.

3. Din arhiva judecătorească să se păstreze 32 de ani cauzele penale și actele originale, sentințele și registrele.

4. Din arhiva administrativă dintre anii 1861—1880 sînt precizate o serie de materiale care urmează să fie selecționate. Enumerăm numai cîteva din ele: circulari, pașapoarte, adeverințe, vînzări de băuturi alcoolice, colecte pentru ajutoare, incendii, petreceri publice, sănătate publică, vaccinare, boli epidemice, transporturi de morți, articole pentru spital, vînzări de otrăvuri, vrăjitorie, copii găsiți, animale pierdute etc.⁴²⁾.

Nu știm încă ce lucrări s-au efectuat din cele propuse în 1896⁴³⁾.

Arhiva comitatului Cluj, prin varietatea materialelor, oferă o informație bogată referitoare la dezvoltarea și evoluția organizatorică a sistemului administrativ pe teritoriul Transilvaniei, reflectînd în același timp frămîntările din cadrul comitatului — politice, sociale, economice — pe o lungă perioadă istorică.

⁴¹⁾ Arh. st. Cluj, Comit. Cluj, (Protocolul adunării generale 1829—1832, I/7.

⁴²⁾ Ibidem, Registrul de procese-verbale al adunărilor generale a comitatului Cluj, 1896, p. I—III.

⁴³⁾ În arhiva istorică a Filialei Academiei R.P.R. Cluj se găsesc primele protocoale ale comitatului Cluj, dintre care 2 sînt din secolul XVII (1605—1696), depuse la muzeul ardelean la începutul acestui secol, probabil ca urmare a hotărîrilor luate de adunarea generală județeană din 1896.

ARHIVA INSULEI ADA-KALE ȘI IMPORTANȚA EI

MIHAIL GUBOGLU

Fosta „cetate insulară” Ada-Kale, cu o arhivă relativ nouă (1878—1923), impune de la bun început o schiță istorică. Aceasta va fi fundamentată, în mare măsură, pe unele documente turcești (păstrate în depozitele Arhivelor statului din București și catalogate)¹⁾, precum și pe alte izvoare, care reflectă relațiile istorice ale insulei Ada-Kale cu Țara Românească, în general, și cu Oltenia în special.

Așezată într-o poziție geografică pitorească, pe Dunăre, la 4 km. de Porțile de Fier (*Demir-Kapı*)²⁾, între Carpații românești și Munții Balcani, între Orșova, Cladova și Turnu Severin, ea a avut un rol istoric important. În ceea ce privește întinderea, rămasă cam aceeași din vechime, abia atinge lungimea de cca. 1.750 m și lățimea de cca. 500 m. Istoricul grec *Herodot*³⁾, din Halicarnas (sec. V. î.e.n.), relatează că insula *Kyraunis* (Ada-Kale) avea lungimea de 2.000 stadii, dar era îngustă. Acestea sînt cele mai vechi știri scrise despre „Ostrovul mitologic” Ada-Kale⁴⁾.

Unele izvoare arată că în evul mediu insula purta alte denumiri. Așa de pildă, într-o hartă austriacă din 1716 apare sub denumirea de insula *Carolina*, iar într-o scrisoare, din 10 iunie 1718, adresată lui Eugeniu de Savoia, este denumită *Porizza*⁵⁾. Într-o cronică turcească de pe la începutul veacului al XVIII-lea, intitulată *Silahtar tarihi* (Cronica lui Silahtar), scrisă de Mehmed Findıklılı aga⁶⁾, se amintește de localitatea *Atak* (*Adak*), care bănuim că trebuie să fie o formă abreviată din Ada-K[ale]. În același izvor narativ se insistă asupra rolului și importanței insulei „Şant” (*Şans-adasi*).

¹⁾ Direcția generală a arhivelor statului, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, Buc., 1960, 684 p. + 40 facs.

²⁾ *Demir-Kapı*, în „Islam” Ansiklopedisi“, 3 Cilt, 26—27 cüz, Istambul, „Millî Egitim Basimevi“, 522—526.

³⁾ A. Ali, *Monografia insulei Ada-Kale*, T. Severin, 1937, ed. II, p. 3.

⁴⁾ „Universul“, 19 august 1952.

⁵⁾ C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austrieci*, vol. I, Buc., 1913, p. 312 și 280. Acest izvor o confundă cu insula *Porcia*, existentă ceva mai la apus pe malul drept al Dunării.

⁶⁾ Mehmed Süreia, *Sigill-i Csmani* (Biografii otomane), IV, 220; Brusali Mehmed Tahir, *Osmanlı muellifleri* (Autorii otomani) III, 69 și F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig, 1927, p. 253—254.

dintre Vidin și Orșova, care este tot Ada-Kale. Tot pe la începutul veacului al XVIII-lea purta denumirea de insula „Orșovei“ sau „Orșova Nouă“⁷⁾, iar unul dintre istoriografii otomani oficiali Ahmed Vasîf⁸⁾, de pe la mijlocul veacului, o numește *Cinghene-Adası*, adică „insula Țiganului“. Denumirea cea mai frecventă în documentele turcești este *Ada-i Kebir* — „Ostrovul mare“.

În timpul ocupației turcești insula s-a numit *Ada-Kale*, „Cetatea insulei“, denumire care s-a generalizat după 1788 și a devenit oficială, începînd din 1878⁹⁾ și pînă astăzi. Asupra originii populației de aici, existentă înainte de veacul al XVII-lea, este greu să ne pronunțăm. Presupunem că după *austrieci*, pe la mijlocul secolului al XVII-lea, a trăit aici o mică comunitate israelită de rit spaniol, care făcuse o ofrandă votivă la o sinagogă din Vidin¹⁰⁾. Acest fapt nu este de mirare, dacă ne gîndim că evreii spanioli s-au stabilit în Peninsula Balcanică pe vremea Imperiului otoman, pe la sfîrșitul veacului al XV-lea. După cum arată izvoarele¹¹⁾, evreii au jucat un rol însemnat în viața economică a Imperiului otoman.

*
* *
*

Odată cu întărirea dominației turcești în Peninsula Balcanică, sub sultanii Murad I (1359—1389) și Baiazid I „Fulgerul“ (1389—1402), rolul și însemnătatea insulei Ada-Kale începe să crească. Vidinul, Orșova și Ada-Kale au fost ocupate vremelnic, în 1390, de Firuz bei¹²⁾. După bătălia de la Ankara din 1402, insula a fost stăpînită de Ștefan Lazarević, despotul Serbiei. Prin cucerirea cetății Severin de Mehmed Celebi (1417)¹³⁾ Ada-Kale intră sub dominația otomană o perioadă îndelungată. După vreo două decenii, insula a fost ocupată de Ioan de Hunedoara, voievodul Transilvaniei, care a făcut aici primele fortificații militare împotriva puhoiului turcesc. Una din marile victorii ale acestui voievod român asupra turcilor a avut loc la Porțile de Fier¹⁴⁾.

Timp de peste un secol, Ada-Kale a fost pentru turci o cetate de graniță, îndreptată ca o săgeată spre centrul Europei. Prin Ada-Kale s-au făcut toate incursiunile turcești în Serbia, Ungaria și Austria, pînă pe la începutul veacului al XVI-lea. După cucerirea Belgradului (1521) și lupta de la Mohaci (1526), Ada-Kale, Cladova și Orșova au rămas între hotarele împărăției turcești. Nu putem ști precis de cînd Ada-Kale a început să fie locuită numai de turci. Avînd în vedere că în vechiul cimitir a fost găsită o piatră funerară cu data de 1112 al hegirei, înseamnă că la data corespunzătoare (1700—1701 e.n.) insula era populată și de turci.

⁷⁾ C. Giurescu, op. cit., vol. II (Orșova sau Rușova).

⁸⁾ *Tarihi Subhi*, Istanbul, 1198/1783, p. 189.

⁹⁾ Ahmet Ali, *Monografia insulei Ada-Ka'leh*, T. Severin, 1937, p. 65.

¹⁰⁾ *The jewish Enciclopedia*, New-York, 1938 și îndeosebi *Enciclopedia ebraică* Ozar Israel, vol. IV, p. 194.

¹¹⁾ *Evreiski izvori. Fontes hebraici ad res oeconomicas Socialesque Terrarum Balcanicarum pertinentes*. „Collegerunt Aser Hananel et Eli Eşkinasi“, Sofia, 1958—1960, 2 vol.

¹²⁾ Unul dintre emirii lui Murad I și Baiazid I, care a căzut în bătălia de la Ankara (26 iulie 1402).

¹³⁾ Orudj b. Adil, *Tevarih-i al-i Osman*, Hanovra, 1925—1926, p. 43; Aşîk Paşazade, *Tarih*, Breslau, 1929, p. 79.

¹⁴⁾ C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. II.

De la sfârșitul veacului al XVII-lea (1689—1690) și pînă la tratatul de la Belgrad (1739), insula a cunoscut o perioadă foarte zbuciumată, fiind mereu cînd sub stăpînirea austriacă cînd sub cea turcească, în urma numeroaselor războaie purtate între aceste două imperii. Dintr-un studiu al învățatului inginer militar L. F. Marsigli, cunoscut și ca orientalist¹⁵), aflăm că în această perioadă insula a fost mereu întărită, însă cel care acordă cea mai mare atenție fortificării ei a fost generalul austriac Veterani, care a acționat cîțiva ani în aceste părți. Printre izvoarele narrative otomane, Cronica lui Mehmed Fındıklılı Silahtar aga face cea mai amplă descriere asupra situației acestei insule în ultimele decenii ale veacului al XVII-lea. Acest izvor, descriind răscoala lui Gh. Rakoczi II împotriva turcilor (1657), reliefează întărirea trecătoarei „Porțile de Fier“.

Același izvor narativ, „Cronica lui Silahtar“ (*Silahtar tarihi*), vorbind despre „cucerirea cetății Vidin și a insulei „Şans“, în primăvara anului 1692 (1103 Şa'ban) relatează că „...cetatea Cladova (*Fetihislam*) și tirgul Orșova (*Irşova*), se aflau în mîna dușmanului (austriecei) și că în afară de aceasta, pe mica insulă (*ada*) liniștită, ce se află la trecătoarea Orșova pe Dunăre, vreo cinci mii de ghiauri dintre austriecei, maghiari și haiduci au așezat în toate părțile tunuri și șarampoi...“. În continuare, vorbindu-se despre plecarea austrieților se spune: „...Insula mai sus-arătată a fost cucerită, luîndu-se treizeci de tunuri mai mari și mici și munițiile existente acolo și ținîndu-se seama că locul acela de trecere (*Ada-Kale*) pentru oștile islamice, fiind important, s-a cerut învoire de la marele serdar și astfel toate oștile fiind adunate, s-a construit acolo o mare cetate cu întărituri de pămînt de «șarampo», transformînd-o într-o fortăreață puternică“.

După plecarea austrieților din regiunea Orșovei și insulei Ada-Kale se spune: „De asemenea s-au trimis și firmane prin oameni pentru ca în afară de „șans-adasi“, care se află în fața Orșovei să se înceapă reparațiile și refacerile...“ (*Silahtar tarihi* vol. II, Istanbul 1928, p. 195, 540—542 și 643).

Fiind vorba de situația critică a insulei Ada-Kale, mereu hărțuită în a doua jumătate a secolului al XVII-lea de austriecei, nu se poate trece cu vederea nici cronica lui Mehmed Raşid, istoriograf oficial al Imperiului otoman (*Vaka-i nüvis*). Astfel, descriîndu-se evenimentele anului 1688 se insistă asupra recuceririi cetăților Orșova și Cladova de la austriecei de către amiralul otoman Ali paşa.

Povestindu-se despre cucerirea și supunerea insulei „Ada [Kale] se spune: „Afurisiții de austriecei au construit cu palisade (*şarampoi*) un puternic șanț (*şanis*) pe insula Ada [Kale], aflată la mijlocul fluviului Dunărea, iar înlăuntrul ei au pus tunuri și luptători. De aceea, ei au împiedicat trecerea vaselor de zaherea spre Belgrad; ocuparea ei fiind importantă, oastea împărătească s-a îndreptat spre Vidin... După ce paza și apărarea cetății Belgrad au fost pregătite așa cum se cuvine, au pornit de acolo

¹⁵ L. F. Marsigli *Stato Militare dell' impero ottomano*, Amsterodamo — 1732, avînd și o traducere franceză (Haye) intitulată: *L'État militaire de l'Empire Ottoman, ses progres et sa décadence*, 1734. Vezi și Marcel Romanescu, *Cantemir, Montesquieu și Marsigli*, în vol. „În amintirea lui Constantin Giurescu“, București, 1944.

și cînd au așezat corturile lor într-un loc aproape de insula Ada [Kale] numită „Şanţ“ (*Şans*)... a fost indicată oastea pentru cucerirea și supunerea celui „şanţ“. Din descriere rezultă că ghirdapurile (cazane), deci și Ada-Kale, erau ocupate și întărite de *haiduci* care adesea atacau vasele cu zaharea ce se îndreptau spre Belgrad (*Tarih-i Raşid* II, 190). Desigur, aceasta era una din formele de luptă împotriva dominației otomane.

Prin cunoscuta pace de la Carlowitz (1699), Banatul cu Ada-Kale a rămas sub stăpînirea Porții otomane, iar în anul 1716 sînt aduși aici și la Orșova 4.000 de romîni pentru noi lucrări de întărire. Cu toate acestea, în anul 1717, după înfrîngerea lui Regep paşa lingă Belgrad, austriei ocupă din nou Ada-Kale și Orșova¹⁶).

Dar atacurile turcești asupra insulei continuă și au drept rezultat alungarea austrieilor și ocuparea ei de forțele otomane. Prin tratatul de la Belgrad din 18 septembrie 1739 se stabilește că Ada Kale rămîne Imperiului otoman împreună cu Oltenia și Serbia, afară de Banat.

Odată cu încheierea tratatului de pace se arată misiunea lui Seidi efendi pentru aranjarea treburilor și fixarea granițelor dintre Oltenia și insula Ada [Kale].

O serie de documente turcești din Arhivele statului ne arată că pe acest petec de pămînt viața nu era liniștită, nici pînă la 1788, așa după cum se crede de obicei. Astfel, printr-o poruncă vizirală de pe la 1768/1181 H. (după sigiliu), 'Abdullah paşa, caimacan al marelui vizir, poruncește lui Köse Mustafa aga, muhafiz de Ada-Kale și Cladova ca, împreună cu domnul Țării Romînești Grigore Ghica III, să întărească trecătorile și palâncile mereu atacate de rebeli în urma răscoalei de la Belgrad (v. facs. I)¹⁷. E de reținut că aceste frămîntări din regiunea Porților de Fier coincid cu începutul războiului ruso-turc din 1768—1774.

Alte documente de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, în special din Colecția Hurmuzaki¹⁸), reflectă, pe de o parte, relațiile insulei Ada-Kale cu Osman Pazvantoglu¹⁹), pașă rebel de Vidin, și pe de altă parte, incursiunile de jaf ale insularilor (*adalii*) în Oltenia și Țara Romînească. În această privință unii dintre cercetătorii istoriei care s-au ocupat cu epoca lui Tudor Vladimirescu au semnalat existența unor *panduri turcești* și *panduri muscălești*, începînd de pe vremea războiului ruso-turc din 1806—1812²⁰). Despre pandurii lui Regep aga muhafiz de Ada-Kale (1805—1814), menționează un document din primăvara anului

¹⁶) Constantin Dapontes, *Efemerides Daces*, vol. II, p. 331.

¹⁷) Catalog. doc. turc. vol. I, p. 76, nr. 252.

¹⁸) E. Hurmuzaki, *Doc. privitoare la istoria romînilor*, vol. XIX, 1—2 și vol. XX (1940).

¹⁹) *Paswan-Oghlu (Pasbanzade)* în „Encyclopédie de l'Islam“, vol. III, 1936, p. 1105—1106.

²⁰) Emil Vîrtosu, *Mărturii noi în viața lui Tudor Vladimirescu*, Buc., 1941, p. 87; I. Ncașu, *Revolta pandurilor din dec. 1814 — februarie 1815*, în „Studii“ X, nr. 1, 1957, p. 133.

1807, amintind de o luptă cu turcii lui Mola aga, urmașul lui Osman Pazvanoglu din Vidin²¹). Un alt document prezintă pe panurii din slujba turcilor lui Regep aga, din Ada-Kale, mai înainte de „răzmerița rușilor”²²), ca pe

Facsimilul 1. — (1768/1181) Buiurultu'ul lui 'Abdullah pașa către Köse Mustafa aga, muhafiz de Ada-Kale și Fetihişlam pentru întărirea pălâncilor și trecătorilor.

niște hoți de vite și contrabandiști. Înainte de eliberarea Olteniei de către ruși, avînd loc o înțelegere între Mola aga și Regep aga, patru plăși (*kaza*), din județul Mehedinți, au fost cedate muhafizului din Ada-Kale²³). Dar, în aprilie 1807, o parte din pandurii lui Regep aga au trecut de partea pandurilor olteni²⁴), iar restul împreună cu turcii *adalii*, au făcut o incursiune la Tirgu Jiu, de unde s-au întors cu robi dintre boieri și negustori²⁵).

²¹) Fond Glogoveanu, doc. 584/1807.

²²) Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. 74—75.

²³) Fond Glogoveanu, doc. 584/1807.

²⁴) Hurmuzaki, *Documente...* vol. XIX, 2, p. 1409.

²⁵) Ibidem, p. 604.

În vara anului 1810, cetățile *Ada-Kale* și *Cladova* au fost ocupate de un detașament rus sub comanda maiorului Redrikov și a unui batalion de panduri, de sub comanda lui Tudor Vladimirescu, care au dat dovadă de multă bravură, după cum ne arată un act rusesc²⁶. Din această perioadă, Tudor Vladimirescu a dus o mare luptă împotriva pandurilor jefuitori și turcilor *adalii*²⁷).

În urma intrigilor lui Hafiz Ali pașa, din Vidin, și ale lui Suleiman pașa din Belgrad, aproape de sfârșitul anului 1814, a fost ucis mișesește Regep aga din Ada-Kale, ceea ce a nemulțumit divanul Porții²⁸). Ali pașa, concentrând în fața Cladovei 600 de neferi, amenința liniștea insulei Ada-Kale²⁹). Pe la începutul lunii decembrie, din acest an, Salih aga, fratele și urmașul lui Regep aga, cu pandurii și neferii săi din Ada-Kale, a făcut multe incursiuni în județul Mehedinți spre a strânge provizii pentru rezistență³⁰). În cele din urmă, înainte de 23 decembrie 1814, Salih aga a reușit să ocupe Cernețul. Mănăstirea Strehaia³¹) și alte localități din Oltenia, unde *adalii* s-au datat la jaf. La 28 ianuarie 1815, Tudor Vladimirescu, care se întorcea din țară, scria din Orșova lui N. Glogoveanu că nu poate pleca la București din cauza răzvrătirii *adaliilor*, care au ars Cernețul, jefuiesc ținutul și au început să ia robi³²). La 8 aprilie 1815, Tudor Vladimirescu adevărește că Gorovei, sătean din Ilovița (Mehedinți), a fost luat cu forța de pandurii din Ada-Kale³³). La câteva zile după aceasta, Petrache Culaoglu din Orșova îi face cunoscut lui Hagi Ianuș că pașa de la Ada-Kale a încercat să-l prindă pe Dimitrie Girbea omul lui Tudor.

Dintr-un act grecesc, din 30 aprilie 1815, aflăm despre încercările de înăbușire a răscoalei *adaliilor*³⁴). Tot în cursul acestui an (1815), armeanul Manuc bei, fost candidat la tronul Moldovei³⁵) comunică lui Capo d'Istria rămânerea lui Iusuf aga cu 2000 de oșteni la Craiova, sub pretext că apără Țara Românească de frații Regep din Ada-Kale. De fapt această măsură a fost luată pentru a se stăvili incursiunea rebelilor sirbi. Din cuprinsul acestui act mai aflăm că au fost emise două firmane pentru iertarea fraților Regep aga din Ada-Kale, la intervenția domnului Țării Românești³⁶). Într-o scri-

²⁶) *Documente privind istoria romînilor. Răscoala din 1821*, „Documente interne“, vol. I, Buc.; Ed. Acad. R.P.R., 1959, p. 50—51

²⁷) I. Neacșu, *op. cit.*, p. 134.

²⁸) Hurmuzaki, *Documente...*, XX, p. 190.

²⁹) *Ibidem*, p. 125.

³⁰) *Ibidem*, p. 196.

³¹) Emil Vîrtosu, *Mărturii...*, p. 17.

³²) N. Iorga, *Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu din anii 1814—1815*, București, 1914, p. 17—18.

³³) *Doc. privind... Răscoala din 1821*, vol. I, 1959, p. 95.

³⁴) *Ibidem*, p. 96—97.

³⁵) H. Dj. Siruni, *Bairaktar Mustapha pacha et Manouk bey*, „prince de Moldavie“, în rev. „Balcenia“ vol. VI, 1943, p. 53—100.

³⁶) *Doc. privind... Răscoala din 1821*, vol. I, p. 97—98.

soare din 8 martie 1818 se aduce la cunoștință mitropolitului că hotărnicia nu s-a putut face din cauza năvălirii *Adaliilor*, adică a insularilor din *Ada-Kale* (*Indice cronologic*, nr. 1/1961, doc. nr. 11762).

Vorbind despre aprovizionarea insulei Ada-Kale amintim de „copiile după porunca zaharelei din oct.—6 nov. (1817) ce au făcut trebuință a duce breslele la Ostrova care s-au plătit, fiind predată lui Derviş-bei, *Ada-muhafizie*, cu 6 parale ocaua de făină”³⁷⁾.

Printr-un firman din octombrie 1818 sultanul Mahmud II poruncește lui Alexandru Suțu, domnul Țării Românești, să furnizeze și restul de 2.000 chile de Braila, de mei și 100.000 ocale făină, din recolta anului 1815/1230 H. pentru hambarele cetății *Ada-Kale*, socotindu-se în contul tributului de 16.500 guruși. Deci, se vor preda încă 82.000 ocale de făină și 40.000 chile de mei înainte de sosirea iernii (v. facs. 2)³⁸⁾.

Printre numeroasele documente din arhiva lui Gr. Ghica, domnul Țării Românești (1822—1826), se întilnesc unele piese care reflectă caracterul relațiilor dintre Valahia și Ada-Kale.

Așa de pildă, printr-o scrisoare din 21 octombrie 1822 el-Hadj Abdul Kerim, muhafiz de Ada-Kale și Cladova (*Fetih-islam*) confirmă lui Grigore Ghica primirea unui firman prin care se poruncește că nimeni, afară de negustorii capanlii, nu are voie să treacă în serhatul Valahiei spre a procura zaherea (v. facs. 3)³⁹⁾. Printr-o altă scrisoare din 4 aprilie 1823, Abdullah, muhafiz de Ada-Kale, îi atrage atenția lui Grigore Ghica că locuitorii de acolo sint aprovizionați cu zaherea și vite din Țara Românească, dar au unele dificultăți din partea ispravnicului de Cerneț⁴⁰⁾.

Un act din 1823 privește procurarea de unt sau de miere de Ramazan bairam pentru pașa din Ada-Kale. La 4 martie/1/823, căimăcămia de Craiova, adresându-se ispravnicilor de Mehedinți în legătură cu prezența unor tilhari veniți de dincolo de Dunăre, cere să vină la Ada [Kale] muhafizi, ca să dea poruncă pentru paza oralului dunărean.⁴¹⁾ În același an, Grigore Ghica comunică muhafizului că a luat act că niște *haiduci*, atacînd pe un curier, i-au luat lucrurile și banii muhafizului⁴²⁾. La 5 mai 1824, el-Hadj Abdul Kerim mulțumește lui Grigore Ghica pentru felicitarea și darurile trimise cu ocazia bairamului de Ramazan⁴³⁾. La 1 septembrie 1824, el-Hadj Abdul Kerim îi confirmă lui Grigore Ghica primirea a 60 de bucați lemne de fag pentru condace de tunuri⁴⁴⁾. Mai târziu, la 22 iunie 1826, el-Hadj Abdul Kerim îl roagă pe Grigore Ghica să dea poruncă zapciilor spre a descoperi *haiducii* care jefuiseră pe cojocarul său, Iorgachi, lingă București de

³⁷⁾ N. Iorga, *Situația agrară, economică și socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, Doc. contemporane, Buc. 1915, p. 90.

³⁸⁾ *Catalog doc. turc.* vol. I, p. 254.

³⁹⁾ *Ibidem*, p. 295.

⁴⁰⁾ *Ibidem*, p. 322.

⁴¹⁾ N. Iorga, *opt cit.*, p. 220—221.

⁴²⁾ *Catalog doc. turc.*, vol. I, p. 335.

⁴³⁾ *Ibidem*, p. 370.

⁴⁴⁾ *Ibidem*, p. 385.

6.000 guruși, o tabacheră, un inel cu smaragd etc.⁴⁵⁾. Printr-o scrisoare, din 9 aprilie 1826 (gurré Ramazan 1241), el-Hadj Kerim, muhafiz de Ada-Kale, mulțumește lui Grigore Ghica pentru 100 ocale de grăsimă, 50 ocale de miere și 1.000 ocale de făină trimise ca dar de Ramazan-bairam⁴⁶⁾. Printr-o scrisoare, din 24 mai 1827, el-Hadj Kerim, muhafiz de Ada-Kale, roagă pe Grigore Ghica să dea poruncă ispravnicului de Cerneț să nu se opună la aprovizionarea insulei cu *zaherea*, *vite*, *lemn*e, etc. și nici să interzică locuitorilor de a veni cu marfă în insulă (v. facs. 4)⁴⁷⁾, iar puțin timp după aceasta îi comunică despre ridicarea podvezilor și furnizarea unor cai de menzil, plătindu-se câte 12 parale de fiecare cal pe oră⁴⁸⁾.

Din cuprinsul acestor documente ne putem forma o idee asupra caracterului legăturilor Țării Românești cu insula Ada-Kale în perioada domniilor pămîntene. Acestea, privite în ansamblu, au unele aspecte politice, diplomatice, militare și în deosebi economice. În perioada marilor frământări care au urmat Ada-Kale a fost un loc de exil pentru revoluționarii țărilor subjugate. Astfel, în 1848 nu se știe dacă au fost exilați aici, dar au fost reținuți câteva zile unii dintre fruntașii revoluției din Țara Românească cu ocazia trecerii lor spre Semlin⁴⁹⁾. În august 1849 a poposit aici L. Kossuth care, predîndu-se turcilor din Ada-Kale, a fost trecut în Imperiul otoman⁵⁰⁾. În anul 1868, atît fortul Elisabetha cît și alte întărituri ale insulei Ada-Kale au fost luate de principele Serbiei, Mihail Obrenovici, de la turci.

Cu ocazia războiului romino-ruso-turc din 1877—1878, la 26 mai 1878, Ada-Kale a fost iar ocupată de austrieci. Prin tratatul de la Berlin 1878, printr-o înțelegere între Turcia și Austria se reglementează situația precară a insulei Ada-Kale, în sensul că este trecută sub protectoratul Austro-Ungariei și sub stăpînirea Porții. Din acest moment s-au luat măsuri pentru paza și administrația insulei, înstituiindu-se un „guvernator“ (*müdür*)⁵¹⁾, un cadîu sau naib (judecător)⁵²⁾, un *imam*⁵³⁾, un *muezzin*⁵⁴⁾, apoi un învățător și o învățătoare (*mu'allim*). Guvernatorul conducea insula cu ajutorul unui „consiliu administrativ“ (*medilisi idare*) compus din patru membri, aleși periodic prin vot. Aceștia aveau legături și cu consulatele otomane din Budapesta, Orșova, Turnu Severin, Calafat și Craiova. Printr-un decret din 2 noiembrie 1885, insula a fost declarată garnizoană deschisă, încetînd a mai fi o cetate militară. De acum, ea putea fi vizitată de oricine.

Spre a ușura cituși de puțin viața grea a locuitorilor insulei au fost acordate unele privilegii din partea ambelor puteri. Astfel, adalii aveau dreptul să importe orice fel de marfă și în orice cantitate, fără nici o taxă vamală, puteau vinde diverse produse la schela Orșovei etc. Nu aveau însă voie să poarte arme, decît de vînătoare. Această situație a existat pînă în 1918.

⁴⁵⁾ *Ibidem*, p. 450.

⁴⁶⁾ *Ibidem*, p. 438.

⁴⁷⁾ *Ibidem*, p. 472.

⁴⁸⁾ *Ibidem*, p. 476.

⁴⁹⁾ *Anul revoluționar 1848*, vol. VI, 1910, p. 56—57.

⁵⁰⁾ A. Ali, *Monografia insulei Ada-Kale*, p. 60.

⁵¹⁾ *Müdür*, mai are sens și de director, prefect sau subprefect.

⁵²⁾ *Naib*, substitut, ajutor de cadîu.

⁵³⁾ *Imam*, preot musulman; grad în ierarhia ecleziastică a religiei mahomedane.

⁵⁴⁾ *Muezzin*, cîntăreț care chiamă pe musulmani, de pe minaret, la rugăciune.

În primul război mondial armata română a dus lupte cu austriecii la Ada-Kale și Orșova, pe care le-a ocupat. După acest război, nimeni nu se gîdea la acest petec de pămînt din mijlocul Dunării, deși prin tratatul de la Trianon el revenea Romîniei. În situația lor, locuitorii din Ada-Kale au cerut, printr-un plebiscit din 1923, alipirea insulei la Romînia. Au avut însă de luptat cu greutăți materiale și în Romînia burghezo-moșierească. Abia regimul democrat-popular a asigurat o viață materială și culturală demnă și populației din Ada-Kale, de altfel ca tuturor minorităților naționale din țara noastră.

După această schiță istorică e necesară o prezentare generală a arhivei insulei Ada-Kale.

*
* *

În anul 1956 un grup de cercetători a întreprins cercetări arhivistice în insula Ada-Kale. Cu acest prilej, într-o cameră a Moscheei, s-a descoperit un morman de hirtii în dezordine. La un studiu al lor s-a constatat că este vorba de o arhivă relativ nouă privind administrația insulei Ada-Kale după 1878. Arhiva s-a predat Direcției generale a arhivelor statului⁵⁵).

Majoritatea din actele turcești, care constituie această arhivă, au o datare (*tarih*) dublă după *calendarul financiar-administrativ (malie)*, cu ani solari (*semsie*) și după vechiul calendar mahomedan cu ani lunari (*kamerie*)⁵⁶).

Sub raport cantitativ, numărul actelor intrate în Arhivele statului depășește cifra de 8.000 de piese. Majoritatea (cca. 5.500) sînt în limba turcă cu caractere arabe și cîteva în transcriere latină, iar restul în germană, franceză, romînă, maghiară, sîrbă și bulgară.

Făcînd abstracție de două piese mai vechi, din 5 ianuarie 1733 (1147 Șa'ban) și alta din 1814/1230, actele care compun arhiva privesc perioada 1878—1923, cînd Ada-Kale a avut un regim special sub protectoratul Austro-Ungariei și stăpînirea Turciei. Acestea sînt scrise pe hîrtie de diverse calități și proveniență; majoritatea au mărimea unei coli ministeriale de 21 × 34,4 cm. și 17 × 24 cm.; multe au ca en-tête: „*Müdür-i Ada-i Kebir*“ sau „*Ada-Kale — Müdürieti*“, adică „Guvernatorul insulei celei mari“ sau „Ada-Kale“. De la 1898 începe să apară, alături de en-têtul turcesc și corespondentul în franceză, iar ceva mai înainte sînt și acte în germană cu en-têtul garnizoanei austriece. Așa de pildă, printr-un act din 23 iunie 1898, guvernatorul din Ada-Kale solicită Ambasadei Turciei din Viena autorizația de a schimba sigiliul din cauza unor greutăți. Drept răspuns, la 2 iulie 1898, Mahmud Nedim permite gravarea unui nou sigiliu cu legenda turcească și în franceză etc. Cele mai multe piese sînt scrise cu o cerneală neagră, lucioasă ca de tuș; la altele se observă o cerneală cafenie, puțin ștearsă și violetă. Deci, pe lîngă cerneala de fabricație turcească, despre care am vorbit în altă parte⁵⁷), s-a folosit și cerneală europeană. Ca tip de scris se observă frecvent așa-zisul *rik'a*, un fel de scriere cursivă folosită în administrație și cores-

⁵⁵) „Proces-Verbal“, nr. 4233, 15 oct. 1956, Dos. II, 1956.

⁵⁶) Mihail Guboglu, *Introducere în cronologia musulmană apud Tabele sincronice. Datele hegirei și datele erei noastre*, București, 1955.

⁵⁷) M. Guboglu, *Paleografia și diplomatia turco-osmană* (Studiu și album), Buc., „Ed. Acad. R.P.R.“ 1958, p. 23—26.

pondență familiară. Un singur document și anume beratul (1814/1230 H.) este în scrisul caracteristic cancelariei otomane numit *divani*, avînd alternativ un rînd în roșu și altul negru ⁵⁸⁾). Actele sînt întărite cu diverse sigilii (*müdür*); unele sînt presărate cu nisip auriu (*altin-rik*). Astfel, pe sigiliul guvernatorului Djami, pe un act din 31 decembrie 1899 se poate citi: *Müdür-i Kal'a-i Ada-i Kebir*, adică „guvernatorul cetății din Ostrovul mare“. Frapează mai ales bogăția și varietatea filigranelor, atît europene cît și turcești, din care se poate extrage o colecție frumoasă ⁵⁹⁾).

Înainte de a analiza unele aspecte legate de conținutul acestei arhive, reliefăm actele cele mai vechi, anterioare anului 1893, cînd începe să crească simțitor numărul lor. De fapt, cea mai veche piesă, din 5 ianuarie 1733, reprezentînd un act de donație pioasă (*vakîf*) ⁶⁰⁾, prin care el-Hadj Ali aga lasă fiului său el-Hadj Osman aga un han cu dependențe, nu privește direct Ada-Kale, ci comuna Akva ⁶¹⁾. Al doilea document este un brevet imperial (*berat-i humaiun*), din 1814/1229, prin care sultanul Mahmud II acordă unele privilegii muhafizului din Ada-Kale și Cladova ⁶²⁾.

După cum s-a amintit mai sus, restul actelor sînt mai noi. Creatorii acestui fond sînt în primul rînd: „Guvernămîntul insulei Ada-Kale“ (*Ada-i Kale müdürîeti*) și Ambasada Turciei din Viena (*Viyana sefareti..*) etc. Se poate spune că cea mai mare parte a acestui fond o constituie corespondența dintre ambasadorii Turciei din Viena, începînd cu Esad bei, Iusuf Ziya, Mahmud Nedim bei, Şeyket bei etc. și guvernatorii insulei Ada-Kale în diverse probleme, cele mai multe legate de nevoile locuitorilor insulei. Astfel, printr-o scrisoare din 9 martie 1878 Esad bei, ambasadorul Turciei la Viena, confirmă guvernatorului din Ada-Kale primirea arzului unor locuitori din insulă contra transferării lor forțate în altă parte, solicitînd insistent sau rîmînerea lor mai departe acolo sau o despăgubire pentru casele și imobilele lăsate în insulă. Se comunică din partea ambasadorului că acest caz a fost raportat Porții (facs. 5) ⁶³⁾. Într-un act în limba germană, din 10 august 1889, specificîndu-se o serie de mărfuri sosite cu vaporul din străinătate și nevămuite, se menționează și „1 colet de fierărie de 110 kg. *sosit din România pentru import*“ ⁶⁴⁾. La 15 octombrie [1889] se comunică müdiratului că Ministerul de Război otoman a fost însărcinat să aibă grijă de îmbrăcămîntea celor doi „zapcii“ (*zaptiye*), un fel de jandarmi, însărcinați cu paza acestei insule ⁶⁵⁾.

În fine, printr-o scrisoare din 12 decembrie 1892, Yusuf Ziya, ambasadorul Turciei la Viena, comunică guvernatorului din Ada-Kale, Bekir efendi, că Ministerul de Interne (*dahlie nazareti*) a dat dispozițiile cuvenite Băncii otomane pentru transferarea sumei de 25 lire (turcești) în vederea reparării conacului guvernamental din Ada-Kale ⁶⁶⁾.

⁵⁸⁾ M. Guboglu, *op. cit.*, p. 26—32.

⁵⁹⁾ M. Guboglu, *op. cit.*, p. 36.

⁶⁰⁾ Wakf în Encl. Isl., vol. IV, 1934, p. 1154—1162.

⁶¹⁾ Arh. St. Buc., fond turc. Ada-Kale, pach. I/1.

⁶²⁾ Arh. St. Craiova.

⁶³⁾ Arh. St. Buc., fond turc. Ada-Kale, pach. I/2.

⁶⁴⁾ Ibidem, I/3.

⁶⁵⁾ Ibidem, I/5.

⁶⁶⁾ Ibidem, I/8.

Deci, numărul celor mai vechi documente (1733—1892) în turcă și germană, păstrate în această arhivă, abia dacă ating cifra de zece piese. Acest fapt ne face să credem că restul arhivei turcești din *Ada-Kale*, tocmai partea cea mai importantă anterioară anilor 1877—1878, a fost dusă în sudul Dunării și în Turcia. În această privință amintim că bogata arhivă turcească conservată cu grijă în Secția orientală a Bibliotecii de Stat „V. Kolarov“, pe care am prezentat-o în coloanele acestei reviste⁶⁷⁾, cuprinde un material bogat și prețios pentru trecutul ostrovului turcesc (*Ada-Kale*) de pe Dunăre. Registrele cadiilor dunăreni, îndeosebi cele de la Vidin, de care s-a ocupat mai îndeaproape dr. J. Kabrda/Brno⁶⁸⁾, conțin material bogat începând din veacurile XVI—XVII și pînă pe la mijlocul veacului al XIX-lea privind legăturile cetății insulare *Ada-Kale* cu Peninsula Balcanică și Țările Romine. De asemenea, se găsesc unele acte în fondul OAK din aceeași arhivă privind direct sau indirect trecutul insulei-cetate. Desigur, un anumit număr de acte se pot găsi și în arhivele Austriei, Ungariei și Iugoslaviei, nesemnaltate pînă în prezent. Nu este exclus ca la o cercetare mai amănunțită să se descopere chiar la locuitori piese mai vechi. De pildă *beratul* de mai sus a fost achiziționat de la un cetățean, iar cu ocazia cercetărilor arhivistice din insulă a fost văzut în posesia unei turcoaice bătrîne un *manuscris turcesc* din secolul al XVIII-lea, cuprinzînd o istorie sumară a insulei *Ada-Kale*. O simplă răsfoire ne-a lăsat impresia că avea un conținut axat mai mult pe războaiele turco-austriece.

Revenind la grosul *arhivei*, din 1893 și pînă în 1923, amintim că ea cuprinde un număr relativ restrîns de acte care privesc teritoriul Romîniei, reprezentînd adesea corespondența mîdiratului din *Ada-Kale* cu consulatele otomane din Turnu Severin, Calafat, Craiova, Galați etc, sau cu România în general, de cele mai multe ori fiind vorba de *călătorii* și *aprovizionare*. Așa de pildă, la 26 aprilie 1895 guvernatorul din *Ada-Kale*, adresîndu-se Ambasadei Turciei din Viena, cere să se intervină la Ministerul de Externe pentru ca guvernămîntul să fie autorizat de a elibera locuitorilor adeverințe (*ilmii haber*) care să țină loc de pașapoarte, spre a putea pleca în Romînia și Ungaria⁶⁹⁾. La 10 mai, Ali Galib, ambasadorul Turciei din Viena, răspunde guvernatorului din *Ada-Kale* că Filoxenides, reprezentantul Turciei din Orșova, a aranjat cu autoritățile romînești ca locuitorii din *Ada-Kale* să poată trece nestingheriți la Turnu Severin, pentru păsurile lor, pe baza unui certificat în limba franceză, eliberat de mîdiratul otoman⁷⁰⁾. Peste cîteva luni, la 15 septembrie 1895, meșterul romîn Ioan Constantinescu adeverește că a primit suma de 15,30 fiorini pentru repararea școlii din *Ada-Kale*⁷¹⁾. În anul următor, la 5 august 1896, Mahmud Nedim, noul ambasador al Turciei la

⁶⁷⁾ M. Guboglu, *Despre arhiva turco-orientală din Biblioteca de stat „V. Kolarov“ din Sofia. Importanța ei*, în „Revista Arhivelor“, nr. 2, 1959, p. 180—214 și nr. 1, 1960, p. 134—182 și o sinteză intitulată: *Les documents turcs de la section orientale de la Biblioteque „V. Kolarov“ de Sofia et leur importance pour l'histoire de pays roumaines*, în „Studia et acta orientalia“, vol. I, 1961, p. 93—112.

⁶⁸⁾ Josef Kabrda, *Les anciens registres turcs des cadis de Sofia et leur importance pour l'histoire de la Bulgarie*, în „Archiv Orientalni“, vol. XIX, 1—2, Praha 1951, p. 329—392 + facs.

⁶⁹⁾ Arh. St. Buc., fond turc. *Ada-Kale*. 1/70.

⁷⁰⁾ Ibidem, 1/74.

⁷¹⁾ Ibidem, 1/91.

Viena, răspunde guvernatorului din Ada-Kale, cu privire la invitația României și Serbiei la solemnitatea inaugurării canalului Porțile de Fier (*Demir-Kapı*). Un act românesc ne arată că, în ziua de 8 septembrie 1896, s-a încheiat un contract între notabili din Turnu Severin, în frunte cu primarul Paul Mitarin și cu reprezentanții din Ada-Kale, Ismail Mustafa, Șemsi Ali și Arif Ismail, permițându-se săracilor insulei să procure lemne uscate, crengi și butuci din islazul comunei Turnu Severin, din țara muntelui Alion, trei zile pe săptămână, pînă la 5 mai 1897, în schimbul sumei de 30 franci ⁷²⁾. Printr-un alt contract, din 21 decembrie 1899, reprezentanții din Turnu Severin, în frunte cu primarul Simion Balaci și cei din Ada-Kale hotărâsc, împreună cu Ali Mustafa, ca populația insulei să-și procure lemne uscate din pădurea Turnu Severin pentru suma de 30 fiorini ⁷³⁾. Printr-o adresă din 15 august 1901 guvernatorul din Ada-Kale comunică lui Mahmud Nedim, ambasadorul Turciei la Viena, că pe la mijlocul lunii septembrie, după cum a declarat un comisar român de la frontieră, va sosi la Ada-Kale o comisie mixtă romîno-maghiară, pentru a hotărî alipirea insulei la Ungaria, ceea ce a stîrnit nemulțumire generală. Se cer lămuriri pentru calmarea spiritelor agitate ⁷⁴⁾. La 12 octombrie din acest an, cîțiva negustori turci se plîng guvernatorului din Ada-Kale că au fost împiedicați de ostași romîni să meargă la tîrgul din Vîrciorova, lucru ce se permitea altor vecini ⁷⁵⁾. E de reținut cuprinsul actului din 23 ianuarie 1902, prin care naibul insulei Ada-Kale și cei patru membri ai consiliului administrativ comunică Ambasadei Turciei din Viena că Felix Simon, comerciant din Orșova, nu este corespunzător în postul onorific de consul al Turciei, fiind defăimător al Imperiului otoman; se cere ridicarea titlului acestuia de „țîlmaci al insulei Ada-Kale” acordat cu doi ani mai înainte ⁷⁶⁾. Mai interesant pentru noi este cuprinsul unei adrese din 8 februarie 1902 prin care guvernatorul insulei Ada-Kale transmite Ambasadei Turciei din Viena, contractul în limba romînă și turcă dintre autoritățile din Ada-Kale și meșterii romîni, care s-au angajat pentru repararea moscheei din Ada-Kale, pentru care a fost alocată suma de 3.778 fiorini. Ulterior, deoarece fondurile sînt insuficiente, se mai cer încă 1.000 fiorini pentru plata meșterilor și pentru materialele necesare ⁷⁷⁾. La 2 aprilie 1902, departamentul pădurilor din Orșova permite să se taie copacii din pădurile acestei localități necesari reparației moscheei din Ada-Kale ⁷⁸⁾. În actul din 7 iunie 1902 se vorbește de contrabanda de *spirt* și *tutun* în zona neutră a Orșovei și pe malul românesc, precum și introducerea de *spirt* în Ada-Kale ⁷⁹⁾. Strîns legat de aceasta este actul din 4 iulie 1902, prin care Mehmed Ali comunică Ambasadei Turciei din Viena confiscarea a zece butoaie de *spirt* ce se transportau la Orșova pentru un negustor de pe malul românesc ⁸⁰⁾. E de reținut faptul că la 26 octombrie 1905, Ömer Lütfi, guvernator

⁷²⁾ Ibidem, I/145.

⁷³⁾ Ibidem, I/366.

⁷⁴⁾ Ibidem, I/479.

⁷⁵⁾ Ibidem, I/485 a.

⁷⁶⁾ Ibidem, I/548.

⁷⁷⁾ Ibidem, I/561.

⁷⁸⁾ Ibidem, II/8.

⁷⁹⁾ Ibidem, II/67.

⁸⁰⁾ Ibidem, II/75.

în Ada-Kale, cere telegrafic instrucțiuni de la Mahmud Nedim bei, ambasadorul Turciei la Viena, despre intervenția autorităților românești din Turnu Severin pentru a preda pe dr. C. Ilievici din Ada-Kale, acuzat că făcuse parte dintr-o asociație de falsificare a monedelor românești⁸¹). Apoi, se raportează Ambasadei din Viena că Vladimir Korolov a fost arestat și predat autorităților românești din Turnu Severin, pentru falsificare de monede. La o percheziție făcută în Ada-Kale, la dr. C. Ilievici și Deghermengioglu din Samos, de consulul otoman Haidar bei, un funcționar din Turnu Severin și altul din București nu au găsit nimic suspect⁸²). În alte trei scrisori din 27—28 octombrie 1905, Mustafa Asim, însărcinat cu afaceri al Ambasadei Turciei din Viena, adresându-se guvernatorului din Ada-Kale, discută cazul falsificării monedelor românești, arătând că dr. C. Ilievici nu poate fi predat autorităților din Turnu Severin, fiind cetățean otoman. În acest caz, guvernul romin trebuie să se adreseze celui otoman⁸³). Și în anul următor, la 13 mai 1906, se discută cu Ambasada din Viena cazul dr. C. Ilievici și al lui Deghermengioglu din Samos și rezultă că aceștia n-au falsificat monede românești⁸⁴).

Se pot indica desigur, numeroase acte care cuprind știri răzlețe despre relațiile insulei Ada-Kale cu România pînă la 1923. Cele mai multe însă sînt de valoare subsidiară. Așa de pildă, meșterul lăcătuș Pavel Vremeșu confirmă, printr-un act românesc, că a primit la 26 și 31 mai 1916 suma de 101 coroane „pentru ferale ce trebuie la biserica din Ada-Kale”, adică la moschee⁸⁵). Printr-o cerere din 7 ianuarie 1919, Gh. Drăghicescu, din Turnu Severin, roagă pe guvernatorul din Ada-Kale să fie despăgubit parțial de costul a 363 kg. de sodă caustică a 17 coroane kg. pe care le cumpărase din insulă și barcagii au reușit să-i transporte această cantitate doar pînă la pichetul românesc de la Virciorova⁸⁶) etc.

*
* *
*

Numărul actelor care reflectă anumite framintări sociale este restrîns. Prin faptul că pe la sfîrșitul secolului trecut sau pe la începutul secolului XX, au pătruns aici idei, manifeste sau ziare cu conținut revoluționar, ne face să credem că societatea secretă otomană „Uniune și Progres” (*İttihad ve terakki*), care a desfășurat o febrilă activitate împotriva despotismului lui Abdul-Hamid II, avînd și o filială în Dobrogea, sub conducerea lui Ibrahim Themo, ideologul revoluției junilor turci, a avut cîțiva adepți și în Ada-Kale. Acest fapt este ilustrat de o adresă din 11 aprilie 1902 prin care Ömer Lütfi, guvernatorul din Ada-Kale, raportează Direcției afacerilor consulare a Ministerului de Externe din Istanbul că în dugheana unui tutungiu s-a găsit un exemplar din ziarul revoluționar turec numit: „Şuray-i Ümmet”, expediat prin oficiul poștal din Orșova. I se mai face cunoscut că astfel de ziare „încendiare” au fost permise și în timpul guvernării înaintașului său

⁸¹) Ibidem, III/120.

⁸²) Ibidem, III 121.

⁸³) Ibidem, III/125 bis, 127, 127 bis, 140.

⁸⁴) Ibidem, III/248.

⁸⁵) Ibidem, VII/253.

⁸⁶) Ibidem, VIII/204.

Selim efendi. Trimițându-se ziarul direcției amintite mai sus, se cer indicații asupra locului unde trebuie predate astfel de ziare, dacă mai sosesc în insulă v. facș. 6) ⁸⁷⁾. În același an, guvernatorul din Ada-Kale raportează Ambasadei Turciei din Viena despre onorurile făcute de autoritățile maghiare bătrînului insular Ali, fiul lui Mustafa din Ada-Vale, numit și „Bego“, care în 1849 l-a condus la Vidin pe Kossuth. Acesta, împreună cu doi cetățeni din Ada-Kale, a fost invitat la Budapesta unde s-au tipărit cărți poștale cu figura bătrînului insular alături de cea a conducătorului revoluției maghiare de la 1848 ⁸⁸⁾. Nu pot fi trecute cu vederea nici unele acte privind acțiunea subversivă a comitagiilor macedoneni sau bulgari din părțile Orșovei și ale insulei Ada-Kale. Așa de pildă, printr-o scrisoare din 24 iulie 1900 Mehmed Gemil, însărcinatul cu afaceri al Ambasadei Turciei din Viena, cere guvernatorului din Ada-Kale unele lămuriri asupra comitagiilor macedoneni semnalati într-un sat aproape de Orșova ⁸⁹⁾. La rîndul său, guvernatorul Selim raportează ambasadei de mai sus, despre fuga comitagiilor din apropierea Orșovei și arestarea unuia dintre ei. Se comunică că asupra acestuia s-au găsit lucruri compromițătoare ca: *arme, acte false, otravă* etc. și au aflat că conducătorul lor este Vladislav Kovakov ⁹⁰⁾. La 3 august 1900 se transmite Ambasadei din Viena o proclamație găsită printre hîrtiile comitagiului de mai sus ⁹¹⁾. Desigur, cel care se va ocupa mai îndeaproape cu acțiunea subversivă a comitagiilor în această zonă, va găsi și alte acte îndeosebi din anii următori.

O serie de documente ne arată că locuitorii din Ada-Kale, în frunte cu guvernatorul ei, erau foarte atenți la acțiunile bulgărești, începînd mai ales din 1905, privind înarmarea lor împotriva Turciei. Așa de pildă, printr-o adresă din 17 noiembrie 1905, Ömer Lutfi, guvernatorul din Ada-Kale, comunică Ambasadei Turciei din Viena știrile confidentiale aduse în insulă de negustorul Simon Kugler din Orșova, cunoscut prin serviciile făcute guvernului otoman, mai ales prin culegerea informațiilor de natură confidențială. Acesta l-a înștiințat pe guvernator că la gara Orșova sînt debarcate de pe *vase bulgărești* niște *lăzi cu arme*; mîdûrul mai adaugă că a aflat și din alte surse că armele se compun din 60.000 de puști, trei vagoane cu tunuri, două vagoane cu dinamită și alte arme, destinate probabil punctelor întărite bulgărești de pe Dunăre. În concluzie, se arată că dacă toate acestea ar fi avut ca destinație Sofia, atunci ele ar fi fost expediate prin Belgrad ⁹²⁾. La 25 martie 1906 guvernatorul din Ada-Kale raportează Ambasadei Turciei din Viena că în acea zi, dis-de-dimineață, s-a încărcat la schela gării Orșova, pe un vas bulgăresc, un întreg vagon cu dinamită și patru lăzi cu alte unelte ⁹³⁾. Ambasadorul Turciei la Viena comunică guvernatorului din Ada-Kale că știe că bulgarii au transportat prin via Ada-Kale 4000 kg. dinamită și-i recomandă să urmărească cu atenție aceste mișcări de înarmare și să le raporteze la timp ⁹⁴⁾. Printr-o scrisoare din 22 aprilie 1907, guvernatorul

⁸⁷⁾ Arh. St. Buc. fond ture. Ada-Kale, II/26.

⁸⁸⁾ Ibidem, II/122.

⁸⁹⁾ Ibidem, I/411.

⁹⁰⁾ Ibidem, I/412.

⁹¹⁾ Ibidem, I/413.

⁹²⁾ Ibidem, III/148.

⁹³⁾ Ibidem, III/217.

⁹⁴⁾ Ibidem, III/292.

Ömer Lütfi și membrii consiliului administrativ din Ada-Kale: Adil Ali Rifaat și Tevfie raportează Ambasadei Turciei din Viena despre activitatea suspectă a lui Ligor Hairi, mai ales în ceea ce privește corespondența secretă cu Bulgaria și alte țări prin poșta de la Orșova, unde stătea de obicei ziua, iar noaptea se prezenta în insulă; aducea aici alcool, răspindea anumite zvonuri false, căuta pe ascuns să-i ajute pe bulgari etc. Cu acest prilej se cere insistent ordin pentru expulzarea acestuia din insulă în mod definitiv⁹⁵).

Pe la 17 decembrie 1907, guvernatorul din Ada-Kale, în urma instrucțiunilor primite de la Ministerul de Externe al Turciei, pentru a cerceta știrea sosită la minister, de la Orșova, privind transportul în Bulgaria a unei mari cantități de cartușe, raportează ministerului străduința sa pentru organizarea unui centru puternic de spionaj la Orșova. Acesta fiind în fața satului sârbesc *Tekiye*, din vecinătatea României, și fiind un punct de trecere în Bulgaria, este locul cel mai potrivit pentru transport de armament, atît în Serbia cit și în Bulgaria și România. Mădîrul mai raportează că, cu ajutorul lui Simon Kugler, om devotat Turciei și membru în consiliul municipal din Orșova, a angajat doi agenți care vor spiona și vor raporta toate mișcările suspecte; unul dintre agenți era secretarul magaziei de mărfuri sosite la agenția de navigație austriacă, iar altul avea un post asemănător la direcția căilor ferate. În privința ultimului transport, după știrile culese, acesta sosea din orașul Presburg, fiind trimis de Kerut. El a fost ridicat la 17 decembrie 1907 de către comisionarul Ganef și se compunea din 1500 kg. capsule de cartușe, în 10 lazi, 15.000 lazi cu gloanțe, în greutate de 10.000 kg. și 10.000 kg. cartușe⁹⁶) etc.

Fondul Ada-Kale cuprinde acte și știri diverse care privesc nu numai România și Bulgaria, ci și alte state din vecinătatea acestei insule, ca Serbia și Austro-Ungaria. Un loc important, printre acestea îl ocupă desigur piesele arhivistice care reflectă rostul și rolul garnizoanei austriece din insulă care avea unele fricțiuni cu populația turcească. Iată cîteva exemple:

Printr-o scrisoare din 5 ianuarie 1893 Iusuf Ziya, ambasadorul Turciei din Viena, confirmă primirea unei adrese din partea mădîratului din Ada-Kale privind lichidarea litigiului dintre guvernator și Milanof, locotenentul garnizoanei austriece, și prin care e întrebat dacă guvernămîntul trebuie să accepte vreun ajutor din partea guvernului austriac pentru *sărăcii* din Ada-Kale. Ca urmare, se răspunde că din partea ambasadei au fost prezentate mulțumirile cuvenite guvernului austriac pentru aplanarea litigiului în mod satisfăcător, iar în ceea ce privește ajutorul, se va putea primi dacă se oferă benevol⁹⁷). Printr-un alt act, din 3 iunie 1901, guvernatorul din Ada-Kale reclamă Ambasadei Turciei din Viena că comandantul garnizoanei austriece din insulă se amestecă în treburile populației turcești, împiedicînd de pildă, închiderea unui loc viran, pentru a se construi o casă sau a se face o grădină. El interzicea locuitorilor procurarea de cărămidă, pămînt și nisip de pe malul Dunării pentru construcțiile de case și ocupa locurile părăsite, pretînzînd pentru ele acte de posesiune (*tapu*). Insula fiind scutită din

⁹⁵) Ibidem, III/450.

⁹⁶) Ibidem, III/608.

⁹⁷) Ibidem, I/10.

vechime de impozite și taxe de moștenire, nimeni nu a îndrăznit să ceară pînă acum *tapiuri*. În încheiere se cere ambasadei să intervină energie pentru a curma această stare de încordare.

Printr-o adresă din 2 decembrie 1902 guvernatorul din Ada-Kale expune Ambasadei Turciei din Viena situația grea a insulei în toilul unei ierni cumplite. În decurs de 85 de ani, Dunărea înghețase a doua oară. Zăpada atinsese 35 cm, iar populația, prost aprovizionată și rămasă fără lemne, a început să taie pomii fructiferi. Însă, cu toate demersurile făcute, guvernul sîrb nu lăsa să iasă din țară nici un lemn⁹⁸). Abia la 8 ianuarie 1903, ministrul Turciei la Belgrad face cunoscut guvernatorului din Ada-Kale că, în urma intervențiilor făcute pe lîngă guvernul sîrb, s-a dat deslegare țăranilor sîrbi să aducă lemne în satele cele mai apropiate de insulă, anume, la Tekie și Castel, de unde să fie transportate apoi la Ada-Kale⁹⁹).

Printre alte documente care vorbesc despre fricțiunile populației cu garnizoana austriacă amintim și adresa din 15 aprilie 1905, prin care guvernatorul din Ada-Kale trimite Ambasadei Turciei din Viena un tabel de taxe care se pot încasa pentru a forma un venit fix necesar pentru o casă de ajutor în insulă, în folosul nevoilor populației: pentru fiecare cap de oaie care intră în Ada-Kale 10 parale, pentru un miel 5, o vacă și un bou 40, pentru fiecare sac de orez 40, cafea 100, săpun 40, făină 20, sare 10, pentru fiecare vagon de zahăr 10,50 coroane, pentru fiecare butoi de petrol 60 parale, iar de la cele ambalate în lăzi 20, pentru fiecare 100 ocale de orz, porumb, fasole, cartofi 40 parale, pentru 100 ocale de pastramă, guden, cașcaval, năut, stafide, smochine uscate, halva, brinză 100 parale, de fiecare ladă de portocale și lămii 20 parale, pentru baloturile de tutun sosite din Imperiul otoman 160 parale, pentru 25.000 țigări 400 parale, pentru fiecare oca de băutură 10 parale, pentru fiecare ladă de încălțăminte pînă la 50 ocale 30 parale, pentru fiecare ladă cu farfurii, jucării etc. sosite din Europa 120 parale, pentru fiecare pachet cu cărți de joc 40 parale, de la cafegii de pe vasele care circulă la Galați cîte un franc pentru fiecare călătorie, iar în ceea ce privește măslinile, untuldelemn, untul, sau cele aduse cu bărcile ca: varză, pepene, lemn, cherestea, var, cărămizi, usturoi, ceapă etc., consiliul municipal va fixa cîte o mică taxă (v. facs. 7)¹⁰⁰).

Printr-o adresă din 11 septembrie 1907 guvernatorul din Ada-Kale face cunoscut Ambasadei din Viena starea de nemulțumire a locuitorilor în urma măsurilor austriece de a împiedica încasarea taxelor municipale înființate recent în baza unui firman împărătesc¹⁰¹). Drept urmare, la 26 octombrie 1907, ambasadorul Mahmud Nedim din Viena răspunde că autoritățile austriece nu au nici un drept să se amestece în treburile interne ale insulei și că a făcut demersuri în acest sens la guvernul austriac¹⁰²).

Trebuie să subliniem că prin situația sa geografică, în această perioadă (1878—1923) insula Ada-Kale a avut relații multilaterale cu Imperiul otoman. Numeroase acte ne arată că acest stat își trăia ultima sa perioadă de

⁹⁸) Ibidem, II/163.

⁹⁹) Ibidem, II/188.

¹⁰⁰) Ibidem, III/27.

¹⁰¹) Ibidem, III/552.

¹⁰²) Ibidem, III/569.

Facsimilul 7. — 1905, apr. 15 (1231, Nisan 15) — Tabel de taxe și impozite pentru un fond de ajutorare a nevoiașilor.

agonie și prăbușire totală. După cum vom vedea mai jos, aceste legături se făceau nu numai prin Ambasada Turciei din Viena, ci și prin ministerele de externe, interne etc. din Turcia.

În ceea ce privește problemele interne ale populației iese în relief, din această arhivă, viața grea pe care o ducea populația din Ada-Kale, care din cauza lipsei de venituri se zbătea mereu în mizerie și necazuri. Un număr foarte restrâns de locuitori aveau *pensii* și *salarii*, iar alții, ca barcagiii și contrabandiștii întâmpinau riscuri serioase. Negustorii trăiau o viață îndestulătoare sub raport material prin înșelarea și exploatarea celor săraci. În ceea ce privește *pensiile* și *salariile*, pe lângă faptul că erau mici, se plăteau și cu întârzieri extrem de mari. Printre salariați erau și doi, iar mai târziu patru „zapcii“ (*zaptiye*) care depindeau de Ministerul de Război otoman din Turcia și asigurau paza insulei. Din această arhivă reiese problema arzătoare a *pensiilor* și *salariilor*. Iată unele exemple ilustrative:

La 9 februarie 1893 ministrul de Externe (*kehaia bei*) Rifat Halil răspunde lui Selim efendi, guvernator de Ada-Kale, cu privire la acordarea unei pensii femeii Eminehanım, văduva fostului guvernator Bekir efendi, cerind date biografice asupra fostului mîdûr și lămuriri despre familia sa ¹⁰³). Printr-o adresă din 26 mai, același H. Rifat comunică lui Selim efendi că mărirea salariilor, cerută printr-o adresă anterioară nu poate fi satisfăcută din lipsă de fonduri disponibile în buget. Puțin mai târziu reprezentantul Turciei la Orșova, Filoxidi, comunică guvernatorului din Ada-Kale că s-a aprobat soției fostului guvernator Bekir efendi o pensie lunară de 65 guruși, fapt confirmat și de Yusuf Ziya, ambasadorul turec la Viena. La 5 și 21 ianuarie 1894 același ambasador face cunoscut că s-a prevăzut în bugetul Comandamentului militar 3.140 guruși pentru solda și uniforme celor doi *zapcii* ai insulei. Banca otomană urma să trimită în fiecare lună cei 240 guruși, reprezentînd soldele celor doi jandarmi ¹⁰⁴).

Merită să fie remarcat faptul că, începînd din 1894 și pînă în 1909, s-a păstrat o serie de condici de plată a salariilor, un fel de *mevagib defteri*, îndeosebi pentru anii: 1894—1896, 1901—1906, 1907—1908 etc. Alături de acestea amintim și de unele condici pentru corespondența oficială, de venituri și cheltuieli, condici de datorii (*dein defteri*) ¹⁰⁵) etc.

Desigur că din această perioadă nu lipsesc nici actele în care este vorba de salarii. De pildă, două scrisori din 19 februarie și 25 mai din 1896 privesc salariul lui Mahzar bey, noul guvernator al insulei ¹⁰⁶), iar un act din 31 martie 1897, privește salariile celor patru *zapcii* ¹⁰⁷). O corespondență bogată dintre guvernatorii din Ada-Kale și ambasadorii turci din Viena privesc pensia văduvei *Emine-hanım* pe care nu o mai primise de mai bine de un an ¹⁰⁸). În februarie 1899, un pensionar roagă pe guvernatorul din Ada-Kale să intervină la forul competent pentru a i se achita pensia neprimită de 13 luni. Insuși guvernatorul din Ada-Kale intervine la Ambasada Turciei

¹⁰³) Ibidem, I/13.

¹⁰⁴) Ibidem, I/33.

¹⁰⁵) Ibidem, IX/106, 107, 109—113 etc.

¹⁰⁶) Ibidem, I/115.

¹⁰⁷) Ibidem, I/172.

¹⁰⁸) Ibidem, I/213.

din Viena pentru a i se plăti salariile pe cinci luni din urmă, fiind cufundat în datorii și greutăți ¹⁰⁹⁾. La 2 martie 1900, guvernatorul din Ada-Kale comunică Ambasadei din Viena că doi dintre zapcii insulei și-au dat demisia pentru faptul că de 9 luni nu și-au primit salariile, iar la 18 aprilie 1900 se transmite Ambasadei Turciei din Viena că din cauza neplatei salariilor au demisionat și ceilalți doi zapcii, insula rămânând fără păzitori ¹¹⁰⁾. Aceste exemple sînt suficiente pentru a ne forma o idee asupra modului cum înțelegea guvernul otoman să aibă grijă de supușii săi.

*

* * *

O mare parte de acte reflectă o serie de *probleme economice* privind chestiuni bănești, împrumuturi, datorii, corespondență cu Banca otomană din Istanbul, anglo-austriacă din Viena, anglo-ungară etc., diverse *inventare de mărfuri*, în special tutun care intrau și ieșeau din insulă, cerere și acordări de fonduri pentru săracii și sinistrații insulei etc. Astfel, la 5 ianuarie 1893, ambasadorul turc Iusuf Ziya din Viena comunică guvernatorului din Ada-Kale că s-a acordat un ajutor bănesc de 100 fiorini pentru săracii insulei ¹¹¹⁾. Mai târziu, la 28 mai 1903, Mehmed Hasan, epitrop de orfani, cere sprijinul guvernatorului din Ada-Kale să încaseze de la Cerkes Ibrahim Mahmud suma de 3.447 guruși, datorie aparținînd orfanilor defunctului Bül-Güzeli Suleiman ¹¹²⁾. În noiembrie 1905, guvernatorul din Ada-Kale raportează Ambasadei Turciei din Viena despre modul cum s-a împărțit nevoiașilor din insulă ajutorul de 326.345 coroane în moschee, transmițînd mulțumiri în numele lor ¹¹³⁾.

*

* . *

Printre actele care constituie arhiva întîlnim o serie de *inventare* ale unor băcănii și prăvălii cu diverse mărfuri. Cel mai vechi inventar datează din 7—8 decembrie 1893 în care sînt înregistrate: 214 ocale de tutun, în valoare de 1.828 guruși; 423 ocale făină, în valoare de 423 guruși; 168,50 ocale de unt, valorînd 1853,50 guruși; 42 ocale cafea boabe, în valoare de 556,50 piaștri; 238 ocale de orez, în valoare de 644,50 piaștri, 218 ocale de ceapă, valorînd 128 piaștri; 104 ocale de mălai, valorînd 83 piaștri, etc., 1013 guruși reprezentînd suma de încasat de la diverse persoane ¹¹⁴⁾. Din lista de mai sus se poate constata prețul la o serie de mărfuri de largă circulație în Ada-Kale în ultimul deceniu al veacului trecut. La 31 decembrie 1894 guvernatorul Djami înaintează însărcinatului cu afaceri al Ambasadei Turciei din Viena, tabloul veniturilor în sumă de 13.198 guruși strînși pentru construcția unei cafenele și a unui magazin în Ada-Kale. Se arată că veniturile de mai sus constau din: 6.000 guruși, reprezentînd chiriiile cafenelei pe cinci ani, 1.000 guruși *vakiful* defunctei Hamine hanım, restul provenind din diverse încasări ¹¹⁵⁾.

¹⁰⁹⁾ Ibidem, I/285.

¹¹⁰⁾ Ibidem, I/390.

¹¹¹⁾ Ibidem, I/9.

¹¹²⁾ Ibidem, II/277.

¹¹³⁾ Ibidem, III/143.

¹¹⁴⁾ Ibidem, I/23.

¹¹⁵⁾ Ibidem, I/63.

Într-o serie de acte este vorba de probleme vamale : contrabandă, confiscarea și sechestrarea de mărfuri, care generau numeroase procese și litigii, atît în sînul populației cît și în relațiile ei cu cei din vecinătate, în special cu negustorii. Ilustrîndu-le, doar prin cîteva exemple, amintim : printr-o adresă din 7 februarie 1899, guvernatorul din Ada-Kale raportează Ambasadei Turciei din Viena că niște insulari fiind observați de grăniceri, pe cînd introduceau prin contrabandă o cantitate de zahăr și tutun, pe malul maghiar, au părăsit marfa și au fugit cu barca. Totuși, în urma focului deschis de grăniceri, unul numit Ahmet Hasan, a fost împușcat¹¹⁶⁾. Într-un alt act din 17 octombrie 1899 este vorba de confiscarea unei mașini de tocat tutun, motivîndu-se ambasadei că aceasta s-a făcut pentru curmarea contrabandei în insulă¹¹⁷⁾. Prin două adrese din 9 noiembrie 1899, guvernatorul din Ada-Kale transmite ambasadorului din Viena jalba locuitorilor contra unor măsuri vamale recente care prejudiciau interesele lor în tîrgul din Cladova.

E de reținut cuprinsul unui document din 12 aprilie 1906 prin care guvernatorul din Ada-Kale raportează Ambasadei Turciei din Viena nemulțumirea manifestată de un mare număr de locuitori care s-au plîns împotriva autorităților maghiare pentru majorarea exagerată a taxelor vamale la fructele ce se aduc la Orșova spre vînzare și îndeosebi la struguri și pere, ca și la unele obiecte ce se cumpără de către vizitatori ca amintire din insulă : papuci, fețe de pernă, etc. Guvernatorul roagă ambasada să intervină pe lîngă autoritățile competente pentru îndreptarea lucrurilor, deoarece atît fructele amintite cît și obiectele de suvenir constituie unul din mijloacele de trai ale populației sărace și supunerea lor la taxe exagerate nu este decît un act de dușmănie¹¹⁸⁾.

Un număr oarecare de acte privesc diverse cheltuieli pentru reparații și construcții, îndeosebi a *moscheei*, conacului guvernamental și a unor prăvălii și case de locuit. De pildă, la 19 august 1894, Yusuf Ziya, ambasadorul Turciei din Viena, mulțumește lui Yahia Arif pentru repararea prăvăliei ruinată din piața insulei, proprietatea fundațiilor pioase (*akaret-i vakifiye*)¹¹⁹⁾.

Printr-o adresă din 24 octombrie 1897, se aduce la cunoștința Ambasadei din Viena sosirea unui detașament de 67 soldați pentru repararea schelelor avariate, după inundații la Ada-Kale¹²⁰⁾.

Printre actele care privesc repararea moscheei amintim două scrisori din noiembrie 1900 prin care Mahmud Nedim, ambasadorul Turciei din Viena comunică guvernatorului din Ada-Kale că, printr-o *iradea imperială*, s-a aprobat repararea moscheei și a cimitirului, în care scop să întocmească un deviz pentru fondurile necesare¹²¹⁾. În 1901 se formează o comisie pentru repararea geamiei, lucru ce se comunică și Ambasadei din Viena¹²²⁾. La 1 februarie 1902, Mahmud Nedim, ambasadorul Turciei la Viena, comunică consiliului administrativ din Ada-Kale că au fost aprobați încă 1.400 fiorini pentru repararea geamiei¹²³⁾.

¹¹⁶⁾ Ibidem, I/272.

¹¹⁷⁾ Ibidem, I/325.

¹¹⁸⁾ Ibidem, III/226.

¹¹⁹⁾ Ibidem, I/56.

¹²⁰⁾ Ibidem, I/216.

¹²¹⁾ Ibidem, I/434, 438.

¹²²⁾ Ibidem, I/502, 503.

¹²³⁾ Ibidem, I/552, 563, 571, 572, 576 ; II/20 etc.

Numeroase acte vorbesc despre raporturile încordate dintre locuitori, despre litigii și procese care se terminau cite o dată cu condamnări la amendă sau zile de închisoare. Astfel prin câteva scrisori din iulie și august 1877, 1899, Ali Galib, ambasadorul Turciei din Viena cere guvernatorului și consiliului administrativ din Ada-Kale revizuirea procesului de insultă și lovire intentat împotriva lui Mustafa Begö¹²⁴). Alte acte din 1897 privesc procesul unor bulgari, brutari din Ada-Kale, pentru abuz de încredere¹²⁵). Alte procese au ca obiect diverse certuri pentru moștenire, împărțire de venituri, de câștiguri între negustori, etc.¹²⁶). Sînt și acte care oglindesc problema *chi-riilor*. Astfel, la 19 ianuarie 1894, ambasadorul Turciei din Viena comunică guvernatorului din Ada-Kale că vor fi trimiși 600 guruși pentru plata chiriei anuale a localului mîdiratului¹²⁷). Spațiul nu ne permite să vorbim și de alte piese de această natură.

Viața mizeră a populației era agravată aproape continuu de două mari calamități: *inundațiile și epidemiile*, în special de vărsat și de holeră. Astfel, la 3 mai 1895, Ali Galib, ambasadorul Turciei la Viena, comunică guvernatorului din Ada-Kale că s-au aprobat 600 fiorini pentru săracii pîgubiți de inundații. În mai 1897, au avut loc inundații mari. Numeroase case au rămas în apă, iar locuitorii au fost mutați în școală și în moschee¹²⁸). Astfel de inundații au existat aproape în fiecare primăvară și în anii ploioși, înre-gistrîndu-se uneori și victime omenești.

Numeroase acte ne arată că epidemiile aveau aici o largă răspîndire. Este îndeajuns să amintim că la 17 ianuarie 1894, Ambasada Turciei din Viena cerea vaccinarea copiilor și școlarilor, deoarece bîntuia epidemia de vărsat¹²⁹). Ambasadorul din Viena interesîndu-se mai îndeaproape de această problemă trimite o sumă de bani pentru combaterea epidemiei, prezentînd mulțumirile sale autorităților locale pentru rîvna depusă în acest scop¹³⁰). Într-un *proces-verbal* din 21 septembrie 1901 se desminte temeinicia unui denunț¹³¹) că dr. C. Ilievici adăpostea în locuința sa *bacili de holeră*. La 20 martie 1903, guvernatorul din Ada-Kale comunică ambasadorului Turciei din Viena că în insulă se mai găsesc 60 de copii nevaccinați, cerînd mijloace în acest sens¹³²). La 7 mai se comunică că mai sînt de vaccinat 95 de copii între 2—8 ani, cerîndu-se încă 40 fiorini pentru tratamentul lor¹³³). Față de această situație, la 11 mai, ambasadorul Mahmud Nedim din Viena, comunică guvernatorului din Ada-Kale că s-au trimis 50 fiorini pentru vaccinarea copiilor săraci și în caz de nevoie poate cheltui 100 fiorini că îi vor fi trimiși¹³⁴). În alte acte, vorbindu-se de vaccinarea celor 95 de copii, se indică sumele cheltuite în acest scop, întocmindu-se și un tabel de cheltuieli pentru justifi-

¹²⁴) Ibidem, I/80, 84, 85, 260, 278, 283.

¹²⁵) Ibidem, I/196, 199, 200, 204.

¹²⁶) Ibidem, I/516, II/71, 124, 160, 167, 168, 177, 182, 191 bis, 206, 214, 224.

¹²⁷) Ibidem, I/31.

¹²⁸) Ibidem, I/183, 184.

¹²⁹) Ibidem, I/30.

¹³⁰) Ibidem, I/35, 36, 37, 38, 39, 40.

¹³¹) Ibidem, I/480.

¹³²) Ibidem, II/224.

¹³³) Ibidem, II/258.

¹³⁴) Ibidem, II/263.

care¹³⁵⁾. În fine, la 9 decembrie 1905, guvernatorul din Ada-Kale face cunoscut Ambasadei Turciei din Viena izbucnirea în insulă a unei epidemii foarte periculoasă de pojar, cunoscută sub denumirea de „dikengik“; s-au descoperit peste 30 de cazuri, trei fiind mortale. În izolarea și combaterea boalei, autoritățile locale deși sînt ajutate în mod onorific de doctorul Ilievici, este totuși necesar să fie numit un medic special. De aceea, se cere ambasadei ajutorul în această privință¹³⁶⁾.

O altă problemă care iese în relief din cuprinsul acestei arhive este cea legată de învățămîntul musulman din Ada-Kale. Astfel, la 8 noiembrie 1893, Halil Rifat, ministrul de interne al Turciei, fiind sesizat, printr-o adresă, de starea nesatisfăcătoare a învățaturii elevilor din școală și nepriceperea învățătorului Mustafa, recomandă căutarea unui local de școală mai potrivit și a unui învățător mai bun¹³⁷⁾. Printr-o scrisoare din 4 ianuarie 1894, Yusuf Ziya dă înștiințarea ca școala din Ada-Kale să fie mutată în clădirea rezervată spitalului otoman¹³⁸⁾. O serie de acte privesc cazul învățătorului Mustafa efendi care a fost destituit și apoi reprimat din lipsă de cadre mai vrednice¹³⁹⁾. La 8 iulie 1896, ambasadorul Turciei Mahmud Nedim din Viena confirmă guvernatorului din Ada-Kale primirea regulamentului intern și a programului de învățămînt al școlii; se cere numărul elevilor spre a comanda cărți¹⁴⁰⁾. La 5 august din același an, ambasadorul luase act despre ajutorul dat de Alma Catroșea școlii de fete din insulă, care promisese să dea elevelor lecții de lucru manual¹⁴¹⁾.

În ce hal ajunsese școala din insulă cu timpul, ne va arăta o adresă din 1 ianuarie 1906. Prin adresa respectivă guvernatorul din Ada-Kale se plinge în același timp Ambasadei Turciei din Viena de faptul că deși s-au făcut numeroase demersuri pentru numirea altcuiva în locul lui Mustafa efendi, care decedase, iar muezzinul moscheei Hafiz efendi nu era capabil pentru funcția de învățător și imam, nu s-a luat încă nici o măsură. Școlarii se plimbau și hoinăreau pe malul Dunării. Unii părinți trimiteau copiii la școala din Vidin sau la școala maghiară din Orșova¹⁴²⁾. Cu toate acestea, la 12 iulie 1907, guvernatorul din Ada-Kale expediază la Ambasada Turciei din Viena cîte două exemplare dintr-un tabel privind rezultatele examenelor pentru clasele pîrmare *ibtidayi* și gimnaziale *ruşdi*, unul din exemplare fiind destinat Ministerului Instrucțiunii Publice din Turcia¹⁴³⁾. Faptul este și mai ilustrativ arătat într-o piesă din 31 iulie 1906 prin care guvernatorul din Ada-Kale se plinge către Ambasada Turciei din Viena că de doi ani și jumătate școala a rămas fără învățător, moscheea fără imam și populația fără naib și că nici nu s-a dat urmare la demersul lui Hafiz Regeb efendi, învățătorul școlii *ruşdiye* din Ruscuc, care în luna aprilie își pusese candidatura pentru aceste trei posturi, spunînd că se va mulțumi cu salariul de

¹³⁵⁾ Ibidem, II/280, 286, 293.

¹³⁶⁾ Ibidem, III/161.

¹³⁷⁾ Ibidem, I/22.

¹³⁸⁾ Ibidem, I/183, 184.

¹³⁹⁾ Ibidem, I/46, 57.

¹⁴⁰⁾ Ibidem, I/123.

¹⁴¹⁾ Ibidem, I/126.

¹⁴²⁾ Ibidem, III/174.

¹⁴³⁾ Ibidem, III/510.

învățător; cel numit în mod provizoriu, nefiind persoană corespunzătoare. Școala a rămas în stare deplorabilă și este urmată doar de câteva fete, întrucât unii dintre copii sînt trimiși de părinții lor la Vidin, iar alții se plimbă pe mal. Guvernatorul roagă să se intervină din nou pentru ca numitul Hafiz Regeb efendi să fie confirmat sau să fie trimisă o altă persoană aptă care să îndeplinească cele trei funcțiuni, adică aceea de învățător, imam și naib¹⁴⁴).

Aceasta era desigur o urmare a actului din 14 iunie 1907 prin care Salih Sidki, primul învățător al claselor gimnaziale *ruşdiye* invită pe guvernatorul din Ada-Kale să prezideze examenele școlii care se vor ține în zilele de 19 și 20 ale lunii. De asemenea îl roagă să se permită organizarea unei loterii de 400 franci pentru nevoile școlii și solicită să se facă intervenție pentru plata salariului său neachitat de cinci luni¹⁴⁵).

O altă instituție despre care se vorbește destul de frecvent în cuprinsul unor acte este aceea a „fundațiilor pioase” numite vakif. Astfel, la 18 august 1895, Ali Galib, ambasadorul Turciei la Viena scrie consiliului administrativ din Ada-Kale despre un deficit de 1680 guruși constat la revizuirea socotelilor vakifurilor moscheei. Cu această ocazie se cercetase și gestiunea lui Hafiz Yakub efendi, administratorul *mütevelli* de vakifuri, care figurează și într-un alt act, în mod mai amănunțit¹⁴⁶).

Unele acte au caracter militar, o bună parte referindu-se la situația celor doi sau patru zapcii, sau jandarmi pentru pasa insulei. Altele privesc obținerea unui steag în locul celui uzat. Sînt și câteva decrete prin care se acordă brevete de decorații imperiale.

Pe baza unora dintre aceste documente se poate urmări și numirea și destituirea guvernatorilor insulei. Așa de pildă, printr-o adresă din 24 noiembrie 1907, ambasadorul Turciei la Viena, face cunoscut, cu regret, guvernatorului din Ada-Kale că a fost destituit și înlocuit printr-un firman cu data de 25 noiembrie cu Şevket-bey, funcționar la Ministerul de Externe al Turciei¹⁴⁷). În același timp, pe baza altor acte se pot urmări toate alegerile pentru cei patru membri ai consiliului administrativ. Astfel, printr-o listă a alegerilor, din 3 iunie 1897, vedem că au fost aleși Hafiz Yacub efendi, Riza efendi, Mehmed Fehmi efendi și Mahmud aga, fapt care a fost confirmat de guvernatorul din Ada-Kale și recunoscut de Ambasada Turciei din Viena¹⁴⁸).

În cuprinsul arhivei se observă foarte rar preocupări de natură culturală. Aici nu putem aminti decît o scrisoare din 27 septembrie 1906 prin care Ömer Lütifi, guvernator în Ada-Kale, Rifat Bektaş, membru în consiliul administrativ și Mustafa Rifat, învățătorul școlii semnează un proces-verbal privind inventarul unui număr de 147 cărți și manuscrise rămase de la fostul naib Mustafa efendi și care urmau să fie predate celui nou, Salih Sidki efendi¹⁴⁹). Toate acestea se păstrează și astăzi la moscheea din Ada-Kale.

¹⁴⁴) Ibidem, III/317.

¹⁴⁵) Ibidem, III/490.

¹⁴⁶) Ibidem, I/88, 89, 90.

¹⁴⁷) Ibidem, III/586.

¹⁴⁸) Ibidem, I/187, 191, 192, etc.

¹⁴⁹) Ibidem, III/354.

Înainte de încheiere amintim că fondul Ada-Kale din Arhivele statului a mai fost semnalat. Două piese au fost prezentate în rezumat și facsimil, și anume: printr-o scrisoare din 1 februarie 1914, Ahmed Șerif ed-Din, guvernatorul insulei Ada-Kale, recomandă președintelui Comisiei pentru învățămînt Mua'rif comisionu aplanarea conflictului dintre învățătorii școlilor de gr. I și II. Din partea deputaților se aștepta potolirea spiritelor. Printr-o altă scrisoare *terkim-șuka* din 1915, Husein bei, ambasadorul Turciei la Viena, adresîndu-se guvernatorului din Ada-Kale îi arată necesitatea ajutorării ostașilor căzuți pentru apărarea Bosforului și Dardanelelor¹⁵⁰).

Sintetizînd cuprinsul diverselor categorii de acte, atît din cele mai sus citate cît și din cele parcurse, se poate spune în concluzie că această arhivă reflectă un complex de probleme social-economice, politico-militare, administrative, juridice, culturale, etnografice și lingvistice.

După caracterul comun al actelor, conținutul arhivei se referă la următoarele probleme principale:

1) Legăturile economice și politice ale insulei Ada-Kale cu statele învecinate: Austro-Ungaria, Bulgaria, Serbia, Rominia și îndeosebi cu Turcia cu care avea intense legături fie directe prin unele ministere din Istanbul, fie prin Ambasada Turciei din Viena și prin consulatele din vecinătate (T. Severin, Calafat, Craiova, etc.).

2) Situația politică și strategică a insulei folosită ca punct de spionaj, îndeosebi împotriva Bulgariei.

3) Rolul și situația garnizoanei austriece care uneori avea relații încordate cu mîdiratul otoman și populația insulei, fapt care necesita demersuri energice la Ambasada din Viena pentru a interveni pe lîngă guvernul austriac pentru aplanarea lor.

4) Instituții politice sau laice *mădiratul*, administrative *consiliul administrativ*, ecleziastice *moscheea* cu vakîful respectiv și școala *mekteb*, primară *ibtidaiyi*, secundară *ruşdiye*, etc.

5) Comerț și industrie locală de mărfuri, în special cunoscuta „fabrică de tutun” care concura pe cea din București. Problemele *vamale*.

6) Litigii și diverse procese, judecate de o comisie locală avînd ca președinte pe cadiul sau naibul insulei. Acestea, de obicei, au loc pentru insulte, ultraj, lovire, furt, moștenire, cumpărare sau vînzare, datorii publice, contrabandă etc. Litigii sînt cîte o dată și cu autoritățile statelor învecinate, de obicei cu bulgarii, maghiarii și sîrbii. În aceste cazuri, delictele și crimele se judecau uneor de o comisie mixtă.

7) Asistență publică, constînd mai ales din diverse sume de bani acordate sinistraților de pe urma inundațiilor care se iveau aproape în fiecare primăvară și în timpul anilor ploioși, precum și pentru curmarea epidemiilor destul de frecvente.

8) Taxe municipale pe diverse produse și mărfuri care formau un fond special de cheltuieli.

9) Contrabandă, în special cu tutun și rachiu. Acesta din urmă era introdus clandestin în insulă și în cantități mari, ceea ce înseamnă că musulmanii îl consumau chiar împotriva restricțiunilor șeriatalului.

¹⁵⁰) M. Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană*, 1958, p. 162, nr. 202, 203.

10) Viața spirituală, unele manifestații cultural-religioase, convertiri la islamism și viceversa.

11) Moravuri, datini mahomedane (căsătorii, divorțuri, etc.).

12) Problema pensiilor și salariilor, care adesea se plăteau cu mari întârzieri: cu lunile sau cu anii, expunând pe respectivii la o viață mizeră. plină de necazuri.

13) Ada-Kale ca loc de azil, refugiu și adăpost pentru diverși refugiați politici, contrabandiști, tilhari, piraiți, etc.

14) Vizite oficiale din parte autorităților austro-ungare și turcești. Vizita străinilor în Ada-Kale și relațiile lor cu populația turcă de acolo.

15) Regimul străinilor în Ada-Kale.

16) Circulație, navigație și transport, în special pe Dunăre.

17) Nemulțumiri, răzvrătiri și apariția unor ziare sau manifeste revoluționare în Ada-Kale.

18) Acțiunea „subversivă” a unor *comitaggi* și *revoluționari* bulgari denunțați la Orșova de un contabil-șef.

19) Emigrări în masă în ținutul *Adana* din Anatolia, indeosebi în anul 1905.

20) Probleme lingvistice, filologice și folcloristice.

Cu tot rolul istoric pe care l-a avut această insulă dunăreană în cuprinsul carpato-balcanic și cu toată existența unei *arhive* bogate în România și în alte state balcanice, trecutul acestui petec de pământ, nu a fost cercetat până astăzi decât într-o foarte vagă măsură. Încercările de pînă acum au avut mai mult un caracter turistic¹⁵¹). Însăși învechita lucrare a lui M. Michálik, intitulată *Ada-Kaleh története* (Orszowa — 1930), de altfel și *Monografia insulei Ada-Kale* de inamul Ali Ahmet (ed. a II-a, T. Severin), nefiind fundamentate pe materiale arhivistice nu pot avea decât un caracter de popularizare. Ne lipsește deci o monografie științifică a insulei Ada-Kale fundamentată pe izvoare istorice, îndeosebi pe materiale arhivistice. Actele și documentele care constituie fondul Ada-Kale au fost inventariate de curind din inițiativa Direcției generale a arhivelor statului din R.P.R. S-a întocmit de asemenea un *inventar* destul de amănunțit a acestui fond. Inventarul și articolul de față vor constitui credem o bază de plecare pentru o monografie științifică a cetății insulare Ada-Kale.

În altă ordine de idei amintim că *Ada-Kale* este un mic laborator pentru cercetări turcologice sub aspect lingvistic, dialectologic, folcloristic și etnografic. Cu toate acestea, nu putem aminti decât de contribuția etnografului ungar I. Kúnos, părintele folclorului maghiar, autorul articolelor: *Ada-Kale und sein Volk*, în „Ungarische Revue”, (XIV — 1894) și *Türkische Volksliteratur aus Ada-Kale*, Budapesta, 1906. Sărăcia de contribuții în legătură cu Ada-Kale se resimte chiar și în ultima ediție a „Enciclopediei Islamice” de Besim Darkot¹⁵²). Despre dialectul turcesc din Ada-Kale se înterează, în ultimii ani, turcologul ungar J. Nemet, iar la noi Vl. Drimba, cercetător principal la Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R. Însă nu numai arhiviștii și istoricii, ci și lingviștii trebuie să țină seama de arhiva

¹⁵¹) Ali Ahmet: *Monografia insulei Ada-Kaleh*, Craiova, „Scrișul Românesc”. 1934, 47 p.

¹⁵²) Besim Darkot, *Ada-Kale* (Ada Kal'a), în „İslâm Ansiklopedisi”... 1 Cüz. İstanbul, „Millî Egitim Basimevi” 1950, p. 124.

pe care am prezentat-o sumar în coloanele revistei. Un articol intitulat „Ada-Kale insulă turcească pe dunăre“ l-a scris de curind Jan Reychman¹⁵³), orientalist polon, care ne-a vizitat țara.

Putem spune că fondul prezentat aici, reflectă în mare parte sărăcia și mizeria în care se zbătea populația insulei Ada-Kale sub stăpânirea Turciei și tutela Austro-Ungariei (1878—1923), majoritatea locuitorilor fiind expuși la șomaj. Cu toate cele cîteva înlesniri făcute sub regiul burghezomoșieresc din România, începînd din 1931, totuși felul de viață al turcilor din Ada-Kale, sub raport material și cultural, a rămas aproape neschimbat.

Abia după 23 august 1944 odată cu instaurarea regimului democrat-popular și rezolvarea problemei naționale în spirit marxist-leninist, populația din Ada-Kale are asigurat un nivel de trai tot mai ridicat. Datorită grijii partidului, această mică insulă cu populație turcească, amenințată mai înainte cu ruina și distrugerea, se află astăzi în plină înflorire economică, socială și culturală.

¹⁵³) Jan Reychman, *Ada-Kale-Turecka wyspa na Dunaju*, în „Przegląd Orientalystyczny-Kwartalnik”; nr. 2 (40), Warszawa, 1961, p. 493—495 + Tabl. X—XIII.

FONDUL BANCA ROMÎNEASCĂ S.A. 1910—1951

R. IONESCU

Din documentele Congresului al III-lea al P.M.R. reiese că în condițiile actuale capătă o importanță tot mai mare propaganda economică, cunoașterea de către masele muncitoare tot mai largi a teoriei economice marxist-leniniste, a economiei concrete a industriei și agriculturii.

Congresul al III-lea al P.M.R., subliniază că știința din țara noastră a dat o contribuție valoroasă la construirea bazelor socialismului, oamenii de știință trebuind și pe viitor să-și îndrepte activitatea spre valorificarea superioară a resurselor economiei naționale și desăvârșirea nestăvilită a progresului tehnic. În acest sens trebuie avută permanent în față indicația de mare însemnătate cuprinsă în raportul prezentat la Congres de tov. Gh. Gheorghiu-Dej că „aportul adus la rezolvarea problemelor concrete ale dezvoltării economiei va trebui să reprezinte principalul criteriu de apreciere a muncii de cercetare tehnico-științifice“¹⁾.

Alături de toți oamenii muncii, arhiviștii au datoria, pornind de la indicațiile precise date de Congres frontului ideologic și cultural, lucrătorilor din domeniul științelor sociale, să depună eforturi sporite pentru prelucrarea și organizarea folosirii multilaterale a materialelor documentare ale Fondului arhivistic de stat al Republicii Populare Romîne, în interesele poporului muncitor.

Materialele documentare din Fondul arhivistic de stat al R.P.R. trebuie folosite multilateral și complet în scopuri politice, economice, științifice, pentru dezvoltarea culturii socialiste, în munca de educație comunistă a maselor muncitoare desfășurată de partid, în sprijinul propagandei de partid și de stat, pentru deservirea intereselor oamenilor muncii.

Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej în raportul său la Congresul al III-lea al P.M.R. sublinia: „Pășim într-o etapă nouă de dezvoltare, care deschide poporului nostru perspectiva luminoasă a victoriei depline a socialismului și trecerii treptate la comunism, cauză pentru care au luptat și s-au jertfit cei mai buni fii ai clasei muncitoare și ai întregului popor român“²⁾.

¹⁾ *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român*, Ed. politică, Buc., 1960, p. 91.

²⁾ *Ibidem*, p. 105.

În acest sens toți lucrătorii din Arhivele statului trebuie să se încadreze în noul avînt al muncii arhivistice determinat de noua etapă în dezvoltarea țării noastre. În cel mai scurt timp va trebui să fie desăvîrșit procesul de prelucrare tehnico-științifică a materialelor din propriile depozite și de la toate organizațiile socialiste din țară și pus la dispoziția cercetătorilor din toate domeniile de activitate.

*

* *

Printre arhivele deținute de către Direcția generală a arhivelor statului se află și arhivele bancare, din care amintim, arhiva Băncii Românești S.A., instituție înființată în decembrie 1910.

Băncile sînt întreprinderile cele mai interesate în sistemul capitalist. Ele s-au dezvoltat sub impulsul capitalismului și au devenit, la rîndul lor, sprijin de bază al acestui sistem economic. A existat o strînsă interdependență între sistemul bancar capitalist și sistemul economic capitalist. În stadiul monopolist al capitalismului, băncile își asumă un rol activ în producție. Ele se cointeresează în activitatea întreprinderilor, în special a celor industriale, pe căile cele mai variate, începînd cu controlul utilizării creditelor și terminînd cu acapararea acțiunilor acestor întreprinderi. În capitalism, arată Lenin, „băncile prefac capitalul bănesc inactiv în capital activ, adică aducător de profit, și adună venituri bănești de tot felul, punînd-le la dispoziția clasei capitaliste”³⁾.

În legătură cu procesul de concentrare al băncilor V. I. Lenin arăta: „Pe măsură ce operațiunile de bancă se dezvoltă și se concentrează într-un număr mic de instituții, băncile se transformă din mijlocitori modești în monopolști atotputernici, care dispun de aproape tot capitalul bănesc al tuturor capitaliștilor și al micilor patroni, precum și de cea mai mare parte a mijloacelor de producție și a izvoarelor de materii prime dintr-o țară sau dintr-un șir întreg de țări.

Această transformare a numeroși mijlocitori modești într-un pumn de monopolști formează unul din procesele de bază ale transformării capitalismului în imperialism capitalist”⁴⁾.

Una din marile bănci din țara noastră a fost Banca Românească S.A., constituită cu capital burghezo-moșieresc autohton. Ori de cîte ori a avut interesul, a colaborat din plin cu capitalul financiar străin. Actul de fundare a Băncii Românești a fost semnat de: „B. M. Missir, D. Protopopescu, C. Climescu, Dr. G. I. Stoicescu, Dr. C. Cantacuzino, Barbu Păltineanu, Dr. C. Angelescu, C. Steriu, C. Basarab-Brîncoveanu, C. Cociaș, Hercule Fulga, Vasile Ștefan, I. Stănculescu, C. C. Arion, Chr. Tomulescu, Em. Dan, Ion Luca Niculescu, I. D. Protopopescu, D. Constandache, C. D. Costovici, C. N. Niculescu, P. G. Ionescu și M. Demetrian”⁵⁾.

La punctul 1 din dispozițiile speciale se precizează: „capitalul social fiind de 17.500.000 (șaptesprezece milioane și jumătate), împărțit în 35.000 de acțiuni a 500 lei fiecare, conform articolului 5 din statute, el s-a sub-

³⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, Ed. P.M.R., 1952, p. 206.

⁴⁾ V. I. Lenin, *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului*, ESPLP, 1953, p. 32.

⁵⁾ Arh. St. Buc., Banca Românească, dos. 1, p. 1.

scris integral și s-a vărsat 30%, adică 5.250.000 lei (cinci milioane două sute cincizeci mii)⁶⁾. La capitalul social au subscris următorii cu sumele arătate în dreptul fiecăruia :

„1) B. M. Missir — proprietar avocat	1.000.000 lei
2) D. Protopopescu — proprietar	1.000.000 „
3) Chr. Tomulescu — proprietar avocat	100.000 „
4) Hercule Fulga — proprietar	100.000 „
5) M. Demetrian — proprietar	1.000.000 „
6) I. Stănculeanu — proprietar avocat	1.000.000 „
7) C. Cocias — proprietar	1.000.000 „
8) Vasile Ștefan — proprietar	100.000 „
9) P. G. Ionescu — bancher	1.000.000 „
10) C. Climescu — proprietar	1.000.000 „
11) Dr. C. Angelescu — profesor universitar	1.000.000 „
12) Dr. G. I. Stoicescu	1.000.000 „
13) Dr. C. Cantacuzino	1.000.000 „
14) C. N. Niculescu — proprietar	100.000 „
15) C. D. Costovici — proprietar	1.000.000 „
16) Em. Dan — proprietar avocat	50.000 „
17) C. Basarab-Brîncoveanu — proprietar	1.000.000 „
18) Ion Luca Niculescu — proprietar comerciant	1.000.000 „
19) I. D. Protopopescu — proprietar	50.000 „
20) C. Steriu — bancher	1.000.000 „
21) Barbu Păltineanu — proprietar avocat	1.000.000 „
22) D. Constandache — agricultor	1.000.000 „
23) C. C. Arion — proprietar	1.000.000 „ 7)

După cum se constată, toți membrii fondatori ai băncii au fost persoane bine cunoscute în lumea financiară, mari proprietari și politicieni ai timpului care au ocupat înalte funcții în aparatul de stat burghezo-moșieresc (B. M. Missir, Dr. C. Angelescu), care vor dirija întreaga activitate a acestei bănci.

Primul consiliu de administrație a fost format din : „B. M. Missir, D. Protopopescu, C. Climescu, Dr. G. I. Stoicescu, Dr. C. Cantacuzino, C. C. Arion, Barbu Păltineanu, Dr. C. Angelescu, C. Steriu, C. Basarab-Brîncoveanu, Emanuel Bilcescu, D. D. Bragadiru, Paul Lazăr și C. Cocias⁸⁾).

Din consiliul de cenzori făceau parte : Hercule Fulga, Vasile Ștefan, I. Stănculeanu, Chr. Tomulescu și Em. Dan iar ca cenzori supleanți erau desemnați : Gr. Duca, C. Niculescu, V. Toroceanu, Al. Simionescu și Teodor Dîmitrescu⁹⁾. Ca director general al Băncii Românești a fost numit Alex. Ștefănescu — director în aparatul Băncii Naționale a României.

Împletirea intereselor capitalului bancar cu cel al aparatului de stat burghezo-moșieresc este foarte bine oglindită în componența consiliului de administrație pe tot timpul funcționării băncii, după cum urmează :

„D. Protopopescu a făcut parte din Consiliul de administrație în 1911, C. Steriu în 1911, Toma Stelian în 1911, Spiru Haret în 1911—1912, Dr.

⁶⁾ Ibidem.

⁷⁾ Ibidem, dos. 1, p. I, f. 2.

⁸⁾ Ibidem, dos. 1, p. 2.

⁹⁾ Ibidem, dos. 1, p. 2.

C. Angelescu în 1911—1913, C. Basarab-Brîncoveanu în 1911—1912, C. Climescu în 1911—1915, C. C. Arion în 1911, 1913, 1915—1918, Barbu Paltineanu în 1911—1917, Emanuel Bilcescu în 1911, Paul Lazăr în 1911—1918, D. D. Bragadiru în 1911—1938 (cînd a decedat), Dr. C. Cantacuzino în 1911—1913, Basile Missir în 1911—1917, Dr. G. Stoicescu în 1911—1932, C. Cociaș 1911—1925, Vintilă Brătianu 1913—1916, 1919—1921, 1926—1927, N. Coculescu în 1915—1918, I. I. Stănculeanu 1915—1945, Al. N. Ștefănescu 1915—1945, G. N. Bogdată 1918—1924, Al. F. Bădescu 1919—1929, G. Corbescu 1919—1939, I. G. Duca 1919—1921 și 22.IV.1931 — 10.XI.1933, I. G. Grădișteanu 1920 — 29.XII.1932, P. Gore în 1920—1921, Gl. Sc. Panaitescu 1920—1931, St. C. Popp 1920 — 16.II.1934 (decedat), Em. Dan 1923—1944, Gavril Tripon 1923 — 7.V.1930 (decedat), H. D. Fulga 1924—1939 (21.XII. decedat), V. Sassu 1924 — 1.II.1934 și 12.I.1938—1945, Gr. Dimitrescu 1925—5.II.1934 și 12.I.1938 — 18.XII.1940, V. V. Ștefan 1925—1931, I. Inculeț 1927 — 10.XI.1933, N. P. Ștefănescu 28.III.1933—17.VI.1937 (decedat), D. Taslaovanu 1927 — 5.X.1930 (decedat), M. Marcus 1930—1932, L. Mrazec 1930 — 18.XII.1940, G. Tătărescu 24.XI.1931—10.XI.1933, Dr. I. Costinescu 5.II.1934 — 26.II.1934 și 15.VI.1938 — 18.XII.1940, Ionel Popp 24.II.1934—1945, Constantin Dimitriu 10.III.1934 — 18.XII.1940, Alex. Lapedatu 5.I.1937—1945, C. I. C. Brătianu 14.VII.1937—1945, Ion Răducanu 14.VII.1937 — 18.XII.1940, Mircea Cancicov 12.I.1938 — 11.II.1938, Ion Săvescu 1.III.1938 — 18.XII.1940, George I. Brătianu 25.IV.1939—1945, Emil E. Costinescu 23.XII.1940 — 4.IV.1946¹⁰⁾.

În timpul regimului burghezo-moșieresc din România, Banca Românească a avut un rol important în dezvoltarea economiei capitaliste, tocmai datorită finanțelor de care dispunea, fiind una din cele mai mari bănci capitaliste din țară, care a înghițit și eliminat prin concurență alte bănci mai mici și societăți afiliate ei.

În articolul 2 din statute era prevăzut: „scopul principal al băncii este de a înlesni și îndruma participarea capitalului românesc la dezvoltarea comerțului, industriei și întreprinderilor de tot felul precum și de a deschide credite instituțiilor financiare, comerciale și industriale“¹¹⁾. Adevăratul scop al înființării Băncii Românești a fost însă, acela de a realiza beneficii cît mai mari, ca orice bancă capitalistă, prin acordarea de împrumuturi: comerțului, finanțelor, industriei, agriculturii, beneficii însușite în cea mai mare parte de către cei care conduceau activitatea băncii.

În articolul 69 din statute se prevedea ca beneficiul net să se distribuie în felul următor: „Un prim dividend de 5% la capitalul social vărsat. Din rest se va da:

- a) 20% la capitalul de rezervă;
- b) 10% consiliului de administrație;
- c) 3% cenzorilor;
- d) 2% directorului general;

¹⁰⁾ Ibidem, p. 44.

¹¹⁾ Ibidem, p. 4.

e) 4% membrilor delegați în comitetul de direcție;

f) 3% fondului de ajutor al funcționarilor¹²⁾.

După cum se constată, numai unei singure persoane — directorului general — îi revenea 2%, în timp ce fondului de ajutor al funcționarilor, al căror număr se ridica la cel puțin cîteva sute, i se repartiza doar 3%. Așadar cea mai mare parte a beneficiilor încăpeau pe mîna a cîteva capitaliști care, în decursul activității băncii, vor dirija finanțele acesteia în detrimentul maselor populare și în sprijinul intereselor capitaliste.

Cît privește operațiunile de bancă propriu-zise ale Băncii Romînești, ele se rezumau la următoarele operațiuni mari:

— împrumuturi,

— procurare de fonduri,

— schimb și manipulări de titluri în depozit.

Împrumuturile cuprindeau: a) scontul direct; b) reescontul portofoliului băncilor sau al altor instituții; c) avansuri pe titluri; d) avansuri pe gaj mărfuri; e) împrumuturi cu garanții ipotecare și mai tirziu cu emitere de obligațiuni; f) credite deschise și conturi curente garantate sau negarantate, debitoare.

Procurarea de fonduri consta în: a) depuneri spre fructificare; b) carnete de economii; c) conturi curente creditoare; d) reescont la Banca Națională a Romîniei sau alte instituții din străinătate pentru procurare de schimb.

Manipularea titlurilor în depozit se referea la păstrarea, schimbarea, cumpărarea și vînzarea lor, încasarea cupoanelor.

Schimbul se realiza prin cumpărarea de devize și vînzarea lor la clienți, participarea la operațiuni care trebuiau să procure schimb, deci relații cu societățile de export și de transport pe de o parte și pe de altă parte cu clientela care avea nevoie de mijloace de plată în străinătate.

În vederea efectuării operațiunilor arătate, Banca Romînească a avut o organizare specifică societăților anonime capitaliste. Era condusă de un director general, în baza însărcinărilor primite din partea consiliului de administrație, ajutat de un prim director și de mai mulți directori.

Directorul general, iar în lipsa lui unul din directori, împreună cu doi dintre membrii delegați de consiliu, constituiau comitetul de direcție al băncii.

Direcției generale îi erau subordonate toate serviciile din centrala băncii și sucursalele acesteia și anume:

„A. Direcția centralei:

1) Serviciul contabilității;

2) Serviciul plasament centrala și informațiuni;

3) Casierie, tezaur, ordonanțare internă, secretariat intern, incasso;

4) Serviciul scont;

5) Serviciul titluri;

6) Serviciul credite externe (incasso, scont, documente, devize).

¹²⁾ Ibidem, p. 9

B. Direcția sucursale :

1) Serviciul plasament și control sucursale.

C. Direcția contencios :

1) Serviciul studii și consultații juridice ;

2) Acte și notariat ; procese, executări, urmăriri, avocați.

D. Direcția tehnică :

1) Serviciul tehnic ;

2) Serviciul economat ;

3) Serviciul bunuri ;

4) Intendență ;

5) Studii, statistică, bibliotecă ;

6) Afiliate.

E. Inspecții și personal :

1) Inspecții, control și organizare ;

2) Personalul ;

3) Expediția ¹³⁾.

Sectoarele erau de natură bancară și de natură auxiliară. Sectorul bancar era format din Direcția centralei și Direcția sucursale, iar sectorul auxiliar din Direcția contencios, Direcția tehnică, Serviciul inspecții și personal.

Sectorul bancar înglobează activitatea de bancă propriu-zisă, iar sectorul auxiliar sprijinea Direcția generală și sectorul bancar în îndeplinirea rolului lor.

Organizarea tehnică a Băncii Românești, reclamată de cele două grupuri principale de operațiuni : operațiunile de credit active (acordări de credite) și operațiunile de credit pasive (contractări de angajamente), se desfășura la începutul anului 1948 în modul următor :

A. Operațiunile de credit active se execută prin :

I. Serviciul plasamentul centralei care studia și supunea spre soluționare administratorului unic (care fusese creat în locul consiliului de administrație) toate cererile de credit în cont curent și pe scont bilete la ordin (b/O), care se încadrau în normele stabilite de Banca Națională a României. De acest serviciu depindea și Secretariatul general al băncii, care aducea la cunoștința tuturor serviciilor din bancă deciziile administratorului unic.

II. Serviciul scontului administra toate creditele aprobate pe scont b/O, împreună cu garanțiile lor, cu excepția garanțiilor de gajuri constituite, care se administrau de către Serviciul plasamentul centralei. Executa toate operațiunile de reescont (operațiuni de credit pasive) la B.N.R.

III. Serviciul plasamentul sucursalelor era organul prin care se executa conducerea și controlul sucursalelor, răspindite pe întreg teritoriul țării. Toate creditele solicitate de către clienți prin sucursale, trebuiau aprobate de către organul central al băncii. Acest serviciu supunea aprobării administratorului unic toate cererile de credit primite prin sucursale.

IV. Serviciul participațiunilor urmărea direct și prin reprezentanții băncii în diversele consilii de administrație ale altor întreprinderi și societăți, activitatea acestora.

¹³⁾ Arh. St. Buc., Banca Românească, dosarul fondului.

V. Serviciul contencios se ocupa cu procesele și redactarea actelor de împrumut. Avocații mai studiau și soluționau nenumărate chestiuni juridice și fiscale prezentate fie de serviciile din centrală, fie de sucursale.

VI. Serviciul studii și informații avea în preocuparea sa cunoașterea pieței și a condițiilor economice, juridice și fiscale în care se desfășura viața economică.

B. Operațiunile de credit pasive (contractări de angajamente) se executau prin:

I. Serviciul de depuneri spre fructificare pe livrete de economii;

II. Serviciul ordonanțări primea depunerile clienților în cont curent și le restituia la cerere. Tot acest serviciu ținea și situația conturilor clienților (societăți și particulari).

III. Serviciul titlurilor executa o serie de operațiuni de bursă pentru contul sucursalelor, operațiuni de depozit pentru contul sucursalelor, operațiuni de titluri pentru contul personalului băncii, transfer de acțiuni Banca Românească. Serviciul cuprindea mai multe secții printre care: secția depozite, secția ordine de bursă, secția proprietatea băncii, secția transfer, acțiuni Banca Românească și cupoane secția tezaur¹⁴⁾.

C. În afară de resoartele enumerate, în strânsă legătură cu operațiunile de credit ale băncii (active și pasive), au mai funcționat o serie de servicii ca: Serviciul secretariat, care executa ordinele de plată și de virament, Incasso intern și extern, acreditive interne, registratura generală, cifrul; Serviciul casieriei îndeplinea încasările și plățile la ghișeu, la domiciliul clienților, la instituțiile publice, particulare și la bănci; Serviciul cecuri și compensații avea atribuțiunile întocmirii actelor, primirii de valori, înregistrării valorilor, eliberării valorilor, corespondență, emisiuni de cecuri B.N.R. și C.E.C., diverse bănci, sucursale; Serviciul relații cu străinătatea avea în subordine secțiile: credite externe, acreditive export, contrasemnări de export din ordinul altor bănci, încasări de export, acreditive import, ordine de plată în devize primite din străinătate, secretariatul străinătății¹⁵⁾.

Pentru o bună activitate a băncii au mai funcționat servicii administrative ca: Serviciul contabilității cu jurnale de conturi curente și strața, jurnale sucursale și diverse, cartea mare, strața de casă; Serviciul arhivei care avea ca atribuțiuni primirea și clasarea la dosarele clienților și sucursalelor a corespondenței originale și a foilelor trimise de serviciile din bancă, satisfacerea tuturor cerințelor serviciilor în deservirea cu dosare pentru diverse chestiuni legate de reclamațiile primite; Serviciul de expediție; Serviciul bunurilor în sarcina căruia revenea gestiunea imobilelor, repararea și întreținerea acestora; Serviciul de inspecție și organizare cu atribuțiuni de verificare periodică a executării dispozițiilor, de elaborare a instrucțiunilor tehnice de lucru pentru operațiunile existente, de verificare a conținutului circularilor și notelor de serviciu etc.; Serviciul personalului care răspundea de toate problemele de personal (dosare de cadre, state de salarii) ale personalului din centrală și sucursale.¹⁶⁾

¹⁴⁾ Arh. St. Buc., Banca Românească, dos. 1.

¹⁵⁾ Ibidem.

¹⁶⁾ Ibidem.

În afară de organizarea internă, destul de minuțioasă, prezentată mai sus, Banca Românească își extinsese operațiunile sale în întreaga țară, înființând sucursale și agenții în centrele economice mai importante ale țării.

Chiar în primul an de funcționare (1911) au fost înființate sucursale în porturile dunărene Galați, Brăila și în portul maritim Constanța, iar mai târziu și în Tulcea. În 1913 a luat ființă o agenție la Balcic, transformată în sucursală la Bazargic și altă sucursală la Silistra.

În 1918 s-a înființat o sucursală la Chișinău apoi la Bălți, Ismail, Cetatea Albă și Tighina, iar în primăvara anului 1919 o sucursală la Cernăuți, apoi la Suceava.

După anul 1920 au fost înființate sucursale în orașele: Arad, Bacău, Birlad, Botoșani, Brașov, Buzău, Calafat, Călărași, Caracal, Caransebeș, Cîmpulung-Moldovenesc, Cluj, Craiova, Deva, Focșani, Giurgiu, Iași, Lugoj, Piatra Neamț, Pitești, Ploiești, Râmnicu Vilcea, Turnu Severin și agenții la Cîmpina, Moinești, Tirgu Ocna și București (Calea Griviței, Obor, Rahova).

Scopul înființării sucursalelor era acela de a acumula cât mai multe capitaluri prin afilierea și înghițirea societăților aflate în localitățile respective, fenomen specific orînduirii capitaliste unde are loc o concentrare tot mai accentuată a capitalului în mîna a tot mai puține monopoluri, prin lupta de concurență și înghițirea capitalurilor mici.

În urma înființării de sucursale, afacerile Băncii Românești s-au lărgit considerabil, iar capitalul social a crescut simțitor.

Astfel, dacă la înființarea capitalului social era de 17.500.000 lei, în 1912, adică după un an de activitate, capitalul a sporit la 26.250.000 lei, iar „cifra afacerilor băncii s-a ridicat la 344.236.482 lei față de 127.697.417 lei cît era în primul an”¹⁷⁾. În 1916 capitalul a sporit la 52.500.000 lei, în 1919 la 160.000.000 lei, în 1921 la 200.000.000 lei, iar în 1922 la 280.000.000 lei.

Un mijloc important de aprovizionare cu capital l-a constituit creditul la Banca Națională a Romîniei. Astfel, dacă în anul 1911 reescontul se ridica la 17.397.722 lei, în anul 1920 ajunsese la suma de 197.486.027 lei. „Angajamentele de reescont la B.N.R. în 1934, se ridicau la suma de 641.300.000”¹⁸⁾.

Prin mijlocirea creditelor de reescont primite de bănci de la banca de emisiune (B.N.R.), marea burghezie și moșierime a beneficiat de credite considerabile.

Astfel, emisiunea Băncii Naționale a fost pusă, pe calea reescontului, la dispoziția marilor capitaliști.

Banca Românească — bancă a burgheziei liberale — a canalizat emisiunea către întreprinderile conduse de marii capitaliști grupați în jurul familiei Brătianu, aceeași familie care stăpînea și Banca Națională.

Depunerile spre fructificare și conturile curente creditoare au fost un alt mijloc important de acumulare de capitaluri și de exploatare folosit de Banca Românească.

¹⁷⁾ „Universul” din 1 februarie 1936 (art. Banca Românească a împlinit 25 de ani de existență).

¹⁸⁾ Ibidem.

Din cercetarea cifrelor statistice ale acestui capitol se poate constata că „primele depuneri și conturi creditoare au însumat în primul an 24.746.467 lei, în 1921 ele s-au urcat la 1.146.042.957 lei, iar în 1930 la 3.263.087.399 lei. După acest an, al crahurilor bancare, ele au scăzut la circa 1.500.000.000 lei pentru ca în 1934 să se urce din nou la 2.082.981.122 lei, iar în 1935 la 2.145.000.000 lei”¹⁹⁾.

Criza economică mondială dintre anii 1929—1933, care a cuprins și România burghezo-moșierească, s-a extins și asupra capitalului bancar din țară. Efectele acestei crize au fost, lichidarea multor întreprinderi bancare mici și reducerea activității marilor bănci. Cifrele de mai sus oglindesc faptul că și Banca Românească a fost lovită de această criză, iar activitatea ei s-a îngustat în perioada acestei crize.

Banca Românească a acordat împrumuturi (credite în cont curent) întreprinderilor comerciale, financiare, industriale ca și întreprinzătorilor din agricultură, în scopul realizării de beneficii sub formă de dobinzi destul de ridicate. Au fost acordate credite industriașilor pentru largiri de instalație, de exploatare și rulment, pentru preocupări de materii prime; comercianților, mari și mici, li s-au acordat credite pe gajuri de mărfuri pe portofoliu comercial și pe alte garanții; agricultorilor li s-au dat credite pe garanții ipotecare, pe gajuri de cereale, cereale în expediție; întreprinzătorilor de lucrări publice li s-a dat concurs pe garanții de cesiuni de contracte.

Politica împrumuturilor a constituit o parte însemnată a plasamentului Băncii Românești. De asemenea, un post însemnat al plasamentului băncii a fost cel al efectelor publice: valori de stat, județ, comună, sau garantate de stat și acțiunile întreprinderilor particulare, de pe urma cărora câștigurile erau enorme.

Pentru a realiza beneficii cât mai mari a subordona și acapara capitalurile din provincie (instituții de credit), Banca Românească a avut următoarele participațiuni de capital: Banca Iașilor, din Iași, înființată în anul 1911, cu un capital de 10 milioane lei; Banca Bacăului, din Bacău, cu capital de 5 milioane lei; Banca Pieții, din București, înființată în 1912, cu un capital de 5 milioane lei; Banca Dunărea Românească, din Brăila, înființată în anul 1920, cu un capital de 15 milioane lei; Banca Românească a Orientului, înființată în anul 1920, cu un capital de 10 milioane; Banca Creditul Prahovei din Ploiești, înființată în anul 1920, cu un capital de 5 milioane; Banca Durostorului, din Siliștra, înființată în anul 1920, cu un capital de 1 1/2 milioane lei; Banca Petrodava, din Piatra Neamț, înființată în anul 1920, cu un capital de 2 milioane lei²⁰⁾.

În scopul amintit mai sus Banca Românească avea reprezentanți în toate consiliile de administrație ale acestor bănci, ca și în consiliul de cenzori, controlînd și subordonînd întreaga activitate a acestora.

În raportul consiliului de administrație al băncii, către adunarea generală extraordinară din 21 decembrie 1919, se cerea sporirea capitalului social la 160.000.000 lei, pentru următoarele considerente:

„De la 1914, de cînd s-a angajat pe terenul participărilor consoțiale cu caracter industrial, comercial și financiar și pînă azi (1919), Banca Ro-

¹⁹⁾ Ibidem.

²⁰⁾ Arh. St. Buc., Banca Românească, dos. 43.

mînească a sprijinit și a participat la înființarea următoarelor industrii și întreprinderi mai importante:

- 1) România, prima Societate națională de navigație maritimă cu un capital de 20 milioane;
- 2) Societatea Anonimă Romînă de Navigație pe Dunăre, S.R.D., cu un capital de 15 milioane lei;
- 3) Moara Romînească din Brăila, cu un capital de 5 milioane lei;
- 4.) Șantierelor Romîne de la Dunăre, cu un capital de 4 milioane lei;
- 5) Societatea Romînă de Automobile și Leonida & comp. Unite, cu un capital de 7.500.000 lei;
- 6) Clădirea Romînească, cu un capital de 20 milioane lei;
- 7) Banca Viticolă a Romîniei, cu un capital de 15 milioane lei;
- 8) Tăbăcăria Romînească din Constanța, cu capital de 2 milioane lei;
- 9) Cartea Romînească, cu un capital de 14.200.000 lei;
- 10) Creditul Minier, cu un capital de 10 milioane lei²¹⁾.

Capitalul investit în industriile de mai sus și în alte întreprinderi „se ridică la acea dată la cifra de 200.000.000 lei²²⁾).

După anul 1919 Banca Romînească a mai participat la următoarele: a înființat, cu concursul unor specialiști de seamă, importanta întreprindere Creditul pentru întreprinderi electrice, cu un capital de 20 milioane; Uzinele Chimice Romîne; Uzinele Metalurgice Copșa Mică și Cugir; Societatea Franco-Romînă de materiale de drum de fier; Societatea Dimbovița, fabrică de ciment; Societatea Edilitatea și Întreprinderile generale tehnice „Tiberiu Eremia“; Fabrica de zahăr Arad-Chitila; Fabrica de împletituri și tricotațe Arad²³⁾,

Banca Romînească a participat, împreună cu alte bănci, la dezvoltarea marilor societăți: Reșița, Astra Vagoane și Steaua Romînă.

În scopul exploatării și acumulării de beneficii Banca Romînească „naționalizează“ minele de la Petroșani, înființînd și Societatea anonimă pentru exploatarea minelor din Petroșani, cu un capital de 100 milioane lei, asigurînd capitalului românesc o participare de 50%.

Banca Romînească „naționalizează“ întreprinderea „Electra“, ce deținea toată energia electrică pe Valea Prahovei și apoi alte întreprinderi electrice ca: Societatea de electricitate pentru iluminatul Aradului; Societatea de căi ferate Arad-Podgoria și Societatea de electricitate Deva²⁴⁾.

Studiind politica dusă de Banca Romînească în domeniul participațiilor și înființării de noi întreprinderi, iese în evidență în mod pregnant împletirea capitalului monopolist bancar cu capitalul monopolist industrial. Banca cumpăra acțiuni ale monopolurilor din industrie, comerț, transporturi și din alte ramuri, devenind astfel coproprietară, iar monopolurile industriale

²¹⁾ „Universul“ din 1 februarie 1936 (art. citat).

²²⁾ Ibidem.

²³⁾ Ibidem.

²⁴⁾ Ibidem.

la rîndul lor erau acționare ale băncii. Pe baza acestei împletiri apare capitalul financiar și oligarhia financiară, una din caracteristicile de bază ale capitalismului monopolist.

V. I. Lenin, referindu-se la politica dusă de către monopolisții financiari arăta: Dar „sistemul participațiilor“ nu numai că servește la creșterea uriașă a puterii monopolisților, dar le permite, în afară de aceasta, să se pună la cale, fără nici o teamă de pedeapsă, fel de fel de afaceri murdare, permite ca publicul să fie jefuit, căci formal, după lege, conducătorii „societății-mame“ nu răspund pentru „societatea filială“, care este socotită „de sine stătătoare“ și prin intermediul căreia se poate „aranja“ totul²⁵⁾.

Activității îndreptate împotriva intereselor maselor populare, desfășurată de Banca Românească timp de aproape 40 de ani, i se pune capăt o dată cu adoptarea la 11 iunie 1948 a Legii pentru naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport. De asemenea, prin decretul nr. 197 din 13 august 1948, băncile și instituțiile de credit se dizolvă și trec în stare de lichidare²⁶⁾.

Referindu-se la scopul naționalizării băncilor, V. I. Lenin arăta că „numai prin naționalizarea băncilor se va putea obține ca statul să știe încotro și cum, de unde și în ce moment se pompează milioanele și miliardele“²⁷⁾,

Mai departe V. I. Lenin arăta că rostul naționalizării este „Acela că asupra băncilor izolate și asupra operațiilor lor (chiar dacă s-ar desființa secretul comercial etc.) este imposibilă stabilirea unui control real căci este imposibilă urmărirea procedeeelor extrem de complicate, de încilcite și de ingenioase întrebuițate la întocmirea bilanțurilor, la întemeierea întreprinderilor și a filialelor fictive, la folosirea unor oameni de paie etc. etc.“²⁸⁾.

Diversitatea documentelor bancare în economia capitalistă este în raport direct cu diversitatea băncilor existente deoarece fiecare bancă își întocmește documentele de care are nevoie potrivit cerințelor activității desfășurate.

Banca Românească, ca organizație capitalistă, și-a creat o arhivă proprie, asupra căreia a existat aceeași proprietate privat-capitalistă.

Problema arhivelor economice apare în literatura de specialitate relativ târziu, după eliberare, cînd se deschid căile de rezolvare a acesteia. În trecut, alături de arhivele celorlalte întreprinderi, se creează și se păstrează atîta timp cît pot fi de folos intereselor private și arhivele băncilor și ale institutelor de credit, fără ca acest material arhivistic, folosit în mod practic, să fi devenit material documentar cu termen de păstrare permanent. Grijă deosebită pentru materialul arhivistic dispărea îndată ce acest material își pierdea valoarea practică.

Legiuirea veche, expresie a intereselor claselor dominante, nu a asigurat păstrarea materialului documentar de la întreprinderile particulare, deoarece interesele acestor clase se opuneau acestei reglementări. Întreprinderile capitaliste aveau tot interesul ca materialul arhivistic creat de ele să nu

²⁵⁾ V. I. Lenin — *Opere*, vol. 22, Ed. P.M.R., 1952, p. 224.

²⁶⁾ Monitorul Oficial, nr. 186, 13 august 1948.

²⁷⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, EPLP., 1954, p. 325.

²⁸⁾ *Ibidem*, p. 324—325.

ajungă în folosință publică prin predarea la Arhivele statului întrucît interesele capitalului nu puteau admite un control asupra documentelor întreprinderilor spre a nu fi descoperite operațiunile frauduloase, respectîndu-se așa-numitul „secret al operațiunilor“.

Așa se explică lipsa unei legislații corespunzătoare, în orînduirea capitalistă, în privința reglementării funcționării Arhivelor statului și tot aceea este cauza pentru care pînă la actul revoluționar al lichidării băncilor, nici o arhivă bancară n-a ajuns la Arhivele statului.

Arhivele băncilor, în tot timpul orînduirii capitaliste, erau păstrate la întreprinderea creatoare de arhivă, atît timp cît ele prezentau interes operativ, după care dispăreau fără urmă, alături de arhivele întreprinderilor industriale și comerciale, lipsind astfel cercetarea științifică de cele mai interesante documente economice ale orînduirii capitaliste.

Marile transformări revoluționare petrecute în patria noastră după 23 August 1944 au dus și la lichidarea sistemului bancar capitalist și au pus problema preluării arhivelor acestor bănci de către Arhivele statului.

Trecerea avutului întreprinderilor naționalizate în patrimoniul statului democrat-popular, în care intrau și arhivele, a determinat Arhivele statului să ia măsuri pentru administrarea acestui tezaur documentar, din care făceau parte și arhivele bancare, expuse răvășirii și distrugerii în urma executării lichidării.

Măsuri temeinice pentru soluționarea problemei arhivelor bancare s-au luat mai ales după reorganizarea Arhivelor statului, în 1951, ca urmare a stabilirii legăturii cu Curtea superioară bancară. La 22 mai 1951 Curtea superioară bancară a difuzat tuturor lichidatorilor, prin circulara nr. 50, un chestionar privind problemele arhivelor. În baza răspunsurilor primite, Direcția generală a arhivelor statului a obținut datele necesare referitoare la arhivele bancare și a luat măsurile necesare pentru preluarea acestor arhive în depozitele proprii și asigurarea conservării și folosirii lor.

La lichidare, arhiva Băncii Romînești a fost preluată de către Banca R.P.R. — Banca de Stat în depozitele acesteia din urmă, din strada Smîrdan nr. 5, și din Calca Dorobanți nr. 36—40. Predarea către Arhivele statului s-a făcut în două etape — la 15 decembrie 1951 și la 25 martie 1953. Cantitatea arhivei Băncii Romînești la preluare a fost de circa 7 vagoane, materialul fiind neordonat și ambalat în pachete.

După întocmirea instrucțiunilor de lucru, începînd din anul 1957, materialul arhivistic al acestui fond a fost clasat, potrivit instrucțiunilor arhivistice, păstrîndu-se în general structura inițială a creării lui.

Materialul a fost clasat pe servicii, ca părți structurale ale organizației și în cadrul serviciului cronologic și pe probleme, conform operațiunilor efectuate de bancă.

Majoritatea fondului îl formează arhiva generală a băncii compusă din dosarele clienților (interni și externi), în care se păstrează întreaga corespondență a acestora purtată cu serviciile din bancă.

Arhiva generală este clasată pe ani și în cadrul fiecărui an dosarele sînt ordonate alfabetic. Tot la arhiva generală s-au clasat și dosarele ce cuprind corespondența sucursalelor cu centrala băncii.

Arhiva succursalelor, la unele destul de puțină, a fost clasată la fiecare succursală pe ani și alfabetic (atunci cînd se referă la clienții succursalelor).

Materialul este complet ordonat și fișat, urmînd să fie inventariat și selecționat (în timpul ordonării, efectuîndu-se numai eliminarea unor materiale vădit nefolositoare).

Actele în majoritatea lor, sînt scrise în limba romînă, existînd material și în limbile franceză, engleză, și germană (în special în corespondența băncii cu clienții externi, bănci și institute de credit străine).

Canțitatea actuală a materialului arhivistic aflat în depozitele Arhivelor statului este de circa 46.924 unități de păstrare.

*

* *

Fondul „Banca Romînească”, S.A. reprezintă unul din marile fonduri bancare aflate în depozitele Arhivelor statului care, studiat în întregimea lui, pune la îndemîna cercetării științifice interesante documente economice ale orînduirii capitaliste.

Cercetînd materialul acestui fond se poate constata starea înapoiată a economiei țării noastre în timpul regimului burghezo-moșieresc, precum și jaful sălbatec la care erau supuse bogățiile țării.

Studierea materialelor documentare ale fondului Băncii Romînești, cu deosebire a bilanțurilor anuale, a dărilor de seamă, a proceselor verbale ale ședințelor consiliului de administrație, scot la iveală metodele de exploatare a maselor muncitoare, ale poporului romîn, întrebuițate de capitalul străin și autohton.

Din cercetarea provenienței capitalului social al Băncii Romînești, se constată, încă de la înființarea acestei bănci, dominația oligarhiei financiare în țara noastră. Capitalul social a fost scris de un grup restrîns format din mari proprietari, bancheri și politicieni, foști miniștri și chiar președinți de consiliu, care au făcut parte din consiliul de administrație și din consiliul de cenzori de la înființare și pînă în ultimii ani ai existenței acestei bănci, jefuind avuțiile țării și exploatînd poporul muncitor pentru a-și asigura profituri considerabile.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA DOBROGEI

(aprilie 1877 — noiembrie 1878)

N. CIACHIR

Accastă perioadă din istoria Dobrogei, de la începutul războiului din 1877 și pînă în noiembrie 1878, data stabilirii administrației românești, a fost ori complet neglijată, ori tratată în mod cu totul sumar¹⁾.

¹⁾ N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. X; *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*, Vălenii de Munte, 1913; *Istoria poporului românesc*, vol. IV, p. II; Informațiile referitoare la Dobrogea sînt aproape inexistente sau cu totul sumare.

I. I. Nacian, *Dobrogea — reformele economice și sociale ce ea reclamă*, București, 1892, precizează doar că „în faimosul congres din 1878 ne-a făcut un dar a cărui însemnătate n-am măsurat-o îndeajuns. Astfel, statul român, văzînd că are atîtea de realizat în Dobrogea, s-a mulțumit ca să-și încruciceze mîinile și să o lase în voia întîmplării” (p. 3). La această critică justă la adresa guvernelor burghezo-moșierești, autorul ar fi trebuit să precizeze că Dobrogea a trecut la statul român datorită faptului că era teritoriu românesc și că ostașii ruși și români au zdrobit pe cîmpurile de luptă din Balcani, Turcia din punct de vedere militar.

În 1913 apare la București lucrarea *Dobrogea, schiță geografică-istorică* (fără a fi precizat autorul). Se arată că „Turcii bătuți de Romîni și Ruși, sînt siliți în ianuarie 1878, a încheia un armistițiu” (p. 40), iar prin Congresul de la Berlin, România a primit Dobrogea (p. 40—41).

Kogălniceanu M. Vasile, *Dobrogea 1879—1909* (drepturi politice fără libertăți), Buc., 1910; C. Brătescu, *Contribution à la question de la Dobrogea*, în „La Dobrogea romaine”, Buc., 1919; Șandru D., *Mocanii în Dobrogea*, Buc., 1946 etc.

În volumul omagial *Dobrogea (1878—1929), 50 de ani de viață romînească*, Buc., 1928, Articolul „Războiul pentru independență și anexarea Dobrogei”, de G. D. Petrescu, arată doar că: „la 14/26.XI a început și ocuparea Dobrogei de către România. Populația compusă din romîni, bulgari, turci, tătari și nemți a primit cu bucurie noua stăpînire” (p. 344), iar articolul „Administrația în Dobrogea veche”, de N. Negulescu, arată că populația Dobrogei, la 1878, se ridica la 135—140.000 locuitori (p. 721). În anul 1938, Academia romînă a editat lucrarea *La Dobroudja*, o culegere de Studii închinat cu precădere perioadei antice. Pentru studiul nostru prezintă oarecare interes articolul lui Al. Arbore „La culture roumaine en Dobroudja”.

În lucrarea 1877 de I. Focșăneanu și N. Ciachir, se arată doar intrarea trupelor ruse în Dobrogea (p. 100) și importanța Dobrogei pentru România (p. 201—203). Lucrarea *Dobrogea, regiune complet colectivizată*, (Ed. Politică, Buc., 1960), la capitolul istoricul Dobrogei, se amintește doar de trecerea Dobrogei, în 1878, sub administrație romînă.

În colecția *Documente privind istoria Romîniei*, (războiul pentru independență), nu sînt materiale concludente pentru perioada de care ne ocupăm. În

În studiul de față sînt folosite materiale de la Arhivele statului din București, materiale din arhiva M.A.E., din colecția de documente „Aprilsco vâstanie” vol. III²⁾, volumul de documente bulgare „Situația poporului bulgar sub jugul turcesc”³⁾. „Sbornic materialov po grajdanscomu upravleniu i ocupații v Bolgarii”⁴⁾, materialele din colecția de documente „Războiul pentru independență” vol. II, p. I; vol. I, p. II⁵⁾, lucrarea nefolosită de istoriografia românească, bazată pe documente turcești „Sbornic turečchih documentov o poslednei voine”⁶⁾, și o serie de lucrări care se referă la această perioadă.

Dobrogea se afla într-o situație foarte grea. Acest străvechi pămînt romînesc fusese încorporat în Imperiul otoman în anul 1420, după ce cunoscuse o epocă de glorie sub „despotul” Dobrotici. Dobrotici a luptat împotriva genovezilor. În 1379 flota lui a luat parte la blocada Constantinopolului, desfășurînd o politică de largă perspectivă și intrînd în tratative cu diferiți stăpînitori din sud-estul Europei și chiar din ținuturi mai depărtate. În 1388 ultimul stăpînitor al Dobrogei autonome, Ivanco, cade probabil în lupta cu turcii, iar teritoriul revine lui Mircea cel Bătrîn care se intitulează și „despot” al țării lui Dobrotici.

În perioada 1420—1877 Dobrogea a cunoscut sălbatica dominație a Imperiului otoman⁷⁾.

Sprijinindu-se pe importante forțe militare și resurse economice nelimitate, provenite din jaf, Imperiul otoman ocupase majoritatea statelor balcanice în secolul XIV și XV, supunîndu-le unei grele exploatare.

În acea perioadă Turcia era un stat tipic militar, în care pregătirea militară juca un rol hotărîtor. Vorbînd de regimul feudal-militar turc, Marx îl numește „formă a feudalismului asiatic”, deoarece se deosebea mult de feudalismul existent în Europa, tocmai prin orînduirea de stat și prin rolul hotărîtor pe care-l avea armata.

În secolul al XVI-lea Imperiul otoman, prin posesiunile sale întinse din Africa de Nord, din Asia și Europa, juca un rol hotărîtor în rîndul marilor puteri europene.

Avînd o armată bine instruită, disciplinată și produse suficiente pentru ducerea unei vieți independente, Imperiul otoman putea cu ușurință

volumul I, p. I, doc. 537, 647, 674, 675 și 680 se referă la mișcarea revoluționară, mai mult din anii 1880 și 1881. Doar doc. 637 cuprinde stirea importantă că după instalarea autorităților romînești în Dobrogea, mulți bulgari, care erau funcționari, au plecat în Bulgaria (p. 719—720). De asemenea, vol. I, p. II cuprinde documente (43, 126, 413, 699) care se referă la anii 1875—1876. V. Mi-hordea, *Cîteva date privitoare la situația țărănimii din Dobrogea în 1878*, în „Studii”, nr. 3/1957.

²⁾ Boris Nedcov, *Aprilsco vâstanie*, (Sbornic ot turschi documenti), vol. III, Sofia, 1876.

³⁾ *Documenti i material. Položenieto na bălgarschia narod pod tursco robo-stvo*, Sofia, 1953 (editat de Academia de științe bulgară).

⁴⁾ *Sbornic materialov po grajdanscomu upravleniu i ocupații v Bolgarii*, sub redacția generalului-maior Ovsianii, vol. I-II, Petersburg, 1903.

⁵⁾ *Documente privind istoria Romîniei* (Războiul pentru independență), vol. I, p. I și vol. I, p. II, Ed. Academiei R.P.R., Buc., 1954.

⁶⁾ *Sbornic turečchih documentov o poslednei voine, sostavlen Ahmed-Mihat-efendi*, Petersburg, 1879 (ed. rusă). Lucrarea se află la Biblioteca „V. I. Lenin” din Moscova (Secția militară).

⁷⁾ *Istoria Romîniei*, vol. II, (macheta), p. 271.

să acapareze noi teritorii și să intervină în conflictele care sfîșiau Europa occidentală și Asia.

Victoriile și dezvoltarea Imperiului otoman din secolul XVI erau strîns legate de jefuirea teritoriilor cotoprite. Jefuirea acestor teritorii dădea posibilitate Imperiului otoman să se dezvolte, iar economia națională a acestor state să fie ruinată. Feudalii turci considerau populația de bază din teritoriile cotoprite doar ca un obiect de exploatare. Trebuie precizat că majoritatea spahiilor — care erau deținători de domenii, deci formau clasa feudală — primeau domenii în folosință temporară fără a primi imunitate. Drepturile lor se limitau la stringerea părții cuvenite din rentă, la controlul asupra țăranilor iobagi, asupra felului cum aceștia foloseau pămîntul. Puterea centrală de stat, cu toate organele sale, acționa direct pe domeniile tuturor feudalilor⁸).

Neîndeplinirea de către spahi u a obligațiunilor prevăzute ducea nu numai la pierderea domeniului, dar și la moartea lui (spînzurarea în fața casei)⁹). De aici reiese puterea nelimitată pe care o avea sultanul în Imperiul otoman

Totuși spre sfîrșitul secolului al XVI-lea încep să apară în Imperiul otoman semnele crizei. Pentru a ieși din criză au fost introduse noi dări, iar cele existente au fost mărite. Semnele decăderii Imperiului otoman apar înaintea începutului insucceselor militare. Decăderea Turciei începe înainte anului 1683 și de acest lucru vorbește Marx: „Așa, de pildă nu există nici un temei pentru a afirma că decăderea Turciei a început din momentul în care Sobieski a venit să dea ajutor capitalei Austriei. Cercetările întreprinse de Hammer dovedesc, fără putință de tăgadă, că organizarea Imperiului Turcesc intrase încă de pe atunci în stare de descompunere și că de cîțva timp se observa că epoca de forță și măreție a otomanilor se apropie repede de sfîrșitul ei”¹⁰).

Ca urmare a situației create în urma crizei financiare sultanul începe să vîndă domenii în schimbul unor sume mari de bani, care erau plătite tezaurului statului. Aceste domenii nu erau legate de obligația de a presta o slujbă militară sau administrativă¹¹). Spahiii nu se mai supuneau puterii centrale. Ei refuzau să-și îndeplinească obligațiile militare, trecînd pămîntul în proprietatea lor deplină; îl donau, îl vindeau etc. Totodată ienicerii cantonați în diferite garnizoane, refuzau de multe ori să se supună puterii centrale, sau să plece în campanie cînd erau solicitați.

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea slăbirea Turciei era vizibilă; soldații erau prost înarmați pe cîmpurile de luptă, erau lipsiți de inițiativă și elan, limitîndu-se doar la acțiuni de apărare.¹²)

Tinărul stat rus care se ridica în răsărit, a început să dea lovituri serioase Imperiului otoman, în timpul războaielor ruso-turce din sec. al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea care au slăbit treptat jugul turcesc ce apăsa asupra Țărilor Romîne, Serbiei și Muntenegrului și le frîna dezvoltarea istorică.

⁸) *Istoria na Balgaria*, vol. I, Sofia, 1954, p. 246—247.

⁹) *Ibidem*, p. 252.

¹⁰) Marx-Engels, *Opere*, vol. X, Ed. politică, Buc., 1961, p. 282.

¹¹) *Istoria na Balgaria*, vol. I, p. 255.

¹²) Reisner, Rubțov, *Novaia istoria strau zarubejnovo vostoca*, vol. I, Moscova, 1952, p. 295.

Datorită amestecului marilor puteri din Europa occidentală și datorită așezării geografice, teritoriile din sudul Dunării locuite de bulgari și Dobrogea au continuat să rămână și în a doua jumătate a secolului XIX tot o simplă provincie turcească (pașalic), cea mai mare parte a acesteia constituind vilaetul Dunării¹³). Nici victoriile armatelor ruse, nici diferitele răcoale n-au putut să limiteze jugul turcesc în aceste regiuni.

După revoluția din 1848—1849 Rusia a căutat să treacă la lichidarea Imperiului otoman, dar războiul din 1853—1856 a fost nefavorabil Rusiei datorită amestecului marilor puteri. Guvernul țarist, deși înfrânt pe cimpul de luptă în timpul războiului Crimeii, a încercat să mențină relații strânse și să influențeze popoarele creștine subjugate în Imperiul otoman. Neputînd duce o politică de forță față de Imperiul otoman., Rusia a început să dea o mai mare atenție propagandei politice și culturale, în scopul întăririi influenței sale.

După semnarea convenției de la Londra, din martie 1871¹⁴), care permitea Rusiei să țină flotă militară în M. Neagră, fortificații și arsenale navale pe coasta de sud a Rusiei și după încheierea „alianței celor trei împărați“ (1873)¹⁵), guvernul rus se pregătea pentru o nouă ofensivă în orientul apropiat.

Rapida dezvoltare economică a sudului Rusiei și lărgirea rețelei de căi ferate făceau să crească volumul comerțului rus și forțau guvernul la o politică expansionistă în orientul apropiat. De asemenea, datorită nemulțumirilor interne, încercînd să sustragă atenția poporului de la politica internă, guvernul țarist se pregătea activ pentru ofensiva în Balcani¹⁶). Această politică a fost favorizată de izbucnirea răcoalei din Bosnia și Herțegovina, din anul 1875. Popoarele din Balcani, supuse direct Imperiului otoman, au considerat răcoala din Bosnia și Herțegovina ca începutul unei revoluții generale a tuturor popoarelor asuprite din Imperiul otoman. În aceste condiții, în aprilie 1876, se răscoală poporul bulgar. Profitînd de răscoală turcii aflați în Dobrogea au folosit acest prilej pentru jefuirea bunurilor populației băștinașe. Este concludent în acest sens raportul consulului francez din Tulcea, din iulie 1876¹⁷). Aflăm că în sangeacul Tulcea locuiau romîni, bulgari, ruși, armeni, evrei etc. care din cauza impozitelor grele și a secetei care a bîntuit în ultimii ani se găseau într-o situație foarte grea.

Autoritățile turcești, arată consulul francez, au înarmat și pe locuitorii mahomedani din această regiune, asmuțîndu-i împotriva populației locale de altă religie¹⁸).

Bande de cerchezi maltratau și schingiuiuau pe oieri din care unii au fugit lăsîndu-și turmele în părăsire iar aceștia formînd turme și cirezi întregi, le minau spre alte regiuni. Pentru a-și acoperi jaful și crimele, turcii trăgeau cu tunurile pe malul Dunării, în timpul nopții simulînd desfășurarea de lupte grele în zona Brăila și Galați. Bande de turci și

¹³) I. Focșeneanu, N. Ciachir, *op. cit.*, p. 9.

¹⁴) *Sbornic dogovorov Rossii s drughini gosudarstvami (1856—1917)*, Moscova, 1952, p. 108.

¹⁵) *Istoria Diplomatiei* (sub red. lui Potenchin), vol. III, p. 22.

¹⁶) Necichina, *Istoria U.R.S.S.*, vol. II, Moscova, 1954, p. 625.

¹⁷) *Documenti i materialii. Polojenieto na bălgarscacia narod pod tursko robstvo*, Sofia, p. 322—327.

¹⁸) *Ibidem*, p. 323.

tătari, îmbrăcați numai în zdrențe, soseau cu căruțe goale în jurul satelor Cerna, Ienichioi, Peceneaga etc. pentru a jefui bunurile țăranilor¹⁹⁾.

Trupele turcești, cantonate la Tulcea, s-au răspândit prin Isaccea, Măcin și Hirșova, iar guvernul a distribuit arme cercasienilor și voluntarilor albanezi, tătari și altor mahomedani cu scopul de a preîntîmpina o răscoală, raporta la 10 mai 1876 delegatul României la Tulcea, A. Stoianovici, Ministerului de Externe²⁰⁾.

La 24 iunie 1876, în apropiere de Măcin, lângă satul Griot, turcii au omorît 5 ciobani săraci, care tocmai atunci veniseră din România pentru a îngriji de turmele a doi casapi din Brăila. Ciobanii au fost legați de mîini și de picioare și spînzurați de copaci, apoi înjunghiați cu săbii și iatagane²¹⁾. De asemenea, lângă satul Cerna au fost găsite 2 cadavre ciopîrțite în bucăți și agățate de copacii pădurii²²⁾.

Turcii nu aveau încredere în funcționarii creștini. Astfel, în mai 1876, i se telegrafiază mutesarifului din Tulcea să pună sub supraveghere pe toți funcționarii de altă naționalitate de la stația telegrafică din Tulcea²³⁾.

De asemenea autoritățile turcești erau informate că la Brăila se adunaseră 500—600 persoane care urmau să treacă în ajutorul răsculaților bulgari, între Tulcea și Isaccea, iar creștinii de lângă Isaccea și Măcin pregăteau pulbere și muniții²⁴⁾. Guvernatul Tulcei îi dădea dispoziții caimacamului Sulinei să ia toate măsurile pentru a preîntîmpina vreo răscoală²⁵⁾.

Valiul de Rusciuc îl anunța pe mutesariful de Tulcea, în septembrie 1876, să ia toate măsurile pentru a nu pătrunde în sangeac ziare bulgărești ce se tipăreau la București și care cuprindeau articole împotriva Imperiului otoman²⁶⁾.

În decembrie 1876 mai soseau trupe turcești în Dobrogea, transportate pe mare și debarcate la Constanța, sub comanda lui Ali-Riza-pașa, comandantul șef al trupelor din Dobrogea. Dintre unitățile debarcate un batalion a fost trimis la Tulcea, iar altele la Măcin. Isaccea și Babadag. Artileria urma să sosească pe uscat, probabil prin Medgidia. Totodată turcii începuseră să construiască forturi. Cu toate aceste măsuri, ei aveau totuși puține trupe dizlocate în Dobrogea²⁷⁾.

După eșuarea conferinței de la Constantinopol (decembrie 1876-ianuarie 1877), Rusia a semnat la Budapesta o convenție secretă care-i asigura neutralitatea Austro-Ungariei în războiul împotriva Turciei.

De asemenea, datorită eforturilor depuse de Rusia, la 31 martie 1877 reprezentanții celor 6 mari puteri semnavă la Londra un protocol în care

¹⁹⁾ *Ibidem*, p. 325.

²⁰⁾ *Documente privind istoria României (Războiul pentru independență)*, vol. I, p. II, doc. 126, p. 129.

²¹⁾ *Documenti i materialni...*, p. 326.

²²⁾ *Ibidem*,

²³⁾ *Aprilsco vâstanie*, vol. III, Sofia, 1876, doc. 555, p. 340.

²⁴⁾ *Ibidem*, doc. 556, p. 340.

²⁵⁾ *Ibidem*, doc. 560, p. 342—343.

²⁶⁾ *Ibidem*, doc. 583, p. 360.

²⁷⁾ *Sbornic turečih dokumentov o poslednei voine, sostavlen Ahmed-Mihat-efendi*, Petersburg, 1879, p. 12.

cereau, în numele Europei, „...necesitatea ameliorării situației populației creștine din Turcia“²⁸⁾.

Aceasta din urmă respinge protocolul, iar Rusia, epuizînd toate mijloacele diplomatice în relațiile cu Poarta, în aprilie 1877 începe ostilitățile militare.

Deși Rusia țaristă urmărea întărirea influenței sale în Balcani și slăbirea Turciei, rezultatul războiului a avut o importanță pozitivă pentru popoarele balcanice. „Lenin — arăta V. Kolarov — primul în literatură marxistă a arătat că războiul ruso-turc din 1877—1878, complet independent de scopul pe care-l urmărea guvernul țarist, în mod obiectiv a jucat un rol istoric progresist“²⁹⁾.

V. I. Lenin arăta că „Principalul conținut obiectiv al fenomenelor istorice nu numai în timpul războaielor din 1855, 1859, 1864, 1866, 1870, dar și în timpul războiului din 1877 (ruso-turc) și al celui din perioada 1896—1897 (războiul dintre Turcia și Grecia și frământările Armenilor), l-au constituit mișcările burghezo-naționale sau „spasmele“ societății burgheze, care se elibera de feluritele forme de feudalism“³⁰⁾.

Odată cu izbucnirea războiului ruso-turc, guvernul otoman s-a gîndit să evacueze din Dobrogea, cit mai grabnic, cele 100.000 de capete de vite pentru a nu fi capturate de dușman³¹⁾. În acest scop s-au dat dispoziții serdarului Ekrem, comandantul armatei, și valiului de Tuna (Vilaetul Dunării), ca 300—400 de oameni să aducă la Șumla, din Dobrogea, 30.000 de cai și 100.000 de vite. De asemenea, urmau să plece neîntîrziat în Dobrogea 2 ofițeri turci capabili care să formeze din băștinași o cavalerie de circa 4.000—5.000 oameni, credincioasă sultanului³²⁾.

Cancelaria sultanului era informată că în Dobrogea se găseau puține trupe turcești, că populația creștină reușise să procure 5000 de arme de tipul cel mai nou, iar spionii ruși culegeau în voie informații privind potențialul militar al armatei otomane. Sultanul dădea dispoziții ca în cazul cînd rușii ar fi trecut Dunărea, să fie lăsată la Tulcea o divizie care să opună rezistență. De asemenea, își manifesta nemulțumirea că o mare parte din creștinii din Dobrogea, cu aprobarea autorităților, după declararea războiului, și-au transportat în România majoritatea proviziilor din anul trecut, pe care le-au vîndut. Se dădeau dispoziții ca proviziile existente în Dobrogea și mai ales cerealele să fie transportate neîntîrziat în depozitele de la Șumla, pentru a nu cădea în mîinile dușmanului.

Încă înainte de începerea războiului, la 16 noiembrie 1876, lua ființă, pe lingă cartierul general al armatei ruse serviciul de administrație civilă a viitoarelor teritorii eliberate. După ce trupele rusești ar fi pătruns la sud de Dunăre, urmau să fie recrutați în administrație locuitori care să se bucure de influență și să aibă experiență³³⁾. În fruntea acestui serviciu

²⁸⁾ *Documents diplomatiques pour l'Orient (1875—1878)*, vol. I, Paris, 1877, p. 349—350.

²⁹⁾ V. Kolarov, *Vărhu aprilsco to vŭstanie*, în revista „Sovremenik“.

³⁰⁾ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, București, 1955, p. 133—134.

³¹⁾ *Documente privind istoria Romîniei*, vol. I, p. II, doc. 699, p. 550—551.

³²⁾ *Ibidem*, p. 12—13.

³³⁾ *Sbornic ofițialnih, rasporiajenii i documentov po bolgarskomu crăiu*, ed. I, Șiștov, 1877, p. 9—14.

a fost numit prințul V. Cercaschi, care avea experiență în domeniul administrativ.

Din ordinul lui Cercaschi, la 30 aprilie 1877 a plecat din Chișinău spre București o comisie cu misiunea de a studia instituțiile din Bulgaria și din Turcia și de a face propuneri în legătură cu viitoarea organizare a Bulgariei.

Comisia și-a început lucrările la 3 mai 1877, avînd ca președinte pe colonelul Sobolev. La 15 iunie 1877 comisia redactase și predase primul volum, care a fost tipărit la București, cuprinzînd probleme referitoare la legile comerciale existente în Imperiul otoman, despre comerțul maritim, organizarea diferitelor culte etc.³⁴⁾.

În urma trecerii trupelor rusești la sud de Dunăre, la 1 iulie 1877 este dat decretul privind organizarea regiunilor (sangiaturilor) Șistov, Tirnovo și Tulcea. Pînă la sfîrșitul războiului au luat ființă, la sud de Dunăre, sub administrație rusă, 8 regiuni (sangiaturi): Șistov, Rusciuk, Tulcea, Rahova (Vidin), Tirnovo, Sofia Plovdiv și Sliven³⁵⁾.

Organizarea acestor regiuni de către administrația rusă prezintă un mare interes pentru istoria patriei noastre, deoarece o mare parte din regiunea (sangeacul) Tulcea, de la izgonirea turcilor și pînă la stabilirea administrației romîne, a fost supusă acestei administrații.

Trupele rusești încep să intre în Dobrogea pe data de 8 iunie 1877. Conform planului de campanie forțarea Dunării, la Zimnicea, de către armata principală, trebuia să fie precedată de o trecere demonstrativă în zona Brăila-Galați, care să abată atenția comandamentului otoman asupra trecerii principale³⁶⁾.

Trecerea demonstrativă a fost executată începînd din noaptea de 8 spre 9 iunie, de către corpul 14 de armată rus. La această operațiune au participat și vasele romînești Fulgerul, Ștefan cel Mare și Romînia.

După cucerirea Măcinului, Isacei, Tulcei și Hirșovei, armata rusă a continuat înaintarea pînă pe aliniamentul ocupat de corpul XIV și o divizie a corpului IV, cu misiunea principală de a atrage și fixa forțele turcești din cadrilaterul bulgar.

După trecerea de la Măcin și constituirea armatei de Dobrogea, comandamentul rus a hotărît ca la 15 iunie să execute forțarea Dunării cu armata principală, în zona Zimnicea, acțiune ce a reușit perfect.

Guvernatorii și vice guvernatorii regiunilor eliberate erau numiți de către comandantul suprem al trupelor ruse de pe frontul dunărean³⁷⁾. Guvernatorul era persoana oficială care reprezenta guvernul, fiindu-i subordonată întreaga administrație civilă și poliția. Consilierii speciali pe lingă fiecare sangeac și șefii districtelor sau ai raioanelor erau numiți de șeful administrației civile a teritoriilor de la sud de Dunăre, la propunerea guvernatorului.

³⁴⁾ *Materiali dlia izucenia Bolgarii*, vol. I, ed. a II-a, Buc., 1877.

³⁵⁾ Goran Todorov, *Vremeneto rusko upravlenie v Bălgaria prez 1877—1879*, Sofia, 1958, p. 81.

³⁶⁾ I. Focșăneanu, N. Ciachîr, 1877, p. 100.

³⁷⁾ *Sbornic materialov po grojdanskomu upravleniu i occupatii v. Bolgarii*, vol. I, Petersburg, 1903, doc. 7, p. 21.

În timpul administrației otomane sangeacul era condus de către un pașă (mutesarif), ajutat de un casier general și un secretar general care, împreună cu cadiul, muftiul local și 4 deputați (din care 2 nemusulmari), formau consiliul general al sangeacului³⁸⁾.

Justiția era independentă de guvernator, hotărârile judecătoreștiându-se de către cadii, după legea șariatului. Cadiul era asistat de 6 membri aleși, dintre care 3 musulmani și 3 nemusulmani.

În mod practic nu există egalitate între musulmani și nemusulmani, decât în aparență. Participarea nemusulmanilor în comisiile de administrație, în tribunale și în organele centrale ale imperiului nu s-a realizat niciodată. Reprezentanții creștini în consilii, după cum se arată într-un document, aveau datoria să iscălească ceea ce au hotărât turcii în consiliu, fără să pună întrebări sau să nu fie de acord³⁹⁾.

Sangeacul Tulcea era împărțit de administrația turcă în 10 ocoale, iar conducerea unui ocol era încredințată unui caimacam, ajutat de un casier, de un secretar și de un consiliu asemănător celui al sangeacului⁴⁰⁾. Administrația comunală era încredințată primarului (muhtar), ajutat de 2 consilieri, avînd sarcina să strîngă impozitele și să execute ordinele guvernului. Fiecare comună mai avea un consiliu de notabili aleși, compus din 3—12 persoane.

Într-un raport din iunie 1878, referitor la o statistică întocmită de marele stat major rus, la începutul războiului, aflăm că sangeacul Tulcea avea o populație de 111.859 suflete⁴¹⁾.

În timpul războiului au fugit toți cerchezii și jumătate din populația turcă și tătară. În august 1877, conform acestei statistici, sangeacul Tulcea avea circa 80.000 suflete.

Statistica prevede suprafața fiecărui ocol în verste⁴²⁾, după cum urmează :

1)	ocolul Tulcea —	—	569	verste	pătrate
2)	" Sulina —	—	—	"	"
3)	" Babadag	—	2.247	"	"
4)	" Măcin	—	1.120	"	"
5)	" Küstenge	—	1.391	"	"
6)	" Hirsova	—	1.352	"	"
7)	" Medgidia	—	—	"	"
8)	" Mahmudia	—	812	"	"
9)	" Isaccea	—	453	"	"
10)	" Chilia	—	—	"	"

Total = 7.944 verste.

Statistica precizează că sangeacul Tulcea avea 29.907 case.

Guvernatorul sangeacului Tulcea a fost numit Boloțercovici și cunoaștem, tot după o statistică rusă, că sangeacul cuprinde 7 ocoale : Tulcea.

³⁸⁾ Arhive M.A.E., vol. 101, dos. 71, D.4, 1878, f. 22.

³⁹⁾ *Documentații i materialii* ... p. 264.

⁴⁰⁾ Arhiva M.A.E., ibidem.

⁴¹⁾ Ibidem,

⁴¹⁾ Ibidem, f. 20.

⁴²⁾ 1 verstă = 1.067 m.

Măcin, Küstenge (Constanța), Medgidia, Hirșova-Cernavodă, Sulina și Babadag ⁴³⁾).

În august 1877 populația sangeacului Tulcea era de aproximativ 34.000 suflete, după cum urmează:

1) orașul Tulcea	3.864
2) ocolul Tulcea	14.612
3) „ Măcin	11.238
4) „ Küstenge	4929
5) „ Medgidia	2.593
6) „ Hirșova-Cernavodă	3.687
7) „ Sulina	3.721
8) „ Babadag	23.236
Total	77.880

La aceasta, dacă se adaugă populația Mangaliei, după statistica turcă din 1875, populația Dobrogei se cifra la cca 84.000.

Populația Dobrogei nu era stabilă din cauza mișcării de refugiați în această regiune, unii veniți din zona frontului, alții chiar din sectoarele ocupate de turci. Prințul Cercaschi raporta comandantului suprem că încă în 14 septembrie 1877 i se acordase pentru ajutorarea refugiaților din diferite sangeacuri 500.000 de ruble ⁴⁴⁾. La 9 octombrie 1877, guvernatorul Tulcei solicită pentru refugiații creștini din sangeacul Tulcei 2.000 ruble lunar, datorită numărului mare de refugiați care soseau în localitățile ocupate de trupele corpului 14 de armată ⁴⁵⁾.

Dintr-un alt document aflăm că pentru nevoile trupelor corpului 14 de armată rus au fost rechiziționate contra cost, 68.000 sferturi orz și paie din sangeacul Tulcea. ⁴⁶⁾. De asemenea, guvernatorul Tulcei urma să ia măsuri pentru a procura fîn pentru armată din fînăturile care aparținuseră statului otoman.

Trebuie menționat că după trecerea trupelor ruse la sud de Dunăre, bancnotele turcești n-au mai circulat, populația preferind monedele turcești de aur și argint, iar temporar, monedele argintate și cele de aramă. În locul lor aveau o largă circulație monedele de aur și argint rusești. Cu timpul au intrat în circulație și bancnotele rusești, valoarea lor fiind de 3 franci la o rublă. Circulația obligatorie a bancnotelor rusești pe întreg teritoriul de la sud de Dunăre, a fost stabilită încă la 16 iulie 1877.

⁴³⁾ Arhiva M.A.E., vol. 101, dos. 71, D. 4, 1878, f. 143.

⁴⁴⁾ *Sbornic materialov...*, vol. I, doc. 16, p. 70.

⁴⁵⁾ *Ibidem*, doc. 17, p. 71–72.

⁴⁶⁾ *Sbornic materialov po rusco- turetcoi voine 1877–1878...* vo. 96, 1910, Petersburg, p. 85.

Dintr-un document se constată că în martie 1878 monedele străine, care circulau la sud de Dunăre, aveau următorul echivalent față de monedele rusești :

monedă franceză	100 franci	—	25 ruble	—	copeici
„ germană	20 mărci	—	6	„	16
„ americană	20 dolari	—	25	„	80
„ românească	20 lei	—	5	„	—
„ turcească	100 piaștri	—	5	„	67 ⁴⁷⁾

În urma cuceririi Plevnei de către glorioasele trupe ruso-române și înaintării rapide a trupelor ruse pe direcția Adrianopol-Constantinopol, Imperiul otoman este nevoit să ceară încetarea operațiunilor militare, iar la 3 martie 1878 să semneze pacea de la San Stefano. Turcia urma să plătească Rusiei despăgubiri în valoare de 1.410 milioane ruble, din care se scădeau 1.100 milioane, reprezentând valoarea sangeacului Tulcea, „...luind în considerare greutățile financiare ale Turciei și în acord cu dorința M.S. Sultanului“⁴⁸⁾.

„Sandgeacul Tulcea, adică districtele (cazalele) Chilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hirșova, Küstange și Medgidia...“⁴⁹⁾ pe care guvernul rus îl cumpără de la Poartă, era cedat României în schimbul Basarabiei de sud-vest care se înapoia Rusiei⁵⁰⁾. Tratatul apreciază că „nedorind să-și anexeze acest teritoriu și nici insulele din deltă, Rusia își rezervă facultatea de a le schimba cu partea Basarabiei detașată la 1856 și mărginită la sud cu thalvegul brațului Chilia și cu gura Stari-Sтамбул“⁵¹⁾.

Acest teritoriu n-a fost alipit României imediat, deoarece la trei zile după semnarea tratatului de la San Stefano, Andrassy, cancelarul Austro-Ungariei, îndemnat de guvernul englez, a cerut convocarea congresului celor 7 mari puteri europene pentru revizuirea tratatului încheiat la San Stefano.

Pentru a nu se ajunge la un război european, Rusia a consimțit convocarea unui nou congres, care s-a ținut la Berlin între 1 iunie—1 iulie 1878.

Congresul de la Berlin prevedea că în schimbul Basarabiei de sud-vest, principatul României primea „insulele formînd delta Dunării precum și insula Șerjilor, sangeacul Tulcei, cuprinzînd districtele (cazas) Chilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hirșova, Küstenge, Medgidia⁵²⁾. Tratatul mai precizează „principatul mai primește afară de aceasta ținutul situat la sudul Dobrogei, pînă la o linie care, plecînd de la răsărit de Silistra răspunde în Marea Neagră, la miazăzi de Mangalia“. Linia granițelor se va fixa, la fața locului, de comisia europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei.

Încă la 22 mai (3 iunie) 1878 Mihail Kogălniceanu cerea telegrafic lui Stoianovici un nou exemplar din statistica Dobrogei și informații su-

⁴⁷⁾ Sbornice materialov po grajdancomu upravlenii ..., vol. I, doc. 23, p. 130-31.

⁴⁸⁾ *Documente privind istoria României*, vol. IX, p. 367.

⁴⁹⁾ *Ibidem*, p. 367—

⁵⁰⁾ I. Focșăneanu, N. Ciachir, *op. cit.*, p. 196

⁵¹⁾ *Documente privind istoria României*, vol. IX, p. 367.

⁵²⁾ *Documente privind istoria României*, vol. IX, p. 382.

plimentare⁵³), pentru a lua măsuri în vederea organizării ulterioare a Dobrogei de către autoritățile romine.

În ședința din 6 noiembrie 1878 a Consiliului de Miniștri a fost aprobată comisia pentru preluarea administrativă a Dobrogei, la propunerea Ministerului Afacerilor Externe⁵⁴).

Comisia era formată din Nicolae Catargi, plenipotențiar principal, care îndeplinea și funcția de comisar român pe lângă armata rusă, Simeon Mihailescu (din partea Ministerului de Interne), Dumitru Vera (din partea Ministerului de Finanțe), Mih. Poenaru-Bordea (din partea Ministerului de Justiție) și Colonelul Pilat din Statul Major General (din partea Ministerului de Război)⁵⁵).

La 8 noiembrie 1878 comisia română a sosit în Dobrogea⁵⁶).

Din adresa Ministerului de Externe al României către baronul Stuart, din 32/25 noiembrie 1878, căruia i se aduce la cunoștință componența comisiei romine pentru preluarea Dobrogei, aflăm că din partea Ministerului de Interne, în locul lui Simeon Mihailescu este numit Gh. Piersiceanu, iar din partea Ministerului de Justiție, în locul lui Mih. Poenaru-Bordea este numit Gheorghe Liciu, președintele Curții de apel din Focșani⁵⁷),

În aceeași zi Stuart îi comunică lui Mihail Kogălniceanu că a primit dispoziții din partea lui Giers, locțiitorul Ministerului de Externe al Imperiului rus, pentru remiterea Dobrogei către autoritățile romine, conform tratatului de la Berlin, și a telegrafiat în acest sens lui Beloțercovici, guvernatorul sangeacului Tulcea⁵⁸).

Din partea guvernului rus a fost numit ca delegat principal pentru predarea Dobrogei, guvernatorul sangeacului Tulcea, Beloțercovici⁵⁹).

Comisia rusă de predare, pe districte, era următoarea :

Pentru districtul Tulcea — lt. col. Khondiacov

„	„	Babadag — maior Dighbi
„	„	Sulina — doctor Minovici
„	„	Küstenge — col. de gardă de Branderburg.
„	„	Mangalia — cpt. de gardă Telikmareev
„	„	Hirșova — Cernavodă — col. Martens

Pentru teritoriul de lângă Silistra, lt. colonel Caloghiarghi.⁶⁰).

La 18 noiembrie 1878 primul delegat, Nicolae Catargi, telegrafia din Tulcea că sosise armata română în frunte cu generalul Anghelescu, fiind primită la debarcader de guvernatorul rus, de autoritățile ruse „... și de o numeroasă poporațiune cu mult entuziasm“, după care armata a defilat pe strada Babaci „...cu steagurile împodobite de cununi oferite de damele din Tulcea, cu strigări de urări ale populațiunei“⁶¹).

⁵³) Arhiva M.A.E., vol. 101, dos. 71, D. 4, 1878, f. 11.

⁵⁴) Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, nr. 223, dos. 68 a, p. I. 1878, f. 5.

⁵⁵) Arhiva M.A.E., vol. 101, dos. 71, D. 4, 1878, f. 241.

⁵⁶) Ibidem, f. 242 (telegramă).

⁵⁷) Ibidem, f. 282.

⁵⁸) Ibidem, f. 286 (Legation imperiale de Russie en Roumanie).

⁵⁹) Ibidem, f. 273; vezi și f. 443.

⁶⁰) Ibidem f. 441.

⁶¹) Ibidem, f. 356 (telegramă urgentă primită la M.A.E. la 20.XI.1878).

Guvernul român a hotărât să împartă inițial, din punct de vedere administrativ, teritoriul Dobrogei în 3 județe: Tulcea, Küstengia și Silistra Nouă⁶²). Județul Tulcea era format din 4 plăși: Tulcea, Sulina Măcin și Babadag, iar județul Küstengia din 3 plăși: Küstenge, Hirșova și Mangalia, iar județul Silistra Nouă din 2 plăși: Medgidia și Silistra Nouă.

În fruntea fiecărui județ se afla un prefect, reprezentantul guvernului, numit și revocat prin decret domnesc⁶³).

Fiecare plasă era condusă de câte un subprefect, iar fiecare comună de un primar asistat de un consiliu compus din 4 persoane. Fiecare sat forma o comună⁶⁴).

La 23 noiembrie 1878 autoritățile române preluau administrația Dobrogei de la autoritățile ruse. Remus Opreanu, prefectul județului Küstengia, primea administrația din partea colonelului de gardă imperială de Brandenburg; cu o zi înainte prefectul de Küstengia primea dispoziții ca comisia de preluare, cînd va sosi la Küstenge „... ea va face și formalitățile pentru Mangalia“⁶⁵).

La 8 decembrie 1878, prefectul județului Silistra Nouă, raporta Ministerului de Interne că pe ziua de 23 noiembrie „... am efectuat luarea în posesiune a administrațiunei județului Silistra-Nouă, de la autoritățile ruse“⁶⁶). Procesul verbal de predare și primire fusese semnat de către colonelul Martens, șeful civil al districtului Cernavodă-Hirșova și Alexandru Macedonschi, directorul prefecturii județului Silistra-Nouă.

Prefectul județului Silistra-Nouă era sfătuit ca pentru orice problemă „... să se înțeleagă cu autoritățile rusești prin comisarul român“⁶⁷).

Prefectul de Silistra-Nouă raporta că după o experiență de 15 zile, de cînd autoritățile române au preluat acest județ, din cauza războiului situația economică este foarte grea „... unde erau turme de câte 25.000 oi și de 2—3000 alte capete de vite, nu se mai află nici chiar urma acestui păstorit“⁶⁸). Lucrările cîmpului erau amenințate, nu existau uneltele suficiente și lipseau animalele de tracțiune, iar căile de comunicație se aflau într-o stare deplorabilă; cît privește orașele județului, erau în număr de două — Cernavodă și Medgidia. Întrucît Rasova, reședința județului, nu era decît un sat cu bordeie prefectul județului cerea ca reședința să fie stabilită la Cernavodă, unde existau clădiri pentru administrație, cale ferată și alte avantajii față de Rasova⁶⁹). Dar, continuă prefectul, cu toate aceste neajunsuri populația este foarte harnică și „toți se unesc ca unul, în liniște și libertate, cînd este vorba de binele comunei, de binele tuturor ... și nu este patimă, care să nu cadă în facia vorbelor înțelepte ale bătrînilor albiți de ani și nevoi de orice religione și orice naționalitate ar fi ei“⁷⁰).

Veniturile sangeacului Tulcea în perioada 28 iunie 1877 — 1 iulie 1878 au fost de 594.235 ruble și 43 1/4 copeici iar cheltuielile de 255.933 ruble

⁶²) Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, 1878.

⁶³) Ibidem, f. 3.

⁶⁴) Ibidem, f. 11.

⁶⁵) Ibidem, dos. 68 d., f. 6.

⁶⁶) Ibidem, dos. 68 a, p. III, f. 1.

⁶⁷) Ibidem, f. 8.

⁶⁸) Ibidem, f. 64.

⁶⁹) Ibidem, f. 88.

⁷⁰) Ibidem, f. 65.

și 08 copeici. Veniturile realizate se cifrau la 338.302 ruble și 35 copeici ⁷¹⁾. Veniturile proveneau din dijmă, vamă, pașapoarte, impozit personal, impozit pe oierit, pe pășune, tutun, licențe, timbru, lemne, sare, pescării, iar cheltuielile erau făcute pentru cancelaria guvernatorului, pentru serviciul administrativ, pentru serviciul medical, pentru justiție, poliție, gardă națională, poștă etc. ⁷²⁾.

Veniturile și cheltuielile vamale, din ziua instalării administrației civile ruse până la 1 mai 1878, erau următoarele :

— total venit 2.393.125 piaștri

— cheltuieli 273.304 piaștri, rezultând, deci un venit net de 2.119.820 piaștri ⁷³⁾.

În aceeași arhivă se păstrează o statistică a districtului Mangaliei pentru perioada de 1 iunie — 31 august 1878, din care se constată obiectul veniturilor. Darea belicului, biletele de pașaport, dreptul de vânzare a tutunului, vămile, monopolul crișmelor din sate, învoirile la lemne, pricinile judecătorești, confiscările (ștrafurile), vinderea vitelor găsite, chiria acareturilor turcești și vânzarea averilor turcești etc. ⁷⁴⁾.

Conform înțelegerii între autoritățile române și ruse, încasările din Dobrogea începînd cu 1 octombrie 1878 urmau să fie vărsate autorităților române ⁷⁵⁾. În acest sens prefectul județului Tulcea raporta Ministerului de Interne că sumele fixate de administrația rusă de la 1 octombrie la 23 noiembrie (data instalării autorităților române în Dobrogea) au fost predate casierului general al celui județ în monede ruble, creanțe și chitanțe otomane și monede otomane.

În sangeacul Tulcea, datorită pagubelor cauzate de război, din 29.097 case cite existau la data izbucnirii războiului, rămăseseră doar 16.708 la data instalării autorităților române. Din această cauză, în proclamația guvernului român adresată populației din Dobrogea, se precizează că „... noi desființăm dijma de orice natură pe anul 1879“, iar în continuare se arăta că „... de la 1 ianuarie 1880 ea va fi înlocuită printr-o dare bănească mai dreaptă și mai ușoară pentru agricultori. Embatic (impozit pe capitalul imobiliar din orașe și sate), tementuatul (impozit de 3% asupra lucrului agricultorilor și meșteșugarilor), impozitul asupra chiriei circiumilor, cafelelor, băcăniilor, hanurilor, toate acestea se vor prefăce de la 1 ianuarie 1879 într-o dare bănească, mai ușoară și mai dreaptă, iar bedelul (impozit pentru scutirea de armată) dare Entizab (taxa de 2½) pentru vânzarea vitelor și taxa pe mori se desființează cu totul“ ⁷⁶⁾.

S. Candiano a prezentat un raport în legătură cu organizarea Dobrogei. Ghidindu-se după notele sale, guvernul român a elaborat legea privind organizarea Dobrogei. În privința învățămîntului Candiano propunea ca instrucția să fie obligatorie pentru ambele sexe de la 8—12 ani. Manualele pentru învățămîntul primar urmau să fie întocmite în l. română, bulgară, turcă și rusă, toate în alfabet latin, în sprijinul profesorului care cunoștea

⁷¹⁾ Arhiva M.A.E., vol. 101 ..., f. 69.

⁷²⁾ Ibidem, f. 21.

⁷³⁾ Ibidem, f. 70.

⁷⁴⁾ Ibidem, f. 92. (original în l. rusă).

⁷⁵⁾ Arhiva M.A.E., vol. 101... f. 436.

⁷⁶⁾ *Dobrogea (1878—1928)*, cincizeci de ani de viață românească Buc., 1928, p. 429.

numai limba română; „într-altfel va fi peste puțină a introduce instrucția în sate“⁷⁷⁾

Setea pentru carte a populației dobrogene a fost descrisă în mod foarte plastic, cu mult înainte, de Ion Ionescu de la Brad. El scria: „Așa, pretutindeni, Românii din Dobrogea simt nevoia de dascăli, pentru a da învățătura fiilor lor. În câteva sate am și găsit dascăli pe care îi țineau ei, cu cheltuiala lor. Este cutare sat care nu s-a lăsat până n-a furat din Țara Românească un dascăl, pe care îl țin românii în sînul lor, mai bine de cum n-ar fi în sînul lui Abraam“⁷⁸⁾.

Problema agrară în Dobrogea era foarte complicată: trebuiau adaptate legile existente în Imperiul otoman la legile românești, ținînd seamă, bineînțeles, de specificul local. Abia la 5 iunie 1880 a fost publicat în Monitorul oficial regulamentul referitor la posesiunea imobiliară rurală din Dobrogea⁷⁹⁾.

Legea agrară din 1855, aplicată în Dobrogea abia în 1874, distingem următoarele proprietăți și categorii funciare:

- 1) „Memeliuche — deplină proprietate particulară
- 2) Mirie — domenii ale statului
- 3) vacuf — ale cultului
- 4) metruche — în folosul comunelor
- 5) Mevat sau netrebnică“⁸⁰⁾.

Categoria a 2-a și a 3-a erau cele mai răspindite în Dobrogea.

După începerea războiului o parte din mahomedanii care locuiau în Dobrogea, în special cei înstăriți, au plecat, iar o bună parte din terenurile lor a fost ocupată de populația locală săracă. În acest scop Ministerul Afacerilor Interne cere Ministerului Afacerilor Externe registrele locuitorilor proprietari în Dobrogea, pentru normalizarea situației funciare, fiind informat că aceste registre se păstrează la Ministerul de Finanțe al Imperiului otoman⁸¹⁾. Printr-o nouă adresă, Ministerul de Interne cerea informații, asupra modului în care a fost soluționată problema agrară în Bulgaria și în ce fel s-a rezolvat problema pămînturilor stăpînite de turci, tătari și cerchezi⁸²⁾.

Ministerul Afacerilor Externe făcea cunoscut la 3 decembrie 1879 că intervenise la legația română de la Constantinopol ca guvernul otoman „să ne remită registrele în care înscrisa pe toți locuitorii *cîți posedau sub diferite denumiri, proprietăți în Dobrogea*“⁸³⁾. Ministerul Afacerilor Externe înainta, de asemenea, Ministerului de Interne, copia raportului primului dragoman

⁷⁷⁾ Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, 1878, dos. 5739 bis, f. 2 și următoarele. Cadre pentru învățămînt au venit mai ales din Moldova, pentru satele: Beștepe, Cișla, Niculițel, Casahcioi, Topraisar, Topal etc. pentru amănunte vezi, *La Dobrodja*, Buc., 1938, p. 683.

⁷⁸⁾ Ion Ionescu de la Brad, *Românii din Dobrogea, în „Romînia literară“*, nr. 2, Iași 1855.

⁷⁹⁾ *Dobrogea (1878–1928)*, cincizeci de ani de viață românească, Buc., 1928, p. 263.

⁸⁰⁾ Arhiva M.A.E., vol. 101, ..., f. 21.

⁸¹⁾ Arh. St. Buc., Ministerul de Interne, 1879, dos. 21 d, p. IV, f. 33.

⁸²⁾ Ibidem, f. 33.

⁸³⁾ Ibidem f. 2.

al legației romine din Constantinopol privind tratativele duse cu autoritățile turcești în privința titlurilor de proprietate din Dobrogea⁸⁴⁾.

La 29 ianuarie 1880 Ministerul Afacerilor Externe făcea cunoscut Ministerului Afacerilor Interne motivele întârzierii titlurilor de proprietate, arătând greutățile expedierii lădițelor conținând titlurile de proprietate; totodată informa că dăduse instrucțiuni legației romine de la Constantinopol, ca un funcționar otoman să dea indicații funcționarului român care va prelua lădițele cu titlurile de proprietate⁸⁵⁾.

Practic, în 1882 s-a extins în Dobrogea regimul proprietății funciare rurale din restul țării. Proprietățile embaticare ale țăranilor au fost transformate în proprietăți depline prin răscumpărarea dijmei ce se dădea anterior statului considerat proprietar.

Restul pământului a fost vândut treptat țăranilor și chiaburilor în loturi de la 10 ha în sus. Curind burghazia și moșierimea au înăsprit și aici exploatarea maselor producătoare, creînd nemulțumiri și frământări⁸⁶⁾.

După remiterea Dobrogei către autoritățile romine, trupele ruse au mai staționat câteva luni pe teritoriul Dobrogei. Prefectul de Tulcea, Ghika, telegrafia la 29 ianuarie 1879 că comisarul imperial rus i-a comunicat; în conformitate cu tratatul de pace semnat cu Poarta, trupele ruse își începeau marșul la 6 februarie 1879. Infanteria urma să se imbarce pe ruta Bazargic — Babadag — Tulcea. Peste 2 zile el comunica aceeași știre Ministerului de Război.

Comisarul militar rus din Dobrogea, pe lângă guvernul român, generalul maior Feldman, comunica comisarului român din Dobrogea că șeful Statului Major al armatei operative i-a telegrafiat la 28 ianuarie 1879 că retragerea va începe la 6 februarie 1879. El anunța că imediat ce va primimarșruta retragerii armatei, o voi trimite și Excelenței voastre⁸⁷⁾.

La 4 aprilie 1879 prefectul de Küstenge telegrafia că în aceeași zi armata rusă a părăsit Küstenge, artileria și infanteria retrăgându-se spre Bulgaria, rămânând în oraș numai spitalul și o companie pentru paza depoului.

La 22 aprilie 1879 prefectul de Tulcea telegrafia că flota rusă părăsise portul Tulcea și rămăsese un singur ofițer cu 4 soldați pentru paza depoului de cărbuni, dar ... vor pleca și ei curînd⁸⁸⁾.

Alipirea Dobrogei, cu un teritoriu de 15.623 km² și un litoral de 220 kilometri, constituia un mare avantaj economic și politic pentru dezvoltarea ulterioară a Romîniei⁸⁹⁾. Încă din 1860 exista și o linie de cale ferată, în lungime de 60 km, între Cernavoda și Küstenge, construită de o companie engleză. De asemenea, existau unele porțiuni de șosele ca Tulcea-Küstenge și Tulcea-Isaccea. Subsolul Dobrogei este bogat în tot felul de roci ce se pot industrializa. Majoritatea carierelor sînt în apropierea căilor de comunicație, fapt deosebit de important pentru exploatarea rentabilă a acestora.

Pescuitul la gurile Dunării și pe lacurile litorale a fost totdeauna o mare bogăție pentru cei care au stăpînit Dobrogea. Stuful în deltă, sarea

⁸⁴⁾ Ibidem, f. 9.

⁸⁵⁾ Ibidem, f. 19.

⁸⁶⁾ *Istoria Romîniei*, vol. IV (macheta), p. 573.

care putea fi extrasă cu ușurință, creau posibilități pentru obținerea de mari venituri⁹⁰). Excelentul lemn de stejar din pădurile de nord ale Dobrogei era trimis, pînă în 1877, direct la Constantinopol, servind special pentru construcțiile de marină și artilerie. Solul este prielnic culturii viței de vie, fiind foarte favorabil soiurilor superioare de viță românească, balcanică și din Asia Mică. Între Dunăre, Babadag și Hirșova se puteau cultiva cu succes diferite cereale și porumb, iar de la Babadag spre sud pămîntul era bun pentru pășune sau pentru cultivarea orzului. În ocolurile Isaccea, Babadag, Măcin, statul posedă 1.200 km² de pădure cu lemn superior⁹¹).

Cu toate bogățiile solului și subsolului, ca și poziția geografică cu ieșirea la mare, Dobrogea era o provincie înapoiată, distrusă de război, cu o populație rară. Burghezia și moșierimea romină, mulți politicieni din acel timp, care nu vedeau rentabilitatea plasării capitalurilor și beneficiile pe care le-ar fi putut obține din exploatarea acestei regiuni n-au apreciat importanța Dobrogei și n-au prevăzut dezvoltarea ulterioară a Romîniei pe baza acestei provincii maritime. Unii deputați cereau în 1878 ca Romînia să refuze anexarea Dobrogei. Iată ce spunea Dimitrie Sturza în ședința senatului din 28 septembrie 1878: „De cînd cu Dobrogea, Romînia veche... nu mai merită nici un fel de considerațiune? Ce va deveni Galațul și Brăila cînd vom face port la Küstenge, cu drum de fier care conduce direct acolo mărfurile indigene sau străine? Este drept ca domnia voastră să ruinați 2 porturi, cele mai importante ale țării, ca să faceți un port într-un teritoriu care nu știm cît timp avem să-l menținem?”

Un număr de 46 de deputați au redactat o moțiune antipatriotică și trădătoare, susținînd că „...anexarea Dobrogei la Romînia nu trebuie acceptată sub nici un cuvînt și sub nici un titlu”⁹²).

Acești politicieni străini de interesele naționale, care-și vedeau amenințate capitalurile investite în porturile dunărene, nu aveau încredere în forțele și munca creatoare a poporului, în prestigiul țării. Populația Dobrogei, apăsată greu de jugul otoman, a primit cu entuziasm administrația romină.

Prin revizuirea constituției din 1879, Dobrogea a devenit parte integrantă a Romîniei, restabilindu-se astfel autoritatea statului român asupra acestui străvechi teritoriu românesc.

*

* *

Dobrogea va cunoaște o înflorire nemaiîntîlnită în toate sectoarele de activitate, abia în anii puterii populare.

Ziua de 23 August 1944 a deschis drumul unor profunde transformări revoluționare în viața Dobrogei.

⁸⁷) Ibidem, f. 5.

⁸⁸) Ibidem, f. 13.

⁸⁹) *Dobrogea (1878—1928)*, cincizeci de ani de viață românească, Buc., 1928, p. 429.

⁹⁰) Ibidem, f. 415.

⁹¹) Arhiva M.A.E., vol. 101, dos. 71, D. 4, 1878, f. 21.

⁹²) *Monitorul Oficial* din 1 octombrie 1878, p. 5544.

Începutul construcției socialiste în țara noastră a însemnat pentru Dobrogea ridicarea ei la viață.

Întinderi mari de pământ, altădată pustii, sînt acum transformate în bogate lanuri de grâu și porumb.

După cum se știe, Dobrogea a fost prima regiune din țara noastră în care țărănimea muncitoare, folosind din plin sprijinul acordat de clasa muncitoare, educată, ajutată și îndrumată de organele și organizațiile de partid, a trecut în întregime pe calea gospodăriei colective. Regiunea Dobrogea a obținut realizări deosebit de însemnate privind întărirea economică-organizatorică a gospodăriilor colective, sporirea producției la hectar, livrarea către stat a unor importante cantități de produse agricole etc.

La consfătuirea pe țară a țăranilor și lucrătorilor din sectorul socialist al agriculturii (aprilie 1958), tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a recomandat în mod special că experiența înaintată a regiunii Dobrogea, în domeniul construcției socialiste la sate, să fie studiată și popularizată, fapt care a avut o mare importanță în cucerirea strălucitei victorii de încheiere a colectivizării întregii noastre agriculturi, cu mult înainte de termenul prevăzut de Congresul al III-lea al partidului.

Pentru toate aceste realizări regiunea Dobrogea, a fost distinsă cu prilejul celei de-a XV-a aniversări a eliberării patriei noastre, cu ordinul „Steaua Republicii Populare Romîne” clasa I⁹³).

Urișa bogăție a stufului abia acum este valorificată, fabricîndu-se hîrtie, mătase, alcooluri și alte produse industriale.

Încep să fie valorificate pe baze științifice zăcămintele minerale.

Portul maritim Constanța, șantierele navale din Tulcea, termocentrala Ovidiu II, Uzina „Cimentul Păcii” și uzina de reparat tractoare Medgidia, fabrica de îngrășăminte chimice — Năvodari, halele frigorifice și fabrica de conserve de pește din Tulcea, mina „Altin tépé” etc., demonstrează în mod elocvent că Dobrogea a devenit, în anii puterii populare o importantă regiune industrială.

Construcțiile ridicate în ultimii ani pe întregul litoral al Mării Negre au transformat această regiune, înapoiată în trecut, într-o adevărată minerie a țării pe care, alături de poporul nostru muncitor, condus de partid, le apreciază toate popoarele prietene și chiar cei cărora aceste înfăptuiri nu le sînt pe plac.

⁹³) S. Hartia, M. Dulea, *Constanța, prima regiune colectivizată*, Buc., Ed. Politică, 1960, p. 15.

ECOURILE RĂSCOALEI LUI HOREA ÎN PĂRȚILE DE NORD-VEST ALE TRANSILVANIEI

I. SABĂU

Răsunetul pe care l-a avut și influența exercitată de răscoala iobagilor din Munții Apuseni de la 1784, de sub conducerea lui Horea, au depășit cu mult cadrul geografic în care s-a desfășurat ea¹⁾.

Vestea ei s-a răspândit cu iuțeală uimitoare pentru vremea aceea atât prin propagare orală și scrisorile schimbate între ele de diferite autorități înspăimântate de proporțiile pe care le putea lua răscoala, cât și prin ziare etc.²⁾. „Și din zvonul obștesc. și din ziare și din scrisorile particulare“ (*et e publico rumore et e publicis aephemeridis et e privatis correspondentiis*)³⁾ — vor scrie la 11 ianuarie 1785 către comitatul Satu Mare, referindu-se la sursele din care au aflat de izbucnirea răscoalei țaranilor din Transilvania, reprezentanții comitatului Zips întruniți în adunarea obștească la Levocea din apropierea granițelor Poloniei și Silesiei, tocmai în scopul de a lua măsuri pentru a preîntîmpina o eventuală expansiune a răscoalei și în acele regiuni îndepărtate. În felul acesta, vestea răscoalei a pătruns și a stăruit apoi mult timp în toată Europa, din Italia pînă în peninsula Scandinavică și din Rusia pînă în Anglia și chiar peste Ocean⁴⁾.

Cît privește urmările concrete imediate ale răscoalei asupra evenimentelor contemporane, ele au fost simțite atât în impulsul puternic pe care l-a luat sub influența ei lupta de clasă a întregii iobăgimii din Transilvania, cît și în rolul hotărîtor pe care l-a avut ea în desființarea iobăgiei

¹⁾ D. Prodan, *Din ecourile răscoalei lui Horea în străinătate*, în „Gînd românesc“, Cluj, 1935, a. III, nr. 1, p. 100; Berlasz Jenő; *Az 1784-i erdélyi parasztfelkelés és II. Josef jobbágypolitikája* (Răscoala țăranilor din Transilvania și politica privitoare la iobagi a lui Iosif al II-lea), în „Tanulmányok a parasztság töpténetéhez Magyarországon 1711–1790“ (Studii privitoare la istoria țăranimii din Ungaria în anii 1711–1790), Budapesta, 1952, p. 385.

²⁾ D. Prodan, *op. cit.*; Michael Auner, *Zur Geschichte des rumänischen Bauernaufstandes in Siebenbürgen 1784*, Sibiu, (1935), p. 35 și urm.

³⁾ Arh. St. Cluj, comitatul Satu Mare, nr. 1671/1785.

⁴⁾ D. Prodan, *op. cit.*; C. Daicoviciu, St. Pascu, V. Chereșteșiu..., *Din istoria Transilvaniei*, București, ed. a II-a 1961, vol. I, p. 273; *Discuții cu privire la răscoala din 1784*, în „Studii“, a. XIII, 1960, nr. 4, p. 260.

decretată de împăratul Iosif al II-lea în ziua de 22 august 1785, la numai câteva luni după reprimarea răscoalei și executarea capilor ei⁵⁾.

Răsunetului puternic pe care l-a avut răscoala de la 1784 a țăranilor din Munții Apuseni dincolo de hotarele țării i-au fost consacrate pînă acum mai multe studii. Problema însă este încă departe de a fi epuizată.

Nu a fost studiată în mod sistematic nici problema influenței și expansiunii răscoalei lui Horea în vecinătatea sau în apropierea ținutului în care se desfășurase ea, cu toate că mai mulți cercetători au abordat-o în treacăt⁶⁾.

În paginile următoare ne vom ocupa de repercursiunile pe care le-a avut răscoala lui Horea în părțile de nord-vest ale Transilvaniei și cu deosebire în regiunea Maramureș, pe teritoriul fostelor comitate și județe Satu Mare și Maramureș. Vom vedea că, deși valurile răscoalei n-au atins direct aceste ținuturi, ea a găsit acolo ecou atît la romîni, cît și în rîndurile naționalităților conlocuitoare, maghiari și șvabi. În același timp ea a înspăimîntat pe stăpînii feudali și pe reprezentanții autorităților administrative și miniere din partea locului, care s-au văzut siliți să ia măsuri vaste pentru a împiedica întinderea răscoalei și răzvrătirea poporului. În strînsă legătură cu comitatele din vecinătatea nemijlocită a răscoalei și mai mult amenințate de ea — Solnocul de Mijloc (ținutul Sălajului) și Bihorul — ei au căutat să antreneze în acțiunea lor de apărare nu numai nobilimea din comitatele lor, ci și nobilimea din comitatele vecine — Ung, Ugocea, Bereg, Szabolcs etc. — și să atragă atenția asupra primejdiei pe care o reprezenta răscoala pentru toată starea nobiliară și a unor comitate mai îndepărtate ca Zemplen, Zips etc. Cu toate acestea ei n-au fost în stare să împiedice agitațiile din rîndurile iobăgimii și ale populației locale provocate de exemplul țăranilor răsculați din Munții Apuseni.

Lucrarea se bazează în primul rînd pe actele privitoare la răscoala lui Horea din arhivele fostului județ Satu Mare, ale orașelor Satu Mare, Baia Mare, și Baia Sprie și pe Cronologia cămării minere a Maramureșului⁷⁾.

⁵⁾ Eckhart Ferencz, *A bécsi udvar jobbágypolitikája 1761–1790-ig* (Politica privitoare la iobagi a curții din Viena de la 1761 pînă la 1790), în „Századok” (Secole), Budapesta, a. 90, 1960, nr. 1–2, p. 115.

⁶⁾ Teleki Domokos, *A Hóra-támadás őrténete* (Istoria răscoalei lui Horea), Pesta, 1865; Szilágyi Ferenc, *A Hóra-világ Erdélyben* (Lumea lui Horea în Transilvania), Pesta, 1871; N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria*, București, 1884; Márki Sándor, *A Hóre-lázadás Magyarországi része (Răscoala lui Horea în spre Ungaria)*, Budapesta 1894; I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș și altele informațiuni despre revoluția lui Horia*, în „Analele Banatului”, a.IV. nr. 12, Timișoara, 193; Nicolae Firu, *Revoluția lui Horea 1784–1785*, date nouă culese din arhiva județului Bihor, Oradea, 1925; A. Tintă, *Răsunetul răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan în Banat*, în „Studii”, a. XIII, 1960 nr. 4.

⁷⁾ Arh. St. Cluj, comitatul Satu Mare (îndeosebi fasciculele nr. 61, 62 și 63) 1784, 1785; Arh. St. Maramureș, fondurile orașelor Satu Mare și Baia Sprie, precum și „Chronologia rei cameralis Marmaticae”; Prothocollum liberae regiae ac montanae civitatis Nagy Banynsis anni 1784; rescripta et repraesentationes liberae, regiae ac. montanae civitatis Nagy Banynsis de anno 1782 usque ad annum 1784 inclusive și actele orașului Baia Mare.

Situația iobăgimii din părțile de vest și de nord-vest ale Transilvaniei era în mare parte aceeași ca și a iobăgimii din celelalte părți ale acestei provincii.

Una din trăsăturile principale ale istoriei Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este, pe de o parte, intensificarea procesului de deposdare și acaparare a pământurilor țărănimii de către stăpînii feudali și sporirea pământurilor alodiale ale acestora iar, pe de altă, creșterea sarcinilor iobăgești, cu deosebire a robotei necesare pentru cultivarea moșiilor alodiale sporite. Deposdarea de către nobili a iobagilor și a comunităților sătești de obștile și pământurile lor în secolul al XVIII-lea și, ca urmare, pauperizarea și agravarea mizeriei maselor țărănești, a fost una din cauzele de căpetenie ale numeroaselor mișcări și răscoale țărănești din Transilvania. Asemenea mișcări avuseseră loc încă dinainte de 1784 mai ales în comitatele Arad, Zarand, etc. Ele constituie adevărate preludii ale marii răscoale țărănești de sub conducerea lui Horea. Încercările curții din Viena de a reglementa raporturile dintre iobagi și stăpînii feudali, îndeosebi prin limitarea robotei, pentru a le putea impune obligații cu atât mai mari față de stat, n-au dus la rezultatele urmărite. Nesocotind chiar și condițiile stipulate în urbarii, stăpînii feudali au continuat să intensifice exploatarea iobagilor, recurgînd la o serie de mijloace arbitrare, cum a fost și folosirea lor nelimitată la lucru, mai ales în perioada muncilor agricole⁸⁾. În asemenea împrejurări este explicabilă atracția pe care a exercitat-o asupra maselor populare din părțile de nord-vest ale Transilvaniei răscoala iobagilor de sub conducerea lui Horea, ridicăți împotriva aceleiași exploatare sub jugul căreia gemeau și ele.

Vestea răscoalei țaranilor din Munții Apuseni a ajuns în scurt timp prin știri și scrisori oficiale și particulare și prin crainicii înspăimîntați⁹⁾ și în părțile de nord-vest ale Transilvaniei. Mai întîi s-au sesizat de izbucnirea răscoalei autoritățile miniere din Baia Mare. Ele au fost informate prin mai multe scrisori trimise din comitatul Solnocul Dinăuntru și prin știri particulare.

La 22 noiembrie inspectoratul minier din Baia Mare a transmis magistratului orașului două scrisori: una din partea lui Ladislau Szentpáli, vicecomitele comitatului Solnocul Dinăuntru, iar a doua de la Gheorghe Balog, vicecomitele substituit al aceluiași comitat, din 11 noiembrie, în care se arăta că iobăgimea din comitatele Hunedoara, Alba și Zarand s-au răscolat împotriva nobilimii¹⁰⁾. După cum se poate deduce din alte informații ale unor particulari, spunea inspectoratul minier, răsculații ar vrea să se îndrepte spre Gîrbău pentru a-și procura muniții. Inspectoratul ruga magistratul să dea concursul pentru apărarea atât a casei fiscului și a celorlalte lucruri aflătoare în grija sa, cît și a orașului care, după cum se poate citi în cărți, încercase și în trecut mari primejdii din pricina atacurilor din partea unor asemenea răzvrătiți.

⁸⁾ C. Daicoviciu, St. Pascu, V. Cheresteșiu..., *op. cit.*, vol. I, p. 261–263.

⁹⁾ Arh. St. Cluj, comitatul Satu Mare, fasc. 61/1784, fără nr.

¹⁰⁾ Arh. St. Maramureș, Prothocollum liberae regiae ac montanae civitatis Nagy Banyensis anni 1784: sesiunea magistratului din 22 noiembrie 1784.

Ca urmare, la Baia Mare au fost luate măsuri imediate. Populația orașului fiind insuficientă pentru a respinge pe răsculați, în cazul cînd aceștia ar fi atacat orașul, inspectoratul minier și magistratul orașului s-au adresat, prin ștafetă, comitatului Satu Mare, rugînd să trimită pentru apărarea inspectoratului minier și a orașului trupe regulate sau alți oameni de la țară. Pentru a afla din vreme dacă răsculații intenționează, în adevăr, să se îndrepte spre ținutul lor, inspectoratul minier și magistratul orașului au trimis mai mulți oameni spre interiorul Transilvaniei în scopul de a culege informații. Au fost strînse armele existente în oraș¹¹⁾. S-a interzis vînzarea prafului de pușcă și a gloanțelor, poruncindu-se în mod deosebit negustorilor să anunțe judei orașului pe străinii care voiau să cumpere asemenea lucruri. S-au instituit străjeri atît în oraș, cît și în cartierele de la margine cu sarcina de a aresta pe străinii suspecți care ar intra în oraș. Locuitorii orașului au primit ordin să anunțe judele orașului fie personal, fie prin străjerii rînduiți pe strada lor, pe străinii care ar cere găzduire la ei. Pentru apărarea manufacturii de praf de pușcă au fost instituți străjeri cu ordinul ca, în cazul cînd ar fi atacați de răsculați și nu ar putea rezista, să verse praful de pușcă în pîrîul Ferneziului, din apropiere. Întrucît nu se putea ști cînd ar fi năvălit răsculații asupra orașului, pînă la primirea ajutorului cerut din partea comitatului Satu Mare, s-a hotărît înarmarea orașenilor capabili să poarte arme, iar la semnalul tobei să se prezinte cu armele pentru a apăra cu tot zelul orașul și bunurile fîscului¹²⁾.

Dispozițiile date de autorități pentru apărarea orașului, însă, nu au fost respectate în toate cazurile. În scurt timp, trei locuitori romîni ai orașului, Vasile Glodean, Dumitru Glodean și Alexa Sas au fost pedepsiți cu cîte douăzeci și cinci de lovituri de nua deoarece, în ciuda ordinului magistratului publicat în trei rînduri, au primit în casă, în aceste vremuri tulburi, oameni străini fără să fi anunțat măcar judele orașului¹³⁾.

De altă parte, cu toate că sosiseră în oraș unități militare suficiente, autoritățile au luat măsuri pentru evacuarea casei fîscului Cașovia. La 27 noiembrie Barthos Francisc, senator al orașului, unul din oamenii trimiși spre a se informa cu privire la intențiile răsculaților, scria din Dej că, după cum arătau împrejurările, locuitorii orașului Baia Mare n-au de ce să se teamă prea tare. Deocamdată, însă, este necesar să se păstreze străjile pentru ca răsculații, înspăimîntați de trupele militare trimise împotriva lor, să nu încerce să scape luînd-o spre Baia Mare¹⁴⁾.

Potrivit știrilor primite din partea comitatului Solnocul de Mijloc și din partea inspectoratului minier din Baia Mare răsculații, al căror număr s-ar fi urcat la 13.000, se pregăteau să pătrundă în comitatul Satu Mare pentru a prăda casa fîscului din Baia Mare și pentru a pune mîna pe arme și muniții din depozitele ce se găseau acolo. Inspectoratul minier din Baia Mare cerea ajutor pentru apărarea bunurilor aflate sub paza sa.

¹¹⁾ Ibidem; Rescripta et repraesentationes liberae, regiae ac montanae civitatis Nagy Bányensis de anno 1782 usque ad annum 1784 inclusive, p. 277.

¹²⁾ Ibidem, Prothocollum liberae, regiae ac montanae civitatis Nagy Bányensis anni 1784: sesiunea magistratului din 22 noiembrie 1784.

¹³⁾ Ibidem, sesiunea din 24 noiembrie 1784.

¹⁴⁾ Ibidem, arhiva orașului Baia Mare, fasc. 11/1784.

O altă coloană a răsculaților, compusă din 8000 de oameni, s-ar fi pregătit să năvălească din ținutul Zarandului în Bihor¹⁵⁾.

Cifrele cuprinse în aceste știri erau exagerate. După cum se știe, obișnuit răsculații acționau în cete mai mici cel mult câteva sute de oameni¹⁶⁾. Nu corespunde realității nici afirmația că răsculații ar fi avut în vedere în mod concret un atac asupra orașului Baia Mare. Teama nobilimii amenințate ducea la exagerarea știrilor privitoare la evenimentele care se petreceau în Munții Apuseni.

Pentru a verifica știrile primite și pentru a culege noi informații privitoare la mersul răscoalei, la 22 noiembrie comitatul Satu Mare a trimis pe Stefan Kőlcsey, jude al nobililor, împreună cu Antoniu Szentlélek și Stefan Miskolczy la Cluj, iar pe Mihail Zanáthy și Gheorghe Császlay la Oradea¹⁷⁾. Nu avem știri cu privire la rezultatul misiunii celor dintii. În schimb cunoaștem raportul lui Mihail Zanáthy către comitatul Satu Mare, din 29 noiembrie.

Potrivit acestui raport, comitatul Bihor a luat măsuri militare pentru a împiedica pătrunderea răsculaților pe teritoriul său, iar guvernul Transilvaniei era hotărât să reprime cu toată energia pe răsculați. În același timp, Zanáthy a înaintat comitatului Satu Mare două scrisori, trimise apoi la Oradea, pentru informarea comitatului Bihog. Prima a fost o scrisoare din 13 noiembrie din Sibiu, privind începuturile și unele evenimente ale răscoalei și măsurile luate pentru reprimarea ei. A doua a fost o scrisoare din 14 noiembrie trimisă la Oradea din Aiud de către Baranyai, preotul militar al regimentului din Toscana.

Scrisoarea din 13 noiembrie de la Sibiu se ocupă pe larg de antecedentele răscoalei, de nemulțumirile iobăgimii și de refuzul ei de a se supune stăpînitorilor de pămînt și al autorităților. Țăranii răsculați atacă și ucid pe nobili și distrug bunurile lor. Au devastat Abrudul, dar nu s-au atins de casa oficiului de schimb a aurului. Au ajuns la Vințul de Jos și se îndreaptă și în alte direcții.

În scrisoarea sa din 14 noiembrie Baranyai vorbește de izbucnirea răscoalei în comitatul Zarand și de expansiunea ei în comitatele vecine Alba și Hunedoara. Răsculații au devastat Abrudul, Zlatna, Vințul de Jos etc. Fac mari pradăciuni și distrugerii peste tot pe unde trec: „groaza și teama este atît de mare aici, încît la sate nu poate fi văzut nici un nobil; e plin de ei Sibiul. Alba Iulia, Aiudul (și) Clujul“. O coloană de 1400 de răsculați se îndreaptă spre Aiud. A ajuns pînă la Trascău.

La 25 noiembrie comitatul Satu Mare primise noi informații¹⁸⁾. Iosif Bölönyi, judele nobililor din comitatul Solnocul de Mijloc unit cu Crasna și Chioar, comunica lui Ladislau Szuhányi, vicecomitele de Satu Mare,

¹⁵⁾ Arh. St. Cluj, comitatul Satu Mare, fasc. 61/1784, fără nr.

¹⁶⁾ D. Prodan, *Răscoala lui Horia în comitatele Cluj și Turda*, p. 31, 34.

¹⁷⁾ Arh. St. Cluj, Comitatul Satu Mare, fasc. 61, nr. 1904 și anexa la același act.

¹⁸⁾ Ibidem, fasc. 61, anexa la nr. 279/1784.

că în comitatul lor s-a ordonat insurecția nobililor și că, înspăimântată de răscoala țăranilor, nobilimea caută să scape fugind din comitat.

Comitatul Satu Mare a dezbătut problemele ridicate de izbucnirea răscoalei țăranilor din Munții Apuseni, în adunarea sa obștească din 22 noiembrie ținută la Carei. Pentru reprimarea răscoalei adunarea obștească a ordonat înarmarea generală a nobililor, cât și a aceloră din popor pe care spera că poate conta nobilimea¹⁹⁾. Insurecția urma să se desfășoare sub conducerea vicecomitelui Francisc Nagy de Radolth și a juzilor nobililor Sigismund Szerdahelyi, Iosif Gáspár, Ștefan Költsey, Mihail Zanáthy și Ladislau Irinyi. Armata nobililor trebuia să aștepte sub arme pentru a fi trimisă în locurile unde situația o va cere. În aceeași zi comitatul s-a adresat împăratului Iosif al II-lea și consiliului locumtenențial, cerându-le ajutor militar pentru reprimarea țăranilor răsculați²⁰⁾ și dispoziții cu privire la modul de acțiune. Concomitent, comitatul Satu Mare aduse la cunoștința comitatelor Maramureș, Bihor, Ung, Bereg, Ugocea și Szabolcs știrile pe care le aflase despre evenimentele răscoalei și măsurile pe care le luase pentru a preveni extinderea ei. Le recomanda sechestrarea prafului de pușcă, a gloanțelor și a plumbului pentru a nu cădea în mâinile răsculaților, rugându-le să ia toate măsurile pentru reprimarea poporului răsculat. În aceeași zi adunarea obștească a comitatului a ordonat în mod special orașelor Baia Mare, Satu Mare și târgului Baia Sprie să pună sub paza unui comisar special plumbul și praful de pușcă²¹⁾.

Pentru ajutor și în special pentru apărarea monetăriei și a casei fiscalului din Baia Mare, la 22 noiembrie comitatul Satu Mare s-a adresat generalului Tiesch, comandantul trupelor imperiale din Debrețin, rugându-l să trimită la Baia Mare, fără aminare, forțe militare care „să reprime îndrăzneala dirză a răsculaților și să restabilească atit siguranța casei fiscalului și a monetăriei, cât și buna liniște a întregii obști“²²⁾.

La 25 noiembrie generalul Tiesch a răspuns că deși, potrivit, informațiilor primite, răscoala iobagilor din Munții Apuseni fusese în mare parte potolită iar Baia Mare, așezată departe de acolo, încă nu este primejduită, totuși a dat dispoziții generalului Splényi ca să trimită din brigada sa un detașament de infanterie pentru paza casei fiscalului și a monetăriei din Baia Mare²³⁾.

La 25 noiembrie comitatul Satu Mare a primit știri noi din Zaláu, de la comitatul Solnocul de Mijloc, potrivit cărora țăranii răsculați, ajunși la Călata, intenționează să năvălească în ținuturile vecine. Comitatul Solnoc cerea luarea unor măsuri potrivite pentru a împiedica această eventualitate și recomanda colaborarea dintre nobilimea celor două comitate. Făcea cunoscut, în același timp, că nobilimea din comitatul Solnocul de Mijloc

¹⁹⁾ Documentul nr. 1.

²⁰⁾ Arh. St. Cluj comitatul Satu Mare, fasc. 61, fără nr.

²¹⁾ Documentul nr. 2.

²²⁾ Arh. St. Cluj, comitatul Satu Mare, fasc. 61, nr. 1919/1784.

²³⁾ Ibidem, fasc. 61, nr. 1903/1784.

este gata să meargă, sub conducerea comitelui suprem, în întimpinarea răsculaților ²⁴⁾).

În același timp comitatul Solnocul de Mijloc a transmis comitatului Satu Mare o scrisoare mai veche, din 17 noiembrie 1784, primită din partea comitatului Tîrnava unit cu scaunul Mureș, care cuprindea știri foarte alarmante pentru toată nobilimea. Scrisoarea denunța intenția țărănimii de pretutindeni de a se uni și „pornirea aramatei țărănești... de a șterge nobilimea de pe fața pămîntului“. Se descriau în culori înspăimîntătoare distrugerile provocate de răscoală. Nobilimea din comitatul Tîrnava și scaunul Mureș va merge împotriva rebelilor înconjurîndu-i împreună cu nobilimea din comitatele Zarand, Hunedoara, Bihor și Salaj. Dacă nu vor fi înconjurați din toate părțile, răsculații vor căuta să fugă încotro vor putea, scăpînd de pedeapsă și zădărniciind astfel toate străduințele și ostenelele nobilimii.

Sub influența acestor știri nobilimea din comitatul Satu Mare considera iminentă pătrunderea răscolaților pe teritoriul său. De aceea, adunarea obștească din 27 noiembrie s-a ocupat din nou de răscoală. Au fost adresate noi memorii către consiliul locumtenențial și suveran, exprimîndu-și temerile și cerînd insistent ajutoare militare, deoarece comitatul nu se considera în stare să reziste cu forțele proprii mulțimii mari a răsculaților și să apere „poporul contribuabil nenorocit, vîstieria vie a suveranului“.

În același timp comitatul Satu Mare anunța comitatele Maramureș, Bihor, Ung, Bereg, Ugocea și Szaboles că știrile privind răscoala țărănilor din Munții Apuseni s-au adevărit. S-a ordonat insurecția armată a întregii nobilimi din comitat împreună cu „poporul de la țară în care avem încredere“. Fiind nevoie de ajutor, roagă comitatele respective să proclame insurecția și să-i ajute, în interesul păstrării lor și a ordinii obștești, cu sfaturi și trupe armate. Aceasta a doua scrisoare către comitatele însă n-a mai fost expediată ²⁵⁾.

Totuși, în urma scrisorii din 22 noiembrie 1784 a comitatului Satu Mare și fiind informate și pe alte căi de izbucnirea răscoalei din Transilvania, comitatele amintite au luat măsuri în vederea preîntîmpinării expansiunii ei înspre ținuturile lor ²⁶⁾.

Comitatul Satu Mare s-a adresat din nou generalului Tiesch, trimițînd la el pe doi acesori ai tablei, Iosif Zanáthy și Emerik Erös, spre a-l lămuri cu privire la primejdia în care s-ar afla comitatul, căzînd pradă răsculaților, care — după cum li se părea conducătorilor săi speriați — s-ar pregăti să năvălească pe teritoriul acestuia ²⁷⁾.

Saizeci de nobili au fost concentrați la Seini și Oșvareu pentru a escorta casa fiscului din Baia Mare și a o pune în siguranță la Cașovia, localitate mai îndepărtată de teatrul răscoalei. Cu această ocazie populația contribuabilă din cele două localități a dat pentru hrana nobililor 150 funți de pîine și 52 funți de carne, iar pentru întreținerea cailor lor, 125 porții de fin și 27 banițe de ovăz ²⁸⁾.

²⁴⁾ Ibidem, fasc. 61 fără nr.

²⁵⁾ Ibidem, fasc. 61, nr. 1900/1784.

²⁶⁾ Ibidem, fasc. 62, nr. 1757, 1759, 1760/1785.

²⁷⁾ Ibidem, fasc. 61, nr. 1904/1784.

²⁸⁾ Ibidem, fasc. 62, anexele la actul nr. 1420/1785.

Nobilii înarmați provocaseră numeroase excese și pagube peste tot pe unde trecuseră, în special locuitorilor la care fuseseră încartiruiți.

După potolirea răscoalei din Munții Apuseni și prinderea capilor ei, curtea din Viena a interzis adunarea nobililor înarmați. Pentru menținerea ordinii ea prefera să folosească trupe regulate, întrucât se temea că, în loc să-l liniștească, prin abuzurile lor nobilii înarmați puteau provoca nemulțumiri și chiar tulburări în rindurile poporului²⁹⁾.

În ședința din 26 noiembrie 1784 magistratul orașului Satu Mare a hotărât să dea o escortă de 60 de orașeni pentru a însoți casa fiscului din Baia Mare, cu ocazia transportării sale la Cașovia, pînă la Carei³⁰⁾. De asemenea, sub influența știrilor privitoare la răscoala țăranilor din Munții Apuseni și la intenția lor de a extinde răscoala și în părțile de nord-vest ale Transilvaniei magistratul a hotărât să pună în siguranță, în clădirea primăriei, actele și obiectele de valoare ale orașului.

Concomitent cu evenimentele de mai sus petrecute în spre Baia Mare, Satu Mare, Carei etc., în partea de răsărit comitatul Maramureș ordonă pregătirea a șase sute de oameni bine înarmați, sub conducerea vicecomitelui Sigismud Komjathy³¹⁾. Paul Hatfaludy, judele nobililor, a primit sarcina să ia în evidență armele, praful de pușcă, plumbul și gloanțele existente la negustorii din Sighet. Ele trebuiau adunate la un singur negustor și nu puteau fi vindute decît cu aprobarea specială a vicecomitelui. S-au luat măsuri pentru supravegherea acestor lucruri și în celelalte țiguri și localități mai mici din comitat. De asemenea, armele date la reparat nu puteau fi ridicate decît cu aprobarea judeului nobililor.

Juzii nobililor trebuiau să controleze ca, în afară de slujbașii comitatului, de cei camerali și de ofițeri, care călătoreau în interes de serviciu, nimeni să nu circule dintr-un loc în altul. Atît localnicii, cît și străinii trebuiau să posede cărți de trecere (*passuales*). Cei găsiți fără acte în regulă trebuiau predați autorităților. Erau supravegheate în special trecerile peste riuri³²⁾.

Pentru asigurarea liniștii în orașul Sighet au fost numiți patru străjieri pe timpul zilei. Noaptea numărul lor se ridica la doisprezece. Ei trebuiau să parcurgă orașul în lung și în lat și să aresteze pe cei suspecți. În ȋrgurile și satele mai mari ale comitatului, ziua trebuia să fie patru iar noaptea opt paznici sau chiar mai mulți, după necesități. S-au rinduit străjieri și în satele mai mici; ziua — doi, noaptea — patru.

Samuil Thibay, jurat asesor, și un alt locuitor din orașul Sighet au fost trimiși prin Cașovia spre interiorul Transilvaniei ca să se informeze cu privire la evenimentele ce se petreceau în ținuturile învecinate. De asemenea s-au luat măsuri ca drumurile care duceau prin munți spre țara Oașului și spre interiorul Transilvaniei să fie închise cu arbori doborîți și supravegheați de aproape pentru a nu fi stricate și deschise.

Grijă deosebită au provocat veștile privitoare la răscoala țăranilor din Munții Apuseni cămării miniere a Maramureșului. Pentru paza caselor de

²⁹⁾ Ibidem, fasc. 62, nr. 1658/1785.

³⁰⁾ Ibidem, arh. oraș Satu Mare, *Protocollum iuridicum et politicum*, 1784: ședința din 26 noiembrie 1784.

³¹⁾ Documentele nr. 3 și 4.

³²⁾ Documentele nr. 3 și 5.

bani și a clădirilor aparținând cămării au fost aduse în Maramureș 4 companii de soldați³³).

Îngrijorările cămării au crescut după ce s-a aflat că în februarie 1785 răsculaților li s-a alăturat un șef nou cu numele de Frunzilă. De fapt, acesta a acționat tot în Munții Apuseni. A fost însă prins de autorități spre sfârșitul lunii februarie.³⁴

La 16 februarie 1785 Iosif Majláth a ținut o ședință cu întreg personalul cămării, în care s-a ocupat în mod special de paza întreprinderilor sale³⁵). În Comitatul Maramureș au continuat să staționeze două companii de infanterie iar în comitatul Ugocea un escadron de cavalerie, hotărându-se aducerea la nevoie, de întăriri din trupele existente în comitatele Bereg și Satu Mare. Pentru o mai bună pază a ocnelor de sare s-au luat măsuri să se împartă muncitorilor de la ocne 300 arme de foc³⁶), iar pentru înarmarea și asigurarea pazei caselor de bani s-a împărțit la cele 12 oficii 494 fl. 23 3/4 vr.³⁷).

Cu toate acestea, se pare că oarecare frământări avuseseră loc și în sinul maselor populare — țărani, mineri, muncitori de la ocnele de sare din Maramureș. Ei reușiseră să pună mâna și pe arme. În octombrie 1785 fuseseră ridicate de la muncitorii din ocnele de sare 31 de flinte și 22 de pistoale și predate comitatului. Nu s-au lăsat arme decât paznicilor³⁸).

Curtea din Viena lua măsuri pentru a împiedica pătrunderea țăranilor răsculați în părțile de vest și de nord-vest ale Transilvaniei precum și răzvrătirea țăranimii din aceste regiuni. La 13 decembrie 1784 s-a ordonat confiscarea armelor de la țărani, pe cale pașnică și cu chibzuială pentru a nu-i întârta. S-a interzis vânzarea și cumpărarea prafului de pușcă și a plumbului. S-a ordonat, de asemenea, arestarea persoanelor suspecte care umblă fără rost pe drumuri și instituirea pazei severe a comunicațiilor cu regiunile răscolate³⁹).

Ordinul cu privire la confiscarea armelor de la țărani a fost reînnoit în repetate rânduri în cursul lunilor următoare. S-a insistat mereu ca, ținând seama de întâmplările răscoalei din Transilvania, să se procedeze cu precauție ca nu cumva să se provoace tulburări în rândurile populației din ținuturile învecinate.

Intr-o scrisoare din 31 ianuarie 1785 către contele Antoniu Károlyi, comitele de Satu Mare, consiliul locumtenențial recomanda din nou vigilență față de tot ceea ce putea tulbura liniștea publică. Autoritățile trebuiau să evite cu grijă orice vorbă care ar fi putut provoca neîncredere în popor. Se atrăgea din nou atenția că acțiunea de confiscare a armelor de la țărani să nu se facă cu zgomot și nerăbdare, ci cu băgare de seamă și bunăvoință.

³³) Chronologia rei cameralis Marmaticae. Ad. septiman rei cameralis Marmaticae epocham (1775—1785), p. 111—112.

³⁴) Ibidem, p. 113.

³⁵) Ibidem, p. 113.

³⁶) Ibidem, p. 113 și 115.

³⁷) Ibidem, p. 116.

³⁸) Ibidem, p. 119; St. Pascu, *Aspecte din situația și lupta maselor populare din Maramureș în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în „Studii”, a. X, 1957, nr. 2, p. 132—133.

³⁹) Arh. St. Cluj, comitatul Satu Mare, fasc. 62, nr. 1722/1785.

Informat că în popor „cîrclă pe ascuns o scriere foarte primejdioasă și ațîțătoare la răscoală“⁴⁰⁾ împotriva rînduiei obștești, la 30 decembrie 1784 consiliul locumtenențial ordonă să se ia măsuri pentru a împiedica răspîndirea ei. Dacă s-ar constata că o asemenea scriere a fost răspîndită, să se cerceteze cu sîrguință cine sînt autorii, complicii sau răspînditorii lui.

După cum se știe, în multe cazuri masele populare își formulau revendicările lor în scris. Vom vedea că asemenea scrieri s-au întocmit și în ținuturile de care ne ocupăm. Nu putem ști, însă, dacă ordinul de mai sus se referă la una din aceste scrieri sau la altceva.

La 4 ianuarie 1785 consiliul locumtenențial trimisese și autorităților din nord-vestul Transilvaniei ordinul circular prin care li se porunceă să prindă pe Horea și Cloșca, fugari spre Ungaria pe la Fechetău⁴¹⁾. În anexă se făcea cunoscuta descriere a lui Horea și Cloșca în limbile germană și maghiară⁴²⁾.

Au fost căutați în părțile de nord-vest, ca și în celelalte regiuni ale Transilvaniei și cei doi presupuși instigatori la răscoală, I. Salis și Mihail Popersky⁴³⁾.

Pe de altă parte, îndepărtatul comitat Zips, unde știrile privitoare la evenimentele răscoalei din Transilvania ajungeau cu întîrziere, încă la 11 ianuarie 1785 cerea comitatului Satu Mare să-l informeze cu privire la mersul răscoalei, pentru a putea lua din timp, în înțelegere cu ținuturile vecine, măsuri potrivite pentru păstrarea liniștii și a ordinii⁴⁴⁾. Dar abia la 6 aprilie comitatul Satu Mare îl informează despre sfîrșitul răscoalei și despre prinderea și executarea capilor ei.

La 16 ianuarie 1785 Alexe Szentpáli, vicecomitele de Alba Inferioară, anunța din Aiud comitatul Satu Mare că, potrivit unor știri foarte sigure Horea, capul răscoalei țărănești, prins între timp, ar fi trimis emisarii în ținuturile vecine orașului Baia Mare, pentru a atrage de partea răscoalei populația romînească de acolo⁴⁵⁾. Doi din ei ar fi fost prinși și puși în cătușe în închisoarea comitatului Satu Mare. Vicecomitele cerea să i se comunice dacă știrile sînt adevărate, ce fel de oameni sînt emisarii prinși, ce scrisori s-au găsit asupra lor, ce au mărturisit la anchetă și ce urmări a avut activitatea lor.

Între actele comitatului Satu Mare și între celelalte documente pe care le-am cercetat în legătură cu răscoala lui Horea, nu se află alte informații

⁴⁰⁾ Ibidem, Arh. oraș Baia Sprie, nr. 21/1785.

⁴¹⁾ Astăzi Negreni (raionul Huedin, reg. Cluj).

⁴²⁾ Arh. st. Cluj, comitatul Satu Mare, fasc. 62, nr. 1712/1785; arh. oraș Satu Mare, fasc. 2, nr. 59/1785; arh. oraș Baia Sprie, nr. 462/1785 etc; E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria romînilor*, București 1913, vol. XV, p. 1770—1771.

⁴³⁾ Ibidem, comitatul Satu Mare, fasc. 61, nr. 1927/1784; arh. oraș Satu Mare, fasc. 2 nr. 2/1785 și arh. oraș Baia Sprie nr. 37/1785; M. Auner, *Participarea lui Salis la răscoala țărănilor din Ardeal*, în „Revista istorică“, a. XXIII, 1937, nr. 1—3, p. 15—23; C. Göllner, *Participarea emisarilor Mihail Popescu și Salis la revoluția lui Horia*, în „Anuarul Institutului de istorie națională“, Cluj, 1936, vol. VI (1931—1935), p. 503—514; Ibidem, *Revoluția lui Horia. Legenda și adevăr*, în „Revista istorică“, a. XXII, nr. 4—6, 1936, p. 147—157.

⁴⁴⁾ Arh. St. Cluj, comitatul Satu Mare, fasc. 62, nr. 1671/1785.

⁴⁵⁾ Documentul nr. 6.

privitoare la această chestiune. Ca urmare, nu se poate stabili în ce măsură au corespuns realității știrile transmise din Aiud. Probabil că ele nu au fost complet lipsite de temeii. După înfrângerea răscoalei din Munții Apuseni, mulți țărani care participaseră la ea s-au risipit în diferitele părți ale țării. Unii din ei ar fi putut să ajungă și în regiunile amintite.

De fapt, autoritățile publice din părțile de nord-vest, ca și din celelalte ținuturi ale Transilvaniei, au întreprins cercetări amănunțite pentru a descoperi vreo urmă sau influență a răscoalei lui Horea în acele părți. Erau bănuți toți țăranii și în deosebi cei care umblau dintr-un loc în altul.

Cu toate măsurile luate de autorități pentru a împiedica extinderea răscoalei țăranilor de sub conducerea lui Horea, ea a avut un ecou puternic și în țările de nord-vest ale Transilvaniei. Ecoul s-a manifestat cu oarecare întîrziere, spre sfîrșitul răscoalei, și chiar după stingerea ei, atunci cînd știrile privitoare la ea avuseseră timp să pătrundă și în masele populare mai largi.

Cu ocazia anchetei organizate de comitatul Satu Mare la Abrud în ziua de 28 ianuarie 1785 în rîndul locuitorilor mai multor comune din acele părți, anchetații trebuiau să răspundă, în afară de alte nouă întrebări și la următoarea întrebare: Este adevărat că un romîn, gornicul din comuna Socond, al domeniului, ar fi spus odată lui Donat Prendli, șvab, locuitori în aceeași comună, „că cei din Socond, Ardud, Belting ar aștepta cu bucurie pe oamenii lui Horea, că li s-ar alătura împotriva domnilor?“⁴⁶⁾.

Din cercetarea documentelor reiese că martorii au răspuns mai mult la celelalte întrebări. Cu excepția celui implicat în chestiune, la întrebarea din urmă au răspuns mai puțin, probabil din cauză că martorii interogați nu erau din comuna Socond, unde se întîmplaseră lucrurile la care se referă întrebarea.

Răscoala țăranilor din Munții Apuseni a avut influență incontestabilă asupra agitațiilor țărănești din această parte a Transilvaniei. După cum s-a văzut, ea a fost bănuită de către autorități care, cu ocazia anchetei amintită mai sus au întrebat în mod direct pe cei anchetați dacă populația aștepta cu bucurie pe oamenii lui Horea și că, în adevăr, între țărani s-ar fi găsit destui care să se alătore acestora.

Puțin după stingerea răscoalei lui Horea au luat sfîrșit și agitațiile maselor populare din părțile de nord-vest ale Transilvaniei. Pe urmă, ca și înainte, de izbucnirea răscoalei, țărănimea din aceste ținuturi s-a marginit mult timp încă la mijloace pașnice în urmărirea revendicărilor sale.

*
* *

Răscoala iobagilor din Munții Apuseni, din anul 1784, constituie unul din capitolele cele mai însemnate din istoria luptelor de clasă ale maselor populare din țara noastră împotriva exploatării feudale. Datorită proporțiilor și intensității sale deosebite, această răscoală a exercitat o influență puternică asupra frămîntărilor maselor asuprite nu numai din regiunile vecine, ci chiar și din regiunile mai îndepărtate. Ea a polarizat în jurul său, la un moment dat, lupta de clasă a maselor populare din toată Transilvania.

⁴⁶⁾ Arh. St. Cluj, comitatul Satu Mare, fasc. 62, nr. 1743/1785.

Răscoala lui Horea a găsit ecou puternic și în rindurile maselor populare din părțile de nord-vest ale Transilvaniei. După cum am văzut, aflind de răscoală ele au stat în așteptare nădăjduind extinderea acesteia și în ținuturile lor.

Intensificarea frământărilor populare din părțile de nord-vest ale Transilvaniei din a doua jumătate a anului 1784 și de la începutul anului următor, coincide cu izbucnirea și desfășurarea răscoalei iobagilor din Munții Apuseni. Continuarea răscoalei lui Horea ar fi avut asupra lor o înrăutățire hotărâtoare. Înfrângerea și sfârșitul răscoalei însă au împiedicat transformarea acestor frământări într-o mișcare populară de amploare.

DOCUMENTE

1.

1784, noiembrie 22, Carei. Adunarea obștească a comitatului Satu Mare ordonă înarmarea nobilimii din comitat, sub conducerea locțiitorului vicecomitelui și a juzilor nobililor, pentru a putea respinge un eventual atac al țăranilor răsculați.

Posteaquam e fidedignis relationibus inclito comitatui huic innotuisset latronum multitudinem in Magno Principatu Transilvaniae in tantum coaluisse numerum ut in hostile agmen congregati, obvia sibi loca incinerare, tum sine personae discrimine in humanum genus barbarum ac hostilem in modum saevire, eidem necem inferre gloriae et victoriae loco ducat, ad haec eandem hominum colluviem iam in tantum excrevisse numerum, ut temerariis viribus suis confisi, imperterriti, in periculum aerarii regii, tum contribuentis plebis ac ruinam universi publici effraeno impetu ruat, provincia haec, cui universitas haec praeest, vicina est periculo, huic, et ut quotidiani rumores referunt, colluvies haec hominum in hanc provinciam furorem suum inferre, ac barbaro illo modo, quem Magnus Principatus Transilvaniae expertus est, freti viribus suis uti vult. Iam cuique patet, nec caedibus, nec incinerationibus, nec ulli crudelitati ab effraena hac hominum colluvie parcitum iri. Proinde unius cuiusque salutem, vitam, fortunasque universas ob incursionem illius, discrimini expositas esse, nemo non videt. Iam vero, cum conservatio unius cuiusque cordi esse, non dubitetur, ex parte universitatis huius non est dubitatum, quo ad repellendum infaustum hunc hostem pro viribus et posse comitatus huius ad ea consilia ineunda descendatur, quae, tum salutem universi huius publici, tum conservationem miserae contribuentis plebis qua ratione pertinent. Proinde determinatum exstitit, ut universa nobilitas, tum status plebeus, comitatus huius expeditis armis ad repellendum hunc hostem pro vetere nobili et forti animo, consurgat, armis vero destituti, arreptis instrumentis, ad resistendum aptis semet instruat. Quamobrem, anequam agmen hoc nobile unice in felicitatem suam et universi publici consurgens in unum corpus congregatum in arenam deducatur, placuit inclitae universitati determinare, ut cuncta nobilitas, tum ii, e statu plebeo, quibus salus publica ac sui et universi publici conservatio cordi est, in statutis locis,

et per dominos processuales indices nobilium notitiae dandis, find eo quo in unum congregati, in processu quidem Nagy-Bánya, per dominum substitum vicecomitem et ordinarium iudicem nobilium Franciscum Nagy de Rápolth; in processu Krasnaköz per dominum Sigismundum Szerdahelyi et Josephum Gáspar, iudices nobilium; in processu Szamosköz per dominum Stephanum Költsey, iudicem nobilium; in processu vero Nyir per dominos Michaellem Zanathy et Ladislaum Irinyi, iudices nobilium, lustrentur, et connotentur, convenient ac a dictis domino substituto vice comite et processualibus iudicibus nobilium ulteriora praestolando, arma sua in promptu et expedita habeant.

Notus est inclitae universitati nobilis ille animus gremialis comitatus huius nobilitatis, notus est animus eorum omnium, qui provinciam hanc inhabitant, nihil tam promptum, expeditumque eisdem esse, quam pro defensione aerarii regii, salute publica, tum conservatione suimet ipsius evigilare; si segnes, renitentesque erunt, cuncta discrimini exposita esse in antecessum videre possunt. Si contra, virilibus animis patriotica integra fide, et expeditis armis unanimi voluntate consurexerint, facile hunc hostem quem omnes boni et vicini undiquaque comitatus in persecutione habent, superatum iri. Animis proinde et armis opus est quae, ut cuncta boni pro salute universi publici capiant, ratio et necessitas exigit ad quod amplectendum, vigore determinationis huius cuncti, quibus salus publica, vita, fortunaque cordi est, animantur. Et congregatione generali incliti comitatus Szatthmariensis, vicesima secunda et subsequis mensis Novembris 1784 diebus, in oppido Nagy Károly celebrata ⁴⁷⁾).

2.

1784, noiembrie 22. Carei. Adunarea obștească a comitatului Satu Mare ordonă orașelor Baia Mare și Satu Mare și ȋrgului Baia Sprie să pună sub paza unui comisar special praful de pușcă și orice fel de plumb deoarece, potrivit știrilor primite, țărani răsculați se îndreaptă spre orașele miniere.

Posteaquam e diversis semet invicem in sequentibus fidedignis correspondentiis non vane iam conicere possumus tumultuantem illam in Magno Transilvaniae Principatu rusticam plebem, factis iam incinerationibus, et exercita dira crudelitate furorem ad partes finitimas regni huius dirigere meditari, ac uti nobis relatum est versus civitates montanas ad diripiendum thesaurum caesareo regium furorem suum dirigere meditari. Tum nos pro ea, quod ad reprimeudam hanc tumultuantem plebem vi agendum nobis tionem miserae contribuentis plebis et tutamen totius publici evigilare facit necessaria in gremio comitatus nostrae moderationi crediti constituimus. Praetactas vero dominationes vestras eo requirendas esse duximus, quo pulverem pireum et omnis generis plumbum constituto ad id commissario, pro ut et scilices sub sequestrum indilate sumere velint, atque utriusque generis producta non prius venni exponni sinant quam cognito pro re nata eo, quod ad reprimendam hanc tumultuantem plebem vi agendum nobis amplius non sit. Nos vero de singulis hanc in rem circumstantiis et rumo-

⁴⁷⁾ Ibidem, actul adunării obștești a comitatului Satu Mare din 22 noiembrie 1784.

ribus, quam celerime informare non gravetur perseverantes. E generali congregatione nostra, die vicesima secunda ei subsequis mensis Novembris 1784 diebus in oppido Nagy Károly celebrata.

Praeactarum dominationum vestrarum ad officia paratissimi universitas comitatus Szatthmariensis ⁴⁸⁾).

3.

1784, decembrie 9 (Sighet). Comitatul Maramureș ia măsuri pentru supravegherea armelor, munițiilor și călătorilor și pentru instituirea de străji în tot comitatul.

Anno 1784, die nona Decembris, praeside spectabili ac perillustri domino Sigismud Komjathy, sacrae caesareae et apostolicae regiae maiestatis consiliario et incliti comitatus Maramorosiensis ordinarii vicecomiti, concurrentibus vero spectabili et magnifico domino consilario et administratore Marmatico Adamo Csatho de Fugle, spectabilibus item ac generosis dominis Paulo Szaploneczay de eadem substituto vicecomite, Ludovico Pogány de Cseb, ordinario notario, Paulo Hatfaludy, ordinario iudice nobilium, Ioachimo Biro, iurassore, Ioanne Drosd, regia tricesimatore et postanum magistro Szigethiensi conclusa sunt sequentia :

Cum propter undique advenientes tristes praedocinii in Transilvania grassantis nuntios ratio publicae securitatis suadeat ante etiam imminentem generalem congregationem dispositiones nonnullas institui in hunc proinde finem sequentia ordinantur.

1—0. Dominus ordinarius iudex nobilium Paulus Hatfaludy hac adhuc die apud omnes huiates mercatores pulverem pirium, plumbum, globulos, silices, omniaque armorum requisita, ac ipsa etiam arma illico conscribet, mercatoribus vero sub poena graviore interdicit ut quidquam ex hac conscriptione reticere, aut e conscribendis mercibus praeter commissionem spectabilis domini ordinarii vicecomitis, cuiquam quidquam vendere ausit; quin ad servandum meliorem ordinem praespecificatas omnes species ad unum tantum mercatorem e medio sui deligendum comportabunt, cui sibi deinde liberum esto penes commissionem titulati domini vicecomitis et subsecuturam eadem commissione legitimationem praedictas merces emptoribus divendere.

Cum qui in aliis etiam gremialibus oppidis Huszt, Visk, Tétső possessionibus item Rhonaszek, Sugatagh, Botsko, Körösmező aliisque minutiores quidam mercatores, praedicta armorum requisita, venum exposita habere supponantur; praeviam proinde dispositionem ad haec quoque loca ita extendi, ut in locis quidem puta cameralibus, camerales officiales eatenus per praetactum dominum administratorem instruendi; in tribus vero oppidis, ac aliis ne fors pagis per concernentes processuales iudices nobilium medio iurassorum hunc in finem illuco in suos processus expediendorum dispositiones hac sine mora in executionem summantur.

2—0. In traiectionibus processuales iudices nobilium ubique severe iniungent ne nocturno tempore quisquam praeter comitatenses camerales aut militares officiales in re officii profecturos transvehatur, sive sit gremialis,

⁴⁸⁾ Ibidem, fasc. 3, nr. 279/1784—

sive extraneus, de die quoque ignotis et passualibus destitutis transitus denegetur; iique et tales vel ad iudicem loci, vel proximum magistralem officialem deducantur.

3—0. Vigiles in oppido quidem hov Sziget interdiu quatuor, utrique oppidi extremitati invigilaturi, de nocte vero duodecim ea ratione erigantur, ut post crepusculum statim iidem omnes oppidi plateas partitum peragant et observent, media vero nocte alii duodecim his substituantur, idem usque ad sequentem diem facturi, ac igonotos hinc inde oberantes ne fors deprehendos intercepturi et ad arestum deducturi, quorum effectuatio ductori et iudice locali stante hoc concursu iniuncta est; in allis vero oppidis et pagis maioribus interdici quatuor vigiles ubique constituentur.

4—0. Dominus iurassor Ioachimus Biro huiates fabros ferrarios et pixidarios illico adbit, et cum referatur quod apud eosdem plurimi sclopi fine correctionis, ad eosdem delati reperiantur, eosdem inhibebit, ne per se correctos sclopos absque praescitu et indultu processualis iudicis nobilium cuiquam extradare ausint.

5—0. Cum recenter adlatæ limitaneæ militiae locumtenentis a Nimegen literæ perhibeant, in proximioribus Transilvaniae partibus pergrassantes ibidem praedones nonnullos pagos noctu succensos esse: ad cognoscendum proinde genuinum advicinantium Transilvanicarum districtuum statum dominum iurassorum Samuelem Thibay, cum adlaterando sibi alio incola Szigetiensi ea ratione, hac adhuc die ad eas partes expedire, ut itinere versus Kapnyik in Transilvaniam directo limitaneos tractus solerter pervestiget, et de praedorum ubicatione, aut ne fors intentatis devastationibus genuinam et circumstantialem informationem pro futura generali congregatione praestet ⁴⁹⁾

4.

1784, decembrie 20, Sighet. Comitatul Maramureş face cunoscut oraşului Baia Sprie că s-a ordonat înarmarea a 600 de oameni.

Erga honorifica praetitulatarum dominationum vestrarum ad nos sub tertia decima currentis mensis et anni datas literas isthic officiose adneximus dispositiones, quas publicae securitatis tuendae causa diversis vicibus ad modernas circumstantias in gremio nostru instituimus, ordinaveramus etiam, ut sexcenti provinciales insurgentes armis bene provisi ad propulsandum imminens nefors malum sub ductu ordinarii vicecomitis nostri congregarentur. Cum nihilomino regulata militia comitatum hunc ingressa confinia comunierit; ab his statuendis pro hic et nunc superseendum putavimus, praesertim cum relatum a pluribus acceperimus, permiciosam praedonum Transilvanicorum turbam magna in parte dissipatam, reliquiasque eiusdem inter alpes conclusas nemini molestias facessere, spem denique pro immensa dei benignitate affulgere illorum per confluentes eorum caesareo-regias copias brevi debellandarum. Quois practitulatas dominationes vestras diu salvas et incolumes supervivere et feliciter agere comprecari manemus.

⁴⁹⁾ Ibidem, anexa la nr. 443/1785.

În particulari congregatione nostra, die vicesima mensis Decembris, anno 1784, in oppido Szigeth celebrata⁵⁰⁾.

5.

1784, decembrie 20. (Sighet). Comitatul Maramureș ordonă paza trece-
rilor peste riuri și închiderea drumurilor ce duc spre interiorul Tran-
silvaniei.

E congregatione generali die vicesima Decembris 1784 celebrata. Porro
pro maiori adhuc publici securitate procuranda procesualibus iudicibus
nobilium imponi:

1—0. Ut ad traiectus fluviorum ubique vigiles constituentur, qui
depraehendendos nefors in similibus locis suspectos homines detinere, et
ad proximi loci iudicem deferre, ac navibus etiam noctu invigilare debeant.

2—0. Ut semitae in Transilvaniam et vicinum districtum Avas per
montes ducentes prope ad limites caesis arboribus praecludantur ac donec
copiosiores nives deciderint saepius etiam per propiora loca visitentur, an
non praeclusiones huius modi aperiuntur, quo in casu vicino magistratuali
officiali illico tentata hac praeclusurae resaratio denunciatur⁵¹⁾.

6.

1785, ianuarie 16, Aiud. Vicecomitele de Alba Inferioară cere comi-
tatului Satu Mare informații cu privire la emisarii pe care Horia i-ar fi
trimis în ținuturile vecine orașului Baia Mare, spre a atrage de partea
răscoalei populația românească de acolo.

Relatum est nobis certissimis informationibus, sceleratissimum tumult-
uantis ac ad, crudelem immerentis nobilitatis Transilvanicae lanienam
delapsae plebis antesignanum, iam e divina providentia in manus nostras
incidentem Horia nominatum, ad partes quoque eiusdem comitatus oppido
montano Nagy Bánya vicinas, suos emissarios plebem valachicam ad socie-
tatem tanti sceleris allaturos destinasse, ac ex iis duos, in possessione
Szinér Varallya superioribus diebus interceptos, in vincula comitatus publica
coniectos esse. Cum autem nobis, durante adhuc moderna excelsae commis-
sionis ad investigandas tumultus causas et progressum altissimi delegatae
operatione, an praepositae informationi sua constet certitudo? Quales
item, cuiusve status et conditionis homines intercepti iidem emissarii
fuerint? quae literalia apud eosdem reperta sint? quidve porro in serie
suscepti cum iisdem fors benigni examinis fassi fuerint? ac denique quem
scelestus seductio effectum habuerit? scitu summi necessarium esset;
obsequenter idcirco rogandum duxi inclitum officiolatum, quatenus pro
suo in nobilitatem hanc Transilvanicam vix non ultima fata iam expertam
fraternali amore et caritate, me de praemissis genuine, ac quantocius cer-
torem reddere ne graventur. Singulari de reliquo venerationis cultu persisto.

Incliti officiolatus humilium servus. Alexius Szentpáli, incliti comi-
tatus Albae Inferioris substitutus vicecomes⁵²⁾.

⁵⁰⁾ Ibidem, arh. orașului Baia Sprie, nr. 443/1785.

⁵¹⁾ Ibidem, anexa la nr. 443/1785

⁵²⁾ Ibidem, fasc. 62, nr. 1770/1785.

NOI DOCUMENTE PRIVIND REVOLUȚIA DE LA 1848

DAN BERINDEI

Înăbușirea revoluției muntene în septembrie 1848 a prilejuit reacțiunii interne și externe o cruntă acțiune de reprimare. Menținerea stării revoluționare și teama clasei stăpînitoare de o nouă ridicare la luptă a maselor au făcut ca măsurile de supraveghere polițienești, ca și urmărirea foștilor revoluționari, să fie deosebit de intense. În județe s-au format comisii extraordinare de anchetă pentru cercetarea așa-ziselor „vagabonzi”. Acestea erau alcătuite din cîrmuitorul județului, președintele tribunalului și cel al magistratului orășenesc, care au primit sarcina de a întocmi evidența revoluționarilor. Cei mai de seamă dintre aceștia urmau să fie supuși cercetării comisiei centrale de anchetă instituită la București¹).

Activitatea comisiilor extraordinare județene — reflectată în întocmirea unor detaliate liste de revoluționari — aruncă o lumină deosebit de semnificativă asupra revoluției muntene. Listele a șapte județe, pe care le prezentăm în anexă, reprezintă un nou și important izvor referitor la evenimentele anului revoluționar 1848. Aceste liste dau prețioase detalii biografice privind o serie de persoane cu vederi înaintate din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Vîrsta, numele tatălui, rangul sau profesia, starea materială, detalii asupra activității lor anterioare revoluției, activitatea din timpul evenimentelor revoluționare, situația lor după acțiunea de reprimare, toate aceste elemente, sau cel puțin parte din ele, sînt conținute în listele pe care comisiile extraordinare le înaintează Departamentului din Năuntru în ultimele luni ale anului 1848. În marea lor majoritate persoanele menționate în liste au scăpat pînă astăzi cercetării istorice privind anul revoluționar 1848 și ele nu figurează în cele șase volume ale colecției *Anul 1848 în Principatele Romîne* (București, 1898—1910). Astfel, cel puțin două treimi dintre cei 271 revoluționari cuprinși în liste²) au fost pînă în prezent necunoscuți cercetătorilor anului revoluționar 1848.

¹ Vezi Mihai Regleanu, *Contribuții documentare cu privire la revoluția din 1848 în Țara Romînească*, în „Arhivele statului. 125 de activitate. 1831—1956”, București, 1957, p. 309—325.

² Vezi anexele.

Listele conțin numeroase informații referitoare la desfășurarea revoluției din 1848 în șapte din cele șaptesprezece județe ale Țării Românești și completează în mod substanțial istoria revoluției muntene. Totodată, listele aduc noi elemente privind baza socială a revoluției³). Deși este neîndoielnic că în evidența alcătuită de comisiile extraordinare de anchetă nu au fost cuprinse decât persoanele cele mai marcante amestecate în evenimentele revoluționare, totuși se remarcă masiva preponderanță în liste a reprezentanților maselor orășenești și țărănești și a celor ai micii burghezii. Listele indică compoziția socială a revoluționarilor din fiecare județ. Măcelari, cizmari, dulgheri, covrigari cofetari, bărbieri apar alături de țărani, de unii negustori, circiumari și hangii, de intelectuali înaintați⁴) — îndeosebi profesori și unii funcționari — de câțiva mici boieri, în special tineri, de membri ai clerului inferior. Listele mai devaluează faptul că la revoluția munteană au participat în afara rominilor — și în liste se întâlnesc semnificativ munteni, moldoveni și transilvăneni — unii greci, bulgari, sirbi și evrei.

Listele pun în circulație noi amănunte deosebit de semnificative privind atât biografia, cât și activitatea în timpul evenimentelor revoluționare a unor fruntași revoluționari cunoscuți sau necunoscuți istoriografiei revoluției. În județul Mehedinți⁵) sînt prezentați între alții: *N. Opran*, administrator al județului în timpul revoluției, care, potrivit unei scrisori trimisă lui Magheru, îmbrățișase „cu cea mai mare râvnă și seriozitate funcția”⁶), este înfățișat în listă ca „exaltator” al duhurilor locuitorilor, incredințându-i pe aceștia că „va sta în fruntea lor, pînă la o picătură de sînge”; căpitanul *Mihail Caracasiadi*, învinuit de comisie că „propovăduia republică și comonism”, „exaltînd” atât orașele județului, cit și pe soldații din unitatea sa; preotul *Ghiță Slătineanu*, care „catiliza pe orășeni la republică”; arendașul *Alexandru Nenciu*, „cel care dăruise venitul moșiei pe acest an locuitorilor clăcași drept mulțumirea ce zicea că are pentru Constituție”; profesorul *Dimitrie Frumușeanu*, care — potrivit relației comisiei — era „inițiat în complotul revoluției cu Tell și Iliad” și alții.

Lista județului Romanați⁷ dă informații referitoare la *Toma Hristea* — „abătut la mai multe neorînduiri, atacarînd persoane cinstite, invitînd norodul prin tragere de clopot la biserica Maicii Precistii, care s-a și spart, ca să sară asupra unora din boieri ca să le calce casele, precum

³ Pentru problemele fundamentale ale revoluției, vezi Dan Berindei, *Contradicțiile de clasă în desfășurarea revoluției muntene din 1848*, în „Studii”, XI (1958), nr. 3, p. 27–49.

⁴ Pentru participarea intelectualilor la revoluție, vezi P. Constantinescu-Iași, *Intelectualii și revoluția de la 1848 în Principatele Române*, Buc., 1948; I. Popescu-Cilieni, *Participarea unor profesori olteni la revoluția din 1848*, în „Comunicări și articole de istorie”, Buc. 1955, p. 45–58; M. Regleanu, *Aaron Florian ca participant la revoluția din 1848 în Țara Românească*, în „Revista Arhivelor”, seria nouă, 1958, nr. 2, p. 32–50; Gh. Părmuță, *Figuri de dascăli revoluționari în anul 1848*, în „Revista Arhivelor”, seria nouă, 1960, nr. 2, p. 150–167.

⁵ Anexa 3. Pentru desfășurarea revoluției în acest județ vezi și C. Pajură, *Aspecte mehedintene ale revoluției din 1848*, Turnu Severin, 1948.

⁶ Anul 1848 în *Principatele Române*, vol. IV, p. 28.

⁷ Anexa 5.

și la poarta fostului polițai, aruncînd cu pietre și necistîndu-l cu vorbe proaste — la *Costache Manega* — apreciat ca „cel mai exaltat în tot cursul epohului evenimentelor trecute” — la *Tache Becu* etc. Despre acesta se relatează următoarele detalii interesante: „Acesta la cercetarea ce i s-a făcut s-a dovedit curier de aducerea veștii pentru întărirea Constituției, cum și invitor asupra celor rău năvăliți, după ale căruia rele propagande s-au și prenoit cu mai multă furie aridicarea revoluției, aducînd totdeodată veste că ar fi omorît pe părintele mitropolit și că ar fi dărîmat casele boierilor din București din care pricină apoi și aici, în oraș, locuitorilor li s-au făcut mai multe supărări”. În sfîrșit, despre căpitanul de barieră *Dumitrache Ioan* se arată că se dovedise „silit a îndupleca și pe alții la duh de revoluție și exaltat cu desăvîrșire”.

Relatarea comisiei extraordinare din județul Olt⁸⁾ prezintă, în afara unor fruntași cunoscuți ca administratorul *Iorgu Văleanu*, secretarul administrației *Iorgu Iorgulescu*, profesorii *Costache Stanciov* (*Stanciovici*), *Ioan Ionașcu* și *N. Cociu*, pe un așa-zis revoluționar ca *Ioan Vișoreanu* — pe care corespondența fruntașilor revoluției îl denunță ca reacționar și contrarevoluționar⁹⁾ — și pe vreo douăzeci de partizani înflăcărați ai revoluției din rîndul maselor orășenești și țărănești, pe care comisia îi caracterizează drept „foarte exaltați și din cei care au îmbrățișat de aproape pe capi ajutîndu-i în lucrările lor și silindu-se în tot chipul pentru turburarea liniștii obștești” sau drept „înrautățiți și aprinși de a ataca personalitatea și chiar viața orășenilor ce nu se asemănau voinților lor”.

Comisia din Muscel¹⁰⁾ se arată mai îngăduitoare. Ea nu semnalează Departamentului din Năuntru decît nouă revoluționari, în majoritate cunoscuți cercetătorilor revoluției din 1848: frații *Apostol* și *Costache Aricescu*, profesorii *Ioan Brezoianu*, *Ioan Papiu*, *Răducanu Burdeanu*, comisarii *Costache Brezoianu* — entuziast propagator al revoluției¹¹⁾ — *Alecu Dedu* și *C. Meletie* și ieromonahul *Ilarion*.

Lista „fețelor bănuite” din județul Ialomița¹²⁾ cuprinde pe fostul cîrmuitor *Dimitrie Ciocîrdia*, pe polițaiul *Radu Ceaulescu* — care, potrivit unei adrese din 13 octombrie 1848 a Departamentului din Năuntru, „a luat o însemnătoare parte la trecutele evenimente ale revoluției și a săvîrșit multe neorînduiri prin ațîțarea duhurilor cu povățuiri atît grăinice cît și inscise”¹³⁾ — pe profesorul *Grigore Constandinoscu*, pe propagandiștii *Simion Mihălescu* și *Mihalache Brafte*, pe căpitani de gardă națională *Răducanu Pribegianu* și *Marton*, pe *Vasile Caperda*, ajutor de procuror, pe deputatul sătean *Vasile Radu Gheorghe*, pe evreii *Haim Catalan* și *Rafailă Calef* etc. Bănuii sînt locuitori din Călărași, Urziceni și București sau din unele sate ale județului.

⁸⁾ Anexa 2.

⁹⁾ Anul 1848 în *Principatele Romîne*, vol. III, p. 371–372, 451, 572.

¹⁰⁾ Anexa 1.

¹¹⁾ Vezi, între altele, explicația pe care o dă programului constituțional de la Islaz, ori cuvîntarea rostită cu prilejul arderii Regulamentului Organic, Anul 1848 în *Principatele Romîne*, vol. II, p. 430–432 și vol. IV, p. 21–24.

¹²⁾ Anexa 4.

¹³⁾ Anul 1848 în *Principatele Romîne*, vol. V, p. 127.

Una din cele mai interesante liste este cea a județului Rîmnîcu Sărat.¹⁴⁾ Dînd dovadă de un zel neobișnuit, reacționarul cîrmuitor A. Boerănescu, și ceilalți doi membri ai comisiei, prezintă o listă de 115 „oameni bănuîți la întreprinderi smintitoare liniștii obștești”; dintre aceștia peste nouăzeci erau pînă astăzi necunoscuți istoriografiei anului revoluționar 1848. În afară de *Scarlat Turnuvilu*, administratorul revoluționar al județului, a lui N. Șonțu, președinte al magistratului orașului Focșani, a rudei acestuia *Costică Șonțu*, polițaiul revoluționar al aceluiași oraș, a subadministratorilor *Mihalache Zăgănescu*, *Alecă Lăzărescu*, *Costache Mihăescu zis Lelișoară*, a căpitanului de panduri *Năstase Mironescu*, a protopopului *Ioan*, a egumenului *Chesarie Măxineanu*, a lui *Sevastian Calcani (Calcagno)* — fost revoluționar din Italia și staroste al supușilor francezi și englezi din Focșani — a comandanților de panduri *D. Periețeanu*, *Costache Protopopescu* și *Gr. Dragoș*, asupra cărora se dau adeseori informații noi, se mai găsește în lista din Rîmnîcu Sărat o serie de curajoși luptători revoluționari pînă astăzi necunoscuți. Între aceștia, merită să fie amintiți moldoveanul *Simion Logofătu* din Măxineni, subcîrmuitorii *Costache Tătăranu*, *Costache Cotescu*, *Costache Gheorghiu* și *Costache Zamfirescu*, avocații *Mihalache Deodoru* și *Tudorache Alexandrescu*, vajnicul *Mihalache Cîzmaru*, meseriaș din Focșani, care la trecerea oștirii țariste declarase îndrăzneț că „tot mai are să mai existe Regulamentu și boierii” și bătrînul *Lupu Roset*¹⁵⁾, care în timpul revoluției „se găsea și însuși la adunarea numită club totdeauna”.

O mențiune specială merită *Sotir Geranu*, unul din participanții la mișcarea revoluționară de la 1848. În 1848 acesta avea 42 ani. De vreo cinci ani venise la Rîmnîc, după eliberarea din închisoare. În timpul revoluției ocupă funcția de președinte al magistratului din Rîmnîc.

Mai sînt și alți revoluționari demni să fie amintiți: *Gheorghe al Ancuții* sau *Vasilu*, care a fost căpitan de gardă națională și a avut „steag ridicat la casa sa pe care l-a ținut pînă la intrarea armii”; *Ghiță Penescu*, indemnător al sătenilor de „a îmbrățișa Constituția”; *Alexandru Pirvulescu* din Rîmnîcu Sărat, care „făcea și punea steaguri prin sate și scria volintiri”; *Ion Candidatul* din satul Tigoiul, care „umbla de scria volintiri și invita pe locuitorii spre turburări”; *Gheorghe Paricioc*, nevrîstnic, care călare, „umbla pe lingă propaganții ce erau orînduiți prin sate”; *Nicolae Botezatu*, care „a fost la arderea Regulamentului și da cu holeră în Regulament” etc.

Lista județului Rîmnîcu Sărat cuprinde un număr însemnat de săteni, între care mai mulți logofeți și candidați de sat. Numeroși clăcași apar înscrîși între panduri. La o serie dintre săteni se indică starea materială; din listă reiese că în majoritate acești țărani erau săraci, lipsiți de orice stare sau posedînd doar cîteva vite.

Comisia extraordinară din Brăila¹⁶⁾ împarte participanții la revoluție în trei categorii: „cei dinții demagogi (sic) ai revoluției”, cei ce au luat

¹⁴⁾ Anexa 7.

¹⁵⁾ Vezi G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei...*, Buc., 1940, vol. I, p. 119—122.

¹⁶⁾ Anexa 6. Vezi și C. Mocioiu, *Date privind anul revoluționar 1848 în orașul și județul Brăila*, în „Studii”, XIV (1961), nr. 4, p. 995—1012.

parte mai puțin activă la revoluție decât primii și cei ce au participat la evenimentele revoluționare „fără buna lor voință“, sau „îndemnați de împrejurări“. Între cei 20 de revoluționari incluși în prima categorie se pot cita: funcționarul *D. Marinescu*; profesorul *I. C. Massim*¹⁷⁾; preotul *Stan* — pe care, la 27 septembrie, cîrmuitorul îl denunța că împrăștiase între țărani „vorbe ațîțătoare“¹⁸⁾ — și *Marin* din satul Viziru; cunoscutul revoluționar bulgar *Vasile Vilcu*, condamnat la 15 ani ocnă pentru rolul său conducător în mișcarea revoluționară de la Brăila din 1843¹⁹⁾ și eliberat de guvernul provizoriu²⁰⁾; *Iancu Rotescu (Rătescu)* — care va fi osîndit în 1849 la șase ani temniță la Snagov²¹⁾; profesorul *N. Nenovici*, comisar înflăcărat²²⁾; comisarul *Alecu Manu*, care a avut un rol însemnat atît în revoluție, cît și în emigrație și profesorul *C. Zaman*²³⁾. În categoria a doua sînt cuprinși cinci foști revoluționari: trei funcționari, un ceasornicar și *doctorul Nicolie*; iar în categoria a treia se numără funcționari, negustori, un avocat, trei dragomani, o slugă, un preot, un inginer. O mențiune specială merită *doctorul C. Hepites*.

În totalitatea lor, cele șapte liste de participanți la revoluție reprezintă un nou și valoros izvor privind evenimentele anului 1848. Totodată, ele oferă prețioase materiale de informație pentru cercetătorii istoriei locale a revoluției de la 1848, completînd din plin informațiile cuprinse în materialul documentar editat. Cele șapte liste vor contribui la înțelegerea mai adîncă a revoluției muntene din 1848.

ANEXE²⁴⁾

1.

Cîmpulung, 22 octombrie 1848: comisia de cercetare a județului Mușcel transmite Departamentului din Lăuntru lista „fețelor bănuite la întreprinderi smintitoare“. În anexă, lista.

Cînsitului Departament din Lăuntru

Comisia cercetării fețelor bănuite la întreprinderi [sic] smintitoare liniștii obștești din [județul] Mușcel.

Cele mai multe fețe bănuite la întreprinderi [sic] smintitoare liniștii obștești, care, după ordinul d. Ministrului din Lăuntru nr. 630, urmează a se cerceta de comisie, au trecut peste graniță, iar unii, care au luat parte activă într-acest

¹⁷⁾ Pentru participarea acestuia la revoluție vezi și C. Părnucă, *op. cit.*, p. 159—160.

¹⁸⁾ *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. IV, p. 509.

¹⁹⁾ C. Velichî, *Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, Buc., 1958, p. 337.

²⁰⁾ *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 632.

²¹⁾ *Ibidem*, vol. VI, p. 230—231.

²²⁾ Pentru Nenovici, vezi G. Părnucă, *op. cit.*, p. 155—159.

²³⁾ Probabil este una și aceeași persoană cu C. Zaman, membru al clubului revoluționar din Craiova, subcîrmuitor în județul Dolj, care luptă pentru revoluție și după 13 septembrie, ținînd satele plășii sale în stare de revoltă și care, judecat, este condamnat șase ani la munca Giurgiului. (*Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. III, p. 200, 603; vol. V, p. 2, 108—109, 223—224).

²⁴⁾ Listele sînt așezate în ordine *cronologică*; în introducerea conținutul lor a fost expus în ordine *geografică*.

județ la evenimentele trecute ca propaganți și comisari, se află acolo în capitala București cu locuința și la alte locuri ce se însemnează. Comisia cu cinste alătură onorabilului Departament listă anume pentru fiecare din aceste categorii și se roagă a binevoi a face cele de cuviință și a da cuvenita dezlegare de urmare ce trebuie să se facă.

1848 octombrie 22

Cîrmuitor [județului], M. Grădișteanu
Pentru prez. [Tribunalului], Rucăreanu
Prez. Magistratului, Pitar G. Anghel

No. 5715

Județul Muscel

Listă de fețele bănuite la întreprinderi [sic] smintitoare liniștii obștești și care au luat parte la evenimentele trecute, precum și care nu se găsesc în acest județ.

Apostol Aricescu de aci din capitală, comisar și propagant.
Costache Brezoianu, comisar și propagant.
Ioan Brezoianu, profesorul școlii de clasa I-a, propagant.
Ioan Papiu, profesor la Rîșnov ținutul Transilvaniei, comisar și propagant.
Aceștia după știința luată au trecut granița la Brașov.
Costache Aricescu, propagant, locuitor în București.
Răducanu Burdeanu, al 2-lea profesor al școlii, comisar și propagant, luat de oștirea rusească ce a trecut pe aici.
Alecu Dedu, comisar și propagant, locuitor din București.
C. Meletie, comisar și propagant, locuitor din București.
Ilarion eromonahu, venit aci la mănăstirea Cîmpulung de la Rîmnici Vilcei și acum dus unde nu se știe.

Cîrmuitor [județului], M. Grădișteanu.
Pentru Prez. [Tribunalului], Rucăreanu.
Prez. Magistratului, Pitar G. Anghel²⁵⁾.

2.

Slatina, 25 octombrie 1848 : comisia de cercetare din județul Olt comunică Departamentului din Năuntru lista „fețelor turburătoare liniștii“. În anexă, lista.

Cînstitului Departament al Trebilor din Lăuntru
Comisia întocmită p[en]tru cercetarea fețelor turburătoare liniștii.

În temeiul poruncii cînstitului Departament cu nr. 632 adunîndu-se suptiscălii și cercetînd oamenii bănuți la întreprinderea smintitoare liniștii obștești, s-au găsit aceștia ce se însemnează în deosebita listă, cu categoria urmării fiecărui, care în toată vremea trecutei răsvrătiri s-au aflat lucrînd și uneltind nu numai în pricina Constituției, ci încă a primejdii cinstea, viața și proprietatea orașenilor și liniștea locuitorilor, care înaintîndu-se cîns[titului] Departament, este plecat rugat a se da dezlegare de urmare.

Cîrmuitor, ... Niculescu
Pentru d. Prez. Trib., C. Mărgăritescu
Prezidentul Magistratului, I. Urianu

Nr. 5180
Anul 1848
Luna octv. 25
Or. Slatina

²⁵⁾ Arh. St. Buc., Min. Int., Div. Adm., nr. 30/1849, f. 114, 115.

Listă de numele bănușilor la întreprinderi smintitoare liniștii obștești.

Nr.	Numele și pronumele	Băgare de seamă
1	D. Serdar Iorgu Văleanu	Administrator.
2	Pitar Iorgu Iorgulescu	Capi invitații. Sprijinitori și cei dinții care
3	Pitar Costache Stanciov profesor	au întreprins toate mijloacele p[en]tru tul-
4	Tache Polihron, suptadmi- nistrator	burarea liniștii obștești și întru dărăpănarea stării proprietarilor.
5	Iancu Ionașcu	
6	Nicolae Cociu, profesor	
7	Alexe Zamfir	
8	Ilie Măcelaru	
9	Tache Plopeanu	Suptadministratori și organele fostei admi- nistrații.
10	Ioan Vișoreanu	
11	Dimitrache Felioiu [sic]	
12	Niță al Siții	Orînduit fiind tot de către însetata și neligi- tima administrație a fost cu dorobanții în tabără Magherului, slujind sub poruncile și poveștile sale.
13	Costache Dimitriu	Foarte exaltați și din cei care au îmbrățișat de aproape pe capi ajutîndu-i în lucrările lor și silindu-se în tot chipul p[en]tru turbura- rea liniștii obștești.
14	Alecu Popa Roșca	
15	Radu Totoroață	
16	Nicolaie Zăbavă	
17	Gheorghită Iancu	
18	Sterie Dimitrescu	
19	Scarlat Stăncescu	
20	Dumitrache Mucioiu	
21	Ilie Dulgheru	Iarăși înrăutățiți și aprinși de a ataca perso- nalitatea și chiar vișajta orășanilor ce nu se asemana voinților lor.
22	Dumitrache Cismaru vătășelu	
23	Marin Bărbieru	
24	Nicolaie Botezatu	
25	Stan Prunaru	
26	Grigore Cismaru	
27	Constantin Cismaru	
28	Hristea de la Dumitru Grecu	
29	Ioniță al Cîrnișii	
30	Gheorghe Brutaru	

Cîrmuitorul, ... Niculescu

P[en]tru d. președintele Tribunalului, C. Mărgăritescu.

Preșident [al] Maghistratului, I. Urianu²⁶⁾.

3.

Turnu Severin, 4 noiembrie 1848: comisia de cercetare din județul Mehedinți trimite Departamentului din Năuntru lista foștilor revoluționari. În anexă, lista.

Cînstului Departament al Trebilor din Lăuntru

Comisia întocmită la ju[de]țul Mehedinți după decretul cî[nstitei] Căimăcămii cu nr. 51.

Potrivit poruncii cînstului Departament cu nr.²⁷⁾ și jurnalului încheiat de către cî[nstitutul] Sfat administrativ, în temeiul decretului cî[nstitei] Căimăcămii de sub nr. 51, îndeletnicindu-se subscrișii în cercetarea celor bănuși la între-

²⁶⁾ Ibidem, f. 116, 117.

²⁷⁾ Loc liber în text.

prinderi smintitoare liniştii ţării, pentru cîţi am putut descoperi pînă acum se alătură cu supunere pe lîngă aceasta cînstitutului Departament listă de numele lor, cu băgare de seamă asupra împrejurărilor fiecăruia, iar pentru cei ce se vor mai dovedi în urmă, aceştia îi vom supune la cunoştinţa cî[nstitutului] Departament prin osăbită listă, în a cărei lucrare am rămas indeletnicindu-ne.

Cîrmuitor [al] judeţului, B. Vlădoianu.

Prezident [al] Tribunalului, ss. indescifrabil.

Prezident [al] Magistr., N. Cernătescu.

Anul 1848

Luna noiembr. 4

Nr. 10042

Or. Severin

Listă de numele celor comprometaţi în vremea Guvernului revoluţionar

anul 1848 oct. 30

Nr.	Numele fiecăruia	Băgare de seamă
1	Dl. Ser[da]r N. Opan	Fostul administrator la acest judeţ Mehedinţi, carele a exaltat duhurile locuitorilor din tot judeţ[ul], răsculindu-i a merge în ajutor Magherului şi încredinţîndu-i că însuşi va sta în fruntea lor, pînă la o picătură de singe; iar acum se află peste graniţă, în Austria.
2	Fostul căpi[ta]n de miliţie Mihail Caracasiadi	Cel care propovăduia republică şi comonism a exalta oraşele Târnău şi Cerneţi, cum şi chiar soldaţii din roata sa.
3	Preotul Popa Ghiţă Slătineanu ridicat de oştirile ruseşti în trecerea pe aici.	Făcea propagandă în advonul bisericii şi catehiza pe oraşeni la republică.
4	Iovancea Gheorghiovici, asemenea ridicat de oştire.	Şef[ul] gvardii naţionale şi executor asupra boierilor, a-i lua în silă ca să margă în ajutor Magherului.
5	Dimitrache Ghiculescu, asemenea ridicat.	Secretarul celui de sus, partizan aprins al Constituţiei şi corespondent al guvernului nepravilnic.
6	Dimitrie Velicicovici, asemenea ridicat.	Îndeopotrivă lucrător cu şef[ul] gvardii şi secretarul său.
7	Pătruţ Cladoveanu, asemenea ridicat de oştire.	Asemenea mai lucrător şi stăruitor asupra obştii oraşeneşti a lua iscălituri în favorul Constituţiei.
8	Ştefan Gărdescu, asemenea ridicat.	Fostul suptcîrmuitor la Blahn[î]şa, care ridicase pe toţi locuitorii la arme şi-i răsculasă asupra proprietarilor cu ameninţări de nu vor merge împreună cu dînsul în ajutor Magherului.
9	Ioniţă Cepariu.	Partizan aprins al Constituţiei şi răzvrătitor.
10	Dumitru Căţal, asemenea ridicat.	Fostul suptcăpi[î]t[al]n de voluntiri, carele a şi mers în ajutor Magherului.
11	Iovan Boţcheagu	Asemenea.
12	Iovan Tîrziu	Idem.
13	Ioniţă Dunăreţu	Şef al unei companii de voluntiri ce a fost asemenea în ajutor Magherului.
14	Neagoie Cladoveanu, asemenea ridicat.	Fost suptcăpi[î]t[al]n de voluntiri şi asemenea [a] mers în ajutor Magherului.

Nr.	Numele fie-ărui	Bigare de seimă
15	Ioan Ogășanu	Aprinzător în partida Constituției.
16	Ion, sluga d-lui Grigore Racoviceanu	Om fără căpății.
17	Aizic Evreiu	Vagabont și aprins de Constituție.
18	Tudor Nanovici	Lucrător cu constituționalii.
19	Grigore Botezatu, ginerele lui Ilie croit[o]r[ul]	Vagabont.
20	Ion Buțoi	A făcut piră neadevărată asupra d-lui pahr. I. Gărdăreanu când s-a arestuit de fost[ul] administrator N. Opran.
21	Alexandru Nenciu, arendaș [al] moșii Străhaia.	Cel care dăruise venitul moșii pe acest an locuitorilor clăcași drept mulțumire ce zicea că [o] are pentru Constituție.
22	Iancu sin Constandin rachieru de la Lăceni.	Făcea propaganda locuitorilor a-i exalta și a-i răzvrăti.
23	Mihai fratele celui de sus.	În asemenea categorie și propagant în jude[țul] Dolj.
24	Dumitrache Albulescu	Îndemnător asupra locuitorilor ca să-și facă lănci.
25	Ion Fringulescu	Asemenea și exaltat.
26	Serghie ²⁸⁾	Comisari însărcinați de nepravilnicul guvern
27	Pădeanu ²⁹⁾	a stăruii să exalteze jude[țul], fiind și plătiți
28	Caragic fiu ³⁰⁾	pentru aceasta cu câte lei cinci sute pe lună.
29	Ioranu ³¹⁾	
30	Pitaru I. Vilceleanu	
31	Praporgic Dumitrache Vârbi- ceanu	Șef[ul] gvardii satului Pătulele și nesupus poruncilor cinstitei Căimăcâmii la înființare.
32	Pitar Dumitrie Frumușanu, profesorul școlii din Cerneți	Inițiat în complotul revoluției cu Tel și Iliad.
33	Ion Ruptoreanu idem al 2-lea profesor	Propovăduitor [al] școlarilor săi și comisar propagant în jude[țul] Gorj.
34	Părintele protosinghel Partenie, fost egumen la schitu Baia	Inclinat în corespondențe cu Magheru și aprins de Constituție.

Cîrmuitor [al] județului, B. Vlădoianu.

Prezident [al] Tribunalului, ss. indescifrabil.

Prez[id]ent [al] Magi[stratului], N. Cernătescu ³²⁾.

4.

Călărași, 14 noiembrie 1848: comisia de anchetă din județul Ialomița înaintează Departamentului din Năuntru rezultatul lucrărilor sale privind cercetarea foștilor revoluționari. În anexă, lista.

C[institutului] Departament din Lăuntru

Comisia întocmită la județul Ialomița spre cercetarea fețelor bănuite la întreprinderi vătămătoare liniștii obștești.

²⁸⁾ Probabil aceeași persoană cu C. Serghie, numit comisar în iulie 1848 (*Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, p. 115).

²⁹⁾ C. Pădeanu

³⁰⁾ C. Caragic (*Ibidem*, vol. II, p. 657).

³¹⁾ Gr. Ioranu.

³²⁾ Arh. St. Buc., Min. Int., Div. Adm, nr. 30/1849, f. 118, 119, 154.

Asemănat dispozițiilor decretului excelenții sale comisarul Înaltei Porți cu nr. 51 și a jurnalului cinst[itului] Sfat Administrativ Extraordinar primit la cirmuire pe lângă porunca cinst[itului] Departament cu nr. 626, întocmindu-se de subțiscăliții, comisia pent[ru] cercetarea fețelor bănuite la întreprinderi smin-titoare liniștii obștești, plecat se face cunoscut și totdeauna înaintează cinst[itului] Departament listă de fețele asupra cărora se bănuiește că au luat parte la asemenea urmări în vremea căzutului nepravilnic Guvern, rugindu-se plecat a-i da deslegare de urmarea cuvenită într-acesta.

Cîrmuitorul județului, Mh. Rahtivan
Prezidentul Tribunalului, Gheorghe...

Nr. 2
1848 nr. 14
Călărași

Județul Ialomița

Listă pentru fețele bănuite la întreprinderi vătămătoare liniștii obștești

Nr.	Numele și prenumele	Locul unde se află
1	Dimitrie Ciocîrdia, fost cirmuitor.	în București.
2	Radu Ceașescu — polițai.	arestat în București
3	Petre Ceașescu	în Călărași
4	Gligore Constantinescu, profesorul.	în București
5	Simeon Mihălescu, propagant în Boria.	idem
6	Tache Porumbaru, fost l-iu comisar și în urmă	idem
7	suptcirm[uior] la plasa Bălții.	
8	Andonache Ienescu	în Călărași ; piră neadevărată
9	Nicolae Bărbătescu	lipsește în București
10	Iordan Opran } frați	în Călărași
11	Gheorghe Opran }	
12	Vasile Caperda, ajutor[ul] procurorului.	idem ; piră neadevărată
13	Anastase Zamfirescu, celalul [sic] tribunalului.	idem
14	Constantin Carafu	idem
15	Vasilache Dichisescu	idem
16	Haim Catalan Ovrei	idem
17	Rafailă Calef Ovrei	idem
18	Marton căpitan de gvarde	Roseți
19	Ivan logofătul	idem
20	Hristea Tutungiu	idem
21	Matei Fotian	Coslogeni
22	Ștefan Vasilescu	Urziceni
23	Drăgan Crunțescu	idem
24	Stan Starostea	idem
25	Hristache Vrabiescu	lipsește la Brăila
26	Vasile Radu Gheorghe, fostul deputat din par-	satul Valea Măcrișului
27	tea sătenilor județului și propagant.	
28	Mihalache Brațe, propagant.	la București
29	Matei Murgeanu.	Perieți
30	Petre Toneanu } frați	satul Tonea
31	Nicolae Toneanu }	
32	Alexe Vizulea, ajutor propagant, comisar.	satul Lăptoia
33	Răducanul Pribegianul căp[ita]n de gvarde.	Pribegi ³³⁾

³³⁾ Ibidem, f. 120, 121.

Caracal, 29 noiembrie 1848: comisia de cercetare din județul Romanați comunică Departamentului din Năuntru lipsa persoanelor anchetate sub bănuială de a fi participat la revoluție. În anexă, lista.

C[institutului] Departament din Lăuntru
Cîrmuirea județului Romanați

Pentru cîte din fețele bănuite în turburarea liniștii obștești s-au cercetat pînă acum de către comisia întocmită din înalta poruncă, plecat se trimete c[institutului] Departament copie, iar pentru cîți au rămas necercetați pînă acum, se nevoiește cîrmuirea a se săvîrși lucrarea de comisie și cît de curînd se va înainta și aceea c[institutului] Departament.

Cîrmuitor, Ian. Gigîrtu

S[ecretar], Z. Dimitrescu

Nr. 1824
1848 noembr. 29
sect. 1-ia

Relație de lucrările comisiei orînduită pentru cercetarea fețelor revoluționare din județul Romanați de la 11 octombrie 1848 și pînă la 29 noiembrie 1848.

Comisia îndată după porunca cinsti[tului] Depart[ament] din Lăuntru cu nr. 633 încheind jurnal în plină seanță [sic], pe lîngă altele a hotărît a se pune mai întîi în relație de corespondență cu dregătoriile ce i-ar putea da cuviinciosul ajutor pentru descoperirea unor asemenea fețe bănuite de turburători ai liniștii obștești și pentru aducerea lor la comisie spre cercetarea poruncită și după cum s-au trimis fețele cunoscute în asemenea categorie a urmat și cercetarea lor, adecă :

A. La 12 noiemvr. trecut 1848 aducîndu-se de către poliția locală prin raportul cu nr. 175 fețele de mai jos însemnate și cercetîndu-le, comisia a dovedit din parte-le urmările cuprinse în notele ce se arată mai jos împotriva fiecăruia, adecă :

1. Eftimie Pîrvulescu

Acesta după cercetarea făcută s-a dovedit că a fost ajutor la suptoc[i]l[r]muirea plășii Oitului de Sus și trimis prin sate de suptoc[i]l[r]muire cu poruncă să trimită o a 3-a parte din locuitorii satelor aici în oraș și de aci la tabăra Magherului.

2. Tănase Petrovici

Acesta la cercetarea ce i s-a făcut s-a dovedit că ar fi fost curier al Magherului, carele după înființarea Căimăcâmii a adus veste la bravii cetățeni ca să lege pe D. oc[i]l[r]muitor și să-l ducă la tabăra sa.

3. Toma Hristea

Acesta la cercetarea ce i s-a făcut s-a dovedit abătut la mai multe neorînduiri, atacarînd persoane cinstite, invitînd norodul prin tragere de clopot de la biserica Maicii Precistii, care s-a și spart, ca să sară asupra unora din boeri ca să le calce casele, precum și la poarta fost[u]l[ui] polițai, aruncînd cu pietri și necinstindu-l cu vorbe proaste.

4. Nicolae Gherghinoiu

Asupra acestuia și la cercetarea ce i s-a făcut s-a dovedit că deși se zice că a mers la orașul Râmnicul, dar ducerea lui a fost numai pentru în parte-i trebuință ca un neguțator speculant, iar meseria lui și mai înainte și acum este croitoria și nu se cunoaște a fi luat parte la nimic.

B. La 17 noiembrie, anul 1848 s-au mai adus trei asemenea fețe cuprinse în raportul poliției cu nr. 193, care se însemnează aici dinpreună și cu rezultatul cercetării lor după cum urmează, adică :

1. D. Oprimie

Față cu mai mulți boeri făcându-i-se cuvenitele cercetări, s-a dovedit că deși a fost orînduit cu propaganda în plasa Ocolului acest județ, însă urmarea n-a fost ca să inviteze pe locuitori a face vreun alt rău, decît numai să-i îndemne a strînge bucatele proprietarilor și arendașilor și aceasta făcînd-o silit, căci de nu primea i s-a arătat că-l depărtează din postul ce ocupa, profesor al școlii normale de aici, primind numai pe două luni.

2. Costache Manega

Acesta la cercetarea ce i s-a făcut, s-a dovedit cu totul abătut în cele mai neplăcute urmări, făcînd propaganda atît în plasa Bălții, unde zice că a fost comisar, precum și aici în oraș, invitînd pe cei asemenea lui să întreprindă fapte netrebnice asupra unor persoane de cinste, dînd și hîrtie supt a sa iscălitură, prin care declară pe unii din boieri, pentru care s-au și luat dovezi sigure, dînd totodată și hîrtie la cîns[titul] tribunal prin care cere depărtarea d-lui prez. cluceru Dumitru Gîanu dintr-acest post, a d-lui serdar Nicolae Chintescu și a d-lui procuror, care mai în urmă au făcut mari pretenții asupra numitului fiind cel dintîi care a atacat partea cea mai mare de persoane fiind cel mai exaltat în tot cursul epohului evenimentelor trecute.

3. Tache Becu

Acesta la cercetarea ce i s-a făcut s-a dovedit curier de aducerea vestii pentru întărirea Constituției, cum și invitatîr asupra celor rău năvăliți, după ale căruia rele propagande s-au și prenoit cu mai multă furie aridicarea revoluției, aducînd totdeodată veste că ar fi omorît pe părintele mitropolit și că ar fi dărîmat casele boerilor din București, din care pricină apoi și aici în oraș locuitorilor li s-au făcut mai multe supărări. Iar Costache V[oi]culescu [rupt] deși s-a trecut în raportul poliției ca trimis, dar nu s-a adus încă nici pînă acum la comisie spre cuviincioasă cercetare.

C. La 26 noiembrie, 1848 s-au adus la comisie fețele următoare trecute în raportul poliției cu nr. 199, pentru care se arată împotriva notele fiecăruia, adică :

1. Nicolae Pițulea
 2. Nae Pîrvulescu
 3. Ioan Rădulescu
 4. Dumitrache Ioan
 5. Tache Lăzărescu
 6. Hera Ioan
 7. Gg. Trandafir
 8. Dumitrache Ioan
- Gvardist, însă nu prea exaltat.
 Slujbaş al poliției de atunci și foarte exaltat.
 Gvardist, pomojnic la oc[ilr]muire] înființat
 de guvern și curier la expediția Magherului.
 Gvardist, deputat la București pentru cererea
 Constituției; acesta a fost și în tabăra Ma-
 gherului spre a-i duce științe.
 Ridicătorul cel dintîi al stindardei după că-
 derea Căimăcării și suptoc[ilr]muitor] ales de
 Guvern.
 Ajutor de suptoc[ilr]muitor] și revoltător du-
 hurilor locuitorilor de prin sate pentru ce-
 rerea Constituției.
 Gvardist, foarte exaltat, urmînd atacuri necin-
 stitoare către deosebite persoane, peste a
 mers și în tabăra Magherului.
 Gvardist, căpitan de barieră, silit a îndupleca
 și pe alții la duh de revoluție și exaltat cu
 desăvîrșire.

Oc[ilr]muitor] [al] județului, Ian. Gigirtu
 Prez. [al] Trib[una]l[ui], [loc liber în text]
 Prez. [al] Magis[tratu]l[ui], Har. Fondățeanu ³⁴⁾

6

Brăila, 30 noiembrie 1848: comisia de cercetare din județul Brăila relatează Departamentului din Năuntru asupra cercetărilor întreprinse împotriva „celor care în vremea trecutei revoluții au lucrat în interesul ei”. În anexă, lista.

Cinst[itut]ului Departament din Lăuntru
 Comisia pent[ru] cercetarea celor ce au luat parte la revoluție

Pe temeiul poruncii cinst[itut]ului Departament supt nr. 623 această comisie pe deoparte stăruind cît a stat în putință a împlini însărcinarea ce s-a pus asupra-i atîngătoare de punerea înainte a celor care în vremea trecutei revoluții au lucrat în interesul ei; iar, pe de alta, luînd după putință știință de treapta implicării lor, a găsit de cuviință a-i deosebi în trei categorii, adică:

1. Cei ce au fost cei dintîi demagogi ai revoluții.
2. Cei ce au fost implicați la acea revoluție fără a lua o parte atît de activă ca cei dintîi.
3. Cei ce au intrat în această revoluție, fără buna lor voință, îndemnați de împrejurări, fără a fi, ori a putea fi, vătămători pe viitor.

Din numărul tuturor acestora cîți s-au depărtat din oraș prin cîrmuirea județului și cîți au rămas, comisia are cînte a alătura pe lîngă aceasta deslușită listă, spre urmarea celor ce va găsi cu cale cinst[itut]ul Departament.

Polcovnic Iacobson
 Prez. [al] Tribunalului Civil, C. Ieronim

No. 1270
 1848 noemvr. 30

³⁴⁾ Ibidem, f. 122, 123, 150.

Nr.	Numele și prenumele	Pămintean sau străin	Profesia	Ce stare are în orașul Brăila	Băgare de seamă
<i>Categoria întâia</i>					
1	Dimitrie Marinescu	pămîntean	fostul am- ploiat	n-are	După știința luată ar fi fugit peste graniță în Moldova
2	Ioan Maxim	idem	profesor la școala publică de aici	idem	S-a făcut nevăzut.
3	Nicolae Petrovici	transilvănean	fără nici o profesie	idem	S-a depărtat prin cinstitul KK. vițe consolată peste graniță.
4	Pavel Petrovici	idem	pietrar	idem	idem
5	Lupu	idem	profesor	idem	idem
6	Ioan Alecu	patentar	cirezar	casă și prăvălie	Se află în Brăila.
7	Preotul Nicolaie	—	—	idem	} Prin înțelegere cu protopopul județului s-a îndreptat sf. Episcopii.
8	Preotu Stan	—	—	casa	
9	Gheorghe Iconomu	la nici o rînduială	cofetar	casă și prăvălie	
10	Vasile Vișeu	supus rusesc	nici o meserie	casa	Acesta este dintre conspiratorii prinși în Brăila la anul 18.. ³⁵) și osîndit la ocnă și de către nepravilnicul căzut guvern s-a slobozit.
11	Preotu Andrei de la Bertești	pămîntean	—	—	} Prin înțelegere cu protopopul județului s-a trimis la sfînta Episcopie de Buzău.
12	Preotul Nicolae din Vadu Șeicii	—	—	—	
13	Preotu Marin din satu Vezir	—	—	—	} Aceștia după știința luată se zice că ar fi trecut în Brașov
14	Ioan Rotescu	—	fostul am- ploiat	n-are	
15	Nicolae Duilie	—	idem	idem	} S-ar fi aflînd în București. S-ar fi aflînd în Brașov, ne- fiînd aici.
16	N. Nenovici	—	profesor	idem	
17	Aleco Mano	grec	nici o profesie	—	} Se află în Brăila. Nu se află acum aici Fugit.
18	Mihai Burtea	pămîntean	matrapaz	casa	
19	Marin Vizitiu	idem	vizitiu	n-are	
20	Costandin Zaman	supus grec	profesor la școala centrală de aici în limba elinească	idem	

) Anul nu este completat în text.

(continuare)

Nr.	Numele și prenumele	Pămîntean sau străin	Profesia	Ce stare are în orașul Brăila	Băgare de seamă
<i>Categoria a doua</i>					
1	Mihalache Nușescu	pămîntean	ampluat la carantină	n-are	Se află la Brăila în port.
2	Doctorul Nicolie	supus KK ³⁶	fostul doctor al județului	idem	Se află în Brăila.
3	Gheorghe Sirbu	pămîntean	ceasornicar	idem	idem
4	Ioniță Săgîrceanu	idem	ampluat la neguțător	idem	idem
5	Alecu Paraschivescu	pitar	fostul ampluat	are casă	idem

Din listă mai fac parte și cei de categoria a treia. Dăm numele lor : Dimitrie Bărhălescu, C. Epites, Mihalache Stănculescu, Gheorghe Ciobanoglu, C. Zăgănescu, Leonida, Dimitrie Zotu, Zamfir Dorobanț, Preotu Anastasie, Costache Racoviță.

Aceștia ce s-au descoperit pînă acum și cîți se vor mai descoperi pe viitor se vor supune la cunoștință.

Polcovnic Iacobson

C. Ieronim ³⁷⁾

7

Focșani, 3 decembrie 1848 : comisia de cercetare din județul Rîmniceu Sărat comunică Departamentului din Năuntru rezultatele lucrărilor sale privind pe cei amestecați în evenimintele revoluționare. În anexă, lista.

Cinst[itului] Departament din Lăutaru

Comisia întocmită pentru cercetarea vagabonților din județul Slam-Rîmniceu.

Asemănat cu porunca cinst[itului] Departament nr. 622 și cu cuprinderea exemplarului tipărit ce s-a alăturat pe lîngă numerarisita poruncă, această comisie intrînd în cercetarea acelor oameni bănuți la întreprinderi smintitoare liniștii obștești, după științele ce a luat și așternînd listă cu arătare de împrejurarea fiecăruia, nu lipsește plecat pe lîngă aceasta a o înainta cinst[itului] Departament potrivit cu poftorirea ce i s-a mai făcut și prin porunca nr. 3259, spre cuviincioasa punere la cale.

Cîrmuitorul județului, A. Borănescu

Prezident[ul] Tribunalului, Scarlat Iarca

Prezidentul Maghiștratlui, A. Alexandrescu

1848 decv. 3

No. 3017

Sec. I., Mas. I.

³⁶⁾ Kezaro Krăiesc³⁷⁾ Arh. St. Buc., Min. Int., Div. Adm., nr. 30 1849, f. 124, 125—126, 147—148.

Județul Slan-Rîmnice
1848

Catastih de numele tuturor acelor oameni bănuți la întreprinderi smintitoare liniștii obștești

Nr.	Numele și prenumele	Vîrstă	Orânduială	Locuința	Băgări de seamă
1	Nicolae Șonțul	36	Căpitan în ostafcă	Focșanii Valahiei	Fiul de soflet al sardarului George Șonțul din Focșani; a fost în slujba oștirii românești și la anul 1843 a ieșit în ostafcă; pînă la revoluție a petrecut în viață privată, iar atunci s-a orînduit de nepravilnicul guvern președinte al magistratului orașului Focșani, numindu-se și căpitan de gvarde națională; aici nu are vreo stare cunoscută, decît în partea Moldaviei are o moșie și o vie fiind zestre ale soției d-lui. Acesta la intrarea armii rusești în principat s-a ridicat și se află sub arest la București.
2	Simion Logo-fătu	35	Birnic la cu- tia satului Măxineni	Măxineni	Rumîn moldovean, înșurat cu moldoveancă, venit în Valahia de trei ani, se îndeletnicește logofăt și cînd dat la satul Măxineni; în vremea revoluției a luat parte la propagandă.
3	Scarlat Torna- vitu	35	pitar	Pitești, ju- dețul Argeș	Acesta mai înainte de revoluție s-a aflat profesor de școală la Buzău și în alte părți, neînșurat și fără nici un fel de stare aici. În vremea revoluției de către nepravilnicul guvern s-a fost orînduit cîrmuitor la acest județ, unde a urmat pînă la intrarea în principat a împărăteștii rusienești oștiri și atunci împreună cu alți revoluționari s-a ridicat și se află la București sub arest.
4	Costică Șonțu	30	fără rang	Focșanii Valahiei	Fiu al răposatului sluger Ioniță Șonțul, înșurat de doi ani, fără nici o stare. În vremea revoluției s-a fost orînduit polițai la orașul Focșani și la intrarea armii rusești prinzîndu-se și el s-a ridicat sub arest.
5	Mihalache Zăgă- nescu	30	nici o orin- duială	necunoscută	Fecior al unui Costache Zăgănescu, boier de neam, șezător în Brăila, fără statornicire la un loc și fără stare; a fost suptcîrmuitor la plasa Orașului rînduit în vremea revoluției, îndeplinind și misie de propagant și de spion al nepravilnicului guvern. S-a ridicat și acesta sub arest.

(urmare)

Nr.	Numele și Pronumele	Vîrstă	Orînduială	Locuința	Băgări de seamă
6	Alecu Lăzărescu	34	idem	Focșanii Valahii	Necunoscut al cui fecior este, venit aici din București și înșurat de vreo cinci ani cu pămînteancă, fără nici o stare. A fost pomojnic la tribunalul județului Rîmnicu Sărat și în vremea revoluției s-a orînduit suptcîrmuitor la plasa Rîmnicului de Sus. Acesta după chezășia ce a dat este slobod supt priveghere polițienească.
7	Costache Mihăescu ce-i zice și Lelișoară	30	—	îrgu Rîmnicului	Fecior al lui Mihai Pîrcălabu de la îrgu Rîmnicului, înșurat cu pămînteancă de acolo; are casă și o vișoară la Rîmnici. În vremea revoluției a fost suptcîrmuitor la plasa Rîmnicului de Jos. După chezășia ce a dat, s-a slobozit supt privegherea polițienească. În acea vreme, însă, îndeplinea mai multe misiî privitoare la turburările liniștii.
8	Costache Tătăranu	36	fiu de boer	Cotești	Fecior al răposatului 3. ³⁸ logofăt Ioan Tătăranul, înșurat cu pămînteancă și numeroasă familie, cu stare nemișcătoare în județ; a fost rînduit suptcîrmuitor în vremea revoluției la plasa Grădiștii; se află dat supt priveghere polițienească.
9	Costache Cotescul	22	asemenea	idem	Fiu al pitarului Alexandru Cotescul, neînsurat, petrecînd în casa părintelui său. A fost suptcîrmuitor în vremea revoluției la plaiul Rîmnicului; asemenea și acesta se află supt privegherea polițienească.
10	Costache Gheorghiadi	40	la nici o rînduială	fără locuință	Fecior de grec, înșurat în București cu o pămînteancă, fără nici o stare nicăeri, venit în Focșani de vreo doisprezece ani, îndeletnicindu-se ca ipistat de moșie pe la unii alții. A fost suptcîrmuitor în vremea revoluției la plasa Marginii de Jos; se află supt priveghere polițienească.
11	Costache Zamfirescu	26	patentar al Moldavii	Focșanii Moldavii	Fecior al lui Zamfir Bogasieru din Focșanii Moldovii, neînsurat, fără nici o stare aici, a fost arendaș al moșii Malurile din acest județ a d. serdar Costică Robescu și în vremea revoluției s-a orînduit suptcîrmuitor la plasa

³⁸) Treti.

(urmăre)

Nr.	Numele și Prenumele	Vîrstă	Orînduială	Locuința	Băgări de seamă
12	Năstase Mironescu	30	supus britanicesc	idem al Moldaviei	Marginii de Sus și după știința ce s-a luat la intrarea armii în acest prințipat se zice că ar fi fugit în Grecia. Fecior al lui Miron Cavafu din Focșanii Moldaviei, însurat aici cu o pămînteană, de șase ani; are aici de zestre casă, vie și o moară, iar a sa avere chiar nimic. În vremea revoluției a luat parte la propagantă, spionlicuri și căpitan de panduri; purtarea sa și mai înainte a fost necuviincioasă din care pricină pravilnicul guvern hotărîse a sa întoarcere peste graniță în Moldova; și acesta la intrarea armii s-a ridicat supt arest.
13	Mihalache Deodoru	45	patentar	idem	Fecior de grec, venit aici de vreo 25 de ani, însurat cu greacă, avînd numeroasă familie; are casă. În vremea revoluției se afla și el unul dintre spionii turburători liniștii; se îndeletnicește cu advocatlicul.
14	Panait Blidărescu	50	postelnicel	idem	Pămîntean, însurat cu pămînteană, avînd o numeroasă familie; starea sa este o casă și două vișoare. A luat parte la propagantă și spionlic al nepravilnicului cîrmuitor.
15	Panait Mărculescu	25	fiu de postelnicel	idem	Neînsurat, locuiește în casa părintească. Asemenea și acesta a fost propagat și spion și la intrarea oștirilor s-a ridicat supt arest.
16	Mihalache Cizmarul	36	patentar	idem	Însurat cu familie, are o casă aici, se hrănește cu meseria cizmării. Se găsește și acesta ridicat supt arest pentru întrebările ce a făcut la trecerea oștirilor d. genărarului Gasford că tot mai are să mai existe Regulamentul și boerii.
17	Potropop [sic] Ioan	56	potropop [sic] al plășii Focșani	Focșani	Acesta a fost preot de mir la biserica satului Știubeiu din plasa Rîmnicului de Jos a acestui județ. A venit aici rînduit potropop [sic] de patru ani; este însurat cu familie și casă aici. A luat parte la toate lucrările Constituției din cuprinsul acestui județ și acum din

(urmare)

Nr.	Numele și Pronumele	Vîrsta	Orînduiala	Locuința	Băgări de Seamă
18	Chesarie sin Popa Radul	36	călugăr	Măxineni din acest județ	poruncă se află trimis la Mitropolie de către cîrmuire. Fecior al preotului Radu din Focșani, a fost mai înainte diacon la mănăstirea sf. Ioan de aici și la anul 1842 s-a orînduit nastavnic la mănăstirea Măxineni, iar în vremea revoluției, părăsind mănăstirea, a venit aici în Focșani și îndeplinind misie de propagant; care la intrarea armii rusești s-a ridicat supt arest.
19	Costache Nicolau măcelaru	35	patentar	Focșani	Însurat cu familie și casa sa aici în oraș, se îndeletnicește cu măcelăria. În vremea revoluției s-a arătat și el tuburător liniștii.
20	Ioniță Făgărășeanul	40	idem	idem	Acesta de felul său este de la Făgăraș din Transilvania, înșurat aici cu pămînteancă de mai mulți ani, are casa sa și meserie calpacciu sau căciular. A fost și el în vremea revoluției unul din turburători.
21	Radu Bonțescu	55	idem	idem	Pămîntean cu familie, are casă aici, han și prăvălie; asemenea turburător.
22	Duță Argintaru	25	idem	idem	Pămîntean născut aici, înșurat, dar și-a lăsat nevasta, are o prăvălie, se hrănește cu meșteșugul argintării; asemenea și el a fost unul dintre turburători și se găsește acum fugit.
23	Petrache sin Bălașa covrigărița	30	la nici o orînduială	idem	Pămîntean, neînșurat, se îndeletnicește cu meșteșugul covrigării, n-are nici o stare; asemenea și acesta <este> turburător.
24	Vasile Chiuciuc	36	patentar	Focșani	De nație sirb, înșurat, are prăvălie aici, se hrănește cu negoțul vinzării de vin și bucătărie; a fost turburător <al> liniștii în vremea revoluției.
25	Hagi Nenciul	40	idem	idem	Bulgar de nație, înșurat, are prăvălie cu chirie, se hrănește cu băcănia, este venit dinpreună cu nevasta din Bulgaria la anul 1828 și acesta este în aceeași categorie de turburător.
26	Iene Lungul	45	idem	idem	Pămîntean, înșurat cu pămînteancă, venit în oraș de vreo șase ani de la satul Măxineni din acest județ, îndeletnicin-

(urmare)

Nr.	Numele și Prenumele	Vîrstă	Orînduială	Locuința	Băgări de seamă
27	Gheorghe boiangiu	35	idem	idem	du-se aici cu cîrciumăritul. Asemenea și acesta <este> turburător.
28	Sevastian Calcani	45	supus britanicesc	idem	Venit din Moldova, înșurat aici, are o prăvălie și se îndeletnicește cu meseria boiangerii. Asemenea turburător.
29	Lupu Roset	60	nobil din Basarabia	idem	De nație italian, se află venit în Focșani de la 1824, înșurat cu nemțoaică, are casa sa aici în Valahia și un han în Moldova, ocupă post de staroste al suditelor britanicești cunoscut numai de cîrmuirea Moldaviei, izgonit din patria lui. În vremea revoluției, a avut misiunea de spion și ocrotitor al revoluționarilor.
30	Tudorache Alexandrescul	28	la nici o orînduială	idem	Acesta sînt patru ani de cînd a venit din Basarabia, neînșurat, fiind văduv; a cumpărat casă în acest oraș și o sfoară de moșie și o vie. În vremea revoluției întrebuița spionlicuri și se găsea și însuși la adunarea numită club totdeauna.
31	Dimitrie Periețeanul	40	praporcic în ostafcă	întregu Rîmnicului	Venit aici de la București de vreo doisprezece ani, fără nici o stare sau meșteșug decît pînă acum s-a hrănit cu avocatlicul; a fost înșurat, dar și-a lăsat nevasta. În vremea revoluției se afla și el unul între turburători.
32	Sotir Geranul	42	la nici o orînduială	necunoscută	Fiu al șetrarului Vlad Periețeanul de la Greabăn, înșurat cu pămîntenă, are casă la Rîmnic și două sfuri de moșie în acest județ. În vremea revoluției se afla căpitan de panduri, primind în casa sa și pe leții revoluționari și la trecerea oștirilor s-a ridicat supt arest.
					Acesta de vreo cinci ani a venit din București, după ce a scăpat din ostinda pușcării, unde a fost închis pentru pricini politice și s-a pripășit pe lângă mănăstiri neînșurat și fără nici o stare aici. În vremea revoluției de către nepravilnicul cîrmuitor se

(urmare)

Nr.	Numele și Pronumele	Vîrstă	Orînduială	Locuința	Băgări de seamă
33	Costache Protopopescu	33	fecior de potropop [sic]	Rîmnîcul	orînduise prezident al magistrului Rîmnîcului și a luat parte la toate mișcările ei, iar la trecerea armii s-a ridicat supt arest. Pămîntean, înșurat cu pămînteană, are casă în Rîmnîc și o vie. În vremea revoluții a luat parte la mai multe neorînduiri, umblînd prin județ și cu propaganda. Iar acum se găsește trimisă de cîrmuirea acestui județ, cu raport la cîinstul Departament din Lăuntru.
34	Tudorache Ionescu	27	la nici o orînduială	București	Acesta a venit în Focșani de patru ani scriitor la judecătoria acestui județ, neînșurat și fără vreo stare văzută. În vremea revoluții a luat parte la toate unelțile revoluționerilor și cu o zi înainte de trecerea împărăteștilor oștiri a fugit de aici la București chiar cu curierul expediții.
35	Gheorghe al Anuții sau Vasiliu	27	se numește supus elinesc	Urechești	Acesta după arătarea suptcîrmuirii Marginii de sus nr. 1120 a fost căpitan de gvarde, avînd și steag ridicat la casa sa, pe care l-a ținut pînă la intrarea armii, iar purtarea sa înainte de revoluție a fost bună. Tată-său a fost grec, iar mamă-sa rumîncă, este înșurat cu pămînteană, îndeletnicirea sa este cu via și povarna ce are Urechești, unde are și casa sa.
36	Negoitza Strimbu	—	birnic	Biceștii de Sus	Rumîn de nație, căpitan de gvarde, după încredințarea ce face suptcîrmuitorul plaiului Rîmnîcului prin raportul nr. 414.
37	Gheorghe Țîrul	—	candemat de sat	Dumitreștii de Sus	Rumîn de nație, căpitan de gvarde, după arătarea suptcîrmuirii plaiului cu nr. 414.
38	Radu Gaba	—	birnic	Lăstuni	idem idem
39	Radu Dănulescu	—	idem	Dănulești	idem idem
40	Ioniță Sufletreze	—	idem	Dumitrești de Jos	idem idem
41	Constantin Dănulescu	—	idem	Ghiojdenii Mari	idem idem
42	Serafim Untea	—	idem	Bisoca	idem idem
43	Gheorghe Ungureanu	—	supus KK	țîrgul Rîmnîc	De nație ungurean, venit din Transilvania și statornicit în Rîmnîc de 14 ani, are un han de zid în Rîmnîc și un loc slobod afară din oraș; purtarea sa a fost și mai înainte bănuită; în

(urmare)

Nr.	Numele și Pronumele	Vîrsta	Orînduiala	Locuirea	Bîgări de seamă
44	Ghiță Penescu	—	necunoscută	—	vreamea revoluției s-a aflat căpitan de panduri și a luat parte la mai multe neorînduiri. Acesta se află înaintat la Cînst<itul> departament. Născut român din Moldova, venit aici de vreo doi ani și sprijinit aici la satul Costienii de jos, unde se înțeleptuiește cu logofeția satului; n-are nici o proprietate; purtarea mai din nainte necunoscută; iar în vremea revoluției turburător liniștii obștești prin îndemnarea ce făcea satelor a îmbrățișa Constituția; se găsește ridicat împreună cu ceilalți.
45	Dumitrache Ghertealeac	—	patentar	tîrgul Rîmnicului	Născut român în satul Greabănul, are casă în Rîmnic, înțeleptuiește i-a fost îngrijire pe la moșii; purtarea sa și mai înainte a fost bănuită, iar în vremea revoluției a fost scris între panduri supt comanda praporcicului Periețeanul. Se găsește și acesta ridicat.
46	Constandin Psaltul	54	patentar	tîrgul Rîmnicului	Născut român, a venit în tîrgul Rîmnicului de 30 de ani din județul Buzăului, se înțeleptuiește cu negoț. Purtarea mai înainte de revoluție i-a fost nebănuită, iar în revoluție a fost îndemnător și către alții a îmbrățișat Constituția.
47	Ion sin preotul Tudor	—	—	idem	Născut în satul Pleșești, de nație român, venit de șapte ani în tîrgul Rîmnic, locuiește la socru-său preotul Manea; înțeleptuiește i-a fost mai înainte de revoluție cîntăreț de biserică și logofăt de mahala; proprietate are o casă. Purtarea mai înainte a fost nebănuită, iar în vremea revoluției s-a aflat pomojnic la plasa Rîmnicul de jos și îmbrățișător de Constituție.
48	Grigore Drăguș	—	—	—	De nație sîrb, născut în Turchia, venit din Moldova. În vremea revoluției s-a aflat locuind în orașul Rîmnicului, pe lingă cumnatu-său Grigore Popa. N-are nici o proprietate și nici o înțeleptuiește; purtarea bănuită și mai înainte; iar în vremea revoluției a fost turburător <al> liniș-

(urmări)

Nr.	Numele și Pronumele	Vîrsta	Orînduiala	Locuința	Băgări de seamă
49	Ierodiaconu E-rinarh	—	—	—	tii obștești și căpitan de panduri. Acesta se află fugit. Născut rumîn, venit din București de șase ani de zile, slujește la mănăstirea Rîmnicului, fără proprietate; purtarea mai înainte de revoluție a fost bună, iar în vremea revoluției bănuită.
50	Mihai Tobeară	—	—	satu Bălăcean	Logofătul satului Bălăceanul, de nație ungurean; îndeletnicirea i-a fost logofăt și candidat; fără nici o proprietate a sa; purtarea mai înainte necunoscută, iar în vremea revoluției a fost turburător <al> liniștii obștești și îndemnător către locuitori a îmbrățișa Constituția.
51	Ilie Grebănuș	—	—	Rîmnicul	De nație rumîn, născut în satul Greabănul, locuitor în orașul Rîmnicul, îndeletnicirea îi este negoțul, are o casă; purtarea mai înainte de revoluție nebănuită, iar în vremea revoluției turburător <al> liniștii obștești.
52	Vasile Guțoi	—	—	satu Socariciul	De nație rumîn, născut în satul Costienii mari, îndeletnicirea i-a fost logofăt de sat și candidat; purtarea mai înainte nebănuită, iar în vremea revoluției turburător <al> liniștii și îndemnător către locuitori a îmbrățișa Constituția.
53	Constandin Lungul	—	—	Costienii de Jos	Născut rumîn, îndeletnicirea i-a fost munca; în vremea revoluției a lucrat la turburarea liniștii obștești.
54	Trandafir Lungul	—	—	idem	idem
55	Nicola sin Gheorghită	—	—	mahalaua Pităresli	Născut rumîn; îndeletnicirea îi este munca; pandur.
56	Lepădat sin Stancul	—	—	Bălțați	idem idem
57	Tudorache Pahonțul	—	—	mahal. Vatra tirgului	idem idem
58	Dediul sin Marin Mocanul	—	—	Bălțați	idem idem
59	Șerban Tudrescu	—	—	mahal. Vatra tirgului	idem idem
60	Marin Lepădat	—	—	idem	idem idem
61	Preotu Ion al satului Odala Topliceanului	—	—	—	Turburător <al> liniștii obștești în vremea revoluției.
62	Stoica Dediu	—	—	—	Acesta a fost militar din satu Tigoiu; născut rumîn, muncitor; scris între panduri.

(urmare)

Nr.	Numele și Pronumele	Vîrsta	Orînduiala	Locuința	Băgări de seamă
63	Vasile Mongola	—	—	Bălțați	Născut rumîn, muncitor, pandur.
64	Tudorache zet	—	—	mahala	idem idem; acesta se află fugit.
	dascăl Nicolae	—	—	Pităresii	
65	Păun	—	—	—	idem idem
66	Neagu Cocoș	—	—	mahal. Pi- tăresii	Născut rumîn, îndeletnicirea iau- fost munca, vinzînd și vin și alte; scris între panduri.
67	Costache Pațiu	—	—	} satul Boldul	idem, îndeletnicirea le-a fost mun- ca; proprietari, au case.
68	Dumitru Udrea	—	—		
69	Lazăr Gheor- ghiță	—	—		
70	Nicolae Florea	—	—	} satul Rubla	Născuți rumîni; clăcași ai moșii, unde se află cu locuința; îndelet- nicirea le-a fost munca; scriși între panduri.
71	Vasile Vungă	—	—		
72	Stan Dochia	—	—		
73	Mihalache Anton	—	—	} satul Rubla	idem, îndeletnicirea le-a fost mun- ca; proprietari, au case.
74	Ghiță sin Tatul	—	—		
75	Marin sin Gri- gore	—	—		
76	Trifan Anton	—	—	} tirgu Rîm- nicul	Născut rumîn; nedeosebit de pă- rinți; făcea și pune steaguri prin sate și scria volintiri.
77	Alexandru Pir- vulescu	—	—		
78	Ion Candedatul	—	—		
79	Ion Candedatul	—	—	satul Pătur- lagile	Pămîntean, are o căruță cu doi cai; scris între volintiri în unire cu praporgicul Periețeanul, care se află ridicat.
80	Marcu Popa	—	—	Tigoii	Pămîntean, starea sa este un po- gon de vie și un cal și acesta umbla de scria volintiri și invita pe locuitori spre turburări.
81	Pascu sin Stanciu	—	—	Sihlele	Pămîntean; fără nici o stare; scris între volintiri.
82	Gheorghe Nea- gul	—	—	idem	Pămîntean; cu avere de patru boi, două vaci, o iapă și zece oi; vol- intir.
83	Gheorghe Bur- lacul	—	—	idem	idem, o iapă și șase oi; volintir.
84	Stoica Militar	—	—	idem	idem, doi boi, o vacă și șase oi; volintir.
85	Nicolae Ursul	—	—	Tigoii	idem, i iapă și 1/2 pogon de vie; idem
86	Dinu Borcănou	—	—	idem	idem, doi boi și 1/2 pogon de vie; idem
87	Dumitru Dra- gulă	—	—	idem	idem idem
88	Coman nepotul lui Andronache	—	—	idem	idem; o iapă și un pogon de vie; idem.
89	Negoită Apostol	—	—	idem	idem; fără nici o stare; idem.
90	Radul Mavrodin	—	—	idem	idem idem
91	Vasile Motoroi	—	—	Mărgărită- rești	idem; are doi boi; idem.
				Răducești	idem; doi boi și două vaci; idem.

(urmare)

Nr.	Numele și Prenumele	Vîrstă	Orînduiala	Locuința	Băgări de seamă
92	Iordache Păduraru	—	—	Răducești	pămîntean; cu stare de doi boi și două vaci; scris între volintiri
93	Stoian Iordache Ceapă	—	—	idem	idem; fără nici o stare; volintir.
94	Ichim Ștefan	—	—	idem	idem
95	Mihai Necoară	—	—	idem	idem
96	Bucur Ungu<re>-eanu	—	—	idem	idem
97	Constantin Răileanu	—	—	Olăreni	idem
98	Ioniță Țîțirigă	—	—	idem	idem
99	Gheorghe Berbelescu	—	—	Jideni	idem
100	Neculae Bălălău	40	patentar	Focșani	idem; se neguțătorește cu circiumărit și acesta turburător <al> liniștii.
101	Constantin Botezatu ovreiu	35	la nici o orînduială	idem	idem; neguțător, circiumar; turburător <al> liniștii.
102	Grigore Gogulescu	30	sudit austriacesc	idem	idem; are o prăvălie, neguțător; turburător.
103	Tănase Dumitru	34 $\frac{1}{2}$	supus elinelesc	idem	idem; înșurat, are o vie de zestre, se spicolarisește pe afară; și acesta turburător.
104	Ghiță Ciofeca	26	la nici o orînduială	idem	Flăcău; n-are nici o stare, șezînd în casa părintescă; și acesta <e> turburător.
105	Iorgu Popovici	36	patentar	Focșani	Rumîn; se neguțătorește cu bucătăria și vînzare de vin; turburător <al> liniștii.
106	Sterie Petrov	32	supus elielesc	idem	idem; flăcău n-are nici o stare; turburător.
107	Ștefan Sirbu	26	la nici o orînduială	idem	Sîrb; are o casă, neînșurat și turburător.
108	Mihalache Vîtănescul	50	serdar de Moldova	idem	Moldovan; are o casă proastă de țară și întrebuințează avocatlicul; idem.
109	Gheorghe Ceordea	35	patentar	București	Covrigar; rumîn; turburător.
110	Marin Ovreiu	35	supus austriacesc	Focșani	Ovrei; se spicolarisește cu samсарlicul; părtaş la turburări.
111	Ion Cocoș	45	birnic	satu Ceardacu	Rumîn; se îndeletnicește cu munca pămîntului; turburător.
112	Dinciu Grădinaru	50	patentar	Focșani	Sîrb de nație; grădinar, are casă; turburător.
113	Gheorghe Paricioc	—	strein	satu Gugești	A fost logofăt la satul locuinții sale; are un cal de călărie; umbla pe lingă propaganții ce erau orînduiți prin sate, însă este nevîrstnic.

(continuare)

Nr.	Numele și prenumele	Vîrstă	Orînduială	Locuința	Bigiri de seamă
114	Grigore Candea	—	idem	Cotești	A fost logofăt la sat, n-are nimic ; asemenea și acesta.
115	Nicolae Botezatu	—	idem	a fost șezător aici, iar acum umblă prin Moldova cu negoț	Umblă în chirie ; n-are nimic ; a fost la arderea Regulamentului și da cu holeră în Regulament.

Peste tot una sută cinsprezece
Cîrmuitor <al> județului, A. Borănescu
Prez. Tribunalului, Scarlat Iarca
Prezidentul Magistratului oraș Focșani. A. Alexandrescu ³⁹⁾.

8.

București, 17 ianuarie 1849 : Căimăcămia Țării Românești înapoiază Departamentului din Năuntru șapte liste de foști revoluționari, transmițînd instrucțiunile ei și ale generalului Lüders privind pe cei înscrîși în liste.

Căimăcămia Prințipatului Țării Românești
Cînstîtului Departament din Lăuntru

În urma adresului cînstîtului Departament nr. 3846, pe lîngă care s-au alăturat și listele trimise de șapte din comisiile extraordinare pe la județe pentru cercetarea vagabonzilor, Căimăcămia înțelegîndu-se într-aceasta cu excelenția sa generalul Lüders, a primit acum răspuns prin nota nr. 272, în cuprinderea că acele liste s-au trimis comisii cercetătoare cu băgare de seamă că dacă va avea trebuință a se aduce vreunul din înscrîși în liste spre cercetare să li se facă cunoscută spre cuviincioasă punere la cale, pînă atunci, însă, zice excelenția sa că acele fețe, cite din ele se vor fi aflînd aici în țară, pot rămînea pe la locuințele lor, puînd îndatorire comisiilor de prin județe a cere de la ei cheazășie.

Căimăcămia încunoștiînd cînstîtului Departament așternuta în sus notă a excelenții sale generalul Lüders, îl pofteste ca îndată să facă a se îndeplini întocmai dispozițiile acelele note, spre care sfîrșit se înapoiază cînstîtului Departament și de la ce s-a primit pe lîngă zisa adresă nr. 3846.

Caimacamul,

Const. Cantacuzino

No. 254

București, Ghenarie 17
1848 ⁴⁰⁾

9.

București, 21 ianuarie 1849 : Departamentul din Năuntru transmite comisiilor de cercetare din șapte județe dispozițiile Căimăcămiei și ale generalului Lüders referitoare la anchetarea persoanelor implicate în revoluția din 1848.

Poruncă pentru comisiile (de mai jos) cercetării vagabonzilor

În urma raportului acelei comisii de supt nr., ⁴¹⁾ supunîndu-se la cunoștința cînst[itei] Căimăcămii spre cuviincioasă deslegare de urmare, s-a primit acum răspuns prin decretul cu nr. 254 că înțelegîndu-se întru aceasta cu excelența sa

³⁹⁾ Arh. S. Buc., Min., int., Dir. Adm., nr. 30/1849

⁴⁰⁾ Ibidem, f. 113.

⁴¹⁾ Loc liber în text.

d. ghinerer Liders, a întâmpinat nota exelenții sale în cuprindere că lista s-a trimis comisiei cercetătoare pentru niște asemenea fețe cu băgare de seamă că dacă va avea trebuință a se aduce vreunul din cei însemnați într-însa spre cercetare, să i se facă cunoscut spre cuviincioasă punere la cale, pînă atunci însă zice exelenția sa, pot rămînea pe la locuințele lor, punîndu-se îndatorire comisii de la acel județ a cere de la ei chezășie. Aceasta și departamentul dînd-o în cunoștința cinstitei comisii îi scrie să facă a se îndeplini întocmai dispoziția notii exelenții sale expusă mai sus.

Iancu Ghica

1848 ghenar 21

Nr.	raport Nr.	
609 la Muscel	5715	
610 " Olt	— —	5180
611 " Mehedinți	— —	10042
612 " Ialomița	— —	2
613 " Romanați	— —	1824
614 " Brăila	— —	1270
615 " Slan-Rîmnic	— —	30172 ⁴²⁾

⁴²⁾ Arh. St. Buc., Min. Int., Div. adm. nr. 30/1849, f. 134.

PARTICIPAREA ȚĂRĂNIMII MUNTENE LA REVOLUȚIA DE LA 1848 ÎN LUMINA UNOR NOI DOCUMENTE

A. STAN

Revoluția de la 1848 din Țara Românească a avut un sprijin puternic în rîndul maselor țărănești. Regimul de exploatare feudală luase forme atît de apăsătoare, încît înlăturarea lui reprezenta o necesitate imperioasă. Desființarea obligațiilor de clacă și improprietărirea țăranilor constituiau principala transformare social-economică a epocii, fără de care dezvoltarea societății românești ar fi fost imposibilă. În lumina acestor necesități obiective trebuie înțeles și principiul agrar proclamat de revoluție care, aplicat, ar fi dus la instaurarea relațiilor de producție capitaliste în agricultură.

Izbucnirea revoluției de la 1848 a fost marcată de dezlănțuirea unor puternice acțiuni țărănești. Călăuziți de proclamația revoluționară sătenii luptau pentru înlăturarea imediată a prestațiilor feudale. Amploarea acestor mișcări nu numai că a înspăimîntat boierimea reacționară, ale cărei privilegii erau sfărîmate, dar a neliniștit și o parte a conducerii revoluției. Burghezia, deși dorea rezolvarea problemei agrare conform intereselor sale înguste de clasă, refuza totuși înfăptuirea ei imediată, de teamă să nu-și instrăineze boierimea, cu care urmărea să ajungă la un acord. Numai așa pot fi explicate proclamațiile guvernului provizoriu — la scurt timp după izbucnirea revoluției — adresate atît stăpînilor de moșii, cît și țăranilor, prin care pe primii căuta să-i convingă de intențiile pașnice ale revoluției, iar pe ultimii să renunțe de a fi proprietari pînă la hotărîrea Adunării Obștești și să-și îndeplinească obligațiile față de stăpînii de moșii, conform dispozițiilor regulamentare ¹⁾

Dar intențiile majorității burgheziei din conducerea revoluției, de a zăgăzui lupta țăranimii împotriva obligațiilor feudale, nu numai că s-au dovedit neputincioase, ci au provocat și o rezistență dirză din partea acesteia chiar împotriva noilor autorități. O serie de documente recent descoperite vin să confirme teza că pe timpul revoluției țărănimea a luptat

¹⁾ Despre limitele de clasă ale guvernului provizoriu vezi: Dan Berindei, „Contradicțiile de clasă în revoluția munteană din 1848“, în „Studii“, nr. 3/1958, p. 38.

neabătut pentru aplicarea imediată a principiului agrar proclamat la Izlaz²⁾.

*

* *

Exploatarea țărânimii era atât de apăsătoare, încît revoluția a creat condiții din cele mai favorabile pentru declanșarea luptei ei împotriva proprietarilor și arendașilor. Țărâניה s-a ridicat în mod hotărît contra regimului bazat pe muncă de clacă, refuzînd să mai recunoască vechile legiuri care garantau stăpînilor de moșii numai drepturi, iar clăcașilor obligații din cele mai oneroase. Principiul agrar decretat de revoluție a dat un avînt deosebit luptei țărânimii pentru abolirea muncilor feudale și a constituit pentru ea o armă pentru legitimarea acțiunilor pe care le desfășura.

Calăuziți de proclamația revoluționară care desființa privilegiile feudale, țărânii se opun să mai presteze muncă de clacă pe rezerva moșiei. Nici decretul ulterioare ale guvernului provizoriu, care așinau improprietărirea și obligau pe țărani să respecte legiurile regulamentare privind raporturile de proprietate, nu pot determina pe aceștia ca pe timpul mișcării să se reîntoarcă la condițiile vechiului regim abolit de revoluție.

Astfel, proprietarul moșiilor Oltenița și Spanțov (Ilfov) se plîngea Ministerului de Interne la 24 iunie 1848 că locuitorii de aici, deși sînt în plin sezon agricol, nu vor să efectueze clacă la secere, la coasă și la sapa porumbului³⁾. La Cioara și Tătarul (Brăila) clăcașii se opun să muncească pentru proprietate „zilele ce sînt datorii”⁴⁾, motiv pentru care arendașul nu poate să strîngă bucatele semănate pe cîmp⁵⁾. La 8 august 1848 Alexandru Ghica semnală că locuitorii de pe proprietățile sale din Ilfov și Buzău se împotrivesc să îndeplinească „datoria lor prin muncă”, precum și celelalte „recunoscute drepturi după legiuirea respectivă ce există”⁶⁾. Clăcașii din Măgura și Lăceni (Teleorman) și Turuieni (Vlașca) — așa cum menționează Alexandru Mihuleț, arendașul moșiilor amintite —, nu mai dau nici o supunere la „datoriile reciproce”⁷⁾. Totodată sătenii — mai arată el — au pierdut „tot respectul și către stăpînire și către proprietate, strigînd într-un glas că clacă nu mai dau”⁸⁾, aceasta — după cum afirmă ei — fiind desființată de revoluție. La Luica și Fundeni (Ilfov), în afară de faptul că țărânii n-au executat munci pentru proprietate, au refuzat să facă și transporturi, încît — relatează arendașul — „m-am văzut silit de am exportat bucatele tot cu chirie”⁹⁾.

²⁾ Dintre lucrările în legătură cu această chestiune, apărute în ultimul timp, menționăm: Maria Roșca — Rosen și Adrian Pațica, *Răscoala țărănilor în anul 1848 în Țara Românească*, în „*Studia Universitatum*” Victor Babeș și Bolyai, seria IV, fasc. 2, p. 113—124; A. Stan, *Aspecte ale mișcării țărănești în timpul revoluției de la 1848 în Țara Românească*, în „*Studii și materiale de istorie modernă*”, Ed. Acad. R.P.R., 1960, vol. II, p. 155—186.

³⁾ Arh. St. Buc., Min. Int., Div. Com., nr. 225/1848, f. 507.

⁴⁾ Ibidem, f. 559.

⁵⁾ Ibidem,

⁶⁾ Ibidem, nr. 225 b/1848, f. 60.

⁷⁾ Ibidem, f. 63.

⁸⁾ Ibidem,

⁹⁾ Ibidem, f. 106.

Dirzenia cu care sătenii au luptat în timpul revoluției pentru anularea obligațiilor feudale apare și mai clar conturată în unele jâlbe adresate Ministerului de Interne de grupuri de proprietari și arendași. Aceștia, speriați de ridicarea maselor, se adresau autorităților supreme ale revoluției, sperînd să obțină concursul lor în constrîngerea țăranilor la efectuarea de prestații feudale.

La 14 iulie 1848 un grup de arendași din Țara Românească se plîngea că revoluția făcîndu-i pe săteni să înțeleagă „că au dobîndit drepturi“, refuză să mai aștepte aplicarea noilor legiuri și nu mai vor să muncească după normele „ce pînă acum am avut“¹⁰). Totodată, arendașii țineau să sublinieze că „cei mai mulți dintre noi avem semănături pe care urmează a le strînge după cîmp“, iar dacă ei nu se vor supune la muncă „negreșit că pagubă însemnată ni se pricinuieste“. Ei mai cer intervenția autorităților ca să supună pe clăcași la executarea acestor munci, arătînd că „noi cu dinșii nu ne mai putem înțelege“.

Alți proprietari și arendași — de data aceasta din Muscel — semnalau Ministerului de Interne că întemeindu-se pe principiul „respect către proprietate“ proclamat de revoluție au încercat să-și execute muncile de pe proprietățile lor¹¹). Dar, chemînd pe locuitori să vină să facă zile de clacă, aceștia au refuzat, „cerîndu-ne bani“ — menționează ei. Chemați să presteze munci, țăranii le răspundeau că claca s-a desființat și să nu mai dea pe la casele lor „că ne sparge capul“ — mai arată ei. De asemenea, proprietarii și arendașii relatau că dirzenia cu care luptau sătenii i-a determinat să-și părăsească moșiile, temîndu-se „de vreo călcare ce ne-ar primejdi viața“. Ei cer sprijinul autorităților, pentru ca să nu le rămîna „averea în mîinile țăranului“¹²).

Într-o adresă a Ministerului de Interne către guvernul provizoriu, din 12 iulie 1848, se menționa că sătenii dintr-un număr mare de sate desfășurau o luptă extrem de ascutită împotriva proprietarilor și arendașilor, care pretindeau să obțină prestații regulamentare. Această stare de lucruri este zugrăvită astfel de minister: clăcașii „petrec într-o nesupunere și îndîrjire atît de însemnătoare, încît nu numai datoriile lor către proprietate nu voiesc a le îndeplini lăsînd într-o desăvîrșită răpunere toată recolta, amenințînd pe proprietari și arendași că-i vor maltrata și le vor dărîma casele de vor îndrăzni să pretinză de la dinșii lucrarea clăcii“¹³). Totodată ministerul sublinia că amenințările țăranilor nu erau simple vorbe, ci pe alocuri ele „s-au și executat“. Mai mult, sătenii „îndrăznesc a disprețui și poruncile stăpînirii, împotrivindu-se pînă și la răspunderea dajdei și la alte întocmiri privitoare la slujba publică“.

Informațiile care demonstrează gradul înalt de intensificare a luptei de clasă la sate apar în documente pentru întreaga perioadă de desfășurare a revoluției. De pildă N. Suțu, proprietarul moșiilor Greabănu, Bălțați, Gateju și Milcov (Slam Rimnic), Suțești (Brăila) și Crevedia și

¹⁰) Ibidem, nr. 225/1848, f. 473.

¹¹) Ibidem f. 531.

¹²) Manifestări care atestă lupta țăranimii pe timpul revoluției împotriva privilegiilor feudale apar în documente într-o proporție neobișnuit de mare (Ibidem, nr. 225 b/1848, f. 13, 12).

¹³) Ibidem f. 685.

Putineiu (Vlașca), semnala că sătenii de pe moșiile sale au încetat să mai execute vreo prestație către proprietate și au tăiat pădurile, sărind „cu zurbalie asupra pădurilor să-i lege și să-i trimită la Focșani, sub cuvânt că ar fi rămas moșiile cu păduri cu tot pe seama lor“¹⁴). Arendașul moșiei Mavrodinul (Dimbovița) punind slujbașul său să convingă pe locuitori că este necesar să execute munci pe rezervă, aceștia nu numai că au refuzat, dar l-au amenințat cu cuțitele¹⁵). La Căcănău (Teleorman), cînd au fost chemați la lucru, clăcașii s-au ridicat împotriva oamenilor proprietății cu topoare, sape și ciomege¹⁶).

La 10 august 1848 mitropolitul Neofit informa Ministerul de Interne că la Frunzânești mai mulți săteni au sărit asupra arendașului „cu pre-cugetare de zurbalie“¹⁷). De teama țăranilor, arendașul s-a închis în casă, însă ei au mers și acolo „strigînd pe lingă altele ca să-l omoare“. Tot atunci, infuriati, sătenii „au spart și geamurile după la ferestre“.

Lupta țăranimii pe timpul revoluției pentru abolirea obligațiilor ei feudale a cunoscut deci un avînt deosebit. Legitimîndu-și acțiunile cu proclamația revoluționară — anulată ulterior de guvernul provizoriu — sătenii se opuneau să mai execute muncă de clacă. În practica raporturilor agrare, înlăturarea prestațiilor regulamentare a durat pînă la înăbușirea mișcării.

*

* *

Cedînd presiunii boierimii puțin timp după izbucnirea mișcării, conducerea revoluției — încăpută pe mîna unor elemente conciliante, unele din acestea chiar trădătoare — făcea cunoscut țăranimii că principiul agrar proclamat la 9 iunie rămînea să fie aplicat ulterior. Sătenii erau obligați în continuare să execute în favoarea proprietarilor și arendașilor, prestațiile regulamentare¹⁸). Aceste dispoziții ale guvernului provizoriu nu numai că au provocat o vie nemulțumire în sinul clăcașilor, dar n-au putut constitui un obstacol serios în calea luptei lor drepte împotriva exploataților, care le pretindeau muncă de clacă.

Ca să stăvilească acțiunea țăranimii pentru înfăptuirea imediată a programului revoluției, guvernul considera necesară luarea unor măsuri menite să apere proprietatea de urmările luptei desfășurate de săteni. O parte din corespondența autorităților supreme ale revoluției cu administrațiile Țării Romînești, purtată pe tot parcursul mișcării, ne procură informații din cele mai prețioase, care constituie o dovadă grăitoare că, în ciuda obstacolelor create de însuși guvernul provizoriu, țăranimea lupta cu hotărîre pentru abolirea regimului feudal.

La 21 iulie 1848, înmîinînd administrațiilor Țării Romînești proclamația guvernului provizoriu către săteni¹⁹), prin care îi obliga să exe-

¹⁴) Ibidem, f. 123.

¹⁵) Ibidem, f. 37.

¹⁶) Ibidem, f. 614.

¹⁷) Ibidem, nr. 254/1848 f. 1.

¹⁸) *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 615, proclamația guvernului provizoriu din 16 iunie 1848; *Ibidem*, vol. II, p. 17 (proclamația din 21 iunie), p. 556, 315—316; *Ibidem*, vol. III, p. 52.

¹⁹) *Ibidem*, vol. II, p. 17, proclamația din 21 iunie 1848.

cute munci feudale, Ministerul de Interne recomanda ca această dispoziție să fie propagată în toate localitățile²⁰). Administrațiile erau îndatorate ca luînd măsurile cuvenite, conform acestui decret, „să vegheze ca nici o modificare să nu se facă din partea clăcașilor la ale proprietății“.

Pentru că țărănimea refuza să asculte noile indicații ale guvernului privind menținerea obligațiilor ei feudale, la 6 iulie 1848 acesta se văzu nevoit să adreseze către săteni un nou apel²¹). De data aceasta administrațiile erau obligate să desfășoare o propagandă și mai activă în acest spirit. Pentru îndeplinirea acestei misiuni administrațiile trebuiau să adune la rezidența lor cîte un preot și un ales din fiecare sat²²), pentru ca apoi aceștia să îndemne pe consătenii lor la muncă în favoarea proprietarilor și arendașilor. Administrațiile mai erau obligate să trimită în fiecare sat exemplare din proclamațiile recente ale guvernului, „care privesc drepturile și datoriile proprietărești“ rămase în vigoare pînă la aplicarea principiului agrar proclamat de revoluție. Pînă atunci sătenii erau datori „să urmeze cu îndeplinirea desființatelor datorii întocmai ca și pînă acum“, guvernul netolerînd ca îmbunătățirea situației lor să se facă pe seama păgubirii proprietarilor și arendașilor.

O altă instrucțiune către administrații, semnată de C. A. Rosetti, este tot atît de revelatoare în ce privește atitudinea autorităților revoluției față de lupta țărănimii pentru desființarea obligațiilor ei feudale²³). C. A. Rosetti sublinia că era necesar ca administrațiile să facă toate eforturile ca să fie împăcate „amîndouă părțile“, adică stăpînii de moșii cu clăcașii. Aceeași dispoziție îndemna pe subadministatori și comisari să umble „neîncetat prin sate și să nu plece de la un sat la altul pînă ce nu-i va vedea (pe țărani) duși la lucru“.

Măsurile conducerii revoluției de a-i liniști pe săteni se dovedeau a fi însă infructuoase. Ca să constrîngă pe clăcași să reia muncile feudale, se dădeau dispoziții din cele mai severe. Astfel, guvernul provizoriu informa Ministerul de Interne la 14 iulie 1848 că a ordonat Ministerului de Război să oblige pe „comandirii din partea locului unde țăranii se arăt cu asemenea nesupunere“ să sprijine administrațiile²⁴) la suprimarea luptei împotriva stăpînilor de moșie. De asemenea Cristian Tell, șeful oștirii, arăta aceleiași minister la 2 august 1848 că a trimis detașamente de ostași în districtul Gorj pentru „introducerea bunei rînduiei și a liniștii“²⁵).

Simțind că măsurile luate în direcția zăgăzuirii avîntului de luptă al țărănimii și aminării împrumutării acesteia o compromisese și o înstrăinase de frămîntările maselor, la 11 septembrie conducerea revoluției a crezut de datoria ei să reafirme principiul agrar proclamat la Izlaz²⁶). Astfel, Locotenența domnească declara Ministerului de Interne că decretelor ulterioare proclamației revoluționare, prin care se amîna aplicarea articolului 13, au făcut pe țărani să creadă că drepturile înscrise în constituție

²⁰) Arh. St. Buc., Min. Int. Div. Com., nr. 225/1848, f. 498.

²¹) *Anul 1848...*, vol. II, p. 314.

²²) *Ibidem*, p. 315–316.

²³) Arh. St. Buc., Min. Int. Div. Com., nr. 225 b/1848, p. 114.

²⁴) *Ibidem*, f. 692.

²⁵) *Ibidem*, f. 39.

²⁶) *Ibidem*, f. 164.

erau „numai niște făgăduieli iluzorii, că cu acele făgăduieli guvernul a voit numai să legene credința și speranța locuitorilor“. Deși fără folos, în preajma suprimării mișcării Locotenența reafirma totuși că principii agrar rămânea unul din pilonii pe care se înălțase revoluția.

Pe lângă decretule cu caracter general publicate de conducerea revoluției către săteni, privind amânarea împroprietăririi și obligativitatea reluării muncilor feudale, în fața refuzului de a mai efectua prestații pentru proprietari și arendași autoritățile supreme încredințează misiuni speciale unor reprezentanți ai ei, trimiși în sate spre a-i liniști pe clăcași.

De pildă, la 5 iulie 1848 Ministerul de Interne însărcina pe Costache Urlățeanu să plece în satele Chirnogi, Oltenita și Spanțov (Ilfov) să cheme „pe locuitori la îndeplinirea datoriilor lor către proprietate“²⁷⁾. Același minister, la aceeași dată, ordona administrației de Vlașca să trimită imediat un reprezentant al ei în satele Paraipanul, Găujani, Stănești și Chiriaticul pentru a supune pe clăcași „la grabnica și întreaga îndeplinire a legiuitelor lor datorii“²⁸⁾.

Dispoziții cu conținut similar erau date de Ministerul de Interne și administrațiilor de Teleorman²⁹⁾ și Muscel³⁰⁾. Aceasta din urmă era sfătuită să ia grabnic măsuri, împreună cu comisarii de propagandă, „spre a nu suferi proprietatea vreo pagubă“. O astfel de poruncă era trimisă de minister și către administrația de Teleorman, drept răspuns la refuzul sătenilor de pe moșia Storbăneasa de a mai presta munci feudale³¹⁾.

Documentele analizate demonstrează că conducerea revoluției a avut o atitudine negativă față de lupta țărănimii pentru pământ. Totuși, în ciuda decretelor guvernului provizoriu care urmăreau să aducă pe săteni la supunere, aceștia nu și-au încetat acțiunile pentru desființarea imediată a regimului muncii de clacă. Printr-o astfel de atitudine, clăcașii veneau în conflict cu înseși vederile guvernului.

*
* *

Neputînd stăvili acțiunile țărănimii pentru înlăturarea obligațiilor feudale, doar prin publicații generale sau simple dispoziții către autoritățile inferioare, guvernul provizoriu — în care predominau elementele burgheziei conciliante — își propune ca obiectiv desfășurarea unei largi activități propagandistice, drept mijloc pentru liniștirea și supunerea sătenilor la îndeplinirea de munci în favoarea stăpînilor de moșii. În acest scop, pe lângă dispozițiile generale ale conducerii revoluției, Ministerul de Interne se adresează tuturor administrațiilor Țării Românești, obligîndu-le să însărcineze pe unii dintre reprezentanții lor să meargă și să propage printre clăcași hotărîrile guvernului privind amânarea îndeplinirii împroprietăririi. Această misiune era cu atât mai urgentă, cu cît țărănimea — chiar în condițiile în care conducerea se desolidariza de acțiunile ei — se dovedea că luptă consecvent pentru înlăturarea muncilor feudale.

²⁷⁾ Ibidem, nr. 225/1848, f. 566.

²⁸⁾ Ibidem, f. 565.

²⁹⁾ Ibidem, f. 483.

³⁰⁾ Ibidem, f. 532.

³¹⁾ Ibidem, f. 524.

Încă în primele zile ale revoluției autoritățile desfășoară o intensă activitate în direcția determinării clăcașilor de a executa munci pentru stăpînii de moșii. Totuși, misiunea lor nu izbutește, pentru că țărănimea rămîne surdă la o astfel de propagandă. La 14 iunie 1848 cîrmuirea de Ilfov arăta Ministerului de Interne unele manifestări de nesupunere ale clăcașilor din plasa Sabarul³²⁾. Însuși subcîrmuitorul, plecînd într-o serie de sate pentru a cere sătenilor ascultare, aceștia declarau că dacă proprietarii și arendașii vor îndrăzni să-i mai cheme la lucru „ei îi vor face nici să mai calce pe la casele lor“. Tot el arată că acest „duh insuflat în toți țărânii de obște a îngrozit pe tot proprietarul și arendașul, încît nu mai îndrăznește să le pomenească ca să vie în zile de lucru“.

Administrația de Olt raporta Ministerului de Interne, la 20 iunie 1848, că a rîspîndit în toate satele aflate sub autoritatea sa hotărîrea guvernului provizoriu privind aminarea înfăptuirii împroprietăririi³³⁾. Totuși clăcașii nu au vrut să asculte de sfatul administrației de a îndeplini munci pe rezerva moșiei, proprietarii și arendașii fiind amenințați cu „scăpătăcinne desăvîrșită de nu vor fi ajutați cu zile de clacă să-și strîngă semănăturile“³⁴⁾. În fața acestui refuz categoric, ca să convingă pe săteni, administrația a adoptat o altă tactică. Ea a strîns o parte din locuitorii cîtorva sate în frunte cu aleșii, îndemnîndu-i să determine pe consătenii lor să-și îndeplinească prestațiile regulamentare. Toate silințele administrației au fost însă nereușite pentru că, așa cum arată ea, sătenii „din proclamația mai înainte comunicată au înțeles că rămîn proprietari și că nu mai sînt clăcași“.

Un caz dintre cele mai caracteristice care demonstrează că propagarea în rîndul sătenilor a supunerii față de proprietari și arendași avea rezultate diametral opuse celor urmărite de autorități este înfățișat Ministerului de Interne de administrația de Romanați în raportul său din 26 iunie 1848³⁵⁾. Cîrmuitorul sublinia că contactul sătenilor cu proclamația revoluționară a provocat de la început înlăturarea obligațiilor feudale, prin însuși refuzul lor de a se mai supune proprietarilor și arendașilor. Cînd însă guvernul provizoriu a decretat noua sa hotărîre în legătură cu aminarea rezolvării problemei agrare, deși administrația a făcut cunoscut noile decrete în toate satele „cu cuvenitele sfătuiri și indemnuri în chip de blîndețe“, țărânii s-au opus să dea curs acestor dispoziții.

Aceeași administrație, în raportul său către Ministerul de Interne, mai relevă că măsurile sale propagandistice au îmbrăcat și un alt aspect. Pentru că țărănimea avea în mijlocul ei o serie de fruntași care o agitau permanent împotriva proprietății, cîrmuitorul i-a adus pe aceștia la rezidența administrației, povățuindu-i și deslușindu-le „răspunderea ce ei trag cînd nu se vor supune decretului guvernului“, privind obligativitatea executării de prestații feudale. Fruntașii țărânimii, se mai arată în raport, „deși de față și-au făgăduit ascultarea și supunerea, pe dată însă ce s-au întors la satele lor au schimbat ideile iarăși în rău înțeles“, adică au refuzat să execute munci de clacă, afirmînd că decretele guvernului relative la amina-

³²⁾ Ibidem, f. 470.

³³⁾ Ibidem, f. 485.

³⁴⁾ Ibidem, f. 486.

³⁵⁾ Ibidem, f. 538.

rea eliberării lor nu aparțin acestuia, ci sînt niște falsuri ale proprietarilor și arendașilor.

Un alt raport al administrației de Romani, din 28 iunie 1848 către Ministerul de Interne, semnala, de asemenea, că în ciuda mijloacelor blinde întrebuințate de autorități ca să le aducă la cunoștință decretul guvernului³⁶⁾, clăcașii se opun să execute munci pentru stăpînii de moșie. Deși chemați la administrație, unde li s-a explicat cum trebuie să înțeleagă noile proclamații, țărani — se arată în raport — „după cheazășuirea ce dau, slobozindu-se la casele lor, se întorc de la cele făgăduite“³⁷⁾.

Situații asemănătoare cu cele înfățișate mai sus se întîlnesc pe tot timpul revoluției. Astfel, cu puțin timp înainte de înăbușirea mișcării, la 11 septembrie 1848, administrația de Argeș informa Ministerul de Interne că toate mijloacele folosite pentru propagarea decretelor care amîneau eliberarea țăranilor au fost inutile³⁸⁾. Cîrmuitorul menționa că din aceste dispoziții clăcașii au înțeles cu totul altceva, că „nu au a mai fi îndatorați la nici o răspundere către proprietarii și arendașii moșiilor nici în bani, nici în lucru“. După cum sublinia el, sătenii au încetat orice muncă în favoarea stăpînilor de moșii, „adică cules de porumb, cules de prune, răspunderea dijmelor și altele“. Cazuri similare raportau Ministerului de Interne și cîrmuitorii de Dolj și Brăila³⁹⁾.

Materialele analizate ilustrează că nesupunerea clăcașilor la poruncile ulterioare ale conducerii revoluției provoacă dezlănțuirea unei activități propagandistice din cele mai susținute. Prin aceasta guvernul provizoriu spera să determine pe clăcași să se supună la efectuarea de munci în favoarea proprietarilor și arendașilor. Faptele arată însă că țăranii nu răspund acestei atitudini a guvernului, luptînd cu dirzenie împotriva regimului feudal.

*
* *

Un alt aspect al luptei de clasă pe timpul mișcării l-a constituit acțiunea țăranimii pentru lichidarea raporturilor feudale în condițiile în care noile autorități instaurate de revoluție nu numai că se opuneau acestei linii, dar luau și măsuri mai severe de constrîngere a sătenilor la efectuarea de prestații în favoarea stăpînilor de moșii. În vederea supunerii țăranilor față de aceștia, guvernul provizoriu trimite o serie de reprezentanți ai săi în localitățile unde revoltele sătenilor erau mai puternice. Reprezentanții guvernului încercau să oblige pe clăcași să efectueze prestații feudale folosind diferite mijloace de constrîngere. În cazul cînd tentativa lor eșua, trimișii guvernului se străduiau să întocmească documente, în care erau trecute așa-zisele pagube pricinuite de săteni proprietarilor și arendașilor prin refuzul lor de a executa claca. Această atitudine a reprezentanților conducerii revoluției i-a făcut pe clăcași să-i primească în mijlocul lor cu o adîncă nemulțumire și să-i socotească ca pe niște dușmani ai intereselor lor. Într-o asemenea situație lupta lor devenea și mai ascutită.

³⁶⁾ Ibidem, f. 556.

³⁷⁾ Ibidem, f. 558; un raport asemănător este înaintat de aceeași administrație ministerului la 9 iulie 1848.

³⁸⁾ Ibidem, nr. 225 b/1848, f. 163.

³⁹⁾ Ibidem, nr. 225/1848, f. 10, 506.

Subadministrația de Borcea informa administrația de Ialomița, la 6 iulie 1848, că sătenii din Ulmu, în ciuda îndemnurilor ei repetate, refuză să efectueze muncă de clacă⁴⁰⁾. Încercînd să curme această situație, subadministrația a orînduit pe jurații satelor Făurei, Nenciulești, Domnești și Boșneagul ca să evalueze așa-zisele pagube pricinuite de acești săteni arendașului, trimițînd în sprijinul comisiei și un dorobanț. Cînd aceștia se apucară să întocmească documentele care puteau fi folosite de arendaș pentru justificarea pretenției lui la despăgubiri, s-au pomenit — menționează subadministrația — „cu un număr de locuitori din satul Ulmu că vine asupra-le și fără altă întrebare puînd mina pe unul, și anume Nicolae, scriitorul satului Boșneagul, l-au bătut nemilostiv; în urmă căutînd și pe scriitorul satelor Făurei, Nenciulești, Domnești urmînd asemenea; apoi mergînd la preotul satului Făurei i-au zis să nu facă ispașă că-i rade barba“.

În culmea furiei sătenii din Ulmu, tot cu acea ocazie, au luat măsuri și împotriva slugilor arendașului, această manifestare fiind astfel zugrăvită de subcîrmuitor: „prin mijloace silnice au vrut să scoată din casă și pe epistatul moșii Ulmu, care-și dobîndise azil la arendașul moșiei Făurei; și neavînd mijloace s-a urcat pe învelișul casei ca să o dărîme“.

Delegații satelor învecinate n-au putut face ancheta dorită de autorități, deoarece, cum arată ei, s-au temut de avertismentul clăcașilor din Ulmu „că sînt hotărîți a le ridica viața“. Insuși subcîrmuitorul, cerînd o dovadă delegaților de mai sus pentru comportarea acelor clăcași, n-au vrut să i-o dea afirmînd că „se sfîesc a da în scris ca să nu le ridice viața“.

La 26 iunie 1848 administrația de Romanați arăta Ministerului de Interne că, cu toate eforturile sale de a-i liniști, majoritatea locuitorilor, dar mai ales cei din satele Greci, Brîncoveni și Fălcoiu se opun cu înverșunare decretelor guvernului privind obligativitatea prestării muncii de clacă⁴¹⁾. Trimițînd un dorobanț în satul Greci ca să aducă la cîrmuire pe capii „care îndărătniceau și pe ceilalți locuitori — menționa cîrmuitorul — m-am pomenit acum pe seară că în loc de a aduce pe aceia, au venit împreună cu dinșii și mai toți ceilalți locuitori în număr ca de 70“. Sătenii au arătat cîrmuitorului că nu capii bănuși sînt vinovați de nesupunerea lor, ci „cu toții sînt de aceeași părere“. Totodată ei mai adaugă că nu vor asculta de nici o altă poruncă a guvernului în afară de „cea dintîi după care li s-a zis că nu e clacă“.

Încercînd iarăși să le explice sensul noilor decrete, țărani au declarat cu hotărîre că nu mai execută prestații pentru proprietate. În încheierea raportului său cîrmuitorul arăta Ministerului de Interne că într-o asemenea situație, ca să stăvilească „duhul de nesupunere“, a arestat pe toți sătenii care se găseau la cîrmuire.

Înfățișînd aceluiași minister starea de spirit a țărănimii din cuprinsul județului Ilfov, Aaron Florian, printre altele, menționa că în satele unde „îndărătnicirea“ locuitorilor era mai mare a lăsat cîte un dorobanț „ca să îndemne pe locuitori și să stăruiască a ieși la lucrul cîmpului“⁴²⁾. Amintind că în satul Chirnogi, din cuprinsul aceluiași județ, a întîmpinat o împotrivire desperată a țăranilor, Aaron Florian arată că pentru a curma rezistența

⁴⁰⁾ Ibidem, f. 620.

⁴¹⁾ Ibidem, f. 538.

⁴²⁾ Ibidem, f. 19.

lor a fost silit „a chema ajutorul puterii armate“, iar pe capii răsculaților i-a legat și i-a trimis la București.

În satul Ulmeni (Ilfov) Aaron Florian a descoperit că „toți locuitorii“ au dărîmat casa isprăvnicelului Dumitru Cerna, țărani socotind această acțiune drept o răsplătă a nenunțării asupririi și necazuri pe care le-au îndurat de la el. Încercînd să ridice cinci țărani din acel sat, ca să poată descoperi pe cei care au dărîmat imobilul, Aaron Florian raportează că dorobanții n-au putut să-i aducă la București, pentru că tot satul a pornit împreună cu ei „ca să ia parte la osîndă“. În plus, pe parcurs, acestora li s-au adăugat și alți țărani din localitățile învecinate, cîrmuitorul renunțînd astfel la ideea de a descopri pe vinovați.

C. Urlăteanu, trimisul Ministerului de Interne în județul Ilfov, raporta acestuia la 9 iulie 1848 un caz asemănător cu cel înfățișat mai sus. În satul Spanțov — menționează el — „vreo cîțiva tulburători aprinzînd duhul nesupunerii la datoriile proprietărești și răscoală în popor, strigînd că în București este zaveră și că numai trebuie a clăcu“⁴³⁾, s-au apucat totodată să dărîme casa cîrciumii moșiei, a logofătului satului și a aleșilor. Sosirea la fața locului a reprezentantului ministerului i-a făcut pe țărani să ezite și apoi să renunțe la acest plan.

Subcîrmuirea Oltul de Sus raporta cîrmuirii de Romanati, la 27 iunie 1848, că în urma împotrivirii țăranilor de pe proprietatea lui T. Brătășanu, de a efectua munci în folosul acestuia, a trimis în acel sat pe subadministator împreună „cu o căprărie de dorobanți“ ca să constrîngă pe săteni la muncă.⁴⁴⁾ Totuși țăranii n-au putut fi aduși la ascultare. Subcîrmuitorul vrînd apoi să aresteze pe „cei ce s-ar arăta mai semeți, mai dîrji“ n-a reușit, locuitorii sîrînd ca toții asupra dorobanților și îmbrîncindu-i, spunînd „că de vor mai îndrăzni a pune mîinile pe dinșii să știe cu hotărîre că nici o dregătorie nu-i va putea supune la munca cîmpului, nici a-i mișca din satul lor“.

În satele cîrmuirii de Vlașca, așa cum rezultă din raportul acesteia către Ministerul de Interne din 10 iulie 1848, deși s-au făcut încercări repetate de a-i aduce pe locuitori la supunere față de proprietari și arendași⁴⁵⁾, reprezentanții autorităților s-au înapoiat „fără nădejde“, arătînd „amenințările ce nenădăjduit cercaseră la o pregătitoare năvălire a locuitorilor.“

Un caz dintre cele mai edificatoare privitor la modul în care satenii nesocoteau înseși poruncile ulterioare ale conducerii revoluției privind menținerea obligațiilor feudale este înfățișat de cîrmuirea de Vlașca în raportul său din 24 iulie 1848 către Ministerul de Interne⁴⁶⁾. Cîrmuitorul se plîngea că deși s-a străduit să-i liniștească, totuși „sătenii de la vreo cîteva sate bine dovedite s-au depărtat cu totul de a mai primi ascultări înțelepte la sfaturile ce primesc și silnicește își cîrmuiesc voința în folosul de finețe și altele pe moșii cu pagubă proprietarilor“. El mai arată că n-a putut să aresteze căpeteniile țăranilor, deoarece dorobanții sînt „desprețuiți“. Pentru

⁴³⁾ Ibidem, f. 588.

⁴⁴⁾ Ibidem, f. 557.

⁴⁵⁾ Ibidem, f. 684.

rilor chiar asupra-le“.

⁴⁶⁾ Ibidem, f. 697.

a putea să-i aducă la supunere subcîrmuitorului cere ministerului ostași în frunte cu un ofițer.

În lupta ei dreaptă pentru anularea obligațiilor feudale, țărănimea lua atitudine și împotriva unor semeni de ai ei, care se dovedeau șovăitori și încurajau forțele potrivnice luptei ei. Astfel, la 21 iunie 1848 administrația de Olt arăta Ministerului de Interne că locuitorii satului Ipotești, în prezența subcîrmuitorului care venise să-i constrîngă la muncă, au bătut „de moarte” pe doi consăteni ⁴⁷⁾ care se solidarizaseră cu reprezentantul autorităților.

*
* *
*

Cercetarea unor materiale de arhivă inedite crează posibilitatea dezvăluirii unor noi aspecte ale luptei de clasă la sate pe timpul revoluției muntene de la 1848, precum și poziția burgheziei față de țărănime. Decretînd eliberarea și improprietărirea clăcașilor prin proclamația de la Islaz, burghezia a urmărit să asigure o bază de masă mișcării, prin atragerea acestora de partea revoluției.

Principiul agrar stabilit la 9 iunie a avut un ecou deosebit în rîndul sătenilor, provocînd dezlănțuirea unor puternice acțiuni antifeudale. Curînd însă, conducerea revoluției, anulînd improprietărirea, a întreprins o activitate susținută în vederea determinării clăcașilor la reluarea muncii de clacă și la achitarea tuturor obligațiilor regulamentare. Dar nici propaganda întreprinsă în acest sens, nici măsurile efective luate de guvern n-au putut determina țărănimea să renunțe la lupta ei dreaptă. Pe timpul revoluției acțiunile ei au avut ca obiectiv anularea imediată a privilegiilor feudale și improprietărirea.

A N E X E

I.

26 iunie 1848. Administrația de Romanați raportează Ministerului de Interne că în ciuda măsurilor sale de propagare a decretelor guvernului provizoriu privind aminarea îndeplinirii articolului 13 proclamat la Islaz, majoritatea clăcașilor din acest județ se opune să mai efectueze prestații feudale.

Dreptate, Frație !

Domnule Ministru al celor din Lăuntru

În urma publicării proclamații în numele poporului pentru cercetarea sacrelor prințipe acolo coprinse, locuitorii a mai multor sate din coprinsul acestui județ înțelegînd rău deslușirea ce se pune înaintea tuturor stărilor de locuitori, pe dată, încă de atunci, n-au mai dat ascultare la îndeplinirea datoriilor lor cu a sării în stringerea sămănăturilor și finețelor ce se găseau

⁴⁷⁾ Ibidem, f. 510.

în vremea de adunat; și măcar că prin cele din urmă decrete ale guvernului provizoriu, cînd se afla cu tabăra regenărătoare în cetatea Craiova, li s-a făcut chemare la cele ce au a îndeplini pe anul curgător, și pe care decrete suptscrisul le-a comunicat la toate satele cu cuvenitele sfătuirii și îndemn cu chip de blîndețe, totuși n-au voit a se arăta înțelegători. Așa, pe unii ce îndărădniceau și pe ceilalți locuitori suptscrisul aducîndu-i la rezidența județului i-a povățuit, le-a deslușit răspunderea ce ar trage cînd nu se vor supune decretului guvernului și că vor pierde și drepturile ce li se cheazășuesc prin proclamație. Deși de față și-au făgăduit ascultarea și supunerea, pe dată însă ce s-au întors la satele lor au schimbat ideile iarăși în rău înțeles subț feluri de închipuiri, că adevăc cele din urmă decrete nu sînt slobozite de guvern, ci de proprietari și arendași.

După acestea primindu-se la 24 și decreta cea din urmă a guvernului și fără minut întîrziere împărțindu-se prin d. suptadministratori la toate satele, unde sperăm că va fi destulă încredințare pentru dîșii că urmează a se asemana celor decretate, cu mîhnire am văzut că și după acestea se arată cu aceeași neînțelegere. Și pentru eczemplu vă supui la cunoștință pe locuitorii satelor Greci, Brîncoveni și Fălcoiu, pentru a căroră nesupunere atît după încredințarea subadministratoarelor respectivi, cît și după reclamațiile proprietarilor și arendașilor, trimițînd din parte-mi un dorobanț ca să aducă un număr de trei din locuitorii satului Greci cari îndărătniceau și pe ceilalți locuitori, după arătarea proprietarilor lor, m-am pomenit acum pe seară că în loc de a aduce pe aceia, au venit împreună cu dîșii și mai toți ceilalți locuitori în număr ca de 70; căroră voind ale face băgare de seamă pentru ce și-a lăsat munca și au venit cu toți cînd chemarea administrației a fost numai pentru cei coprînși în decretu ei, într-o glăsuire mi-au răspuns că ei nu cunosc cine sînt ai trei în parte, ci că cu toții sînt de aceeași părere și că ei nu mai ascultă nici o poruncă, decît cea dintîi după care li s-a zis că nu e clacă, nu e obăcie. Apoi anevoindu-mă cu tot chipul blînd a le desluși răul înțeles și ai întoarce de la rătăcire, răspunsul a fost căci merg dincolo de București, iar clacă și obăcie nu mai fac. Așadar, spre a nu se adăuga duhul de nesupunere, pe toți i-am arestuit (căci n-au voit a se întoarce ceilalți la casele lor).

Și socotind de datorie-mi a grăbi cu ștafetă această încunoștințare domnii voastre, am onoare să vă invit, domnule ministru, ca să luați în considerație cele ce vă deslușesc și să mă onorați cît mai în grab cu dezlegare în ce chip am să urmez cu niște asemenea neînțelegători, mai cu seamă cînd pînă acum nici gvardia națională a cetății Caracal nu se află regularisită din pricina neînțelegerii a unui număr din orășani, ce pentru rătăcite în parte-le cugetări explică mahalagiilor importanta misiune a gvardii în contra garanției ce se trage din înființarea ei. Către aceasta mă găsesc forțat a vă invita ca să grăbiți și numirea comisarului la acest județ, ce se coprinde în decretu guvernului provizoriu, ca ajutat de capacitatea pomenitului să poci a eși însumi în județ și a regula cîte se cer de punerile la cale ale guvernului provizoriu și decretule domnicii voastre.

Salutare și Frație
 Administratoru județului Romanai,
 I. Arcescu

Nr. 3997

26 iunie 1848

Rezoluție: / Răspuns ca d. administrator să întrebuițeze toate mijloacele de povățuire și de îndemnare ca să chemi pe acei oameni la cunoștința datorită lor și la cuvenita supunere la poruncile guvernului, înțelegându-se dum-lui întru această și cu d. Magheru, ghegeneralul oștirii neregulate, ce vine în partea locului, spre a lua și dum-lui cuvenitele întru aceasta măsuri. Iunie 28 ⁴⁸⁾).

2.

27 iunie 1848. Subadministrația plășii Oltul de Sus raportează administrației de Romanați că n-a reușit să aresteze grupul de clăcași de pe moșia lui Toma Brătășeanu, care agită împotriva proprietății pe toți locuitorii, deoarece au sărit „asupra slujbașilor“

Dreptate, Frăție!

Domnule administrator al județului Romanați

În urmarea rezoluției domnii voastre cu nr. 402 pusă la reclamația d. Toma Brătășeanu prin care se pune îndatorire aceștii subadministrației de a merge la acea proprietate și a le face deslușire locuitorilor cum trebuie a se forma în lucrarea cîmpului către proprietar sau arendaș potrivit poruncilor onorabilului guvern provizoriu ce li sînt date întru aceasta, pe dată s-a și trimis ajutorul subadministrației împreună cu o căprărie de dorobanți; și după toate dezbaterile ce li s-au făcut locuitorilor, față fiind și d. reclamantul, spre a-i putea aduce la scopul dorit, s-a văzut că nici o urmare nu se poate săvîrși întru aceasta.

Apoi vrînd subadministrația a se asămăna poruncilor ce îi sînt date pentru cei ce s-ar arăta mai semeți, mai dinji și, în sfîrșit, cei care invită și pe ceilalți la nesupunere, am vrut a-i lua pe aceștia, și anume:

Ion Bărcan
Gheorghe Bărcan
Ioniță Brat
Trașcă Dulgheru
Pîrvu Porcescu
Dîncă Chițoiu
Matei sin Nițu
Pătru sin Nițu

care aceștia, pe dată ce au văzut mișcarea jandarmii a pune mîinile pe dinșii, au început cu toți, cei ce se aflau față, a sări asupra slujbașilor și a-i îmbrînci, zicînd că de vor mai îndrăzni a pune mîinile pe dinșii, să știe cu hotărîre că nici unul nu va scăpa viu; și de va vrea să ese la munca

⁴⁸⁾ Ibidem, f. 538, 539.

arendaşului să le plătească, iar altfel, să ştie cu hotărîre că nici o dregătore nu-i va putea supune la munca cîmpului, nici a-i mişca din satul lor.

De aceea, subadministraţia cu mîhnire răspunde că se vede în des-nădejde spre aducerea acelor locuitori la cunoştinţa cerută, ci roagă pe domnia voastră a chibzui cele de cuviinţă întru aceasta, pentru supunerea acelor locuitori rebelianţi.

Salutare şi Frăţie

Pentru suptadministratorul Oltu de Sus, ajutor C. Jieanu.

Nr. 1541.

27 iunie 1848 ⁴⁹).

3.

6 iulie 1848. Subadministraţia plăşii Borcea raportează administraţiei de Ialomiţa că n-a putut face ancheta în satul Ulmul, unde locuitorii refuzau să mai efectueze munci în favoarea proprietăţii, datorită împotrivirii clăcaşilor.

Copie după raportul suptadministratorului plăşii Borcea cu nr. 2140 din 6 iulie 1848. Satu Ulmul.

Sfînta constituţie i toate celelalte decreturi ale onorabilului guvern şi ordinul dumneavoastră cu nr. 3296 s-au desluşit locuitorilor Ulmul de însumi acolo în faţa locului, precum şi ordinul cu nr. 460 dat la jalba arendaşului acei moşii prin care arată paguba ce i s-a urmat în finuri şi prevede că i se urmează la grîne, ce prin învoirea pentru prisoase se supun a-i ara, a i-l secera şi a i-l treira; îndatorîndu-i ca să meargă întru îndeplinirea aceştii învoiri, care s-au făgăduit că le vor păzi de va putea; iar după cel cu 473 ordin trimiţîndu-se într-adins unul din ajutoarele plăşii, a adus răspuns că nesupunîdu-se întru îndeplinirea drepturilor arendaşului, s-au orînduit juraţii satelor Făurei, Nenciuleşti, Domneşti şi Boşneagu ca să facă ispăşanie pentru toate pagubile ce se pricinuiesc pomenitului arendaş, dîndu-se într-această lucrare şi d-lui Gheorghe Coţopolu de la Făurei ca să fie faţă la ispaşă; din partea cărora nevăzîndu-se nici o urmare s-a trimis într-adins dorobanţ ca să execute lucrarea.

Care juraţi împreună cu logofeţii venind singuri au arătat că în urmarea îndatoririi ce li s-a pus, au mers la finurile şi semănăturile arendaşului; şi după cercetarea i măsurătoarea şi bătaia snopilor de griu spre a afla suma ce ar fi putut ieşi rod, venind la satul Făurei pentru alcătuirea foi de ispaşă, cînd se aflau în lucrarea ei, s-au pomenit cu un număr de locuitori din satul Ulmul că vine asupra-le acolo; şi fără altă întrebare puind mina pe unul, şi anume Nicolae, scriitorul satului Boşneagu, l-au bătut nemilostiv; în urmă căutînd şi pe scriitorul satelor Făurei şi Nenciuleşti, Domneşti l-au găsit urmînd asemenea; apoi mergînd la preotul satului Făurei i-au zis să nu facă ispaşă că-i rade barba. După aceasta, prin mijloc de silnicie, au vrut să scoată din casă şi pe epistatul moşii Ulmul, care îşi do-

⁴⁹) Ibidem, f. 557.

bindise azil la arendaşul moşii Făurei, şi neavînd mijloc s-au urcat pe învelişul casii ca să o dărîme. Cînd văzînd locuitorii făureni şi juraţii pornirea numiţilor, prin rugăminte s-au imblinzit de s-au întors iar foile de ispaşă luîndu-le, le-au rupt, hotărînd juraţilor pomenitelor sate ca să nu îndrăznească a face ispaşă că sînt hotărîţi a le ridica viaţa.

Suptiscălitul cerînd juraţilor acestor sate a da în scris această arătare, n-au voit, zicînd că după hotărîrea ce au locuitorii Ulmul se sfîiesc a da înscris, ca să nu le ridice viaţa, stînd toţi într-armaţi pentru oricine ar cuteza să vie asupra-le. Tot aceşti juraţi au arătat că şi locuitorii lor nu voiesc a se supune să răspundă banii capitaţii.

Pentru încredinţarea dumneavoastră despre aceasta suptiscălitul înaintază juraţii însemnatelor sate şi logofeţii bătûţi a se vedea şi a arăta şi dumneavoastră grainic. Adăogîndu-se însă că locuitorii Ulmul fiind cunoscuţi mai din nainte de nesupuşi îndatoririlor ce au avut; şi cu cele urmate acum poate să se întinză acet rău şi la celelalte sate. Dumneavoastră veţi binevoi a pune la cale cele de cuviinţă, căci după cele ce arată juraţii poate să întîmpin şi eu vreo nenorocire la trebuinţele ce mi-ar cere mergerea acolo

Subadministratorul plăşii Borcii,

Scarlat Perieţeanul ⁵⁰⁾.

4.

10 iulie 1848. Administraţia de Vlaşca, în raportul către Ministerul de Interne, subliniază refuzul sătenilor de a mai executa prestaţii regulamentare, deşi ea a desfăşurat o intensă muncă de propagare a decretelor guvernului provizoriu, privind amînarea eliberării de clăcăşie.

Dreptate, Frăţie!

Domnului Ministru din Lăuntru

Nesupunerea locuitorilor la datoriile proprietăreşti din cele mai multe sate ale judeţului a ajuns la punctul cel mai nesuferit. Îndată cu proclamaţia constituţiei fostul administrator a şi orînduit patru cetăţeni de sentement, după numărul plăşilor judeţului, ca să-i sfătuiască şi să le insufle recunoştinţa ce trebuie să arate la prevestitoarea fericire a viitorimii. Fiindcă născuse oarecare pretenţii de la arendaşi, au fost osebiţi îndatoraţi şi sup-tadministratorii spre un asemenea sfîrşit, ca să se preumbe prin toate satele; rezultatul cărora deşi făgăduia înţelegeri aplecate ale locuitorilor, dar în urmă nu numai că n-au făcut nici o mişcare, ci se arătară şi ameninţatori.

S-a preumblat asemenea şi comisarul orînduit de dv. şi fără izbutinţă nu s-a văzut. S-a făcut revizie la cîteva sate şi de însuşi administratorul aflat, însă nici o mîngiere n-au primit proprietăţile. S-a făcut cercare împreună de comisarul recunoscut, de suptadministrator şi de cetăţeanul; şi

⁵⁰⁾ Ibidem, f. 620, 621.

fără nădejde s-au înapoiat, mărturisind amenințările ce nenădăjdut ceraseră la o pregătitoare năvalire a locuitorilor chiar asupra-le.

Toți suptadministratorii, fără excepție, au dat raporturi încredinșând că înțelegerile de care se stăpînesc locuitorii și pagubile ce au amenințat proprietarilor și arendașilor foarte simțitoare precum rezultatul pretenției arendașului moșiilor Paraipani, Găujani, Stănești, Ghizdarul și Chiriacul după porunca dv. cu nr. 3772 îndreptată administrației că se urcă la lămurită pagubă de șapte mii galbeni aproape cu stricăciunea orzului, a grînelor, pațachina, porumbul ce a rămas nesăpat; toate aceste ale arendașului numai, căci nu i-au dat cel mai mic ajutor și s-a scuturat pe cîmp porumbul fără nici o nădejde de rod, numărîndu-se și finețea ce silnicește s-au folosit singuri locuitorii cu slobozirea vitelor, cu coasa cît au voitără pe seama lor; precum și aceeași lămurită pretenție și a îngrijitorului moșii Putineiu, ce se urcă aproape trei mii galbeni, după osebit raport al suptadministratorului Mărginii.

De aceea, grăbesc să supui dv. știință rugîndu-vă ca să-mi porunciți chipul cu care urmează a se despăgubi proprietățile de asemenea pagubi dovedite prin foi de ispașă și cercetări localnice, precum și mijlocul cu care urmează a se chema la supunere locuitorii satelor, căci fără pilduire cercătoare la fiecare plasă nădejdile rămîn slăbite și proprietățile în stingere de venitul următorului an.

Salutare și Frație
 Administratorul județului Vlașca,
 I. I. Filipescu

Nr. 3265
 1848, iulie 10⁵¹)

5

21 iulie 1848. Florian Aaron, în raportul către Ministerul de Interne, aduce la cunoștința acestuia nesupunerea la executarea de munci feudale a unor săteni din Ilfov, menționînd, în chip deosebit, cazul din Ulmeni, unde țărani au dărimat casa isprăvnicelului moșii.

Dreptate, Frație!
 Domnule Ministru din Lăuntru

Suptînsemnatul are onoare a supune la cunoștința domnii voastre că potrivit cu porunca supt nr. 4016 am fost la satele Oltenița, Spanțovu, Ulmeni, Chirnogi și Radovanul, precum și la altele care cad în direcția drumului.

Atît în satul Oltenița, cît și Spanțovul, Tatina, Valea lui Soare și Radovanul le-am aflat în oarecare nesupunere de a-și împlini datoriile lor către arendaș. Dar, după povățuirile ce le-am dat că în anul acesta au să facă zilele de clacă potrivit cu glăsuirea decretelor guvernului și cu

⁵¹) Ibidem, f. 684.

poruncile domniei voastre; și după amenințările cu care i-am înfricoșat că pentru orice pagubă se va întâmpla arendașului din nesupunerea lor la lucrul cîmpului vor fi răspunzători, se îndatoră că vor fi supuși și ascultători și nu se vor mai ivi plîngerî împotriva lor. În unele din sate am văzut îndărătnicire mai mare, am lăsat și cite un dorobanț ca să îndemne pe locuitori și să stăruiască a eși la lucrul cîmpului.

Cea mai mare împotrivire și nesupunere la îndatoririle proprietății am întîmpinat la satul Chirnogi, unde am fost silit a chema ajutorul puterii armate. Pe cinci săteni mai îndărătnici și învățători și ai celorlalți la nesupunere am fost silit a-i lega și a-i aduce la București. La trei zile după întoarcerea mea veniră vreo cîțiva locuitori în numele a tot satul, și după ce se rugară ca să sloboz pe cei puși la opreală, totdeodată se îndatorară că vor fi supuși a-și face zilele legiuite de clacă, numai să meargă cineva din partea administrației ca să-i socotească cu arendașul, căci ei se cred asupriți. Luînd în băgare de seamă atît supunerea lor, cît și plîngerea ce-mi adresară, pe de o parte, am dat drumul celor închiși, iar pe de altă, am însărcinat pe suptadministratorul plășii ca împreună cu revizorul trimis din partea Eforiei spitalelor, a căria este moșia, să meargă la fața locului și să socotească pe fiecare sătean deosebit, cu astfel de chip ca nici arendașul să nu sufere pagubă la drepturile sale, nici sătenii să nu se asuprească.

La satul Ulmeni, unde toți locuitorii fără deosebire au luat parte, la dărîmarea casei lui Dumitru Cernea, isprăvnicelul, am făcut cea mai amărîntă cercetare spre a dovedi pe invitătorii acestei fapte criminale. Dar toate silințele mele au rămas zadarnice. Chemînd după aceasta pe toți sătenii la un loc, după ce le-am arătat greutatea crimei ce ei au săvîrșit și după ce i-am amenințat cu cele mai aspre pedepse, toți cu o gură îmi mărturisiră păcatul și supunerea lor la osîndă ce le va hotări guvernul, adăogînd că nenumăratele asupriri și necazuri ce au suferit de la acel isprăvnicel și zadarniciile plîngerî ce au adresat guvernului pentru dînsul i-au adus la desnădăjduire ca să-i dărîme casa. Mergînd apoi la fața locului, am pus pe duhovnicul și preoții satului, pe vreo cîțiva locuitori din Oltenița și alte sate vecine și pe d. Nicolae Protopopescu, arendașul Olteniții și al Spanțovului ca să prețuiască casa. Și după mai multă desbatere toți se uniră într-o părere că nu face mai mult de nouă sute lei; care sumă sătenii Ulmeni, dărămătorii casei, se îndatorară a o răspunde fără împotrivire.

Fiindcă cu nici un chip nu s-au putut dovedi invitătorii acelei crime, ca să se poată îndrepta la tribunalul criminal competent spre a-și lua osînda cuvenită, și fiindcă tot satul stăruia că toți locuitorii sint vinovați, ca să nu las crima nepedepsită, am luat pe cinci săteni fruntași și i-am dat în mîinile dorobanților ca să-i aducă la București. Dar, peste așteptarea mea, m-am pomenit că tot satul pleacă împreună cu dînșii ca să ia parte la osîndă. La Oltenița, unde m-am oprit, au căzut toți cu rugăciune, și au pus pe alți arendași și neguțători streini ca să mijlocească ertarea celor prinși. Văzînd hotărîrea a unui număr de 200 de oameni de a veni la București pe urma celor prinși, luînd în băgare de seamă rugăciunea și mijlocirea neguțătorilor și cumpănînd și împrejură-

rile vremii de acum, am luat un înscris de la toți sătenii că se vor feri în viitor de a mai face cea mai mică neorînduială, că vor plăti prețul casei dărîmate și că vor fi supuși la poruncile guvernului de a-și face zilele de clacă. Și în astfel de chip am slobozit și pe cei cinci săteni prinși.

Salutare și Frăție
Administratorul județului Ilfov,
Florian Aaron

Nr. 4545
21 iulie 1848

(Rezoluție:) Să se răspundă d-lui administrator că urmarea d-lui fiind întru totul plăcută ministerului, acesta îi face ale sale mulțumiri și speră că și de acum înainte va avea ocazia d-a rămînea mulțumit întru alegerea dum-sale de administrator ⁵²).

⁵²) Ibidem, f. 19, 51.

DIN TRECUTUL MUZICAL AL ORAȘULUI PLOIEȘTI

M. APOSTOL

Se împămîntenise, pe vremuri, părerea după care așezările industriale, fie ele chiar și orașe mari, cum ar fi Ploieștiul, nu ar fi receptive la manifestările culturale și, ca atare, le-ar respinge ca pe ceva netrebuincios. Burghezia, interesată ca aceste manifestări să nu constituie un mijloc de ridicare a maselor de muncitori, care constituie partea cea mai numeroasă a populației în așezările industriale, a căutat să oficializeze această părere și să-i imprime un caracter de falsă tradiție.

Pînă nu de mult, Ploieștiul era considerat și el ca un oraș refractar la manifestările culturale de orice gen. Arhivele ce se păstrează scot însă la iveală un adevăr ascuns multă vreme; ploieștenii — și credem că nu greșim dacă spunem că nu numai ei — iubeau și purtau un interes deosebit manifestărilor culturale, dar erau împiedicați de către autoritățile vremii să le organizeze, deoarece acestea vedeau în ele un mijloc de luminare, de instruire a maselor.

S-a arătat într-un alt articol¹⁾, strădania ploieștenilor progresiști de a întemeia, încă acum o sută de ani, un „Teatru Național“ local, precum și piedicile puse de oficialitățile de atunci în calea acestui deziderat al locuitorilor orașului. Numai atît și ar fi fost suficient pentru a demonstra falsitatea teoriilor burgheziei, interesată în îndepărtarea de cultură a maselor populare, în îndepărtarea de la tot ceea ce putea contribui la intensificarea luptei conștiente pentru dreptul la o viață mai bună, toate acestea sub masca lipsei de interes pentru cultură a maselor. În articolul de față prezentăm noi documente în această problemă, din care rezultă dragostea ploieștenilor pentru muzică.

*
* *

Pe la mijlocul secolului trecut, străinii știau că în România „artele și științele lipsesc cu totul, din cauza puținii încurajeri“²⁾. Expresia după care „I. Valachi non conoscono niente di musica“³⁾ era prea răspîndită

¹⁾ M. Apostol, *De la Iorgu Caragiale la Teatrul de Stat din Ploiești*, în „Revista Arhivelor“, an. IV, nr. 2, 1961, p. 128—151.

²⁾ N. Filimon, *Teatru italian. Paralelism între fosta direcțiune și cele de astăzi*, în „Naționalulu“, an. I, nr. 1, 5 dec. 1857.

³⁾ *Ibidem*; în românește: „Valahii nu cunosc nimic despre muzică“ (n.n.)

pentru a mai putea fi contestată. Afirmăția se referă la muzica cultă și privea, desigur, protipendada.

Masele largi populare își aveau însă muzica lor pe care o îndrăgeau, o înțelegeau și pe care o considerau drept „tovarășul de viață cel mai apropiat. Lăutarii, exponenții cei mai vechi ai profesionalismului muzical, au purtat din generație în generație, pe calea cîntecului, istoria apăsărilor nedrepte și a luptelor de veacuri, au înveselit la nunți, botezuri, chefuri și petreceri pe țărani ca și pe mahalagii orașelor, au uimit prin dibăcia lor înăscută pe străinii în trecere sau statorniciți pe meleagurile noastre, au dus faima cîntecului și jocului românesc pînă departe peste hotarele țării, au păstrat prin mijlocirea baladelor și doinelor haiducești conștiința trează a maselor dornice de libertate“⁴).

Acestora, spunea George Enescu, trebuie „să le mulțumim că ne-au păstrat muzica, această comoară ce abia acum o prețuim; numai dinșii ne-au dezgropat-o, au trecut-o și au dat-o în păstrare din tată în fiu, cu acea grijă sfîntă ce o au pentru ce le e mai scump pe lume: cîntecul!“⁵.

De aceea este și mai firesc ca, vorbind despre trecutul muzical al orașului, care a dat talente din care nu amintim decît pe Elena Drăgulinescu-Stînghe, Paul Constantinescu, Florin Comîșel și Victor Predescu, să ne ocupăm în primul rînd de acești promotori ai muzicii românești.

Cele mai vechi documente scrise, ce se păstrează, se referă la stadiul în care lăutarii ploieșteni ajung la convingerea necesității de a crea un for colectiv, care să le apere interesele, o breaslă a „lăutarilor din orașul Ploiești, ca să li se întocmească lor un staroste dintre dinșii“⁶), „... spre întemeierea iznafurilor și mulțumirea celor ce sînt legați de dinsele“⁷).

Lărgirea sistemului breslelor de către Regulamentul Organic face ca în 1832—1833 cei 31 lăutari, robi mănăstirești și boierești, existenți în orașul Ploiești, să se constituie într-o corporație și să-și alcătuiască un „statut“. Meșteșugul robilor era un izvor de cîștig pentru stăpînii lor; lăutarii care se bucurau de oarecare „libertate“ plăteau stăpînilor o sumă anuală și bineînțeles, le cîntau fără plată ori de cîte ori poșteau aceștia.

În „statutul“ breslei se prevedea, de la bun început, alegerea unui staroste și a unor epitropi care să reprezinte corporația „spre îndeplinirea îndatoririlor de stăpînire ... — și — spre ocîrmuirea bunelor orînduiri“⁸). Starostia constituia o autoritate de drept față de lăutarii breslași care, atunci cînd aveau unele pricini, erau „datori ca mai întîi să arate cu reclamație către staroste și cînd nu se va mulțumi, atunci să se arate și la mai înalte dregătorii“⁹). Ea avea la dispoziția sa un ceaș „pentru pricini înțimplate și la trebuința îndeplinirii poruncilor stăpînirii“¹⁰). pentru care se

⁴) Viorel Cosma, *Figuri de lăutari*, Ed. muzicală a Uniunii compozitorilor din R.P.R., 1960, p. 5.

⁵) George Enescu, *Despre muzica romînească*, în „Muzica“, an. III, nr. 5—6, 1921, p. 115.

⁶) Arh. St. Ploiești, Prefectura jud. Prahova, inv. 16/1833, f. 2.

⁷) Ibidem, f. 3.

⁸) Ibidem, f. 4.

⁹) Ibidem.

¹⁰) Ibidem.

prevedea simbrerie. Tot în sarcina ceașului cădea și alergătura pe la casele membrilor breslei pentru a strînge diferitele datorii pe care aceștia le aveau față de corporație.

„Statutul“ breslei lăutarilor ploieșteni amintește de existența a două „cutii“ cu sensul de casete în care se depuneau fondurile bănești ale corporației, realizate din contribuțiile lăutarilor. Astfel, în prima cutie a iznafului — preciza punctul doi din „statut“ — „toți lăutarii ce vor găsi nunți să cînte să fie datori ca din suma banilor ce vor tocmi să dea la cutia iznafului de la sută cinci lei“¹¹). Tot la această cutie trebuia ca orice ucenic întru ale lăutei, odată devenit meșter, să dea 25 de lei și șase parale. În cea de-a doua cutie fiecare lăutar era obligat să depună în fiecare săptămînă cîte trei parale. Aceste fonduri erau întrebuințate pentru serbarea anuală a breslei, ajutor de înmormîntare și ajutorarea cu o sumă fixă, lunară, a văduvelor lăutarilor, care au făcut parte din breaslă, plata simbreriei ceașului

Documentele ce ne stau la îndemînă, deși dau lista tuturor membrilor breslei la constituirea ei, în 1832—1833, nu precizează cine a fost ales staroste, ceea ce ne determină să presupunem că acesta trebuie să fi fost capul listei: Dima Lăutarul sin Tudorache, rob al mănăstirii Mărgineni.

Creșterea numărului breslașilor, fie prin primirea de noi membri, fie prin calificarea ucenicilor, este atestată de catagrafia din 1854, în care găsim corporația lăutarilor ploieșteni mărită de la 31 de membri, la 49; toți membrii sînt patentari și intră în clasa a V-a de dajnici¹²).

Măestria lor artistică nu era însă apreciată de oficialitățile timpului, care-i considerau niște bieți „scripcari“. Atitudinea aceasta de subapreciere a lăutarilor localnici determină Administrația districtului Prahova ca, raportînd Ministerului din Năutru, în 1859, că a luat toate măsurile necesare pentru primirea lui Alexandru Ioan Cuza, domnul Țărilor Romine, să solicite o muzică militară, la care ministerul răspunde că și capitala duce lipsă de așa ceva. Cum era și firesc, în ultimă instanță, administrația a acceptat ca domnitorul să fie primit cu un taraf de lăutari și se pare că aceștia nu au dezamăgit așteptările, intonînd „Hora Unirii“¹³).

Din rîndul lăutarilor ploieșteni iese în relief figura lui Năstase Ochialbi, vîtaf de taraf, imortalizat de Carol Popp de Szathmary într-o acuarelă¹⁴), iar fiul său, George N. Ochialbi, trece de faza „lăutărească“, ajungînd un interpret modern, care se afirmă pe plan internațional¹⁵). Un taraf cunoscut în Ploiești, în acele timpuri, era și acela al lui Dobrică, care se pare că făcea concurență lui Năstase Ochialbi.

Repertoriul lăutarilor ploieșteni cuprindea mai mult cîntece populare, din care mare parte au fost culese de Anton Pann. și creații ale membrilor familiei Ochialbi, din care amintim „Hora viilor“, „Moscova“, potpuriu rus, „Zuralia“, „Ocheșica“, „Valsul ursului“, „Viața lăutarilor“, potpuriu național și multe altele.

¹¹) Ibidem.

¹²) Ibidem, inv. 153/1854.

¹³) Mihai Apostol, Florica Dumitrică, *Primirea lui Al. I. Cuza la Ploiești*, în „Flamura Prahovei“, seria II, an. XII, nr. 2169, 24 ianuarie 1959.

¹⁴) Viorel Cosma, *op. cit.*, p. 129.

¹⁵) Ibidem, p. 127—150.

Tarafurile de atunci numărau printre instrumente, în afară de vioară, cobza, naiul, cavatul, fluierile îngeamănate și pînă la apariția fanfarelor, a trupelor străine de operă sau operetă și a concertanților, erau singurele stăpîne ale vieții muzicale din oraș. Spre sfîrșitul secolului trecut lăutarii nu mai fac față noilor formații muzicale, cîștigîndu-și tot mai greu existența. Ei sînt tot mai mult exploatați de burghezo-moșierime, care-i consideră și-i silește să ducă o viață mizeră. O să-i întîlnim cîntînd prin locuiriile orașului, la cheremul patronilor, care nu voiau să știe de „artă”, ci de veniturile pe care i le aduce.

Dar nici soarta fanfarelor nu era cea mai fericită. Și membrii acestora aveau de luptat cu concepțiile burgheze, ale oficialităților, care considerau că arta trebuie aservită banului, că artistul nu este altceva decît un muncitor productiv¹⁶⁾.

Astfel, în 1873, un grup de muzicanți eliberați din armată, care-și oferiseră serviciile primăriei orașului Ploiești, era nevoit să se înjosească pentru a cerși „o bucată de pîne dată în mîinile copiilor noștri ce-nalță rugăciuni în toate zilele către dumnezeu (pentru) a ne întări forțele spre a ne putea duce să facem serviciul comunei noastre, spre a le putea duce hrana în fiecare zi”. Grupul acestora făcea serviciul de pompieri „la cazurile de incendii, ca ajutoare peste completul companiei de pompieri”; solicitase autorităților locale să-l sprijine în formarea unei fanfare a orașului, necesară la solemnități, precum și pentru a cînta în grădinile publice, după obiceiul timpului, arătînd că și-a pierdut în armată „viitorul și tinerețea noastră, avînd în vedere chiar grelele noastre cheltuieli ce le suportăm cu familiile noastre împresurați de cîte 4 sau 5 copii unul, ce avem, și care nu avem altă speranță decît a vă ruga pe dv. să binevoiți a ordona, prin puterea ce v-a încredințat întregul oraș, să faceți a fi numai noi admiși ca muzicanți ai comunei pe considerentele de mai sus și mai cu osebire că noi am și dat probă, că voiam a face acest serviciu comunei noastre fără a ne fi dată subvențiunea și cu toate astea tot serviciul nostru l-am efectuat în bună liniște, fără ca pe comună să o supărăm intru nimic”¹⁷⁾.

Din ianuarie 1873, cînd capelmaistrul C. Manolu, împreună cu ceilalți 15 muzicanți semnaseră prima suplică și pînă în luna iunie a aceluiași an situația membrilor fanfarei nu se schimbă „încît nu avem nici chiar cu ce întîmpina existența zilnică, ba încă sîntem și datori pe la unii comercianți ce ne-au creditat ...”¹⁸⁾.

Față de situația precară, grupul celor 16, care forma o fanfară completă, avea de suportat și concurența altei „bande”, a lui Vasile Țiganu, despre care documentele menționează că cerea prețuri mari să cînte la festivități.

Opoziția autorităților de atunci, în acordarea unei subvenții pentru întreținerea fanfarei orașului, ca și mizeria în care erau siliți să-și ducă existența oamenii de artă din acele vremuri, este însă departe de a descuraja pe ploieștenii care iubeau muzica. Așa se face că în anul 1879 ia ființă,

¹⁶⁾ K. Marx-F. Engels, *Despre artă și literatură*, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 75—77.

¹⁷⁾ Arh. St. Ploiești, Primăria orașului Ploiești, inv. 1/1873.

¹⁸⁾ Ibidem.

la Ploiești, societatea muzicală „LyraPrahovei“¹⁹⁾, iar nu peste mult timp, în 1888, se constituie și societatea corală „Asociabilitatea“²⁰⁾.

Dragostea ploieștenilor pentru muzică, determină pe mai mulți absolvenți ai conservatorului din București să organizeze în Ploiești, în primăvara anului 1890, un concert cu un program foarte variat²¹⁾.

Ca o ultimă manifestare muzicală a veacului trecut menționăm fanfara lui A. Kratochvil care „făcea să răsunе tot bulevardul gării din Ploiești“²²⁾.

La începutul secolului al XX-lea se înființează societatea „Heliade“, care însă are o existență efemeră datorită lipsei de sprijin din partea oficialităților vremii. În toamna anului 1904 „această societate mixtă, deși număra buni muzicanți, buni pictori, foarte buni publiciști și încă tineri“...²³⁾ este nevoită să-și înceteze activitatea.

Insuccesul melomanilor ploieșteni în fața dezinteresului și a piedicilor puse de autoritățile statului burghezo-moșieresc dorinței de a avea o asociație muzicală trainică, n-au putut opri ca manifestații de artă muzicală să nu aibă loc cel puțin periodic în orașul lor și i-a făcut și mai avizi de muzică. Orașul Ploiești a dăruit muzicii noastre multe talente. „Din modesta atmosferă artistică, promovată și întreținută de cercurile muncitorești, se ridicau muzicieni ce porneau spre capitală cu dorința de a se afirma“²⁴⁾. Iar dacă lipsa unui colectiv închegat s-a făcut adesea simțită, ea a fost suplinită prin turneele întreprinse de unii din artiștii noștri de frunte. Astfel am putea enumera multe trupe de operetă sau operă, dintre care însă ne rezu-măm să amintim doar trupa care reunea pe cântăreții N. Leonard, N. Niculescu-Buzău, Al. Bărcănescu, Ion Cigalia, Aura Mihailescu și care la 25 noiembrie 1904 au prezentat în sala teatrului „Cooperativa“ opereta „Liliacul“²⁵⁾, ca și compania de operetă „N. Leonard“, de sub conducerea celebrului tenor român, care întors din străinătate prezintă la Ploiești, în iulie-august 1925, operetele „Bayadera“, „Fire de artist“, „Contele de Luxemburg“, „Silvia“ și „Soțul fericit“²⁶⁾.

Pe lângă aceste turnee, care au contribuit la formarea unui gust artistic mai ridicat, artiștii locali au avut o contribuție însemnată în educația muzicală a ploieștenilor. Astfel, dintre manifestările muzicale oferite de artiști locali, menționăm concertul dat de violonistul Henri Kraus, diplomat al expoziției de teatru și muzică din Viena, la 24 martie 1905, cu concursul sopranei Armanda de Very, al lui Anton Gruber — concertist de citeră, Eugen Davidescu — flautist, laureat al Conservatorului din București și al pianistului Theodor Fuchs²⁷⁾.

Dezinteresul autorităților pentru educația muzicală a locuitorilor a luat sfârșit în clipa în care și-au dat seama că pasiunea muncitorilor ploieșteni

¹⁹⁾ „Lyra Română“, an. I, nr. 1, Buc., 2 decembrie 1879, p. 8.

²⁰⁾ Asociația corală „Asociabilitatea“ Ploiești, „Act constitutiv și statute“, 1929, p. 3.

²¹⁾ „Democratul“, an. XIV, nr. 659, 29 martie 1890.

²²⁾ Viorel Cosma, *Elena Drăgulescu-Stinghe la 80 de ani*, în „Magazin“, an. V, nr. 220, 23 decembrie 1961.

²³⁾ „Gazeta“, an. II, nr. 34, 24 octombrie 1904.

²⁴⁾ Viorel Cosma, loc. cit.

²⁵⁾ „Gazeta“, an. II nr. 38, 25 noiembrie 1904.

²⁶⁾ „Virtutea“, an. VII nr. 338, 11 iulie 1925, și 340, 25 iulie 1925.

²⁷⁾ „Prahova“, an. IX, nr. 122/905.

pentru muzică ar putea fi exploatată în sensul de a-i abate de la alte preocupări revoluționare“ care ar periclita „ordinea“ burgheză. Din această clipă atitudinea oficialităților față de manifestările muzicale a suferit o transformare radicală. Așa se face că, în anul 1905, autoritățile locale începuseră „să organizeze un cor vocal și instrumental compus din tineretul meserieș și industriaș al orașului. Viitorul consiliu comunal conservator vrea prin aceasta, să contribuie la educarea suflutească a tineretului nostru muncitor, distrăgându-l de la alte petreceri păgubitoare“²⁸). Se înțelege prea bine care erau acele „petreceri păgubitoare“ precum și interesul subit al consiliului comunal conservator pentru educația muzicală a tineretului muncitor, mai ales dacă ținem seama că, cu câțiva ani în urmă, tot autoritățile locale refuzaseră subvenția necesară întreținerii unei fanfare a orașului.

Renunțând la asemenea încurajări din partea autorităților comunale, un grup de 24 tineri ploieșteni, iubitori ai artei muzicale, reușesc la începutul anului 1906 să constituie trupa de operetă cunoscută sub numele de societatea „Lyra“. Printre cântăreții care formau trupa asociată de sub conducerea lui G. Raiciulescu se numără și Elena Raiciulescu, A. Baston, C. Petrescu, I. T. Dumitrescu, Florica Caiseanu, D. Sinescu, Eliza Finkelstein ș. a.²⁹). Aceștia prezintă pe scena „Cooperativa“, în tot cursul anului 1906 operetele „Voievodul țiganilor“, „Pericola“, „Vinzătorul de păsări“, „Mamzelle Nitouche“, „Vînt de primăvară“ etc.³⁰).

Succesul reprezentațiilor date de trupa „Lyra“, subliniat în atâtea rânduri de redactorii ziarelor locale, scotea în evidență insuficiența locurilor. „La un moment dat vînzarea biletelor a încetat din cauză că sala era ticsită de lume“³¹). La această afluență de public contribuiau în mare măsură, desigur și prețurile accesibile tuturor: „reprezentanții au avut mult succes și sperăm că grație prețurilor, foarte populare, publicul va încuraja această societate“³²).

Succesele trupei societății „Lyra“, ca și prețurile mici ale biletelor, nu erau pe placul autorităților comunale, care nu vedeau cu ochi buni această popularizare a spectacolelor de operetă, din care multe conțineau accente satirice la adresa stăpînirii. Neîncurajată și nesușinută, trupa societății „Lyra“ a fost nevoită ca după un an de succese recunoscute să-și înceteze activitatea, întărind astfel remarca unui redactor local, foarte justă pentru acele vremuri: „Minunata artă de a cînta e grea, pentru toți și în majoritatea cazurilor aduce cultivatorilor ei mai mult spini decît roze“³³).

Arătăm mai sus că soarta lăutarilor moderni era strîns legată de cea a localurilor din oraș, în care puteau fi înțilniți seară de seară, interpretînd cu aceeași măiestrie atît arii populare, cît și lucrări din repertoriul clasic. Astfel, prin 1907 erau cunoscute în Ploiești, grădina „Grivița“, „Turcu“, „Chivu Hornaru“ (de pe Tîrșor) sau „Grădina Tinerimii“ pentru orches-

²⁸ „Prahova“, an. IX, nr. 116, 18 februarie 1905.

²⁹ M. Sevastos, *Monografia orașului Ploiești*, Buc., f.a., p. 790.

³⁰ „Ploestii“, an. I, nr. 169, 16 februarie 1906; „Luptătorul“, an. I, nr. 5, 9 martie 1906; nr. 7, 23 martie 1906 și „Prahova“, an. X, nr. 199, 22 octombrie 1906.

³¹ „Luptătorul“, an. I, nr. 5, 9 martie 1906.

³² M. Sevastos, *op. cit.*

³³ „Luptătorul“, an. I, nr. 7 23 martie 1906.

trele lor. Cunoscută era și berăria „Moldavia“, unde concerta „banda“ lui Gheorghită, sau berăria „Edi“, unde cîntau lăutarii de sub conducerea lui Ilie³⁴⁾. Dar cel mai apreciat lăutar din oraș pe acea vreme era maistrul Angheluș, pe care cronicarul unui ziar local îl numea „Privighetoarea Ploieștiului“, scriind despre el că „nu e inimă să nu tresalte la auzul melodiiilor intonate de acest artist, geniu în minuirea naiului. Nu am greși nicidecum dacă am zice că Angheluș este regele naiului. Agilitatea cu care minuieste acest instrument a atras admirația nu numai a noastră /a/ romîni /lor/ ci și a orientului /occidentului/.

Astfel, cu ocazia concursului de la expoziția din Paris, din anul 1900, Angheluș a mișcat în așa măsură inimile francezilor, încît președintele republicii i-a conferit medalia „Coroana Franței“ în gradul de cavaler³⁵⁾.

Interesul ploieștenilor pentru muzică se manifestă și pe altă cale. Astfel, în presa locală apar unele studii teoretice privind „Psihologia și igiena vocii și cîntecului“³⁶⁾, în care se dau unele sfaturi practice.

În toamna anului 1907, un tânăr violonist, Edmond Pineles, premiant al Conservatorului din București, încercase constituirea unei orchestre simfonice. Entuziasmul exista, dar „... ar fi de dorit să întîlnească puțină atențiune și din partea autorităților noastre, spre a putea să-și ducă opera la bun sfîrșit și atunci orașul nostru ar avea și el un punct în succesul... orchestrei, nota un săptămînal local³⁷⁾.

Așteptările au fost desigur deșarte. „Puțina atențiune“ mult așteptată nu a venit, iar orchestra a fost nevoită să-și înceteze activitatea încă din fașă, din lipsa fondurilor.

Singura societate muzicală din oraș care rezistă totuși vitregiei vremurilor și mai ales autorităților locale, este societatea corală „Asociabilitatea“, înființată în 1888 care, la 23 septembrie 1907, își serba aniversarea a 19 ani de la înființare. Între timp, asociația și-a modificat titlatura în „Societate filarmonică“, desfășurînd o activitate destul de vie.

Începutul anului 1908 aduce cu sine înființarea unei noi societăți muzicale „Excelsior“³⁸⁾, care debutează cu un prim concert la 15 februarie, urmat la un scurt interval de un altul (5 aprilie), în sala teatrului „Cooperativa“³⁹⁾. Societatea numără un ansamblu format din 50 membrii orchestranți și 48 coriști, sub conducerea lui I. Ștefănescu, absolvent al Conservatorului din București.

Dar nici societatea muzicală „Excelsior“ nu rezistă oricărui sprijin din partea autorităților și este nevoită ca în același an, 1908, să-și înceteze activitatea, după ce arătase că poate da concerte în bune condiții atît în ce privește calitatea repertoriului, cît și a execuției.

Dintre concertele organizate la Ploiești trebuie menționate cel al lui Henri Kraus la 24 ianuarie 1909⁴⁰⁾, cel al lui Boris Koffer și Th. Fuchs,

³⁴⁾ „Depeșea Prahovei“, an. I, nr. 22, 2 iunie 1907.

³⁵⁾ „Biruința“, an. II, nr. 68, 9 august 1907.

³⁶⁾ Ibidem nr. 54, 3 mai 1907.

³⁷⁾ Ibidem, nr. 83, 13 noiembrie 1907.

³⁸⁾ Ibidem, an. III, nr. 92, 31 ianuarie 1908.

³⁹⁾ Ibidem, nr. 100, 23 martie 1908 ; 102, 10 aprilie 1908.

⁴⁰⁾ „Gazeta“ an. II, nr. 49/1909.

din 15 mai 1921⁴¹⁾, precum și concertul din 17 ianuarie 1922, dat cu concursul violonistului ceh Iosef Holub⁴²⁾.

Constituirea „Cercului tinerilor muzicanți“ din Ploiești, în toamna aceluiași an⁴³⁾, este un nou prilej de manifestări muzicale.

În același an ia ființă și cercul cultural-muzical „Răsunetul Prahovei“, cu un cor format din 35 persoane. Se vede că activitatea cercului era în plină dezvoltare de vreme ce din cotizații și beneficii, realizate din concerte, reușise ca la 21 iulie 1923 să aibă la Banca comercială română, sucursala Ploiești, un sold de 4.370 lei. Numărul membrilor cercului crește, astfel că la 20 aprilie 1924 avea 93 membri. Dar nu toți membrii cercului se achitau de obligațiile ce le reveneau prin statut. Astfel, din procesul verbal încheiat la 18 iunie 1924 de către comitetul cercului aflăm — că „o parte din membrii cercului nu frecventează cercul, nu plătește cotizațiile“...

Dar și pentru cercul cultural-muzical „Răsunetul Prahovei“ încep zile grele. Nimeni nu-l încurajează, nimeni nu-l sprijină, iar autoritățile creează piedici și greutăți. Față de această situație se ia o hotărâre care urma să scoată din impas, cel puțin pentru un timp oarecare, asociația. Prin procesul verbal din 26 aprilie 1925 adunarea generală hotărăște fuziunea cu cercul cultural „Armonia Prahovei“, înființat și el cu puțin timp în urmă⁴⁴⁾.

Cu acest prilej, la 5 iunie 1925, se hotărăște modificarea statutului cercului, iar pentru reorganizarea corului este numit ca dirijor I. Danielescu, profesor de muzică și laureat al Conservatorului din București. În expunerea de motive asupra modificării statutului cercului cultural-muzical „Răsunetul Prahovei“ se arată că împrejurările au impus a se face o nouă organizare acestui cerc, pe de o parte din cauza retragerii tacite și nemotivate a unei părți din membrii comitetului de conducere“..., iar pe de alta din pricina piedicilor puse de autorități.

Reorganizarea și modificările vechiului statut s-au aprobat și s-au votat în unanimitate de membrii comitetului de conducere în ședința din 23 octombrie 1925, în virtutea votului adunării generale din 5 iunie 1925⁴⁵⁾. Noul statut prevede că „prin reorganizare, numirea cea veche a Cercului cultural-muzical „Răsunetul Prahovei“ devine Cercul muzical „Freamătul Codrului“... reorganizat la 5 iunie 1925, de o grupare de oameni cu adevărată dragoste pentru muzică“⁴⁶⁾. Scopul cercului, așa cum reiese din statut, era să formeze și să dezvolte cultura muzicală a membrilor, să răspîndească și să afirme „muzica vocală românească“, să înființeze o bibliotecă de specialitate și să țină conferințe cu subiecte referitoare la muzică. Cercul era recunoscut ca persoană juridică și morală și avea sigiliul său, care reprezenta o harpă așezată pe un portativ, avînd în jur denumirea cercului respectiv.

⁴¹⁾ „Virtutea“, an. III, nr. 122, 21 mai 1921.

⁴²⁾ Ibidem, an. IV, nr. 156/1922.

⁴³⁾ Ibidem, nr. 191, 16 septembrie 1922.

⁴⁴⁾ Arh. St. Ploiești, Acte depuse de instituții și întreprinderi la instanțele judecătorești, pach. LXII/200—201.

⁴⁵⁾ Statutul cercului muzical „Freamătul codrului“, Ploiești, p. 18—19.

⁴⁶⁾ Ibidem, p. 3.

Între timp, tot în 1925, ia ființă o nouă societate corală-muzicală „Elegia“, al cărei maestru diriginte este numit I. Chr. Danielescu, fapt atestat de o singură foaie volantă ce se mai păstrează la Arhivele statului locale și din care reiese cine forma corul⁴⁷⁾.

Se pare că acesta este motivul pentru care comitetul de conducere al cercului „Freamătul Codrului“, în ședința din 11 decembrie 1925, în urma demiterii lui I. Danielescu „din calitatea de diriginte al corului muzical „Freamătul Codrului“ și din aceea de președinte al acestui cerc, a cooptat în locul său pe Ioan Croitoru... care a și luat efectiv conducerea corului și președinția cercului“⁴⁸⁾.

Cercul muzical „Freamătul Codrului“, în noua sa organizare, își avea sediul pe strada Anastase Panu după cum reiese dintr-o convocare a membrilor comitetului, iar audițiile le dădea în fosta sală a teatrului „Cooperativa“, cu o capacitate de 307 locuri la parter, 31 la balcon și 19 loji.

În ziua de 2 octombrie 1926 se dă o audiție muzicală, al cărei program nu ne este cunoscut. Se știe totuși că ea a avut loc deoarece Administrația financiară Prahova a eliberat recipisa nr. 46.732, din 1 noiembrie 1926, pentru suma de 2.750 lei, reprezentând taxa de spectacol la beneficiul realizat cu prilejul audiției⁴⁹⁾.

În ziua de 26 martie 1927 a avut loc o nouă audiție muzicală-festivă pentru comemorarea centenarului Ludwig van Beethoven. Se pare totuși că cercul nu se mai bucura de mare popularitate de vreme ce nici nu s-au vândut toate biletele, multe din ele păstrându-se și astăzi. La aceasta a contribuit, în mare măsură și faptul că prețurile fiind foarte ridicate (parter 30 lei, stal II 70 lei, stal I 100 lei, rezervat 120 lei, iar loja 500 lei), nu erau accesibile maselor largi din care se recrutau, în genere, iubitorii de muzică⁵⁰⁾.

De altfel aceasta a fost și ultima audiție oferită, deoarece cercul, nemaiputând face față greutăților, s-a autodizolvat.

Asociația corală „Asociabilitatea“, cu sediul tot în str. Anastase Panu, fondată în anul 1888, avînd drept scop „cultivarea muzicii în special a cîntului, precum și dezvoltarea vieții culturale și sociale a membrilor“⁵¹⁾ ei, a reușit să-și desfășoare activitatea cea mai îndelungată. În 1929 își tipărește actul constitutiv și statutul, votat în adunarea generală din 4 martie 1928. Așadar activitatea acestei asociații se întinde pe mai bine de patru decenii.

Perioada de fascizare a țării constituie un declin în toate ramurile activității culturale și deci și în aceea a artei muzicale. Activitatea muzicală a orașului Ploiești se resimte de racila naționalismului burghez, dus la extrem, iar bunele tradiții realiste ale unor înaintași încep să se năruie. De altfel, chiar subvențiile acordate de stat unor orchestre sau asociații muzicale nu reflectă, așa cum s-ar crede, interesul statului în promovarea

⁴⁷⁾ Arh. St. Ploiești, Acte depuse ... pach. LXII/200—201.

⁴⁸⁾ Statutul cercului ..., p. 19.

⁴⁹⁾ Arh. St. Ploiești, Acte depuse ..., pach. LXII/200—201.

⁵⁰⁾ Ibidem.

⁵¹⁾ Asociația corală „Asociabilitatea“ Ploiești, act constitutiv și statute, „Aurora“, 1929, p. 11.

artei muzicale, ci diverse interese personale ale cîrmuitoarelor. Elocvent în acest sens este și faptul că Ministerul Artelor este desființat sub guvernul Maniu, iar problemele de artă trecute în grija Ministerului Sănătății. Era și firesc deci ca viața muzicală să fie sugrumată de tentaculele afacerilor și politiciii societății burgheze, ale cărei autorități vegheau ca arta să nu devină cumva o armă în slujba maselor populare.

Abia în anii regimului de democrație populară viața muzicală a orașului Ploiești se bucură de atenția cuvenită. Manifestările muzicale ce au loc fac parte integrantă din revoluția culturală ce se desfășoară în prezent în țara noastră, prin grija partidului și cu sprijinul organelor locale ale puterii de stat.

Printre primele măsuri care oglindesc traducerea în fapt a grijii regimului nostru democrat-popular față de artă este și înființarea, în anul 1946, a orchestrei de muzică populară „Flacăra Prahovei” din Ploiești.

Înlocuirea vechii practici lăutărești, limitată, cu o activitate de înaltă măiestrie pe de o parte și ridicarea demnității de om a artistului popular, pe de alta, constituie jaloarele sub care se desfășoară astăzi arta muzicală în orașul petroliștilor. Sarcina orchestrei „Flacăra Prahovei” — răspîndirea muzicii populare în rîndul maselor largi de oameni ai muncii — a stat permanent în centrul activității acestei formații muzicale. Din activitatea ei menționăm doar turneul din 1957 făcut la Moscova, unde s-a bucurat de o frumoasă apreciere din partea spectatorilor sovietici.

În 1952 un grup de iubitori ai muzicii, sprijiniți de organele de partid și de stat, au pus bazele unui colectiv simfonic voluntar, care a constituit totodată nucleul în jurul căruia a luat ființă actuala Filarmonică de Stat din Ploiești.

Datorită entuziasmului cu care această orchestră a fost întîmpinată de ploieșteni și ținîndu-se seama de creșterea sa sub aspectul profesional, organele de stat au recunoscut-o la 1 aprilie 1955 drept instituție de stat, sub denumirea de orchestra simfonică „Ciprian Porumbescu” din Ploiești. De la această dată și pînă în 1960, cînd orchestra simfonică „Ciprian Porumbescu” s-a unit cu orchestra de muzică populară „Flacăra Prahovei”, constituind „Filarmonica de stat” din Ploiești, o statistică a manifestărilor muzicale⁵²⁾ desfășurate de orchestra simfonică, cum și a auditorilor, ne va ilustra interesul și pasiunea cu care au fost acestea întîmpinate de către ploieșteni :

Anul	Concerte	Auditori
1955	13	4.605
1956	15	5.749
1957	34	14.376
1958	38	11.928
1959	84	20.139

În cadrul Filarmonicii de stat din Ploiești funcționează astăzi, în afara celor două orchestre amintite, un cvartet de coarde și un cor, formații

⁵²⁾ *Anuarul statistic al regiunii Ploiești*, Buc., 1960, p. 160 .

care asigură realizarea unui repertoriu variat. Toate formațiile se străduiesc să contribuie la traducerea în viață a sarcinilor ce le revin în cadrul revoluției : culturale, printre care popularizarea muzicii și educarea muzicală a maselor largi populare.

DOCUMENTE

1.

Vistieria Țării Românești Nr. 11^a

Ocîrmuirii județului Prahova

Se trimite pe lingă aceasta alăturatele copii atingătoare de reclamația ce au făcut Vistieriei, Corporația lăutarilor din orașul Ploiești, ca să li se întocmească lor un staroste dintre dinșii.

Pentru care se scrie acei ocîrmuiri ca luînd îndeaproape băgare de seamă toate împrejurările ce cer jăluitarilor să facă scumpă cercetare cîți dintr-aceștia sînt domnești cîți au fețele particulare precum și dacă vreunii dintr-aceștia au primit patente sau nu și de cele ce va dovedi să raportuiască Vistieriei cu toată deslușirea ca să ia al doilea deslegare.

Marele Vistier
ss. Indescifrabil⁵³⁾

1832 decembrie 30

2.

Cinstitei Vistierii a Țării Românești
Plecată jalbă,

Cu toată supunerea aducem la cunoștința cinstitei vistierii și cu cea mai aproape plîngere ne rugăm ca să ia în băgare de seamă cele mai jos cuprinse adică fiindcă toate breslele atît din poliția Bucureștilor cît și de prin celelalte orașe s-au întocmit prin ocîrmuirile locale după punerea la cale a stăpînirii și starostiei prin care să păzească bunele orînduieli pre întemeierea iznafurilor și mulțumirea celor ce sînt legați de dînsule cu petrecere liniștită și numai noi iznaf lăutarilor din orașul Ploiești și pentru în parte-ne ca umii ce sîntem din osebit oraș spre cea de mai aproape îndes-tulare plîngere și cererea noastră am alergat către cinstita vistierie alături și înscrisă cerere a obștii noastre care luînd ca în băgare de seamă și găsire de cuviință să se facă punere la cele ce se va chibzui spre a noastră îndes-tulare cu liniștită petrecere pe vremea viitoare.

Pre plecați
Supuși lăutari din orașul Ploiești
Jud. Prahova⁵⁴⁾

⁵³⁾ Arh. St. Ploiești, Prefectura jud. Prahova, inv. 16/1833, f. 2

⁵⁴⁾ Ibidem, f. 3.

3.

Corporația lăutarilor din orașul
Ploiești

Socotindu-se de neapărată trebuință a să întocmi și la această breaslă bunele orînduiei prin Sfatul Obștii breslii noastre alcătuit este următoare:

1. Spre îndeplinirea îndatoririlor de stăpînire să fie un staroste și doi epitropi aleși de noi spre ocîrmuirea bunelor orînduiei și care mai jos se semnează.

2. Toți lăutarii ce vor găsi nunți să cînte să fie datori ca din suma banilor ce va tocmi să dea la cutia iznafului de la sută cinci lei.

3. Fiindcă unii din lăutari urmează viclenii de nu arată drept tocmeli pentru pricina cutii să fie dator ca tocmela să o facă prin știrea starostii și a epitropilor.

4. Banii ce se vor strînge în aceste cutii să se întrebuițeze pentru biserică și săraci și altele cuprinse în por. 7, 8, 9.

5. Toți lăutarii la pricina din județul ce (ar) avea să fie datori ca mai întîi să arate cu reclamație către staroste și cînd nu să va mulțumi, atunci să se arate și la mai înalte dregătorii.

6. Ori la ce nunți vor intra starosti sau epitropi în tocmelă cu neguțători sau boieri alt taciîm să nu fie slobod a intra în această tocmelă pînă mai întîi le va da de știre ca să ia răspuns de au săvîrșit lucrarea tocmelii sau nu și atunci or în ce chip le va face cunoscut ce urmează.

Acemenea și toți ailalți lăutari ce vor intra în tocmelă și nu le va da săvîrșire să dea de știre starostii ca să nu sloboază pă alții în tocmelă pînă nu se va da săvîrșire ca pontul acesta să rămîie tot în seama lor.

7. Stărostia să aibă ceaș, pentru pricini întîmplate și la trebuința îndeplinirii poruncilor stăpînirii carele să fie cu simbric.

8. Osebit de cutia cea mare cuprinsă în pont 2-lea să fie și altă cutie cu care să umble ceașul în fiecare miercuri pe la toți lăutarii ca să dea la cutie cite parale 3 care și acești bani să se întrebuițeze pentru sorbarea Vinerii mari ce o prăznuim și pentru unii din lăutarii ce vor muri și nu vor avea putere spre îngropăciune să se ajute din cutie.

9. Osebit de aceasta oricare din lăutari va muri și va rămînea n rasta sa fără vreo stare să i se dea din cutie pe fieșcare lună ajutor cite lei 5.

10. Orice ucenic va ieși meșter să dea la cutia iznafului lei 25 parale șase și banii se vor întrebuița tot în asemenea cheltuieli.

Toate acestea găsindu-se cu cale și de către stăpînire ca să se urmeze de către cei din poliția Bucureștilor puse în lucrare prin cinstita vornicie a poliției cerînd a se întocmi ori de către cinstitul sfat, sau prin ocîrmuirea orașului locuinței noastre a se păzi întocmai⁵⁵⁾.

⁵⁵⁾ Ibidem, f. 4

4.

Lista de numărul și numele lăutarilor dintr-acest oraș Ploiești 1833 iunie 5

Nr.	Numele lor	Numele stăpînilor lor
1	Dima Lăutarul sin Tudorache	— al mănăstirii „Mărginenilor
2	Stan Muscalagiu sin Dumitru Gîndea	“
3	Nicolaie Lăutaru	“
4	George Muscalagiu sin Nicolae	“
5	Zanfir Cobzaru sin Negoită	“
6	Dima Cobzaru sin Zanfir	“
7	Nițu Cobzaru sin Tudorache	“
8	Stefi Lăutaru sin Tincu	“
9	Mihai Lăutaru sin Cocea	“
10	Stan Lăutaru sin Mușat	“
11	Dobrin Lăutaru sin Negoită	“
12	Nițu Cobzaru sin Rad	“
13	Marin Lăutaru sin Dincă	“
14	Nuță Lăutaru	“
15	Constantin Lăutarul sin Cercel	“
16	Petre Cobzarul sin Toma	“
17	Drăgan Lăutarul sin Vasile	“
18	Dumitru Muscalagiu sin Dobrin	“
19	Nicolae Lăutarul sin Dobrin	“
20	Ioniță Cobzarul sin Vlad	“
21	Stan Lăutarul	“
22	Ioniță Cobzarul sin Birlează	“
23	Ianache Lăutarul	“
24	Hristache Cobzarul sin Petre	“
25	Dinul Lăutarul sin Constantin	“
26	Ioniță Cobzarul sin Ciocea	“
27	Vasile Cobzarul Movilă	— al dumnealui stolnicul Cătuneanu
28	Nistor Lăutarul	“
29	Bineață Cobzarul	al dumnealui hatm, Niță Filipescu
30	Radu Lăutaru brat Bineață	“
31	Goare Lăutaru	al mănăstirii Glavaciocul
	Peste tot treizeci și unu ⁵⁶⁾ .	

5.

Vistieria Țării Românești
Nr. 75

Ocîrmuirii județului Prahova

S-au văzut de către Vistierie cuprinderea raportului acei ocîrmuiri de supt nr. 33 cu alăturata listă de numele lăutarilor ce s-a afla hălăduind în orașu Ploiești și voiesc a li se întocmi un staroste.

La care să răspunde că într-alt chip nu pot avea staroste. Dacă vor închipui o corporație deosebită prin luare dă atent, însă fără plată de vreme ce ei nu sînt ai statului, ci ai fiște lor particulari.

Marele Vistier
ss. Indescifrabil ⁵⁷⁾

⁵⁶⁾ Ibidem, f. 7

⁵⁷⁾ Ibidem, f. 9

6.

Lista patentarilor ce fac parte din corporația de lăutari din
Ploiești
Clasa V dajnici

Nr. patentarilor	Numele și prenumele	Locul locuinței
3254	Dima Zanfîr	mah. Sf. Voevozi
55	Tudor Răducanu	"
56	Costandin Cercel	"
57	Nică Niță Moldoveanu	"
58	George Nicolae	"
59	Tudor Panait	"
60	Nițu Tudorache	"
61	Ghorghe Tudorache	mah. Sf. Voevozi
62	Drăgan Vasile	"
63	Mihai Tudorache	"
64	Petre Coman	"
65	Nicolae Dobrin	"
66	Dumitru Dobrin	"
67	Dumitru Soare	mah. Sf. Vineri
68	Constantin George	mah. Sf. Voevozi
69	Dobrică Marinică	mah. Sf. Împărați
70	Vasile Ioniță	mah. Sf. Împărați
71	Ion Drăgan	"
72	Nicolae Ion	"
73	Panait Vasile	"
74	Minea Drăgan	"
75	Ioniță Toma	"
76	Iancu Toma	"
77	Ghiță Filii	"
78	Dumitrache Filii	mah. Sf. Vineri
79	Dinu Filii	"
80	Andrei Filii	"
81	George Preda	"
82	Răducan Gligore	"
83	Ioniță Costandin	"
84	Stoica Croitoru	"
85	Mihai Răducanu	"
86	Vasile sin Marinică	mah. Sf. Împărați
87	Dumitru George	mah. Sf. Voevozi
88	Păun Andronache	"
89	Dinu Liță	"
90	Marin zet Liță sau Lițoiu	"
91	Nicolae George	"
92	Toader Kiriță	"
93	Stoica George Moldoveanu	"
94	Costandin Radu	"
95	Soare Stoica	"
96	Ghiță Păun Cobzaru	"
97	Niță Carabulea	"
98	Dumitru Ștefan	"
99	Dan Constantin	"
300	Ion George brat Moldoveanu	"
1	Ioniță Anton	"
3302	Ioniță Filii	mah. Sf. Vineri ⁵⁸⁾

⁵⁸⁾ Arh. St. Ploiești, Prefectura Jud. Prahova, inv. 153/1854.

7.

Inreg. la nr. 750
1873 ianuarie 21

Domnilor membri și domnule primar,

Noi subscrișii muzicanți romîni din acest oraș care sîntem eliberați din armata noastră romînă, venim înaintea domniilor voastre cu toți în baza înaltului decret nr. ... publicat în monitorul oficial nr. ... din anul 1868, a vă ruga să binevoiți a aproba ca subvențiunea ce este prevăzută în bugetul onor primării ce dv. administrați să ni se ofere nouă ca unii ce facem serviciul de trei luni de zile ca muzicanți alăturați pe lîngă Compania de pompieri acestui oraș și care ne obligăm a face tot ce dv. admiteți ca condițiuni contractate adică :

1. a fi în număr de 19 banda compusă,
2. a fi cu toți uniformați cu de la noi, întocmai ca soldații companiei pompierilor.
3. a fi cu toții încazarmați
4. a face serviciul chiar de pompieri la cazuri de incendii, ca ajutoare peste completul companiei de pompieri.

5. a face orice serviciuri ordonate de comună, adică :

a) a cînta de 3 ori pe săptămînă la grădina comunii precum și în piețele publice.

b) a cînta la toate solemnitățile ce se vor face pe la zile onomastice ale familiei domnitoare, precum și la primirile înaltelor persoane, fără ca comuna să dea măcar vreo para, decît numai simpla subvențiune.

Și cu această ocaziune credem d-lor membri și d-le primar că noi ca unii ce am servit armatei noastre romîne un timp de 10 ani sau 12 ani unde ne-am pierdut viitorul și tinerețea noastră avînd în vedere chiar grelele noastre cheltuieli ce le suportăm cu familiile noastre împresurați de cîte 4 sau 5 copii, unul ce avem și care nu avem nici o altă speranță decît a vă ruga pe dv să binevoiți a ordona prin puterea ce v-a încredințat întregul oraș să faceți a fi numai noi admiși ca muzicanți ai comunii pe considerentele de mai sus și mai cu osebire că noi am și dat probă că voim a face acest serviciu comunii noastre fără a ne fi dată subvențiunea și cu toate astea tot serviciul nostru l-am efectuat în bună liniște fără ca pe comună să o supărăm întru nimic.

Terminăm dar cu aceasta fiind cu toți convinși că onoarea întregului consiliu va decide tot ce va crede că va fi și pentru noi o bucată de pîine dată în mîinile copiilor noștri ce-nalță rugăciuni în toate zilele către D-zeu a ne întări forțele spre a ne putea duce să facem serviciul comunii noastre spre a le putea duce hrana în fiecare zi.

Primiți vă rog d-lor consilieri și d-le primar încredințarea prea osebitei noastre considerațiuni și respectul ce vă conservăm.

Capel Maister C. Manolu

Muzicanți : Avram Dumitru

- Ioniță Tănase

Toma Bunescu

Oprea Preda

George Marinescu

Minea Ene

Nicolai Petrea

Silivestru Alexu ⁵⁹⁾

Vasile Raicu

Gheorghe Marinescu

Nicolae Pascu

Toma Georgescu

Ioniță Stanovici

Iosef Criș

Carl Ioachim

⁵⁹⁾ Arh. St. Ploiești, Primăria municipiului Ploiești, inv. 1/1873.

DIN EXPERIENȚA ARHIVISTICII SOVIETICE

IN SCHIMB DE EXPERIENȚĂ LA ARHIVELE STATULUI DIN U.R.S.S.

P. MATEI

În vederea îmbunătățirii continue a activității arhivistice din țara noastră, pentru legarea mai strânsă a acesteia de sarcinile desăvârșirii construcției socialiste, o delegație de arhiviști români a studiat, timp de 30 de zile, experiența arhivisticii sovietice, în care timp s-au efectuat și o serie de cercetări pentru depistarea materialelor documentare privitoare la istoria țării noastre, în scopul completării Fondului arhivistic de stat al R.P.R.

Problemele principale care au stat în atenția delegației au fost: organizarea muncii arhivistice în U.R.S.S. în etapa actuală, conducerea organizatorică, metodică și controlul acestei activități, ca și alte probleme arhivistice (completarea, prelucrarea tehnico-științifică, folosirea, publicarea, restaurarea materialelor documentare etc.).

Arhivele statului din U.R.S.S. administrează Fondul arhivistic de stat al U.R.S.S., creat în anul 1918 prin decretul lui V. I. Lenin. În etapa actuală munca arhivistică se desfășoară pe baza legii despre Fondul arhivistic de stat din 1958 („Probleme de arhivistică“ nr. 1/1959) și a legii din 28 iulie 1961 („Probleme de arhivistică“, nr. 3/1961).

Organul principal de organizare și conducere a întregii activități arhivistice din U.R.S.S. este Direcția generală a arhivelor statului de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., având în subordine următoarele unități:

- 9 arhive centrale;
- arhive republicane, de ținut, regionale;
- arhive raionale și orașenești;
- Laboratorul central de cercetări științifice;
- Atelierul central de restaurare;
- Laboratorul de microfilme din Moscova;
- Laboratorul de restaurare și microfilmare din Leningrad.

Direcția generală a arhivelor statului de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. este compusă din 7 servicii principale și 4 servicii ajutătoare, având în sistemul său laboratoarele amintite și redacția revistei „Probleme de arhivistică“.

Serviciile principale sînt următoarele:

- Serviciul organizare și metodică cu Comisia metodică și Cabinetul metodic;

- Serviciul completare, expertiză și evidența fondurilor arhivistice;
- Serviciul folosire științifică și informare, cu biblioteca documentară științifică a Direcției generale;
- Serviciul de publicare științifică, cu Comisia de redactare a publicațiilor;
- Serviciul de publicare științifică a izvoarelor documentare ale epocii sovietice;
- Serviciul arhivelor departamentale și creării actelor, cu două comisii interdepartamentale pentru arhivele tehnice și pentru crearea actelor;
- Serviciul relațiilor externe.

În cadrul Direcției generale funcționează în mod independent Comisia centrală de expertiză și control și Consiliul științific de pe lângă directorul general.

Serviciile ajutătoare sînt:

- Serviciul secretariat;
- Serviciul personal;
- Serviciul plan-finanțe;
- Serviciul administrativ.

Pe lângă acestea mai funcționează un birou care se ocupă cu îngrijirea localului direcției și alte treburi gospodărești.

În Direcția generală a arhivelor statului lucrează în serviciile principale arhiviști, toți avînd studii superioare și un număr de persoane în serviciile ajutătoare.

Direcția generală a arhivelor statului își desfășoară întreaga activitate pe baza legislației amintite. O mare importanță în pregătirea legii din 28 iulie 1961 a avut-o consultarea îndelungată a Arhivelor statului cu toate arhivele republicane, de ținut etc. și cu arhivele de la instituții. Legea respectivă cuprinde o serie de situații și sarcini noi pentru Arhivele statului față de trecut, reflectînd noile condiții de dezvoltare a societății sovietice.

Astfel, fondurile arhivistice nu se mai predau de la o republică la alta decît cu aprobarea Consiliului de Miniștri al republicii respective; funcțiile de inspecție ale Direcției generale s-au restrîns; s-a lărgit activitatea de control a fiecărei unități a Arhivelor statului la instituțiile creatoare de materiale documentare; se acordă o deosebită atenție creării documentelor în procesul desfășurării activității instituțiilor în vederea introducerii unui sistem unic (formarea documentului, registratura, clasificarea documentelor și formarea dosarelor). De asemenea, se acordă o atenție deosebită prelucrării problemelor teoretice ale activității arhivistice, s-au produs o serie de schimbări în formularea principiilor completării și expertizei, se acordă o mai mare atenție microfotocopierii materialelor documentare, s-au stabilit categoriile de documente care se preiau și care nu de la instituții de către Arhivele statului etc.

Toate aceste îmbunătățiri și modificări în legislația sovietică privitoare la Arhivele statului contribuie la o mai bună organizare a muncii de arhivă în general, apropie arhivistica de sarcinile construcției desfășurate a comunismului în U.R.S.S. și dau posibilitate arhiviștilor să organizeze în mai bune condițiuni folosirea multilaterală a materialelor docu-

mentare din Arhivele statului și instituții în scopuri politice, științifice și practice.

Pe linia conducerii organizatorice și metodice a muncii arhivistice în U.R.S.S., Direcția generală a arhivelor statului, prin organele de resort, au sarcina elaborării planurilor de perspectivă ale muncii arhivistice, studierii practicii arhivistice și prelucrării problemelor teoretice, alcătuirii instrucțiunilor arhivistice în diferite probleme. O mare importanță pentru munca de viitor din acest punct de vedere o vor avea „Normele unice” ale muncii de arhivă, în care vor fi cuprinse toate situațiile de bază referitoare la ordonarea, inventarierea, expertizarea, completarea, evidența, folosirea și publicarea materialelor documentare din depozitele Arhivelor statului.

În aceste norme nu vor fi cuprinse sarcinile arhivelor de la instituții și prelucrarea arhivelor tehnice și a arhivelor fono-foto-cinematografice.

Scopul „Normelor unice” constă în lichidarea repetărilor și contradicțiilor din vechile instrucțiuni, lărgirea posibilităților fiecărui arhivist, fiecărei unități a Arhivelor statului de a munci creator. Pe baza indicațiilor generale din aceste norme, fiecare arhivist va putea rezolva local problemele muncii sale în concordanță cu condițiile existente. Prin aceasta se simplifică în mod serios darea în folosire a unor materiale. Se acordă, de asemenea, mai multă inițiativă organelor locale ale Arhivelor statului etc.

În anul 1962 vor fi date la tipar „Norme unice” asemănătoare și pentru munca de arhivă la instituțiile creatoare, al căror scop principal constă în uniformizarea sistemului de creare a actelor și de arhivare a acestora. De asemenea, prin aceste norme se va uniformiza sistemul organizării arhivelor la instituții, folosirea materialelor documentare care sînt în păstrarea acestora, munca Comisiilor de expertiză ale instituțiilor etc.

Direcția generală a arhivelor statului se ocupă în mod special, în momentul de față, de prelucrarea unor noi metode de lucru în problema completării și expertizei, a folosirii arhivelor fono-foto-cinematografice și a microfotocopierii materialelor documentare pentru folosire și formarea fondului de asigurare.

O lucrare importantă, în curs de elaborare, este dicționarul terminologiei arhivistice, care va constitui o lucrare enciclopedică despre arhive. În această lucrare se va include explicarea tuturor termenilor arhivistici, de la începutul activității arhivistice în Rusia și pînă în prezent. Tot aici se va include explicarea denumirii documentelor din cele mai vechi timpuri și pînă în prezent.

Direcția generală a arhivelor statului, prin organele sale de resort, verifică și aprobă toate instrucțiunile metodice referitoare la munca arhivistică, inclusiv problemele de construcție, restaurare, arhiveconomie etc. De asemenea, ea are sarcina de a se preocupa de munca metodică-științifică în arhivele centrale, de a asigura conducerea științifico-metodică și organizatorică în aceste arhive prin conferințe, lecții, seminarii, control. Direcția generală verifică manualele de arhivistică, planurile și programele institutului istorico-arhivistic din Moscova, face propuneri pentru îmbunătățirea rețelei arhivistice.

O sarcină importantă a Direcției generale constă în verificarea planurilor de muncă și dărilor de seamă ale Arhivelor centrale, serviciilor etc ,

asigurînd prin aceasta unitatea muncii arhivistice pe întreg teritoriul U.R.S.S.

Pe linia muncii metodic-organizatorice, Direcția generală se preocupă de generalizarea experienței înaintate în arhivistică, forma principală constituind-o rapoartele pe probleme. De ex., pentru îmbunătățirea instrucțiunilor metodice și a altor norme privind munca de arhivă la instituții s-a întocmit un raport general asupra acestei activități în decursul ultimilor 5 ani, scoțîndu-se în evidență părțile pozitive și lipsurile pentru a se putea trece la îmbunătățirea ei în continuare.

Direcția generală controlează pe linia muncii metodic-organizatorice păstrarea materialelor documentare la instituții, punînd pe prim plan micro-fotocopiarea acestor materiale, ca și a celor păstrate în depozitele Arhivelor statului. Direcția generală coordonează munca serviciilor din structura sa, aduce la cunoștința tuturor serviciilor experiența pozitivă a fiecărui serviciu în parte. De asemenea, se preocupă de organizarea și pregătirea conferințelor și consfătuirilor științifice ale arhiviștilor pe întreaga Uniune Sovietică, verificînd referatele alcătuite, programele acestora etc. La aceste conferințe se pregătesc unele seminarii, ca cel despre problema creării actelor care a avut loc la Tașkent în anul 1961.

Direcția generală a arhivelor statului se îngrijește pe linia metodic-organizatorică de evidența activității duse de către fiecare Arhivă de Stat din U.R.S.S., această evidență ținîndu-se anual. Evidența muncii fiecărei Arhive de stat are ca scop cunoașterea curentă a întregii activități arhivistice care se desfășoară pe întreg teritoriul U.R.S.S., ca și schimbările survenite în activitatea fiecărei Arhive de stat în anul respectiv.

Principalul instrument al acestei activități îl constituie pașaportul Arhivei de stat, în care, într-un mod simplu însă concis, se dau date despre clădiri, cantitatea materialului documentar, aparatul de informare științifică în arhive și cadre. În general întreaga documentare privitoare la munca de arhivă din U.R.S.S., se face pe linia metodic-organizatorică.

Anual, Direcția generală a arhivelor statului își întocmește planul de muncă și darea de seamă asupra activității depuse. De asemenea, se întocmește un plan de perspectivă axat pe sarcinile care revin Arhivelor statului din documentele de partid și de stat.

Un rol important în desfășurarea activității metodic-organizatorice în Arhivele de stat și arhivele departamentale îl au Comisia metodică și Cabinetul metodic. Comisia metodică este un organ consultativ pe lângă Serviciul de organizare și metodică.

În componența Comisiei metodice intră arhiviști cu experiență în muncă de la serviciile centrale și din cadrul Arhivelor centrale și de la instituții (Academia de Științe, Biblioteca V. I. Lenin etc.).

Comisia metodică examinează și discută instrucțiunile metodice pregătite în cadrul Direcției generale, problemele metodice ridicate de către Arhivele centrale, de arhivele marilor instituții, de serviciile centrale, ca și de catedrele de arhivistică de la Institutul istorico-arhivistic. De ex., la data efectuării vizitei respective erau în curs de elaborare instrucțiunile de folosire a materialelor fono-foto-cinematografice. Aceste instrucțiuni, multiplicat, se vor trimite Arhivelor statului din republicile unionale, ser-

viciilor Arhivelor statului, instituțiilor interesate, care le vor studia timp de o lună și vor trimite observațiile Direcției generale a arhivelor statului. Instrucțiunile împreună cu observațiile primite se vor discuta în Comisia metodică după care se vor definitiva de organele de resort. După definitivare, instrucțiunile vor fi aprobate de către conducerea Direcției generale.

Comisia metodică se convoacă or de câte ori este nevoie; de ex., în anul 1960 aceasta a avut 18 ședințe pentru discutarea „Normelor unice” ale muncii arhivistice.

Pentru îndrumarea metodică-organizatorică a muncii arhivistice, în cadrul Direcției generale și al Arhivelor centrale funcționează câte un Cabinet metodic.

Cabinetul metodic existent în cadrul Direcției generale are în păstrare și dă în folosirea arhiviștilor, cercetătorilor și studenților toate instrucțiunile metodice — dactilografiate, litografiate sau publicate — care se referă la munca în Arhivele statului sau în alte arhive din țară și străinătate. În general Cabinetul metodic deține cca. 2.600 materiale metodice referitoare la istoria arhivelor, teoria și practica arhivistică, arhivele speciale, arhivotehnie, arhiveconomie etc.; pentru toate acestea există un fișier tematic în care sînt cuprinse pe lingă materialele arătate și alte lucrări referitoare la munca de arhivă ce se păstrează în biblioteci (ale arhivelor sau de stat).

Fișierul tematic este alcătuit conform unui clasificator, ceea ce ușurează orientarea solicitanților în studierea oricărei probleme de arhivistică.

Lista materialelor metodice se publică în mod periodic în revistă și acestea pot fi cerute de orice unitate de arhivă sau de orice arhivă de instituție. Ele se trimit solicitanților în mod gratuit, iar în cazul cînd nu există o rezervă de material metodic se trimit microfilme sau fotocopii.

La Cabinetul metodic se desfășoară consfăturile serviciilor, lucrările Comisiei metodice, consultațiile pentru lucrătorii de arhivă de la instituții. De asemenea, la Cabinetul metodic se dau consultații pe tema respectivă cercetătorilor din sala de studii asupra materialelor documentare ce se găsesc în Arhivele din întreaga Uniune Sovietică.

Direcția generală a arhivelor statului din U.R.S.S. își desfășoară întreaga activitate de îndrumare și control a muncii de arhivă în Arhivele statului în cadrul activității metodică-organizatorice. Aceasta, deoarece nu se poate rupe îndrumarea și controlul realizării sarcinilor de întocmirea planurilor de muncă și a dărilor de seamă de către Arhivele statului, lucrări care se fac tocmai pe linia metodică-organizatorică. În al doilea rînd, toate îndrumările metodice asupra muncii pe parcurs se dau tot pe linia metodică-organizatorică, iar controlul îndeplinirii indicațiilor respective se poate face numai din acest punct de vedere.

Inspectarea activității Arhivelor centrale, a laboratoarelor, a arhivelor unionale, de ținut etc., se face de către un colectiv compus din reprezentanți ai serviciilor centrale ale Direcției generale. Inspecția se desfășoară conform planurilor de muncă anuale, într-un an controlîndu-se cîteva arhive unionale și cîteva arhive centrale.

Înainte de efectuarea controlului respectiv se cere fiecărui serviciu central din Direcția generală problemele care îl interesează, pe baza cărora,

în mod selectiv, se alcătuieste un plan de inspecție. După discutarea lui, planul este aprobat de către conducerea Direcției generale. Termenul de control este între 8—14 zile. Inspecția se anunță organului de arhivă inspectat cel puțin cu 1 săptămână înainte, pentru a pregăti toată documentația necesară.

Principalele probleme care se urmăresc în timpul controlului sînt organizarea muncii și completarea, expertiza și evidența materialelor documentare păstrate în arhiva respectivă.

O metodă justă de aplicare în practică a rezultatelor controlului o constituie faptul că materialul alcătuit de către colectivul de control se discută cu toți arhiviștii unității controlate. De asemenea, se obișnuiește ca în colectivul care controlează o unitate de arhivă să fie inclus și șeful de arhivă al republicii învecinate, aceasta constituind un util schimb de experiență între două unități de arhivă.

Una din principalele sarcini care au stat permanent în fața muncii arhivistice în U.R.S.S., a fost problema completării, evidenței și expertizei valorii materialelor documentare care formează Fondul arhivistic de stat.

În această privință arhiviștii sovietici au acordat o atenție deosebită preluării materialelor documentare de la instituții și întreprinderi, organizării fondurilor după principiul istorismului și al integrității lor, repartizării judicioase a fondurilor pe depozite ținîndu-se seama de regiunile istorice în care a funcționat creatorul de fond, de raza de activitate a acestuia, ca și problemei evidenței materialelor intrate în depozitele Arhivelor statului și a celor care vor intra în viitor. De asemenea, s-a acordat o atenție deosebită descongestionării depozitelor de arhivă de materialele nefolositoare, ducîndu-se în acest sens o muncă susținută de separarea materialelor documentare cu caracter de păstrare permanent de cele cu caracter de păstrare temporar și care periodic, la împlinirea termenelor de păstrare, se distrug.

Socotîndu-se depășit modul de completare folosit în trecut, în momentul de față s-a trecut la preluarea arhivelor celor mai importante instituții și întreprinderi, ale organelor puterii de stat, etc., arhivele instituțiilor mărunde și fără importanță rămîinînd la creator pînă la împlinirea termenului de păstrare după care se dau la retopit. S-a combătut ideea greșită că orice arhivă, de la orice instituție, are importanță științifică (magazine, frizerii etc.). Aceste lipsuri s-au datorat slabei prelucrări a teoriei completării Fondului arhivistic de stat.

În prezent, Arhivele statului elimină din depozitele proprii materialele neimportante și nefolositoare, creîndu-se spațiul necesar materialelor documentare de la instituțiile importante. De asemenea, în toate republicile, ținuturile, regiunile, raioanele din U.R.S.S., se construiesc localuri speciale pentru arhive, creîndu-se astfel baza materială necesară pentru concentrarea materialelor documentare în depozitele Arhivelor statului.

S-a demonstrat în ultimul timp că materialele documentare ale verigii inferioare a aparatului de stat și a instituțiilor economice centrale nu prezintă importanță științifică și prin urmare nu vor fi păstrate în depozitele Arhivelor statului. Aceasta, în special pentru materialele acelor instituții inferioare a căror activitate se reflectă în arhiva organelor superioare. Cu

toate acestea, s-a stabilit că toate materialele documentare care reflectă procesul industrializării socialiste a U.R.S.S., procesul transformării socialiste a agriculturii, al revoluției culturale, ca și al socializării micilor producători în perioada de trecere de la capitalism la socialism se păstrează în mod permanent în depozitele Arhivelor statului, indiferent de creator.

S-a considerat că în general problema completării trebuie studiată de la caz la caz și de la perioadă istorică la perioadă istorică. De exemplu, nu se va distruge nici un fel de material documentar din perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei, indiferent de creatorul lui. Pentru a pune în practică acest principiu, Direcția generală a arhivelor statului a trasat ca sarcină studierea problemei completării atât arhivelor centrale cât și celor locale, de stat. După studierea în decurs de peste un an în aceste arhive, problema a fost pusă în discuția Consiliului științific al Direcției generale, a cărei hotărâre a fost aprobată de către conducerea Direcției generale.

Pentru îndeplinirea acestei hotărâri s-a alcătuit o listă tip cuprinzând instituțiile ale căror materiale documentare se vor prelua sau nu de către Arhivele statului. În general instituțiile au fost împărțite în patru categorii și anume:

1. Instituții importante ale căror materiale se preiau imediat după trecerea termenului de păstrare și care fac parte integrantă din Fondul arhivistic de stat;

2. Instituții ale căror materiale nu se preiau imediat după trecerea termenelor de păstrare, ci numai în măsura creării spațiului de depozitare la Arhivele Statului;

3. Instituții ale căror materiale se preiau de la caz la caz, studiindu-se dacă aceste materiale nu se reflectă în arhiva organelor superioare;

4. Instituții ale căror materiale nu se preiau de loc de către Arhivele statului, ci se predau pentru distrugere de către instituția respectivă după ce și-au pierdut însemnătatea practică.

Conform acestei liste tip, fiecare arhivă centrală de stat, republicană, de ținut, regională etc., și-a alcătuit listele instituțiilor, ținând seama de cele patru categorii și de indicațiile metodice trimise de către Direcția generală cu privire la punerea în practică a problemei completării. Indicațiile metodice cuprind o parte teoretică și o parte practică pentru a nu se da naștere la confuzii în aplicarea listelor tip.

Direcția generală a arhivelor statului și unitățile sale se ocupă, pe linia completării, evidenței și expertizei valorii materialelor documentare de rezolvare în bune condițiuni a problemei delimitării fondurilor (fondare). Conform principiilor de bază ale arhivisticii sovietice, fondurile, îndată după preluare, se repartizează pe depozite în limitele epocii istorice în care au fost create. La baza împărțirii fondurilor pe epoci istorice stă învățătura marxist-leninistă despre modul de producție și în special despre formele de proprietate caracteristice acestora. Conform acestor principii, materialele documentare se împart pe cele două mari epoci istorice: orinduirea bazată pe proprietatea privată și exploatarea omului de către om — feudalism și capitalism — și orinduirea bazată pe proprietatea obștească — socialismul. Datorită acestui lucru, depozitele de arhivă din U.R.S.S. se împart în principal în două mari categorii. În primul rînd au fost orga-

nizate depozite care păstrează materiale documentare din cele mai vechi timpuri pînă la 1917 și în al doilea rînd depozite în care se păstrează materialele documentare ale epocii sovietice.

În ceea ce privește fondul propriu, acesta are ca limite conținutul pe care-l reflectă și nu datele care se găsesc în diferite acte ale instituției creatoare a fondului, deoarece au existat multe cazuri cînd instituția, avînd aceeași denumire, a funcționat cu un conținut complet schimbat. De ex., în țara noastră primăriile și prefecturile au mai funcționat pînă în 1949 sub vechea denumire, deși conducerea lor trecuse în mîinile puterii populare cu mulți ani înainte. Ar fi greșit să se considere fondul primăriei închis în 1949, cînd de fapt el se termină la o dată apropiată de după 23 August 1944. Prin urmare, primăria se va fonda la orînduirea capitalistă și feudală de la înființare și pînă la data cînd au suvernit schimbări structurale în funcționarea ei, perioada următoare formînd alt fond în cadrul orînduirii democrat-populare. Același lucru se va avea în vedere și la fondarea arhivelor fabricilor, care deși au fost naționalizate în 1948 au suferit transformări revoluționare în structura lor unele chiar o dată cu 23 August 1944, cînd patronii au fugit, iar muncitorii au luat conducerea întreprinderii.

În general, organizarea pe fonduri a materialelor documentare va avea la bază principiul istorismului, adică se va ține seama, în primul rînd, în rezolvarea acestei probleme, de transformările structurale în activitatea instituțiilor și întreprinderilor și nu de actele formale ale înființării sau desființării acestora.

În al doilea rînd, fondurile de arhivă se păstrează pe teritoriul acelor regiuni a căror activitate este reflectată în materialul documentar respectiv. De exemplu, dacă în Bielorusia există fonduri sau se achiziționează materiale referitoare la regiunea Moscova și invers, toate aceste materiale documentare se vor trimite spre păstrare aceluși depozit în raza căruia se află regiunea istorică respectivă. Dacă la Serviciul regional Cluj vor exista materiale documentare referitoare la Moldova sau se vor achiziționa asemenea materiale, ele trebuie, conform acestui principiu, trimise Arhivelor statului Iași. În cazul în care o instituție a creat acte pentru mai multe regiuni istorice (București pentru Craiova și Iași), aceste materiale se vor păstra în orașul în care a funcționat instituția (București), iar la celelalte depozite (Craiova și Iași) se vor trimite microfilme după materialele care interesează regiunea respectivă. În U.R.S.S., avînd în vedere organizarea Arhivelor centrale pe probleme, toate materialele documentare referitoare la aceeași problemă au fost concentrate într-un singur loc. De exemplu, toate actele privitoare la activitatea literară și artistică din Rusia și U.R.S.S. au fost concentrate în Arhiva centrală de stat pentru literatură și artă; toate materialele fono-foto-cinematografice au fost concentrate la Arhiva centrală de stat fono-foto-cinematografică etc.

Completarea depozitelor Arhivelor statului din U.R.S.S. se mai efectuează pe baza materialelor documentare de la biblioteci și muzee, culte, persoane particulare etc. Astfel, în ceea ce privește materialele documentare aflate la muzee și biblioteci s-a realizat pînă în prezent o cartotecă centrală în care fișele respective conțin: numele muzeului sau bibliotecii, fondul sau

documentele respective, numărul unităților de păstrare și conținutul pe scurt al documentelor. Pe baza acestei cartoteci și a inventarelor, care se alcătuiesc în prezent de fiecare muzeu și bibliotecă pentru materialele deținute, se studiază problema ce anume materiale se vor prelua și cărei arhive vor fi repartizate. De exemplu, materialele deținute de bibliotecile din sistemul Ministerului Culturii, și care reflectă activitatea unor instituții centrale, vor fi preluate, pe baza studiului efectuat, în anul 1962. În ceea ce privește fondurile personale de la muzee și biblioteci sau din alte depozite, deoarece pînă în prezent nu s-a rezolvat problema preluării lor totale de către Arhive, s-a trecut la alcătuirea unor cataloage centrale în care sînt cuprinse indicații asupra tuturor documentelor referitoare la fondul respectiv și la locul de păstrare. Aceasta pentru a da posibilitate cercetătorilor să studieze amănunțit orice problemă referitoare la activitatea unei personalități.

Emisiunile de mărci, originalele și matrițele intră în păstrarea Arhivelor statului, făcînd parte integrantă din Fondul arhivistic de stat.

Materialele documentare, create de cultele religioase din cele mai vechi timpuri și pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, au fost preluate în totalitate de Arhivele statului. Avînd în vedere că după 1917 biserica s-a despărțit de stat, Arhivele statului nu mai controlează și nu mai se ocupă de Arhivele cultelor religioase. Aceste materiale documentare se află în grija organelor care au legătură cu cultele religioase.

Pentru a elimina specula cu documente, achiziționarea acestora de către alte instituții decît acelea prevăzute de lege, s-a creat o comisie interdepartamentală compusă din reprezentanți ai Arhivelor statului, Academiei de Științe, Bibliotecii V. I. Lenin etc., care este singura în drept să cumpere documente și să le repartizeze depozitelor legale. De asemenea, s-a instituit o comisie guvernamentală de repartizare a moștenirii culturale a marilor personalități (scriitori, artiști, pictori etc.), care după moartea creatorului de materiale documentare hotărăște cărei arhive sau instituții cu drept legal de depozit să se predea arhivele respective. Aceasta pentru a exclude înstrăinarea, pierderea, distrugerea sau comercializarea documentelor din arhivele personale amintite.)

În activitatea Direcției generale a arhivelor statului din U.R.S.S., un loc important îl ocupă problema expertizei valorii materialelor documentare.

O perioadă îndelungată a existat practica preluării arhivelor de la instituții în starea în care se găseau, lucrările de ordonare, inventariere etc. făcîndu-se de către Arhivele statului. După aceea, s-a trecut la organizarea comisiilor de expertiză în instituții, a Comisiei de expertiză și control în cadrul unităților Arhivelor statului, activitatea de expertizare efectuîndu-se numai pe baza listelor de selecționare. Și această metodă a fost considerată depășită în etapa actuală, deoarece listele de selecționare rămîind la Arhivele statului, acestea nu puteau efectua controlul selecționării propriu-zise la instituții, pierzîndu-se pe parcurs documente importante, deoarece nu exista inițial un inventar general al arhivei asupra căreia se întreprindeau lucrări de selecționare (lucru care se petrece în mod curent și la noi în momentul de față).

Pentru a se elimina toate posibilitățile distrugerii nejustificate de materiale documentare, în prezent se aplică un nou sistem de expertiză a valorii materialelor documentare create de instituții. Astfel, comisiile de expertiză din fiecare instituție, din care fac parte reprezentanți ai Arhivelor statului, întocmesc liste de materiale cu caracter de păstrare permanent, care se aprobă de Arhiva statului ce urmează să preia materialele. În același timp cu listele arătate, serviciul de arhivă al instituției alcătuiește și diverse inventare: inventar pentru materialele cu caracter de păstrare permanent, inventare pentru materialele cu termen de păstrare temporar (20, 15, 10, 5 ani etc.).

Arhivele statului primesc spre depozitare numai material documentar cu caracter de păstrare permanent și, pentru a avea siguranța primirii acestui material în întregime, verifică periodic arhiva cu listele menționate. Restul materialelor se dă ca materie primă la organele în drept pe baza inventarelor respective și după expirarea termenelor de păstrare. Toate aceste lucrări se fac cu aprobarea Direcției generale a arhivelor statului și a unităților sale ¹⁾.

Inventarele materialelor care au fost scoase din arhiva instituției și date la retopit, rămân în fondul de arhivă respectiv și se predau la Arhivele statului o dată cu materialele documentare cu termen de păstrare permanent. De asemenea, la dosarul fondului se păstrează și documentul întocmit la predarea pentru retopit a materialelor respective.

Pentru a ușura activitatea comisiilor de expertiză de la instituții, s-a hotărât ca materialele documentare cu termen de păstrare pînă la 5 ani, create în activitatea instituțiilor, să se predea la retopit fără aprobarea Arhivelor statului, care însă verifică dacă există listele materialelor cu caracter de păstrare permanent și dacă materialul din arhivă corespunde acestor liste. Pentru aceasta, Direcția generală a întocmit o listă tip cuprinzînd circa 1000 titluri de dosare, care după 5 ani pot fi distruse fără aprobarea Arhivelor statului.

Ideea de bază care se desprinde din noua orientare dată muncii de selecționare, este aceea că Arhivele statului nu se mai preocupă de verificarea listelor de selecționare, ci de a ajuta arhivele instituțiilor în alcătuirea listelor de materiale documentare cu caracter de păstrare permanent.

În cazul în care arhiva unei instituții nu a reușit să întocmească lucrările specificate mai sus, Arhivele statului aprobă listele de selecționare întocmite de către Comisiile de expertiză a instituției, însă numai pe baza studierii concomitente a inventarelor întregului material documentar aflat în arhiva respectivă.

S-a stabilit ca termenul de păstrare a materialelor documentare la instituții să fie în principiu de 15 ani, instituția putînd cere prelungirea sau reducerea acestui termen. De asemenea, s-a stabilit ca materialele do-

¹⁾ Pentru materialele mai vechi, create de instituții și aflate în păstrarea acestora, care nu s-au format pe bază de nomenclator și nu sînt încă prelucrate, s-a adoptat același sistem (în principiu), adică, pe baza unui indicator de termene aplicat la specificul instituției se separă materialul documentar pe termene. Materialele documentare cu caracter de păstrare permanent se preiau de Arhivele statului, iar celelalte se predau la retopit, sau se păstrează pînă la expirarea termenului prevăzut, după care intră în circuitul economic.

cumentare create pînă la 1900 să nu se selecționeze. În același timp, nici un fel de material documentar referitor la evenimente importante din istoria patriei, ca războiul civil etc., nu se selecționează fără aprobarea Comisiei centrale de expertiză și control a unității de arhivă care urmează să preia materialele documentare respective.

Comisia de expertiză a instituției discută listele amintite de materiale documentare cu diferite termene de păstrare, cele cu termen pînă la 5 ani aprobîndu-se de conducătorul instituției, cele cu termen între 5 și 20 ani aprobîndu-se și de către Arhivele statului. Distrugerea materialelor cu termen de păstrare între 5—20 ani, deși se păstrează la arhiva instituției, se efectuează cu aprobarea Arhivelor statului.

Toate listele și inventarele amintite se alcătuiesc de către serviciile de arhivă ale instituțiilor, comisiile discutîndu-le, verificîndu-le și aprobîndu-le. Comisia de expertiză a instituției are sarcina de a vedea și verifica fiecare unitate de păstrare, filă cu filă, inclusă în listele și inventarele amintite, Arhivele statului primind pentru verificare numai aceste liste și inventare. În mod permanent, la Arhivele statului se păstrează lista cu materialele documentare cu caracter permanent de păstrare de la fiecare instituție.

Comisia centrală de expertiză și control a Direcției generale a arhivelor statului are ca sarcină principală verificarea expertizării valorii materialelor documentare numai de însemnătate specială (Academia, institute de cercetări științifice, instituții militare, institute de construcții etc.), ca și verificarea activității comisiilor de expertiză și control din Arhivele centrale.

Activitatea de expertiză a valorii materialelor documentare din depozitele Arhivelor centrale ca și activitatea de expertiză a valorii materialelor documentare din instituțiile centrale și locale o efectuează comisiile de expertiză și control existente în fiecare Arhivă centrală și în celelalte unități de arhivă. Specificăm că în componența comisiilor de expertiză și control de la Arhivele centrale intră reprezentanți ai Comisiei centrale de expertiză și control a Direcției generale, ca și invitați cu vot deliberativ de la instituții.

Mai adăugăm că problema expertizei valorii materialelor documentare nu a fost definitiv soluționată, dar majoritatea arhiviștilor sînt de părere că actele create de întreprinderi mici (frizerii, magazine, ateliere meșteșugărești, ateliere foto etc.) nu trebuie păstrate, deoarece nu au valoare științifică. Se vor păstra însă materialele documentare de la instituțiile mici cînd nu există alte documente care să reflecte activitatea ramurei economiei naționale, instituției de cultură sau întreprinderii de genul respectiv.

În ceea ce privește materialele de cadre (dosare personal, cărți de muncă, state de salarii etc.), acestea nu se preiau o dată cu celălalt material de către Arhivele statului, rămînd în arhiva instituției timp de 40 de ani. După acest termen ele se preiau de Arhivele statului pentru păstrare timp de încă 35 ani, urmînd ca la expirarea termenului de 75 ani să fie distruse, păstrîndu-se numai prototipuri sau dosarele personale ale stahanoviștilor, personalităților etc., care pot fi utile cercetărilor științifice, cu

condiția ca acestea să nu mai existe și în arhiva forului superior instituției respective.

Arhivele statului din U.R.S.S. depun o activitate deosebită pentru alcătuirea evidenței materialelor documentare din depozitele proprii și din arhivele instituțiilor. Evidența se alcătuiește în cadrul Arhivelor centrale și a altor unități de arhivă din cadrul Direcției generale a arhivelor statului din U.R.S.S.

În scopul păstrării și folosirii în bune condițiuni a tuturor materialelor documentare din Fondul arhivistic de stat al U.R.S.S., Direcția generală a arhivelor statului a alcătuit evidența centralizată a acestora, realizându-se pînă în prezent evidența pe fonduri a materialelor documentare din depozitele Arhivelor statului și pe arhive asupra materialelor documentare de la instituții. S-a luat hotărîrea ca în viitor să se efectueze evidența materialelor documentare de la toate instituțiile pe fonduri, indicîndu-se materialele documentare cu caracter permanent de păstrare, temporar etc., ceea ce va ușura simțitor munca de preluare de către Arhivele statului. Pe baza evidenței centralizate a Fondului arhivistic de stat al U.R.S.S. se alcătuiesc planuri de preluare de perspectivă pe 5—10 ani, specificîndu-se în aceste planuri cantitatea, instituția și anul în care se vor prelua materialele documentare.

Evidența centralizată a fondurilor care se păstrează în Arhivele statului din U.R.S.S. se organizează în cadrul fișierului central al fondurilor arhivistice, existent la Direcția generală. Pentru întocmirea acestui fișier se alcătuiește de către fiecare arhivă de stat o fișă a fondului în care se trec datele inițiale ale fiecărui fond și anual modificările survenite în componența fondului. Aceste modificări se trimit de către fiecare Arhivă în parte la sfîrșitul anului și se trec în fișa fondului de către lucrătorii Direcției generale. Fișele fondurilor se păstrează pe Arhive iar în cadrul fiecărei Arhive de stat după numărul fondului dat în tabulator. Numărul din tabulator se poate da separat începînd cu 1 pentru fiecare perioadă istorică, cu o literă care specifică perioada, sau în continuare după ordinea preluării. Numerotarea în continuare a fondurilor în tabulator se face în special la serviciile regionale. Pe baza fișelor din cartoteca centrală a fondurilor se poate controla periodic și munca de completare, expertiză etc., pe care o desfășoară Arhivele statului anual. Dacă, de exemplu, Direcția generală constată că o unitate din subordinea sa a preluat un fond neimportant, ordonă înapoierea acestui fond instituției creatoare; sau, de asemenea, dacă se constată că a expirat termenul de păstrare la unele materiale, se ordonă scoaterea lor din arhivă.

În afară de fișierul central al fondurilor, la Direcția generală a arhivelor statului s-a organizat un fișier tematic al fondurilor de arhivă cu fișe obișnuite (fără fișe tip) în care se arată pe scurt conținutul fondului, datele extreme și depozitul. Fișierul tematic al fondurilor are ca scop principal folosirea practică și științifică a materialelor documentare, el fiind pus la îndemîna arhiviștilor și cercetătorilor. Deoarece asemenea fișiere centrale (pe fonduri și teme) există și în cadrul unităților de arhivă, s-a alcătuit de către Direcția generală un clasificator tematic și un indicator tematic pe probleme, pe baza cărora fondurile au putut fi clasificate pe

epoci istorice, pe probleme etc. În acest fel, în orice Arhivă de stat fișele din fișierul tematic al fondurilor grupate pe probleme, iar în cadrul lor alfabetic, pot fi foarte ușor utilizate deoarece fiecărei teme îi corespunde o poziție din clasificator. Pentru a ușura folosirea fișierului tematic s-a alcătuit și un indicator tematic al temelor din clasificator. De ex. tema „armată” din clasificator a fost împărțită în indicator pe divizii, regimente etc., astfel ca atunci când se caută una din aceste subdiviziuni să poată fi găsită în acest indicator tematic. Remarcăm faptul că în alcătuirea clasificatorului a fost atras un cerc larg de colaboratori din cadrul Arhivelor statului ca și de la alte instituții, ca Direcția centrală de statistică, Consiliul de Miniștri, Biblioteca „V. I. Lenin” etc., asigurându-se în acest fel deservirea tematică a tuturor instituțiilor interesate cu materiale documentare.

Pe de altă parte, în cadrul Direcției generale există evidența sumară a materialelor documentare de la instituții, tot sub forma unui fișier. Acesta este alcătuit din fișe în care se dau, în mod sumar, cantitatea unităților de păstrare, anii extremi etc., urmînd să se facă în viitor aceleași fișiere indicate mai sus.

Pentru cunoașterea situației întregului fond arhivistic de stat în orice moment, există, la Direcția generală a arhivelor statului din U.R.S.S., o fișă centrală în care se înscriu periodic modificările survenite în componența fondului arhivistic de stat al U.R.S.S. Această fișă reflectă modificările survenite în ce privește numărul fondurilor, unităților de păstrare, numărul depozitelor etc.

Veriga principală a activității Direcției generale a arhivelor statului și a unităților sale o constituie folosirea științifică a materialelor documentare și informarea instituțiilor interesate cu privire la documentele importante existente în depozite în problemele respective.

Principalele sarcini în această direcție constau în organizarea folosirii multilaterale a materialelor documentare care intră în componența Fondului arhivistic de stat al U.R.S.S., în prelucrarea problemelor teoretice, practice și metodice legate de folosire și în generalizarea experienței Arhivelor de stat în acest domeniu.

Direcția generală coordonează întreaga muncă de folosire a materialelor documentare din Arhivele de stat, indică fiecărei unități din subordine problemele principale înspre care trebuie să-și îndrepte atenția pe linia folosirii. De ex., dacă o instituție cere unei arhive de stat material documentar într-o anumită problemă, Direcția generală se informează prin serviciul respectiv asupra problemei în toate unitățile sale, anunțînd instituția respectivă despre materialele existente și realizînd astfel o informație exhaustivă. Sau, conform directivelor P.C.U.S., s-a indicat Arhivelor statului din Kazahstan să dea în folosință practică instituțiilor interesate toate materialele documentare referitoare la creșterea vitelor.

De asemenea, Direcția generală se preocupă de prelucrarea instrucțiunilor metodice în problemele folosirii, de editarea de norme unice în această problemă, de organizarea depistării tematice a materialelor documentare pe probleme, interesînd știința, economia etc. În același timp, Direcția ge-

nerală organizează popularizarea materialelor documentare prin presă, radio și alte mijloace propagandistice, un loc important în această privință ocupându-l expozițiile tematice. Trebuie subliniat că nici un eveniment istoric din viața poporului sovietic nu este trecut cu vederea, ci pentru fiecare se organizează expoziții în cadrul cărora se țin conferințe și se popularizează pe larg materialele documentare. Un exemplu concret în această privință îl constituie expoziția închinată celui de al XXII-lea Congres al P.C.U.S., organizată împreună cu Biblioteca „V. I. Lenin“.

O expoziție volantă s-a făcut pentru întreprinderi, pe tema „Istoria orașului Moscova“, precedată de o conferință privind același subiect.

Direcția generală a arhivelor statului rezolvă cererile tematice ale instituțiilor, controlează modul de folosire a documentelor în sălile de studiu, ține la zi un fișier tematic al cercetărilor efectuate în sălile de studiu pentru înlăturarea paralelismelor în cercetare. Acest fișier se alcătuiește în mod centralizat pe U.R.S.S. și folosește și la editarea mai largă a aparatului de informare științifică în arhive.

Tot pe linia folosirii multilaterale a materialelor documentare, Direcția Generală acordă ajutor metodic tematic unităților în subordine, prin organizarea de lecții, seminarii etc. La sfârșitul anului 1961 se pregătea un asemenea ajutor pentru republicile din Asia Centrală pe problemele folosirii materialelor documentare din arhivele respective în scopul realizării sarcinilor trasate de P.C.U.S. pentru construcția desfășurată a comunismului în această regiune.

Direcția generală dă indicații și se preocupă de pregătirea manualelor școlare sau a altor instrumente ajutătoare pentru învățămîntul de cultură generală, pe baza sarcinii trasată de partid ca unele discipline să nu se mai studieze în mod mecanic. De ex., în momentul de față se pregătesc pe larg crestomații cu texte și fotografii din istoria U.R.S.S. Toate acestea au ca scop și schimbarea mentalității față de arhive, în care direcție se duce o largă muncă de popularizare a materialelor documentare între profesorii din învățămînt etc.

De asemenea, Direcția generală a arhivelor statului și unitățile în subordine depun o activitate susținută de rezolvare a cererilor oamenilor muncii, eliberînd anual un număr de cîteva milioane certificate, extrase, copii etc.

Întreaga muncă de folosire este cuprinsă într-un plan de perspectivă pe perioada 1961—1965, care cuprinde problemele respective pe întreaga Uniune Sovietică, 30% din acest plan constituind chestiuni de mare amploare iar restul, probleme de folosire practică.

Sarcina centrală a Direcției generale a arhivelor statului din U.R.S.S. în problema folosirii multilaterale a materialelor documentare constă în crearea în fiecare Arhivă de stat a unui fișier sistematic pe probleme și teme în care să fie cuprinse toate materialele documentare existente în depozitele respective.

Pentru a realiza în bune condițiuni această sarcină și a introduce un sistem uniform de întocmire a fișierului, începînd cu anul 1953 s-a trecut la prelucrarea unui clasificator al documentelor epocii sovietice, astfel ca unui număr din clasificator să-i corespundă fișierul fiecărei arhive. Pentru

documentele epocii prerevoluționare nu s-a întocmit un asemenea clasificator, recomandându-se fiecărei Arhive alcătuirea unui fișier corespunzător documentelor pe care le păstrează.

Pentru întocmirea corectă a fișierelor amintite clasificatorul a fost însoțit de îndrumări metodice amănunțite, specificându-se că în cazul în care vor surveni anumite completări sau modificări în configurația lui acestea se vor efectua cu aprobarea Direcției generale. Toate modificările respective se comunică Direcției generale, care, după ce le discută și aprobă o parte din ele, le comunică tuturor unităților pentru a le introduce în clasificator.

Pe de altă parte, fiecare Arhivă de stat are dreptul să detalieze clasificatorul respectiv, aceasta fără a mai comunica Direcției generale.

În momentul de față Direcția generală se preocupă de organizarea fișierului central, al documentelor existente în depozitele tuturor unităților Arhivelor statului, cuprinzând fișele tuturor unităților de păstrare, astfel ca orice cerere de la orice instituție să poată fi rezolvată în mod exhaustiv. Datorită enormei cantități la care se va ridica numărul fișelor (miliarde) și pentru a se simplifica întocmirea acestui fișier, el nu se va realiza tematic, ci nesistematic, pe baza mecanizării căutării informației. În loc ca un arhivist să caute, sau să sistematizeze circa 200 fișe pe zi, prin mica mecanizare același lucrător va putea căuta circa 25.000 fișe pe oră, iar prin marea mecanizare — mașina automată — pînă la circa 125.000 fișe pe oră. Atît în mica mecanizare cît și în sistemul de mașini automate se lucrează pe bază de fișe perforate. Fișele pot conține un scurt rezumat al documentului, o microfotocopie lipită pe ele, un clișeu etc.

Pentru a se ușura întocmirea fișierelor tematice în fiecare arhivă s-a ajuns la concluzia că este bine ca fișa tematică să fie introdusă în fișier imediat după întocmirea ei, pe baza clasificatorului. În cazul cînd mai multe documente reflectă aceeași problemă se va face o singură fișă. Se acordă o atenție deosebită fișării tematice a documentelor epocii sovietice, care se parcurg document cu document. Principalul aspect al prelucrării tematice a documentelor, în vederea folosirii lor, constă în existența unor instrucțiuni precise de lucru, în cunoașterea aprofundată a fondurilor, organizarea minuțioasă a muncii și conducerea metodică permanentă a acesteia.

Direcția generală acordă o atenție deosebită problemei informării instituțiilor interesate asupra materialelor documentare existente în depozitele proprii sau în arhivele instituțiilor. Pentru aceasta se alcătuiesc informări scrise, inventare tematice de documente etc., care se trimit instituției, invitându-se lucrătorii acesteia să cerceteze documentele în sălile de studiu. Subliniem, de asemenea, că Direcția generală duce o largă muncă de popularizare a materialelor documentare întrebuițînd pentru aceasta diferite forme.

În general, munca de folosire în cadrul Direcției generale se duce pe trei grupe mari de probleme: 1. *De informare* (depistare tematică, radio, televiziune, folosirea științifică, sălile de studiu etc.); 2. *Catalogare* (alcătuirea de fișiere tematice); 3. *De rezolvarea cererilor oamenilor muncii*. Direcția generală, din aceste puncte de vedere, are numai sarcina planificării, controlului și îndrumării muncii, întreaga depistare tematică, rezol-

vare a cererilor instituțiilor și oamenilor muncii, ducându-se în cadrul unităților de arhivă deținătoare de materiale documentare. De asemenea, Direcția generală prelucrează în momentul de față un sistem unic de informare științifică în arhive, de la inventare sumare la îndrumătoare, pentru a se simplifica la maximum revizuirea sarcinilor arătate mai sus.

În ceea ce privește deservirea arhiviștilor cu material informativ de specialitate, aceasta se realizează prin cabinetul metodic, după cum s-a arătat, și prin biblioteca documentară a Direcției generale a arhivelor statului, care conține numai lucrări de arhivistică.

Documentarea mai largă a arhiviștilor care lucrează în Arhivele deținătoare de materiale documentare se realizează prin bibliotecile documentare ale acestor arhive, care dețin lucrări variate de istorie, filozofie, militare etc., apropiate de profilul muncii, pe lângă lucrările de arhivistică.

Un loc important în activitatea Direcției generale a arhivelor statului din U.R.S.S. îl ocupă publicarea izvoarelor documentare ale istoriei patriei și ale altor discipline științifice, această sarcină revenind în cea mai mare măsură arhiviștilor și nu instituțiilor de cercetări, care întocmesc lucrări de specialitate pe baza izvoarelor publicate. Planificarea publicațiilor se face local, cu aprobarea organelor locale de partid, centralizându-se la Direcția generală pentru înlăturarea paralelismelor.

Planurile anuale de publicații se alcătuiesc pe baza planului de perspectivă cu unele corective determinate de necesitățile curente. Toate publicațiile se tipăresc de Direcția generală, care are funcția de editură. Într-o activitate de publicare se desfășoară în două direcții principale: 1. Publicarea lucrărilor care formează aparatul de informare științifică în Arhive; 2. Publicarea de culegeri de documente.

Direcția generală a arhivelor statului controlează și îndrumă activitatea de întocmire a publicațiilor de către Arhivele de stat prin deplasări periodice ale lucrătorilor săi în Arhivele respective, unde se țin lecții, seminarii etc. Pentru o mai bună planificare a publicațiilor, în cadrul Direcției generale se alcătuiesc dări de seamă analitice asupra publicațiilor din întreg U.R.S.S.-ul pe o temă sau pe o perioadă istorică. De ex., în prezent se alcătuiește un asemenea material cu privire la publicațiile despre evenimentele anilor 1905—1907, sau un material despre publicațiile Arhivelor statului în decurs de 40 de ani. După ce Academia de științe va publica o lucrare asemănătoare, se va întocmi în colaborare un conspect general al lucrărilor științifice apărute în U.R.S.S. în decurs de 40 de ani, care nu va fi un simplu catalog ci o prezentare științifică a publicațiilor. Lucrarea se va face pe perioade istorice pe întreg U.R.S.S.-ul și pe fiecare republică unională.

Direcția generală elaborează, de asemenea, instrucțiuni metodice de publicare a documentelor pe diferite perioade istorice. De ex., până în prezent s-au editat normele de publicare a documentelor istorice (1956) în colaborare cu Academia de științe, normele de publicare a izvoarelor documentare ale epocii sovietice etc. În momentul de față Arhiva istorică centrală de stat din Leningrad prelucrează normele publicării documentelor secolului XIX, care vor fi discutate în toate unitățile Arhivelor statului și aprobate de Direcția generală. De asemenea, Direcția generală prelucrează

împreună cu Direcția centrală de statistică normele de publicare a documentației statistice.

Direcția generală a prevăzut ca în planul de perspectivă 2/3 publicații să se refere la perioada sovietică.

Temele mari care sînt cuprinse în planul de perspectivă se referă la publicarea tuturor documentelor privitoare la războiul civil, industrializare, colectivizare și revoluția culturală în perioada 1917—1945. Este caracteristic faptul că Direcția generală asigură coordonarea Arhivelor de stat pe aceeași temă pentru a elimina lucrările mici și paralelismele, ca și faptul că fiecare culegere pe una din temele respective este pregătită de către un centru de arhivă, intrînd ca volume în seria unională. De ex., Arhiva centrală de stat a economiei naționale din Moscova va pregăti volumele cuprinzînd hotărîrile guvernului pe diverse teme, care vor alcătui vol. I al fiecăreia din seriile respective. Aceasta pentru a nu se repeta documentele în diverse serii.

Specificăm că în editarea acestor culegeri nu se urmărește rentabilitatea publicației, ci scopul pentru care sînt făcute, adică reflectarea justă a istoriei patriei și punerea lor la îndemîna unui cerc cît mai larg de cercetători etc.

Pentru a asigura conținutul ideologic și elaborarea în bune condiții a seriilor respective, în comitetele de redacție ale diferitelor serii au fost incluși reprezentanți ai Institutului de Marxism-Leninism și ale altor instituții centrale etc.

Pentru buna desfășurare a muncii de elaborare a fiecărei serii în parte, s-au alcătuit scheme pe teme și instrucțiuni arheografice și poligrafice pentru fiecare serie, astfel ca acestea să apară în condițiuni corespunzătoare.

În afară de seriile unionale amintite mai sus, care vor elucidă istoria construcției socialismului pe scară unională și locală, Direcția generală a arhivelor statului pregătește alte culegeri mari de documente, ca istoria construcției culturale, istoria literaturii sovietice, istoria teatrului sovietic, istoria cinematografei sovietice etc. Avînd în vedere că asemenea probleme au o importanță generală, ele se publică numai în volume unionale fără a se mai alcătui și culegeri locale. Toate documentele referitoare la problema respectivă se depistează în depozitele unităților Arhivelor statului și se trimit la Direcția generală. În general, însă, 90% din publicații se alcătuiesc pe principiul seriilor unionale, cu volume pe fiecare republică incluse în cadrul seriei respective.

Pornind de la principiul că nu se poate aștepta pînă la inventarierea și depistarea tematică totală a documentelor din depozitele Arhivelor statului, Direcția generală a trasat ca sarcină fiecărui arhivist să pună în evidență, pe măsura prelucrării acele documente importante care pot constitui obiectul unei publicații conform planificării date. În acest fel fiecare arhivist depune o muncă de cercetare științifică corespunzătoare sarcinilor care stau în fața Arhivelor statului.

În ceea ce privește arhivele raionale, regionale etc., deci arhivele locale, s-a trasat ca sarcină întocmirea de publicații referitoare la istoria marilor fabrici, uzine, colhozuri etc., care devin astfel completări prețioase la seriile unionale. De ex., deși pe problemele Revoluției din Octombrie, războiul

civil etc. se publică serii unionale, totuși s-a permis Arhivelor locale publicarea de culegeri de documente care să reflecte participarea poporului pe plan local la aceste evenimente. Aceasta, pentru a demasca pe falsificatorii burhezi ai istoriei U.R.S.S., care afirmă că Revoluția ar fi fost săvârșită de o grupă de oameni și nu de întreg poporul muncitor.

De asemenea, se mai publică o serie de volume referitoare la istoria politicii externe a U.R.S.S., relațiile culturale și științifice cu Cehoslovacia, Polonia etc., în planul de perspectivă fiind inclusă și o culegere referitoare la prietenia sovieto-romină.

Direcția generală a arhivelor statului mai publică și o serie de culegeri de documente referitoare la mișcarea muncitorească și țărănească dinainte de 1917, aceste serii începînd cu mișcarea revoluționară în flotă și armată. Din perioada feudală se vor publica culegeri referitoare la istoria mișcării țărănești.

În afară de aceste culegeri de importanță științifică, se mai editează culegeri mici de popularizare cu caracter antireligios, despre studențime etc., care ajută propaganda de partid și de stat. Arhiviștii sovietici consideră că documentele n-au voie să stea închise în depozite, ci trebuie folosite cît mai larg în scopurile arătate, totul fiind în dependență de organizarea acestei activități de către Arhive.

Chiar în perioada cînd se pune accent deosebit pe ordonarea, inventarierea și selecționarea materialelor documentare, trebuie ca paralel cu activitatea de prelucrare a fondurilor arhivistice să se acorde o atenție sporită și muncii de folosire și publicare. Avînd în vedere faptul că în această perioadă nu se pot elabora culegeri cît mai complete de documente pe probleme, se pot alcătui așa-zisele „Forme mici“ de publicații, adică broșuri de popularizare, crestomații de texte, descrieri de fonduri și alte instrumente de informare științifică.

În ceea ce privește colaborarea dintre istorici și arhiviști, Direcția generală are sarcina elaborării istoriei popoarelor U.R.S.S. în documente, spre deosebire de istorici care vor elabora această istorie în monografii.

În general sarcina principală a arhiviștilor constă în sprijinirea construcției desfășurate a comunismului, prin scoaterea la lumină a documentelor care să reflecte în mod just relațiile externe ale țării sovietice, lupta acestora pentru pace, să contribuie la demascarea falsificatorilor burhezi ai istoriei etc.

Este necesar să se alcătuiască asemenea publicații încît cercetătorii să nu mai răscolească arhivele timp îndelungat, ci să treacă direct la lucrări de interpretare. De asemenea, se pot alege o serie de documente semnificative care să constituie obiectul unor publicații cu caracter politic, educativ etc.

În ceea ce privește prelucrarea arheologică și redarea textului documentului, arhiviștii sovietici consideră necesară publicarea integrală a acestora în ortografia modernă, cu păstrarea stilului documentului. După caracterul culegerii respective, aceasta poate fi ediție academică (cu comentarii, adnotații, indici etc.), sau ediție de popularizare pentru masele largi. În ambele cazuri culegerea trebuie să aibă o introducere bine întocmită, care să orienteze cititorul în interpretarea materialelor publicate.

Referitor la limba publicației, arhiviștii sovietici consideră necesară redarea documentelor în traducere și numai în cazuri deosebite în limba originală. În cazul în care nu există depistat tot materialul asupra unei probleme, se vor face culegeri de popularizare, urmînd ca pe măsura depistării tuturor documentelor să se întocmească lucrările științifice.

Direcția generală a arhivelor statului se ocupă pe larg de publicarea aparatului de informare științifică în arhive. Acesta are forme variate, începînd de la broșuri separate de prezentare a unor fonduri, cu descrierea materialelor importante din cuprinsul acestora, pînă la îndrumătoare care să reflecte componența și conținutul fondurilor dintr-o Arhivă centrală sau o unitate a Arhivelor statului.

În cazul în care nu se poate întocmi de la început un asemenea îndrumător, materialele nefiind în întregime inventariate și selecționate, se elaborează un scurt îndrumar în care se menționează că anumite fonduri nu sînt prelucrate. Aceasta, pentru că chiar în materialul informativ de largă amploare nu se poate da la un moment dat tot ceea ce există în Arhivă respectivă, ci numai ceea ce este mai important pentru cercetători, pentru propaganda de partid și de stat. În concluzie, arhiviștii sovietici consideră că materialul de informare științifică în arhivă trebuie să fie cît mai operativ, să răspundă la timpul oportun sarcinilor etapei de dezvoltare a statului sovietic.

Direcția generală socotește că nu este necesar să se publice cataloage exhaustive asupra unor colecții sau fonduri, ci cea mai utilă formă este publicația tematică în care se redau documentele caracteristice ale problemei. Cataloagele amintite sînt înlocuite cu succes de fișierele tematice asupra tuturor documentelor existente într-o Arhivă de stat. De asemenea, arhiviștii sovietici sînt de părere că nici publicarea în întregime a documentelor unui fond nu este necesară. De ex., cînd se alcătuiește o culegere de documente, se cercetează toate arhivele atît de stat cît și acele de la instituții, presa etc., se întocmesc fișe pentru fiecare document în parte, care alcătuiesc un fișier tematic. După aceea se alege cele mai caracteristice documente care vor fi publicate, iar la sfîrșitul culegerii se dă o listă a tuturor documentelor depistate, sau se face o privire generală asupra lor în introducere, indicîndu-se existența fișierului la Arhive și posibilitatea cercetării lui.

Direcția generală mai are sarcina, din punct de vedere al publicării, de a ține legătura cu instituțiile de cercetare științifică și de a se interesa de necesitățile acestora în ce privește scoaterea la lumină a unor documente, de a ține legătura cu editurile care tipăresc culegerile respective, de a asigura controlul științific al edițiilor de documente, antrenînd în aceasta și oameni de știință din afară, de a generaliza experiența publicării materialelor pe întreaga Uniune Sovietică.

Direcția generală a arhivelor statului se preocupă de apariția în bune condițiuni a edițiilor de documente, iar editurile au sarcina difuzării lor.

Datorită importanței deosebite a izvoarelor documentare ale epocii sovietice, Direcția generală și-a lărgit preocupările pentru publicarea acestora. În acest sens arhiviștii sovietici au trecut la elaborarea unor serii de culegeri referitoare la istoria războiului civil, politica externă a U.R.S.S. și a Rusiei, prietenia popoarelor U.R.S.S. cu popoarele altor țări, istoria Marelui

Război pentru Apărarea Patriei etc. Pentru a se ușura această activitate s-au creat câteva grupe de lucrători (arheografi), care pregătesc diferite serii pe mai multe teme. De exemplu, grupa de lucrători care se ocupă de relațiile popoarelor U.R.S.S. cu alte popoare au editat pînă în prezent culegeri referitoare la relațiile polono-sovietice, ajutorul dat de poporul rus eliberării Bulgariei de sub jugul turcesc etc.

În prezent se întocmește volumul despre relațiile sovieto- cehoslovace, o culegere despre legăturile prietenești cu poporul german în perioada 1917—1932 și altele. Majoritatea acestor culegeri se editează în colaborare cu Institutul de Marxism-Leninism, cu Institutele de cercetări ale Academiei de științe și cu Institutele de profil din alte țări.

Caracteristic activității de publicare este faptul că orice arhivist-arheograf, înainte de a trece la întocmirea unei ediții, este obligat să cunoască bibliografia problemei, alcătuiind în acest sens un fișier bibliografic complet, care să indice ceea ce s-a publicat pînă la data respectivă referitor la temă. În continuare se trece la depistarea tematică a documentelor din arhive, organizîndu-se fișierul tematic al ediției. Documentele care nu se includ în culegere sînt folosite pentru comentarii și adnotări. Menționăm că fișierul tematic (cartoteca) se alcătuiește pe teme, iar în cadrul temelor cronologic

Arhiviștii sovietici mai pregătesc pentru epoca sovietică mici culegeri cu caracter educativ și propagandistic. De ex., în prezent se elaborează o asemenea culegere, cuprinzînd ultimile scrisori ale eroilor Marelui Război pentru Apărarea Patriei, avînd ca scop educația maselor populare în spiritul patriotismului socialist.

Activitatea Direcției generale a arhivelor statului este reflectată în mare măsură în paginile revistei „Probleme de arhivistică”. Revista publică materiale de generalizare a experienței înaintate în munca arhivistică, de prelucrare a teoriei și practicii arhivistice, avînd o largă rețea de colaboratori interni și externi. Începînd cu anul 1962 se prevede tipărirea regulată, de 4 ori pe an, în 16 coli de tipar, a revistei „Probleme de arhivistică”. Aceasta va fi organul arhiviștilor din U.R.S.S. Ceea ce ajută în mod eficient la apariția în bune condițiuni a revistei este rețeaua de corespondenți organizată astfel ca fiecare unitate de arhivă să poată informa redacția asupra problemelor muncii pe care o depune.

Correspondenții revistei țin legătura local cu autorii, îi ajută la redactarea materialelor, elaborează note informative cu privire la activitatea arhivei în care lucrează, se preocupă de difuzarea revistei în regiunea respectivă. Ei sînt aleși dintre cei mai pregătiți arhiviști, avînd dreptul de reprezentare a revistei în raionul, regiunea sau republica respectivă. Ei sînt confirmați de către Comitetul de redacție al revistei. Se preconizează ca în anul 1962 să se organizeze o consfătuire metodică cu toți corespondenții, la Moscova, în care se vor da indicații asupra activității lor viitoare și se va realiza un util schimb de experiență.

Redacția revistei se preocupă în mod permanent de întocmirea unui portofoliu de articole pe teme, conform planului tematic de perspectivă, indicînd în acest sens colaboratorilor săi temele de cercetare și elaborare a articolelor.

Toate acestea creează condițiile necesare pentru ca redacția să-și poată axa întreaga activitate pe problemele actuale ale arhivisticii sovietice, strâns legată de construcția desfășurată a comunismului în U.R.S.S.

*
*
*

În sistemul Direcției generale a arhivelor statului din U.R.S.S. intră Arhivele centrale de stat, a căror activitate este caracteristică pentru întreaga muncă arhivistică (pornind de la completare, evidență, folosire, publicare etc. pînă la munca cu arhivele instituțiilor) din toate unitățile Arhivelor statului din U.R.S.S.

În prezent în U.R.S.S. există următoarele Arhive centrale:

1. Arhiva centrală de stat a actelor vechi (T.G.A.D.A.)
2. Arhiva istorică centrală de stat din Moscova (T.G.I.A.M.)
3. Arhiva istorică centrală de stat din Leningrad (T.G.I.A.L.)
4. Arhiva centrală de stat istorico-militară (T.G.V.I.A.)
5. Arhiva centrală de stat pentru literatură și artă (T.G.A.L.I.)
6. Arhiva centrală de stat a flotei maritime militare (T.G.A.V.M.F.)
7. Arhiva centrală de stat a armatei sovietice (T.G.A.S.A.)
8. Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie și construirii socialismului (T.G.A.O.R.i.S.S.).
9. Arhiva centrală de stat fono-foto-cinematografică (T.G.A.K.F.F.D.)

În momentul de față s-a hotărît desființarea Arhivei istorice centrale de stat din Moscova, materialele documentare deținute de aceasta, repartizîndu-se Arhivei centrale a actelor vechi, Arhivei istorice centrale din Leningrad și Arhivei centrale de stat a Revoluției din Octombrie.

De asemenea, s-a trecut la oraganizarea Arhivei centrale de stat a economiei naționale, care va primi materialul documentar de la Arhiva istorică amintită, de la Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie și de la instituțiile creatoare.

În același timp, Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie și a construirii socialismului se va transforma în Arhiva centrală de stat a Revoluției din Octombrie, a organelor superioare ale puterii de stat și instituțiilor centrale. Toate aceste transformări reflectă necesitățile perfecționării activității arhivistice din U.R.S.S. în lumina sarcinilor trasate de partid pentru construcția desfășurată a comunismului. În special se remarcă organizarea Arhivei centrale de stat a economiei naționale, în scopul deservirii multilaterale a sectoarelor interesate cu materiale documentare care să ajute construcției economice.

Întreaga activitate de prelucrare tehnico-științifică, de folosire a materialelor documentare ca și elaborarea de publicații se duce în cadrul acestor arhive centrale și a altor unități ale Arhivelor statului deținătoare de materiale.

Arhivele centrale de stat păstrează o însemnată cantitate de materiale documentare, fiecare fiind organizată pe servicii, în general la toate existînd serviciile de completare, evidență și expertiză, folosire și publicare, prelucrarea și deservirea documentelor, de păstrare a docu-

mentelor, de microfilmare și diferite secții pe epoci istorice. Fiecare arhivă centrală are un cabinet metodic, o sală de studii și câte un mic atelier de restaurare. În cazul în care unele unități ale Arhivelor statului nu au posibilitatea să-și organizeze aceste servicii, datorită numărului mic al personalului, se alcătuiesc grupe de arhiviști pe probleme astfel ca în fiecare unitate să existe o grupă de evidență, una de folosire, una de publicare etc.

Prelucrarea tehnico- științifică a materialelor documentare în arhivele centrale și în celelalte unități deținătoare de documente se desfășoară conform normelor indicate de Direcția generală fără a se insista în mod deosebit asupra inventarierii largi a documentelor. Arhiviștii sovietici au depus o muncă susținută de ordonare, inventariere și selecționare a materialelor documentare din depozitele proprii într-un ritm rapid, pentru a putea trece cât mai curînd la descrierea tematică și organizarea fișierelor tematice în fiecare arhivă.

Din acest punct de vedere s-a considerat necesar să se treacă la inventarierea sumară a fondurilor, fără a se mai fișa fiecare document în parte. Documentele volante au fost introduse în coperți tip. Numai în cazurile în care fondurile au fost foarte mari și greu de ordonat s-a făcut fișarea dosarelor. De asemenea, s-a recurs la selecționarea concomitentă a materialelor vădit nefolositoare.

După inventarierea sumară s-a realizat selecționarea definitivă, fără însă ca această a doua operațiune să împiedice prelucrarea tematică a documentelor. Pentru a se putea realiza în bune condițiuni efectuarea rapidă a lucrărilor arătate s-a acordat o atenție deosebită ordonării cât mai perfecte a fondurilor, conform instrucțiunilor de lucru alcătuite pentru fiecare fond în parte. În unele cazuri s-au considerat suficiente inventarele alcătuite de instituții și s-a trecut direct la selecționare (unde mai era cazul) și prelucrarea tematică a materialelor documentare. De asemenea, pentru fondurile dinainte de Revoluție s-au folosit inventarele vechi.

În momentul de față, avîndu-se în vedere că se preiau numai materiale cu caracter de păstrare permanent, ordonate și inventariate, nu se mai efectuează asemenea operațiuni în arhive, ci se trece direct la prelucrarea tematică. În cazul cînd instituția creatoare a realizat și fișierul tematic al materialelor pe care le predă, Arhivele statului trec direct la munca de folosire și publicare a materialelor respective, după ce mai întîi acestea au fost trecute în instrumentele obligatorii de evidență și au primit cota respectivă.

Pentru viitor se preconizează o reverificare a selecționărilor făcute pînă în prezent, pentru ca toate materialele păstrate în depozitele Arhivelor statului să rămînă numai acelea cu valoare strict științifică.

Specificăm că documentele feudale foi volante, s-au organizat nu numai cronologic ci și pe grupe de probleme după creatorul fondului, familii etc., astfel că toate documentele emenate de cancelaria unui dom-

nitor, de la o familie boierască, de la țaranii unei regiuni istorice etc. să fie grupate împreună.

Instrumentele obligatorii de evidență în cadrul fiecărei Arhive de stat sînt: registrul general de arhivă, unde se înscriu toate intrările de materiale, tabulatorul fondurilor, dosarul fondului, fișierul fondurilor și al inventarelor. Menționăm că toate problemele de folosire, publicare etc., se rezolvă în cadrul unităților de arhivă conform normelor elaborate de Direcția generală.

Evidența tuturor lucrărilor de asemenea gen se ține în mod riguros pe unitatea de arhivă respectivă, organizîndu-se cartoteci pe teme, țări etc., iar în interiorul fiecărei unități de păstrare se introduce o listă de folosire ș.a.m.d.

În momentul de față, în afară de organizarea fișierelor tematice — ca sarcină de importanță primordială, fiecare unitate a Arhivelor statului se preocupă de rezolvarea a două mari probleme:

1. Evidența instituțiilor creatoare de la care urmează să se preia materialul documentar.

2. Microfotocopiarea tuturor materialelor documentare deținute, pentru simplificarea folosirii și formarea fondului de asigurare al arhivei.

Astfel, fiecare Arhivă centrală și fiecare unitate de arhivă deținătoare de material își întocmește lista instituțiilor de la care urmează să preia fonduri documentare, organizează controlul asupra muncii de arhivă la aceste instituții, alcătuiește un plan de perspectivă de preluare, pe baza cunoașterii materialelor existente la creatorii de fonduri.

În ceea ce privește microfotocopiarea, fiecare arhivă deținătoare de material și-a creat o grupă de lucrători specializată pe aceste probleme, care pregătește materialul pentru laborator, ține evidența negativelor și pozitivelor, registrul general al microfotocopiilor și le dă în folosință.

Menționăm că pe inventare și pe fișele tematice se face mențiunea în dreptul fiecărei u.p. dacă a fost microfotocopiată, pentru a se da în folosință aceste microfotocopii și nu originalele.

În general, în toate problemele prelucrării tehnico-științifice, folosirii, publicării etc. a materialelor documentare există instrucțiuni precise de lucru și norme unice, care se aplică uniform în toate unitățile Arhivelor statului.

Direcția generală a arhivelor statului acordă o atenție deosebită organizării activității de prelucrare, conservare și folosire a documentației tehnice și fono-foto-cinematografice.

Pînă în prezent nu s-a reușit să se organizeze o arhivă centrală de stat specială pentru arhivele tehnice, aceasta urmînd să ia ființă în anul 1962. Cu toate acestea, documentele tehnice se află în atenția specială a Direcției generale, care a organizat o comisie de îndrumare și control pentru arhivele tehnice aflate la instituții.

Această comisie îndrumă întreaga activitate de prelucrare și folosire a documentelor tehnice, elaborînd instrucțiuni metodice etc.

Comisia funcționează în cadrul serviciului arhivelor departamentale și creării actelor: de asemenea, comisia centrală de expertiză și control a Direcției generale are în atenția sa problema respectivă.

În ceea ce privește arhivele fono-foto-cinematografice s-a organizat un depozit central pe întreg U.R.S.S.-ul lângă orașul Moscova, în care se păstrează filmele documentare științifice, de știință popularizată, benzile de magnetofon, negativele fotografiilor etc.

Izvoarele de completare a acestei Arhive centrale sînt studiourile cinematografice, studiourile de televiziune, studiourile de amatori, ale întreprinderilor industriale, agenția T.A.S.S., serviciile de reportaj ale ziarelor, muzeele, teatrele, casele de creație populară, colecționarii și amatorii, serviciul de radio al U.R.S.S., studiourile de înregistrări fonice, colectivele artistice etc.

Termenul de preluare a acestor documente este de 5 ani de la crearea lor. Evidența se ține pe fiecare categorie de documente într-un registru general de intrare, iar în depozite se păstrează separat: documentele cinematografice în cutii de metal, în ordinea intrării, cele fonice în cutii de carton tot după ordinea intrării, iar negativele foto după mărime.

Inventarele se alcătuiesc după ce mai întii documentele au fost aranjate în depozite, iar întreaga activitate de folosire a documentelor se organizează pe baza fișierelor tematice și pe obiecte, pe autori, alfabetic, geografice etc. Arhiviștii sovietici afirmă că în acest domeniu fără fișiere tematice nu se poate efectua nici un fel de activitate.

De asemenea, s-a ajuns la concluzia că în acest domeniu trebuie acordată o atenție deosebită modului de păstrare și verificării periodice a păstrării, domeniu în care există instrucțiuni speciale și aparatajul adecvat. În general, activitatea arhivei respective se împarte între munca de evidență, conservarea și folosirea materialelor respective. Și în această arhivă se duce o muncă de creare a fondului de siguranță, pentru a nu se folosi originalele.

Arhivele centrale de stat și unitățile care dețin materiale documentare acordă o atenție deosebită igienei și conservării acestora. Accesul în depozite este interzis, s-au luat toate măsurile cerute de instrucțiuni pentru securitatea materialelor și se efectuează periodic controlul existentului, de prăfuirea, se controlează zilnic gradul de umiditate a depozitelor și temperatura.

Specific pentru această activitate este existența inspectorilor de păstrare a materialelor documentare, care sînt lucrători de specialitate și există în fiecare unitate de arhivă. Aceștia se ocupă numai de problema conservării documentelor indicînd, atunci cînd e nevoie, măsuri de protecție și igienă.

Restaurarea materialelor documentare deteriorate se face în mod centralizat în atelierele amintite, în unitățile de arhivă efectuîndu-se numai operațiuni de mică importanță. S-a reușit ca în prezent să se stăvilească procesul de dezvoltare a faunei și florei în depozitele de arhivă. Esențial este faptul că s-a elaborat o bogată literatură în problema igienei, conservării și restaurării materialelor documentare de către toate organele interesate în această privință (Arhivele statului, Biblioteca V. I. Lenin, Institutul de Marxism-Leninism etc.).

Direcția generală a arhivelor statului și unitățile în subordine acordă o atenție deosebită activității arhivelor de la instituții.

Această activitate se desfășoară în trei direcții:

1. organizarea activității arhivelor obișnuite;
2. organizarea activității arhivelor tehnice;
3. organizarea activității de crearea actelor, de înregistrarea și de arhivarea acestora.

Direcția generală asigură conducerea metodică-științifică a muncii de arhivă în cele 3 domenii arătate, cea mai mare importanță, acordându-se creării actelor și formării arhivelor, deoarece de rezolvarea acestei probleme depinde desfășurarea în viitor a activității arhivistice a Arhivelor statului.

Noile norme și instrucțiuni dezvoltă pe larg problema creării, evidenței, înregistrării și arhivării actelor la instituții, întreprinderi și organizații.

Nou în munca de arhivă la instituții, față de trecut, este faptul că o dată cu formarea dosarelor cuprinzând material cu caracter de păstrare permanent, secretariatul întocmește o fișă tip care se introduce în dosar. Când se predau la arhiva instituției, dosarele se inventariază iar fișele alcătuiesc fișierul tematic ce se utilizează pentru folosirea practică și științifică.

În noile reguli ale muncii de arhivă la instituții se pune pentru prima dată în mod organizat problema folosirii curente a arhivei.

În ceea ce privește arhivele tehnice. Direcția generală a elaborat o instrucțiune metodică tip de prelucrare și de organizare a acestora, care s-a trimis la toate instituțiile de resort și pe baza căreia acestea își alcătuiesc instrucțiuni proprii de lucru. De asemenea, Direcția generală organizează consfătuiri metodice și seminarii cu lucrătorii din arhivele tehnice și organizează inspecția muncii de arhivă la instituții.

Caracteristic este faptul că inspecția muncii de arhivă la instituții se face pe teme și nu pe întreaga muncă de arhivă în cadrul instituției. De ex., într-un grup de instituții de același profil se va inspecta activitatea de creare a aparatului de informare științifică în arhive etc. Aceasta, pentru a generaliza experiența instituțiilor care au deținut realizări bune în diferite domenii, a înviora anumite aspecte ale activității de arhivă în cadrul acestora etc. În urma inspecțiilor pe teme se dau indicații grupului de instituții respectiv, tot tematic.

Când se reorganizează sistemul unor instituții, se face un control general al arhivei acestora pentru a nu se risipi materialul documentar și a se acorda un ajutor eficient creării actelor în noile instituții formate după reorganizare.

Alte aspecte ale muncii de arhivă la instituții constau în alcătuirea nomenclatoarelor care se aprobă de Direcția generală a arhivelor statului, obligativitatea instituțiilor de a angaja lucrători cu studii superioare pentru munca de arhivă etc.

În ceea ce privește serviciile de arhivă ale marilor instituții, al căror material nu a fost preluat de Arhivele statului, s-a ajuns la concluzia că este bine să se prelucereze acest material în cadrul instituției cu forțe sporite, după care, dacă instituția nu mai are nevoie de materialul respectiv îl predă Arhivelor statului.

Direcția generală a mai elaborat o instrucțiune metodică tip pentru organizarea arhivelor instituțiilor, pe baza căreia fiecare instituție a întocmit un act despre înființarea și organizarea muncii serviciului de arhivă respectiv, în care sînt incluse toate problemele muncii de arhivă, de la organizare la folosire.

Folosirea multilaterală a materialelor documentare din arhivele instituțiilor se organizează de către serviciile de arhivă ale acestora, pentru scopuri practice și științifice. De ex.: serviciul de arhivă a Academiei de științe va publica în curînd o culegere de documente despre problema lansării sateliților artificiali ai pămîntului de către U.R.S.S., serviciul de arhivă al C.C.S. va publica o culegere despre consfăturile permanente de producție în vederea generalizării experienței înaintate a constructorilor comunismului. Multe publicații sînt pregătite de serviciile de arhivă ale Ministerului Apărării, Ministerului Comerțului Exterior etc. Sînt și publicații pregătite de Direcția generală împreună cu serviciile de arhivă ale instituțiilor, ca culegerile referitoare la Marele Război pentru Apărarea Patriei, construirea socialismului în U.R.S.S. etc.

În ceea ce privește pregătirea arhiviștilor de la instituții, aceasta se face pe categorii de arhive (agricole, militare etc.) prin lecții și seminarii; după aceea se organizează consfătuiri unionale cu lucrătorii de arhivă din aceeași ramură, la care specialiștii din Direcția generală, ca și specialiștii din instituțiile centrale țin lecții și seminarii, explicînd categoriile de documente și alte aspecte ale muncii de arhivă în ramura respectivă a economiei naționale.

Dacă în depozitele unei instituții se descoperă materiale documentare vechi, neprelucrate, se ia legătură cu conducerea instituției respective, se indică numărul de oameni și de fonduri necesare prelucrării materialelor, încheindu-se un act. După prelucrarea materialelor de către instituție, acestea se predau Arhivelor Statului.

Direcția generală organizează pe scară unională activitatea de ridicare a calificării cadrelor de specialitate (arhiviști) din rețeaua arhivistică și de la serviciile de arhivă din instituții. În această privință Arhivele din republicile unionale cer organizarea de cursuri după necesități. De ex.: în anul 1961 s-au ținut în Arhivele de stat 2 cursuri de cîte 12 zile fiecare, unul pe problema arhivelor tehnice, iar altul pe problema creării actelor la instituții. De asemenea, s-a organizat un seminar cu lucrătorii de arhivă care pregătesc materialele din depozite pentru microfotocopiere, accentuîndu-se problema păstrării și folosirii microfilmelor.

Cursurile se organizează pe principiul citirii lecțiilor și organizării imediate a seminariilor în care se discută materialul predat. Cînd se pun în discuție probleme legate de activitatea arhivelor de la instituții, se merge imediat după seminar la serviciile de arhivă respective în grupuri. În anul 1962 se vor organiza cursuri pentru lucrătorii arhivelor fono-fotocinematografice.

Se folosesc în majoritatea cazurilor două sisteme: sau se alcătuiască lecțiile local, după care se trimit spre verificare Direcției generale sau se invită lectori de la centru pentru a ține lecții și seminarii în arhivele locale.

În cadrul Direcției generale creșterea calificării cadrelor se face pe servicii, dându-se arhiviștilor probleme de studiu asupra cărora aceștia întocmesc referate, articole pentru reviste etc. (ca de exemplu, problema arhivelor raionale, a colecțiilor personale ș.a.). După întocmirea materialului, acesta se expune în fața lucrătorilor serviciului, se discută, iar concluziile juste se includ în instrucțiunile metodice etc. De exemplu, în cadrul serviciului completare, evidență și expertiză se studiază de peste 2 ani istoria instituțiilor epocii sovietice, fiecare arhivist elaborând o parte a acestei probleme (pe ramuri de instituții). În același timp, în Direcția generală se organizează lecții comune cu toți arhiviștii, pe probleme actuale, cum ar fi căutarea mecanică a informației, asupra căreia s-au ținut cursuri de 3 zile etc.

În general ridicarea calificării cadrelor se face conform planurilor anuale. Pentru lucrătorii care nu au pregătire superioară se prevede în acest plan ținerea de lecții săptămânale de către arhiviștii cu experiență.

Un exemplu interesant în privința creșterii calificării cadrelor îl constituie cel de la serviciul de publicare științifică, în care de 2 ani se studiază problemele de corectură și limba rusă. De buna organizare a cursurilor pe servicii răspund șefii de serviciu. La unele discuții sînt invitați și lucrători din alte servicii.

Formarea cadrelor de specialitate pentru Arhivele centrale și locale de stat, pentru arhivele instituțiilor și pentru arhivele de partid se face de către Institutul istorico-arhivistic din Moscova, care există de 30 de ani. De asemenea, Institutul pregătește cadre pentru arhivele fono-foto-cinematografice, pentru arhivele tehnice și pentru laboratoarele de microfotocopiere.

Ideea de bază a planului de învățămînt al Institutului constă în formarea de specialiști cu o largă pregătire teoretică și istorică, cu o bună pregătire de specialitate pe problemele arhivistice și disciplinele auxiliare ale istoriei și cu o bună pregătire practică. Începînd cu 1 decembrie 1960 Institutul a trecut la pregătirea de cadre de organizatori pentru activitatea de crearea actelor la instituțiile de stat. Institutul duce și o largă activitate de cercetare științifică în problemele de arhivistică, publică numeroase lucrări de specialitate.

În cadrul Direcției generale mai funcționează și un consiliu științific format din șefii arhivelor centrale din Moscova, unii șefi ai serviciilor centrale, rectorul și unii șefi de catedră de la Institutul istorico-arhivistic, cercetători de seamă de la Institutul de istorie al Academiei de științe, reprezentanți ai unor ministere. Consiliul științific este un organ consultativ pe lângă directorul general, se întrunește de 3—4 ori pe an, discută numai unele probleme mari, ca planul de perspectivă al publicațiilor și are rolul legării mai strîns a Arhivelor statului de alte instituții.

*
*
*

Activitatea multilaterală a Arhivelor statului din U.R.S.S. constituie un îndrumar prețios și de neînlocuit pentru arhivistica românească, care este pusă în fața sarcinii de mare răspundere de a-și lega cît mai strîns întreaga muncă de obiectivele etapei de dezvoltare în care ne aflăm.

Din cele relatate, se desprinde în primul rînd concluzia că arhivistica sovietică a reușit să rezolve în etapa actuală o serie de probleme de mare importanță teoretică și practică, deoarece materialele documentare din depozitele Arhivelor centrale și locale de stat sînt ordonate, inventariate și expertizate, s-au creat condiții corespunzătoare pentru păstrarea și prelucrarea acestora, există un puternic detașament de cadre de specialitate bine pregătite, care abordează în mod creator problemele teoriei și practicii arhivistice.

Pe baza învățămîntelor trase în urma studierii experienței arhivisticii sovietice, considerăm că măsurile luate pînă în prezent de Direcția generală a arhivelor statului din R.P.R. pe linia îmbunătățirii organizării muncii, creșterii calificării cadrelor, prelucrării tehnico-științifice și folosirii materialelor documentare sînt juste și trebuie consecvent urmate în viitor, asigurîndu-se concomitent perfecționarea metodelor de muncă în aceste direcții. De asemenea, este cît se poate de justă măsura luată de a se realiza în termenul cel mai scurt ordonarea, inventarierea și expertizarea materialelor documentare atît din depozitele proprii cît și de la instituții, întreprinderi și organizații.

Considerînd că linia generală a activității arhivistice din țara noastră este justă, totuși trebuie remarcat că metodele de lucru trebuie încă mult perfecționate. Pentru a se putea asigura într-un termen scurt ordonarea, inventarierea și expertizarea materialelor documentare vor trebui studiate toate metodele de muncă existente în aceste probleme, simplificate în mare măsură procedeele de lucru și elaborate instrucțiuni metodice cît mai precise pentru fiecare operațiune în parte. Reluarea și refacerea urgentă, într-o formă simplă și accesibilă a tuturor instrucțiunilor existente are în momentul de față, din acest punct de vedere, o importanță primordială.

În acest sens, va trebui accelerată și elaborarea îndrumarului arhivistic, vor trebui organizate dezbateri pe problemele cele mai acute ale activității arhivistice, organele de presă ale Direcției generale trebuie axate cît mai larg posibil pe problemele actuale ale teoriei și practicii arhivistice.

O atenție specială va trebui să se acorde în viitor îmbunătățirii activității de completare, evidență și expertiză, care în lumina celor relatate mai are încă multe lacune. Același lucru se poate afirma despre folosire și informare. Din experiența arhiviștilor sovietici s-a putut constata că fără o evidență precisă a materialelor documentare și fără prelucrarea și depistarea tematică a acestora, activitatea arhivistică n-are nici un fel de perspectivă, nu poate răspunde sarcinilor construcției socialismului și comunismului. Din acest punct de vedere inventarierea și trecerea cît mai rapidă la prelucrarea tematică a materialelor documentare va lega mai strîns activitatea arhivistică din țara noastră de practica construcției socialiste.

Pe de altă parte, pentru buna desfășurare a activității arhivistice, în viitor va trebui prelucrat un plan de perspectivă de completare a depozitelor Arhivelor statului pe arhive centrale și servicii regionale, care nu se va putea realiza decît prin îmbunătățirea substanțială a muncii de arhivă la instituții. Pînă nu se va realiza o îndrumare concretă, pe probleme, a activității de arhivă la instituții, nu se va putea asigura prelucrarea temeinică a materialelor deținute de acestea.

Munca arhivistică se va dezvolta în viitor pe linia folosirii multilaterale a materialelor documentare și a publicării lor, atât a celor din depozitele proprii cât și a celor din depozitele instituțiilor. Aceasta cu atât mai mult cu cât ordonarea, inventarierea și selecționarea se vor termina într-o perioadă relativ scurtă. De aceea trebuie prelucrate din timp problemele legate de folosirea și publicarea materialelor documentare, studiate condițiile desfășurării acestei activități (crearea fișierelor tematice, a clasificatoarelor pentru acestea, depistarea tematică a documentelor etc.). Pregătirea condițiilor trebuie făcută din timp, în special pe linia metodică, a instrucțiunilor arheografice etc. În același timp trebuie dezvoltate „Formele mici” ale publicațiilor în sprijinul propagandei de partid și de stat. În acest sens trebuie delimitată mai precis activitatea Arhivelor statului de cea a institutelor de cercetare științifică, realizându-se concomitent colaborarea strânsă între acestea, între Arhivele statului și școală, edituri, presă etc.

În general, până nu vor fi introduse mai larg în practică principiile de bază ale arhivisticii noi (ca problema delimitării fondurilor, evidenței centralizate, completării etc.) nu se va putea asigura realizarea sarcinilor activității arhivistice din țara noastră.

Studierea atentă, pe sectoare, a problemelor actuale ale arhivisticii sovietice poate contribui în cea mai mare măsură la îmbunătățirea activității noastre, la dezvoltarea ei în viitor. Pentru aceasta ar fi necesar ca în fiecare sector să se organizeze studiarea literaturii de specialitate pe problemele muncii care-i sînt specifice, să se tragă învățămintele respective și să rezolve în mod creator sarcinile respective. De aceea, este util ca fiecare sector să-și îndrepte atenția spre câteva probleme, a căror prelucrare să stea la baza întocmirii viitoarelor instrucțiuni metodice.

Arhivistica sovietică a reușit să rezolve pînă în prezent foarte multe probleme importante ale activității de prelucrare și folosire a materialelor documentare din depozitele proprii și de la instituții. Considerăm că pînă în prezent arhiviștii din țara noastră au studiat și au aplicat prea puțin în practică o serie de realizări ale arhivisticii sovietice. Sînt probleme ca organizarea evidenței centralizate a materialelor documentare, organizarea folosirii multilaterale a acestora, redarea textului documentului ș.a., în care arhiviștii sovietici au acumulat o vastă experiență. Este necesar ca această experiență să fie folosită cât mai larg pentru a nu mai aștepta rezolvarea lor cu forțe proprii vreme îndelungată, ci a le aplica la condițiile noastre, pentru accelerarea procesului de ordonare, inventariere și expertizare a documentelor și rezolvarea celorlalte probleme ale activității arhivistice din țara noastră.

Schimbul de experiență organizat în anul acesta între Arhivele statului din R.P.R. și U.R.S.S. a fost foarte util, în special pentru arhiviștii romîni și este necesar ca experiența acumulată cu această ocazie să fie cât mai larg folosită. Acest lucru se poate face în timp, concomitent cu studiarea materialelor metodice puse la îndemîna noastră de arhiviștii sovietici. Discutarea concluziilor care se desprind din studiul efectuat va contribui la îmbunătățirea activității arhivistice din țara noastră, la punerea ei din ce în ce mai accentuat în slujba desăvîrșirii construcției socialiste.

ARHIVELE STATULUI DIN R.P. BULGARIA

Note pe marginea unui schimb de experiență

În perioada 17 octombrie—6 noiembrie 1961, în cadrul schimburilor culturale cu străinătatea, au fost vizitate Arhivele statului din R.P. Bulgaria, de către arhiviști români, procedându-se la un larg schimb de experiență. Au fost văzute unitățile Departamentului arhivelor statului din Sofia iar pe teritoriu arhivele de la Plovdiv, Burgaz, Varna și Tirnova. Prin grija Departamentului arhivelor din Sofia s-a luat contactul cu Academia R.P. Bulgaria și Biblioteca Națională „Vasil Kolarov“.

Organizare, legislație. Departamentul arhivelor statului din R.P. Bulgaria a funcționat până la 21 octombrie 1961 în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, iar de la 1 noiembrie al aceluiași an a trecut la Ministerul Învățământului. Are în subordine două direcții și un serviciu-sector: Direcția arhivei istorice centrale, Direcția arhivei republicane, Sectorul¹⁾ arhivelor statului orașului și regiunii Sofia.

Departamentul este un organ de directivă și funcționează cu mai multe sectoare (servicii): sectorul organizare și inspecție, sectorul de metodică, sectorul folosire, sectorul publicare, sectorul completare, secretariatul.

Departamentul nu deține arhivă; depozitele de arhivă se găsesc la cele două direcții amintite, la sectorul orașului și regiunii Sofia, precum și pe teritoriu la serviciile regionale. În R.P. Bulgaria nu sînt raioane, ci numai regiuni (okruguri). Regiunea Sofia, după ultima reformă administrativă, a fost împărțită în trei regiuni și anume: Sofia, Dimitrovo și Küstendil.

Întregul teritoriu este împărțit în 30 de regiuni (okruguri). Orașele Sofia, Plovdiv și Varna sînt considerate regiuni, astfel că există 27 regiuni și 3 orașe regiuni.

Unități ale Arhivelor statului au fost organizate numai în 21 okruguri.

Nomenclatura funcționarilor este diferită de cea folosită în prezent în R.P. Română.

Arhivele statului din R.P. Bulgaria, în forma actuală, au luat ființă în 1951 cînd a fost emis decretul pentru înființarea Fondului arhivistic de stat. Pe baza decretului, Departamentul arhivelor statului a elaborat, în anul 1952—1953, un regulament de funcționare al arhivelor, toate instituțiile fiind obligate să-l adapteze specificului lor. În 1953—1954 au fost întocmite instrucțiuni mai detaliate pentru probleme speciale ca: inventariere, conservare, folosire și publicare. În 1955 au fost elaborate, în sinteză, instrucțiuni generale publicate în broșură (*Instrucțiuni pentru organizarea și prelucrarea arhivelor în instituții publice, organizații socialiste și unități industriale*), care se aplică începînd cu anul 1955. Pentru arhivele formate înainte de această dată, acolo unde există posibilități, s-a hotărît organizarea lor tot pe baza instrucțiunilor.

¹⁾ Sectoarele corespund serviciilor de la noi; Sectorul arhivelor statului din Sofia corespunde Serviciului regional București.

Departamentul arhivelor statului din Sofia, lucrează, în prezent, la definirea unui indicator tip, după modelul celui sovietic, care a și fost discutat în consiliul științific.

Potrivit decretului, Arhivele statului din R. P. Bulgaria administrează Fondul arhivistic de stat. Bibliotecile și muzeele au dreptul să adune și să păstreze materiale documentare. Arhivele partidului, cele militare și ale Academiei nu sînt controlate de Arhivele statului, fiind considerate arhive speciale. În această privință este în curs de pregătire un nou proiect de decret, care va reglementa și problema acestor arhive.

În legătură cu distrugerile de materiale documentare, articolul 23 din vechiul decret prevede trimiterea în judecată a celor vinovați. În sprijinul acestei clauze din decret, procuratura a dat la rîndul ei o circulară către toate instituțiile și întreprinderile creatoare de arhivă, în același sens. Cînd se constată totuși o distrugere, directorul general întocmește o decizie penală pe care o trimite tribunalului regional.

Un îndrumător al muncii arhivistice nu a fost întocmit încă, folosindu-se în prezent manualul sovietic.

Pe lângă Direcția generală a arhivelor statului din R.P. Bulgaria funcționează un consiliu științific format din 9—10 persoane, din care fac parte directorul general al Arhivelor statului și directorul general adjunct, academicieni, istorici, președintele Uniunii scriitorilor și alții. Consiliul se întrunește o dată sau de două ori pe an, luînd în discuție proiectele de legi, instrucțiunile arhivistice și alte probleme științifice și organizatorice din activitatea arhivistică. În prezent urmează să se discute proiectul noului decret și indicatorul tip cu termenele de păstrare.

Prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare. Problemele privind prelucrarea tehnico-științifică a materialelor documentare sînt dirijate de *sectorul metodică*.

Pentru îndrumarea muncii de ordonare și inventariere au fost elaborate în 1954 instrucțiuni de evidență și instrucțiuni privind organizarea arhivelor provenite de la personalități de seamă (oameni politici, profesori universitari, scriitori etc.).

Toate fondurile sînt ordonate mai întîi pe probleme și în cadrul fiecărei probleme pe ani. De la caz la caz, dar destul de rar, se folosește și metoda ordonării mai întîi pe ani și apoi în cadrul fiecărui an, pe probleme. Noțiunea de fond se stabilește după aceleași criterii ca și în unitățile noastre. Ordonarea este concepută într-un sens mai larg, deoarece la acest prim contact cu materialul se stabilește și importanța lui documentară.

Operațiunea imediat următoare este întocmirea unui *istoric al fondului și schema de clasificare*. Pentru fondurile mai importante se întocmește și o instrucțiune de lucru. Această ultimă lucrare, însă, nu constituie o regulă permanentă.

Istoricul fondului cuprinde, în special, date în legătură cu instituția respectivă. Schema de clasificare se întocmește pe probleme. Fiecare temă sau problemă mai importantă este indicată printr-o cifră romană, care apare și în rubrica a II-a din inventar. Problemele secundare sînt indicate prin cifre arabe sau litere.

Ca lucrare preliminară se întocmește o schemă de clasificare pe ani, cu toate denumirile părților structurale, pentru a se cunoaște cum au evoluat acestea în diverse perioade, după care se face clasificarea propriu-zisă pe probleme.

O dată întocmită schema de clasificare, se trece la fișarea pe unități de păstrare. Fișele se fac pe cartoane de felul celor folosite pentru dosare. Dimensiunile sînt acelea ale unei fișe de bibliotecă. În ultimul timp se folosesc imprimare tipărite. Același model de fișe se folosește atît pentru evidența dosarelor, cît și a problemelor în cazul catalogului tematic.

La terminarea operațiunilor de fișare a unui fond, fișele se transcriu și se alcătuiesc inventarele, cu următoarele rubrici: nr. crt., nr. dosarului, titlul (cuprinsul) dosarului, datele extreme, nr. filelor, termen de păstrare, observații.

După transcrierea în inventar, deși rămîn disponibile, fișele nu se distrug. De altfel, însăși forma în care au fost concepute, justifică păstrarea lor permanentă. Ele se conservă în fișiere, pe fonduri, la fel ca și cele din biblioteci și servesc la sala de studii ca instrumente de informare.

Pentru fondurile mai importante sînt în curs de pregătire *cataloge tematice*. În prezent se folosesc fişierele tematice, organizate pe probleme, în ordine cronologică, cu fişe extrase din toate fondurile.

Alte instrumente de evidenţă, folosite la Arhivele Statului din R.P. Bulgaria, sînt dosarul fondului şi tabulatorul fondurilor. Registrul general de arhivă şi fişa fondului lipsesc nefiind considerate ca indispensabile.

Dosarul fondului se întocmeşte în dublu exemplar; primul exemplar, care rămîne în camera de inventare (de rezervă), cuprinde toate documentele în legătură cu fondul, aceleaşi pe care le cunoaştem şi din practica noastră arhivistică. Exemplarul al doilea este destinat sălii de studii şi cuprinde numai inventarul fondului, completat cu un indice alfabetic de persoane şi schema de clasificare. Nici un inventar nu este lipsit de aceste două anexe.

Cît priveşte tabulatorul fondurilor, elementele de bază sînt cele cunoscute şi în arhivistica românească. Arhiviştii bulgari dau în plus cantitatea materialelor documentare.

Pentru denumirile succesive ale fondului se foloseşte procedeul de a se indica mai întîi denumirea actuală, care se trece în creion, după care urmează toate denumirile cunoscute, începînd cu cea mai veche pînă la cea curentă, trecute în formă definitivă. De menţionat că în R.P. Bulgaria cantitatea materialelor documentare se exprimă numai în unităţi de păstrare şi foarte rar în kilograme. Procedeul în metri liniari nu se întrebuiţează.

Evidenţa materialelor documentare. Selecţionarea. Controlul şi îndrumarea lucrărilor de evidenţă şi expertiză atît pentru fondurile proprii, cît şi pentru cele aflate la unităţile socialiste de pe teritoriu, revine *Sectorului completare*.

Pe lîngă instrumentele de lucru amintite în capitolul precedent, pentru evidenţa locală şi centralizată a materialelor documentare de la unităţile Arhivelor statului, cît şi a celor de la instituţii şi întreprinderi, se întocmesc o serie de lucrări pe care nu le întîlnim în practica arhivistică din ţara noastră.

Toate instituţiile şi întreprinderile sînt obligate, prin instrucţiuni, să-şi inventarieze arhivele în fiecare an. În afară de inventar, acolo unde există şi depozite centrale de arhivă, se foloseşte pentru părţile structurale ale fondului registrul de evidenţă curentă. Evidenţa materialelor omise la inventariere sau a fondurilor străine găsite ulterior se ţine într-un registru special destinat pentru asemenea operaţiuni. El are o întrebuiţare limitată, temporară, deoarece comisiile de expertiză au sarcina de a le lucra şi încadra în instrumentele prevăzute de instrucţiuni. Într-un alt registru se ţine evidenţa fondurilor lucrate (inventariate şi expertizate) şi care, din lipsă de spaţiu, nu au putut fi preluate de Arhivele statului.

Pe lîngă cele arătate mai sus, instituţiile şi întreprinderile comunică Arhivelor statului anual în scris, pînă la 31 iulie, cantitatea de arhivă înscrisă în registrul de evidenţă curentă. Aceste lucrări trebuie încheiate cel mai tîrziu pînă la 30.VI a fiecărui an. Unităţile de păstrare sînt indicate global, pentru fiecare parte structurală din fond. Inventarele rămîn la unitatea respectivă.

Comunicările anuale ale instituţiilor sînt înscrise, la unităţile Arhivelor statului, într-o fişă numită „atcetna karta”. Ca elemente de bază fişa cuprinde: denumirea instituţiei care a creat fondul; adresa; data înfiinţării instituţiei; data primei înregistrări la Arhivele statului; cantitatea materialelor documentare în momentul primei înregistrări; caracteristica materialelor documentare; locul păstrării şi starea de conservare. Datele suplimentare se trec pe verso. Fişele se păstrează numai la Direcţia arhivei centrale republicane şi la serviciile regionale. „Atcetna karta” se păstrează atîta timp cît există instituţia, iar după desfiinţarea acesteia se scoate din cartotecă şi se pune la dosarul fondului. Serviciile regionale nu trimit exemplare din „atcetna karta” la Departamentul arhivelor (Direcţia generală), care nu dispune de o evidenţă centralizată pentru aceste categorii de materiale.

O evidenţă centralizată propriu-zisă se ţine numai pentru fondurile aflate la unităţile proprii (cele două direcţii şi serviciile regionale). În acest scop a fost creat un fişier central de fonduri, cu compartimente pentru fiecare unitate în parte, în care se găsesc două rînduri de fişe, separat pentru fondurile istorice şi separat pentru cele republicane.

Fișa se completează în două exemplare, cu următoarele date: nr. fondului; data înscrierii fondului în tabulator (opisul fondurilor); denumirea fondului și prescurtarea; localitatea unde se găsește instituția care a creat fondul; denumirea instituției cu toate schimbările succesive (la fiecare denumire se arată și datele extreme respective ale arhivei); dacă materialul este inventariat se indică numărul u.d.p. după inventar, iar în cazul că nu este inventariat, se arată numărul u.d.p. în rubrica destinată materialelor neprelucrate. Sînt menționate, de asemenea, ieșirile de materiale documentare și operațiunile de expertiză, instrumentele de informare (dacă are sau nu opis), stadiul de lucru în care se găsește fondul. Pe verso se face caracterizarea materialelor documentare, fiind precizate și datele extreme pentru fiecare diviziune fundamentală din inventar, potrivit schemei de clasificare a fondului. Urmează, în sfîrșit, data întocmirii fișei și semnătura salariatului care a întocmit-o.

Cînd se ivesc schimbări în structura materialului, serviciile raportează direcției generale și aceasta modifică datele respective în fișa de bază. Ori de cîte ori serviciile preiau materiale, care completează fondurile existente, ele întocmesc și trimit fișa nr. 2 completată cu următoarele date: nr. și denumirea fondului; nr. u.d.p. preluate recent; nr. inventarului și toate schimbările în instrumentele de evidență. Pe verso urmează o scurtă caracterizare, potrivit schemei de clasificare. După completarea datelor în fișa nr. 1, fișa nr. 2 se înlătură. Fișa nr. 1 este în întregime dactilografiată.

Probleme de expertiză. Lucrările de expertiză sînt prevăzute în instrucțiuni. Ca organe de execuție sînt pomenite comisiile de expertiză iar ca instrumente de lucru, inventarul și lista de selecționare.

Arhivele create pînă în anul 1900 nu sînt supuse expertizării. Din 1900 pînă în 1912 se face expertiza numai în cadrul fondurilor financiare. Pentru celelalte materiale se stabilesc date în raport cu importanța documentară. Majoritatea fondurilor au fost primite după aplicarea instrucțiunilor, deci expertizate. Instrumentele de evidență de care am vorbit au fost întocmite ulterior, pentru a ușura folosirea practică și științifică a documentelor.

La unitățile socialiste comisiile de expertiză sînt formate din 3 pînă la 5 membri, numite de șeful instituției, fără a fi însă avizate de conducerea Arhivelor statului. La unele ministere aceste comisii au 10—20 de membri, făcîndu-se apel și la specialiștii din afara instituției. La Arhivele statului procedeul este foarte rar folosit. Atît instituțiile centrale, cît și cele regionale păstrează arhivele timp de 10 ani, după care le predau Arhivelor statului. Ele pot însă rămîne și mai departe la instituții, dacă condițiile de depozitare nu îngăduie preluarea lor. Inventarierea și expertizarea arhivelor se face, totuși, în fiecare an.

La unitățile Arhivelor statului funcționează comisii de expertiză și comisii de expertiză și control, iar la Direcția generală numai una singură — Comisia centrală de expertiză și control. La cele două direcții și la servicii comisiile de expertiză nu sînt permanente, ci se numesc ori de cîte ori este nevoie. Comisiile de expertiză și control funcționează permanent.

Comisiile de expertiză de la unitățile centrale ale Arhivelor statului au 5 pînă la 10 membri. Dintre aceștia se alege președintele și secretarul. Acesta din urmă întocmește procesul-verbal și se îngrijește de întreaga corespondență a comisiei. Ședințele se țin de două ori pe lună, la interval de 15 zile. La serviciile regionale, din lipsă de personal, sînt cooptați specialiști din afară.

Expertizarea, atît la unitățile Arhivelor statului, cît și la celelalte instituții și întreprinderi se face pe bază de indicatoare. Termenele de păstrare variază în raport de importanța și durata de folosire a arhivelor. Pentru fondurile financiar-contabile s-au stabilit, prin H.C.M., 5 categorii de termene de păstrare. Statele de plata salariilor, bunăoară, se păstrează numai 50 de ani.

Lucrarea preliminară expertizei este inventarul (opisul). Acesta se întocmește după modelul stabilit în instrucțiuni și este însoțit de un protocol și un istoric al fondului. În protocol se justifică expertiza și este semnat de întreaga comisie. Istoricul se depune o singură dată pentru întreg fondul.

Lista de selecționare este asemănătoare inventarului și poartă aceeași denumire de opis.

Înscrierea materialelor propuse pentru eliminare se face ca și în inventar, cu singura deosebire că rezumatul unității de păstrare este mai scurt. Pentru anumite categorii se admite și înscrierea globală, atunci când au un conținut asemănător. Pentru ca diferențierea dintre inventar și lista de selecționare să fie mai bine precizată, iar materialul ce rămâne să nu mai fie rearhivat, urmează a se da instrucțiuni noi în acest sens.

Selecționarea se face și prin studierea directă a materialului și cu ajutorul indicatoarelor. După cum am arătat, însă, problema indicatorului tip este încă în studiu. Parte din instituții și-au întocmit indicatoare proprii, avizate de Arhivele statului. Cît privește nomenclatorul actelor, acesta a apărut o dată cu instrucțiunile și toate arhivele formate după aplicarea acestora, la rubrica a doua din inventar, vor purta numărul dosarului după nomenclator. O rubrică nouă este destinată termenului de păstrare.

În general, toate lucrările de expertiză sînt orientate după principiile conținute în manualul sovietic.

Folosirea științifică a materialelor documentare. Pentru sprijinirea propagandei de partid, cît și în scopul unei cît mai largi deserviri a economiei naționale, s-au luat măsuri care să asigure o largă valorificare a arhivelor. Anual, Direcția generală cere tuturor instituțiilor planul de muncă și, în raport de acest plan, se întocmesc liste tematice asupra materialelor documentare ce ar putea interesa, existente în depozite. În liste sînt indicate precis tema dosarului sau documentului și cota.

Se trimit, de asemenea, conspecte ale fondurilor provenite de la oameni politici, scriitori și profesori, la diferite reviste. Conspectul constă în descrierea generală a informațiilor mai importante din fond sau a unei probleme deosebite. Asemenea conspecte s-au referit la probleme de agricultură și electricitate, la mecanizarea agriculturii înainte de eliberare și altele.

Cercetarea materialelor documentare se face numai la sala de studii. Cercetătorii prezintă adrese în care sînt indicate subiectul lucrării și ce anume documente îi interesează. Adresele se multiplică și se trimit și unităților regionale, în cazul că acestea dețin fondurile respective. Serviciile, la rîndul lor, trimit fișe informative în legătură cu temele solicitate.

Sala de studii este subordonată Direcției arhivei istorice centrale, fiind folosită și de celelalte unități ale direcției generale. Pentru funcționarea sălii de studii a fost elaborat un regulament în care sînt prevăzute condițiile de folosire a documentelor. Evidența cercetătorilor este ținută într-un registru de prezență, iar problemele studiate în dosarul cercetătorului.

Sectorul folosire întocmește situații semestriale și anuale a numărului cercetătorilor, diferențiați pe sectoare de muncă și numărul unităților de păstrare folosit pentru fiecare temă.

Cercetătorii particulari sînt admiși fără rezerve, chiar pentru materialele cu caracter politic. S-au întocmit 1.500 dosare ale cercetătorilor, iar fișele acestor dosare se păstrează într-un fișier la sala de studii. Există, de asemenea, un fișier al membrilor Partidului Comunist Bulgar, cu cotele tuturor dosarelor în care le este pomenit numele.

Aparatul de informare al sălii de studii este alcătuit din inventarul și fișierul tematic, a cărui schemă de clasificare a fost descrisă mai sus. Unitățile de păstrare se dau spre cercetare pe baza unui buletin de cerere. Custodele completează și o foaie de folosire care se atașează la fiecare u.d.p. cercetată. Nu se emit permise de cercetător.

Publicarea materialelor documentare. Începînd din anul 1957 se editează o revistă proprie a Arhivelor statului — „Izvestia na dărjavnite arhivi“ (Comunicări ale Arhivelor statului), cu apariție anuală.

Se publică și un buletin de uz intern, cu apariție trimestrială — „Arhiven pregled“ (Conspect al arhivelor).

În 1957 Direcția arhivei istorice centrale a publicat un ghid al acestei arhive iar pentru anii 1962–1963 se pregătește ediția a doua. În planul de perspectivă sînt prevăzute lucrări asemănătoare pentru Arhiva centrală republicană (N.R.B.) și pentru toate fondurile deținute de serviciile regionale. Ghidul va cuprinde o caracterizare a tuturor fondurilor cunoscute și prelucrate. Se lucrează, de asemenea, la stringerea documentelor pentru alcătuirea unei colecții care să

ilustreze relațiile bulgaro-ruse și bulgaro-sovietice. Atenția principală este acordată materialelor documentare privitoare la mișcările revoluționare și la epoca modernă.

Activitatea de îndrumare și control. Toate unitățile Arhivelor statului, centrale și regionale, cu excepția Direcției arhivei istorice centrale, lucrează și cu organizațiile socialiste.

Pentru aplicarea decretului și a instrucțiunilor arhivistii desfășoară o muncă de teren bine organizată. La serviciile regionale, rapoartele în care sînt consemnate constatările făcute cu prilejul controlului, se trimit și sfaturilor populare care, la rîndul lor, urmăresc aplicarea întocmai a recomandărilor făcute de arhiviști la unitățile subordonate. La cele mai multe din sfaturile populare regionale există un organ de control care se ocupă de toate problemele de arhivă. S-a reușit să fie create depozite model la organizațiile socialiste, unde sînt aduși apoi arhivarii pentru instrucție. Instrucțiile se fac destul de des și sînt organizate pe categorii de instituții. Arhivistii sectorului de metodică controlează unitățile regionale ale Arhivelor statului și elaborează pentru acestea planuri tematice și instrucțiuni. Pentru probleme speciale, privind expertiza și evidența, se trimit și arhiviști din celelalte sectoare.

Rapoartele de teren primite de la serviciile regionale sînt confruntate cu cele din aparatul central, se analizează situația în ședințe de lucru, se trag concluzii și apoi se fac adrese către ministerele respective. Atît organele locale de partid, cît și cele ale puterii de stat sprijină efectiv munca arhiviștilor, fapt constatat din toate materialele ce ni s-au pus la dispoziție și din realitatea de pe teren.

Principal, controlul este prevăzut pentru toate instituțiile și întreprinderile, însă din lipsă de timp și mai ales de personal, se efectuează mai mult la nivelul instituțiilor centrale și regionale.

Unitățile cu activitate asemănătoare, cum sînt școlile și cooperativele, sînt controlate parțial, numai cîteva dintre ele, cu celelalte pîrtindu-se doar corespundență. Cînd posibilitățile permit, controlul este extins și asupra celorlalte.

Acest aspect al controlului este încă în studiu, o hotărîre definitivă urmînd a fi luată în 1962 sau 1963, pe baza unui proiect ce va fi discutat în consiliul științific și care preconizează împărțirea instituțiilor în trei categorii. În prima categorie ar intra cele mai importante obiective, cărora urmează să li se acorde toată atenția. La cele din categoria a doua li s-ar aplica numai un control de inițiere și documentare și, în sfîrșit, cele din categoria treia ar fi controlate în limita posibilităților.

*
* *
*

În cele relatate pînă acum ne-am referit la părțile structurale ale aparatului central de coordonare al Direcției generale. Pe lîngă Direcția generală, după cum am arătat, funcționează încă trei organe și anume: Direcția arhivei istorice centrale, Direcția arhivei centrale republicane (N.R.B.) și Serviciul (Sectorul) arhivelor orașului și regiunii Sofia.

Direcția arhivei istorice centrale a luat ființă odată cu celelalte unități, în 1952, și se găsește în aceeași clădire cu Departamentul — Direcția generală. Este compusă din șapte sectoare: **sectorul fonduri proprii** care deține arhivele provenite de la personalități de seamă; **sectorul organelor superioare de stat** răspunde de fondurile provenite de la Adunarea Națională, ministere, unități economice centrale; **sectorul de politică externă, de cultură și culte** se ocupă de materialele arhivistice provenite de la Ministerul Afacerilor Externe, ambasade, Ministerul Învățămîntului, institute de cultură; **sectorul folosire** răspunde de activitatea sălii de studii, asigură folosirea practică și științifică a materialelor din depozite; **sectorul publicare** verifică materialele ce urmează a fi publicate, pregătește articole pentru reviste și ziare, instrucțiuni și ghiduri; **sectorul înregistrare** se ocupă de evidența fondurilor; **secretariatul**.

Arhivele statului din R. P. Bulgaria au preluat în depozitele proprii aproape toate fondurile istorice. În prezent întreaga atenție este îndreptată spre arhivele particulare provenite de la diverse personalități de seamă.

Toate arhivele create pînă la data de 9 septembrie 1944 intră în categoria fondurilor istorice, iar cele formate după această dată, și în continuare, formează fondurile republicane.

În ceea ce privește păstrarea materialelor documentare, arhiviștii bulgari folosesc rafturi de lemn adaptate la dimensiunile fiecărei încăperi. Se folosesc de obicei rafturi duble și foarte rar cele simple. Pentru protecția dosarelor se folosesc mape. Latura exterioară, vizibilă din raft este pinzată, pe care sînt înscrise denumirea fondului și toate datele prevăzute în instrucțiuni pentru evidența pachetelor. Accesul în depozite este precizat printr-un regulament de ordine interioară. Pentru orientare se folosesc indicatoare topografice sub forma unui tabel, în care sînt indicate toate fondurile existente în depozite. În afară de nr. curent se trece nr. fondului, denumirea acestuia, datele extreme, nr. raftului. Atît rafturile cît și polițele sînt numerotate vizibil. La fiecare raft există o schemă a fondurilor și a părților structurale respective.

La unitățile centrale șefii depozitelor păstrează într-un registru evidența materialelor cerute la sala de studii. Într-un alt registru se păstrează evidența materialelor luate pentru lucru sau cercetare de către arhiviști. Trimestrial se face verificarea și evidența tuturor unităților de păstrare ieșite din depozit.

Materialele documentare nu sînt păstrate toate într-un loc. O parte din fondurile ce alcătuiesc arhiva istorică centrală se găsesc în cîteva depozite din clădirea palatului justiției. Tot aici funcționează și un laborator fotografic utilat pentru fotocopierea și microfilmarea materialelor documentare.

O secție pentru fondurile fono-foto-cinematografice nu a fost creată încă. Se studiază posibilitatea elaborării unor instrucțiuni în acest sens, iar materialele se păstrează deocamdată la Ministerul Învățămîntului. Pentru microfilme s-a organizat o cartotecă la sala de studii.

Pentru asigurarea igienei se folosesc diferite măsuri ca dezinfectarea depozitelor cu vaporii de formol, desprăfuirea dosarelor cu ajutorul ventilatoarelor electrice și altele.

Depozitele sînt prevăzute cu dispozitive automate de alarmare în caz de incendiu, fixate de tavan, care funcționează în cazul ridicării temperaturii din încăperi peste limita normală, avertizînd printr-o lumină roșie la tabloul central de control.

Din totalul fondurilor existente la această arhivă centrală (în număr de 697 fonduri), 80% sînt inventariate.

Direcția arhivei centrale republicane (N.R.B.) este organizată pe 5 sectoare. Regulamentul de funcționare a acestei arhive, elaborat în 1952 prevede inițial 11 sectoare, însă practic funcționează numai 5, deoarece regulamentul nu a căpătat încă forma definitivă. Această direcție se ocupă numai de arhivele centrale de importanță națională: ministerele, băncile, Adunarea Națională, institutele de cercetări științifice și cele de cultură, restul instituțiilor rămînd în grija Serviciului arhivelor statului orașului și regiunii Sofia.

Părțile structurale ale direcției sînt următoarele: *sectorul fonduri economice* care deține în special fondurile bancare; *sectorul fonduri culturale și etnografice* înglobează fondurile ministerelor, ale comitetelor de cultură, redacțiile ziarelor și revistelor, uniunile profesionale; *sectorul fonduri secrete* se îngrijește de materialele provenite de la Consiliul de Miniștri și secțiunile secrete din toate ministerele; *sectorul publicare* cu aceleași atribuții ca la Direcția arhivei istorice centrale; *sectorul folosire și evidență* se ocupă de sala de studii și evidența fondurilor republicane.

Materialele preluate sînt cele create după data de 9 septembrie 1944, existînd material pînă în 1951.

Controlul și îndrumarea la organizații socialiste îl execută sectoarele care dețin arhivă, fără să fie prevăzut un sector special pentru această activitate.

Direcția execută instrucțiuni și organizează cursuri și conferințe cu arhivarii. Instituțiilor și întreprinderilor li s-au fixat termene în limitele cărora acestea sînt obligate să-și ordoneze, inventarieze și expertizeze arhivele. La Arhivele statului din Plovdiv se încheie un protocol, în felul procesului verbal ce se întocmește la noi pentru aplicarea H.C.M. 1234/1959. Pentru majoritatea instituțiilor termenul de executare al lucrărilor este anul 1962, după care urmează să întocmească inventarul în fiecare an.

Comisia de expertiză nu este permanentă. Ea se numește de director ori de câte ori este nevoie. Lucrările trimise de instituții sînt dirijate direct comisiei de expertiză și control centrale. Arhivistul care a îndrumat și controlat lucrarea, precum și președintele comisiei de expertiză al instituției în cauză, ia parte la *ședință*.

Serviciul arhivelor statului orașului și regiunii Sofia a început să funcționeze efectiv în anul 1952. După ultima împărțire administrativă s-au creat încă două regiuni — Küstendil și Dimitrovo. La aceasta din urmă a fost înființată și o unitate de arhivă.

În raza de activitate a serviciului sînt cuprinse toate unitățile socialiste, universitatea, școlile și uzinele.

Sînt preluate aproximativ 1000 de fonduri, cele mai vechi datînd din anul 1821, scrise în limbile bulgară și turcă. Majoritatea materialelor formează cele create începînd cu anul 1877.

Serviciul urmărește terminarea preluării fondurilor istorice, iar fondurile republicane vor fi primite pînă în anul 1955. Materialele care creează greutăți de ordin practic nu sînt preluate în depozite: starea civilă, statele de salarii, matricolele școlare și altele de acest fel sînt lăsate în păstrare la instituțiile creatoare, din motive de lipsă de personal pentru eliberarea diferitelor cereri ale oamenilor muncii.

Serviciul este organizat pe trei sectoare: *sectorul fondurilor* care se ocupă de toate fondurile existente în depozite; *sectorul arhivelor de la instituții și expertiză*; *sectorul folosire*.

Ca și la celelalte subunități ale Departamentului, comisia de expertiză se numește în circumstanță, iar comisia de expertiză și control este permanentă.

Dintre serviciile pe care am avut ocazia să le vizităm, acela de la Timovo reține atenția prin depozite bine organizate și prin buna pregătire a colectivului, fiind considerat de Direcția generală ca unitate fruntașă.

Depistarea materialelor documentare privitoare la istoria Romîniei. În afară de problemele de organizare și funcționare, un loc important în cadrul activității desfășurată în R. P. Bulgaria l-a format preocupările în legătură cu viitoarele schimburi pe linie arhivistică dintre R. P. Bulgaria și R. P. Romîni. La Arhivele statului materialul este relativ restrîns și se referă numai la evenimente începînd cu anul 1877. Documentele se află în special în fondul Ministeriului Afacerilor Externe și al fostei Curți regale. Paralel cu cercetările de la arhive, s-au cercetat fondurile deținute de Academia R. P. Bulgaria și Biblioteca națională „Vasili Kolarov”.

La Academie se păstrează o parte din arhiva particulară a lui Evloghi Ghiorghev, negustor de origină bulgară, care a avut oficii comerciale la București, Galați și Ploiești. Materialul nu este prelucrat în întregime dar, pe măsură ce se va întocmi o evidență tematică, problemele ce interesează România vor fi extrase separat și propuse pentru schimb de microfilme. Schimbul se va definitiva după ce materialul depistat va fi avizat de Direcția generală a arhivelor statului din București. Liste tematice asemănătoare se vor primi și de la Departamentul arhivelor statului.

La Biblioteca Națională „Vasili Kolarov”, atît la Secția istorică cit și la cea orientală, se găsește o importantă colecție de documente romînești și mai ales turcești, referitoare la Brăila (peste 40 de pachete), Galați, Timișoara și București. Comunicarea pentru schimbul de microfilme se va face prin Departamentul arhivelor statului.

* * *

Arhivistica din R. P. Bulgaria, deși numai după 10 ani de activitate, și-a asigurat un loc de cinste printre instituțiile de cultură și de cercetări științifice din țara prietenă.

Realizările obținute de arhiviștii bulgari demonstrează superioritatea arhivisticii socialiste, aportul acesteia în sprijinirea construcției socialiste, comunitatea de scop a arhiviștilor din țările socialiste și oportunitatea unui schimb de experiență permanent, statormic, trainic în ultimii ani între țările lagărului socialist.

G. M. DASCALESCU

UNELE ASPECTE DIN MUNCA ARHIVIȘTILOR MAGHIARI

Schimburile de experiență, organizate în acest an în domeniul muncii arhiviste cu Uniunea Sovietică și unele țări de democrație populară, au constituit un minunat prilej de cunoaștere a progreselor realizate de țările vecine și prietene în dezvoltarea arhivisticii socialiste și a bogatelor fonduri documentare care se referă la istoria patriei noastre.

Arhivele statului din R. P. Ungară — unde am studiat în luna octombrie, timp de 10 zile, probleme referitoare în special la organizarea muncii arhiviste — au obținut în anii regimului democrat-popular realizări deosebit de importante. Fiind o instituție cu o tradiție istorică, datînd de peste 200 de ani, Arhivele statului din R. P. Ungară au și o bogată experiență în domeniul practicii arhiviste.

Vom expune mai jos unele aspecte din organizarea și desfășurarea muncii arhiviste în R. P. Ungară.

Din punct de vedere organizatoric unitățile de arhive din R. P. Ungară sînt conduse de Secția Arhivelor din Ministerul Învățămîntului și Culturii, sau, după o altă denumire, Centrul arhivistic al statului. După cum este știut, în raporturile sale cu străinătatea, această secție poartă denumirea de Centrul Național al Arhivelor. Secția arhivelor este de fapt un organ de coordonare și control a activității tuturor unităților de arhivă, neavînd depozite de arhivă.

În R. P. Ungară există în prezent 24 unități ale Arhivelor statului dintre care două sînt centrale: Arhivele Naționale Maghiare și Arhivele economice, iar din restul de 22 una este Arhiva Capitalei (Budapesta), iar celelalte 21 sînt serviciile Arhivelor statului din județe, înființate în anul 1951 în locul fostelor arhive județene și orașenești. Serviciile arhivelor județene nu corespund întocmai împărțirii teritoriale a țării, adică sediul Arhivei județene nu este întotdeauna în capitala județului, ci într-un oraș mai mare din județ, unde a existat un spațiu corespunzător pentru depozitarea arhivei. În general s-au ales orașe industriale. Există și cîteva județe unde nu s-au înființat servicii județene ale Arhivelor statului.

În unele localități unde s-au preluat cantități însemnate de arhivă de la anumite instituții mari și materialul documentar nu a putut fi transportat la serviciul județean din lipsă de spațiu, a fost lăsat în localitatea respectivă, în unele depozite, fără nici un salariat. Mai există o unitate considerată cea de a 25-a, numită Secția economică centrală a arhivelor. Ea este condusă direct de Secția arhivelor din Ministerul Culturii și efectuează munca administrativă și contabilă a arhivelor.

În cursul anului viitor, se preconizează organizarea unei secții centrale a arhivei din perioada Republicii Populare Ungare.

Controlul la unitățile Arhivelor statului îl efectuează în primul rînd doi referenți din cadrul Secției arhivelor. Numărul fiind numai de două persoane, unitățile teritoriale au fost împărțite în două, fiecare trebuind să controleze de două ori pe an unitățile care i-au fost destinate.

Pentru un control mai eficace al muncii arhiviste, în județe, cei doi referenți din secția arhivelor, neputînd asigura controlul și în special îndrumarea permanentă a muncii arhiviste, arhivele teritoriale au fost grupate pe 6 centre. Un șef de serviciu mai bine pregătit și cu experiență în muncă arhivistică, din fiecare centru, coordonează activitatea unităților Arhivelor statului, de pe raza centrului respectiv. Acest conducător-supraveghetor are misiunea de a controla modul cum se reali-

zează planul de muncă și conținutul muncii arhivistice. El nu are dreptul însă de a aproba planurile de muncă sau de a face modificări în plan. Această organizare pe centre, nu rezultă dintr-o schemă organizatorică, ea fiind numai o măsură luată de Secția arhivelor din minister pentru o mai bună coordonare și îndrumare a muncii arhivistice.

Secția arhivelor statului organizează la sfârșitul fiecărui an conferințe la care participă șefii unităților arhivelor statului din întreaga țară. Cu această ocazie se discută de obicei planurile de muncă pentru anul viitor. Anul trecut, la conferința ținută la Budapesta, s-a discutat planul de perspectivă pe 5 ani. Anul acesta se vor ține două conferințe una la Pécs și alta la Szeged, unde se vor discuta planurile pe anul 1962, proiectul de instrucțiuni pentru ordonarea și inventarierea materialelor documentare și despre publicații. În urma acestor discuții, unitățile Arhivelor statului își întocmesc planurile de muncă anuale, pe care le trimit Secției arhivelor din minister spre aprobare. Observațiile asupra planurilor sînt comunicate mai întîi verbal la discuția la care participă șeful secției, secretarul, șeful serviciului de arhivă respectiv și referentul care controlează acel centru. După această discuție, primesc aprobarea în scris a planului conform comunicării verbale.

Întru cît Secția arhivelor statului din minister este încadrată cu un număr mic de salariați, este nevoită să-și sprijine întreaga activitate pe trei organisme și anume :

Primul este *Colectivul celor 6 supraveghetori sau inspectori* despre care am vorbit mai sus, la care se adaugă șefii celor trei arhive din capitală : Arhivele Naționale Maghiare, Arhivele economice și Arhivele orașului Budapesta.

Al doilea este *Colegiul de Metodică compus din mai multe comisii de metodică*. Din Colegiul de metodică fac parte arhiviștii cei mai pregătiți din punct de vedere profesional, numiți în această calitate de șeful Secției arhivelor. În competența acestui colegiu intră dezbaterile principalelor probleme de metodică arhivistică, iar hotărârile lui sînt transmise la secție sub formă de propuneri. Secția analizează fiecare propunere în parte, hotărînd, dacă merită sau nu, să fie luată în considerare.

Vom arăta cîteva din comisiile de muncă ale Colegiului de Metodică : Comisia de clasare a materialului documentar ; Comisia de expertiză ; Comisia de întocmire a instrumentelor de muncă ; Comisia de publicații ; Comisia dreptului arhivistic, jurisdicția arhivistică ; Comisia de propagandă arhivistică și de folosirea materialelor de arhivă în scopuri practice și al educației.

Al treilea : *Consiliul științific*, înființat în anul 1958, este tot un organ de consultare.

Din Consiliul științific fac parte arhiviști cu pregătire temeinică, oameni de știință, academicieni, istorici reprezentanți ai unor ministere interesate în măsurile ce se iau în țară pe linia arhivistică (Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, Finanțe etc.).

Din practică s-a constatat că atît comisiile de metodică, cît și Consiliul științific nu au fost capabile de o muncă rodnică, abordînd de multe ori aceleași probleme. De aceea se preconizează să se reorganizeze atît Colegiul de metodică cît și Consiliul Științific, rămînd ca membri în continuare, numai acei tovarăși, care au dovedit că vor să lucreze pentru dezvoltarea arhivisticii. Probabil, vor intra în Consiliul științific și șefii comisiilor de metodică, precum și cei 6 inspectori din provincie.

Una din problemele importante de care se ocupă Secția arhivelor din minister este recrutarea și instruirea cadrelor arhivistice. În cadrul Facultății de Istorie, începînd din anul III, se pregătesc studenți pentru arhivistică. După terminarea facultății, absolvenții înainte de a fi angajați ca arhiviști, sînt obligați să facă o practică de doi ani. În acești doi ani ei urmează cursurile profesionale, după care dau examen și dacă-s corespunzători sînt angajați ca arhiviști. Șeful Serviciului de arhivă are sarcina de a îndruma, zi de zi, pe practicanți pentru însușirea cît mai temeinică a cunoștințelor de specialitate. La învățămîntul profesional, cu o durată de doi ani, participă toate cadrele, cu o vechime mai mică de 5 ani în munca de arhivă.

În vederea însușirii în mai bune condiții a cunoștințelor necesare, Secția arhivelor a redactat 9 cursuri, dintre care 6 s-au și publicat : 1) Istoria organizării și funcționării judecătorilor și municipiilor maghiare pînă în 1959 ; 2) Elemente de

drept civil și penal în epoca feudală și burgheză; 3) Istoria organizării judecătorești și a procedurii judecătorești maghiare; 4) Elemente ale disciplinelor istoriei; 5) Istoria organizării și funcționării organelor centrale maghiare și ardelenne până în 1867 etc.

În acest an urmează să apară și cursurile ce se referă la problemele de teorie și practică arhivistică.

Îmbinarea pregătirii teoretice, cu munca practică de fiecare zi, contribuie la creșterea cadrelor de specialitate și implicit, la obținerea unor rezultate tot mai bune în munca arhivistică.

Problemele de prelucrare tehnico-științifică a materialelor documentare le-am studiat la Direcția Arhivelor Naționale Maghiare. Arhivele Naționale Maghiare au o tradiție istorică, datînd în forma actuală din anul 1874, cînd au fost reorganizate vechile arhive maghiare. Această unitate este socotită un ghid, pentru toate celelalte unități, munca tuturor se orientează după experiența lor.

Ca materiale documentare Arhivele Naționale dețin în primul rînd vechile arhive (Diete, Palatinul etc.), materialele autorităților guvernamentale centrale, ale autorităților supreme judecătorești din evul mediu și apoi ale ministerelor și organelor, care au lut ființă după 1867.

Direcția Arhivelor Naționale are în componența sa mai multe secții:

Secția I-a păstrează documentele Administrației vechi feudale pînă în anul 1867. Tot aici se păstrează și documentele autorităților judecătorești feudale și vechile arhive naționale dintre anii 1860—1874 și a judecătorului suprem.

Secția II-a păstrează arhivele autorităților centrale, din epoca burgheză între anii 1867—1944.

Secția III-a păstrează arhivele familiale și marile colecții ale Arhivelor Naționale, precum și arhivele diferitelor organizații politice.

Mai funcționează două secții care nu au număr. Una în curs de organizare pentru documentele perioadei de după eliberare (1945) și secția tehnică.

Pentru a putea trece la tratarea problemelor de ordonare și inventariere a materialelor documentare ce se efectuează la Arhivele Naționale, este necesar ca în prealabil, să arătăm ce înțeleg arhiviștii maghiari prin fond. Acest lucru de fapt nu este încă lămurit, ci se duc discuții. De exemplu, Ministerul de Interne în care intră poliția, jandarmeria, etc. la dinșii formează un singur fond, iar acestea sînt considerate ca părți structurale ale fondului. Tot astfel sînt alcătuite și celelalte fonduri.

Vorbînd despre instrumentele de evidență, trebuie precizat că se consideră impropriu a le numi inventare, fiind mai apropiată denumirea de instrumente ajutătoare de arhivă sau instrumente de muncă.

Primul instrument de arhivă pe care l-au întocmit este lista fondurilor și a părților structurale pe părți structurale din Arhivele Naționale. Această listă a fondurilor pe părți structurale a apărut în două volume pentru uz intern, nu ca instrument de informare științifică. Ea conține puține date și anume: titlul fondului și al părții structurale; anii extremi; cantitatea exprimată în metri liniari de arhivă și nu de raft; numărul matricol al fondului.

În cadrul Arhivelor Naționale Maghiare fondurile sînt repartizate pe secții arhivistice, ce nu corespund întocmai secțiilor organizatorice. Secțiile arhivistice sînt numerotate cu litere majuscule. În total au împărțit întreg materialul în 22 secții arhivistice. În interiorul acestor secții fondurile, dacă nu se divid în părți structurale, atunci se numerotează cu cifre arabe. Litera secției împreună cu numărul de ordine al fondului sau al părții structurale formează numărul matricol. În interiorul fiecărui fond sau al părții structurale unitățile de păstrare au un număr de ordine.

Lista fondurilor are un index alfabetic și un index pe materii. La data de 1 ianuarie 1959 Arhivele Naționale Maghiare aveau 2.133 fonduri. Toate datele din lista fondurilor sînt trecute și pe cite o fișă care se întocmește pentru fiecare fond în parte, sau parte structurală conținînd în plus numărul unităților de păstrare și locul unde se păstrează în depozit.

Un alt instrument de arhivă îl constituie inventarele de bază, care se deosebesc de lista fondurilor prin faptul că ele conțin mai multe date și anume:

- 1) Scurt rezumat al fondului sau părții structurale;
- 2) diviziunea în serii, pe acte, registre etc. Stabilirea anilor extremi, numărul unităților de păstrare și cantitatea în metri liniari;
- 3) arătarea stării documentelor ordonate, neordonate, lucrările necesare ordonării, așezarea în rafturi;
- 4) Date referitoare la posibilitățile de cercetare.

Inventarele de bază au răspuns unei necesități mai largi de informare.

Un alt instrument de informare sînt repertoriile care conțin date amănunțite asupra fondurilor. Repertoriile pătrund pînă la unitățile de depozit, iar în caz că materialul se divide mai mult, pînă la probleme. Ele mai cuprind și un scurt istoric al instituției și al fondului. Menționăm, că nu au fost întocmite repertorii pentru întregul material, ele fiind în curs de pregătire.

Toate instrumentele descrise mai sus au fost publicate și multiplicare.

Au mai fost întocmite și inventare analitice (științifice) care cuprind pe lîngă datele din inventarele de bază, istoricul pe scurt al părții structurale și al organului creator de fond. Scopul întocmirii lor nu este pentru evidența materialului, ci numai pentru a servi cercetătorilor. De aceea inventarele analitice, nu se întocmesc pentru toate fondurile, ci numai pentru cele din evul mediu sau grupa judecătorească.

În ceea ce privește problema expertizării materialelor documentare, menționăm că în momentul de față arhiviștii maghiari nu expertizează materialele documentare.

În prezent, se studiază cele mai bune metode de expertizare și se pregătesc instrucțiunile în acest sens.

Expertizarea materialelor documentare la Arhivele Naționale Maghiare, va începe după trecerea în repertorii a întregului material arhivistic.

Pentru expertiza materialelor arhivistice de la instituții și întreprinderi, există un ordin al Consiliului de Miniștri al R.P.U. nr. 45 din 20 iulie 1958, care prevede că:

— Fiecare administrație este obligată să-și selecționeze materialele documentare, care au împlinit termenul de păstrare de 10 ani. În principiu, cele care au mai puțin de 10 ani nu pot fi selecționate.

— Selecționarea se va face în baza unei liste de selecționare întocmită de către organul administrativ tutelar al instituției sau întreprinderii, care dorește să facă selecționarea, de obicei Ministerul tutelar, specificindu-se în listă ce grupe de documente sau acte dorește să selecționeze. Alegerea actelor, pentru selecționare, se face după punctul lor de vedere. Aceste liste tip se trimit Ministerului Culturii, Secției arhivelor, care are dreptul să rețină de la organul care selecționează, anumite documente și să propună altele noi spre selecționare.

După primirea aprobării de selecționare, din partea Secției arhivelor din Ministerul Culturii, instituția respectivă are un interval de trei ani, timp în care poate începe selecționarea.

Cînd instituția își propune selecționarea este obligată să anunțe cu 60 zile înainte Arhivele statului de pe teritoriul respectiv că intenționează să treacă la operațiune. În acest caz, Arhivele statului delegă un arhivist local, care supraveghează și îndrumă selecționarea. Listele de selecționare trebuie să poarte semnătura acestui arhivist. În caz contrar nu se pot scoate din arhivă materialele fără valoare documentară, ce urmează a fi distruse.

*
* *
*

În ceea ce privește folosirea materialelor documentare, menționăm că arhiviștii maghiari se preocupă în prezent de problema folosirii multilaterale a materialelor documentare.

Sarcinile mari puse în fața economiei și culturii socialiste în etapa actuală, impun muncii de folosire a materialelor documentare sarcini sporite, corespunzătoare dezvoltării și mersului înainte al socialismului în R.P.U.

Pornind de la aceste sarcini, arhiviștii maghiari depun toate eforturile pentru a găsi formele cele mai indicate pentru folosirea arhivelor în interesul dezvoltării economiei naționale, științei și culturii.

Sala de studiu fiind considerată mijloc principal de folosire a materialelor documentare, arhiviștii maghiari au înființat trei săli de studiu, două pentru materiale arhivistice și una pentru microfilme.

Activitatea în sălile de studiu se desfășoară sub conducerea și controlul permanent al șefilor de secție cărora le aparțin.

Sălile de studii de la Arhivele Naționale sînt deservite de un custode (arhivist) și un arhivar.

Pentru a putea cerceta în Arhivele statului, cercetătorul primește o autorizație eliberată de Secția arhivelor din Ministerul Culturii. Sînt însă arhive cum este cea de la Ministerul de Externe sau Interne etc., care nu pot fi cercetate fără aprobarea Ministerelor respective, chiar dacă ele sînt depuse la Arhivele statului. Cercetătorul care obține o astfel de aprobare (din parte ministerului respectiv), primește permis valabil numai timp de un an. I se întocmește o fișă personală, iar după ce ia cunoștință de regulamentul de funcționare al sălii de studiu i se pun la dispoziție, instrumentele de evidență.

Restul instrumentelor de arhivă, ca inventarele de bază, inventarele analitice sau repertoriile, fiind publicate se găsesc la toate instituturile de cercetări interesate, așa încît cercetătorul le poate consulta înainte de a veni la sala de studii.

După alegerea materialului, cercetătorul întocmește un buletin de cerere cu specificarea unităților de păstrare ce dorește să le frecventeze. În același timp el este trecut într-un registru de cercetare, unde se înscrie: numele, organul care a eliberat autorizația, cotele materialelor cercetate și anii extremi.

Buletinul de cerere este transmis de către arhivarul de la sala de studii arhivarului din depozit, care pregătește materialul și-l predă apoi la sala de studii. După cercetare materialul se restituie depozitului. Fiecare cercetător are în sala de studii un dulap cu cheie, unde se păstrează materialul pe care-l cercetează.

Materialele documentare sînt larg folosite în Ungaria și în scopul muncii politico-educative și în special în predarea istoriei patriei. În acest scop s-au întocmit culegeri de documente, care ilustrează evenimente istorice importante, s-au redactat chiar unele lecții, pe baza materialelor arhivistice care au fost folosite în școli la predarea istoriei. Deși Arhivele statului nu organizează expoziții, totuși în cadrul Arhivelor Naționale există un mic muzeu, unde sînt expuse documente originale. De asemenea la Arhivele Capitalei există o expoziție de documente, care înfățișează aspecte din dezvoltarea orașului Budapesta.

Una din problemele mult discutate în ultimul timp de arhiviștii maghiari, este problema publicațiilor și anume: ce gen de publicații pot întocmi arhiviștii. Astfel, în momentul de față se întocmesc:

1. instrumente de lucru (evidență);
2. culegeri de documente istorice;
3. culegeri de documente statistice;
4. istoricul instituțiilor creatoare de arhivă;
5. istoricul fondurilor;
6. publicații despre istoria arhivelor;
7. publicații despre disciplinele auxiliare ale istoriei;
8. articole privitoare la cultura istorică locală.

Arhivele statului au citeva serii de publicații:

O serie de publicații este alcătuită din inventarele analitice, din care s-au tipărit pînă în prezent două volume.

O altă serie, multiplicată, o constituie inventarele de bază. Pînă în prezent au apărut 12 volume în cadrul Arhivelor Naționale, și 2 volume în cadrul Arhivelor Capitalei.

Din seria repertoriilor, tot multiplicată, au apărut pînă în prezent 12 volume, iar anul acesta mai apar două volume.

Alte serii tipărite sînt culegerile de documente, din care au apărut 8 volume. Volumele 1, 2 și 3 cuprind documente din epoca lui Sigismund (1387–1410); volumul 4 cuprinde regestele din Veszprém (secolul XV); volumul 5 cuprinde documente din procesele ce au avut loc în fața judecătorului domesnia (sec. XVI–XVII); volumul 6 cuprinde documente privitoare la istoria mișcării muncitorești și țărănești dintre anii 1849–1867 — epoca absolutismului; volumul 7 — urbarii din secolul XVI–XVIII (în acest volum se găsesc și documentele privitoare la Ardeal), iar volumul 8 cuprinde protocoalele Consiliului de Miniștri din timpul primului război mondial (1914–1918).

Tot în serie apar și culegeri de documente care se adresează mai mult marelui public, deși și acestea sînt întocmite la un nivel științific. Documentele publicate se referă la epoca dintre cele două războaie mondiale (1919–1940). Pînă în prezent au apărut 3 volume din perioada 1919–1926.

O altă publicație apărută, însă nu în serie, poartă numele: „Cum s-au ordonat materialele documentare din arhiva locotenenței 1724–1848“.

Arhivistii mai colaborează și la scoaterea unor publicații împreună cu alte instituții. Astfel a apărut în comun cu Oficiul de Statistică „Izvoarele statisticii istorice“.

S-au mai publicat și două volume de statistică istorică: unul cuprinde recensămîntul populației din timpul lui Iosif al II-lea și altul studii pe teme de statistică istorică. De asemenea arhivistii mai publică studii mai mici în diferite reviste de specialitate.

Pentru anii viitori s-a planificat publicarea a 16 volume de documente dintre anii 1919–1945, cîte 4 volume pe an începînd cu anul 1961. Iată de exemplu cîteva titluri: „Tribunalul Militar din Nürnberg și ungurii“, „Salariile muncitorilor dintre cele două războaie mondiale“, „Cum au fost jefuiți țărani de soldații germani în timpul retragerii din țară“, „Cele mai renumite fraude din timpul celor două războaie mondiale“, „Ocuparea țării de către germani“ etc.

În prezent se lucrează la culegerea de documente pentru publicațiile: 1) Reforma agrară de după eliberare și 2) Documentele privitoare la primele zile după eliberare pînă la alegerile din anul 1945.

În mod excepțional se dau aprobări, pentru pregătirea de publicații care nu intră în temele de mai sus.

Planificarea publicațiilor se face împreună cu Institutul de Istorie al Academiei. Menționăm că Academia întocmește anual un plan de publicații, prin care se dau sarcini și Arhivelor statului. Academia acordă și credite în vederea întocmirii acestor publicații și creează anumite condiții. De exemplu, dă hîrtia necesară manuscrisului, pune la dispoziție dactilografe pentru copierea materialului etc. Academia coordonează întreaga muncă de publicare.

Din cele arătate mai sus, putem aprecia că arhivistii maghiari acordă o deosebită importanță activității de publicare a izvoarelor istorice, contribuind astfel la crearea bazei documentare, pentru diferite domenii ale științei.

*
* *
*

Una din secțiile care ne-a impresionat prin buna organizare, înzestrare și funcționare a fost secția tehnică. Secția tehnică deservește toate unitățile arhivistice din țară și se împarte în trei grupe:

- 1) Grupa de microfilme și filmoteca.
- 2) Atelierul de conservare și restaurare și,
- 3) Atelierul de legătorie.

Grupa microfilmelor este cea mai mare. Are 4 aparate de microfilmare și 1 aparat de copiat filme, plus aparatul pentru dezvoltat.

În această grupă lucrează 15 oameni. Materialul pentru microfilmare este pregătit de către arhiviști.

Numai într-un singur an se execută 1.500.000 microfilme dintre care 500.000 pentru arhivele din provincie, 400.000 pentru arhivele naționale și 600.000 pentru export.

Până la 19 octombrie 1961 Arhivele Naționale au primit din străinătate 110.000 microfilme prin schimb. În anul 1960 s-au primit, tot prin schimb, 76.000 microfilme.

Filmele se păstrează în filmotecă în cutii de carton, filmul fiind înfășurat pe bobine. Cutiile sînt așezate în rafturi speciale, construite în acest scop. Filmoteca are un inventar al tuturor microfilmelor. Microfilmele nu se păstrează în aceeași clădire unde sînt depozitele de arhivă. Se preconizează ca separat să se păstreze numai filmele negative, iar cele pozitive să rămînă în clădirea Arhivelor statului.

Atelierul de restaurare și conservare a materialelor documentare lucrează de asemenea pentru toate arhivele din țară. Capacitatea lui este însă inferioară necesităților. A luat ființă în anul 1949 și la început se lucra cu metode învechite (lipirea unei foițe pe marginea documentului etc.). Metoda actuală de restaurarea materialelor a fost adoptată în anul 1956 după contrarevoluție, cînd a fost necesară adoptarea unei noi metode de muncă pentru restaurarea cantității mari de materiale documentare, deteriorate în timpul incendiului. Aici lucrează mai mulți restauratori și șeful grupei.

Atelierul este înzestrat cu două aparate de uscat și dezinfectat documentele, fiecare avînd o capacitate de 2 m³.

Pentru restaurarea documentelor deteriorate prin ardere, putrezire sau rupere etc., se folosește laminorul.

Pergamentele se restaurează cu mîna. Această lucrare este executată cu foarte multă măiestrie. Tot manual se restaurează și copertele cărților și condicilor vechi, reconstituindu-se aproape exact forma originală a acestora.

Atelierul de legătorie execută lucrări numai pentru bibliotecă și coperte pentru dosare. Nu se ocupă de legarea documentelor în dosare sau restaurarea copertelor de manuscrise, toate acestea executîndu-se numai de atelierul de restaurare.

Activitatea multilaterală desfășurată de Arhivele statului din R. P. Ungară, prin aplicarea tehnicii înaintate, a dus la obținerea unor rezultate remarcabile. Acțiunea întreprinsă de a dota Arhiva Națională Maghiară cu utilaj modern pentru laboratorul de restaurare și microfilmare, cît și străduința de a aplica metodele cele mai înaintate în munca de restaurare și conservarea documentelor, poate fi luată ca exemplu. În prezent Arhivele Naționale Maghiare răspund în bune condițiuni cerințelor interne de restaurare și conservare a materialelor documentare.

*
* *
*

Am vizitat și cîteva depozite ale Arhivelor Naționale, Arhivelor economice și Arhivelor capitalei. Peste tot ne-a impresionat curățenia desăvîrșită care există în depozite, aspectul frumos al acestora și dotarea lor cu tot materialul necesar.

Arhivele Naționale au depozite în cele două laturi ale clădirii, la subsol, toate fiind supraetajate cu planșouri de beton. Rafturile și polițele sînt din plăci metalice, demontabile, evitîndu-se cît s-a putut orice material din lemn. Fiind numai cîinci polițe, nu este nevoie de folosirea scării pentru scoaterea sau introducerea materialelor în rafturi. Materialul este așezat în rafturi în ordinea fondurilor și a părților structurale ale acestora, fiind etichetat și numerotat.

Nu există o uniformitate în așezarea pachetelor pe poliță, ci se ține cont de dimensiunile materialului. La începutul fiecărui fond sau parte structurală este așezat inventarul de bază sau repertoriul fondului și registrele respective. Fondurile sînt împărțite pe arhiviști sau referenți, cum se numesc în R. P. Ungară, care răspund de toate lucrările ce urmează să fie efectuate asupra fondului, curățenia, așezarea în rafturi etc.

Fiecare depozit are și un arhivar care execută lucrările de depozit (punerea materialelor în pachete, lipirea etichetelor, așezarea materialului în rafturi, curățenie, aerisire, desprăfuire etc.).

Nimeni nu are voie să intre într-un depozit decît în prezența arhivarului sau a referentului de fond. În timpul lucrului depozitele stau încuiate, avînd la

fiecare depozit sonerie care se folosește atunci cînd cineva dorește să intre în depozit.

Arhivele economice maghiare, formează o secție aparte a Arhivelor statului, avînd localul separat. Această secție a fost înființată în anul 1953. Aici au fost aduse materialele tuturor întreprinderilor financiare, economice, bancare, industriale mai importante din țară. Posedă circa 12.000 m.l. arhivă și este încadrată cu 15 salariați.

Materialul este așezat în rafturi pe fonduri, iar în cadrul fondurilor pe probleme. Se întocmesc aceleași instrumente de evidență ca și la Arhivele Naționale. În plus la Arhivele economice se întocmesc monografiile ale unor întreprinderi fabrici, uzine. În aceste arhive se găsesc depozitate materialele documentare ale minelor din Valea Jiului, Petroșeni și Lupeni pînă în anul 1944.

Se preconizează ca, în anul viitor, această secție a Arhivelor economice să fie desființată, iar arhiva respectivă repartizată celorlalte arhive după principiul apartenenței teritoriale.

Am vizitat și Arhivele Capitalei. Aici se păstrează toată arhiva celor trei părți componente ale orașului Budapesta (Buda veche, Buda și Pesta) și în continuare arhiva orașului Budapesta. Are circa 11.800 m.l. de arhivă și este încadrată cu 20 salariați. Sediul acestei arhive este în localul Sfatului Popular al orașului Budapesta, unde se păstrează și arhiva veche a orașului Buda. Restul arhivei se găsește într-un depozit subteran al bisericii Mathyas, construit special și terminat înainte de primul război mondial, unde a fost depozitată arhiva pentru a fi ferită de distrugere.

Ne-am deplasat și în orașul Pécs la Arhivele județului respectiv. Acest serviciu a luat ființă în anul 1951. Înainte de această dată arhivele, concentrate anume într-un singur loc, funcționau ca arhive ale instituțiilor creatoare.

Spațiul acestui serviciu este destul de mare, dispune de o cantitate de 12.000 m.l. de arhivă. Arhivele statului din Pécs ca și celelalte arhive județene, au preluat materialele fostelor prefecturi ale orașelor municipii și familiilor nobile mai importante din județ, care au avut arhive.

Arhivele din Pécs au 11 salariați dintre care 3 sînt cu pregătire științifică. În general arhivele județene au preluat o dată cu materialul și salariații care deserveau aceste arhive.

Planul de muncă întocmit în anul 1960 pe timp de 5 ani prevede prelucrarea în primul rînd a actelor din perioada hortistă și după eliberarea țării.

*
* *
*

Arhivele statului din R. P. Ungară au obținut — după cum am arătat mai sus — succese remarcabile în anii regimului democrat-popular. Prin extinderea rețelei arhivistice, înființarea de unități ale Arhivelor statului pe întreg cuprinsul țării și încadrarea lor cu arhiviști bine pregătiți, au asigurat o mai bună păstrare și conservare a materialelor documentare, prelucrarea tehnico-științifică la un nivel mai înalt al fondurilor arhivistice creînd în acest fel posibilitatea folosirii lor multilaterale, valorificării științifice a materialelor documentare.

În arhivele din R. P. Ungară se găsește foarte mult material referitor la istoria patriei noastre. O acțiune de depistare și microfotocopiare a lor, ar duce la îmbogățirea și completarea fondurilor arhivistice aflate în depozitele noastre și la sporirea izvoarelor de cercetare științifică.

M. SOVEJA
GR. CARABA

Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., nr. 1, an., VIII, Editura „Știința”, 1962, 164 p.

Revista „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.” are o bogată și variată tematică, prin tratarea a numeroase probleme privind istoria mișcării muncitorești din țara noastră, lupta dusă de către partidul nostru pentru organizarea și conducerea clasei muncitoare, pentru eliberarea națională și socială, pentru făurirea unei noi societăți — societatea socialistă.

Publicînd o serie de comunicări, studii și referate la un înalt nivel ideologic, avînd la bază un bogat material de arhivă și scrisă într-o formă accesibilă și atractivă, revista constituie un ajutor prețios pentru toți cei ce studiază istoria partidului nostru.

Nr. 1 al revistei din acest an se deschide cu editorialul intitulat: „Însemnătatea plenarei C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961 pentru cercetarea și studierea istoriei partidului”. Editorialul subliniază însemnătatea deosebită a plenarei C.C. al P.M.R. care a dezbătut darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prin care partidul nostru dă o apreciere multilaterală însemnătății Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. și sintetizează totodată bogatele învățăminte pe care partidul nostru le trage din lucrările Congresului pentru propria sa activitate.

Prezentînd problemele principale analizate de plenară, editorialul scoate în evidență însemnătatea istorico-mondială a Congresului al XXII-lea, care a adoptat pentru prima oară în istoria mișcării muncitorești un program concret, științific fundamentat al construirii societății comuniste, denumit în mod expresiv „Manifestul Comunist al secolului XX”.

Plenara a subliniat și analiza temeinică și multilaterală făcută de Congres celor mai importante probleme ale lumii contemporane ca: noua etapă în care se găsește sistemul mondial socialist, agravarea crizei generale a capitalismului, problema căilor de trecere a diferitelor țări la socialism, dezvoltarea noilor state independente, problemele păcii și războiului. Cu această ocazie a reieșit din nou rolul Uniunii Sovietice ca principală forță a apărării păcii.

În continuare, editorialul reliefează problemele dezbătute de plenară referitoare la însemnătatea lichidării cultului personalității lui Stalin, a măsurilor politico-organizatorice luate de Congresul al XX-lea și al XXII-lea al P.C.U.S. pentru lichidarea urmărilor cultului personalității, pentru respectarea principiilor leniniste ale vieții de partid, a legalității socialiste. Critica principală a cultului personalității și măsurile luate de Partidul Comunist al U.R.S.S. pentru zdrobirea ideologică a grupului antipartinic, fracționist Malenkov, Kaganovici, Molotov și ceilalți — care au încercat să abată partidul de la linia sa leninistă — au avut o mare însemnătate în mersul înainte al societății sovietice, în viața și activitatea tuturor partidelor comuniste și muncitorești, în întărirea mișcării comuniste internaționale, pe baza ideologiei marxist-leniniste, și a internaționalismului proletar.

Editorialul subliniază în mod deosebit analiza făcută de plenară unor perioade importante din istoria partidului nostru, a felului cum s-a manifestat cultul personalității lui Stalin la noi, daunele pe care le-a adus, precum și meritul partidului nostru, al

activului său de bază care, cu toate presiunile atât din interior cât și din afară, a știut să păzească principiile fundamentale ale partidului.

Analiza făcută de plenara C.C. al P.M.R. activității dușmănoase desfășurate de grupul antipartinic Pauker-Luca, urmați de Teohari Georgescu și ajutați de Iosif Chișinevski și Miron Constantinescu, care au promovat cultul personalității lui Stalin, scoaterea în evidență a rădăcinilor metodelor și practicilor promovate de grupul fracționist, cuprind un loc important în editorialul revistei.

În mod deosebit se remarcă însemnătatea plenarei C.C. al P.M.R., a debaterilor din plenară, ce au subliniat rolul cadrelor de bază ale partidului, al tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej care a fost tot timpul în fruntea luptei pentru întărirea unității partidului și legăturilor sale cu masele, în elaborarea liniei politice juste a partidului, în conducerea maselor muncitoare pentru doborârea regimului burghezomșieresc și făurirea socialismului în patria noastră.

În ultima parte a sa, editorialul menționează importanța documentelor plenarei C.C. al P.M.R. din noiembrie—decembrie 1961 pentru cercetătorii care studiază istoria partidului și a mișcării muncitorești, pentru ridicarea activității acestora la un nivel superior. Pe baza materialelor plenarei cercetătorii științifici, din domeniul istoriei partidului, vor putea porni la elaborarea unor lucrări mai valoroase, își vor aduce din plin contribuția la dezvoltarea științei istorice, importantă armă în formarea omului nou, constructor al societății socialiste și comuniste.

În capitolul „Studii“, Gh. Țugui și Al. Gh. Savu publică articolul intitulat: „Lupta maselor populare din țara noastră pentru instaurarea și consolidarea puterii populare, pentru trecerea la revoluția socialistă“. Folosind un bogat material documentar atît din presă cît și din arhivă, autorii reușesc să ne redea lupta maselor populare organizate și conduse de P.C.R. în perioada 23 August 1944—30 Decembrie 1947.

În prima parte a lucrării, autorii ne înfățișează lupta maselor populare pentru doborârea dictaturii militare fasciste și întoarcerea armelor împotriva fascismului, pentru zdrobirea po-

zițiilor politice dominante deținute de forțele reacționare, pentru instaurarea unui guvern democratic.

Se scoate în evidență lupta partidului pentru elaborarea liniei politice în noile condiții și stabilirea măsurilor pentru aplicarea ei în viață, lupta consecventă împotriva politicii naționalist-șovine a claselor dominante, pentru rezolvarea democratică a problemei naționale, pentru făurirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare.

Partea a doua a lucrării ne înfățișează conținutul de clasă al guvernului instaurat la 6 Martie 1945 sub președinția dr. Petru Groza, ca guvern reprezentînd dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și a țărănimii, sub conducerea proletariatului. După instaurarea guvernului democrat, Partidul Comunist din România a devenit forța conducătoare în stat, politica sa constituind baza activității interne și externe a noului guvern.

O mare însemnătate pentru activitatea partidului și a statului în vederea desăvîrșirii revoluției burghezodemocratice și trecerii la revoluția socialistă au avut-o hotărârile Conferinței naționale din 1945 care a elaborat programul refacerii economice a țării și tactica partidului, în vederea desăvîrșirii revoluției burghezodemocratice, măsurile pentru întărirea partidului și a rolului său de conducător.

Autorii reușesc să ne înfățișeze lupta dintre proletariat și burghezie, cu privire la căile de refacere și dezvoltare a economiei naționale, procesul de întărire și democratizare a aparatului de stat, apariția unor funcții noi, funcția economico-organizatorică încă în condițiile existenței puterii economice a burgheziei.

În ultima parte a lucrării se arată schimbarea raportului de forțe pe plan intern în favoarea proletariatului în a doua jumătate a anului 1947, ca urmare a întăririi rolului de conducător al clasei muncitoare, a întăririi alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, precum și a slăbirii forțelor reacționare. Această schimbare a făcut posibilă proclamarea Republicii Populare Romîne la 30 Decembrie 1947.

Autorii reușesc să reliefeze lupta dusă de partidul nostru în această perioadă nu numai împotriva repre-

zentaților claselor exploatatoare ci și a liniei aventuriste a deviatorilor în frunte cu Ana Pauker-Luca și a social-democraților grupați în jurul lui Titel Petrescu.

Victoria luptei maselor populare din țara noastră pentru instaurarea dictaturii proletariatului — se subliniază în articol — a fost determinată de înalta capacitate a partidului comunist de a aplica în mod creator știința marxist-leninistă la condițiile României.

Deosebit de interesant și documentat este studiul publicat de Fl. Dragne intitulat: „Activitatea Blocului muncitoresc-tărănesc, organizație revoluționară de masă creată și condusă de Partidul Comunist din România”. Analizând condițiile în care apare Blocul Muncitoresc-tărănesc, autorul scoate în evidență lupta partidului nostru în condițiile stabilizării relative a capitalismului, când partidul este scos în afara legii, activitatea lui pentru aplicarea învățăturii marxist-leniniste de îmbinare a muncii ilegale cu munca legală. Blocul muncitoresc-tărănesc ca o organizație de masă legală a avut o mare importanță în educarea revoluționară a maselor muncitoare prin mobilizarea largă a muncitorilor și țărănilor, a unor pături a micii burghezii de la orașe, împotriva claselor exploatatoare.

Creat în 1925 Blocul muncitoresc-tărănesc a obținut succese remarcabile în întreaga activitate dovedind întărirea legăturii partidului cu masele celor ce muncesc.

Prezentând activitatea Blocului muncitoresc-tărănesc în perioada 1929—1933, perioadă în care a avut loc un adevărat proces de radicalizare politică a maselor de la orașe și sate, autorul subliniază că, cu toată teroarea burghezo-moșierească, a numeroaselor greseli și frământări interne, precum și a criminalei lupte fracționiste fără de principii, Blocul muncitoresc-tărănesc a contribuit la mobilizarea maselor muncitoare la lupta împotriva fascismului și a pregătirilor războiului anti-sovietic.

Revista publică și un articol privind: Crearea și activitatea sindicatelor din România în anii 1905—1906 de I. Iacoși și V. Petrișor. Prin folosirea unui număr mare de documente inedite autorii aduc în această lucrare o contribuție

importantă la cunoașterea istoriei mișcării sindicale din țara noastră.

Pornind de la analiza condițiilor în care apar și se dezvoltă sindicatele în țara noastră autorii scot în evidență rolul elementelor muncitorești înaintate, în frunte cu I. C. Frimu, Alexandru Ionescu, Al. Constantinescu, Th. Neculuță și alții, care în ciuda trădării elementelor burghezo-liberale din 1899 au luptat pentru continua dezvoltare a mișcării muncitorești din țara noastră.

Apariția sindicatelor bazate pe principiile luptei de clasă și ale internaționalismului proletar, în 1905, a însemnat — așa după cum subliniază autorii — o cucerire de seamă a clasei muncitoare din România.

Sindicatele au activat de la început ca organizații combative, împletind deseori lupta clasei muncitoare pentru revendicări economice cu lupta generală împotriva regimului burghezo-moșieresc, pentru libertăți democratice. Cele 180 greve care au avut loc între anii 1905—1906, dovedesc activitatea largă desfășurată de sindicate și influența pe care o aveau în rândul maselor de muncitori din toate ramurile economiei naționale.

Înfățișând folosirea grevelor ca una din formele principale de luptă împotriva exploatării capitaliste, în perioada analizată autorii scot în evidență rolul important pe care-l au acestea în întărirea caracterului de clasă al organizațiilor sindicale, al creșterii prestigiului lor în rândul clasei muncitoare.

Un loc important în lucrare îl ocupă activitatea desfășurată de sindicatele create în anii 1905—1906, pentru educarea muncitorilor în spiritul luptei hotărâte împotriva exploatatorilor, a corporațiilor și a legii reacționare a meseriilor (legea Missir).

Lucrarea reflectă de asemenea necesitatea creării unui organ central care să conducă lupta proletariatului, necesitate izvorâtă în urma sporirii numărului muncitorilor organizați, a dezvoltării mișcării greviste, Conferința pe țară care a avut loc în august 1906, a realizat această sarcină prin crearea Comisiei generale a sindicatelor din România.

În cuprinsul lucrării autorii scot în evidență și tendințele reformiste, de limitare a luptei muncitorilor la revendicări economice, de îndepărtare

a proletariatului de la problemele politice generale care s-au manifestat în cadrul mișcării sindicale în această perioadă. Ei analizează și cauzele care au generat aceste tendințe datorită existenței în țara noastră a unor cercuri socialiste încă slabe, lipsei unui partid politic muncitoresc.

Folosind bogate surse informative lucrarea reușește să ne prezinte dezvoltarea mișcării sindicale din țara noastră din anii 1905—1906 strîns legată de dezvoltarea economică socială și politică din acea perioadă.

În capitolul comunicării revista publică două articole: „Greva muncitorilor metalurgiști de la fabrica Metaloglobus”-București (decembrie 1939—ianuarie 1940) de la Nyiri și „Acțiunile muncitorilor din portul Brăila în anul 1915 împotriva înrăutățirii condițiilor de viață și a primului război mondial” de G. Tudoran.

Prima comunicare referitoare la greva muncitorilor metalurgiști de la fabrica „Metaloglobus” constituie un aport prețios la elucidarea luptei clasei muncitoare în perioada dictaturii regale, perioadă în care orice acțiune politică era reprimată sîngeros de către guvern. Organizarea luptelor economice, revendicative care loveau în regim și în pregătirile de război, au avut — așa după cum subliniază lucrarea — semnificația unor lupte politice în perioada începuturilor celui de-al doilea război mondial.

Analizînd importanța acestei greve A. Nyiri scoate în evidență rolul conducător al partidului comunist care a transformat această grevă într-o adevărată școală politică menită să educe muncitorii din această întreprindere în spiritul luptei revoluționare.

Prin analizarea cauzelor grevei, a revendicărilor urmărite, precum și a etapelor desfășurării grevei, autorul reliefează creșterea conștiinței revoluționare a muncitorilor, a încrederii lor în partid și atitudinea trădătoare a social-democraților de dreapta care prin trăgăneală au influențat în mod negativ asupra moralului greviștilor iar mai târziu au trădat direct greva solidarizîndu-se cu patronul.

Prezentînd greva de la „Metaloglobus” strîns legată de acțiunile mișcării muncitorești din această perioadă, lucrarea reușește să ne redea importanța acestei greve pentru creșterea entuziasmului de luptă al muncitorilor, pentru creșterea încrederii lor în partidul comunist.

În lucrarea: „Acțiuni ale muncitorilor din portul Brăila în anul 1915 împotriva înrăutățirii condițiilor de viață și a primului război mondial”, autorul evidențiază amploarea mișcării de protest împotriva pregătirilor primului război mondial din anul 1914 și strîns legată de acestea puternicile manifestații de stradă și greva generală a muncitorilor din portul Brăila care s-a soldat cu succesul luptei muncitorilor. Victoria cîștigată de muncitori în această grevă le-a întărit încrederea în forțele lor cu toate măsurile represive luate de guvern împotriva mișcării muncitorești.

În afară de studii și comunicări revista *Anale* Nr. 1 din anul 1962 cuprinde și un număr de recenzii ale unor lucrări apărute, precum și luări de poziție față de unele lucrări de slabă calitate sau cu lipsuri de conținut.

În notele bibliografice publicate, revista își informează cititorii asupra unor lucrări mai importante apărute în diferite reviste din țară și de peste hotare.

Meritul deosebit al revistei *Anale* constă în participarea sa activă la evenimentele vieții politice și sociale din țara noastră, în răspunsul prompt pe care îl dă problemelor puse în fața științei istoriei de către partidul nostru.

Publicînd materiale cu un conținut ideologic înalt, strîns legate de sarcinile puse în fața cercetătorilor istorici, de documentele plenarei din 30 noiembrie—5 decembrie 1961, revista *Anale* Nr. 1 pe acest an, constituie un ajutor prețios la elucidarea unor probleme de mare însemnătate pentru istoria partidului nostru și a mișcării muncitorești din țara noastră, un îndrumător în munca lor de fiecare zi.

M. S.

P. P. PANAITESCU, *Începuturile scrisului în limba română*, în „Studii și materiale de istoria medie“, vol. IV, 1960, p. 117—189.

În acest studiu, autorul, pornind de la analiza celor mai vechi traduceri românești și anume, *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețeană* și *Psaltirea Hurmuzaki* își propune să dezvăluie cauzele care au determinat începuturile scrisului în limba română.

Problema a fost pusă în discuție de I. Bărbulescu încă din 1902, reluată și dezbătută de N. Iorga în 1904 și apoi de mai mulți istorici și lingviști, dar nici în vremurile noastre lingviștii și istoricii, ca acad. prof. Al. Rosetti și P. P. Panaitescu n-au ajuns la concluzii comune.

N. Iorga, datînd aceste texte cu secolul al XV-lea, a preconizat în 1904 ¹⁾ teoria husită, care a fost îmbrățișată de lingviștii J. A. Candrea ²⁾, S. Pușcariu ³⁾, N. Drăganu ⁴⁾ și al Procopovici ⁵⁾. Argumentele principale ale acestei teorii sînt următoarele: întrucît textele rotacizante sînt anterioare celor tipărite de Coresi la Brașov și admitînd că activitatea diaconului tipograf este rezultatul influenței luterane, trebuie să căutăm altă influență religioasă, care, ca și reforma, a proclamat ca limba poporului să fie folosită în biserică. Numai reforma lui Ioan Hus din Boemia, care începuse să se răspîndească dîncolo de granițele acelei țări, după arderea reformatorului în 1415, îndeplinește aceste condiții. Ea a precedat cu un secol reforma lui Luther și s-a întins prin propagandistii ei în Transilvania și Moldova. Maramureșul — țara în care se constată, în dialectul românesc, rotacismul și influența ungurești, deci

tocmai limba vechilor texte rotacizante — este provincia românească cea mai apropiată geografic de Boemia, deci acolo a putut pătrunde mai ușor influența husitismului.

Teoria catolică, susținută de I. Bărbulescu ⁶⁾ se bazează pe faptul de ordin general că propaganda catolică la romîni a fost de mai mare intensitate și de mai lungă durată, decît cea husită, că și catolicii au admis, în anumite împrejurări, ca anumite cărți bisericești să se citească în limba poporului și mai ales pe prezența lui filioque în simbolul credinței.

Teoria luterană susținută de O. Densușianu ⁷⁾ și mai cu seamă de acad. prof. Al. Rosetti ⁸⁾, datează textele rotacizante în prima jumătate a secolului al XVI-lea și anume între 1530 și 1559, ca traduceri efectuate sub influența reformei lui Luther.

Teoria autohtonă aparține lui T. Palade ⁹⁾, M. Seșan ¹⁰⁾ și Șt. Ciobanu ¹¹⁾.

T. Palade consideră că exista „un curent vulgar românesc, care sintetiza

⁶⁾ I. Bărbulescu, *Studii privitoare la limba și istoria romînilor*, Buc., 1902; *Curentele literare la romîni în perioada slavonismului cultural*, Buc., 1926, p. 45—90.

⁷⁾ O. Densușianu, *Histoire de la langue roumaine*. II. Paris 1926, p. 3 și urm.

⁸⁾ Al. Rosetti, *Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase. Considerații asupra datării și localizării lor*, în „Revista istorică romînă“, XIV, 1944, p. 1 și urm.; idem, *Limba romînă în secolele al XIII-lea-XVI-lea*, Buc., 1956, (care reprezintă ultima formă a punctului de vedere al autorului, susținut și anterior în alte scrieri).

⁹⁾ T. Palade, *Cînd s-a scris întîia romînește?* în „Arhiva“, 1915, p. 187 și urm., 235 și urm.

¹⁰⁾ M. Seșan, *Originea și timpul primelor traduceri romînești ale sf. Scripturi*, 1939, (extras din „Candela“, L); idem, *Introducerea limbii romine în biserică*, în „Mitropolia Ardealului“, Sibiu, 1957, p. 818—835; idem, *Introducerea limbii romine în biserică*, în „Studii teologice“, XI, 1959, p. 57—60.

¹¹⁾ Șt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba romînească*, în „An. Ac. Rom., mem. sect. lit., s. III“, tom X, mem. 3, Buc., 1941.

¹⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a romînilor pînă la 1688*, Buc., 1904, p. 15—41.

²⁾ J. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolul XVI și XVII*, Buc., 1916, p. XCVI—XCVII.

³⁾ S. Pușcariu, *Istoria literaturii romîne. Perioada veche*, ed. II, Sibiu, 1930, p. 66.

⁴⁾ N. Drăganu, *Două manuscrise vechi, Codicele Todorescu și Marțian*, Euc., 1914, p. 6.

⁵⁾ Al. Procopovici, *Arhetipul husit al catehismului nostru luteran*, Sucea, 1927, extras din „Făt Frumos“.

dorința românilor de a întrebuința în biserică limba lor“, și anume în secolul al XV-lea. Mihai Seșan datează vechile traduceri rotacizante în domnia lui Alexandru cel Bun, considerînd că sînt făcute în Moldova. Șt. Ciobanu afirmă „că în secolul al XV-lea poporul român a fost pregătit pentru un început de literatură scrisă în limba lui proprie... În secolul al XV-lea el dispune de o clasă bine pregătită de cărturari, de meseriași“¹²⁾. E vorba, desigur, de cărturari în limba slavonă. După Șt. Ciobanu, în secolul al XV-lea „conștiința națională era și mai clară“¹³⁾.

În anul 1956, acad. Al. Rosetti reeditează în „Limba română în secolele al XIII-lea—XVI-lea“ studiul său *Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase...*, precedat de un amplu studiu asupra grafiei, foneticii și morfologiei limbii române din această perioadă de timp. Plecînd de la principiul că datarea acestor texte atrage după sine legătura ce trebuie stabilită între traduceri și curentul sau mișcarea culturală care le-a provocat, autorul, printr-o analiză lingvistică, ajunge la concluzia că primele traduceri de cărți religioase datează din prima jumătate a secolului al XVI-lea. Acad. Al. Rosetti observă că, deși textele rotacizante sînt mai vechi decît activitatea de tipograf a lui Coresi, totuși între cele două tipăriri coresiene (1559—1560) și apariția propagandei luterane în Transilvania (1530) este un interval de trei decenii, în care s-a putut produce un prim curent de traduceri românești manuscrise în nordul Transilvaniei, tot sub influența reformei.

Copiile textelor rotacizante sînt toate din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, originalele datează probabil din prima jumătate a secolului, cînd reforma lui Luther a avut o puternică influență în Transilvania, adică tocmai în țara în care apar cele dintîi texte românești. Pe de altă parte, între textele tipăriturilor lui Coresi și cele maramureșene sînt deosebiri dialectale, dar ele nu reprezintă stadii deo-

sebite cronologic ale limbii. Fonetica, morfologia și sintaxa textelor rotacizante (afară de particularitățile dialectale proprii graiului maramureșan și nord-ardelean) sînt aceleași ca ale textelor din secolul al XVI-lea. „Dacă limba primelor noastre traduceri de cărți religioase — subliniază autorul — pare mai „arhaică“ decît limba textelor lui Coresi, aceasta se explică prin diversificarea dialectală a dacoromîniei în secolul al XVI-lea“¹⁴⁾.

Combătînd teoria husită susținută de N. Iorga și Candrea, analizînd amploarea și urmările reformei lui Luther în Ardeal ajunge la concluzia că cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase au fost efectuate în Maramureș și în nordul Ardealului vecin, în prima jumătate a secolului al XVI-lea și anume între 1530—1559 sub înfrîurirea reformei lui Ltuher. Maramureșul și nordul Ardealului vecin nu erau departe de centrele reformate din Zips, de regiunea Bistrița și de centrele maghiare reformate din nordul Ungariei. Prezența Catehismului lutheran, printre aceste traduceri, este caracteristică pentru mișcarea reformată; aceeași carte apare, în 1575, printre cărțile tipărite pentru slavonii trecuți la reformă din Craina, Corintia, Steiermark, Gorița și Istria. Mai subliniază apoi că: „Pentru a scrie cărți de cult într-o limbă alta decît vechea slavă, într-un timp cînd numai greaca, latina și slava erau recunoscute de biserică ca limbi de cult și oficialitatea de la noi păzea cu sfințenie întrebuințarea limbii slave, era necesară o revoluție... traducerea textelor bisericești, în secolul al XVI-lea, nu poate fi concepută decît „provocată“ de o cauză exterioară și în luptă cu canoanele bisericii ortodoxe“¹⁵⁾.

P. P. Panaitescu în studiul său „*Încercăturile scrisului în limba română*“ nu împărtășește aceste concluzii; el se alătură teoriei autohtone susținută acum douăzeci de ani de Șt. Ciobanu de pe poziții mai realiste decît antecesorii săi, T. Palade și Milan Seșan, aceștia din urmă militînd pentru această teorie și în scrieri mai recente. Subliniind că acest fenomen ține de istoria culturii românești și este rezul-

¹²⁾ Șt. Ciobanu, *Op. cit.*, p. 11.

¹³⁾ *Ibidem*, p. 12.

¹⁴⁾ Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 192.

¹⁵⁾ *Ibidem*, p. 51—52.

tatul unei schimbări și transformări din societatea românească, consideră că influențele externe trebuie privite ca elemente auxiliare. Această revoluție culturală nu poate fi ruptă de fenomenul similar din istoria Europei, care s-a petrecut în chip necesar, datorită unei evoluții asemănătoare a orânduirii feudale. Clasele stăpînitoare spre a-și manifesta superioritatea față de supuși au folosit o limbă literară deosebită de cea a poporului. În apusul și centrul Europei, în țările catolice această limbă a fost latina; la romîni limba slavă bisericească. În Rusia, Serbia, Bulgaria ca și în Grecia, deși limba oficială a claselor stăpînitoare era apropiată de limba poporului, totuși avea la temelie aceeași distincție căutată între stăpîn și stăpîniți.

Se expun, pe scurt, cele patru teorii: husită, catolică, luterană și autohtonă. Se combate teoria husită subliniind că nu avem nici o știre despre pătrunderea propagandei husite în Maramureș. Maramureșul nu era un drum de trecere din Boemia spre Transilvania, era o țară aproape izolată între munți și păduri. Husitismul a fost o mișcare mai ales orășenească și propagatorii lui pătrunzînd în eparhia Orăzii, au fost „stîrpiți” de autoritățile bisericii catolice ajutate de stăpînirea feudală. „Cît privește Moldova, cardinalul polon Olénicki aduce în 1431 învinuirea lui Alexandru cel Bun că a îngăduit unui predicator husit să predice în public în țara sa, deoarece acest husit, a sedus cca mai mare parte a plebei, mergînd la țară cu un mare alai de popor și mulțime... Propaganda husită în Moldova era însă îndreptată exclusiv asupra catolicilor din satele și orașele de ciangăi, căci a protestat numai episcopul catolic, iar domnul Moldovei n-ar fi ocolit o propagandă îndreptată împotriva propriei sale credințe” (p. 121).

Pentru a-și susține punctul de vedere, autorul afirmă că în Transilvania husitismul a fost o mișcare mai ales orășenească, iar în Moldova propaganda a fost îndreptată „exclusiv asupra catolicilor”. Nu putem fi de aceeași părere, întrucît istoricii noștri de astăzi afirmă că răscoala populară din 1437 a fost influențată și de mișcarea husită și la această răscoală nu

au participat numai orășenii. De asemenea ni se pare forțată afirmația că propaganda husită în Moldova a fost îndreptată numai asupra catolicilor. Faptul că numai episcopul catolic a protestat nu este un argument convingător.

De asemenea — subliniază autorul — catolicismul nu putea să determine traducerea acestor texte întrucît acesta prin esența lui a fost conservator și latin. În ce privește teoria luterană, autorul subliniază că reforma atinge pe romîni din Transilvania de sud, de la orașe și din jurul orașelor de acolo (Sibiu, Brașov, Sebeșul Săces, Orăștie), nu însă pe cei din Maramureș. Cît privește identitatea limbii între textele maramureșene rotacizante și cele tipărite în secolul al XVI-lea, acesta este un fapt de care trebuie să ținem seamă, el constituie o dovadă că textele rotacizante au putut fi scrise și în secolul al XVI-lea, dar nimic nu arată că nu puteau fi scrise la sfîrșitul secolului al XV-lea sau în primele două decade ale veacului următor, cînd limba nu se deosebea esențial de cea de pe la mijlocul secolului al XVI-lea (p. 122).

Asupra locului unde au fost traduse cele patru texte, argumente serioase de ordin lingvistic indică Maramureșul și nordul Transilvaniei. Faptele de ordin istoric-social — subliniază autorul — arată că Maramureșul a fost pînă în primele decenii ale secolului al XVI-lea și în parte și după aceea, o țară a feudalismului românesc, cu mici mănăstiri ortodoxe stăpînite de feudații locali.

În privința datării, limba vechilor texte rotacizante nu poate fixa o dată precisă, pentru că limba evoluează încet. Însă faptul că traducerea maramureșene au fost folosite de Coreși în tipografia sa, demonstrează că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, acestea erau încă vii, adică folosite în bisericile unde au fost găsite de conducătorii tipografiei din Brașov (p. 127). Psaltirea Hurmuzaki a fost datată, după filigran de J. A. Candrea între anii 1500—1515. Dacă ținem seamă de faptul — subliniază autorul — că au fost mai multe traduceri independente rotacizante ale Psalmilor și că Psaltirea Hurmuzaki nu este neapărat prima traducere alcătuită în Maramureș, ar trebui să împingem începăturile curentului de traduceri în

limba română poate pe la 1490. (p. 130). În ceea ce privește Psaltirea Scheiană, ultimele trei litere ale criptogramei (care nu sînt litere, ci cifre) dau anul erei bizantine 7023, care corespunde cu anul erei noastre 1514—1515. Dacă aceasta este data alcătuirii traducerii sau a unei copii după originalul traducătorului, nu se poate preciza.

Ajungînd la această datare, autorul subliniază că nici mișcarea husită, a cărei pătrundere în Moldova și Transilvania se produce în anii 1431—1437, nici reforma luterană, care pătrunde în Transilvania începînd de la 1530 nu pot constitui cauza și imboldul pentru traducerea cărților bisericești în limba română.

Pentru a stabili cadrul istoric în care au luat naștere aceste texte, autorul constată că în secolele XIV—XV, Maramureșul era o regiune cu o situație socială și politică specială. Se bucura de o autonomie militară și fiscală sub voievodul Maramureșului, care-și exercita autoritatea numai asupra cneajlor privilegiați, scoși de sub cîrmuirea directă a dregătorilor regali. În veacul al XV-lea în Maramureș era o biserică feudală autonomă, cu o viață mănăstirească foarte intensă, aflată sub oblăduirea mănăstirii din Peri. Viața mănăstirească a dat naștere unei școli de scriitori; diaconul Ioan cu alți opt stăpînea la 1451 moșia Ieud. Acești diaconi scriu în românește corespondența Maramureșului cu municipalitatea din Bistrița. Cărturarii din Maramureș știau slavonește și românește; dovadă inscripțiile slavone păstrate pînă astăzi în bisericile din Cuhea și Călinești.

Pătrunderea catolicismului în Maramureș la mijlocul secolului al XV-lea se constată prin clădirea mănăstirii catolice din Remetea. Familiile bogate adoptau catolicismul în vederea obținerii unor dregătorii însemnate ale regatului. Din lupta pentru autonomie dusă cu episcopia ruteană din Muncaci, biserica din Peri iese învingătoare datorită sprijinului dat de Bartolomeu Dragffy, voievodul Transilvaniei, strănepotul lui Drag. Pentru a afirma autonomia deplină a bisericii și mai ales față de secarea izvorului de procurare a manuscriselor slave, s-a recurs la introducerea limbii române în biserică. În 1494, regele Ungariei, deși confirmă diploma de auto-

nomie a patriarhului de Constantinopol dat mănăstirii din Peri în 1391, declară că biserica din Maramureș, prin această mănăstire, va fi supusă spiritualității episcopiei de Muncaci, cît și arhiepiscopiei Transilvaniei. Ierarhia catolică din Transilvania a îngăduit introducerea limbii române ca limbă de cult, cu condiția introducerii simbolului credinței catolice. Aceasta — spune autorul — o dovedește prezența simbolului credinței catolice la sfîrșitul Psaltirii Scheiene.

Cadrul în care s-a putut dezvolta începutul scrisului românesc este constituit de existența în această provincie în veacurile XIV-lea—XV-lea a unei stăpîniri a pămîntului de către mica nobilime cnezială și formarea în Maramureș a unei biserici episcopale. Sub oblăduirea mănăstirii din Peri se formează încă din 1391 un fel de eparhie autonomă feudală, care cuprinde nu numai Maramureșul, ci și regiuni ca Bistrița (fără oraș), Ungurașul, Sălajul, Ugocea și altele, unde se întindeau domeniile lui Drag și Balc. Această regiune a eparhiei corespunde cu ținutul în care se vorbea dialectul rotacizant în secolele al XV-lea și al XVI-lea și explică de ce cărțile au fost scrise în acest dialect.

Momentul care a determinat desprinderea de liturgia slavă a fost conflictul bisericii cneajlor maramureșeni cu centrul în Peri și episcopia slavo-ruteană de la Muncaci, încercarea acestei episcopii de a acapara supremația, veniturile și moșiile mănăstirilor maramureșene. Autorul consideră deci, că motorul care a determinat introducerea limbii poporului în scrierile bisericești a fost lupta împotriva tendinței de dominație a episcopiei din Muncaci.

La un an după apariția acestui studiu, acad. Al. Rosetti combate concluziile autorului și reafirmă că „Reforma lui Luther stă neîndoios la originea curentului de traduceri în limba română a cărților religioase în prima și a doua jumătate a secolului al XVI-lea”¹⁶).

În datarea între 1500—1515 a Psaltirii Hurmuzaki, P. P. Panaitescu omi-

¹⁶) Acad. Al. Rosetti, *Despre data primelor traduceri românești de cărți religioase și despre curentele culturale din secolul al XVI-lea*, în „Limba română”, nr. 3, 1961, p. 241—245.

te să arate că acest criteriu de datare este cu totul aproximativ, că filigranul hîrtiei nu corespunde exact cu cel datat, cu care este comparat și că nu avem nici o siguranță că stocul de hîrtie nu a fost întrebuințat mai tîrziu ca 1528, data pînă la care acest filigran apare în manuscrisele slave din Țările Romînești.

De asemenea, referindu-se la datarea Psaltirii Scheione subliniază că partea din criptograma acesteia care ar putea cuprinde data, ca și restul criptogramei, este copiată sau scrisă de o mînă nedibace, întrucît mai multe litere sînt deformate. Din această cauză, data criptogramei a fost citită pînă în prezent în mai multe feluri: 1428, 1414—1415, 1475, 1495, fără a se stabili cu certitudine care din aceste lecturi este bună. Contestînd datarea stabilită de autor, acad. Al. Rosetti mai adaugă că nu se aduce nici o probă pentru existența unui curent intern de traduceri în romînește a cărților religioase. Conflictul dintre biserica autonomă feudală și episcopia slovacă de la Muncaci constituie numai o ipoteză care nu este confirmată printr-o documentație certă.

Sînt probe tîmeinice, că reforma lui Luther stă la baza mișcării de traduceri a cărților religioase în romînește în prima jumătate a secolului al XVI-lea.

În primul rînd, prezența *Catehismului luteran* printre cărțile traduse în nordul Ardealului-Maramureș și faptul că același catehism este prima carte romînească tipărită de Coresi în 1559 și nu în 1561, cum o datează P. P. Panaitescu. Cercetările au arătat că avem de-a face cu o singură traducere a Catehismului luteran, păstrată în trei exemplare: o versiune copiată în *Codex Sturdzanus*, a doua, care constituie ediția lui Coresi și o a treia, versiunea manuscrisă care a aparținut lui Iuliu Marțian și care este o copie din secolul al XVII-lea și pe care autorul o consideră, fără temei, o copie de pe tipărirea lui Corcsi.

Un alt indiciu al propagandei reformate este prezența lui filioque în Psaltirea Scheiană, care provine dintr-o carte luterană; considerațiile lui P. P. Panaitescu că „filioque” într-o carte ortodoxă ar fi o probă a „supremației bisericii catolice asupra celei din Maramureș”, în 1949, constituie o simplă presupunere.

Din cele expuse mai sus reiese că P. P. Panaitescu explică ivirea primelor traduceri romînești de cărți religioase exclusiv prin criterii interne; acad. Al. Rosetti nu neagă necesitatea pentru preoții romîni, slabi cunoscători ai limbii slavone, de a poseda traduceri ale cărților de slujbă, dar subliniază că reforma lui Luther stă la originea curentului acestor traduceri.

Noi înclinăm pentru îmbinarea acestor două criterii. Nu pentru a subaprecia cauzele interne, dar nici nu putem nega într-unul totul impulsul din afară. Autorul studiului pe care îl recenzăm exclude de la început posibilitatea oricărui impuls atît din partea husitismului cît și a luteranismului. În sprijinirea acestor afirmații, autorul arată că „Nu avem nici o știre despre pătrunderea propagandei husite în Maramureș, într-o vreme cînd propagandiștii husiți sînt semnați în Moldova și în orașele din apusul Transilvaniei... Maramureșul nu era un drum de trecere din Boemia spre Transilvania... Propaganda husită în Moldova era îndreptată exclusiv asupra catolicilor din satele și orașele de ciangăi” (p. 121). Despre reformă arată, de asemenea, că ea „atinge pe romîni din Transilvania de sud, de la orașe și din jurul orașelor de acolo (Sibiu, Brașov, Sebeșul-Săsesc, Orăștie)”, nu însă și pe cei din Maramureș.

Volumul „*Ecoul internațional al husitismului*”, editat în 1958 de Academia de științe cehoslovacă, cuprinde, pe lîna altele și un studiu intitulat „Mișcarea revoluționară husită pe teritoriul R.P.R.”¹⁷). Iată ce desprindem din acest studiu în legătură cu pătrunderea propagandei husite pe teritoriul țării noastre. În veacul al XV-lea orașele Cluj, Bistrița, Brașov și Sibiu aveau legături cu Praga. Prin raporturile economice, sociale și culturale dintre Transilvania și Cehia s-a făcut contactul cu mișcarea husită. De ase-

¹⁷) Ludovic Demény, Iosif Pataki, *Husitské revoluční hnutí na území livode Republiky Rumunske*, p. 185—221 în „Mezinárodní oblas husitsví. Nakladatelství Československé Akademie věd Praha (Mișcarea revoluționară husită pe teritoriul R.P.R., în „*Ecoul internațional al husitismului*”. Editura de științe cehoslovacă, Praga, 1956).

menea, legăturile Moldovei cu Cracovia, Viena și Ungaria au determinat pătrunderea husitismului și în această parte. Împotriva mișcării maselor husite, la 1420 au participat și steaguri formate din cumani și secui. Primul contact direct cu husiții se petrece în 1420 când un mare număr de husiți fug din Levocea în Moldova. Mișcarea husită pătrunzând în Slovacia a atins și Maramureșul, iar prin Polonia și părțile de sud-est ale regatului ungar a pătruns în Moldova și Transilvania. La secui, mișcarea husită a dus la o răscoală armată din 1430, când regele cere ajutor orașelor săsești, iar voievodul Transilvaniei îi scrie să solicite ajutor armat de la feudații bogați dintr-o secui.

În Moldova este cunoscută acțiunea husită de la 1430, când episcopul catolic din Baia scrie episcopului din Lwow că un oarecare Iacob cu un călugăr franciscan răspîndește cu succes husitismul. J. Macúrek crede că acesta este fostul student din Praga, Jacob din Molda, pomenit în 1410. Arhiepiscopul de Cracovia cere lui Vladislav Jagello să ia măsuri pentru stîrpirea husitismului din Moldova. Împreună cu Seimul atrage atenția lui Alexandru cel Bun să ia măsuri ca să nu aibă soarta Cehiei. De ce Alexandru cel Bun nu a luat măsuri? În primul rînd trebuie avută în vedere schimbarea de poziție a voievodului față de Polonia, după anul 1430. Dominitorul Moldovei înclina pentru Zwi-drigailo de care era îngrijorat episcopul catolic. În al doilea rînd husiții ar fi jucat un rol important în economia țării, deoarece mulți dintre ei se recrutau dintre meseriașii orașelor și ai cîlerului mărunt, adică a elementelor care se bucurau de favoarea puterii centrale. În al treilea rînd, stringerea legăturii cu biserica ortodoxă împotriva bisericii catolice acaparatoare îl determina să manifeste toleranță pentru husiți.

În Transilvania răspîndirea husitismului silește pe prelații catolici să ceară ajutor. Mișcarea atinge regiunea Cenad, Bihor și întreaga Transilvanie. Chiar dacă închiziția exagerează, totuși vorbește despre readucerea la credință a unor numere de 25.000 și de 55.000 de eretici. Alături de laici se aflau numeroși clerici mărunti care propagau ideile husite. Documentele vorbesc de adunări de noapte în piv-

nițe și mori, în păduri și peșteri și chiar în munți. Se predica biblia și psalmii în limba poporului. Reiese că propagandiștii mergeau din sat în sat și chiar din casă în casă, datorită sprijinului maselor largi populare. Izvoarele ne arată că ideile husite din Moldova și Transilvania erau formulate după aceleași teze elaborate în adunarea din 1426 (nerecunoașterea autorității papale, desființarea taxelor bisericești, confiscarea pămînturilor bisericii, oficierea serviciului religios în limba poporului). Autorul dă la sfîrșitul studiului o hartă a localităților din Transilvania, Moldova și Țara Romînească unde a pătruns mișcarea husită. În Transilvania se menționează localitățile Arad, Oradea, Satu-Mare, Căpîlna, Dej, Bobîlna, Cluj, Cluj-Mănăstir, Alba-Iulia, Sibiu, Bistrița, Brașov. În Moldova: Siret, Suceava, Baia, Iași, Roman, Huși, Bacău, Adjud, Galați, iar în Țara Romînească: Craiova, Slatina, Cîmpulung, Tîrgoviște, București, Buzău și Rîmnicu-Sărat.

Pe lîngă izvoarele istorice directe care arată că propaganda husită a pătruns pe teritoriul patriei noastre, onomastica de asemenea confirmă acest fenomen. În anul 1495 se întărește lui Levași fratelui său Pătru o bucată de loc în hotarul tîrgului Huși, cumpărată de la Marina, fata *Husului*¹⁸⁾. Acest locuitor din tîrgul Huși, cu numele de Husu, nu poate fi decît unul din husiții fugiți de prigoana deslănțuită de închiziție împotriva lor, stabiliți în aceste părți. Propaganda husită pătrunzînd în Slovacia, la Satu-Mare și la Bistrița — în Transilvania — dat fiind amploarea pe care a avut-o, nu putea să nu atingă și Maramureșul.

Față de cele arătate mai sus nu putem fi de acord cu autorul, că husitismul n-a atins Maramureșul și că în Moldova propaganda a fost îndreptată exclusiv asupra catolicilor. Autorul presupune că în cursul conflictului dintre biserica din Maramureș și biserica slavonă din Muncaci (1491—1498) „Lupta pentru apărarea moșiilor bise-

¹⁸⁾ Arh. St. Buc., Ep. Huși, XLVI/1. Cf. și *Catalogul doc. mold.*, vol. I, nr. 230.

ricii feudale se deplasează pe plan cultural. Pentru a afirma autonomia deplină a bisericii și mai ales față de secarea izvorului de procurare a manuscriselor slave s-a recurs la introducerea limbii române în biserică" (p. 145). Acest incident este cu mult mai neînsemnat decât frământările care au avut loc și ecoul larg al mișcării husite. Este îndeobște cunoscut că preoții români cunoșteau foarte puțin limba slavonă, fapt care îi determina atât pe ei cât și pe credincioși să năzuiască la traducerea cântărilor de slujbă. După o cronică minorită, întâia traducere a cântărilor bisericești în limba maghiară s-a făcut de Toma Pécsy și Valentin Ujlaki din Kamancze, adăpostiți la Trotuș, în 1416¹⁹). Ținând seama de faptul că cele patru texte rotacizante, afară de Psaltirea Hur-

muzaki, toate sînt copii după niște manuscrise mai vechi și că limba nu suferă schimbări simțitoare în cursul unui secol, am ajuns la concluzia că la traducerea acestor texte a contribuit și influența ideilor husite. Cît privește reforma, ideile acesteia și-au dat contribuția la impulsionearea tipăriturilor românești ale lui Coresi și, mai înainte, la traducerea în Moldova în limbile polonă, germană și română a celor patru evanghelii și a epistolelor lui Pavel²⁰), texte considerate fundamentale pentru mișcarea luterană.

În concluzie, noi credem că la elaborarea acestor traduceri s-au îmbinat în chip armonios atât cauzele social-economice interne cât și ideile mișcărilor husite și ale reformei lui Luther.

MIHAI REGLEANU

Archeion, XXXII, XXXIII/1960; XXXIV, XXXV/1961, Varșovia.

Materialul bogat și interesant, pe care-l conține revista poloneză de arhivistică, este împărțit în mai multe rubrici — dintre care unele sînt permanente — după problemele pe care le tratează și anume:

Problemele de arhivistică; știința arhivistică; știința izvoarelor; sisteme de servicii și organizarea cancelariilor; clădiri de arhivă; arhiva în străinătate; cronica arhivelor etc.

Cea mai mare parte a articolelor sînt scrise de oameni de specialitate.

La rubrica „Probleme de arhivistică”, Henryk Altman, directorul general al arhivelor polone, publică studiul „*Arhiva în serviciul cercetărilor istorice*”, (nr. XXXII, pag. 3—10), în care se scoate în evidență importanța și rolul jucat de arhive în cercetările științifice ale istoriei. Sarcina principală a arhivelor este punerea la dispoziția istoricilor a materialelor documentare de care au nevoie. De aceasta depinde posibilitatea de dezvoltare a științelor istorice. Pe bună dreptate se constată că cel mai mult se folosesc izvoarele documentare referitoare la istoria economică și socială, în special cînd se studiază istoria locală și regională.

De mare importanță este modalitatea de acces a cercetătorilor în arhive. În această privință în majoritatea țărilor este nevoie de aprobarea directorului arhivei. Aproape fiecare arhivă posedă cîte o sală de studii, pusă la dispoziția cercetătorilor, precum și diferite instrumente auxiliare, care înlesnesc munca de cercetare, între care se află, în primul rînd, inventarul.

În Uniunea Sovietică se organizează consfătuiri periodice cu cercetătorii. În unele țări există secții speciale de informare științifică.

O formă specială de contribuție a arhivelor la cercetările istoricilor sînt prelucrările tematice pe bază de material arhivistic, cu participarea institutelor de cercetări științifice, lucru caracteristic țărilor socialiste.

În sfîrșit, pentru o ilustrare mai completă a rolului și sarcinilor arhivelor în serviciul cercetărilor istorice

²⁰) S. Papacostea, *Moldova în epoca reformei. Contribuții la istoria societății moldovenești în veacul al XVI-lea*, în „Studii” nr. 4, 1958, p. 57—78, semnalează o scrisoare, necunoscută pînă acum, a unui anonim cu data de 11 martie 1432, adresată probabil la Cracovia, în care se arată că un doctor (învățat) din Moldova venit la Wittemberg se pregătea să dea o ediție trilingvă a celor patru evanghelii și a epistolelor lui Pavel.

¹⁹) N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a rominilor pînă la 1688*, Buc., 1904, p. 18.

autorul amintește de problema adaptării planurilor de activitate a arhivelor la cerințele studiilor istorice.

Un alt studiu interesant, din aceeași rubrică, este „*Problema fondurilor arhivistice cu caracter complex și a succesiunii actelor în cadrul administrației de stat*”, (nr. XXX, pag. 3—19), în care Irena Raadke analizează cu multă atenție principiul provenienței de cancelarie și al succesiunii actelor care, după cum se știe, constituie o problemă de bază a arhivisticii.

În legătură cu respectarea principiului de proveniență și de succesiune a materialului documentar, în arhivistica polonă se observă în general o tendință de împărțire a fondurilor complexe în fonduri simple.

În arhivele polone se află fonduri arhivistice cu caracter complex, care s-au format în cursul procesului de activitate a organelor administrative, pe calea contopirii într-un singur fond a diferitelor fonduri simple sau prin includerea într-un fond simplu a diferitelor părți din alte fonduri și colecții. Tendința de mai sus se bazează pe directivele recente date de Direcția generală a arhivelor statului. Dar împotriva acestei măsuri se ridică teoreticienii arhivisticii polone, între care și prof. K. Komarski (în art. „*Principiile de bază ale arhivisticii*”, Archeion, XIX-XX, 1951). Prof. K. Komarski deosebește trei „*variante mai importante*” ale fondului complex și anume: a) fondul în care alături de actele provenite de la cancelariile de bază se află și acte ale altor cancelarii; b) fondul în care se află o parte din acte de origină străină, care au ajuns aici sub formă de anexe la actele de bază și c) fondul în compunerea căruia intră materiale documentare provenite de la mai multe cancelarii, care au funcționat concomitent în cadrul aceluiași serviciu.

În principiu, terminologia arhivisticii polone posedă numai două genuri de fond arhivistic: fond simplu și complex, fără să se țină seama de concepția fondului închis sau deschis, care servește pentru determinarea mai în-deaproape a unui sau a celui alt gen. În limba curentă a arhiviștilor fiecare fond cu structură internă complicată, indiferent de cauzele care au contribuit la aceasta, este considerat fond „complex”. Cu același înțeles arhivis-

tic se mai folosește și termenul de „grupă de fonduri”, care în mod greșit se confundă cu noțiunea de fond complex. Până în prezent nu avem însă o definiție precisă a fondului complex.

În arhivistica germană prin fond complex se înțelege un fond arhivistic format din mai multe cancelarii, ori din părți de cancelarie; deci materialele documentare nu au aceeași proveniență. În schimb, în terminologia arhivisticii sovietice se cunoaște numai noțiunea de fond simplu.

Autorul se ocupă și de cauzele care duc la formarea fondurilor complexe, adică schimbările produse în organizarea administrației de stat.

În ceea ce privește însă succesiunea actelor, autorul deosebește două cazuri: a) lichidarea serviciului și preluarea funcției și a îndatoririlor sale de către un serviciu nou creat și b) lichidarea serviciului fără succesor. În primul caz succesiunea este normală, se face aproape fără nici o schimbare, în al doilea caz însă cestiunea nu este rezolvată încă, deși problema materialelor documentare moștenite a preocupat mult pe arhiviști. Autorul crede că în astfel de cazuri trebuie să ne abatem de la principiul provenienței și să includem actele începute de către dispărut și terminate de succesori la fondul de acte al succesorului. Aceasta privește și succesiunea actelor în administrația de stat.

În concluzie, autorul crede că:

1) Fond complex trebuie considerat acel fond în care se află materiale documentare de proveniență străină, constituind o succesiune parțială directă (vie) și parțială indirectă (moștenită);

2) Fondul în care o parte din materialul documentar este formată de o succesiune directă nu este complex în adevăratul înțeles al cuvântului;

3) Fondul în care actele de proveniență străină au un caracter de anexe și fondul unui serviciu, care dispune de câteva cancelarii în subordine, nu sînt fonduri complexe în adevăratul înțeles al cuvântului;

4) Menținerea fondurilor complexe este justificată, ba chiar necesară în anumite cazuri;

5) Se admite o abatere parțială de la principiul provenienței de cancelarie în folosul apartenenței teritoriale:

6) Trebuie să se recomande în general ca actele moștenitorilor și succesorilor să fie împărțite în fonduri simple;

7) În legătură cu schimbarea apartenenței de stat și a sistemelor politice de pe un anumit teritoriu, materialul documentar nu trebuie împărțit în fonduri simple;

8) Schimbările administrativ-teritoriale își au reflectarea directă în acte.

Profesorul K. Konarski și F. Ramotowska în „*Experiențele dobândite în legătură cu prelucrarea sumarelor la procesele verbale ale Consiliului administrativ al Regatului Polon*” (nr. XXXV, pag. 3–28) arată că în ultima vreme în arhivele polone se aplică, tot mai des, la prelucrarea tehnicoștiințifică a materialelor documentare, o formă specială de inventar arhivistic. Aceste inventare, care poartă numele de sumare, conțin indici de texte din diferite documente și acte, sistematizate după principiul cronologic, tematic sau structural.

Pentru prezentarea unei definiții juste a sumarului ei împart problema în trei părți: 1) domeniul materialului documentar, 2) conținutul actelor cu sumare făcute și 3) structura internă a sumarului. În ceea ce privește domeniul materialului documentar, se deosebește un sumar pentru complexul (sau colecția) respectiv de acte și un sumar tematic, care cuprinde materialul documentar pentru o anumită problemă, răspândit prin diferite complexe de acte (denumit impropriu inventar). Ținând seama de raportul unui asemenea sumar față de actele prezentate el trebuie: a) să rezume întregul material documentar al complexului dat, fără nici o excludere și fără nici o excepție, b) să informeze (nu să semnaleze, căci aceasta o face indexul) scurt și precis asupra esenței conținutului diferitelor părți ale acestui material. În sfârșit, în ceea ce privește structura internă a sumarului, adică a conținutului său, se deosebesc două tipuri principale: a) sumarul bazat pe sistemul de cancelarie al actelor din complex și b) sumarul independent de structura complexului.

Autorii lucrează de mai mulți ani la aceste sumare, alcătuind până în prezent patru volume, dintre care unul a și apărut.

Tot din același domeniu face parte și articolul „*Auxiliarele de cancelarie la serviciile și instituțiile centrale în perioada dintre cele două războaie mondiale*” (nr. XXV, pag. 105), în care M. Motas arată că în primii ani după restabilirea statului polon, în cancelariile instituțiilor s-au folosit trei sisteme diferite de evidență și de păstrare a materialelor documentare (austriac, german și rus). Numai cu trecerea timpului s-au prelucrat baze unitare pentru evidență și păstrare, care să corespundă sub toate aspectele particularităților și cerințelor cancelariilor polone.

De aceeași problemă se ocupă și articolele: „*Autoritățile superioare ale Prusiei de vest (1772–1920)*”, (nr. XXXIII), de St. Gierszenski, „*Așa numita metrică lituană de la fondul de arhivă din Varșovia*” (nr. XXXII, pag. 31–57) de J. Jankowska, „*Arhiva din Siedliszowice a familiei Żaluzki*” (nr. XXXII), „*Corespondența polonă a lui I. V. Frič de la muzeul național din Praga*” (nr. XXXII), „*Arhiva feldmareșalului I. Paskievici*” (nr. XXXIV) etc.

În sfârșit, amintim de un articol al cărui conținut ne interesează și pe noi. Este vorba de „*Proiectul clădirii centrale a arhivelor de stat din Varșovia*” (nr. XXXII, pag. 101–115), de Leszek Kolacz și Wacław Parczewski. Proiectul a fost întocmit în anii 1955–1956, edificiul fiind terminat în cursul anului 1960. Autorii articolului descriu pe larg construcția clădirii arhivelor de stat din Varșovia, publicând și câteva fotografii și schițe, din care ne putem da seama de aspectul grandios al acestui proiect.

Clădirea arhivelor este formată din corpul depozitelor de materiale documentare și corpul administrativ.

Clădirea depozitelor are formă dreptunghiulară și este compusă din 7 etaje, avînd o lărgime la bază de 24 metri și un volum total de 41.000 m³, unde vor încăpea circa 31.000 metri liniari de polițe. Materialul arhivistic se va descărca din autocamioane într-o încăpere închisă, care face legătura între corpul depozitelor și corpul administrativ.

Transportul vertical al materialelor documentare se va face cu ajutorul a două ascensoare, avînd fiecare o capacitate de 400 kg., iar transportul

orizontal se va executa cu ajutorul unor cărucioare speciale. Materialul arhivistic, după descărcarea pe rampă, va fi supus primei selecționări, adică primei expertize, iar apoi va fi transportat la depozitul provizoriu. Înainte de a fi așezate în camera respectivă documentele sînt dezinfectate, dezinsectate, catalogate și eventual legate. Toate încăperile destinate acestor operații se află la mezanin. Un etaj tipic pentru depozite, în mărime de 24 x 72 m. conține 3 camere mari cu o suprafață totală de 792 m², 3 camere mai mici cu o suprafață totală de 260 m², precum și 4 camere de lucru pentru arhiviști, cu o suprafață totală de 78 m². Înălțimea încăperilor depozitului este de 2,50 m. Pentru cerințele transportului s-au destinat 12,50% din suprafața unui etaj tip, adică un coridor lat de 2,5 m., două scări și două ascensoare pentru materiale și pentru persoane. Ascensoarele sînt adaptate pentru transportarea cărucioarelor.

*
* *
*

Corpul administrativ, care este unit de corpul depozitelor, are 3 etaje și următoarea împărțire: la mezanin se

află săli de studii speciale, atelier de filmat, atelier de fotografiat, legătorie, etc. Tot aici se mai află și o sală de proiecții pentru 20 persoane. La parter se găsesc sălile de studii, birourile și încăperile sociale. Sălile de studii pentru public se află la primul etaj (care au legătură cu depozitele). Sălile de studii se învecinează cu sala inventarelor și cu biblioteca. Tot aici se află și o sală de ședințe. Etajul II este destinat pentru Direcția centrală a arhivelor.

Pentru conservarea actelor, în afară de dezinfecție și dezinsecție, se prevede ca depozitele să fie ferite de lumina soarelui prin lipsa geamurilor, să păstreze o temperatură constantă de 16–18°C. și să mențină o umiditate relativă a aerului, în limitele de 50–60%, luîndu-se cele mai avansate măsuri de pază contra incendiului.

În afară de aceasta atît corpul depozitelor, cît și corpul administrativ sînt înzestrate cu toate instalațiile folosite în general la acest gen de clădiri, pentru înlesnirea muncii.

Revista se încheie cu rubrica: *re-senzii*, dări de seamă, note bibliografice unde se prezintă un bogat material informativ.

Archivmitteilungen

nr. 1–5, 1961, Berlin

Ca și în anii precedenți, în 1961 revista *Archivmitteilungen* apare cu o serie de articole ce prezintă interes din punct de vedere al teoriei și practicii arhivistice, întrucît oglindesc cele mai recente realizări ale arhivelor germane.

Ca prim articol figurează prezentarea lui Both Brachman intitulată *Perfecționarea organizării administrative și a muncii moderne de birou în planul septenal al R.D.G.*

Autorul constată că construcția socială în R.D.G. și obiectivele planului septenal reclamă o folosire sistematică a tuturor rezervelor, iar în câștigarea întrecerii economice pașnice cu orînduirea capitalistă un loc important revine standardizării și mecanizării, respectiv automatizării proceselor de producție. Nu poate fi pusă la îndoială interdependența dialectică între producție și calitatea conducerii

și, totuși, în timp ce producția se automatizează neconținut, organizarea conducerii rămîne uneori la nivelul epocii muncii manuale cu o doză însemnată de improvizație, ceea ce frînează producția.

O mare greutate pentru munca curentă a arhivelor o prezintă deseale restructurări interne ale instituțiilor, întreprinse uneori fără a se cîntări în prealabil toate consecințele pozitive și negative pentru instituția în restructurare ne mai vorbind de studierea măsurii în care această restructurare va afecta raporturile cu celelalte departamente și dacă vechiul plan de clasare a actelor va necesita numai o completare sau o prelucrare, eventual chiar o formă cu totul nouă. Autorul trece în revistă restructurarea radicală a instituțiilor R.D.G. din 1952 spre a le adapta condițiilor socialiste, acțiune consfințită prin legea din 1958. Față de aceasta arhivis-

tul a trebuit să stabilească legături între fondurile arhivistice ale fostelor provincii, fonduri care erau ordonate fără a se cunoaște principiile moderne de ordonare și păstrare și fără a se aplica metodele corespunzătoare.

Materialul arhivistic recent provine în primul rând din domeniul economic, unde sînt folosite, din ce în ce mai mult, diferite mașini de calcul și de înregistrare, de multiplicare și de prelucrare a cifrelor, creîndu-se acte produse pe cartoane special perforate, ceea ce deschid posibilități de a automatiza și lucrările din arhivă.

Conducerea arhivelor nu trebuie să scape din vedere nici posibilitățile moderne de înregistrare electronică și, cu toate că folosirea lor în practică este deocamdată destul de redusă, această perspectivă va deveni în curînd o realitate. Trebuie avut de asemenea în vedere că, actualmente, fondurile arhivelor cuprind aproximativ 90% hîrtie și numai 10% alte materiale (microfilme, înregistrări fotografice și sonore) dar, paralel cu progresul tehnic, această proporție va putea să se schimbe în favoarea celor din urmă. Autorul constată că posibilitățile mecanizării și automatizării muncilor administrative sînt mult mai mari în țările socialiste decît în cele capitaliste.

În 1960 a luat ființă la Leipzig Institutul pentru organizarea administrației și a tehnicii de secretariat ale cărui lucrări interesează direct întregul personal al arhivelor. Și în R.F.G. la Colonia, a luat ființă un oficiu de simplificare a lucrărilor administrative. Ideea călăuzitoare a acestei organizări este că ordonarea actelor nu trebuie să treacă decît prin două *ressorts* și anume: registratura curentă a instituției și arhivele statului, eliminînd tot felul de verigi intermediare ca registraturi de secții, arhivele instituțiilor etc. Totuși, în condițiile capitalismului, și această activitate rămîne supusă legilor economiei bazată pe anarhie și concurență.

Articolul următor, Ordonarea fondului Ministerului Finanțelor Schwerin în Arhiva regională principală a provinciei Mecklenburg, semnat de Hermannfried Bley, subliniază că principiul provenienței trebuie să stea la baza delimitării diferitelor fonduri, adunînd la un loc actele care privesc

pe același creator de fond. În schimb, însă, actele înregistrate de diferitele secții ale unor instituții, în special ale acelor care au trecut prin repetate modificări structurale, pot fi supuse unui regim diferit, cerut de împrejurări, ținînd seama de condițiile specifice de înregistrare a lor.

Nu este posibil să se preconizeze o metodă universală pentru ordonarea unitară a tuturor părților unui fond; arhivarul va trebui să aplice pentru unele din părți procedee speciale care desigur, vor complica schema prelucrării generale a fondului, în schimb vor prezenta o ordonare rațională a actelor corespunzătoare cerințelor științifice.

Articolul se ocupă amănunțit de felul cum a fost rezolvată cu succes problema clasării fondului Ministerului de Finanțe al provinciei Mecklenburg-Schwerin, instituție înființată încă în 1849 și care a funcționat un secol întreg pînă la reforma administrativă din 1952, suferind între timp diferite schimbări organizatorice importante. Prodarea actelor acestui minister Arhivelor statului a început în 1887, fiind urmată de multe predări ulterioare, avînd un volum diferit și aranjate în arhivă în mod separat.

La desființarea Ministerului de Finanțe a Mecklenburgului, în 1952, s-a predat Arhivelor statului un număr considerabil de acte care nu mai prezentau interes pentru instituțiile succesoare, adică pentru sfaturile populare ale celor 3 raioane care au luat ființă pe acest teritoriu.

Toate aceste acte au fost fișate după principiul Bärtschen, cuprinzînd aproximativ 16.000 unități de păstrare. Aplicarea principiului Bärtschen a fost singura posibilitate pentru a pune cît mai repede această arhivă la dispoziția cercetătorilor.

Autorul se oprește apoi la descrierea greutăților practice care s-au ivit în timpul lucrului, căci modificările structurale, suferite de instituția creatoare a fondului în decursul unui secol, au avut drept rezultat că principiul inițial de clasare pe obiect a fost completat ulterior prin clasarea pe corespondent, ceea ce a creat un anumit dualism.

Luînd în considerare această situație, arhiva care a preluat fondul în chestiune a aplicat la ordonarea actelor metode elastice, păstrînd pentru

părțile componente cele mai raționale elemente din ordonarea arhivistică inițială.

Articolul conchide că aplicarea de metode diferite de ordonare a unui fond este justificată dacă prin aceasta se obține o prezentare mai perfectă a fondului, iar la aceasta se ajunge nu prin aplicarea rapidă a unui singur principiu de ordonare, ci prin procedee elastice, prin menținerea pentru unele părți a tot ce a fost mai bun în clasarea actelor de către însuși creatorul fondului.

În continuare, Fritz Wiegand vorbește despre *Prelucrarea conspectelor fondurilor arhivelor orașenești din raionul Erfurt*. Încă în decembrie 1953, arhiva orașului Erfurt a publicat un conspect al fondurilor sale, ca urmare a hotărârii C.C. al Partidului Socialist Unit din Germania cu privire la publicarea diferitelor forme de informare asupra actelor aflate în arhive. Exemplul orașului Erfurt a fost urmat și de alte arhive ale orașelor din acest raion.

Folosind experiența arhivei de la Erfurt, au fost elaborate directivele generale cu privire la împărțirea materialului și conținutul publicațiilor de evidență, ceea ce a scutit pe celelalte arhive de o muncă însemnată, asigurând în același timp unitatea metodelor de lucru. S-a format un colectiv, transformat apoi în comisie de redactare. Un obstacol serios s-a ivit din cauza gradului diferit de pregătire a personalului arhivelor, mai ales în ceea ce privește redactarea unei introduceri cu caracter istoric, cum și în gruparea documentelor. Astfel, unele proiecte de publicații se asemănau între ele prin faptul că făceau o simplă enumerare a faptelor, altele, din contră, încercau să prezinte, ca o unitate, anumite lucruri care nu aveau nici o legătură între ele.

Au lipsit aproape complet, sau au fost prezentate nesatisfăcător, problemele relațiilor sociale, ale mișcării muncitorești, ale orînduirii democratice după 1945. Totuși această lucrare a dat prilej arhiviștilor de a combate unele afirmații greșite privind istoria orașelor din provincia Erfurt, de a corecta unele puncte de vedere învechite din domeniul obștesc și economic.

Compararea conspectelor a arătat, de asemenea, o mare varietate în ceea

ce privește ordonarea și cotearea documentelor, potrivit părerilor subiective ale fiecărui arhivist. Autorul ajunge la concluzia că publicarea instrumentelor de evidență, pe lângă scopul propus, au adus foloase incontestabile în buna funcționare a arhivelor, făcînd loc unei cercetări mai profunde a materialelor păstrate și deschizînd discuții asupra multor probleme de ordin organizatoric. Lucrarea a constituit, de asemenea, o valoroasă contribuție pentru înlesnirea unor studii istorice documentate în R.D.G.

În ultimul articol al numărului 1 se vorbește despre un registru-cronică a orașului Frankfurt pe Oder din 1584 care, la fel ca și alte documente istorice, a suferit deteriorări în timpul războiului și a necesitat lucrări de restaurare. Registrul în chestiune a stat un timp îndelungat în condiții de umezeală și presat, constătîndu-se pietrificarea unor fiile, mucegăirea, pătarea și lipirea acestora între ele. Volumul este opera cronicarului Jacobus Stajus (1550—1607), fostul scriitor și notar al orașului Frankfurt și cuprinde date istorice pe o perioadă de două secole.

Se știe că Frankfurt pe Oder, oraș făcînd parte din Uniunea hanseatică, grație poziției sale geografice ca punct de reîncărcare a mărfurilor, care circulau între est-vest și nord-sud, a beneficiat încă din 1253 de diferite privilegii. Astfel, a avut dreptul de a obliga pe negustori să depoziteze pe timp de trei zile, în antrepozitele orașului, toate mărfurile în tranzit, încașînd numeroase taxe de piață, de drumuri, de vamă, de mijloace de transport. Orașul bătea moneda proprie și se bucura de deplină libertate, plătiînd o anumită dare markgrafului landului. În primele decenii ale veacului al XV-lea a început declinul orașului. Luptele dintre feudali, bandele de tilhari, cavalerii aventurieri, au dezorganizat comerțul. Orașul a trebuit să se apere de pretențiile hrăpărețe ale domnitorilor și bisericii. Între timp s-au deschis alte căi de comunicație. Treptat orașul a pierdut toate privilegiile vechi. În secolul al XVI-lea viața comercială a început să se restabilească, dar independența politică a orașului nu a mai putut fi menținută; stema — pește de aramă aurit — așezată pe frontispiciul primăriei, simbol al Uniunii hanseatice, a fost coborîtă.

Oglindind aceste stări și fapte, cronica cuprinde o mulțime de date din cele mai variate ca relații și conflicte cu alte orașe, epidemii, construcții edilite, componența consiliilor orașenești, organizarea breslelor, impozite și taxe, solde și întreținerea arcașilor, liste de prețuri și salarii și multe altele.

În continuare se descriu, în mod amănunțit, lucrările de restaurare a acestui prețios manuscris istoric.

Numărul 2/1961 consacră prima parte a sa editorialului *15 ani ai Partidului Socialist Unit din Germania*, în care se subliniază însemnătatea istorică deosebită pe care a avut-o în zilele de 21/22 aprilie 1946 unificarea Partidului Comunist cu Partidul Socialist și formarea P.S.U.G. Prin acest mare act politic istoria germană, pe teritoriul Republicii Democrate Germane, a intrat într-un fâgaș nou și decisiv. Revoluția ideologică și culturală, inspirată și îndrumată de P.S.U.G., a avut o influență puternică și în domeniul arhivistic, permițând pentru prima dată înfăptuirea unei organizații arhivistice unitare și centralizate care, la rândul ei, a influențat pozitiv cercetarea Fondului arhivistic al Statului și a permis o planificare mai bună a activității în arhive.

O problemă cu caracter literar și totodată de natură arhivistică este tratată în articolul: *Scrisori către Goethe*, în care se fac considerații în legătură cu publicarea proiectată a regestelor după scrisorile adresate lui Goethe. Goethe a definit cândva schimbul de scrisori ca „urmele de durată ale unei existențe, ale unei stări de lucruri”, iar cu o altă ocazie ca „suflul cel mai frumos și cel mai direct al vieții”. Nu este deci surprinzător că, în afară de unele excepții rare, poetul a păstrat scrisorile ce i-au fost adresate, clasându-le însă nu după proveniență, ci în ordine cronologică. Totuși, anumite scrisori importante, ca de pildă cele schimbate cu Wilhelm Humboldt, au fost strinse de însuși Goethe într-un volum separat unitar. Același procedeu a fost aplicat și pentru corespondența de științe naturale, care cuprinde scrisorile primite de la diferiți savanți în acest domeniu. Astfel s-au alcătuit, din scrisorile primite de Goethe între anii 1788 și 1832, 157 fascicule cu aproximativ 20.000 scrisori așezate cronologic. În afară de aceasta, se mai păstrează încă 5200 de

scrisori adresate lui Goethe, grupate în ordinea alfabetică după numele autorilor. Din numărul acesta mare de scrisori au fost publicate până în prezent aproximativ 4000. În această situație se pune problema care este forma cea mai adecvată pentru a deschide cercetării științifice întregul tezaur al acestei corespondențe. O analiză a modalităților de publicare a ajuns la concluzia că acest material epistolar ar cuprinde circa 25 volume, iar durata prelucrării, chiar dacă ar fi atras un număr mai mare de colaboratori, s-ar prelungi la 15—20 de ani.

Având în vedere că majoritatea co-vișitoare a acestor scrisori se află centralizată în arhiva Goethe-Schiller din Weimar, retipărirea lor este de prisos. Se pune deci problema înlesnirii folosirii acestui material de către cercetătorii literari prezenți și viitori, cu alte cuvinte, întocmirea și publicarea unui inventar special care ar cuprinde pentru fiecare scrisoare nu numai numele expeditorului, data de expediere și de primire, dar și o reproducere strict obiectivă, fără nici o părere proprie, a conținutului, eventual chiar citarea textuală a unor pasaje. La inventarierea corespondenței trebuie să se țină seamă că anumite comunicări se referă la fapte conținute în scrisorile anterioare sau chiar ulterioare, că multe scrisori cuprind aluzii la anumite idei și întâmplări cunoscute ambilor corespondenți de care, în zilele noastre, necesită comentarii științifice întemeiate. O astfel de ediție va avea 7 volume, cel din urmă formînd un repertoriu al întregii lucrări, cuprinzînd toate numele persoanelor pomenite în corespondență.

În continuare Franz Wallitschke ne împărtășește unele *Considerațiuni metodice pentru munca în arhiva administrativă*.

Prin Decizia din 26 februarie 1951 pentru înființarea de arhive administrative, toate organele de stat ale R.D.G. sînt obligate a se conforma acestei prevederi. Se înțelege că modul de îndeplinire a acestei sarcini depinde într-o măsură importantă de inițiativa, de pregătirea politică, organizatorică și profesională a arhivistului, precum și de sprijinul ce i se acordă de către conducătorii instituției unde activează.

Autorul menționează : „Ca și în toate celelalte domenii nici o muncă rodnică nu va putea fi înfăptuită fără întocmirea prealabilă a unui plan, în speță a unui plan al clasării actelor” sau un nomenclator și a directivelor cu privire la munca în arhivă care să precizeze sarcinile și schema de presonal ale arhivei, constatările în legătură cu siguranța încăperilor arhivei și protecția muncii, metodele de lucru și de ordonare în cadrul arhivei administrative, precum și problemele legate de clasarea actelor. Principiul care trebuie să stea la baza planului clasării actelor este pe obiecte, iar nicidecum cel al structurii administrative, căci principiul structural prezintă o instabilitate prea mare.

Autorul expune apoi metodic fazele principale ale modului de funcționare a unei arhive administrative, ale prelucrării și prelucrării materialului arhivistic, indicând diferitele forme de înregistrare. Se trece apoi la tehnica clasării actelor, stăruind asupra marilor importanțe a lucrărilor de selecționare.

După ce relevă problema grea a depozitelor adecvate pentru fondurile arhivistice, autorul încheie prin a sublinia funcția de răspundere și încredere pe care o îndeplinește arhivistul și raportul lui în dezvoltarea socialistă a R.D.G.

Numărul 3 al revistei publică, în primul rând, un articol redacțional intitulat : *Munca arhivistică și planul septenal*, alcătuit pe baza dărilor de seamă ale arhivelor de stat pe 1960, oglindind aplicarea practică a prevederilor hotărârii consiliului din M.A.I. al R.D.G., din 1958, care a fixat sarcinile arhivelor până în anul 1965. Autorul subliniază strânsa legătură între cunoștințele de specialitate și ideologia socialistă din domeniul teoriei și practicii arhivistice. Planul septenal cuprinde în ce privește munca arhivistică, următoarele capitole : completarea fondurilor și prelucrarea lor, folosirea fondurilor arhivistice în scopuri științifice, politice, economice și culturale, cercetări arhivistice printr-o muncă planificată de colaborare cu instituțiile științifice din R.D.G. și cele din străinătate, publicații de inventare, manuale și ghiduri, formarea cadrelor calificate în institutul de științe arhivistice, în școli de specialitate, atît prin urmarea studiilor, cît și prin co-

respondență sau prin cursuri de perfecționare, organizarea arhivelor și tehnica arhivistică.

Activitatea din primii doi ani a Arhivei centrale, a celor 17 arhive provinciale, 230 arhive orașenești, 200 arhive raionale și a celor 400 arhive de întreprinderi, a arătat că datorită planificării muncii, a noilor forme socialiste de muncă în colectiv, a schimbului de experiență, a confruntării realizărilor diferitelor arhive, precum și a ajutorului larg primit din partea organizațiilor de partid și al organizațiilor sindicale s-au obținut rezultate satisfăcătoare.

Autorul face apoi precizări cu date statistice pentru fiecare din capitolele menționate mai sus, din care este interesant de reținut că din toate fondurile cuprinse în arhivele de stat 77% sînt în stare de folosire, 12% sînt bune pentru folosirea sub rezervă și numai 11% nu sînt încă accesibile. O muncă vastă va trebui depusă pentru ordonarea fondurilor mari predate de U.R.S.S., precum și pentru prelucrarea, după metodele moderne a unor părți din arhivele vechi. Sînt prevăzute lucrări importante de fotografiere și restaurare a actelor, precum și broșarea lor pentru păstrarea îndelungată.

Articolul insistă asupra rolului mare crescînd al arhivelor în statul socialist, care oferă un material bogat cercetării istorice și științifice precizînd anumite teme mari de cercetare ca : istoria mișcării muncitorești în Germania și în străinătate, istoria agrară, istoria economică și socială, apoi cercetări din domeniul tehnicii, artei și culturii, medicinei, administrației de stat ș.a.

Realizările arhivelor, începînd cu anul 1945 pînă în prezent, și-au găsit oglindirea în lucrarea „Teze cu privire la dezvoltarea socialistă continuă a arhivelor statului din R.D.G.”.

Articolul următor al numărului 3, semnat de Botto Brachman, se intitulă : *Actele serviciului poliției secrete de stat relative la mișcarea de rezistență a clasei muncitoare germane din anii 1933—1939. Motivul pentru reluarea acestei teme este procesul criminalului de război Eichman, care readeuce în amintire ororile săvîrșite de fasciști și dovedește că poliția secretă de stat a fost cel mai sîngeros instru-*

ment terorist al imperialismului german.

Deși Gestapoul și S.S. au fost două organizații diferite, totuși ele erau strins legate atât prin nenumăratele crime săvârșite, cât și prin personalul comun, ambele organizații urmărind același scop să sugrume rezistența antifascistă și mișcarea națională de eliberare în Germania și în Europa ocupată. Această oprire mărturisește criza permanentă în care se aflau forțele militariste și imperialiste care nu se puteau menține decât prin teroare.

Organizarea Gestapoului a făcut obiectul unei cercetări minuțioase în timpul procesului criminalilor de război de la Nürnberg, în anii 1945—1946. Articolul reproduce amănunțit structura acestui aparat subordonat lui Himmler, care a luat ființă în 1933, cuprinzând peste 30 de secții, fiecare având o sarcină specială dintre care prima a fost de zdrobirea comunismului.

S.S. a organizat încă din 1931 serviciul său de siguranță, condus de Heydrich, pentru a supraveghea partidul muncitoresc social-democrat. Acest serviciu și-a schimbat de câteva ori denumirea, iar începând cu anul 1934 a devenit unicul serviciu de siguranță.

Multe documente ale acestor instituții au dispărut în timpul războiului, dar părerea potrivit căreia toate arhivele ar fi fost distruse din ordinul lui Hitler, nu s-a adevărit și Arhiva centrală a R.D.G. are însărcinarea de a aduna toate documentele fostului serviciu secret.

Articolul reproduce schema de funcționare a acestui mecanism iar lunga listă a subdiviziunilor organizatorice permite să se tragă o justă concluzie asupra amploarei mișcării de rezistență a clasei muncitoare germane. Cercetările făcute au dus și la o altă constatare, că singura forță politică consecventă a mișcării antifasciste a fost Partidul Comunist German.

În articolul *Izvoare de documentare în legătură cu istoria muncitorimii din Lipsca în secolele XV—XVIII*, A. Franke constată că în studiile istorice, făcute până în prezent, nu s-a acordat atenția cuvenită cercetărilor privitoare la păturile inferioare ale populației în perioada când în sinul feudalismului începuseră să ia naștere primii germeni ai capitalismului.

Este adevărat că datele în această privință, cuprinse în documente, sînt

relativ rare, iar concluziile cele mai fundamentate pot fi trase din studiarea actelor administrative ale orașului referitoare la plata salariilor muncitorilor pentru diferitele servicii prestate.

Articolul *Depozitarea rațională a planșelor în arhive*, de Fritz Holer, se ocupă de arhivele întreprinderilor și instituțiilor care, în majoritatea cazurilor, nu dispun nici de încăperi suficiente, nici de amenajări tehnice necesare. Autorul descrie în mod amănunțit toate fazele prin care trece o planșă tehnică de la crearea sa pînă la depozitarea spre păstrare, după ce și-a îndeplinit misiunea pentru care a fost creată.

Nr. 4/1961 începe cu un articol redacțional privitor la munca în arhivele orașenești și raionale în anul 1960, constituind o dare de seamă succintă asupra realizărilor arhivistice în domeniul arătat. Deși în mod tradițional în Germania toate marile orașe au o arhivă veche, totuși abia în 1951, la 26 februarie, s-a dat o decizie prin care orașele și raioanele sînt obligate să înființeze și să întrețină arhive.

Articolul menționat prezintă realizările importante în această privință în 1960, lucrările de ordonare și inventariere, activitatea de folosire și de informare, cea de publicare, întreținerea cronicii locale, arhiva tehnică cum și calificarea profesională a arhiviștilor.

Articolul următor, semnat de Wolfgang Merker, tratează despre *Documente arhivistice referitoare la dezvoltarea industriei socialiste în R.D.G.* Se arată că Arhiva centrală germană — Potsdam, preluind arhivele de la ministerele de industrie, care au fost desființate și transformate, în baza legii pentru perfecționarea și simplificarea muncii în aparatul de stat al R.D.G. din 11 februarie 1958, a obținut prin aceasta un bogat material documentar privind dezvoltarea industriei socialiste. Este vorba de arhivele celor șapte ministere privind industria grea, industria de mașini, de cărbuni și energie, al minelor și uzinelor, cel de industrie chimică, de industrie ușoară și de industrie alimentară. Pentru cercetarea acestui material apar în relief următoarele aspecte principale:

— Într-o primă grupă poate fi încadrat materialul care cuprinde în ge-

neral dezvoltarea industriei în R.D.G. și care poate fi subîmpărțit în anumite perioade și anume: reluarea producției industriale în fosta zonă de ocupație sovietică în timpul primilor ani de după război până la întemeierea R.D.G.; desființarea capitalului monopolist, întemeierea sectorului socialist în industrie etc. Din acest timp avem un material relativ puțin și documentarea poate avea destule goluri. Trecînd la dezvoltarea planificată și proporțională a industriei în R.D.G. în perioada 1949—1952, la extinderea industriei grele, mai ales a bazei metalurgice și a izvoarelor energetice, urmată de o extindere corespunzătoare a construcției de mașini și a industriei electrotehnice, găsim un bogat și variat material în toate fondurile ministerelor legate de industrie. În fine, o a treia perioadă o constituie materialul care privește construcția socialistă în sectorul industrial, pînă în anul 1958. Desigur că și acest material este la fel de important ca și cel care precedă imediat.

— În a doua grupă pot fi urmărite teme cu o problematică economică, care pot fi importante și pentru folosirea practică.

— În a treia grupă ar intra studiile asupra rolului maselor populare în dezvoltarea producției industriale, asupra rolului activiștilor și importanței raționalizării și a întrecerii socialiste, a introducerii tehnicii moderne și ridicarea productivității muncii.

— Într-o a patra grupă ar putea fi cuprinse problemele privind valorificarea internațională a produselor R.D.G. Tot aici ar intra lucrările de coordonare a industriei din R.D.G. și cele de organizare a muncii socialiste.

Cu cele enunțate teme nu sînt epuizate însă variatele teme ce pot fi cercetate în fondurile arhivistice ale fostelor ministere. Astfel, tema privind proprietatea socialistă asupra principalelor mijloace de producție poate fi urmărită în arhivele administrațiilor economice centrale din R.D.G. etc.

Pentru a cunoaște la care din ministerele amintite se găsește material mai prețios este desigur necesar să fie cunoscută istoria și structura fiecărui minister.

Începuturile industriei, cu o administrație centralizată, datează începînd cu ordinul nr. 17 din 27 iulie 1945 date de S.M.A.D. care a decretat

în general întemeierea administrațiilor centrale germane. Desigur, însă, că în această fază administrația economică nu era în totul centralizată. Aceasta a avut loc treptat pînă în anul 1948, cînd a fost socializată industria și mijloacele de producție au devenit proprietatea întregului popor.

La sfîrșitul anului 1952 încep să se organizeze ministerele care, ulterior, au suferit o serie de transformări, pînă la 11 februarie 1958, cînd s-a produs cea mai importantă schimbare, cu care ocazie au fost depuse la Arhivele Statului importante cantități de material documentar. Nu se pot da detalii asupra valorii documentare a întregii arhive primite de la toate ministerele, decît în momentul cînd toate lucrările de inventariere și catalogare vor fi terminate, sarcini pe care arhiviștii de la Arhiva centrală din Potsdam și le-au asumat să le îndeplinească în cel mai scurt timp.

În articolul următor Meta Kohnke, de la Arhiva centrală germană — secția Merseburg, dezvoltă subiectul *Ordonarea fondurilor în Arhiva de stat secretă din Berlin, înainte și după introducerea principiului de proveniență*.

Fosta arhivă de stat secretă a Prusiei se găsește la Arhiva centrală — secția Merseburg, astfel că tocmai aici s-au putut obține datele pentru alcătuirea unui astfel de studiu.

Pînă în anul 1803 autoritățile centrale ale Prusiei, și anume departamentul externelor, al justiției și al cultelor și departamentul francez aveau fiecare o cancelarie și o registratură. Ultima era însă numai provizorie, fără a avea o arhivă proprie, deoarece după un an actele se predau la arhiva secretă. Repetatele cereri de acte ale autorităților arătate mai sus de la această arhivă, a impus ca arhiva să se formeze după registraturile lor.

În 1802 au survenit schimbări în departamente care au determinat transformări în cancelarie și registratură. Fiecare departament — cel al externelor, cel de justiție, culte și învățămînt și cel al feudelor și rangurilor — a obținut în 1803 o cancelarie și o registratură proprie, astfel că strînsa legătură pe care registratura de pînă atunci o avea cu Arhiva secretă a început să dispară. Arhiva secretă a rămas, desigur, mai departe însă actele erau ordonate pe probleme,

după o veche tradiție arhivistică germană.

Prin decretul asupra schimbării structurale a tuturor autorităților de stat din 27 octombrie 1810, arhiva secretă de stat, care pînă atunci fusese sub controlul Ministerului de Externe, a fost trecută sub autoritatea nemijlocită a cancelarului Hardenberg. Aceasta a dus la elaborarea unui nou regulament pentru arhiva secretă, care în 1812 a devenit obligatoriu. Paragraful 3 al acestui regulament stabilea care sînt autoritățile care trebuie să predea actele lor la arhiva secretă.

După moartea lui Hardenberg, în 1822, cancelariatul de stat a fost desființat și arhiva secretă de stat a trecut parte în subordinea Ministerului Casei Regale și restul la Ministerul de Externe. Prin aceasta însă arhiva secretă și-a pierdut vechiul sistem de ordonare. În 1853 vine la conducerea arhivei secrete Georg Friedländer care, față de cantitatea mare a arhivei, inclusiv aceea a Ministerului de Externe, a căutat în mod sistematic folosirea unui alt principiu de ordonare. Luînd naștere la început din necesitățile practice, iar mai tîrziu formulat în mod teoretic, acesta nu a fost altul decît principiul de proveniență. Cea mai completă definire a făcut-o, în 1881, Max Lehmann în memoriu său „Asupra ordonării arhivelor în general și al Arhivei secrete în special”, care poate fi socotit ca documentul de naștere al acestui principiu. La 1 iulie 1881 „Normativul pentru lucrările de ordonare în Arhiva secretă”, redactat de Lehmann și confirmat de Sybel, director general al Arhivelor, devine obligatoriu. Conform articolului 2 din acest normativ ordonarea fondurilor în arhiva secretă de stat se va face după principiul provenienței. Acest principiu este și în prezent principiul de bază în ordonarea arhivelor germane¹.

Articolul redacțional din nr. 5 al revistei este intitulat cu privire la munca în arhivele economiei socialiste, în care se arată că în numerele precedente a fost analizată munca arhivelor de stat și a celor orașenești și

raionale pe anul 1960 și că urmează să se arunce o privire asupra arhivelor întreprinderilor economiei socialiste.

Cele mai complete materiale pentru formarea unei idei juste asupra stării muncii arhivistice, le oferă industria chimică a R.D.G., care a formulat și o serie de propuneri în vederea unei administrări mai bune a arhivelor întreprinderilor și pentru înlăturarea cît mai rapidă a greșelilor și lipsurilor în muncă.

Articolul se ocupă pe rînd de aspectele variate ale activității în arhivele întreprinderilor cum ar fi completarea fondurilor, prelucrarea și folosirea lor, selecționarea actelor, publicațiile, dotarea tehnică a arhivelor, pregătirea cadrelor, compararea realizărilor diferitelor arhive, popularizarea sarcinilor care revin arhivelor etc.

Se constată că predarea materialelor de către arhivele întreprinderilor nu se face în multe cazuri în mod sistematic, fondurile predate nu sînt organizate conform normelor stabilite și nu sînt trecute în întregime în listele de predare. Dacă întreprinderile mari dispun de arhivari specializați, în întreprinderile mici funcțiile arhivarului reprezintă de obicei o sarcină anexă. Este necesar ca arhivarul să fie direct subordonat conducătorului întreprinderii în care caz el va putea să susțină cu tărie interesele arhivei.

De asemenea sînt mari întîrzieri în predarea materialului către arhive. Există întreprinderi care mai tîn la registraturile lor documente create încă înainte de 1945.

Articolul insistă asupra importanței lucrărilor de selecționare pentru a pune la dispoziția industriei cantități însemnate de materii prime; de exemplu, arhivele statului au predat în primul trimestru al anului 1961 peste 2000 tone material expertizat, creîndu-se spațiu pentru noi prelucrări.

În ultimii ani s-a mărit considerabil numărul cercetătorilor care studiază nu numai istoria întreprinderilor, dar și diferite probleme de ordin economic și social. Sarcina arhivelor este de a înlesni prin toate mijloacele de informare efectuarea acestor studii. În arhivele economiei socialiste lucrează în prezent cinci specialiști științifici și 30 de arhiviști cu brevete de stat. Cîteva sute de colaboratori ai arhivelor și-au ridicat nivelul lor de cunoștințe în cadrul arhivelor statului. Nu-

¹ O analiză profundă a acestui principiu poate fi găsită în articolul lui H. O. Meisner, *Provenienz-Struktur-Bestand-Fond*, în „Archivmitteilungen”, a.V. (1955), caietul 3, p. 2—5.

mărul arhivarilor necalificați în arhivele întreprinderilor este totuși încă destul de mare. Un rol însemnat în perfecționarea muncii arhivistice în întreprinderi îl va avea colectivul de 13 arhiviști, reprezentând diferite ramuri ale industriei și economiei, colectiv care funcționează pe lângă conducerea Arhivelor statului.

Articolul următor intitulat *Arhivele întreprinderilor ca izvor de cercetări istorice*, este semnat de Hans Radant. Autorul constată că fiecare cercetător istoric care a avut și are un contact cu Arhivele statului, cunoaște organizarea și funcționarea acestora și modul cum pot fi folosite materialele arhivistice, simțind poate și ajutorul competent al arhiviștilor calificați, care i-au înlesnit munca de cercetare.

Cu totul altfel se prezintă posibilitățile de folosire a arhivelor întreprinderilor. Deși în trecut întreprinderile particulare mai importante aveau arhivele lor (cum este și astăzi cazul întreprinderilor particulare din R.F.G.), accesul la acestea era de obicei legat de întocmirea istoricului firmei respective.

Actualmente în R.D.G. arhivele întreprinderilor stau la dispoziția cercetătorilor care urmăresc scopuri mult mai largi decât istoria întreprinderii și fac studii care vor servi statului muncitorilor și țăranilor, oamenilor muncii și republicii. Aici se deschide un vast câmp de activitate, căci aceste arhive nu au fost deloc folosite la elaborarea istoriei capitalismului german și a ultimului său stadiu — imperialismul, precum și a întregii perioade de după 1945, când a fost instaurată în R.D.G. orînduirea democratică și s-a pornit la construirea socialismului. De asemenea, nu se poate face o largă reconstituire a istoriei fascismului fără a cerceta arhivele întreprinderilor care păstrează actele oglindind poziția adoptată de conducerea capitalistă a întreprinderilor față de fascism. Se știe că o parte din capitalul monopolist german a sprijinit mișcarea fascistă încă de la nașterea ei. Interesant este de știut care a fost atitudinea întreprinderilor mijlocii și mici față de fascism. Articolul reproduce apoi unele cazuri concrete importante obținute din arhivele întreprinderilor.

Prezintă de asemenea interes articolul intitulat *Materiale pentru istoria Cubei aflat la Secția Merseburg a ar-*

hivei centrale germane, de Hilde Hericht.

Aflăm că relațiile între Cuba, pe atunci colonie spaniolă, și Prusia — Germania s-au stabilit la începutul secolului al 19-lea. În arhiva din Merseburg există 30 volume de acte, avînd date între 1824 și 1933, din arhivele Ministerului de Externe și ale Ministerului Comerțului. În 1824 a fost înființat un consulat al Prusiei la Havana. Articolul reproduce date foarte interesante privitoare la importul și exportul de mărfuri, la numărul vapoarelor de diferite naționalități sosite în Indiile de vest, privitoare la folosirea sclavilor negri în construcția căilor ferate, la comerțul cu negri în general. Se arată că, datorită mortalității infantile îngrozitoare, numărul populației negre a insulei se micșora cu 2—3% anual. Există indicații asupra unei răscoale a negrilor din 1844, asupra unor greve la Havana din 1902 și altele.

O valorificare aprofundată a acestei arhive este de dorit.

În fine, caietul 6 publică o traducere din lucrarea lui Iosef Polisensky apărută la Praga în 1957 privind *Problemele ale studiului istoriei universale*, și anume capitolul referitor la *Izvoarele documentare ale istoriei germane aflate în arhivele și bibliotecile cehe*.

Este vorba anume de materialul german provenit din relațiile dintre provinciile Boemiei și ținuturile învecinate ale Germaniei. Aceste materiale pot fi împărțite în mai multe grupe. Cele mai numeroase sînt acelea care au fost create pe teritoriile germane care au aparținut timp de secole Boemiei (ex. Lusatia) sau cele care au avut relații îndelungate cu Boemia (Saxonia, Bavaria și Brandenburg) și mai puține sînt acele provenite din regiuni mai îndepărtate de Boemia.

Autorul trece în revistă toate categoriile de documente aflate în arhivele și bibliotecile din Praga și analizează importanța lor pentru diferite probleme.

Mai departe urmează un referat ținut la cea de-a 6-a sesiune a Comisiei de istorici din Republica Democrată Germană și Republica Populară Polonă ținut la Wrocław în februarie 1960, de către Jaroslaw Jurikiewicz de la Academia poloneză de științe din Varșovia, referat care a fost publicat și în revista poloncă Archeion

și care are ca subiect *Arhivele poloneze privitoare la istoria relațiilor germano-polone în anii 1914—1945*. Raportul este bazat pe cercetările făcute de Institutul polonez pentru problemele internaționale (de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe — Varșovia) în diferite arhive centrale și arhive de stat voevodale.

După ce se face o expunere amănunțită a fondurilor care pot lămuri această problemă, se dau și indicații asupra documentelor de acest fel publicate. Astfel pot fi citate *Colecția convențiilor internaționale ale Republicii Populare Polone și Documente privind relațiile dintre Polonia și orașul liber Danzig*, apărute înainte de război; *Documente asupra relațiilor polono-germane și polono-sovietice în anii 1933—1939* apărute în timpul războiului, iar după război *Documenta occupationis Teutonica* etc.

Desigur că aceste publicații pot fi completate pe viitor cu material foarte important care rămâne să fie scos la lumină.

În articolul *Munca arhivistică în raionul Meiningen*, Erwin Widenka arată că această arhivă înființată în 1952, apoi desființată și iar înființată în 1954 a preluat diferite fonduri, în ce fel au fost prelucrate și puse în valoare, publicațiile editate, instalațiile tehnice și foto etc.

Christa Kirsten publică un articol privind *Înființarea arhivei Academiei germane de științe din Berlin* fapt care, desigur, este în legătură cu istoria acestei instituții.

Academia germană datează din anul 1700 luînd ființă la propunerea lui Leibnitz ca o „Societate de științe în Electoratul de Brandenburg”. Încă de la înființarea ei s-au creat norme ar-

hivistice, însă propriu-zis o arhivă a instituției datează din anul 1765. Autorul arată istoria acestei arhive și valoarea ei documentară. Prin noua organizare a instituției și arhiva a încetat de a mai fi un rezervor neutrilizat de documente, ci a dobîndit un rol activ, oferindu-și posibilitățile de informare în slujba științei.

În afară de articolele principale, revista reproduce și un număr însemnat de articole cu un volum mai redus, prezentînd totuși interes. Astfel se pot cita din nr. 1, *Valoarea fondurilor arhivistice orășenești și raionale din punct de vedere tehnico-economic*, *Actele în arhiva de stat din orașul Lipsa, în legătură cu istoria librăriilor*, *Date referitoare la imobilul și dotarea tehnică a arhivelor raionale și din orașele mijlocii și mici*, apărute în nr. 2, *Îmbunătățirea administrării documentelor în întreprinderile naționalizate* (nr. 3). Articole privitoare la *arhivele cinematografice și ale televiziunii din R.D.G.* (nr. 5).

Viața arhivistică din Bulgaria este prezentată într-un articol semnat de Mihail Alexiev (nr. 2).

Capitolul bibliografic reproduce, ca de obicei, recenzii asupra revistelor sovietice „Voprosi arhivovedenia” (nr. 3 și 5) și „Istoriceshii arhiv” (nr. 2), asupra revistei internaționale „Archivum”, care apare sub auspiciile organizației „Unesco” (nr. 1), asupra diferitelor reviste germane și ale altor lucrări de specialitate, asupra revistei „Archivni Časopis”, Praga (nr. 5). Constatăm de asemenea recenzii complete asupra „Revistei Arhivelor” (nr. 1 și 6/1960).

T. CARAPALEA
M. DIACOV

Archivni Časopis

1—4, Praga, 1961.

Succesele continue repurtate de țările socialiste în toate domeniile vieții și datoresc desigur, și planificării muncii. Planurile de dezvoltare economică, științifică, culturală etc., elaborate pe o durată de mai mulți ani, au contribuit nu numai la mărirea productivității și la ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii, dar și la intensificarea și aprofundarea cercetărilor în diferitele ramuri ale științei.

De pildă, arhivistica cehoslovacă se află în prezent în desfășurarea celui de-al doilea plan cincinal, trasat pentru anii 1961—1965.

Majoritatea articolelor din revista „Archivni Časopis”, pe anul 1961, se ocupă de problema reorganizării arhivisticii. În acest sens cunoscutul arhivist ceh Zdenek Samberger publică trei articole. În *Planul temelor de studiu arhivele cehoslovace* (nr. 1), se

scoate în evidență că cel de-al doilea plan cincinal al arhivisticii cehoslovace prevede, între altele, elaborarea unui plan de studii și de cercetări în care să se oglindească și probleme de teorie arhivistică în strinsă legătură cu selecționarea materialului documentar. Acest plan urmează să fie împărțit în domenii tematice, la studierea cărora vor participa aproximativ 120 de arhiviști. Un mare număr de specialiști vor cerceta și vor prezenta următoarele probleme: 1) materialul scris și genurile sale, deci chestiuni din domeniul diplomaticii; 2) dezvoltarea și formele materialului scris în instituțiile de stat și particulare; 3) problematica fondului arhivistic de stat, adică structura, conținutul și extinderea în timp a fondurilor arhivistice din a doua jumătate a sec. XIX și începutul sec. XX, până la 1918; 4) metode de prelucrare a materialului arhivistic din timpuri mai noi; 5) tehnologia păstrării documentelor, regulile tehnologice, principiile și aspectele regimului tehnic arhivistic în depozite și în clădirile de arhivă, precum și microfilmarea și fotografierea documentelor din arhivă; 6) probleme de publicare și arhigrafie; 7) forme și metode de folosire a materialului arhivistic în știința istoriei, a economiei naționale etc.; 8) dezvoltarea instituțiilor capitaliste, a celor de sub ocupația hitleristă, precum și a celor de după 1945.

Un alt articol semnat de Zdenek Zamberger se referă la *Probleme de evidență și de selecționare a documentelor* (nr. 3), în care se studiază problema preluării în depozite a materialului documentar de proveniență mai nouă. Dacă vechiul procedeu de evidență și de selecționare a actelor cerea un mare număr de lucrători și un spațiu foarte întins, în prezent această muncă este mult înlesnită datorită mijloacelor mecanizate. De aceea arhiviștii trebuie să-și concentreze eforturile spre rezolvarea problemelor legate de masa materialului documentar scris, să găsească cele mai practice metode de evidență și selecționare a actelor. În această privință metoda colectivă de selecționare și expertiză este foarte eficientă.

În acest sens atât Zdenek Zamberger, citit și Iosef Nuhličeh, în *Problema expertizei documentelor după sistemul selecționării* (nr. 2), anunță că la

10 martie 1961 a luat ființă, pe lângă Consiliul arhivistic din Praga, o comisie centrală ca organ consultativ, care are sarcina să rezolve problemele teoretice și practice ale expertizei valorii materialului documentar, după sistemul selecționării. Această comisie, ajutată de arhiviști, de istorici și de lucrători cu experiență din cadrul resortului respectiv, va elabora instrucțiuni pentru preluarea materialului documentar. În baza instrucțiunilor existente astăzi în Cehoslovacia, nici un material documentar nu poate intra în depozitele de arhivă spre păstrare, dacă nu a fost mai întâi selecționat de către instituția sau întreprinderea unde a fost creat. Comisia constituită urmează să supună expertizei materialul selecționat, primit de la diferitele instituții sau întreprinderi.

Aceeași temă este abordată și în *Problema folosirii materialului arhivistic de la întreprinderi* (nr. 3), în care Bohumil Kut se ocupă de planul de dezvoltare a arhivisticii cehoslovace, în cadrul celui de-al doilea plan cincinal. El propune să se folosească pe larg fondurile arhivistice de la diferitele întreprinderi. Până în prezent în întreaga Cehoslovacie s-au organizat peste 12.000 de fonduri la arhivele din întreprinderi, ceea ce în metri liniari s-ar ridica la circa 50.000, din care, însă, n-au fost prelucrate decât un procent de 40%.

Unei probleme deosebite îi este consacrat studiul lui Vladimir Vašků *Conceptiile sovietice și polone asupra surselor documentare și asupra disciplinelor auxiliare ale istoriei* (nr. 4).

Totdeauna observațiile teoretice din domeniul criticii izvoarelor documentare și al disciplinelor auxiliare ale istoriei trezesc, pe bună dreptate, întere căci ele obligă să ne gândim la o serie de probleme cu caracter metodic, de importanță fundamentală pentru istoriografie.

Authorul articolului consideră necesar să insiste mai mult asupra acestei chestiuni, cu prilejul prezentării critice a studiului polonez *Din problemele științei izvoarelor în concepția sovietică*, apărut la Varșovia în 1954 (pag. 133), scris de F. Bronowski și B. Krzemińska. Lucrarea poloneză se împarte în două părți: în prima parte se vorbește despre dezvoltarea și starea actuală a științei sovietice, despre izvoarele documentare și despre disci-

plinele auxiliare ale istoriei, iar a doua parte prezintă discuțiile teoretice asupra acestor chestiuni.

Autorii polonezi deosebesc două etape în dezvoltarea concepției sovietice asupra studiului izvoarelor documentare. Prima etapă începe după primul război mondial și se menține pînă prin 1944. Din această vreme ei amintesc de manualul lui Tihomirov și Nikitin *Știința izvoarelor istoriei în U.R.S.S.*, Moscova, 1940, vol. I și II, care se referă la redarea caracteristicii diferitelor genuri de surse documentare, referitoare la istoria rusă. Din același cadru fac parte și manualele care au apărut în timpul războiului sau imediat după cel de-al doilea război mondial. Autorii polonezi nu menționează, însă, deloc rezolvările teoretice ale problemelor de către oamenii de știință sovietici. Greșit se pune și problema începutului celei de a doua etape în acest domeniu.

Autorul articolului, Vl. Vaškū, combătînd părerea polonezilor, prezintă pe scurt aportul metodic al oamenilor de știință sovietici în problema de mai sus.

În știința sovietică se constată o strînsă legătură între diferitele discipline auxiliare ale istoriei, se combate analiza formală a surselor documentare, se luptă împotriva obiectivismului și a scopului în sine, împotriva desprinderii de bazele economice și sociale a studiilor speciale din domeniul surselor documentare și ale disciplinelor auxiliare ale istoriei. Cercetătorii sovietici nu se limitează deci numai la analiza formală a surselor documentare, după cum se procedea în știința burgheză, care neglijează cu totul critica externă a documentului; în știința sovietică se cercetează forma și baza sursei documentare, precum și împrejurările apariției sale, scoțîndu-se în evidență importanța sa socială și de clasă. Aceste trei aspecte (critica externă, critica internă și interpretarea) constituie părți integrale ale științei despre sursele documentare, care permit să se facă o analiză și o sinteză justă a evenimentelor descrise. Sinteza constă în generalizarea informațiilor obținute cu ajutorul analizei surselor documentare, care provin din aceeași perioadă istorică; scopul ei este să stabilească valoarea sursei documentare pentru cercetarea obiectivă a legilor de dezvoltare a societății.

Teoria acestei dezvoltări, care se bazează pe principiile materialismului dialectic și istoric, joacă un rol important și în clasificarea materialului documentar. Bazat pe această teorie Cerepnin combate concepția burgheză rusă în știința izvoarelor. Prin urmare istoriografia sovietică nu se limitează numai la o cercetare unilaterală a informațiilor ce derivă din sursa documentară, ci tratează documentul ca un fapt istoric.

În a doua parte a lucrării lor autorii polonezi își prezintă concepțiile proprii asupra următoarelor trei categorii de probleme: a) concepția științei despre izvoare și raportul ei față de disciplinele auxiliare ale istoriei; b) disciplinele auxiliare pot fi incluse în categoria disciplinelor auxiliare ale istoriei și c) raportul disciplinelor auxiliare față de știința istorică.

La primul punct autorii polonezi ajung la aceeași concluzie ca și Cerepnin. În al doilea punct ei sînt de părere că știința izvoarelor nu ar face parte din disciplinele auxiliare ale istoriei, afirmînd că între ele există deosebire. Ei susțin că deși diferitele discipline auxiliare ale istoriei cercetează anumite genuri de surse istorice sau elemente ale acestora din punct de vedere al scopurilor urmărite, fiecare se limitează la scopuri proprii și la cerințe metodice proprii. De exemplu, sfragistica sau numismatica cercetează numai pecetile sau monedele din punct de vedere al originii, al materialului folosit, al tehnicii de producție etc., însă nu se ocupă de rezolvarea problemelor de istorie.

Vl. Vaškū se întreabă, însă, de ce autorii polonezi nu încearcă să prezinte caracteristicile unei categorii principale a disciplinelor auxiliare ale istoriei, cum ar fi diplomatica, și recurg la sfragistică și numismatică, care se află astăzi la un nivel științific cu totul diferit, ceea ce condiționează și raportul lor diferit față de istorie. Dar chiar și în acest caz, nu putem reduce rolul numismaticii la o simplă filatelie, căci ea contribuie la istoricul și dezvoltarea rolului banilor care, de asemenea, formează o sursă documentară.

Pentru a se putea răspunde la întrebarea dacă știința izvoarelor este sau nu o disciplină auxiliară a istoriei, chestiunea trebuie privită din alt punct de vedere. Obiectul fiecărei dis-

cipline auxiliare a istoriei este un anumit gen de sursă istorică, respectiv de informație documentară (scrisori, acte, peceti etc.), în timp ce obiectul științei izvoarelor documentare îl constituie sursele în totalitate lor (potrivit concepției sovietice care susține că știința izvoarelor documentare este o sinteză a diferitelor discipline auxiliare ale istoriei). Autorii polonezi au în această privință o altă părere, ceea ce pare cu totul de neînțeles.

VL. Vašků constată că un răspuns amănunțit la toate problemele puse în discuție ar necesita o analiză amănunțită, ceea ce nu se poate face în cadrul unui articol.

Dintre alte probleme tratate în revistă amintim *Igiena muncii în arhive* (nr. 1), în care Ștefan Martak arată că lucrătorii din arhive nu au totdeauna condiții corespunzătoare de muncă: spațiu redus, clădiri vechi igrasioase, subsoluri, pivnițe etc. Uneori lucrează cu material putrezit sau mucegăit. Pericolul cel mai mare pentru sănătatea lucrătorilor din arhive îl constituie aerul îmbibsit cu praf. Iată de ce lupta contra prafului din arhive trebuie să formeze o preocupare de bază pentru păstrarea sănătății. În această privință autorul propune câteva măsuri eficiente: stelaje de fier, cutii din material plastic, dușurile unse cu ulei sau cu pastă pentru a absoarbe praful.

Cele mai frecvente boli profesionale la lucrătorii din arhive sînt bolile de piele, în special *tricho-ptitona*, al cărui tratament este foarte anevoios. Se recomandă, în acest sens, păstrarea cu strictețe a igienei pielii. În afară de aceasta, la arhivari se întîlnesc deseori boli de ochi, mai ales inflamarea pleoapelor. Este nevoie deci și de o lumină suficientă.

Restul materialelor publicate în revistă se referă la ordonarea și selecționarea materialelor documentare de la diferitele întreprinderi sau servicii, în cadrul celui de-al doilea plan cîcinal. De pildă, *Arhivele locurilor de judecată* (nr. 2), în care Juraj Zudel arată că încă de la începutul sec. XIII (1210) încep să apară în Slovacia asemenea instituții, mai întîi pe lângă biserici și mănăstiri, apoi pe lângă ju-

dețe și districte. Împricinații se adunau la locurile destinate în acest scop, unde li se judeca procesul, iar pisarii înregistrau mersul dezbaterilor. Unele din aceste registre s-au păstrat și se află la arhiva de stat din Bratislava.

Transcrierea vechilor condici funciare (nr. 1); un colectiv de arhiviști, care semnează articolul, constată că în Cehia s-au păstrat mii de condici funciare de dinainte de legea din 1871. Ele reprezintă o sursă unică pentru cunoașterea condițiilor de dezvoltare economică, socială și politică a poporului ceh.

Unele informații în legătură cu ordonarea și inventarierea corespondenței birourilor politice ale așa-numitelor „jupe” din regiunea Sudetă (nr. 1) Este vorba de materialul scris, rezultat din activitatea birourilor politice de la granița Cehiei și Slovaciei, dintre anii 1938—1945, din timpul ocupației hitleriste, pe care Jaroslav Vrbata îl descrie.

Amintim, în continuare, cîteva titluri și autori: *Correspondența serviciilor raionale din Slovacia* (nr. 3) de Jan Dubovsky; *Ce trebuie să alegem pentru arhive din actele serviciilor raionale* (nr. 3) de Fr. Fabian și A. Macek; *Noi colecții regionale pentru cunoașterea patriei* (nr. 3) de Eliska Ganova; *Documentele comunei Karlin* de Fr. Holec; *Fotografia cu ajutorul razelor invizibile în arhivistică* (nr. 2 și nr. 3); *Din experiența muncii la laminorul de tip F de la arhiva centrală de stat din Bratislava* (nr. 1) de E. Zimanyi și P. Cecko.

La rubrica *Discuții* (nr. 3) Josef Hanzal, referindu-se la „Diplomatica modernă” combate afirmațiile lui Ed. Fiala din art. *O diplomatică sau două* (1960) și arată că nu există decît o singură diplomatică. Tot pentru a combate afirmațiile greșite ale lui Ed. Fiala, colectivul de arhiviști de la arhiva de stat din Brno publică o notă (nr. 4) în care susțin că nu există o diplomatică internă și alta externă, după cum afirmă Ed. Fiala.

Revista se încheie cu prezentări de cărți și reviste nou apărute.

N. MARCU, Aspecte ale problemei agrare în Documentele Partidului Comunist din România, în „Probleme economice“, nr. 3, 1960.

Cu toate că România burghezo-moșierească era o țară „eminamente agricolă“, agricultura ei era în realitate extrem de înapoiată. Țărănimia muncitoare, crunt exploatată de către moșieri și chiaburi trăia o viață chinată. Partidele burgheze nu aveau interes să se preocupe de rezolvarea problemei agrare. Singurul partid, cu adevărat reprezentant al intereselor maselor exploatate, care milita pentru rezolvarea problemei agrare, era Partidul Comunist din România.

Importanța pe care Partidul Comunist din România o acorda problemei țărănești, iese în evidență deosebit de clar din documentele de partid, care constituie un bogat izvor istoric atât în ce privește tezele teoretice, cât și din punct de vedere practic, al conținutului de fapte și date. Studiul analizează unele aspecte ale problemei agrare din perioada 1921—1944, pe baza documentelor Partidului Comunist din România subliniind ce a stat la baza fundamentării teoretice a problemei agrare elaborată de Partidul Comunist din România, cât și conducerea de către partid a luptei revoluționare a țărănimii muncitoare.

Autorul se ocupă de reforma agrară din 1917—1921 când burghezo-moșierimea, de teama avântului revoluționar al maselor de muncitori și țărani, care a urmat Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a promis înfăptuirea unei reforme agrare. Reforma agrară din 1917—1921 a avut ca scop principal să abată atenția țărănimii sărace și mijloace de la lupta pentru interesele ei

social-economice și pentru a deschide calca dezvoltării capitaliste a satului fără a leza însă instituțiile semifeudale.

Caracterul pur demagogic al acestei reforme reiese clar din faptul că după 20 de ani „din suprafața de 6.125.789 ha. pământ ce trebuiau expropriate pe baza reformei, țărani intraseră în posesia a numai 3.464.082 ha. ceea ce reprezintă doar un procent de 56,5% din pământul ce trebuia expropiat conform legii și abia o treime din pământul moșieresc“ (p. 91).

Pe baza documentelor studiate, autorul ajunge la concluzia că măsurile luate „de sus“, de către cercurile guvernante, deși ușurează într-o anumită măsură situația țăranilor, sînt în ultimă instanță simple paleative întrucît nu pot să rezolve în mod radical problema agrară, ceea ce duce la creșterea nemulțumirii țăranilor săraci și mijlocași față de starea de lucruri existentă. Milioane de țărani se afla într-o stare de frământare rășisă sau latentă.

Pe baza documentelor de partid autorul înfățișează problema agrară în lumina Congresului al IV-lea al Partidului Comunist din România.

În continuare se face analiza alianței dintre clasa muncitoare și țărănimia muncitoare pe baza hotărîrilor și documentelor elaborate de cel de-al V-lea Congres al Partidului Comunist din România. De asemenea, articolul se ocupă și de situația din ce în ce mai grea a țărănimii muncitoare ca urmare a împlinirii crizei agrare cu cea industrială. Gradul de exploatarea

țărănimii muncitoare se reflectă, între altele, și în decalajul dintre prețurile industriale și cele agrare, unul din mijloacele prin care clasa exploatare obținea o parte importantă din supramunca micilor producători agricoli. În urma măririi continue a aces-

tui decalaj, în anul 1933 prețul produselor agricole scăzuse pînă la procentul de 48% (p. 98), „un țaran trebuia să vîndă 3 kg. grîu ca să cumpere o cutie de chibrituri”¹.

N. DAVIDEANU

V. AXENCIUC, *Pauperizarea clasei muncitoare din România între cele două războaie mondiale*, în „Probleme Economice (XIV), 3, 1961.

Autorul prezintă aspectul general economic, stadiul de dezvoltare în care se afla România burghezo-moșierască între cele două războaie mondiale. Se subliniază faptul că în acea perioadă România se afla în stadiul imperialist de dezvoltare și era aservită capitalului monopolist străin. Cu toate acestea țara era înapoiată din punct de vedere economic, iar clasa muncitoare era supusă unei duble exploatare: a capitaliștilor și moșierilor din țara noastră și a monopolurilor internaționale. Cum era și firesc starea generală de înapoiere economică, aservirea față de capitalul străin au determinat ca România, din punct de vedere al venitului național pe cap de locuitor, să fie una din cele mai sărace țări din lume. În ce privește repartitia venitului național, clasei muncitoare și țărănimii îi revenea o parte din ce în ce mai mică.

Autorul se ocupă în mod special de principală formă de exploatare a clasei muncitoare care a avut loc în însuși procesul de producție. În scopul obținerii unei plus-valori cît mai mari, muncitorii erau supuși celor mai brutale și inumane forme de exploatare. Rata plus-valorii în industria prelucrătoare a crescut de la 153 în anul 1927 pînă la 270 în anul 1942 (p. 22). Creșterea masei plus-valorii era realizată de capitaliști în principal pe baza intensificării muncii, a prelungirii zilei de muncă, a exploatarei muncii femeilor și copiilor etc. În această perioadă are loc și o creștere vertiginoasă la impozitul direct și indirecte care accentuează pauperizarea clasei muncitoare. În perioada 1923—1941 impozitul pe venitul comercianților a crescut de 2,4 ori, în timp ce impozitul pe salarii a crescut de 10 ori în aceeași perioadă (p. 27).

În continuare, autorul se ocupă de ceilalți factori care au contribuit la pauperizarea clasei muncitoare și anume: prelungirea zilei de muncă, creșterea șomajului, intensificarea muncii, cheltuielile de înarmare etc. Referindu-se la consecințele dezastuoase ale pauperizării asupra clasei muncitoare autorul scoate în evidență că exploatarea adîncă, pauperizarea ei relativă și absolută au avut consecințe în ce privește consumul pe cap de locuitor, care, într-o perioadă de numai 10 ani, a scăzut între 25—50% (p. 34).

Concluzia la care se ajunge la sfîrșitul acestui studiu confirmă pe deplin valabilitatea tezei leniniste despre pauperizarea absolută a muncitorului care „devine literalmente mai sărac ca înainte, este nevoie să trăiască mai rău, să se hrănească mai prost, să flămînzească mai des, să se adăpostească în subsoluri și prin mănșarde”¹.

În contrast izbitor cu nivelul de trai extrem de scăzut al clasei muncitoare din România burghezo-moșierască autorul prezintă cîteva date privind realizările de azi ale clasei muncitoare, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român, și face o schiță a obiectivelor din acest domeniu înscrise în documentele Congresului al III-lea al P.M.R.

Studiul reușește să scoată în evidență faptul că situația grea a clasei muncitoare, lichidarea exploatarei și asupririi celor ce muncesc nu se puteau realiza decît în condițiile create de noile relații de producție, socia-

¹ Documente din istoria Partidului Comunist din România 1929—1933, vol. III, E.S.P.L.P., 1956, p. 219.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 18, E.S.P.L.P., 1957, p. 427—428.

liste, care asigură creșterea continuă a nivelului de trai material și cultural.

Datele folosite de autor în studiu provin în parte din publicațiile statistice burgheze, din lucrările economiștilor burghezi, prelucrate bineînțeles și interpretate științific, de pe pozițiile marxism-leninismului. Cu toate acestea, datorită caracterului apologetic al statisticii burgheze, datele nu pot oglindi profunziunea reală

a pauperizării clasei muncitoare. De aceea autorul folosește mai ales documentele Partidului Comunist din România, în care se dezvăluie cu profunzime adevărata esență a fenomenelor social-economice. Aceste documente constituie, de altfel materialul de bază care permite o studiere și apreciere științifică a situației clasei muncitoare în perioada 1918—1944.

N. DAVIDEANU

Kanonismos Apodeltioseos, Atena, 1958.

În cuvîntul introductiv al revistei „Kanonismos Apodeltioseos”, supliment la volumul 6/1957, apărut cu ocazia aniversării arhivei medievale, M. I. Manusacas, directorul arhivei medievale a Academiei din Atena, face o scurtă expunere asupra activității și sarcinilor ce revin acestei instituții. M. I. Manusacas arată că sarcina principală a arhivei este publicarea unui lexicon al limbii grecești medievale, menit să lămurească o serie de probleme de natură istorică și lingvistică.

Inițial se hotărîse publicarea unui dicționar, care să conțină cuvinte dintr-o perioadă extrem de îndelungată, anume de la începutul erei noastre și pînă în anul 1821. Ori, o lucrare de o asemenea proporție era greu de realizat, astfel că s-a hotărît ca dicționarul să cuprindă numai termeni din perioada turcocrăției, adică de la căderea Constantinopolului — 1453, pînă la începutul revoluției grecești — 1821. Tratarea cuvintelor anterioare anului 1435 va fi făcută într-un viitor ceva mai îndepărtat.

Materialul necesar acestei lucrări se împarte în două categorii: istoric și lingvistic. Materialul istoric cuprinde nume de erudiți, clerici, învățători, bibliografi, muzicieni, artiști etc., precum și topice care se referă la provinciile, orașele, satele, mănăstirile și coloniile grecești din perioada 1453—1821. Materialul lingvistic cuprinde cuvinte întrebunțate în această perioadă.

În ultimii ani s-au depus eforturi pentru stringerea și punerea în ordine a materialului dintre anii 1453—1600, pentru a fi publicat.

În continuare, autorul articolului arată că arhivei medievale i-a revenit

sarcina de a edita o revistă proprie, „Anuarul arhivei evului mediu”, în care se publică studii istorice, filologice și lingvistice.

S-a depus apoi un efort deosebit pentru achiziționarea și campărarea unor manuscrise, microfilme și cărți de specialitate. Dintre acestea se menționează: o colecție de informații despre traci, diferite rapoarte dintre anii 1572—1770 ale ambasadorilor Angliei din Constantinopol către guvernul lor; un codice care conține recensămîntul locuitorilor și cadastrul oficial al regiunii Nauplia din a doua ocupație de către venețieni (1687—1715).

M. I. Manusacas face cunoscut că diverși cercetători de la arhiva medievală au fost trimiși atît în țară cît și în străinătate. Astfel directorul arhivei a fost trimis de Ministerul Culturii Naționale în 1953 în insulele Ionice, bintuite de cutremur, în vederea salvării bibliotecilor și arhivelor și la muntele Athos pentru verificarea și completarea înregistrării manuscriselor.

Redactorului L. Vranusis i s-a dat misiunea să cerceteze manuscrisele și arhivele care se referă la mișcarea de eliberare națională din România și Iugoslavia.

M. I. Manusacas subliniază că lucrările în cadrul arhivei medievale au fost efectuate cu un personal extrem de redus și cît se poate de prost plătit și că pentru îndeplinirea cu succes a sarcinilor, este necesar ca guvernul să acorde arhivei un serios ajutor material așa cum se procedează în alte țări.

* * *

În cea de a doua parte revista expune — pe articole — instrucțiunile

pentru clasarea materialului arhivistic din perioada turcocrăției 1453—1821, precum și a materialului posterior anului 1821, care conține informații referitor la această epocă.

Clasarea materialului se va face după trei criterii și anume: istoric, lingvistic și cel ce nu se poate încadra în nici o categorie din primele două. După această operațiune se vor întocmi fișe conform materialului. Astfel se vor extrage nume și porecle de greci sau străini, laici sau eclesiastici, care au fost legate de anumite evenimente din această epocă, precum și topice (regiuni, sate, poduri, fântini etc.).

De asemenea, se va înscrie în fișe denumirea monezilor din perioada turcocrăției, precum și orice informații care privesc arhitectura, sculptura, muzica din această perioadă.

Totodată se va înscrie pe fișă secolul în care s-a petrecut evenimentul, sau când a trăit persoana respectivă.

Pentru materialul lingvistic se vor extrage orice informații care prezintă interes: elemente de ordin gramatical (sintactic sau morfologic), expresii și altele.

Ultima parte a revistei conține un index alfabetic cu lămurirea termenilor tehnici folosiți în expunerea înstrucțiunilor.

Fără îndoială că lucrarea lui M. I. Manusacas conține lucruri interesante asupra activității arhivei medievale din Atena.

Nu se poate însă să nu atragă atenția o serie de lacune deosebit de importante în preocupările acestei instituții.

De pildă, se observă lipsa totală de preocupare din partea arhiviștilor eleni pentru aspectele sociale din istoria Greciei. Nu se vorbește de lupta plină de eroism a poporului pentru independența națională împotriva ocupației otomane, de numeroasele răscroale țărănești împotriva moșierilor autohtoni. Nu se leagă fenomenele suprastructurale de baza economică etc. Iată numai câteva din problemele fără de care munca în arhivele elene nu poate constitui o activitate cu adevărat științifică.

De altfel, aceasta caracterizează modul obiectivist de lucru, specific în statele capitaliste unde cea mai mare parte din cercetători ascund esența de clasă a istoriei propriului lor popor, datorită concepției idealiste în tratarea fenomenelor și evenimentelor.

Din această cauză și articolul lui M. I. Manusacas reflectă preocupările unilaterale și limitate ale arhivei evului mediu din Atena.

C. BARAVACHE

Note de lector

1. PALL FR., *Știri noi despre expedițiile turcești din Transilvania în 1438*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 9—28.

Autorul prezintă și analizează știrile dintr-un izvor, trecut cu vederea pînă în prezent, privind invaziile turcești din Transilvania în anul 1438, anume *Epistola de crudelitate Turcarum*, adresată de Bartolomeu de Yano din Constantinopol, la 12 decembrie 1438, lui Albert de Sarteano, la Veneția. Studiul aduce contribuții noi la identificarea autorului și cercetează mai de aproape informațiile din această lungă scrisoare, confruntându-le cu datele cunoscute și folosite pînă acum.

2. PRODAN D., *Producția fierului pe domeniul Hunedoarei în secolul XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 29—124.

În cea mai mare parte, pe bază de material documentar inedit, studiul face o aprofundată prezentare a producției fierului pe domeniul Hunedoarei în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Sunt tratate următoarele probleme: fierăriile domeniului în a doua jumătate a secolului al XVII-lea; personalul, lucrătorii; timpul de lucru; procesul de producție; producția; valorificarea; proprietatea și întreținerea întreprinderii; producătorii; fierăritul; salarii; nereguli posibile; arendarea fierăriilor; dezvolt-

tarea ulterioară. Studiul este însoțit de 2 anexe:

1) Inventarul fierărilor din anii 1681—1682, extras din conscripția urbanială a domeniului Hunedoara din anii 1681/82, păstrat la Arhivele statului din Cluj.

2) Condițiile de producție a fierărilor din anii 1681/82, extrase din aceeași conscripție.

3) Inventar — descrierea fierarilor din anul 1700, transcris după microfilmul originalului păstrat în Arhivele statului din Budapesta.

3. CRĂCIUN I., *Cronicile românești ale Transilvaniei și Banatului. Considerații preliminare*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 125—152.

Lucrarea este un studiu preliminar în pragul apariției colecțiilor de cronici românești ale Transilvaniei și Banatului cunoscute pînă în prezent.

4. GOLDENBERG S., *Contribuție la o istorie a cămării și monetăriei din Baia Mare*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 153—162.

Autorul analizează, pe bază de material documentar inedit, dezvoltarea extracției miniere din regiunea Baia Mare și Baia Sprie, și situația socială a minierilor din secolul al XVI-lea.

5. SABĂU ION, *Problema influenței primei revoluții burgheze din Franța asupra agitațiilor țărănești din Transilvania din anul 1790*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 163—178.

Autorul se ocupă de problema răspîndirii în rîndurile țăranilor a știrilor privind revoluția franceză, o prindu-se în special la rolul pe care l-a avut în răspîndirea acestor știri ziarul din Viena „A bétsi magyar kurir” (Curierul maghiar din Viena).

6. CSETRI ELEK, *O încercare de eliberare a iobagilor din anul 1832*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 179—189.

Bazîndu-se pe izvorul publicat în anexa lucrării: *Proiectul de eliberare a iobagilor*, întocmit de Kelemen Benjamin, administratorul moșiilor Weselényi, autorul se ocupă atît de cadrul general în care a luat naștere acest proiect cît și de analiza proiectului și a condițiilor cuprinse în el.

7. LUPAȘ I., *Un episod istoric și consecințele lui militare înfățișate în lumina cîtorva fragmente din corespondența inedită a generalului Prechner*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959.

Pornind de la capitularea Clujului, din 17 noiembrie 1848, în fața trupelor imperiale comandate de generalul Wardener, lucrarea examinează corespondența generalului comandant Prechner cu generalul Wardener, scrisă după această dată, scoțînd în evidență starea de alarmă și nesiguranța care caracteriza comandamentul imperial.

8. DAN MIHAIL, *Elemente progresiste în opera lui Ioan Bogdan*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 199—218.

Studiul — bazat pe cercetări amănunțite privind viața și activitatea marelui slavist Ioan Bogdan — scoate în evidență influența pe care au avut-o asupra profesorului A. D. Xenopol și profesorul revoluționar-democrat rus Nicolaievici Pipin. Autorul analizează atitudinea lui I. Bogdan în problema naționalismului, atitudinea în problemele bisericești, problema țărănească, fața de științele naturale, fără a omite semnalarea neconsecvenței și contradicțiilor existente în activitatea lui izvorîndă din situația sa de clasă.

9. EGYED A., *Grevele de seceriș din Transilvania de la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 219—240.

Lucrarea semnalează o formă nouă a luptei de clasă a țăranimii, grevele de seceriș, apărute în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, cînd proletariatul agricol și țăranimea săracă au început să preia metodele de luptă a muncitorimii industriale, astfel și greva. Ocupîndu-se de examinarea acestor greve, autorul prezintă și rezultatele lor asupra acestor mișcări țărănești.

10. CHERESTEȘIU V., *Pătrunderea ideilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în masele din Transilvania*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958—1959, p. 241—282.

Pornind de la primele decrete ale Marii Revoluții Socialiste din Octom-

brie, autorul urmărește pătrunderea ideilor în rindurile maselor din Transilvania. Se ocupă de rolul prizonierilor de război — martori ai evenimentelor — în răspîndirea ideilor revoluționare, analizînd apoi răsunsetul acestor idei în rîndurile maselor exploatate cît și atitudinea conducătorilor politici burhezi și socialiști democrați de dreapta, față de noua situație. Problemele sînt tratate sub titlurile: socialiștii din octombrie, ecoul revoluției în Europa, influența ideilor revoluționare în Transilvania, ecoul și influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Transilvania, în perioada noiembrie 1917 — octombrie 1918, pătrunderea ideilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în rîndurile populației civile din Transilvania și în unitățile civile din spațiile frontului, revoluția și monarhia Austro-Ungară, acapararea puterii de către burheziile naționale, pueria pentru revoluția socialistă.

11. GAL JÁNOS, *Transilvănenii în mișcarea revoluționară a prizonierilor din Rusia (1917—1919)*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, I-II, 1958—1959, p. 283—301.

Studiul prezintă un tablou general al mișcărilor revoluționare ale prizonierilor de război din Transilvania, care au avut loc pe teritoriul Rusiei Sovietice sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

12. MUREȘAN HILDE, *Lupta femeilor din Transilvania în perioada 1917—1919*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, I-II, 1958—1959, p. 303—311.

Pornind de la încercările de a pune bazele primelor organizații ale femeilor, încă înainte de primul război mondial, studiul trece în revistă situația grea a femeilor din timpul acestui război, ajungînd la mișcările produse, atît din pricina mizeriei din timpul războiului, cît și sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, arătînd că femeile, în acest timp, nu au participat numai la lupte cu caracter economic ci și la cele care au avut caracter politic.

13. KOVÁCS IOSIF, *Date cu privire la lupta țărănimii din Transilvania în toamna anului 1918*, în „Anuarul

Institutului de Istorie din Cluj“, I-II, 1958—1959, p. 313—344.

Autorul prezintă lupta țărănimii din Transilvania într-o perioadă cînd, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, revoluția burhezo-democratică din Ungaria a doborît puterea centrală burhezo-moșierească, dar în noua situație nu s-a format un guvern muncitoresc-țărănesc, ci un guvern al burheziei liberale, care nu s-a gîdit să satisfacă revendicările maselor. În studiu se scoate în evidență rolul pe care l-au avut în lupta țărănimii foștii prizonieri de război din Rusia, care au asistat la marile evenimente ale revoluției socialiste.

14. BUNEA AL. și TOMUȚĂ G., *Frămîntări în rîndurile tineretului din Transilvania în perioada anilor 1917—1922*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, I-II, 1958—1959, p. 345—370.

Studiul urmărește participarea tineretului muncitor din Transilvania în crearea unei organizații revoluționare a tineretului din România, bazată pe principiile marxist-leniniste.

15. GOLDENBERG S., *Frămîntări sociale și religioase la Cluj oglindite într-o scrisoare din 1571*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, I-II, 1958—1959, p. 371—373.

Autorul publică o scrisoare a lui Elias Gozmidele, datată la Cracovia în 28 februarie 1571, scrisă în limba germană, către Gaspar Haltai din Cluj. Originalul scrisorii se află în Arhiva orașului Bistrița, păstrată la Arhivele statului, Cluj.

16. JIGA C. T., *Patru scrisori ale d-nului Samoil Köleseci, către Constantin Brîncoveanu*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, I-II, 1958—1959, p. 375—377.

Scrisorile, probabil dintre 1709—1714, sînt publicate din colecția Muzeului Bruckenthal de la Sibiu, preluate între timp de Arhivele statului Sibiu.

17. SURDU B., *Cîteva știri noi despre manufactura de postav de la Pociovaliște (1793)*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, I-II, 1958—1959, p. 379—389.

Autorul reproduce — cu o scurtă introducere — ordinul guvernatorului

Transilvaniei Gheorghe Banffy, către judele primar al oraşului Cluj, datat din 29 mai 1793. Documentul se păstrează în Arhiva oraşului Cluj, de la Arhivele statului Cluj.

18. NEAMȚU AL., *Un raport oficial din anul 1827 despre o inovație a unui iobag român*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, I-II, 1958–1959. p. 383–384.

Se publică raportul datat din Cîmpeni la 30 iunie 1827, a lui Ioan Molnar, practicant la Administrația domeniilor din Zlatna.

19. RUSU I., *Colecțiile documentare George Coșbuc și Liviu Rebreanu la Arhivele statului din Năsăud*, în „Probleme de Muzeografie”, Cluj, 1960, p. 102–109.

Autorul prezintă colecțiile documentare George Coșbuc și Liviu Rebreanu, expuse în formă de expoziții permanente la Filiala Arhivelor statului Năsăud, și care oferă cercetătorilor și vizitatorilor un bogat material compus din manuscrise, scrisori, cărți și alte relicve legate de viața și activitatea celor doi scriitori născuți pe meleagurile Năsăudului.

20. KOVÁCS I., *Procesul de diferențiere a țărănimii de pe teritoriul regiunii Cluj la sfîrșitul veacului al XIX-lea*, în „Probleme de Muzeografie”, Cluj, 1960, p. 251–259.

Studiul, pe bază de material documentar din arhive și de publicații (mai cu seamă datele statistice din 1895), schițează gradul de descompunere a țărănimii din regiunea Cluj la sfîrșitul veacului al XIX-lea.

21. EGYED A., *Date în legătură cu dezvoltarea industriei mari de pe teritoriul regiunii Cluj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Probleme de Muzeografie”, Cluj, 1960, p. 260–269.

Autorul examinează unele aspecte ale dezvoltării industriei mari în a doua jumătate a secolului al XIX-lea pe teritoriul actualei regiuni Cluj.

22. VAJDA L., FOGOR L. și PÎRCĂLAB F., *Aspecte ale luptei muncitorimii din Cluj și împrejurimi în anul 1920*, în „Probleme de Muzeografie”, Cluj, 1960, p. 270–297.

Autorii, folosind materialul documentar din Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. și publicațiile contemporane, prezintă aspecte ale luptei muncitorimii din Cluj și împrejurimi în acest an de avînt de luptă a maselor muncitoare.

23. POPESCU I. A., *Correspondența din Casa memorială „I. Pop-Reteganul”*, în „Probleme de Muzeografie”, Cluj, 1960, p. 298–305.

Autorul prezintă bogata corespondență din Casa memorială „Ion Pop-Reteganul”, de la Reteag și grupele în care a fost repartizată.

24. *Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787)*, Szerkesztette: Dányi Dezső és Dávid Zoltán. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára – Művelődési Minisztérium Levéltári Osztálya. (Primul recensămînt din Ungaria, 1784–1787, redactat de: Dányi Dezső și Dávid Zoltán. Biblioteca oficiului central statistic – Serviciul arhivistic al Ministerului Învățămîntului și Culturii), Budapesta, 1960, 64 + 389 p. Volumul, apărut din inițiativa Oficiului central statistic și al Arhivelor statului, reproduce datele rezultate în urma recensămîntului din timpul lui Iosif al II-lea, pe comitate și orașe libere regești. Este alcătuit din două părți. Prima parte, de 64 pagini, după o introducere privind organizarea și executarea recensămîntului, sistemul și cuprinsul chestionarelor, evaluarea rubricilor recensămîntului, izvoarele păstrate privind acest recensămînt și metoda publicării izvoarelor și a prelucrării datelor, dă datele mai importante ale recensămîntului din 1784/87 și tabele recapitulative. În a doua parte se dau tabelele pe comitate și orașe libere regești, apoi, în anexă, câteva documente contemporane privind recensămîntul. În tabelele privind recensămîntul de pe teritoriile comitatelor organizate de Iosif al II-lea sînt cuprinse următoarele comitate de pe teritoriul țării noastre: Bihor, Maramureș, Satu-Mare, Torontal, Solnocul Inferior, Alba, Făgăraș, Trei Scaune, Hunedoara, Cluj, Solnocul de Mijloc, Tirnava, Sibiu, Turda, Odorhei, iar printre orașele libere regești sînt înscrise datele următoarelor orașe ale noastre: Bistrița, Brașov, Baia-

Sprie, Alba-Iulia, Cluj, Tirgu-Mures, Medias, Baia-Mare, Sibiu, Sighisoara, Satu Mare, Orastie, Timisoara.

Volumul cuprinde — în anexă — și patru hărți privind împărțirea administrativă din timpul lui Iosif al II-lea.

25. *Történeti statisztikai évkönyv, 1960*, Központi statisztikai Rivalat könyvtára — Művelődési Minisztérium levéltári osztálya (Anuarul de statistică istorică, 1960. Biblioteca oficiului central statistic — serviciul arhivistic al Ministerului Învățămîntului și Culturii), Budapesta, 1960, 125 p. Anuarul, un produs al colaborării dintre Arhivele statului și Oficiul central statistic, cuprinde următoarele lucrări:

VERES MIKLÓS, *Szabolcs megye adózó népessége a XVI–XVII században* (Populația contribuabilă a Comitatului Szabolcs în secolele XVI–XVII).

DÁVID ZOLTÁN, *Magyarország első kataszteri felmérése* (Prima măsurătoare cadastrală a Ungariei).

SÁNDOR PÁL, *Rezi község földbirtoke statisztikája a kataszteri felvételek tükrében* (Statistica proprietăților de pământ ale comunei Rezi în oglinda măsurătorilor cadastrale).

BARACZKA ISVÁNNÉ, *Köszeg társadalmi és gazdasági helyzete az 1828 — évi őseírás tükrében* (Situația socială și economică [a orașului] Köszeg, în oglinda recensămîntului din 1828).

BALÁZS PÉTER, *Győr társadalmi a polgári foradalom előtt* (Societatea [orașului] Győr, înainte de revoluția burgheză).

DANYI DEZSŐ, *Az 1777-évi lelkek őseírása* (Conscripția sufletelor din anul 1777).

Conspect despre conscripția sufletelor din anul 1777 [cu datele] raportate.

26. HUSAR AL., *Muzee memoriale din U.R.S.S.*, în „Probleme de Muzeografie”, Cluj, IV, 1957, p. 37–62. Autorul prezintă muzeele memoriale din U.R.S.S. deschise cu ocazia aniversărilor celor mai aleși reprezentanți ai literaturii și artei ruse și sovietice, savanți sau conducători ai popoarelor Uniunii Sovietice.

27. POPESCU IOAN APOSTOL, *Mărturiile despre Ion Pop-Reteganul*, în „Probleme de Muzeografie”, Cluj, IV, 1957, p. 37–62.

În cadrul prezentării Casei memoriale Ion Pop-Reteganul din Reteag, raionul Dej, autorul arată diferitele aspecte din activitatea culturală a lui Ion Pop-Reteganul ca pedagog, folclorist și scriitor.

28. DÂNCUȘ GHEORGHE, *Muzeul memorial „Emil Isac”*, în „Probleme de Muzeografie”, Cluj, IV, 1957, p. 37–62.

În prezentarea muzeului autorul înserează sumarul „Inventarului obiectelor muzeale” din grupa B care cuprinde arhiva cu corespondența primită de poet de la persoane, instituții, întreprinderi și organizații, corespondența membrilor familiei poetului, manuscrisele poetului, fotografii, tablouri, desene, scrieri de ale lui Emil Isac, decupări din presă despre Emil Isac, ș.a.

29. JANCȘÓ ELEMÉR, *Gyarmathi Sámuel és a felvilágosodás* (Gyarmathi Sámuel și iluminismul), în „Nyelv es Irodalomtudomány Közlemények” (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1959, nr. 1–4, p. 7–18.

Autorul prezintă activitatea pe care Gyarmathi Samuel, cel mai mare lingvist maghiar din Ardeal, în secolul al XVIII-lea, a desfășurat-o în legătură cu tendințele și ideile iluminismului.

30. ENGEL KÁROLY, *Csokonai Vitéz Mihály Békegérharcának román fordítása* (Traducerea românească a *Batrachomyomachiei* lui Csokonai Vitéz Mihály), în „Nyelv es Irodalomtudományi Közlemények (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1959, nr. 1–4, p. 33–54.

Lucrarea analizează traducerea românească a epopeii comice „Bătaia broaștelor cu șoarecii” scrisă de poetul progresist Csokonai Vitéz Mihály, constatînd că versiunea românească examinată oglindește o temeinică cunoaștere a limbii române și, în unele părți, prezintă accente de critică socială și mai pronunțată decît originalul maghiar.

31. SZABÓ T. ATTILA, *Arany levelek es Arany vonatkozások Szabó*

Károly levelezésében (Scrisori de ale lui Arany și referiri la Arany în corespondența lui Szabó Károly), în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1959, nr. 1–4, p. 99–103.

Cuprinde scrisori publicate în transcriere sau regist din corespondența lui Szabó Károly din Arhiva istorică a filialei Academiei R.P.R. Cluj, privind pe poetul maghiar Arany János.

32. KISS ANDRÁS, *A besztercei városi levéltár XVI századi magyar irataiból* (Acte scrise în limba maghiară în secolul al XVI-lea, din Arhiva orașului Bistrița), în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1959, nr. 1–4, p. 99–103. Lucrarea conține scrisori în limba maghiară, din prima jumătate a secolului al XVI-lea, în transcriere exactă, care au o deosebită importanță lingvistică și paleografică.

33. HEREPI JÁNOS, *Apáczai Csere János Kolozsvári szállásai* (Locuințele lui Apáczai Csere János în Cluj), în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1959, nr. 1–4, p. 73–80.

Pe bază de material documentar — în parte inedit — autorul prezintă rezultatele cercetărilor pe care le-a întreprins în scopul de a stabili locuințele pe care Apáczai Csere János, filosof, pedagog și om de cultură, le-a ocupat în Cluj, între 1655–1659, ca profesor la colegiul reformat din Cluj.

34. SZIGETI JÓZSEF, *Ismeretlen versek egy XVII századi keziratos könyvből* (Poezii necunoscute într-un manuscris din secolul al XVII-lea), în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1959, nr. 1–4, p. 122–126.

Autorul publică 4 poezii maghiare, din secolul al XVII-lea, descoperite într-o carte de matematică scrisă cu mîna, din secolul al XVII-lea, păstrată la biblioteca Bolyai din Tîrgu-Mureș.

35. MUSNAI LÁSZLÓ, *Új adatok Halici Mihály életéhez és hagyatékához* (Date noi privind viața și

moștenirea lui Mihail Halici) în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1960, nr. 1–2, p. 57–66.

Studiul aduce contribuții substanțiale la biografia și activitatea umanistului Mihail Halici, cărturar român din Caransebeș. În completarea studiului (p. 67–81) autorul, în colaborare cu Dani János, publică în întregime inventarul bunurilor lui Mihail Halici, datat din 31 octombrie 1674.

36. VITA ZSIGMOND, *Egy Csokonainak tulajdonított vers és szerzője* (O poezie atribuită lui Csokonai și autorul ei), în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1960, nr. 1–2, p. 141–142.

În legătură cu o poezie atribuită poetului progresist Csokonai, autorul stabilește că cel ce a scris poezia este Iosif Szász, bibliotecarul bibliotecii lui Teleki Sámuel între 1802–1812.

37. SZABÓ GYÖRGY, *Kiadatlan vers a XVII századlól* (O poezie nepublicată din secolul al XVII-lea) în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1960, nr. 1–2, p. 142–143.

Poezia a fost găsită la Arhivele statului din Tîrgu Mureș, pe verso-ul unui document emis de principele Gheorghe Rákóczi la 23 septembrie 1640.

38. BELU SABIN, *Bódog Józsa*, în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1960, nr. 1–2, p. 143–148.

Autorul — după o introducere privind persoana lui Bódog Józsa — publică din materialul documentar al Arhivelor statului din Sibiu un prețios inventar din anul 1563 privind bunurile lui Bódog Józsa, printre care se enumeră și 140 de volume de cărți.

39. FICZAI DÉNES, *Egy elfelejtett Ady levél* (O scrisoare uitată a lui Ady Endre) în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények“ (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1960, nr. 1–2, p. 148.

Autorul reamintește o scrisoare de a lui Ady publicată în ziarul din Arad „Aradi Közlöny”, pe care o publică din nou.

40. JANCÓS ELEMÉR, *Ismeretlen Ady levelek* (scrisori necunoscute de ale lui Ady), în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények” (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1960, nr. 1–2, p. 149–150.

Sînt publicate patru scrisori — trei scrise de Ady, una de fratele său — adresate între anii 1911–1914 elevului Diamant Izsó, care mai tîrziu devine directorul întreprinderii „Industria Sirmei” din Cîmpia Turzii.

41. DANKANITS ÁDÁM, *Adatok a XVIII századi enyedi nyomda történetéhez* (Date privind istoricul tipografiei din Aiud din secolul al XVIII-lea), în „Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények” (Comunicări de lingvistică și istorie literară), 1960, 1–2, p. 150–158.

Pe bază de material documentar nou — în parte inedit — autorul aduce noi contribuții la cunoașterea istoricului tipografiei din Aiud, din secolul al XVIII-lea. Lucrarea este însoțită de catalogul lucrărilor apărute în vechea tipografie din Aiud.

42. Dr. DÁVID ZOLTÁN, Dr. MAKSAJ FERENC, Dr. VALKÓ ARISZTID, *Az Országos levéltár kéziratok térképeinek feldolgozási szabályzata* (Regulamentul de prelucrare a hărților manuscrise ale Arhivei naționale), Budapesta, 1958, 64 p.

Cuprinde: 1) introducere; 2) regulile de formă privind întocmirea fișelor de inventar; 3) regulile culegerii datelor; 4) întocmirea indicelor. Regulamentul este însoțit de o serie de hărți în fotocopie și însoțite de modelul inventarului ce trebuie întocmit pentru ele.

43. KISS DEZSŐ, *Parasztors - parasztagond 1919–1944* (Soartă țărănească — griji țărănești), Budapesta, 1960, 295 p.

Lucrarea, destinată maselor largi de cititori, folosește materialul documentar al Ministerului Agriculturii din perioada 1919–1944, pentru a ilustra soarta grea a țărănimii maghiare

din epoca horthistă. Scrisorile — transcrise textual, dar într-un mod mai accesibil cititorilor necercetători — sînt grupate pe capitole, fiecare scrisoare avînd ca moto un citat din scrisoarea reprodusă, care ilustrează chiar cu cuvintele țăranului care a scris-o, esența scrisorii, grijiile, necazurile țărănimii. Capitolele cărții sînt următoarele:

I. Reforma agrară a contrarevoluției, înapoiere culturală, 1919–1928.

II. Șomaj, foamete, mizerie, 1929–1933.

III. Execuții silite, teroare de jandarmi, simbrii de mizerie, 1934–1939.

IV. Asuprirea din timpul războiului, internări muncă forțată, 1940–1944.

Cele 162 de scrisori sînt însoțite de indice alfabetic și de mai multe fotocopii.

44. KISS ISTVÁN, N, *XVI századi dézsmajegyzékek (Borsod, Heves, Bereg, Bihar es Középszolnok megyék)* (Liste de dijme din secolul al XVI-lea. Comitatele Bosod, Heves, Bereg, Bihar și Solnocul de Mijloc), în „Akadémiai Kiadó”, Budapesta, 1960, 1120 p.

Publicația de izvoare cuprinde liste de dijme din secolul al XVI-lea, dintre care relevăm cele care se referă la comitatele de pe teritoriul țării noastre: Bihar și Solnocul de Mijloc.

45. RAICA IOAN, *Moara de hirtie de la Strungari*, în „Acta Musei Regionalis Apulensis”, III, 1961, Sibiu, p. 293–302.

Autorul insistă asupra arenzilor, imobilelor noi, exploatarea manufacturii, personalului de lucru și asupra procesului tehnologic de fabricare a hirtiei.

46. NEAMȚU ALEXANDRU, *Condițiile de muncă și salarizare în industria extractivă din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Acta Musei Regionalis Apulensis”, III, 1961, Sibiu, p. 243–268.

Autorul analizează condițiile de muncă și de salarizare a minierilor din Transilvania în timpul pătrunderii relațiilor capitaliste și în producția minieră din Transilvania.

47. DUZINCHEVICI GEORG, *Zur Geschichte des Staats archive von*

Hermannstadt, în „Forschungen zur Volks — und Landeskunde“, nr. 2/1959, p. 75—96.

Autorul prezintă dezvoltarea arhivelor din Sibiu, de la primele lucrări conștiente arhivistice ale lui Cristian Pomarius din 1546, pînă la înființarea Arhivelor statului și îmbogățirea permanentă a acestei instituții în orinduirea noastră socialistă.

48. VERBIINĂ I., *Paternitatea unui text atribuit lui Samuel Micu Clain*, în „Steaua“, Cluj, an. XI, nr. 3/1960, p. 79—80.

Autorul demonstrează că textele spicuite de cercetători din „Acte și fragmente latino-românești“ editate și ad-

notate de Timotei Cipariu, drept texte de ale lui Samuel Micu Clain, îi aparțin profesorului Alexandru Gavra. Consideră partea din „sinoptica înșirare“ lucrată după S. Micu-Clain drept o contrafacere a lui Gavra și atrage atenția că autorii viitorului *Tratat de istorie literară* vor trebui să recurgă pentru S. Micu-Clain la manuscrisele acestuia nu la Gavra, prin Cipariu”. 49. CSETRI ELEK — KISS ANDRÁS,

A hazai levéltárügy fóruma (Forul cauzei arhivistice din țara noastră), în „Korunk“ (Epoca noastră), nr. 2/1961, p. 249—251. Autorii recenzează Revista Arhivelor din anii 1958—1959.

I. MĂRCUȘ

Bibliografie Arhivistică

„*Sbornic rukovodeščih materialov po arhivnomu delu (1917-iunii 1941 gg)*“. (Culegere de materiale de direcție privind munca arhivistică 1917—junie 1941). Institutul istorico-arhivistic de stat din Moscova, Moscova, 1961, 266 p.

Culegerea este editată în 3 fascicule. Prima, cea pe care o prezentăm cuprinde 4 capitole.

În capitolul I sînt înserate actele legiuitoare ale organelor superioare ale puterii de stat și ale conducerii de stat a R.S.F.S.R. și U.R.S.S. privind problemele construcției sovietice.

În capitolul II sînt prezentate principiile de bază, ordinele, directivele, instrucțiunile și alte materiale de direcție ale unităților de arhivă din R.S.F.S.R. și U.R.S.S.

În capitolul III sînt publicate rezoluțiile congreselor, conferințelor, consfătuirilor și întrunirilor istorico-arhivistice.

Spre deosebire de primele 3 capitole unde materialele sînt așezate în ordine cronologică, în capitolul IV documentele sînt grupate pe două teme: 1) crearea și activitatea Istpartului; 2) înființarea și activitatea Institutului Marx-Engels-Lenin de pe lângă C.C. al P.C.U.S.

În cadrul fiecărei teme materialele sînt de asemenea prezentate în ordine cronologică.

Materiale publicate în acest volum îngăduie o mai bună înțelegere, a legăturilor strînse statornicite pe baza

principiilor leniniste între dezvoltarea în general a economiei, culturii, științei și a arhivisticii sovietice prin participarea istoricilor arhiviști la construcția desfășurată a comunismului în U.R.S.S.

I. L. Maiakovski „*Očerki po istorii arhivnogo dela S.S.S.R.*“ (Studii privind istoria muncii arhivistice în U.R.S.S.), Moscova 1960, 338 p.

Lucrarea tratează istoria scrisului și a arhivelor pe teritoriului Rusiei începînd din sec. VII (i.e.n.) și pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Ocupîndu-se de primele arhive organizate, autorul evidențiază caracterul lor de clasă. În lucrare se pot urmări diversele tipuri de organizare ale arhivelor din statul rus și din ținuturile alipite treptat acestuia, precum și începuturile unui sistem unitar de formare ale arhivelor de stat (sec. XVIII). Deosebit de interesantă este partea care se ocupă de dezvoltarea arhivelor în sec. XIX, dezvoltare legată în mare măsură de începuturile mișcării muncitorești. Se remarcă o accentuare a folosirii unilaterale a documentelor de către clasele exploatare, precum și diverse încercări de distrugere a unor documente. Atitudinea intelectualității progresiste și a diverselor curente prerevoluționare își găseseră în lucrare locul cuvenit. De remarcat, judicioasă sistematizare a materialelor, care permite urmărirea în-

tr-o succesiune firească a dezvoltării științei arhivistice pe de o parte și a marelui număr de instituții și fonduri arhivistice pe de altă parte.

Pravila izdania istoriceskih dokumentov (Norme de editare a documentelor istorice). Academia de științe a U.R.S.S., Institutul de istorie, Direcția Generală a Arhivelor, Institutul istorico-arhivistic de stat din Moscova. Moscova, 1956, 72 p.

Cuprinde întreg procesul de pregătire a documentelor, detectarea și selecționarea documentelor, stabilirea textului de bază ce se publică, îndepărtarea imperfecțiunilor textului și redarea lui, întocmirea titlului, acordându-se o atenție deosebită aparatului de informare științifică a ediției, întocmirii prefeței, a notelor, a cronicii evenimentelor, a indicilor (de onomastice, de topice, de materii, indicele termenilor, indicele cronologic al documentelor ce se publică, lista izvoarelor folosite, lista abrevierilor) și termină cu bibliografia folosită. Se ocupă în continuare de anexe, ilustrații, de repartizarea diferitelor părți și a documentelor în culegere, forma exterioară a ediției.

Lucrarea are ca bază metodologia marxist-leninistă în problemele cercetării mijloacelor de producție și a producătorilor de bunuri materiale, ca o consecință a dezvoltării societății.

K. I. Rudelson. *Ukazateli k arhivnim spravocinikam* (Indicii la îndrumătoarele arhivistice) sub red. I. F. Kononova. Institutul istorico-arhivistic de stat din Moscova. Ministerul Învățământului Superior al U.R.S.S., Moscova, 1959, 53 p.

Aparatul de informare al unei publicații este creat cu scopul de a simplifica folosirea cărții și de a grăbi luarea informațiilor necesare.

Cele mai bune ediții ale cărților politice, științifice, ale manualelor, bibliografiilor, sînt însoțite de un aparat ajutător de informare.

Autorul arată că pentru o publicație în mai multe volume, indicii se scot separat. Așa au apărut în volume separate indicii la operele clasice ale marxism-leninismului.

V. I. Lenin acorda o mare importanță indicelui ca instrument ajutător al publicației.

Indicii la îndrumătoarele arhivistice se alcătuiesc în ideea unei mai bune

și mai rapide orientări asupra datelor referitoare la diferite persoane, denumiri geografice etc.

Lucrarea se oprește asupra metodei de alcătuire a indicilor.

Okteabr 1917 goda v Moskve i Moskovskoi gubernii (Octombrie 1917 în Moscova și în gubernia Moscova). Culegere de documente. Sub red. prof. G. D. Kostomarov, V. A. Kondratieva, L. I. Iakovleva. Direcția Generală a Arhivelor — Arhiva de stat a Revoluției din Octombrie și a construcției socialiste în regiunea Moscova. Moscova, 1957, 174 p.

Pornind de la importanța pe care o reprezintă materialele documentare ce oglindesc evenimentele istorice ale anului 1917 în Moscova și gubernia Moscovei, colectivul colaboratorilor științifici ai Arhivelor de stat a Revoluției din Octombrie și a construcției socialiste în regiunea Moscovei a pregătit această lucrare, care caracterizează pe scurt structura și conținutul fondurilor arhivistice privind istoria pregătirii și conducerii Revoluției din Octombrie în Moscova și gubernia Moscovei. Culegerea se compune din 3 capitole:

1) Lupta proletariatului din Moscova sub conducerea partidului pentru transformarea pașnică a revoluției burghezo-democratice în revoluția socialistă.

2) Muncitorii Moscovei și din gubernia Moscovei în perioada de accentuare a crizei în țară și a pregătirii de către Partidul bolșevic a insurecției armate.

3) Victoria Marii revoluții Socialiste din Octombrie în Moscova și gubernia Moscovei.

Avînd în vedere importanța politică și științifică a istoriei pregătirii și conducerii Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Moscova și gubernia Moscovei, această lucrare atrage în mod deosebit atenția cercetătorilor.

Baltiiskie Morenki v podgotovke i provedenii Velikoi Oktebrskoi Soțialisticeskoi Revoluții (Marinarii Mării Baltice în pregătirea și conducerea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie). Academia de Științe a U.R.S.S., Institutul de istorie, Direcția Generală a Arhivelor. Sub redacția candidatului în științele maritime militare R. N. Mordvinov. Editura Academiei de științe a U.R.S.S., Moscova-Leningrad 1957, 435 p.

Documentele publicate în această culegere elucidază participarea marinarilor flotei Mării Baltice la revoluția burghezo-democratică din februarie și la pregătirea și conducerea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și subliniază rolul conducător al partidului comunist în lupta împotriva autocrației țariste și a guvernului provizoriu burghez. Materialele caracterizează activitatea organizațiilor bolșevicilor din flotă, relatează despre acțiunile marinarilor Mării Baltice pentru apărarea conducătorului revoluției V. I. Lenin. Sînt prezentate documente noi cu privire la organele democratice alese: comitetele marinarilor, sovietele bazelor și a porturilor, precum și cu privire la congresele marinarilor flotei Mării Baltice.

Katalog sbornikov dokumentov, zdanih arhivnîmi ucirejdeniiami S.S.S.R. (Catalogul culegerilor de documente editate de unitățile arhivelor din U.R.S.S. între anii 1917—1960). Sub redacția: A. I. Loghinova, I. I. Iakovlev. Direcția Generală a Arhivelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., Moscova, 1961, 112 p.

Catalogul prezentat cuprinde culegerile de documente editate în perioada anilor 1917—august 1960, culegeri pregătite de către unitățile Arhivelor Statului din țară împreună cu alte instituții de cultură.

La baza structurii catalogului stă principiul tematic. Literatura este împărțită în 3 capitole: 1) Istoria popoarelor U.R.S.S. în epoca feudalismului; 2) Istoria popoarelor U.R.S.S. în epoca capitalismului; 3) Istoria popoarelor U.R.S.S. în epoca socialismului. Fiecare capitol are cîteva subcapitole, în cuprinsul cărora literatura este sistematizată pe ani.

Katalog arhivovedceskoi literatury 1917—1959 (Catalogul literaturii arhivistice între 1917—1959), Direcția Generală a Arhivelor. Sub. red. A. I. Loghinov, I. H. Firsov, Moscova, 1961, 191 p.

Catalogul de față cuprinde toate lucrările de arhivistică publicate.

Articolele din reviste și comunicările nu sînt incluse în catalog.

În scopul dezvoltării într-o cît mai mare măsură a literaturii privind problemele de arhivistică nu au fost cercetate și cuprinse numai edițiile pe-

riodice referitoare la istoria generală ci și cele de politică generală, de literatură, geografie ș.a. La baza structurii catalogului stă principiul tematic al aranjării materialului.

Literatura este sistematizată în 4 capitole de bază: 1) Structura și conținutul F.A.S. al U.R.S.S.; 2) Istoria și organizarea muncii de arhivă în U.R.S.S.; 3) Teoria și practica muncii arhivistice; 4) Munca de arhivă peste hotare.

Tsentralnii gosudarstvennii arhiv literatury i iskusstva S.S.S.R. Putevoditel. (Arhiva centrală de stat pentru literatură și artă a U.R.S.S.) Ghid. Direcția Generală a Arhivelor, Moscova, 1959, 445 p.

La Arhiva centrală de stat pentru literatură și artă a U.R.S.S. există pe lângă fondurile personale ale oamenilor de artă și fonduri ale diferitelor instituții de stat și organizații obștești care prin conținutul lor prezintă o deosebită valoare științifică, ele ilustrînd istoria artei rusești și sovietice din sec. XIX și XX.

În acest ghid, materialele sînt grupate în 3 capitole de bază: 1) Fondurile personale; 2) Colecțiile și culegerile; 3) Fondurile instituțiilor și organizațiilor.

Fondurile personale și colecțiile speciale sînt aranjate în ordinea alfabetică a creatorilor de fond sau a colecționarilor, colecțiile instituțiilor în ordinea cronologică a datelor pe care le conțin materialele documentare în ele.

Fondurile instituțiilor și organizațiilor sînt divizate în următoarele grupe: a) fondurile celor ce au condus instituțiile și organizațiile; b) fondurile uniunilor, societăților, cercurilor și alte organizații de creație; c) fondurile instituțiilor de cercetare științifică și a instituțiilor de învățămînt; d) fondurile teatrelor și a ansamblurilor de concerte; e) fondurile muzeelor și expozițiilor; f) fondurile editurilor; g) fondurile redacțiilor de ziare și reviste.

În ghid sînt incluse de asemenea fondurile și documentele răslețe ale unor persoane care sînt în viață și care le-au cedat pentru studiere științifică.

P. G. Sofinov. *Iz istorii russkoi do-revolucionnoi arheografii* (Din istoria arheografiei ruse pînă la revoluție) Di-

recția Generală a Arhivelor, Moscova, 1957, 156 p.

Pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, arheografia ca disciplină științifică n-a existat.

Înșușirea critică a experienței arheografiei din perioada anterioară revoluției, poate să ajute arheografiei sovietice în activitatea practică de prelucrare a metodologiei arheografice.

de asemenea în munca practică de editare a izvoarelor istorice.

Autorul prezentei lucrări nu face un conspect amănunțit a izvoarelor publicate pînă la revoluție, deoarece aceasta ar fi o imixtiune într-un alt domeniu al științei istorice — știința izvoarelor și ar duce la o repetare a unor lucrări deja publicate.

V. VÎLCEANU

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

Apare de 2 ori pe an, în 350 pag.

Redacția : București, B-dul 6 Martie, nr. 29 — Telefon 13.37.77

CUPRINSUL

	Pag.
*** Victoria socialismului în agricultură	3

STUDII

M. OIȘTEANU — Programul P.C.U.S. — Manifestul Comunist al Contemporaneității	5
--	---

COMUNICĂRI

GH. UNGUREANU — Documente privitoare la istoria României păstrate în Arhivele statului Moscova și Leningrad	27
C. SZASZ — Arhivele în slujba cercetărilor de istorie a artei	46
V. TATOMIR — Intocmirea nomenclatorului de dosare și a indicatorului cu termene de păstrare în arhiva Ministerului Agriculturii	70
I. COMĂNESCU — Pregătirea arhivarilor din organizațiile socialiste regionale	88
AL. MATEI — Selecționarea arhivelor instanțelor judecătorești	92
O. PESCARIU — Arhiva Comitatului Cluj	102
M. GUBOGLU — Arhiva insulei „Ada Kale“ și importanța ei	117
R. IONESCU — Fondul „Banca Românească“, S.A. 1910–1951	148
N. CIACHIR — Contribuții la istoria Dobrogei (aprilie 1877–noiembrie 1878)	161
I. SABAU — Ecourile răscoalei lui Horea în părțile de nord-vest ale Transilvaniei	178

DOCUMENTE

D. BERINDEI — Noi documente privind revoluția de la 1848	194
A. STAN — Participarea țărănimii muntene la revoluția de la 1848 în lumina unor noi documente	221
M. APOSTOL — Din trecutul muzical al orașului Ploiești	239

DIN EXPERIENȚA ARHIVISTICII SOVIETICE

P. MATEI — În schimb de experiență la Arhivele statului din U.R.S.S.	255
--	-----

CRONICA

G. DĂSCĂLESCU — Arhivele statului din R. P. Bulgaria	284
M. SOVEJA — Unele aspecte din munca arhiviștilor maghiari	292
GR. CARABA	

RECENZII

— <i>Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.</i> Nr. 1/1962 (M. S.)	300
P. P. PANAITESCU — <i>Începuturile scrisului în limba română — Buc.,</i> 1960 (M. REGLEANU)	304
— <i>Archeion</i> , XXXII, XXXIII/1960, XXXIV—XXXV/1961, Varşovia (T. HOL- BAN)	310
— <i>Archivmitteilungen</i> , 1—6/1961, Berlin (M. DIACOV, T. CARAPALEA) . .	313
— <i>Arhivni Časopis</i> , 1—4/1961, Praga (T. HOLBAN)	322

NOTE BIBLIOGRAFICE

— Probleme economice nr. 3/1960 — N. Marcu, „Aspecte ale problemei agrare în documentele P.C.R.“; V. Axenciuc, „Pauperizarea clasei munci- toare din România între cele două războaie mondiale“ (N. DAVIDEANU) . . .	326
— <i>Kanonismos Apodeltioseos</i> , 23/1958, Atena (C. BARAVACHE)	328
— Note de lector (I. MĂRCUŞ)	329
— Bibliografie arhivistică (V. VILCEANU)	336

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр
*** <i>Победа социализма в сельском хозяйстве</i>	3

СТАТЬИ

М. ОИШТЯНУ — Программа КПСС — Коммунистический Манифест современности	5
Г. УНГУРЯНУ — Документы по румынской истории, хранящиеся в Государственных архивах в Москве и Ленинграде	27
К. САС — Архивы в помощь исследователям истории искусства	46
В. ТАТОМИР — Составление номенклатуры дел и перечня сроков хранения в архиве Министерства сельского хозяйства	70
И. КОМАНЕСКУ — Подготовка архивных технических работников областных социалистических организаций	88
А.Л. МАТЕЙ — Отбор архивных материалов судебных инстанций	92
О. ПЕСКАРИУ — Архив Клужского графства	102
М. ГУБОГЛУ — Архив острова „Ада Кале” и его значение	117
Р. ИОНЕСКУ — Фонд „Banca Romîneasă” (акц. общ.) 1910—1951 гг.	148
Н. ЧАКИР — Материалы к изучению истории Добруджи (апрель 1877 — ноябрь 1979)	161
И. САБАУ — Отклики восстания Хории в северо-восточной части Трансильвании	178

ДОКУМЕНТЫ

Д. БЕРИНДЕЙ — Новые документы, касающиеся революции 1848 г.	194
А. СТАН — Участие Валахского крестьянства в революции 1848 г. в свете новых документов	221
М. АПОСТОЛ — Из музыкального прошлого города Плоешть	239

ИЗ ОПЫТА СОВЕТСКИХ АРХИВИСТОВ

П. МАТЕЙ — Обмен опытом в Государственных архивах СССР	255
--	-----

ХРОНИКА

Г. ДАСКАЛЕСКУ — Государственные архивы Народной Республики Болгария	284
М. СОВЕЖА — Заметки по поводу работы венгерских архивистов	292
Гр. КАРАБА	

РЕЦЕНЗИИ

— <i>Анналы Института истории партии при ЦК РРП, 1/1962 г. (М. С.).</i>	300
П. П. ПАНАИТЕСКУ — <i>Начала письменности на румынском языке — Бухарест, 1960 (М. РЕГЛЯНУ)</i>	304

	стр.
— Archeion XXXII, XXXIII/1960 XXXIV, XXXV/1961 <i>Варшава</i> (Т. ХОЛБАН)	310
— Archivmitteilungen 1—6/1961 <i>Берлин</i> (М. ДЬЯКОВ, Т. КАРАПАЛЯ)	313
— Arhivni Casopis 1—4/1961, <i>Прага</i> (Т. ХОЛБАН)	322

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

— <i>Вопросы экономики</i> 3/1960 — Н. МАРКУ, „Некоторые стороны аграрного вопроса по документам РРП“; В. АКСЕНЧУК, „Обеднение рабочего класса Румынии в период между двумя мировыми войнами“ (Н. ДАВИДЯНУ)	326
— <i>Komunistas Apodeleticos</i> 23/1955, <i>Афины</i> (К. БАРАВАКЕ)	328
— <i>Заметки лектора</i> (И. МАРКУШ)	329
— <i>Архивная литература</i> (В. ВЫЛЧАНУ)	336

REVISTA ARHIVELOR

Organ de la Direction Générale des Archives d'État
de la République Populaire Roumaine

Publication semestrielle — nouvelle série, en 350 pages. Rédaction : București,
B-dul 6 Martie, nr. 29 — Téléphone 13.37.77

SOMMAIRE

	Page
*** Victoire du socialisme en agriculture	3

ETUDES

M. OIȘTEANU — Le Programme du P.C.U.S. — le Manifeste Communiste de la contemporanéité	5
---	---

COMMUNICATIONS

G. UNGUREANU — Documents relatifs à l'histoire de la Roumanie, gardés dans les Archives d'État de Moscou et de Léninegrad	27
C. SZASZ — Les archives au service des chercheurs de l'histoire de l'art	46
V. TATOMIR — L'élaboration du nomenclatur des dossiers et de l'indicateur des délais de leur conservation dans l'archive du Ministère de l'Agriculture	70
I. COMĂNESCU — L'initiation du personnel d'archive des organisations socialistes regionales	88
AL. MATEI — La sélection des archives des instances judiciaires	92
O. PESCARIU — Les archives du Comitat de Cluj	102
M. GUBOGLU — L'archive de l'île d'Ada-Kaleh et son importance	117
R. IONESCU — Le fonds „Banca Romînească” S.A. 1910—1951	148
N. CIACHIR — Contribution à l'histoire de la Dobroudja (avril 1877— novembre 1878)	161
I. SABAU — Les échos de l'insurrection de Horea dans la région du nord- ouest de la Transylvanie	178

DOCUMENTS

D. BERINDEI — Nouveaux documents concernant la révolution de 1848	194
A. STAN — Participation des paysans de la Valachie à la révolution de 1848 à lumière des documents nouveaux	221
M. APOSTOL — Du passé musical de la ville de Ploiești	239

DE L'EXPÉRIENCE DE L'ARCHIVISTIQUE SOVIÉTIQUE

P. MATEI — Échange d'expérience aux Archives d'État de l'U.R.S.S.	255
---	-----

CHRONIQUE

G. DĂSCĂLESCU — Les archives d'État de la R. P. de Bulgarie	284
M. SOVEJA — Quelques aspects du travail des archivistes hongrois	292
GR. CARABA	

CRITIQUE

— Les annales de l'Institut d'histoire du parti près le C.C. du Parti Ouvrier Roumain, No. 1/1962 (M. S.)	300
--	-----

	<u>page.</u>
P. P. PANAITESCU — <i>Les débuts de l'écriture en langue roumaine, Bucarest, 1960</i> (M. REGLEANU)	304
— Archeion, XXXII—XXXIII/1960; XXXIV—XXXV/1961, Varsovie (T. HOLBAN)	310
— Archivmitteilungen, 1—6/1961, Berlin (M. DIACOV, T. CARAPALEA)	313
— Archivni Casopis, 1—4 1961, Prague (T. HOLBAN)	322

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

— Problèmes économiques nr. 3/1960. N. Marco, „Aspects du problème agraire selon les documents du P.C.R.“; V. Axenciuc, „La paupérisation de la classe ouvrière de Roumanie entre les deux guerres mondiales“ (N. DAVIDEANU)	326
— Kanonismos Apodeltioesees, 23/1958, Athènes (C. BARAVACHE)	328
— Notes du lectur (I. MĂRCUȘ)	329
— Bibliographie archivistique (V. VILCEANU)	336

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN DER GENERALDIREKTION DER STAATSARCHIVE
DER RUMÄNISCHEN VOLKSREPUBLIK
Erscheint zweimal jährlich in 350 Seiten.
Redaktion: Bukarest, B-dul 6 Martie, nr. 29 Fernruf 13.37.77

INHALT

	Seite
*** Der Sieg des sozialismus in der Landwirtschaft	3

STUDIEN

M. OISTEANU — Programm der Kommunistischen Partei der Sowjetunion — Kommunistisches Manifest der Gegenwart	5
---	---

MITTEILUNGEN

GH. UNGUREANU — Urkunden der Moskauer und Leningrader Staatsarchive in Zusammenhang mit der Geschichte Rumäniens	27
C. SZASZ — Die Archive im Dienste der Kunstgeschichtsforschung	46
V. TATOMIR — Aufstellung der Nomenklatur der Aktenmappen und des Registers über Aufbewahrungsfrist im Archiv des Landwirtschaftsministeriums	70
I. COMĂNESCU — Ausbildung der Archivare in den regionalen sozialistischen Organisationen	88
AL. MATEI — Auswahl der Archive der Gerichtsinstanzen	92
O. PESCARIU — Archiv des Komitates „Cluj“	102
M. GUBOGLU — Archiv der Insel „Ada Kaleh“ und dessen Bedeutung	117
R. IONESCU — Fond „Banca-Rominească“ A.G. 1910–1951	148
N. CIACHIR — Beiträge zur Geschichte der Dobrutscha, April 1877 — November 1878	161
I. SABAU — Wiederhall des Aufstands Horia in den nord-westlichen Gebieten Siebenbürgens.	178

DOKUMENTE

D. BERINDEI — Neue Dokumente im Zusammenhang mit der Revolution von 1848	194
A. STAN — Beteiligung der Bauernschaft der Walachei an der Revolution von 1848 im Lichte neuer Dokumente	221
M. APOSTOL — Aus der musikalischen Vergangenheit der Stadt Ploiești	239

AUS DER ERFAHRUNG DER SOWJETISCHEN ARCHIVISTIK

M. MATEI — Zum Erfahrungsaustausch im Staatsarchiv der Sowjetunion	255
--	-----

CHRONIK

G. DĂSCĂLESCU — Das Staatsarchiv der V. R. Bulgarien	284
M. SOVEJA — Aspekte aus der Tätigkeit der ungarischen Archivare	292
GR. CARABA	

BUCHBESPRECHUNGEN

— <i>Die Analen des Institute für Parteigeschichte beim Z.K. der R.A.P.</i> Nr. 1/1962 (M. S.)	300
P. P. PANAITESCU — <i>Anfänge des Schreibens in rumänischer Sprache,</i> Bukarest, 1960 (M. REGLEANU)	304
— Archeion XXXII, XXXIII/1960; XXXIV, XXXV/1961, Varşovia (T. HOLBAN)	310
— Archivmitteilungen 1–6/1961 Berlin (C. DIACOV u. T. CARAPALEA) . .	313
— Archivni Casopis 1–4/1961 Praga (T. HOLBAN)	322

BIBLIOGRAPHISCHE NOTIZEN

— Wirtschaftsfragen Nr. 3/1960: N. Marcu „Aspekte des Agrarproblems in den Dokumenten der Rumänischen Kommunistischen Partei“; V. Axenciuc „Verelendung der Arbeiterklasse in Rumänien zwischen den beiden Weltkriegen“ (N. Davideanu)	326
— Kanonismos Apodeltioseos 23/1958 Atena (C. Baravache)	328
— Leseraufzeichnungen (I. Mărcuş)	329
— Archivistische Bibliographie (V. VÂLCEANU)	336

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN OF THE HEAD DIRECTION OF STATE ARCHIVES
OF THE RUMANIAN PEOPLE'S REPUBLIC

biannual, 350 pages

Editorial office : Bucharest — B-dul 6 Martie, no. 29 — Telephone 13.37.77

CONTENTS

	Page
*** <i>The Victory of socialism in agriculture</i>	3
STUDIES	
M. OIȘTEANU — <i>C.P.S.U. Programme — the Comunist contemporary Manifesto</i>	5
INFORMATION	
GH. UNGUREANU — <i>Records concerning the History of Roumania in the custody of the State Archives from Moscow and Leningrad</i>	27
C. SZASZ — <i>The Archives service the reaserchworkers of the Art History</i>	46
V. TATOMIR — <i>The drawing up of the classified list of files and the preservation term indicator of the Board of Agriculture archive</i>	70
I. COMĂNESCU — <i>The instruction of the keepers of records from the regional socialist organizations</i>	88
AL. MATEI — <i>Selecting the law court archives</i>	92
O. PESCARU — <i>The papers of County Cluj</i>	102
M. GUBOGLU — <i>The records of the Isle of Ada-Kale and its importance</i>	117
R. IONESCU — <i>The Archive of Bank of Rumania Ltd. 1910—1951</i>	148
N. CIACHIR — <i>Contributions to the History of the Dobrudga (April 1877—November 1878)</i>	161
I. SABAU — <i>Echo of Horea's uprising in the N—E Transylvania</i>	178
DOCUMENTS	
I. BERINDEI — <i>New documents concerning the 1848 Revolution</i>	194
A. STAN — <i>New records on the Wallachian peasantry participation to the 1848 Revolution</i>	221
M. APOSTOL — <i>A glimpse of the musical past of Ploiești</i>	239
FROM THE EXPERIENCE OF THE SOVIET ARCHIVISTS	
P. MATEI — <i>Exchange of experience with the State Archives of the Soviet Union</i>	255
NEWS	
G. DĂSCĂLESCU — <i>The State archives from Bulgaria P. R.</i>	284
M. SOVEJA — <i>Some aspects from the practice of Hungarian archivists</i>	292
GR. CARABA	
REVIEWS	
— <i>The Annals of the Institute of the History of the Party attached to th of R.W.P., no. 1/1962, (M. S.)</i>	300

P. P. PANAITESCU — <i>The beginning of writing of the Rumanian language</i> Bucharest, 1960 (M. REGLEANU)	page 304
— <i>Archeion</i> , No. XXXII, XXXIII/1960' XXXIV—XXXV/1961, Warsaw (T. HOLBAN)	310
— <i>Archivmitteilungen</i> , No. 1—5/1961, Berlin (C. DIACOV, T. CARAPALEA)	313
— <i>Archivni Casopis</i> , No. 1—4/1961, Prague (T. Holban)	322

BIBLIOGRAPHICAL NOTES

— <i>Economic Problems</i> , No. 3/1960 — N. MARCU „Aspects of the agricultural problem as reflected in the R.W.P. documente“; V. Alexenciuc, „The pauperization of the working class in Rumania within the period of the two World Wars“ (N. DAVIDEANU)	326
— <i>Kanonismos Apodeltioseos</i> , No. 23/1958, Athens (C. BARAVACHE)	328
— <i>Reader's notes</i> (I. MARCUŞ)	329
— <i>Archivistic bibliography</i> (V. VÎLCEANU)	336

E R A T A

<u>Pag.</u>	<u>rînd</u>	<u>Se va citi</u>	<u>Din vina :</u>
4	1 de sus	dezvoltare	Red.
5	6 „ „	aprobat	„
11	1 „ „	marxism	„
12	13 de jos	fața	„
16	23 de sus	occidentală	„
20	6 de jos	energia	„
24	20 de sus	reliefat	„
53	(fig. 2)	Blazonul lui Dabi Mihai de Zagreb	„
85	nota 13	6720/1957	„
94	11 de jos	invidiat	„
95	9 de „	tribunalului	„
96	9 de sus	principiilor	„
121	2 de „	pandurii	„
132	2 de jos	spirt	„
134	8 de sus	bătrînului	„
146	9 de jos	etnografului	„
147	7 de sus	regimul	„
171	14 „ „	23/25	„
175	18 „ „	imperial	„
212	17 „ „	turburător	„
233	6 de jos	dîrji	„
239	titlu	Plotești	„

